

BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ **SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ**

BALIKESİR UNIVERSITY
THE JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES INSTITUTE

ISSN1301-5265 • CİLT: 16 - SAYI: 29, HAZİRAN 2013

<http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi>

BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

BALIKESİR UNIVERSITY
THE JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES INSTITUTE

ISSN1301-5265

Cilt: 16 - Sayı: 29, Haziran 2013

Volume : 16 - Number : 29, June 2013

EDİTÖRLER

Doç. Dr. Zübeyde GÜNEŞ YAĞCI
Prof. Dr. Cevdet AVCIKURT

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Yard. Doç. Dr. Murat DOĞDUBAY

YARDIMCI EDİTÖRLER

Yard. Doç. Dr. Murat DOĞDUBAY
Yard. Doç.Dr. Halil İbrahim ŞAHİN
Yard.Doç.Dr. Ahmet KÖROĞLU

YAYIN KURULU

Doç.Dr. Zübeyde Güneş YAĞCI
Prof.Dr. Cevdet AVCIKURT
Prof.Dr. Edip ÖRÜCÜ
Prof.Dr. Tamer BOLAT
Prof.Dr. Serap PALAZ
Prof.Dr. Abdullah SOYKAN
Prof.Dr. Hakan ÇETİNTAŞ
Doç.Dr. Mehmet NARLI
Doç.Dr. Şenol ÇELİK
Doç.Dr. Kadir CANATAN
Doç.Dr. Ertan ÖRGEN
Doç.Dr. Şakir SAKARYA
Yard.Doç.Dr. Murat DOĞDUBAY
Yard.Doç.Dr. Halil İbrahim ŞAHİN

Dergimizin ana hedefi; bilimsel normlara ve bilim etiğine uygun, nitelikli ve özgün çalışmaları titizlikle değerlendirerek, düzenli aralıklarla yayımlanan ve sosyal bilimler alanında tercih edilen öncelikli dergiler arasında yer almaktır.

Dergiye gönderilen yazılar, derginin yazım kurallarına uygun biçimde hazırlanmalı ve değerlendirme sürecine girmek üzere [http:// sbe.balikesir.edu.tr/dergi](http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi) adresine gönderilmelidir.

İLETİŞİM

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Dergisi Çağış Kampüsü
Balıkesir / TÜRKİYE
<http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi>
sbedergi@balikesir.edu.tr
Tel: 0 266 612 1407 /1401 / 1405

Balıkesir Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi aşağıdaki veri tabanları tarafından taranmaktadır:

- MLA Modern Language Association
- Ebscohost
- Index Copernicus
- Türk Eğitim İndeksi
- Akademia Sosyal Bilimler İndeksi (ASOS Index)

© Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda iki kez yayımlanan hakemli bir dergidir. Dergide yayımlanan yazılardaki görüş ve düşüncelerden yazarları sorumludur. Derginin her hakkı saklıdır. Dergide yayımlanan yazılar, kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

BU SAYIDA GÖREV ALAN HAKEMLER

Prof. Dr. Cemil ERTUĞRUL	İzmir Ekonomi Üniversitesi
Prof. Dr. Ferda AYSAN	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Halil İbrahim ZEYBEK	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet TOSUNER	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Nevin SAYLAN	Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan BATMAN	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Oya AYTEMİZ SEYMEN	Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Şefik YAŞAR	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Şermin KÜLAHOĞLU	Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Rıza ARSLAN	Balıkesir Üniversitesi
Doç. Dr. Ali Rıza ERDEM	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Alpaslan SEREL	Balıkesir Üniversitesi
Doç. Dr. Kadir TEMUÇİN	Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa TEPECİ	Celal Bayar Üniversitesi
Doç. Dr. Serap NAZLI	Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Zeynep HATİPOĞLU SÜMER	Orta Doğu Üniversitesi
Yrd.Doç. Dr. Barış ERDEM	Balıkesir Üniversitesi
Yrd.Doç. Dr. Hakan ÖNAL	Balıkesir Üniversitesi
Yrd.Doç. Dr. Kemal Oğuz ER	Balıkesir Üniversitesi
Yrd.Doç. Dr. Mehmet Oğuzhan İLBAN	Balıkesir Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mustafa Aydın Başar	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Nevran KARACA	Sakarya Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Nermin AKYEL	Sakarya Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Uğur GÜRGAN	Balıkesir Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

- › **Editörlerden**..... XI
- › **Cittaslow Hareketinde Çevre Eğitiminin Önemi** 1
Abdullah KARATAŞ
Özgür KARABAĞ
- › **Türkiye’de Coğrafya Öğretmeni Yetiştirme (1923-1982)**23
Niyazi KAYA
- › **Şehrsel Toponimi: Balıkesir İlinde Mahalle Adları, Bir Sınıflandırma Denemesi**45
Alpaslan ALİAĞAOĞLU
- › **Beliren Yetişkinlikte Romantik Yakınlığı Kim Başlatabilir? Kişilik Özellikleri ve Kimlik Statüleri**63
Leyla ERCAN
Ali ERYILMAZ
- › **Rokeach Değerler Envanteri Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması**81
Ayşem ÇALIŞKUR
A. Esra ASLAN
- › **Öğretim Lideri Olarak Okul Müdürlerinin Öğrencilerin Akademik Başarısı Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi**107
Aydın BALYER
Yüksel GÜNDÜZ

CONTENTS

› From Editors	XI
› The Importance of Environmental Education in Cittaslow Movement ... 1 Abdullah KARATAŞ Özgür KARABAĞ	
› Geography Teacher Training in Turkey	23
Niyazi KAYA	
› Urban Toponymy: Quarters Names in Balıkesir Province, a Classification Essay	45
Alpaslan ALİAĞAOĞLU	
› Who Can Initiate a Romantic Intimacy in the Period of Emerging Adulthood? Personality Traits and Identity Status	63
Leyla ERCAN Ali ERYILMAZ	
› Rokeach Values Inventory Reliability and Validity Study	81
Ayşem ÇALIŞKUR A. Esra ASLAN	
› A Study On Effects Of School Principals' On Student Achievements As Instructional Leaders	107
Aydın BALLYER Yüksel GÜNDÜZ	

- › **Üniversite Öğrencilerinin Dini Yönelimleri İle Bireysel Değerleri Arasındaki İlişki**129
Kürşad YILMAZ
- › **Sınıf Yönetimi: Öğretmen Adaylarının Deneyimleri**.....147
Çiğdem ŞAHİN TAŞKIN
- › **Küresel Ekonomik Krizin Etkileri: Panel Veri Analizi**.....163
İsmet GÖÇER
- › **İlköğretim 4 ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersindeki Yapılandırmacı Etkinliklere Yönelik Tutumları (Afyonkarahisar İl Örneği)**.....189
Gürbüz OCAK
Gülbahar KUŞ
Seçil KÜÇÜKİLHAN
- › **Örgütlerde Duygusal Zeka**213
Sibel SÜ ERÖZ
- › **Rekabetçi Fiyat Belirlemede Faaliyet Tabanlı Direkt Maliyetleme Sistemi**.....243
Selim Yüksel PAZARÇEVİREN
Nisa Kıymet ŞAHİN
- › **İzmir’de Faaliyet Gösteren Hemşehri Derneklerinin Şehir Kimliğine Etkileri**261
Rasim AKPINAR
- › **Algılanan Liderlik Tarzı ve Örgütsel Bağlılık İlişkisi, Marmaris’te Yer Alan Beş Yıldızlı Otel İşletmeleri Üzerinde Bir Uygulama**.....277
Cafer TOPALOĞLU
Taner DALGIN

›	The Relationship between Personal Values and Religious Tendency among Turkish University Students	129
	Kürşad YILMAZ	
›	Classroom Management: Student Teachers' Experiences.....	147
	Çiğdem ŞAHİN TAŞKIN	
›	Effects of the Global Economic Crisis: Panel Data Analysis.....	163
	İsmet GÖÇER	
›	Primary 4th And 5th Class Students' Attitude on Constructivist Activity Which is Used in Social Science Lessons and Social Science's Textbooks(Samples of Afyonkarahisar)	189
	Gürbüz OCAK	
	Gülbahar KUŞ	
	Seçil KÜÇÜKİLHAN	
›	Emotional Intelligence In Organizations	213
	Sibel SÜ ERÖZ	
›	Activity-Based Direct Costing System in Determining Competitive Price.....	243
	Selim Yüksel PAZARÇEVİREN	
	Nisa Kıymet ŞAHİN	
›	Effects On The City Identity Of The Fellow Citizen Associations Operating In Izmir.....	261
	Rasim AKPINAR	
›	Relationship Between Percieved Leadership Style And Organisational Commitment: Research On Five Star Hotel In Marmaris.....	277
	Cafer TOPALOĞLU	
	Taner DALGIN	

- › **Turist Rehberlerinin İletişim Yeterlilikleri: Turistlerin Görüşlerinin Chaid Analizi İle Değerlendirilmesi**.....303
Seda ŞEN ŞAHİN
Cevdet AVCIKURT
- › **Yiyecek İçecek Bölümlerinde İşgörenlerin ve Müşterilerin Hizmet Kalitesi Beklenti ve Algıları: Termal Otellerde Bir Araştırma**.....329
İbrahim GİRİTLİOĞLU

KİTAP TANIMLARI

**Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Hakemli Bir Dergidir.**

- › **Communication Efficiencies of Tourist Guides: The Evaluation of Tourists' Perceptions With Chaid Analyse**303
Seda ŞEN ŞAHİN
Cevdet AVCIKURT
- › **Service Quality Expectations and Perceptions of Customers' and Employees' in Food and Beverage Departments: A Study in Thermal Hotels**329
İbrahim GİRİTLİOĞLU

BOOK REVIEWS

**The Journal of Social Sciences Institute
is a Peer Reviewed Journal**

29. Sayı İçin Editörlerden,

Sürekli gelişen ve kendine has yapısı olan sosyal bilimlerde, yenilik ve değişimlerin takibi, disiplinlerarası etkileşimlerin işbirliğine dönüştürülmesi ve böylece sosyal bilimlere yeni katkılar sağlamayı hedefleyen Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'ni her yeni sayıda bir adım daha ileriye taşıma amacı içerisinde, Haziran 2013 tarihli 29. sayısı ile tekrar sizlerle buluşmanın haklı onurunu ve mutluluğunu paylaşmak isteriz.

Dergimizin, her sayısında üzerine yenilikler katma gayesi içerisinde kendisini sürekli yenileyip bugünlere gelmesinde ve bu sayının ortaya çıkarılmasında bizlere yardımcı olan sayın hakemlerimizin işbirlikleri ve desteklerini önemle belirtmek gereklidir. Yoğun çalışma tempolarına rağmen kendilerine gönderilen çalışmaları büyük bir titizlik ve gayret içerisinde değerlendirme, öneri ve uyarılarının, derginin geliştirilmesinde faydalı olacağını biliyor ve bu sayımızın çıkarılmasındaki katkılarını övgüye değer nitelikte görüyoruz. Kendilerine sizlerin huzurunda teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Sosyal bilimler alanında ulusal ve uluslararası platformda çıkan yayınların bilim dünyasına kazandırmış olduğu katkıyı arttırmayı hedefleyen dergimizin bu sayısında, toplamda onaltı adet makale ve dört adet kitap tanıtımı yer almaktadır. Çalışmalar, alfabetik sırayla sıralanmıştır.

Bu sayımızda, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Sosyal Çevre Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi Ahmet KARATAŞ ve Niğde Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu'nda Okutman Özgür KARABAĞ tarafından birlikte hazırlanan "*Cittaslow Hareketinde Çevre Eğitiminin Önemi*" adlı çalışmalarında, özellikle Sanayi Devrimi sonrası artan çevre sorunlarının yeryüzünün geleceğini etkilediğinin bilindiği belirtilmektedir. Yazarlara göre; insan kaynaklı bu etkiler, ormanların çölleşmesine, iklim yapısının bozulmasına ve çeşitli değerlerin yok olmasına neden olmaktadır. Çalışmada çevre değerleri ve yaşam kalitesinin

ön plana çıktığı Cittaslow (Sakin Şehir), hareketinde insan ve çevre ilişkisi yeniden incelenmiştir.

İkinci çalışma; Milli Eğitim Bakanlığı Dr. Niyazi KAYA'nın hazırlamış olduğu “*Türkiye’de Coğrafya Öğretmeni Yetiştirme*” adlı çalışma olmuştur. Çalışmada; ülkemizde coğrafya öğretmeni yetiştirmede, özellikle eğitim ve öğretimin niteliğini ortaya koyacak şekilde irdelenmesi, coğrafya eğitimi verilen programların izlenmesi ve değerlendirme sonuçlarına göre sorunların giderilmesi amaçlanmıştır.

Üçüncü Çalışma; Balıkesir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Anabilim Dalı öğretim üyesi Doç. Dr. Alpaslan ALİAĞAOĞLU'nun hazırlamış olduğu “*Şehirsiz Toponimi: Balıkesir İlinde Mahalle Adları, Bir Sınıflandırma Denemesi*” adlı çalışma olmuştur. Çalışmada; mahalle adlarının belirlenmesinde etken olan; yön, konum, lokasyon, inanç, ulusal bilinç, fiziki elamanları, göç olayları, savaşlar ve siyasi nedenler ve şahıs adları gibi değerlerin önemi vurgulanmıştır.

Dördüncü Çalışma; Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Leyla Ercan ve Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğretim üyesi Doç. Dr. Ali ERYILMAZ'ın birlikte hazırlamış oldukları “*Beliren Yetişkinlikte Romantik Yakınlığı Kim Başlatabilir? Kişilik Özellikleri ve Kimlik Statüleri*” adlı çalışmalarında; 19-25 yaşları arasındaki üniversite öğrencilerinden oluşan 240 beliren yetişkin ile romantik yakınlığı başlatmada belirleyici ölçüğü, sıfıra dayalı kişilik testi ve kimlik statüleri kullanılarak beliren yetişkinlik dönemi, kültürel yapı, toplumsal cinsiyet üzerine etkilerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Beşinci Çalışma; İstanbul Kültür Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Ayşem ÇALIŞKUR ve İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. A. Esra ASLAN'ın birlikte hazırlamış oldukları “*Rokeach Değerler Envanteri Güvenirlilik ve Geçerlik Çalışması*” adlı çalışmalarında; Rokeach Değerler Envanterinin güvenirlilik ve geçerlik çalışma doğrultusunda korelatif yöntem ve faktör analizi yöntemleri uygulanmıştır.

Altıncı Çalışma; Yıldız Teknik Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu Öğr. Gör. Dr. Aydın BALYER ve Artvin Çoruh Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Bölümü öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Yüksel GÜNDÜZ'ün

birlikte hazırlamış oldukları “*Öğretim Lideri Olarak Okul Müdürlerinin Öğrencilerin Akademik Başarısı Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi*” adlı çalışmalarında; müdürlerin sadece okulu yöneten yönetici rolünden ziyade öğretimi yönlendiren lider olarak öğrencilerin başarısını arttırması için bulunması gereken davranışlardan yola çıkarak 2010-2011 öğretim yılında İstanbul ili Kadıköy ve Kartal ilçelerindeki ilköğretim kurumlarında görev yapan 3400 öğretmen içinden oransız örnekleme yoluyla seçilen 680 öğretmene uygulanan 20 maddelik bir ölçek kullanılmıştır.

Yedinci Çalışma; Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Kürşad YILMAZ tarafından kaleme alınan “*Üniversite Öğrencilerinin Dini Yönelimleri İle Bireysel Değerleri Arasındaki İlişki*” isimli çalışmasıdır. Bu çalışmada, bireyin temel davranışlarına yön veren temel kültürel unsurların, tutumlar, inançlar, normlar, ideolojiler, varsayımlar, istekler, ilgilerin, üniversite öğrencilerinin dini yönelimleri ve açıklanan bu değer tercihleri arasındaki ilişkinin belirlenmesidir. Araştırma rastgele seçilen 221 üniversite öğrencisi üzerinde gerçekleştirilmiştir.

Sekizinci Çalışma; Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı öğretim üyesi Doç. Dr. Çiğdem ŞAHİN TAŞKIN tarafından hazırlanan “*Sınıf Yönetimi: Öğretmen Adaylarının Deneyimi*” isimli çalışmasında; sınıf öğretmenliği üzerine öğrenim görmekte olan öğretmen adaylarının okullarda yapmış oldukları sınıf yönetimine ilişkin düşünce ve tecrübelerinin ölçülmesi sağlamaktır. Bu bağlamda, Marmara bölgesinde yer alan bir üniversitenin eğitim fakültesi, sınıf öğretmenliği son sınıfında öğrenim gören 23 öğretmen adayı katılmıştır. Veriler açık uçlu sorular yardımıyla toplanmış ve içerik analizi ile çözümlenmiştir.

Dokuzuncu Çalışma; Adnan Menderes Üniversitesi Aydın İktisat Fakültesi Ekonomi ve Finans Bölümü öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. İsmet GÖÇER’in hazırlamış olduğu “*Küresel Ekonomik Krizin Etkileri Panel Veri Analizi*” isimli çalışmasında; 2008 küresel ekonomik krizinin seçilmiş ülke ekonomileri üzerindeki etkileri ve 2001-2010 dönemi verileri incelenmiştir.

Onuncu Çalışma; Afyon Kocatepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Programları Öğretimi Anabilim Dalı öğretim üyesi Doç. Dr. Gürbüz OCAK, Diyarbakır Gürbüz İlköğretim Okulu Sınıf Öğretmeni Gülbahar KUŞ ve Afyon Kocatepe Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi Seçil KÜÇÜKİLHAN’ın ortaklaşa hazırlamış oldukları “*İlköğretim 4. Sınıf ve 5.*

Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersindeki Yapılandırmacı Etkinliklere Yönelik Tutumları (Afyonkarahisar İli Örneği) “ isimli çalışmalarında; sosyal bilgiler dersinde kullanılan kavram haritaları, öz ve grup değerlendirme, drama vs. etkinliklere yönelik tutumlarının ölçülmesi amaçlanmıştır. Araştırma evreni; Afyonkarahisar İli Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı resmi ilköğretim okullarında öğrenim gören öğrenciler; örneklem ise, devlet okulları ile özel okullar arasında küme örnekleme yolu ile seçilen öğrencilerden oluşmaktadır.

Onbirinci Çalışma; Kırklareli Üniversitesi Turizm Fakültesi öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Sibel SÜ ERÖZ’ün kaleme aldığı “*Örgütlerde Duygusal Zeka* “ isimli çalışmasında; duygusal zeka kavramının gelişimi ile genel bilgiler, duygusal zekanın örgütler içerisindeki yeri ve önemi, duygusal zekanın karar verme üzerindeki etkileri üzerinde durulmuş ve örgütlerde duygusal zeka ile ilgili yapılan çalışmalar incelenmiştir.

Onikinci Çalışma; İstanbul Ticaret Üniversitesi İşletme Fakültesi Muhasebe ve Denetim Bölümü Öğretim Görevlisi Prof. Dr. Selim Yüksel PAZARÇEVİREN ve Balıkesir Üniversitesi Bigadiç Meslek Yüksekokulu öğretim görevlisi Nisa Kıymet ŞAHİN’in birlikte kaleme aldıkları “*Rekabetçi Fiyat Belirlemede Faaliyet Tabanlı Direkt Maliyetleme Sisteminin Avantajları* “ isimli çalışmalarında; ileri bir maliyetleme sistemi olan Faaliyet Tabanlı Maliyetleme sistemi (FTMS) açıklanarak 2000 yılından bu yana geliştirilen büyük ve orta ölçekte onlarca firmada ve farklı sektörlerde, Faaliyet Tabanlı Direkt Maliyetleme Sistemi (FTDMS)’nin yoğun rekabet ortamlarında stratejik önem arz eden ön maliyet ve ön faaliyet simülasyonlarını nasıl desteklediği açıklanmıştır.

Onüçüncü Çalışma; Dr. Rasim AKPINAR’ın hazırlamış olduğu “*İzmir’de Faaliyet Gösteren Hemşehri Derneklerinin Şehir Kimliğine Etkileri* “ isimli çalışmasında; İzmir’de faaliyet gösteren hemşehri derneklerinin, İzmir’e sonradan göç edenlerin aralarında kurdukları dayanışmaya temel teşkil eden hemşehrilik ağ ilişkilerinin, bir ara/tampon kurumu olarak, şehre entegrasyon yolunda işlevselliğine dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Ondördüncü Çalışma; Muğla Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Konaklama İşletmeciliği Bölümü öğretim üyesi, Yrd. Doç. Dr. Cafer TOPALOĞLU ve Muğla Üniversitesi Muğla Meslek Yüksekokulu Turizm ve Seyahat Hizmetleri Bölümü öğretim görevlisi Taner DALGIN’ın ortaklaşa kaleme aldıkları “*Algılanan Liderlik Tarzı ve Örgütsel bağlılık İlişkisi, Marmaris’te Yer Alan Beş Yıldızlı Otel İşletmeleri Üzerinde Bir Uygulama*” isimli çalışmalarında;

yöneticilerin sergiledikleri liderlik tarzlarının, iş görenlerin örgütsel bağlılığı üzerindeki etkilerini ölçmek ve değerlendirmek için Marmaris’te yer alan beş yıldızlı otel işletmelerinde çalışan 236 personel üzerinde anket uygulanmıştır.

Onbeşinci Çalışma; Balıkesir Üniversitesi Turizm Fakültesi öğretim elamanı Araştırma Görevlisi Dr. Seda ŞEN ŞAHİN ve Balıkesir Üniversitesi Turizm Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Cevdet AVCIKURT’un beraber kaleme aldıkları “*Turist Rehberlerinin İletişim Yeterlilikleri: Turistlerin Görüşlerinin Chaid Analizi İle Değerlendirilmesi*” isimli çalışmalarında; Türkiye’ye gelen turistlerin, rehberin iletişim yeterliliklerine verdikleri öneme ve rehberin iletişim performansına yönelik belirlenmesi ve bu görüşlere etki eden CHAİD analizi ile incelemek için Antalya’ya tatil için gelen turistlere anket uygulaması yapılmış elde edilen bilgiler, SPSS (Statistical Package for Social Sciences, Versiyon 11.5) programı ile analiz edilmiştir.

Onaltıncı Çalışma; Balıkesir Üniversitesi Turizm Fakültesi öğretim elamanı Araştırma Görevlisi Dr. İbrahim GİRİTLİOĞLU’nun hazırlamış olduğu “*Yiyecek İçecek Bölümlerinde İşgörenlerin ve Müşterilerin Hizmet Kalitesi Beklenti ve Algıları: Termal Otellerde Bir Araştırma*” isimli çalışmasında; termal otellerdeki yiyecek ve içecek ünitelerinde sunulan hizmetlerde, müşteri beklenti ve algılarının, iş görenler tarafından anlaşılma düzeyinin ortaya konulabilmesi için iki farklı anket formu geliştirilmiş, Balıkesir ve Bursa’da faaliyet gösteren termal otellerde konaklayan 389 müşteri ve 130 yiyecek içecek işgörenine anket uygulanmıştır. Hizmet kalitesinin 5 boyut ve 22 önermeye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Haziran 2013 tarihli 29. sayımızdaki çalışmalar bakıldığında tıpkı önceki Aralık sayımızda olduğu gibi; dergimizin yazar, konu ve disiplin bakımından çeşit zenginliğine sahip olduğu gözlemlenebilmektedir. Bu çok disiplinli yapının getirdiği çeşitlilik ve akademik duruş nedeniyle; dergimiz EBSCO, MLA, Indexs, Asos Index ve Sociological Abstract, dizinleri tarafından taranırılık devam etmektedir. Dergimizin bundan sonraki sayılarına kendi çalışmalarını göndermek isteyen sosyal bilimciler, dergimizin web sayfası yoluyla çalışmalarını tarafımıza ulaştırabileceklerdir.

Sonuç olarak; öncelikle dergimizin bugünkü halini almasında emeği geçen ve önceki sayılarımızın yayımlanmasından elde ettikleri bilgi ve deneyimlerini bizlerle paylaşan öğretim üyesi arkadaşlarımıza ve hocalarımıza tekrar tekrar teşekkürü borç biliriz. Dergimizin bu sayısının da sosyal bilimlere pozitif katkı ve

yeni bakış açıları kazandırmasını ümit eder, nice yeni sayılarda buluşmak dileğiyle saygılarımızı sunarız.

Doç.Dr. Zübeyde Güneş YAĞCI

Prof.Dr. Cevdet AVCIKURT

Dergi Editörleri

CITTASLOW HAREKETİNDE ÇEVRE EĞİTİMİNİN ÖNEMİ

Abdullah KARATAŞ^[*]

Özgür KARABAĞ^[**]

ÖZ

Araştırmanın Temelleri: Giderek artan çevre sorunları yeryüzünün geleceğini ciddi boyutta tehdit etmektedir. İnsan kaynaklı etkenler özellikle Sanayi Devrimi sonrası artarak, çevresel değerlere büyük bir baskı uygulamaktadır. Yok olan türler, çölleşen ormanlar ve değişen iklim şartlarının hep insan kaynaklı etkenlerle ilişkisi bulunmaktadır. İnsanların menfaatleri uğruna yaptıkları yıkıcı faaliyetler aslında kendilerine geri dönmektedir. Çevre değerlerinin ve yaşam kalitesinin ön plana çıktığı Cittaslow (Sakin Şehir) hareketinde ise insan çevre ilişkisi yeniden gözden geçirilmekte, kaybolan değerler koruma altına alınmaktadır. Günümüzde her yerleşim yerinin aslında böyle bir harekete ihtiyacının olduğu söylenebilir. Ancak öncelikle çevre konusunda toplumda bir farkındalık oluşturularak, insanların bilinç seviyelerinin yükseltilmesi gerekmektedir. Böyle bir bilinç ve farkındalık için ise eğitim büyük önem taşımaktadır. Cittaslow hareketinin başarıya ulaşması için topluma verilecek çok yönlü bir çevre eğitimi pek çok sorunun aşılmasına ışık tutabilecektir.

Araştırmanın Amacı: Bu çalışma, daha yaşanabilir bir dünya için bir adım olan Cittaslow hareketinde çevre eğitiminin önemini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Veri Kaynakları: Bu çalışmada kullanılan bilgi ve veriler Cittaslow hareketi ve çevre eğitimi ile ilgili yayınlanmış olan yerli ve yabancı kaynaklardan, kitaplar, makaleler, resmi kurumların yayınları ve internet sitelerinden yararlanılarak elde edilmiştir.

[*] Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Çevre Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi

[**] Okutman, Niğde Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu

Ana Tartışma ve Sonuçlar: Bir yerleşim yerinin daha yaşanabilir olmasının, orada yaşayan insanlarla büyük yönde ilişkisinin olduğu söylenebilir. Çevresel değerlere saygılı bir toplum, gelecek kuşaklar için daha yaşanabilir bir dünya bırakmak adına büyük önem taşımaktadır. Çevresine, tarihine, kültürüne ve tüm canlılara duyarlı olabilmek, yıkıcı değil ama koruyucu bir davranış özelliği sergileyebilmek Cittaslow (Sakin Şehir) hareketinin temel noktasını oluşturmaktadır. Daha yaşanabilir bir çevre için yapılabilecek faaliyetler açısından bir yaşam felsefesi niteliğinde olan Cittaslow hareketinin başarıya ulaşabilmesi, kuşkusuz çevre bilincine sahip insanlar tarafından desteklenmesine bağlı bulunmaktadır. İşte onlara bu konuda, çevre sorunlarının arkasında yatan gerçek nedenleri gösterebilecek bir çevre eğitimi yardımcı olabilecektir

Anahtar Sözcükler: Çevre Eğitimi, Cittaslow Hareketi, Çevre Sorunları, Bilinç, Farkındalık

The Importance of Environmental Education in Cittaslow Movement

ABSTRACT

Context: Increasing environmental problems severely threaten the future of the world. Man-made factors, particularly gaining speed after the Industrial Revolution, have been repressing environmental values. Endangered species, deforestation, changing climate all are linked to man-induced agents. Devastating activities which have been performed by people for their own benefits, in fact, harm themselves. In Cittaslow movement, where environmental values and life quality come to the fore, the relationship between human being and environment is reconsidered and missing values are taken under protection. It can be mentioned that

every residential area needs such a movement. However, it is necessary to create a differentaion for environment in community and make people's conscious increase. For such an increase in conscious and differentiation, environmental education is of great importance. Versatile environmental education given to community may help us overcome many of those problems.

Aims: This study has aimed at revealing the importance of environmental education in Cittaslow movement, which is a step taken to create a more livable world.

Data Sources: The information and data used in the study have been collected from various national and international papers, books, websites and governmental agencies' publishings.

Results and Discussion: It can be suggested that creating a more livable residential area is mainly related to people living there. A community respecting environmental values is of significant importance to inherit a more livable world for future generations. That showing not destructive but protective behaviours and being sensitive to all livings, their history, culture and environment is the main focus of Cittaslow movement. The success of Cittaslow movement, which is a life philosophy in terms of activities for a more habitable environment doubtlessly depends on the support by people having environment conscious. For this purpose, an environmental education showing the real reasons behind environmental problems will be able to assist them.

Key Words: Environmental Education, Cittaslow Movement, Environmental Problems, Differentiation

GİRİŞ

İnsanlarla beraber diğer tüm canlıların ortak bir yaşam alanı olan yeryüzünün geleceğini, küresel boyuttaki insan kaynaklı çevre sorunları tehdit etmektedir. Ancak insanların her geçen gün yabancılaştıkları ve bitip tükenmez bir kaynak olarak gördükleri doğanın, korunması ve gelecek nesillere güven içerisinde teslim edilmesi artık bir gereklilikten çok zorunlu hale gelmektedir. Çünkü canlıların gidebilecekleri başka bir gezegen bulunmamaktadır. Bu bağlamda, yerelliği ön plana çıkararak insanlara doğayla bir bütün olmanın ve doğayı bozmadan yaşayabilmenin önemini vurgulanan Cittaslow Hareketi büyük önem taşımaktadır. Ancak Cittaslow olabilmek için ise halkın bilinçlenmesi ve yaşadığı coğrafyanın kendisi ve gelecek nesiller için önemini gerçekten hissetmesi gerekmektedir. İşte bu noktada, çevre eğitimi anahtar kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Cittaslow olabilmek yolundaki en önemli adımın, halkın çevre eğitimiyle bilinçlendirilmesi olduğu söylenebilir. İzmir'in Seferihisar Belediyesi böyle bir bilinçlenmenin örneği olarak Türkiye'nin Cittaslow başkenti olarak gösterilmektedir. Böyle bir örneğin Tüm Türkiye'ye tanıtılarak, halkın çevre eğitimiyle bilinçlendirilmesi ve Cittaslow olma yolunda desteklenmesi gerekmektedir.

1. CİTTASLOW HAREKETİ VE ÖNEMİ

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle kavram olarak Cittaslow hareketine değinilmiş, daha sonra sırasıyla Cittaslow olabilmek için belirlenen kriterler ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

1. 1. Cittaslow Hareketinin Ortaya Çıkışı, Tanımı ve Özellikleri

İtalyanca Citta (Şehir) ve İngilizce Slow (Yavaş) kelimelerinin birleşmesinden oluşan Cittaslow kavramı, Sakin Şehir anlamında kullanılmaktadır. Cittaslow hareketi, küreselleşmenin şehirlerin dokusuyla beraber sakinlerini, yaşam tarzını standartlaştırmasını ve yerel özelliklerini ortadan kaldırmasını engellemek için kurulmuş bir kentler birliği olarak tanımlanabilir (Köstem, 2010). Cittaslow Hareketi ile küreselleşmeye ve homojenliğe karşı yerleşme ön plana çıkarılarak halkın yaşam kalitesinin artırılması ve yerel bir bölgenin kültürel çeşitliliğinin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır (Crotch, 2012, s.560). Bu bağlamda, Cittaslow birliğinin oluşturulmasının, yaşam kalitesinin artırılması adına önemli bir yerinin olduğu söylenebilir.

Yaşamın kolay olduğu kentlerin uluslararası ağını temsil eden Cittaslow birliği, küreselleşmenin yarattığı homojen mekanlardan biri olmak istemeyen, dünyada binlerce birbirinin aynı şehirden kendini farklılaştırarak yerel kimliğini, özelliklerini koruyan ve bu özelliğiyle dünya sahnesinde yer almak isteyen kasabaların ve kentlerin katıldığı bir birlik olarak ifade edilebilir (Köstem, 2010). Cittaslow birliğinde, yerel olan doğal veya yapay çevrenin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması, yerel ürün, gıda ve kültürün desteklenmesi ve böylece yerel kimliğin öneminin vurgulanması amaçlanmaktadır (Gorringe, 2011: 168). Böyle bir birlik içinde şehirlerin hangi alanlarda özel olduklarını düşünmeleri ve bu özelliklerini korumak için strateji geliştirmeleri hedeflenmektedir. Şehrin dokusunun, renginin, müziğinin ve hikayesinin şehir sakinleri ve ziyaret edenler tarafından uyum içinde, zevk alınabilecek bir hızda yaşanması ve yerel zanaatlar, tatlar, sanatların sadece eskilerin hatırlayabildiği kavramlar olmaktan çıkarılarak bunların çocuklar ve misafirlerle paylaşılması düşünülmektedir. Ayrıca Cittaslow birliğinde hava, gürültü, ışık ve elektromanyetik kirlilikler sürekli kontrol edilerek sağlığı tehdit etmeyecek boyutta tutulmaya çalışılmakta, çöp toplama saatlerinden ilaçlamaya kadar birçok konuda önlem alınarak sağlığa büyük önem verilmektedir. Yerel üreticiler desteklenerek ürünlerini satabilecekleri satış merkezleri oluşturulmakta, çevreye ve insana zararlı olmayan alternatif ve yenilenebilir enerji kaynakları teşvik edilmektedir (Köstem, 2010). Görüldüğü üzere bir yerleşim yeri için Cittaslow olabilmek, bereberinde pek çok avantajı da getirmektedir. O halde Cittaslow hareketi kapsamında böyle bir birlik içerisinde yer alabilme, bunu hak edebilme çabalarının boş çabalar olmadığı söylenebilir.

Cittaslow hareketinin 1999 yılında İtalya Floransa'da bir belediye olan Greve in Chianti'nin eski belediye başkanı Paolo Saturnini'nin vizyonu doğrultusunda

ortaya çıktığı söylenebilir. Paolo Saturnini yaşam kalitesini yükseltmek amacıyla kentlerin kendilerini değerlendirmeleri ve farklı bir kalkınma modeli ortaya koymaları fikrini ulusal boyuta taşımış, idealleri kısa zamanda İtalya'daki diğer belediye başkanları tarafından benimsenerek günümüzde 19 ülkede 129 üyeye yayılmıştır (Köstem, 2010). Bir yerleşim yerinin Cittaslow olabilmesi, belirli kriterleri sağlamasına ve bu kriterlerin sürdürülebilirliğini ispatlamasına bağlı bulunmaktadır. Zira, bir kez Cittaslow birliğine katıldığı sertifika ile belgelendirilen bir yerleşim yerinin, her dört yılda bir yeniden sertifikalandırılması gerekmektedir (Mayer ve Knox, 2009, s. 30). Dünyada pek çok yerleşim yerinin uygulamaya geçtiği, insanlara daha yaşanabilir bir dünyanın kapılarını açan Cittaslow hareketinin başarıya ulaşabilmesinde bu kriterler büyük önem taşımaktadır.

1. 2. Cittaslow Kriterleri

Bir yerleşim yerinin Cittaslow olabilmesi için gerekli olan kriterler şöyle ifade edilebilir (Köstem, 2010):

1. 2. 1. Çevre Politikaları

Çevre politikaları doğal ve yapay çevrenin korunması ve geliştirilmesi amacıyla hükümetlerce alınan geleceğe dönük önlemleri anlatmaktadır. Bir başka deyişle, çevre politikaları, bir ülkenin çevre konusundaki tercih ve hedeflerinin belirlenmesi anlamına gelmektedir. Çevre politikaları her ülkede, ülkenin özelliklerine göre değişik biçimler almakla birlikte, hemen hemen her yerde üzerinde birleşilen kimi özelliklere bütün çevre politikalarında rastlanmaktadır. Bunlar, insanların sağlıklı bir çevrede yaşamalarını sağlamak, toplumun sahip bulunduğu çevre değerlerini korumak, geliştirmek ve çevre politikalarını uygulamanın gerekli kıldığı yükün paylaşılmasında toplumsal adalet ilkelerine uymayı sağlamak olarak ifade edilebilir (Keleş, 1997, s.267). Cittaslow hareketi de etkili çevre politikalarıyla desteklenmektedir. Bu politikalar şöyle sıralanabilir (Köstem, 2010):

- Hava, su ve toprak kalitesinin, yasa tarafından belirtilen parametrelere uygun olduğunun belgelenmesi,
- Kentsel çöp ve özel atıkların ayrıştırılarak toplanmasının teşvik edilmesi ve yaygınlaştırılmasına yönelik projelerin yapılması,
- Endüstriyel ve evsel kompostlamanın yaygınlaştırılması ve teşvik edilmesi,
- Kentsel ya da toplu kanalizasyon için, atık su arıtma tesisinin bulunması,

- Özellikle alternatif enerji kaynaklarının kullanılması ve biyokütlelerden ısı üretilmesi yoluyla enerji tasarrufu ile ilgili belediye projesi hazırlanması,
- Genetiği değiştirilmiş ürünlerin (GDO) tarımda kullanılmasının yasaklanması,
- Reklam grafikleri, panolar ve trafik işaretlerinin düzenlenmesine dair belediye planının yapılması,
- Elektromanyetik kirliliği kontrol eden sistemlerin yapılandırılması,
- Gürültü kirliliğini kontrol etmek ve azaltmak için bir programın hazırlanması,
- Işık kirliliğini kontrol etmek için sistem ve programların hazırlanması,
- Çevre yönetimi sistemlerinin benimsenmesi (EMAS ve ECOLABEL ya da ISO 9001, ISO 14000, SA8000 ve Gündem 21 projelerine katılım).

Cittaslow hareketinin başarıya ulaşmasında önemli bir yeri olan çevre politikaları kriterleri altyapı politikaları kriterleriyle desteklenmektedir.

1. 2. 2. Altyapı Politikaları

Yaşanabilir kentsel düzenin kurulabilmesi için; kurumsal, finansal ve yasal boyutları içeren yeni bir yapılanmaya gereksinim duyulmaktadır. Yeni yapılanma kentler arası ittifakları, kesimler arası işbirlikleri ve proje ortaklıkları ile yeni planlama ve tasarım anlayışı ile kentsel teknik ve sosyal altyapı standartlarının yeniden ele alınmasını gündeme getirmektedir. Böyle bir düzenin kurulabilmesi için kurumsal, finansal ve yasal boyut çerçevesinde; insan ve vizyon odaklı kentsel gelişme, kentsel-kurumsal ve kültürel dönüşüm, yerel ekonominin canlandırılması, çevre ve kültür değerlerinin korunması, planlama ve altyapı ilişki sistemi, kamu-özel sektör ve sivil toplum örgütlerinin işbirliği, eşitlik fırsatlarının yaratılması, disiplinler arası çalışma ortamlarının sağlanması, proje yönetimi, vb gibi konulara yönelik çalışmalar önem kazanmaktadır (www.kentselyenileme.org). İşte Cittaslow hareketi çerçevesinde belirlenen kriterler daha yaşanabilir bir kentsel düzen ve altyapının oluşturulmasına rehberlik edebilecektir. Bu kriterler şöyle ifade edilebilir (Köstem, 2010):

- Tarihi merkezlerin ve/veya kültürel ve tarihi değer çalışmalarının geliştirilmesi ve ıslah edilmesi için planların oluşturulması,
- Güvenli ulaşım ve trafik için planların oluşturulması,
- Okulları ve kamusal binaları bağlayan bisiklet yollarının yapılandırılması,

- Özel taşımacılık ve trafiğin, toplu taşıma ve yaya alanları ile bütünleştirilmesini temel alan ve alternatif ulaşımı destekleyen planların (toplu taşıma alanlarına bağlanan ilave kentsel araba park yerleri, bisiklet yolları, okullar ve işyerlerine erişim sağlayan yaya güzergâhları, vb.) oluşturulması,
- Kamusal ve kamu ile ilgisi olan alanların engelliler için erişilebilir olması, mimari engellerin kaldırılması ve teknolojilere erişimin sağlanmasının garanti altına alınabilmesi için uygulamaların yapılması,
- Aile yaşantısını kolaylaştıran ve yerel aktivitelere olanak sağlayan programların teşvik edilmesi (eğlence ve spor faaliyetleri, okul ve aile arasında bağ oluşturmayı amaçlayan aktiviteler, yaşlılar ve kronik hastalar için ev yardımı da dahil olmak üzere çeşitli yardımlar, sosyal tesisler, belediye çalışma saatlerinin düzenlenmesi, umumi tuvaletler),
- Tıbbi yardım merkezlerinin oluşturulması,
- Vasıflı yeşil alanların asgari teçhizata sahip olması ve hizmet altyapılarının (yeşil alanların birbiriyle bağlantıları, oyun sahaları, vb.) oluşturulması,
- Ticari malların dağıtımını ve doğal ürünler için ticari merkezler oluşturulması için planların yapılması,
- Mağaza sahipleri ve zor durumda olan vatandaşlarla ilgilenilmesi,
- Bozulmakta olan kentsel alanların ve şehrin yeniden kullanılmasına yönelik projelerin geliştirilmesi,
- Kent tarzının yeniden yapılandırılması ve iyileştirmesi için bir programın düzenlenmesi,
- Kentsel yenilenme programının, Cittaslow bilgi bürolarıyla bütünleştirilmesi (Köstem, 2010).

Çevre ve altyapı politikalarının varlığı Cittaslow hareketinde büyük önem taşımakla beraber, bu politikalar çerçevesinde oluşturulacak kentsel kalite için yeni teknolojiler ve tesisler de gerekmektedir.

1. 2. 3. Kentsel Kalite İçin Teknolojiler ve Tesisler

Daha yaşanabilir, kaliteli bir çevre için doğayla uyumlu teknolojilerin gerekliliği yadsınamaz. Vatandaşlar için internet tabanlı bir belediye ağının oluşturularak onların yapılacak faaliyetlerle ilgili olarak her konuda bilgilendirilmesi, çevre sorunlarının teknoloji desteğiyle ortaya çıkmadan önlenmesi, her türlü eğitim faali-

yetleri için görsel medyadan yararlanılması ve yapılacak faaliyetlere yeni tesislerle destek verilmesi kentsel kaliteyi artırabilmek adına büyük önem taşımaktadır.

Cittaslow hareketinde kentsel kalitenin artırılabilmesi için belirlenen kriterler şöyledir (Köstem, 2010):

- Biyomimarinin teşvik edilmesi, bu konuda halkı bilgilendirmek için görevlendirilen personelin eğitimi için programların düzenlenmesi,
- Şehrin fiber optik kablolar ve kablosuz sistemlerle uyumlu biçimde teçhiz edilmesi,
- Elektromanyetik alanları gözlemlene sistemlerinin benimsenmesi,
- Çevre ve manzarayla uyumlu çöp kutularının tedarik edilmesi ve çöplerin belirlenmiş zaman aralıklarına göre kaldırılması,
- Topluma ait ve özel alanlarda; önemli, çevre şartlarıyla uyumlu bitkilerin, tercihen bahçe/peyzaj mimarisi ölçütlerine uygun yerel bitkilerin yetiştirilmesine yönelik promosyon ve programların düzenlenmesi,
- Vatandaşlara hizmet sağlamak için planların (belediye hizmetlerinin internet üzerinden duyurulması, vatandaşlar için internet tabanlı bir belediye ağı oluşturulması ve vatandaşların bu ağı kullanmaları yönünde eğitilmeleri) yapılması,
- Özellikle gürültülü alanlarda gürültünün kontrol edilmesi için planların yapılması,
- Evden çalışmanın (telework) teşvik edilmesi (Köstem, 2010).

Kentsel kalitenin sağlanabilmesinde teknolojinin yerel üretimi de desteklemesi gerekmektedir. Yerel üretim bölge halkı açısından büyük önem taşımaktadır.

1. 2. 4. Yerel Üretimi Korumak

Uluslararası bazda ulusal ve bölgesel ekonomik büyüme ve kalkınmanın, tüm ülkelerin en belirgin temel amacı olduğu söylenebilir. Bu amaca ulaşmaktaki temel ilke ise, ülkenin ve bölgenin mevcut kaynak ve imkânlarını en rasyonel ve verimli şekilde kullanmasından geçmektedir. Günümüzde yerel üretim, geçmişte olduğu gibi yöre halkının ihtiyacını karşılamakla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda uluslararası pazarlarda önemli bir yer teşkil etmektedir. Yapılan ihracatlar sayesinde elde edilen gelirler, yerel bazdaki istihdam, yöre halkının üretime teşvik edilmesi, bölgeler arası kalkınmışlığın farklılığının azaltılması gibi faydalarından dolayı yerel üretim bölgesel kalkınmada etkin bir role sahip olmaktadır. Bu nedenle günümüzde ekonomik kalkınmanın, yerel iş imkânları ortaya çıkararak istihdam imkânı oluşturmak, yöre halkını üretime teşvik etmek, yerel bazda kişi başına düşen milli

geliri artırmak gibi yerel bir boyut kazandığı söylenebilir. Yerel üretim sağladığı fırsatlar ve olanaklar sayesinde yöre halkının sosyo-ekonomik yapısına ciddi boyutta katkıda bulunmakta, özellikle günlük yaşantılarında refah yaşam şartlarının oluşturulmasında etkin bir rol almaktadır (Kazan vd., 2011).

Yerel üretimi korumak adına cittaslow hareketi kapsamında belirlenen kriterler şöyledir (Köstem, 2010):

- Organik tarımcılığın geliştirilmesi için projelerin desteklenmesi,
- Esnaf ve zanaatkârlar tarafından üretilen ürünlerin, eşya ve el işlerinin kalitesinin sertifikalandırılması,
- Yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan esnaf ve zanaatkârların ve/veya el işi ürünlerinin korunması ve himayesine yönelik programların düzenlenmesi,
- Yok olma riskiyle karşı karşıya olan geleneksel çalışma ve meslek yöntemlerinin himayesi,
- Organik ve/veya yerel topraklarda üretilmiş ürünlerin kullanılması ve restoranlar, okul kafeteryaları ve himaye altındaki yapılarda yerel geleneklerin muhafaza edilmesi,
- Slow-food (Yavaş yemek)^[*] ile işbirliği içerisinde, okullarda tat ve beslenme konusunda eğitim programlarının düzenlenmesi,
- Yok olma riski altında olan şarap ve gastronomik yavaş yemek çeşitlerinin korunması için yapılan faaliyetlerin desteklenmesi,
- Yerel ürünlerin tespit edilerek bu ürünlerin ticarileşmesinin (pazarlarda yerel ürünler için yer ayrılması) desteklenmesi,
- Şehirdeki ağaçların sayılması ve büyük ya da tarihi ağaçların değerinin artırılması,
- Yerel ve kültürel etkinliklerin teşvik ve muhafaza edilmesi,
- Kent ve okul bahçelerinin geleneksel yöntemlerle yetiştirilen yerel ekinler için geliştirilmesi (Köstem, 2010).

Yerel üretim ile yalnızca üretim aşamasında değil aynı zamanda tüketim ve tüketim sonrası aşamalarda da o bölgede yaşayan insanlara çalışma olanağı sağlanabilmektedir. Kullanım süresini tamamlayan ürünlerin onarımı, parçalanması ve tekrar kullanıma sokulması yeni iş olanakları yaratmaktadır. Ayrıca üretimin yerel olması, tüketicinin kullandığı ürünün nerede ve nasıl üretildiği konusunda bilgi sahibi olmasını da sağlamaktadır (Yılmaz, 98).

[*] İtalya'da 1986'da "Fast food"a karşı gelişen yavaş ve kaliteli hayat akımı (Ok, 2009).

Yerel ürünlerin tanıtılması ve pazarlanmasında yöre halkının da bilinçli ve duyarlı olması gerekmektedir. Bu konuda ve yaşadıkları çevrenin tanıtımında gösterecekleri misafirperverlik onlara yardımcı olabilecektir.

1. 2. 5. Misafirperverlik

Bir yörenin kalkınmasında turizmin önemli bir rolünün olduğu söylenebilir. Turistik yerlerin korunması, tanıtılması ve turizme açılması, buralarda yaşayan halkın turizm konusunda bilinçli olmasını gerektirmektedir. Yerli ve yabancı turistlere kapılarını ardına kadar açan, onlara misafirperverliklerini her konuda gösteren bir yöre halkının turizme olumlu etkisi yadsınamaz. İşte Cittaslow hareketinde de böyle bir misafirperverlik temel kriter olarak belirlenmiştir. Misafirperverlik kriteriyle ilgili olarak yapılabilecek faaliyetler şöyle ifade edilebilir (Köstem, 2010):

- Turistlerle ilgili bilgi ve nitelikli misafirperverlik için eğitim kurslarının verilmesi,
- Tarihsel merkezlerde, turistik yerlerde turistler için yol gösteren uluslararası işaretlerin kullanılması,
- Ziyaretçilerin şehre yaklaşmalarını, bilgi ve hizmetlere erişimlerini kolaylaştırıcı resepsiyon yönergeleri ve projelerin (otopark, resmi kurumların açılış saatlerinin uzatılması/ esnetilmesi vb.) hazırlanması,
- Şehrin “yavaş” yerlerinin düzenlenmesi (broşürler, internet siteleri vb.),
- Turistik işletmeciler ve mağaza sahiplerinin, ücret şeffaflığının sağlanabilmesi için fiyatlarının müessesenin dışında sergilenmesi gerekliliği konusunda bilinçlendirilmesi (Köstem, 2010).

Cittaslow hareketinin başarıya ulaşabilmesi için yapılacak faaliyetlerle ilgili olarak halka bilgi verilmesi ve farkındalık kazanmalarına yardımcı olmak gerekmektedir.

1.2.6. Farkındalık

Vatandaşlara cittaslow hareketinin nasıl yapılacağı ve içeriği ile ilgili olarak uygulamalı eğitim verilmesi, bu konuda eğitici program ve projelerin düzenlenmesi onlara Cittaslow olabilmenin önemi ile ilgili olarak farkındalık kazandıracaktır.

Cittaslow olabilmenin önemi ile ilgili olarak vatandaşlara farkındalığın kazandırılması için belirlenen kriterler şöyledir (Köstem, 2010):

- Vatandaşlara Cittaslow olmanın amaçları ve prosedürleriyle ilgili bilgi sağlayan kampanyaların düzenlenmesi,
- “Yavaş” felsefesini kazanmada sosyal yapıların dahil edilmesi için programlar ve Cittaslow projelerinin uygulanması. Özellikle; eğitsel bahçe, park, kitap olanakları ve bitkilerin tohumlarının korunması projelerine katılımın sağlanması,
- Slow city ve Slow-food faaliyetlerinin yaygınlaştırılması için programların düzenlenmesi.

Slow-food felsefesini kentsel boyuta taşımanın Cittaslow hareketinin amaçlarından biri olduğu söylenebilir.

1. 2. 7. Slow Food Faaliyetlerine ve Projelerine Destek

Slow-food, Türkçe’deki adıyla “yavaş yemek” hareketi, İtalyan gazeteci-yazar Carlo Petrini tarafından Roma’da ilk açılan McDonalds’ı protesto etmek amacıyla 1986 yılında İtalya’da ortaya çıkmış, fast-food’a karşı çıkmış bir akım olarak tanımlanabilir (Tunalıgil, 2008). Hareketin amacının, hızla yayılan “fast-food” kültürüne karşı çıkararak, geleneksel yemekleri korumak ve midenin rahatça hazmedebileceği hızda bir yemek anlayışını dünyaya benimsetmek olduğu söylenebilir. 1986 yılında kurulmuş uluslararası bir sivil toplum örgütü olan slow-food, özellikle yerel üretimi ve üreticiyi güçlendirmeye, gelenek ve göreneği yemek üzerinden geliştirmeye yönelik bir strateji geliştirmektedir. Günümüzde uluslararası bir sivil toplum kuruluşu haline gelen örgütün kurucusu ve şimdiki başkanı İtalyan gazeteci-yazar, aktivist ve sosyolog Carlo Petrini, Roma’da otururken İtalya’nın ilk Mc Donalds’ının açılışını protesto etmek amacıyla ”slow-food“ akımını yaşadığı kasabada başlatmıştır. Yasal bir statüye kavuşarak çalışmalarını sürdüren örgüt, Dünya Sağlık Örgütü, UNESCO ve diğer uluslararası örgütler tarafından tanınmaktadır (Tunalıgil, 2008). Cittaslow hareketi de slow-food hareketini desteklemekte ve bu hareketi kriterleri kapsamında ele almaktadır. Bu kriterler şöyle ifade edilebilir (Köstem, 2010):

- Yerel Slow-food örgütlenmesinin (Convivium) kurulması,
- Slow-food ile işbirliği yaparak okullar için tat ve beslenme üzerine eğitim programlarının düzenlenmesi,
- Slow-food ile işbirliği yaparak okul sebze bahçelerinin kurulması,
- Slow-food merkezleri tarafından, yok olma riski altında olan türler veya ürünler için projeler düzenlenmesi,

- Slow-food tarafından temin edilen yerel bölge ürünlerinin kullanılması ve beslenme geleneklerinin, katma yemek eğitim programlarıyla birlikte, müşterek yemek servisleri, himaye altındaki yapılar ve okul kantinleri içerisinde muhafaza edilmesi,
- Slow-food ile işbirliği içerisinde, tipik yerel bölge ürünlerinin desteklenmesi,
- “Terra Madre” (Toprak Ana) projesinin ve yemek cemiyetlerinin ortak eşleştirme ile desteklenmesi.

Slow-food kapsamında oluşturulan Terra Madre projesi, her yıl 10 Aralık’da dünyanın farklı şehirlerinden 160 üyenin katıldığı kutlama programları çerçevesinde düzenlenmektedir (Colby, 2011). Yukarıdaki kriterlere bakıldığında hepsinin daha yaşanabilir bir çevreye ulaşabilmek adına düzenlendiği söylenebilir. Ancak bu kriterlere ulaşılabilmesi için öncelikle insanların belirli bir bilinç düzeyine ulaşmış olması gerekmektedir. İşte bu konuda onlara çevre eğitimi yardımcı olabilecektir.

2. CİTTASLOW HAREKETİNDE ÇEVRE EĞİTİMİNİN ÖNEMİ

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle kavram olarak çevre eğitimi ele alındıktan sonra sırasıyla çevre eğitiminin gerekliliği, çevre duyarlılığı ve çevre duyarlılığının Cittaslow hareketindeki önemine değinilecektir.

2. 1. Çevre Eğitimi Kavramı

Genellikle çevre sorunlarının çözümünde eğitimin başta gelen bir çözüm yolu olduğu konusunda giderek yaygınlaşan bir görüş birliği gelişmektedir. Kuşkusuz, çevre sorunları, insanın doğal, yapay çevresini yeniden kavramasını, onu korumasını, yok etmeden kullanmasını gerektirmektedir. Aslında çevre sorunları, insanın çevresini kâr dürtüsüyle alabildiğine sömürmesinden, bireysel çıkarlarını toplumun ortak çıkarlarından daha üstün tutmasından kaynaklanmaktadır (Geray, 1997, s.323-324). Çevrede meydana gelen insan kaynaklı tüm olumsuz gelişmelerin, daha sağlıklı yarımlar için farkına varılabilmesi ve bu konuda toplumun bilinçlenmesi çevre eğitimi ile gerçekleştirilecektir.

Çevre eğitimi, mevcut ve gelecekteki çevre sorunlarının çözümü için bireysel veya ortak hareket noktasında bireylere bilgi, değer, beceri ve deneyim kazandıran ve böylece çevre bilincini artırmayı hedefleyen eğitim çabalarıdır (Indabawa ve Mpofu, 2006, s. 148). Çevre eğitimi, toplumun her kesiminde yer alan insanların, çevre bilincinin geliştirilmesi, çevreye duyarlı, olumlu ve kalıcı davranış

değişikliklerine gidilmesi, doğal, tarihi, sosyokültürel değerlerin korunması, çevresel konulara aktif olarak katılımı ve sorunların çözümünde yer alabilmesi olarak tanımlanabilir (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2004:452). Bir başka yönden çevre eğitimi bireylerin, içinde yaşadıkları çevre hakkındaki bilgi ve farkındalık düzeylerini yükseltmek için girişilen eğitim çabaları olarak da ifade edilebilir (Gülay ve Önder, 2011, s.47). Tanımlardan da anlaşılacağı üzere çevre eğitimindeki esas amacın, çevre konusunda bireylere bir farkındalık ve bilinç vermek olduğu söylenebilir. İşte böyle bir bilinç ve farkındalıkla toplumda çevreye karşı bir duyarlılık oluşabilecektir. Bu nedenle çevre eğitiminin tüm toplum için gerekli olduğu söylenebilir.

İletişim araçlarının yardımıyla hızlı bir biçimde uygulanacak eğitici programlar öncelikle çocuklara verildiğinde, birkaç kuşak sonra meyvelerini toplamak mümkün olabilecektir. Yetişkinlerin eğitimi ile de, doğa bilinci yaygınlaştırıldığında sorunlara bakış açıları denetime alınacak ve uygun politikalar üretilebilecektir. Geleceğimizin güvencesi, insan türünün devamı ancak böyle önlemlerle, bilinç kazandırarak sağlanabilecektir (Alpagut, 1997, s.118-119).

2. 2 Çevre Eğitiminin Gerekliliği ve Çevre İçin Eğitim

İnsanların sahip oldukları çevresel değerleri en uygun biçimde kullanması gerekmektedir. Üretilen mal ve hizmetlerin dolaşımını en çoğa çıkarmak pahasına, bu malvarlığının yok edilmesi savunulamaz. Kısaca, kullanma hakkı, yok etme yetkisini vermemektedir (Keleş vd., 2009:229). Ancak insanların daha fazla kazanç uğruna yapamayacakları hiçbir şeyin olmaması çevre değerlerine büyük bir baskı uygulamakta, yitirilen çevresel değerlere her geçen gün bir yenisi eklenmektedir. İnsanların bilinçsizce ve eğitimden yoksun davranışları yüzünden yeryüzünün geleceği tehlike altına girmektedir. Bu konuda eğitimden, çevre sorunlarının kaynağı ile ilgili olarak toplumda bir farkındalık yaratması, çevreye karşı olumlu davranış özelliklerini kazandırması beklenmektedir. Böyle bir eğitimin sadece çevre sorunları ile ilgili bilgilerle sınırlı kalan bir çevre eğitimi kapsamında değil de çevre için eğitim anlayışı çerçevesinde ele alınması gerekmektedir.

Çevre için eğitimle, bireylerin yaşam biçimleriyle doğa arasındaki karşılıklı etkileşimin doğurduğu koşullanmanın ayırında olmaları ve hem bireysel gelişmelerini, hem de çevrelerini nasıl biçimlendirdiklerini kavramaları amaçlanmaktadır. Çevre için eğitimin ana amacı, bireyin çevresini bir bütün olarak kavraması, çevreyle etkileşiminde eleştirici bir bakış, çevreyle ilgili konularda duyarlılık, bilinçlilik, girişkenlik sahibi bir yurttaş, kenttaş olarak yetişmesi olarak belirtilebilir.

Çevrenin niteliğini belirleyen doğayla ilgili tutumların, egemen olan ekonomi biçimleriyle yakından ilişkili olduğunu bireylere gösterebilmek, onlarda geleneksel değerlerin nasıl sürdüğü konusunda eleştirel bir uyanıklık, bilinçlilik yaratabilmek, var olandan başka alması toplum biçimleri ve değerlerinin de var olabileceğini gösterebilmek, bu tür bir eğitimin güttüğü amaçlar olarak sıralanabilir. Çevre için eğitimin amaçlarının yanı sıra neden gerekli olduğu ise şöyle ifade edilebilir (Geray, 1997, s.325-329):

- Bireylerin sağlıklı, yeterli, güzel bir çevrede yaşama hakkı çoğu Anayasalarda, uluslar arası demeç ve sözleşmelerde yer almaktadır. Bireylerin bu haklarına sahip çıkmaları için bu konuda bilgilenmeleri gerekmektedir.
- 1982 Anayasası'nın 56. maddesine göre herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamak hakkına sahip olduğu ve çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak, çevre kirlenmesini önlemenin devletin ve yurttaşın görevi olduğu belirtilmektedir. Anayasa, çevre hakkının gerçekleşmesini yalnızca devlete görev olarak vermemekte, yurttaşlara da bu konuda görev ve sorumluluk yüklemektedir. Burada çevre hakkının, yurttaşların dayanışmasına dayalı olan "yeni kuşak" insan hakları kavramına uygun bir düzenleme olduğu görülmektedir. O halde, yurttaşların bu haklarını savunacak, gereklerini, sorumluluklarını yerine getirecek bilinç düzeyine gelmesinin eğitimin konusu olduğu söylenebilir. Çevresiyle ilgili her konuda bilgilenmek, aydınlanmak, yasal, yönetsel girişimlerde bulunmak herkesin en doğal hakkı olup, yurttaşların bu haklarını kullanmalarına eğitimin yardımcı olması beklenmektedir (Geray, 1997, s.325-329).
- Çevre için eğitim, pek çok ülkede çevreyi korumak, geliştirmek için uygulamaya geçtikleri, yeşil alan ya da çevre planı olarak adlandırılan tasarıların en önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Kanada'nın uygulamaya geçtiği Beş Yıllık Çevre Planı'nda halkı ve kamuoyunu bilgilendirme konusunda neler yapılacağını içeren bölüm yanında yurttaşların çevreyle ilgili kararlara katılımını amaçlayan "çevresel yurttaşlık" kavramının geliştirilerek bu amaçla yapılacak işlerin belirlendiği örnek olarak verilebilir.
- Doğrudan ve temsili demokrasi kavramlarının, çağımızda artık yerini çoğulcu, katılımcı demokrasi kavramlarına bıraktığı söylenebilir. Çevre sorunlarının çözümü de çoğulculuk çerçevesinde katılım yoluyla gerçekleştirilebilir.
- Toplumun her kesimi için yaşamsal önem taşıyan, insanlık ve dünyanın geleceğini giderek artan bir hızla tehlikeye sokan çevre sorunlarının çözümünde doğanın savurganca, gelişigüzel sömürülmesinin altında yatan gerçeklerin olduğu gibi saptamasında yarar bulunmaktadır. Bu da toplumdaki çıkar çelişkilerinin,

bireyciliğin, kâr dürtüsünün, ekonomik, toplumsal, siyasal ilişkilerin, karar verme süreçlerinin ayırdayına varmayı gerekmektedir. Çevre sorunlarını, yalnızca çevre kirlenmesinin önlenmesi, çevrenin korunması olarak anlamak yanıltıcı olacaktır.

- Köklü çözümün, insanlığın içine düştüğü bunalımlardan kurtulmasının sağlıklı, güzel, yeterli bir çevreden bağımsız düşünüleemeyeceğinin ayırdayında olan bireylerin bu uğurda savaşımlar vermelerinde olduğu söylenebilir. Bireyin bu konuda bilinçlenmesi, duyarlılık kazanmasını, bunun zorunlu kıldığı davranış, tutum ve etkinlikleri gösterebilmesine yönelik bir eğitim verilmesi gerekmektedir.
- Çevre sorunlarının ancak demokratikleşme süreci içinde çözülebileceği açık olduğuna göre, çevre için eğitim demokratikleşme açısından da katkılar sağlayabilecektir.
- Çevre eğitimini yalnızca resmi öğretim kurumlarının görevi olarak ele almamak; bu konuda gönüllü kuruluşlar, sivil toplum örgütleri ve yerel yönetimlerin çevre duyarlılık ve bilincini geliştirici, kamuoyu oluşturucu, karar süreçlerine ağırlıklarını koyucu etkin ve dizgeli halk eğitimi etkinliklerinin de göz ardı edilmemesi hatta katkısının daha büyük olduğunun kabul edilmesi gerekmektedir.
- Başta radyo, televizyon olmak üzere tüm kitle iletişim araçlarının, çevre sorunları konusunda bilgilendirme, haber verme, kamuoyu oluşturma açısından önemli işlevler yüklenmesi gerekmektedir (Geray, 1997, s.325-329).

Çevre eğitiminin gerekliliğini hemen hemen tüm dünyanın kabul etmiş olduğu söylenebilir. Artık okulöncesinden üniversiteye hayatın her alanında her düzeyde çevre eğitime önem verilmektedir. Çevre eğitimiyle her şeyden önce toplumda var olan çevre duyarlılığının artması beklenmektedir (Gülay ve Önder, 2011, s.47). Çevre eğitimi sonucu toplumun çevre duyarlılığının artması ile pek çok sorun da kendiliğinden aşılabilecektir. Çünkü çevresel değerler konusunda hassas bir duyarlılığa sahip olan toplum bireyleri, kendilerini sorunun değil de çözümün bir parçası olarak görecektirler.

2. 3. Çevre Duyarlılığı ve Çevre Duyarlılığını Etkileyen Nedenler

Çevre için duyarlılık ve bilinçlenme eğitimiyle, çevre sorunlarının tanımlanması, etmenleri ve nedenlerinin kavranması, konulara çevre-bilimsel açıdan yaklaşılabilmesi, çözüm yolları, bireye düşen görev ve sorumluluklar, girişkenlik, katılımcılık ve örgütlülük açılarından bireye yeni bir bakış açısı kazandırılması amaçlanmaktadır. Doğal çevreye ilişkin olarak eğitimden bireye doğa sevgisini kazandırması, doğal dengeyi bozan toplumsal, ekonomik, uygulamalıbilimsel etmenler

konusunda onu bilgilendirmesi, doğal kaynakların, doğal yaşamın insanlığın geleceği için önemini kavratması, yıkıma uğratmaksızın doğadan yararlanmanın yollarını öğretmesi, doğa sporlarına etkin biçimde katılma yoluyla doğayla arasında duygusal bir bağ kurmasına yardımcı olması, gibi bilinçlilik, duyarlılık kazandırması beklenmektedir (Geray, 1997, s.330-331). Görüldüğü üzere çevre duyarlılığının kazandırılmasında çevre eğitiminin büyük bir rolü bulunmaktadır. Ancak çevre duyarlılığını etkileyebilecek nedenlerin de göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Bu nedenler şöyle sıralanabilir (Gülay ve Önder, 2011, s.48-49):

- Ülkenin gelenek, görenek ve kültürünün doğal çevrenin korunmasına ve geliştirilmesine verdiği değer ve attığı anlam, çevre duyarlılığını şekillendiren unsurların başında gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında bazı ülkelerin çevre duyarlılığının kültürlerinden kaynaklandığı söylenebilir. Özellikle beslenme bakımından hazır doğal kaynaklara bağlı olan gelişmemiş toplumlarda kültürün doğal çevrenin korunmasına daha çok önem verdiği gözlenmektedir. Afrika ülkelerinde ormanın içlerinde yaşayan yerli halklar buna örnek gösterilebilir.
- Doğaya yakın ya da dönük yaşamın sevildiği, tercih edildiği ülkelerde, doğal çevreye verilen değerler daha fazla olduğu ileri sürülebilir. Bu da çevre duyarlılığını artıran bir özellik olarak öne çıkmaktadır. Doğada yaşamaya, doğal sporlara yatkın ve istekli olan bu gibi ülkeler arasında Norveç, İsveç gibi İskandinav ülkeleri ile Kanada sayılabilir.
- Gelişmiş olarak kabul edilen ülkelerde insanların daha yüksek düzeyde ve yaygın olarak eğitilmeleri çevre duyarlılığı konusunda onları daha özenli kılabilmektedir. Bu ülkelerin ekonomilerindeki bazı yapılanmalar, çevreyi ciddi biçimde tehdit de etse, iyi eğitim görmüş aydınların çevre duyarlılığı konusundaki kararlı tutumları, aldıkları eğitime bağlı bilinç düzeyleri ile açıklanabilir. Gelişmemiş ülkelerdeki genel eğitimsizlik ve kaynakların kullanımındaki plansızlık, çevrenin daha özensiz kullanılmasına ve kendini yenileyemeyecek, sürdürülemez oranda tüketilmesine yol açmaktadır.
- Bazı ülkelerin toplumlarında çevre duyarlılığının, her şeyin insan için olduğuna ağırlık veren bir düşünceden dolayı daha düşük düzeyde olduğu söylenebilir. Özellikle insanı merkeze alan bir yaklaşıma sahip olan bu toplumlardaki insanların, tüm doğanın kendi hizmetlerine sunulmuş olduğu görüşünden hareketle doğayı hoyratça tüketme eğiliminde olduklarından söz edilebilir (Gülay ve Önder, 2011, s.49)

Çevre duyarlılığının kazandırılmasında çevre eğitimcilerinin çabalarının da göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Bu konuda öncelikle topluma çevreyi koruma

bilincinin aşılması gerekmektedir. Çünkü toplumda çevre bilincinin geliştirilmesi gezegenimizin geleceği ve canlılığın sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır. Burada eğitimcilere büyük görevler düşmektedir (Karataş, 2011, s.14). Ancak çevre eğitimcilerinin, derslikteki öğretmenlerden farklı niteliklere sahip olması gerektiğinin açık olduğu söylenebilir. Her şeyden önce çevre duyarlılığına sahip olması gereken çevre eğitimcilerinin disiplinler arası bir çevre eğitimi görmüş olması, çeşitli uzmanlık alanlarıyla çevre sorunları arasındaki bağlantıları kurabilmek açısından önem taşımaktadır. Öğretmenlikten çok sorunların ortaya çıkarılmasında, birlikte çözüm yolları aranmasında, gerekli girişim ve eylemlere geçilmesinde yol gösterici önderlik işlevlerini yüklenmesi beklenmektedir (Geray, 1997, s.336). Böyle bir yol gösterici ile, çevre değerlerinin önemi toplum tarafından daha iyi kavranabilecektir. Çevresine, kültürüne ve tüm canlılara daha duyarlı bir toplum oluşturabilmek için, çevre eğitiminin toplumun tüm fertlerini kapsaması gerekmektedir. Böyle bir eğitimin sadece örgün eğitim amaçlı olarak resmi okullarla sınırlı kalmayarak geniş kitlelere ulaşması, daha yararlı olması açısından önem taşımaktadır.

Çevre eğitiminin, yaşam boyu eğitim sürecinin bir parçası olarak ele alınarak, Anayasamızda da yer aldığı biçimde herkesin çevre eğitimi ve öğretimi yapma hakkına sahip olduğu noktasından hareketle, bireylerin eğitim süreçlerine etkin biçimde hem eğitici, hem de katılımcı olarak girmelerine önem verilmesi, bireylerin etkin katılımının her aşamada en önde tutulması gerekmektedir. Bu amaçla fabrikada, tarlada, işyerinde, işbaşında çevre için eğitim yapılabilir. Eylem içinde çevreye ilişkin yeni tutumlar, davranışlar kazandırılması sağlanabilir. Toplum eğitimi ve kalkınma merkezleri, halk odaları, köy odaları, belde evleri, çevre evleri gibi adlar altında çalışan eğitim odaklarında halkın bu konularda eğitilmesi için elverişli bir ortam sağlanabilir. Çevre eğitimi kapsamında tarihsel ve doğal çevreyi tanıma gezileri, video, film gösterileri, yürüyüşler, turmanışlar, çevre sorunlarına ilişkin yazı, resim, fotoğraf vb. yarışmalar düzenlenebilir. Müzeler, kitaplıklar, ulusal parklar, ören yerleri bu amaçla kullanılabilir (Geray, 1997, s.333-337). Görüldüğü üzere topluma çevre konusunda gerçek bir duyarlılık kazandırabilecek bir çevre eğitimi için pek çok fırsatın değerlendirilmesi gerekmektedir. Ancak böyle bir duyarlılığa sahip olan bir toplum ile çevresel değerler gerçek anlamda korunabilecek, gelecek nesillere daha yaşanabilir bir dünya bırakılabilecektir. İşte daha yaşanabilir bir dünya adına çevreyi korumanın hedeflendiği Cittaslow (Sakin Şehir) hareketinde başarıya ulaşabilme yolunun da çevre duyarlılığına sahip toplum bireylerinden geçtiği söylenebilir.

2.4. Çevre Duyarlılığının Cittaslow Hareketindeki Önemi ve Seferihisar Örneği

Çevre eğitiminin temelini doğayı ve doğal kaynakları korumaya yönelik olduğu söylenebilir. Çevre eğitiminin bilgi vermenin yanında insan davranışını da etkilemesi gerekmektedir. Olumlu ve kalıcı davranış değişiklikleri kazandırmak ve sorunların çözümünde bireylerin aktif katılımını sağlamak çevre eğitiminin temel hedefi olarak belirtilebilir (Şimşekli, 2004:84). Çevre eğitimiyle topluma kazandırılacak duyarlılık, çevrenin korunmasını da beraberinde getirebilecektir. Çünkü çevrenin, kültürel değerlerin ve tüm canlıların insanlara yararlı olmalarından bağımsız olarak kendileri için değerli oldukları topluma öğretilenirse, böyle bir bilinç verilebilirse daha yaşanabilir bir dünyanın kapıları da ardına kadar açılabilir. Çevreye karşı geliştirilecek duyarlılık ile sorunlar da kendiliğinden çözüme kavuşturulabilecektir. İşte böyle bir çevre duyarlılığının yaşandığı yere, Türkiye’de İzmir’in Seferihisar Belediyesi örnek olarak verilebilir.

Türkiye’nin Cittaslow başkenti olarak bilinen Seferihisar Belediyesi, dünyanın en modern projelerinden birisi olan Cittaslow (Sakin Şehir) Birliği’ne 28 Kasım 2009 tarihinde kabul edilmiş ve Türkiye’nin ilk Sakin Şehri olmuştur. Türkiye’de Cittaslow olmak isteyen ve olabilecek birçok kent ve kasaba bulunmaktadır. Sakin Şehir hareketini benimseyen yerlerin artması demek, yerel lezzetlerine, tarihi dokularına, çevreye ve doğaya değer veren ve koruyan yerlerin artması anlamına gelmektedir. Seferihisar, bu amaçla kendi tarihine sahip çıkarak, tarihi yapılarını restore etmekte ve onları koruma altına almaktadır. Seferihisar’ın, bir yerel kalkınma modeli sayılabilecek Cittaslow felsefesini benimseyerek kendine özgü zenginliklerini ve doğasını koruyarak gelişmekte olduğu söylenebilir. Tüm olumlu yönleriyle beraber, Cittaslow hareketinin sadece masa başında çalışılarak gerçekleştirilebilecek bir süreç olmayıp, halkın da bu süreci benimsemesi ve her aşamada desteklemesi gerektiğinin göz ardı edilmemesi hareketin başarıya ulaşması açısından büyük önem taşımaktadır (Seferihisar Belediyesi Katalogu). Bu nedenle çevre eğitiminde toplum kalkınması ve halk eğitimi çalışmalarının önem kazanması gerekmektedir (Geray, 1997, s.326). Çünkü, tüm halkın bilinçlenmesini hedef alan bir çevre eğitimi ile yerleşim yerlerinin çevreyle, kültürle, doğayla uyumlu bir hale gelmesi sağlanabilecek, halkın çevre duyarlılığı artarak Cittaslow hareketinin başarıya ulaşması gerçekleşebilecektir. Aksi halde insanların çevreye karşı tutumlarını olumlu yönde değiştirmedikçe, Cittaslow hareketi de amacına ulaşamayacaktır.

3. SONUÇ

Çevre değerlerine karşı insanların bilinçsiz davranışlar sergilemesinin temelinde yatan nedenin eğitimsizlik olduğu söylenebilir. Ancak kendi menfaatleri uğruna çevre değerlerini hiçe sayan insanların varlığı Cittaslow hareketi önündeki en büyük engellerden biri olarak belirtilebilir. Cittaslow hareketinin gerçek anlamda uygulanabilmesi ve başarıya ulaşabilmesi için öncelikle toplumda çevre değerlerine karşı bilinç ve farkındalığın oluşturulması gerekmektedir. Bu çerçevede, çevre ve doğaya hak ettiği değerin verildiği, yerellik ve kültürel değerlerin ön plana çıkarıldığı Cittaslow hareketi bir toplumsal kalkınma hareketi olarak da nitelendirilebilir. Çünkü Cittaslow hareketini uygulayanlar toplumun yine kendi bireyleridir. Onlara bu konuda çevre eğitimi yardımcı olabilecektir. Çevre eğitimiyle çevresine, canlılara, doğaya, kültürüne, tarihine, kısacası tüm değerlerine karşı duyarlılığı artan toplum bireyleri, Cittaslow olabilmek yönünde atılmış adımların temelini oluşturacaklardır. Bu konuda, Milli Eğitim Bakanlığı ve Yüksek Öğretim Kurumu ortak olarak çalışıp, yerel yönetimlerle de irtibata geçerek belirli projeler üretebilirler. Bu projeler kapsamında görevlendirilecek öğretim elemanları ülkenin pek çok bölgesinde eğitim çalışmaları yapabilir, Cittaslow hareketinin önemiyle ilgili olarak halkı bilgilendirebilirler. Bu konuda slayt sunumlar veya afişler yardımıyla, örnek alınması amacıyla Cittaslow olan yerleşim yerleri halka tanıtılabilir. Kısacası, daha yeşil, sağlıklı ve güvenli bir gelecek adına, Cittaslow Hareketi yerel bir kalkınma modeli olarak sunulabilir. Böylece çevrenin korunması ve geliştirilmesi konusunda bilinçlendirilen halk, daha temiz ve sağlıklı yarınlara ulaşabilmek için ellerinden gayreti gösterebilecek, yaşadıkları yerin kendileri için önemini daha iyi kavrayabileceklerdir.

KAYNAKÇA

- Alpagut, B. (1997). Doğal çevre ve insanın evrimi. R.Keleş (Ed.) , İnsan Çevre Toplum, Ankara: İmge Kitabevi.
- Colby, J. (2011). Third Annual Terra Madre Day Unites Global Slow Food Community in Celebrating Good, Clean, and Fair Food. The Slow Food International Site. <<http://www.slowfoodutah.org/events/view/2684/>> (2011, December 12.).
- Crotch, J. (2012). Slow briefs: slow food slow architecture. A. M. Viljoen and J. S. C. Wiskerke (Eds.), Sustainable Food Planning: Evolving Theory and Practice, The Netherlands: Wageningen Academic Pub.
- Geray, C. (1997). Çevre eğitimi. R.Keleş (Ed.), İnsan Çevre Toplum, Ankara: İmge Kitabevi.
- Gorringe, T. J. (2011). The common good and the global Emergency: God and the built environment, Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Göksu, A. F. Kentsel Planlama ve Kentsel Altyapı İlişkisinde Yeni bir Dönem; Kentsel Dönüşüm. <<http://www.kentsyenyenileme.org/dosyalar/Kentsel%20Altyapi%20ana%20bildiripdf.pdf>> (2011, Aralık 12).
- Gülây, H. ve Önder, A.(2011). Sürdürülebilir gelişim için okulöncesi dönemde çevre eğitimi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Indabawa, S. A. ve Mporfu, S. T. (2006). The social context of adult learning in Africa, Cape Town, South Africa: Pearson South Africa.
- Karataş, A. (2011). Çevre Bilincinin Geliştirilmesinde Doğa Tarihi Müzeleri'nin Rolü, Akademik Bakış Dergisi, Sayı:27, Kasım-Aralık 2011, Uluslar arası Hakemli E-Dergisi.
- Kazan, H. Oktay, F. ve Rençber, Ö. F. Yerel Üretimlerin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri: Örnek Bir Uygulama. <<http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/kalkinma/kalkinma41.pdf> > (2011, Aralık 14).
- Keleş, R. (Ed.). (1997). İnsan çevre ve toplum. Ankara: İmge Kitabevi.
- Keleş, R., Hamamcı, C. ve Çoban, A. (2009). Çevre politikası. (6. Basım). Ankara: İmge Kitabevi.
- Köstem, B. (2010). Cittaslow Nedir?,

- <<http://www.cittaslowseferihisar.org/>> (2011, Aralık 12).
- Mayer, H. ve Knox, P. (2009). Pace of life and quality of life the slow city charter, M. J. Sirgy, R. Phillips ve D. R. Rahtz (Eds.), Community Quality-of-life Indicators: Best Cases III, London, UK: Springer.
- Ok, S. (2009).Türkiye'nin İlk Sakin Kenti Seferihisar.
<<http://www.markam.biz/category/sokaktan-markalar/>> (2011, Aralık 15).
- Şimşekli, Y. (2004). Çevre Bilincinin Geliştirilmesine Yönelik Çevre Eğitimi Etkinliklerine İlköğretim Okullarının Duyarlılığı. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 17(1), 83-92.
- Tunalıgil, T. (23.03.2008). Slow-food İnsanlara Sosyalleşme Sağlıyor.
<<http://w10.gazetevatan.com/pazarvatan/haberdetay.asp?hid=12286&hkak=1>>(2011, Aralık 15).
- Yılmaz, E. (1998). Çevre Korumada Alternatif Üretim : Temiz Üretim, Tübitak Bilim ve Teknik Dergisi, Sayı: Kasım-98.
<<http://www.enve.metu.edu.tr/people/gndemirer/links/temizuretim/doc/B0011.pdf>>(2011, Aralık 15).
- T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı (2004). Türkiye Çevre Atlası. Ankara. Seferihisar Belediyesi Kataloğu.
<http://www.seferihisar.bel.tr/katalog/wp-content/plugins/page-flip-image-gallery/popup.php?book_id=4> (2011, Aralık 22).

TÜRKİYE'DE COĞRAFYA ÖĞRETMENİ YETİŞTİRME (1923-1982)

Niyazi KAYA^[*]

Problem Durumu: Eğitim ve öğretim faaliyetleri insanın yeryüzünde var oluşu ile başlamış, fakat öğretmenliğin bir meslek olarak benimsenmesi ancak yerleşik hayata geçilmesinden sonra gerçekleşmiştir. Öğretmenlik mesleğinin tarihi konusunda kesin bilgi verebilmek imkânının olmadığı, ancak belli evrelerden geçtikten sonra günümüzde bir meslek hâlini aldığı bilinmektedir. Bir eğitim sisteminin en önemli unsuru öğretmendir. Eğitim sistemin başarısı, temelde sistemi işletip uygulayacak olan öğretmenlerin üzerinde hizmet üretmez. Bundan dolayı, bir eğitim sistemi ancak içindeki öğretmenler kadar iyidir denilebilir (Aladağ, 2003: 7).

Öğretmenlik, alan bilgisi yanında, öğretmeyi ve öğrenciyi bir bütün olarak anlamayı gerektiren oldukça karmaşık bir uzmanlıktır (Arı ve Saban, 2000; Aladağ, 2003: 8). Öğretmen, araştırmalar sonucu geliştirilen devletin eğitim politikasını uygulamaya koyan ve uygulama sonuçları ile bu politikayı etkileyen, eğitimde uzmanlık çalışmalarında ve araştırmalardan yararlanan, ancak aynı zamanda bu çalışmalara problem sağlayan önemli bir kişidir (Sünbül, 2001: 226). Öğretmen sadece yeterli düzeyde bilgi aktaran kişi değil aynı zamanda davranışlarıyla, tutumlarıyla öğrenci başarısını sağlayacak etkilere sahip etkinlikler düzenleyebilecek ve öğretimde etkili olan bireydir (Varış, 1988: 117).

Milletlerin güçlü, zengin ve mutlu kalmaları, sosyal ve teknolojik gelişmelere göre kendilerini yenileyebilmelerine bağlıdır. Bu yenilenme işinde en önemli görev toplumun mimarı durumunda öğretmenlere düşmektedir. Bilim ve teknoloji-deki hızlı gelişmeler, toplumun yapısını ve hedeflerini de hızla değiştirmektedir. Böylece, hem eğitimin genel amaçlarında hem de öğretmenin geleneksel rollerinde değişimler olmaktadır (Baki, 2009; 62).

^[*] Dr., Milli Eğitim Bakanlığı

Araştırmanın Amacı: Bu çalışmanın genel amacı, ortaöğretim kurumlarına branş öğretmeni yetiştirmenin üniversiteler devrine kadar geçen süreçte (1923-1982) coğrafya öğretmeni yetiştirmeye yönelik uygulanan politika ve uygulamaları derleyerek, bu politika ve uygulamaların nitel ve nicel yönden yeterliliğini ortaya koymaktır.

Araştırmanın Yöntemi: Bu çalışmada, “betimsel analiz” yöntemine uygun olarak “doküman analizi” tekniği kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar.

Geleneksel olarak doküman incelemesi, tarihçilerin, antropologların ve dilbilimcilerin kullandığı bir yöntem olarak bilinir. Bu yöntemde hangi dokümanların önemli olduğu ve veri kaynağı olarak kullanılabilmesi araştırma problemi ile yakından ilgilidir. Örneğin eğitim ile ilgili bir çalışmada ders kitapları, öğretim programları, okul içi ve dışı yazışmalar, öğrenci kayıtları, kitapları, öğrenci ders ödevleri ve sınavları, ders ve ünite planları, öğretmen dosyaları, eğitimle ilgili resmi belgeler vb dokümanlar veri kaynağı olarak kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 188; Boğdan ve Bilken 1992; Goetz ve LeCompte, 1984).

Bulgular ve Sonuçlar: Cumhuriyet döneminde öğretmenlik mesleğinin gelişmesi, öğretmenlerin sayıca ve nitelik bakımından ihtiyacı karşılayacak biçimde yetiştirilmeleri için çalışmalar yapılmıştır. Yapılan çalışmalara ilişkin bulgular şunlardır; 3 Mart 1924 tarih ve 439 sayılı “Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu” ve 1739 sayılı Millî Eğitim kanunu gibi yasal düzenlemelerin yapılması, yapılan yasal düzenlemelere bağlı olarak genel liselere ve dengi okullara branş öğretmeni yetiştirmek, eğitim enstitüleri, yüksek öğretmen okulları ve üniversitelerin kurulması, öğretmen eğitiminde yaşanan sorunları ortaya koymak ve bu sorunların çözümüne yönelik politikalar geliştirmek için ulusal ve uluslararası uzmanlara zaman zaman raporlar hazırlanmasıdır. Cumhuriyetin ilanından sonra branş öğretmeni yetiştirmeye yönelik olarak açılan her kurumda coğrafya bölümlerine yer verilmiş ve açılan bu bölümlerden mezun olanların çoğu Millî Eğitim Bakanlığı tarafından istihdam edilmiştir.

Coğrafya eğitimi verilen programlar tarihsel süreç içerisinde özellikle eğitimin ve öğretimin niteliğini ortaya koyacak şekilde irdelenmeli, coğrafya eğitimi verilen programlar izlenmeli ve değerlendirme raporları yayınlanarak görülen aksaklıkların giderilmesi için öneriler geliştirilmeli ve bunların yaşama geçirilmesi için çalışmalar yapılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen Eğitimi, Coğrafya, Coğrafya Öğretmeni

Geography Teacher Training in Turkey

Status of the Problem:

Activities concerning education had begun with the existence of human on the earth, however the adoption of teaching as a profession had realised just after establishment of settlements. It is not possible to give an exact date for the beginning of profession of teaching but it is known that teaching became a profession today after several phases. The most important element of education system is teacher. The succession of an education system does not produce any services on teachers who operate and apply the system. For this reason, the education system is as good as teachers in that system (Aladağ, 2003: 7).

In addition to disciplinary knowledge, profession of teaching is fairly complex profession understanding teaching and student as a complement. (Arı ve Saban, 2000; Aladağ, 2003: 8). The teacher is an important person who applies the state’s policy of education developed as a result of many researches, affects these politics with his/her application results, benefits from professional studies and searches and also provides problems for these studies. (Sünbül, 2001: 226). The teacher is an individual not only transfers knowledge decently but also he/she is effective by his/her attitudes and behaviours with organizing activities that can affect pupils’ succession. (Varış, 1988: 117).

Persistence of nations as powerful, rich and happy depends on their ability to renew themselves technologically and socially. The most important duty belongs to teachers as social engineers. Rapid developments in science and technology change the structure and goals of the societies. Thus, the changes are inevitable on both general purposes of education and traditional role of teachers. (Baki, 2009; 62).

Purpose of the Study: The general purpose of this study is to determine politics and applications concerning geography teacher training and to state the adequacy of these politics and applications quantitatively and qualitatively to the period of transferring training of subject matter teachers of secondary schools to the universities (1923-1982).

Method of the Study: In this study the technique of documentary analysis is used in accordance with method of descriptive analysis. The study of documents contains analysis of written materials covering knowledge on fact or facts which is/ are aimed to be searched. The documentary analysis can be mere instrument for collecting data in quantitative research and it can be also used with other methods (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 187).

Traditionally the study of documents is known as the method of historians, anthropologists and linguists. In this method the questions of which documents are important and which ones are suitable to use as source of data are related to the problem of the research. For instance, in a research related with education such kind of documents can be used as sources of data: text books, curricula, official writings in/out schools, student enrolments, books, student papers and exams, lesson and unit plans, teachers' portfolios, official documents concerning education and so on (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 188; Boğdan ve Bilken 1992; Goetz ve Le Compte, 1984).

Findings and Conclusions: In Republican era several works have been done for development of profession of teaching, training of teachers to meet the needs quantitatively and qualitatively. The findings of these works are official arrangements like 3 March 1924 dated and 439 number "Law for Secondary Education Teachers" and 1739 number Law of National Education; the establishment of institutions of education to train subject matter teachers for secondary schools, High Teacher Schools and universities; preparing reports by national and international experts to reveal the problems on teacher training and to develop politics for solutions. After the reclamation of the Republic in all institutions aiming to train subject matter teacher, geography departments took place and graduates from these departments were employed by Ministry of National Education.

The programmes of geography education should be considered historically especially in terms of quality of education, the programmes of geography education should be observed, suggestions should be developed to overcome the difficulties and malfunctions by publishing evaluation reports and the works should be done to implement all of these.

Key Words: Teacher training, geography, geography teacher

1. GİRİŞ

Eğitim ve öğretim faaliyetleri insanın yeryüzünde var oluşu ile başlamış, fakat öğretmenliğin bir meslek olarak benimsenmesi ancak yerleşik hayata geçilmesinden sonra gerçekleşmiştir. Öğretmenlik mesleğinin tarihi konusunda kesin bilgi verebilmek imkânının olmadığı, ancak belli evrelerden geçtikten sonra günümüzde bir meslek hâlini aldığı bilinmektedir. Bir eğitim sisteminin en önemli unsuru öğretmendir. Eğitim sistemin başarısı, temelde sistemi işletip uygulayacak olan öğretmenlerin ve diğer eğitim üzerinde hizmet üretmez. Bundan dolayı, bir eğitim sistemi ancak içindeki öğretmenler kadar iyidir denilebilir (Aladağ, 2003: 7).

Öğretmenlik alan bilgisi yanında, öğretmeyi ve öğrenciyi bir bütün olarak anlamayı gerektiren oldukça karmaşık bir uzmanlıktır (Arı ve Saban, 2000; Aladağ, 2003: 8). Öğretmen, araştırmalar sonucu geliştirilen devletin eğitim politikasını uygulamaya koyan ve uygulama sonuçları ile bu politikayı etkileyen, eğitimde uzmanlık çalışmalarında ve araştırmalardan yararlanan, ancak aynı zamanda bu çalışmalara problem sağlayan önemli bir kişidir (Sünbül, 2001: 226). Öğretmen sadece yeterli düzeyde bilgi aktaran kişi değil aynı zamanda davranışlarıyla, tutumlarıyla öğrenci başarısını sağlayacak etkilere sahip etkinlikler düzenleyebilecek ve öğretimde etkili olan bireydir (Varış, 1988: 117).

Milletlerin güçlü, zengin ve mutlu kalmaları, sosyal ve teknolojik gelişmelere göre kendilerini yenileyebilmelerine bağlıdır. Bu yenilenme işinde en önemli görev toplumun mimarı durumunda öğretmenlere düşmektedir. Bilim ve teknolojideki hızlı gelişmeler, toplumun yapısını ve hedeflerini de hızla değiştirmektedir. Böylece, hem eğitimin genel amaçlarında hem de öğretmenin geleneksel rollerinde değişimler olmaktadır (Baki, 2009; 62).

Günümüzde öğretmenler, öğrencilerin çok çeşitlenmiş bilgi kaynaklarından sağladıkları bilgilerin ve edinimlerinin değerlendirilmesini, seçimini ve sentezini yapabilecek zihinsel ve eğitsel yeterliliklere malik olmak zorundadırlar (Aladağ, 2003: 8). Öğretmenler artık bilgi kaynağı olmaktan çıkmış bilgilerin nasıl ve nerede kullanılacağını; birey, toplum ve insanlığın gereksinimleriyle olan ilişkisini, içinde yaşanılan çağın ve toplumun gereklerine uygunluğunu araştırmaya, yaşamı bütün insanlar için değerli kılmak konusunda çaba harcamaya yönelmiştir. Bu da öğretmenliğin nitelik sorununu gündeme getirmektedir (Duman, 1991: 268).

Orta öğretim kurumlarında öğretimi yapılan coğrafya dersini vermek üzere açılan eğitim kurumları ile bu kurumlarda sunulan eğitimin niteliği bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

1.1. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın genel amacı, ortaöğretim kurumlarına branş öğretmeni yetiştirmenin üniversitelere devrine kadar süreçte (1923-1982) coğrafya öğretmeni yetiştirmeye yönelik uygulanan politika ve uygulamaları belirlemek, bu politika ve uygulamaların nitel ve nicel yönden yeterliliğini ortaya koymaktır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada, “betimsel analiz” yöntemine uygun olarak “doküman analizi” tekniği kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Nitel çalışmada doküman incelemesi tek başına bir veri toplama aracı olabileceği gibi diğer veri toplama yöntemleri ile birlikte de kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 187).

Geleneksel olarak doküman incelemesi, tarihçilerin, antropologların ve dilbilimcilerin kullandığı bir yöntem olarak bilinir. Bu yöntemde hangi dokümanların önemli olduğu ve veri kaynağı olarak kullanılabilmesi araştırma problemi ile yakından ilgilidir. Örneğin eğitim ile ilgili bir çalışmada, şu tür dokümanlar veri kaynağı olarak kullanılabilir: ders kitapları, öğretim programları, okul içi ve dışı yazışmalar, öğrenci kayıtları, kitapları, öğrenci ders ödevleri ve sınavları, ders ve ünite planları, öğretmen dosyaları, eğitimle ilgili resmi belgeler vb (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 188; Boğdan ve Bilken 1992; Goetz ve LeCompte, 1984).

Dokümanlar, nitel çalışmalarda etkili bir şekilde kullanılması gereken önemli bilgi kaynaklarıdır. Bu tür çalışmalarda, araştırmacı, ihtiyacı olan veriyi, gözlem veya görüşme yapmaya gerek kalmadan elde edebilir.

Doküman incelemesi yaparken izlenebilecek bir dizi aşama vardır. Her araştırmacı bu aşamaları araştırma probleminin niteliğine, doküman incelemesi sonucunda elde etmeyi hedeflediği veriye veya dokümanları ne kadar kapsamlı ve derinlemesine incelemesine bağlı olarak yeniden yorumlayabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 193; Forster, 1995).

2.2. Evren Örneklem

Bu çalışmada ortaöğretim kurumlarına branş öğretmeni yetiştirmenin üniversitelere devrine kadar süreçte (1923-1982) Türkiye’de ortaöğretim kurumlarında görev yapmak üzere branş öğretmeni yetiştiren kurumlar ile bu kurumlar

bünyesinde bulunan coğrafya eğitimi veren bölümlerin sunduğu hizmetler değerlendirilmeye alınmıştır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmadan elde edilen veriler literatür analizi ile incelenmiş ve ardından doküman analizine tabi tutularak bulgulara ulaşılmıştır. Dolayısıyla nitel bir çalışma olan bu araştırmada veri toplama ve analizinde “doküman analizi” kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Bu amaçla araştırmada, kütüphanelerdeki ortaöğretim branş öğretmeni yetiştirmeye yönelik süreli yayınlar, yüksek lisans ve doktora tezleri taranmıştır.

2.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma kapsamında konuya ilişkin olarak yayımlanan dergiler ve kitapların yanında yüksek lisans ve doktora tezleri incelenmiştir. Ayrıca 1923-1982 yılları arasında öğretmen eğitimi yapan kurumların arşivleri de taranarak konuya ilişkin belgeler toplanmıştır. Belgeler içerik analizine tutularak araştırma ile ilgisi olmayan elenerek coğrafya ve coğrafya öğretmeni yetiştirmeye yönelik politika ve stratejiler ile uygulamalar ortaya konmaya çalışılmıştır.

3. BULGULAR VEYORUMLAR

Cumhuriyet döneminde öğretmenlik mesleğinin gelişmesi, öğretmenlerin sayıya ve nitelik bakımından ihtiyacı karşılayacak biçimde yetiştirilmeleri ve bunun için de öğretmen okullarının açılması yönünde önemli çalışmalar yapılmıştır.

Bu çalışmalardan biri de 13 Mart 1924 tarih ve 439 sayılı “Orta Tedsat Muallimleri Kanunu” kabul edilmesidir. Bu yasayla öğretmenlik, “Devletin genel hizmetlerinden eğitim ve öğretimi yerine getirmekle görevli bir meslek” hâline getirilmiş; ilk, orta ve yüksek olmak üzere üç kademeye ayrılmıştır. Yasada ayrıca, öğretmen olabilme koşulları da ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Buna göre öğretmen okullarını bitirenler, Bakanlığın uygun göreceği yere stajyer öğretmen olarak atacak ve bir yıl sonra stajyerliği kalkarak öğretmen unvanını alacaklardır.

Öğretmen okulu dışındaki okulları bitirenlerden öğretmen olmak isteyenler ise, yasanın 6. maddesine göre sıkı bir elemenden geçirilecektir. Buna göre, öğretmen okulları dışındaki yükseköğretim kurumlarını bitirenlerden kendi dallarında öğretmenlik yapmak isteyenlerin, Bakanlığın göstereceği bir okulda en az bir yıl

staj yapmaları, bir yılın sonunda okul öğretmenler kurulunun onayı alındıktan sonra bu adayların Türkçe, fenn-i terbiye (pedagoji) ve felsefe derslerinden yapılacak sınavda başarılı olmaları gerektiği hükmü yer almaktadır (Cicioğlu, 1984: 29-30). Burada bizim açımızdan çok önemli bir nokta, hangi dalda olursa olsun, öğretmen olacak adayların önce bir Türkçe sınavına da girmesi ve onu başarmak zorunda olmasıdır (Kavçar, 2002: 2).

Genel orta öğretim öğretmeni yetiştirme konusu, Cumhuriyetin ilanından sonra, ciddi bir şekilde ilk defa 1925'te Konya'da toplanan Maarif Müfettişleri Kongresinde ele alınmıştır (Öztürk, 2007: 169).

Maarif Vekâleti, genel orta öğretim öğretmeni yetiştirmek için 1923–24 öğretim yılı başında, İstanbul Dârülmualimin ve Dârülmualimatlarına bağlı birer Orta Dârülmualimin ve Dârülmualimat, 1924–25 öğretim yılı başında Yüksek Muallim Mektebi ve Ankara Musiki Muallim Mektebi, 21 Ekim 1926'da Terbiye-i Bedeniye Mektebi, Ocak 1927'de Konya'da açılarak bir yıl sonra Ankara'ya nakledilen Orta Muallim Mekteplerini açarak orta öğretim öğretmen ihtiyacının karşılanması için atılımlar yapmıştır (Öztürk, 2007: 171–177).

Cumhuriyet Döneminde genel liselere ve dengi okullara branş öğretmeni yetiştiren kurumlar; eğitim enstitüleri, yüksek öğretmen okulları ve üniversitelerdir.

3.1. Eğitim Enstitüleri

Cumhuriyet döneminde ortaokul dal öğretmeni yetiştirilmesinde en büyük görevin eğitim enstitülerine düştüğü bir gerçektir. Bu kurumdan yetişenlerin lise ve dengi okullarda da branş dersleri vermişlerdir. Eğitim enstitüleri denince en başta Gazi Eğitim Enstitüsü gelir (Kavçar, 2002: 2).

3.1.1. Gazi Eğitim Enstitüsü

Türkçe öğretmeni yetiştirmek amacıyla 1926-1927 öğretim yılında Konya'da "Orta Muallim Mektebi" adı ile açılan bu okul, 1927-28 öğretim yılında idare ve öğretim kadrosuyla birlikte Yüksek Tedrisata devredilmiş ve Pedagoji bölümü de eklenerek Ankara'ya nakledilmiştir (Duman, 1991: 48). 1928-29 öğretim yılında Tarih-Coğrafya, Riyaziye, Fizik ve Tabiiye şubeleri ilave edilmiş; Pedagoji şubesi hariç öğretim süresi ikisi hazırlık olmak üzere üç buçuk yıla çıkarılmıştır. 1929-1930 öğretim yılında bugünkü Gazi Eğitim Fakültesi binasına taşınmış ve "Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü" adını almıştır. 1934–35 öğretim yılında hazırlık sınıfları kaldırılarak pedagoji, edebiyat, tarih-coğrafya, riyaziye ve tabii ilimler şubelerinin öğretim süreleri iki yıla indirilmiştir (Öztürk, 2007: 202–203).

Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü’nün bu adı alıp, Riyaziye, Tabiiyat, Edebiyat, Tarih-Coğrafya ve Pedagoji şubeleri açıldıktan sonra ilk müfredat programı; 1931 yılında yayınlanmıştır (Gazi Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü, Teşkilat ve Programlar, 1931). Bu programa göre Tarih ve Coğrafya Şubesinin I. sınıfında haftalık ders saati 26 saat olup, okutulacak dersler içerisinde 3 saat coğrafya, II. Sınıfta 3 saat Coğrafya, III. Sınıfta 3 saat Coğrafya, 1 saat kozmogرافya ve 1 saat jeoloji yer almaktaydı (Gazi Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü, 1931: 5-6).

Gazi Terbiye Enstitüsü, ilk mezunlarını verdiği 1927-28 ders yılından 1937-38 ders yılı sonuna kadar, orta öğretime 200’ü Türkçe-Edebiyat, 165’i Tarih-Coğrafya, 131’i Matematik, 107’si tabi ilimler, 107’si Pedagoji, 49’u Resim-İş, 89’u Beden Terbiyesinde olmak üzere 848 öğretmen yetiştirmiştir(Altunya, 2006: 29).

Tarih-Coğrafya Şubesi bütün mesleki sınıfların ilk mezunları verdiği 1931-32 ders yılında mezun vermeye başlamıştır. Bu şubenin 1 Coğrafya, 1 Türk Tarihi, 1 Umumi Tarih öğretmeni olmak üzere 3 öğretmeni vardır (Altunya, 2006: 31).

Okulun müfredat programı 1941 yılında değiştirilerek haftalık ders çizelgesi yeniden oluşturulmuştur (Öztürk, 2007: 214). Yeniden oluşturulan haftalık ders dağıtım çizelgesine göre Tarih-Coğrafya Şubesinin I. sınıfında haftalık 30 ders saati olup, okutulacak dersler içerisinde 2 saat Umumi Coğrafya, 2 saat Türkiye Coğrafyası, 1 saat Jeoloji, 2 saat Coğrafya Tatbikat ve Gezintileri; II. sınıfta haftalık 28 saat ders okutulacak olup, okutulacak dersler içerisinde 2 saat Ülkeler Coğrafyası, 2 saat Coğrafya Tatbikat ve Gezintiler, 3 saat Ders Kitapları Üzerine Çalışmalar, 1 saat Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi’nin Hususi Öğretim Usulü ve Ders Tatbikatı yer almaktadır (Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü, Müfredat Programı, 1941)

Gazi Eğitim Enstitüsünde 1946-47 öğretim yılında, Türkçe, Tarih-Coğrafya, Matematik ve Fen Bölümleri kapatılarak ortaokulu da içine alan sekiz yıllık ilköğretime “sınıf öğretmeni” yetiştirmek üzere Toplu Dersler bölümü açılmıştır (Ersoy, 1996: 6).

1949-50 öğretim yılında Toplu Dersler Bölümü iki grup bransa ayrılarak “Edebiyat” (Türkçe ve Sosyal Bilgiler) ve “Fen” (Matematik ve Fen Bölümleri) bölümleri oluşturulmuştur (Altunya, 2006: 37).

1966-67 öğretim yılında Edebiyat Bölümü; Türkçe ve Sosyal Bilgiler; Fen Bölümü ise, Matematik ve Fen ve Tabiat Bilgileri Bölümlerine ayrılmıştır (Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 3.10.1966 tarih ve 1422 sayılı Kararı).

1967-68 yılında tüm bölümlerin süresi üç yılda eşitlenmiş ve bölümlerin ortak dersleri artırılmıştır (Resmî Gazete, 7.2. 1968: 15142).

1974 yılında, diğer enstitülerle birlikte yaz ve gece öğretimi ile mektupla öğretim başlatılmıştır. Yaz öğretimi, aynı yılın sonunda mektupla öğretime dönüştürülmüş, bu uygulama 1980'e kadar sürdürülmüştür (Altunya, 2006:37).

1978-79 öğretim yılından itibaren Gazi Eğitim Enstitüsünün süresi diğer enstitülerle beraber dört yıla çıkarılmıştır. 1980 yılında Eğitim Enstitülerin kaldırılarak onların yerine dört yıl süreli “Yüksek Öğretmen Okulları”nın kurulmasıyla; Gazi Eğitim Enstitüsünün adı “Gazi Yüksek Öğretmen Okulu” olarak değiştirilmiştir. 1980-81 öğretim yılında Gazi Eğitim Enstitüsü, Yüksek Öğretmen Okuluna dönüştürülünce Sosyal Bilgiler Bölümü yerine, Edebiyat Fakültesi Tarih ve Coğrafya bölümleri taklit edilerek “Tarih-Coğrafya” bölümleri oluşturulmuştur (Altunya, 2006: 389). 1982 yılında eğitim enstitüleri, üniversitelere bağlanmıştır (Altunya, 2006: 38).

Ortaöğretime öğretmen yetiştirmek amacıyla açıldığı andan itibaren üniversitelere bağlandığı yıla kadarki süreçte Gazi Eğitim Enstitüsünde görev yapan 42 müdürden üç tanesi coğrafya (Faik Sabri Duran, Hamit Sadi Selen, Reşat Postacıoğlu); 153 Genel Müdür Yardımcısından 5 tanesi (Cemal Arif Alagöz, Hakem Belen, Ersin Güngördü, Cuma Soysal, Kemal Öztürk) coğrafya alanında tahsil görmüşlerdir (Altunya, 2006: 122-133).

Ders dağılım çizelgeleri ve ders içeriklerine göre bölümün programlarının bazı özellikleri şöyle özetlenebilir:

- 1930-46 yılları arasında Tarih-Coğrafya ağırlıklı bir öğretim uygulanmıştır.
- Diploma defterine göre, bölümde 1930'dan beri okutulan meslek dersleri 19933-34/1936-37 tarihleri arasında yer almamaktadır. 1941 programında, öteki bölümlere koşut olarak “Pedagoji ve Umumi Öğretim Usulü”, “Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisinin Hususi Öğretim Usulü ve Ders Tatbikatı” ile “Ders Kitapları Üzerine Çalışmalar” adını alan, genellikle uygulamaya yönelik meslek dersleri programda önemli bir yer tutmaktadır.
- 1948 Toplu Dersler Bölümü programı ile 1955'te Edebiyat Bölümü ders programlarında, derslerin (Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi) amaçları ayrı ayrı açıklanmış ve ayrıca açıklamalar başlığı altında kısaca bazı ilkeler belirlenmiştir (Altunya, 2006: 391).

- Coğrafya derslerinde istifade olunacak vasıtalara yönelik programlarda açıklamalara yer verilmiştir. Bu açıklamalara göre okul muhitindeki coğrafi varlıklar ve hadiseler, yerküre modeli, kabartma haritalar, planlar, çeşitli haritalar, iyi bir atlas ve bunun vasıfları, coğrafi levhalar, projeksiyon, sinema, ders kitapları, yardımcı kitap ve yazılar, mevcut Türkçe neşriyat içinde coğrafya derslerinde faydalanılacak eserlerin tespiti, öğretmenin takriri, coğrafya mevzularının değerlendirilip değiştirilmesine yarayacak el faaliyetleridir.

Gazi Eğitim Enstitüsüne Tarih–Coğrafya Bölümlerinin açılmasından sonra yıllara bağlı olarak değişmekle beraber haftalık ders dağılım çizelgeleri incelendiğinden bölümde verilen öğretim hakkında fikir edinilebilir (Tablo 1, 2, 3 ve 4).

Tablo 1 *Gazi Eğitim Enstitüsü Tarih-Coğrafya Bölümü Ders Dağıtım Çizelgesi (1931)*

DERSLER	SÖMESTR		
	I	II	II
Tarih	3	3	3
Türk Tarihi	3	3	3
Sanat Tarihi	-	1	1
Coğrafya	3	3	3
İçtimaiyat	-	1	1
Jeoloji	-	-	1
Kozmografya	-	-	1
Sağlık Bilgisi	1	-	-
Yabancı Dil	6	6	6
Resim	2	2	1
Elişleri	2	2	1
Musiki İlimleri	1	1	1
Pedagoji			
• Terbiye	2	2	2
• Mantık	2	-	-
• Umumi Usul-ü Tedris	-	2	-
• Hususi Usul-ü Tedris	-	-	1
• Tatbikat	-	1	3
Toplam	25	28	29

(Kaynak: Gazi Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü: Teşkilat ve Programlar, 1931: 5)

Tablo 2 Tarih-Coğrafya Şubesinin Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi (1941)

Dersler	I. Sınıf	II. Sınıf
Umumi Tarih	8	7
Türkiye Cumhuriyeti Tarihi	-	2
Umumi Coğrafya	2	-
Türkiye Coğrafyası	2	-
Ülkeler Coğrafyası	-	2
Jeoloji	1	-
Coğrafya Tatbikat ve Gezintileri	2	2
Ders Kitapları üzerine Çalışmalar	-	3
Pedagoji ve Umumi Öğretim Usulü	1	-
Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisinin Hususi Öğretim Usulü ve Ders Tatbikatı	-	1
Felsefe	1	1
Sosyoloji	1	1
Sanat Tarihi	2	1
Resim-İş	2	-
Yabancı Dil	4	4
Askerlik (Teorik)	2	2
Askerlik (Pratik)	2	2
Toplam	30	28

(Kaynak: Gazi Orta Öğretmen Okulu ve Terbiye Enstitüsü Müfredat Programı, 1941: VI)

Tablo 3 Tarih-Coğrafya Şubesinin Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi (1944)

Dersler	I. Sınıf	II. Sınıf
Umumi Tarih	8	7
Yurt Bilgisi	-	2
Umumi Coğrafya	2	-
Türkiye Coğrafyası	2	-
Ülkeler Coğrafyası	-	4
Jeoloji	1	-
Coğrafya Tatbikat ve Gezintileri	2	2
Orta Okul Ders Kitapları üzerine Çalışmalar	2	2
Eğitim Bilimi ve Umumi Öğretim Metodu	1	-
Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisinin Hususi Öğretim Usulü ve Ders Tatbikatı	-	1
Felsefe	1	1
Toplum Bilim	1	1
Sanat Tarihi	2	1
Resim-İş	2	-
Yabancı Dil	4	4
Askerlik (Teorik)	2	2
Askerlik (Pratik)	2	2
Türk İnkılâp Tarihi ve Türkiye Cumhuriyet Rejimi	-	2
Toplam	30	30

Kaynak: Tebliğler Dergisi, 11.11.1944/424

Tablo 4 Sosyal Bilgiler Bölümü Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi (1966)

Dersler	I. Sınıf	II. Sınıf
Türk Tarihi	4	-
Türkiye Tarihi	-	6
Genel Tarih	4	4
Devrim Tarihi	-	2
Fiziki Coğrafya	6	-
Beşeri ve Ekonomik Coğrafya	4	-
Türkiye Coğrafyası	-	4
Ülkeler Coğrafyası	-	4
Sosyal İlimlere Giriş	3	2
Seminer ve Uygulama	2	2
Eğitim Psikolojisi	4	-
Değerlendirme	-	1
Eğitim Sosyolojisi	-	1
Öğretim Bilgisi	-	2
Kompozisyon	2	-
Yabancı Dil	3	3
Toplam	32	32

Kaynak: Tebliğiler Dergisi, 03.10.1966/1422

Eğitim Enstitülerindeki coğrafya öğretiminin amaçlarını aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

- Öğretmen adayına temel coğrafya bilgilerini kazandırmak, coğrafyanın mühim ve hayati problemleri üzerinde gereği kadar durmak ve derinleşmek,
- Doğal zenginlik kaynaklarını ve yeryüzündeki coğrafi dağılışını öğretmek,
- Zenginlik kaynaklarının korunmasını, değerlendirilmesini inceleyerek yurt sevgisini geliştirmek,
- Milletler arası sosyal, ekonomik ve siyasal münasebetlerin lüzumu üzerinde durmak,
- Memleketi, ekonomik zenginlikleri yüksek olan diğer ülkeler seviyesine ulaştırmak amacıyla gerekli ve değerli çalışmalar yapabilmeleri için öğretmen adaylarına heyecan ve enerji aşılamak,
- Meslek hayatlarında dayanacakları ilmi yetkiyi kazandırarak, takip edecekleri çeşitli pedagojik ve didaktik yolları öğretecek, adayların vatan sathında ve dünya üzerinde vaki hadiseleri fikri sentezlerle izah edebilen bir fikir adamı, kaliteli bir coğrafya öğretmeni ve şuurlu bir vatanperver olmalarını sağlamaktır.

3.1.1.1. Gazi Eğitim Enstitüsü Sosyal Bilgiler/Tarih-Coğrafya Bölümü Öğrencileri

Tarih-Coğrafya, Edebiyat ve Sosyal Bilgiler Bölümleri lise ve ilk öğretmen okulu ile köy enstitüsü çıkışlı öğrenci alıyordu. 1928-34 yılları arasında ilk öğretmen okullarından gelen öğrenciler sınavla alınıp lise bilgisi açıkları hazırlık sınıfında tamamlatılıyordu. 1959'da ilk öğretmen okullarına dayalı yüksek öğretmen okulları açılınca en başarılı öğrencilerin buralara gittiği söylenebilir. Ancak, Yüksek öğretmen okulları, başarılı İlk öğretmen okulu öğrencilerinin çok azını aldığına göre, bölüm yine de bu kaynaklardan başarılı öğrenci bulabilmiştir. Bölümde 1970'lere kadar İlk öğretmen okulu çıkışlı öğrenciler çoğunlukta idi. 1973'de yatılılığın kalkmasıyla bu kaynak da daralmaya başlamıştır. 1975'ten itibaren, tüm ortaöğretim kurumları mezunları, merkezi sınavla eğitim enstitülerine alınmaya başlamıştır. Bu durumun öğrenci kaynağını önemli ölçüde zayıflattığı söylenebilir (Altunya, 2006: 401).

Gazi Eğitim Enstitüsünün Tarih-Coğrafya Bölümünde öğrenim görerek mezun olanlar arasında ortaya koydukları çalışmalar coğrafyanın Türkiye'de yerleşik ve sözü geçen bir bilim olmasında onlarca bilim adamı yer almaktadır.

3.1.1.2. Gazi Eğitim Enstitüsü Sosyal Bilgiler/Tarih-Coğrafya Bölümü Öğretmenleri

1930 yılında, yani Tarih-Coğrafya Bölümü'nün kurulduğu yıl Gazi Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü'ne atanan ünlü coğrafyacı Prof. Faik Sabri Duran, onun eski öğrencilerinden Cemal Arif Alagöz, Hamit Sadi Selen gibi coğrafyacılar, Astronomi uzmanı Ahmet Tevfik Göymen Enstitü'ye getirilmiş, ancak Duran 1931'de, Alagöz 1933'te, Selen 1946'da üniversiteye geçmişlerdir (Altunya, 2006: 403).

Bu dönemde İktisatçı Hüsrev Tökin, Tarihçi Doç. Dr. Şükrü Akkaya, Ali Fuat Başgil, Dr. Hüseyin Namık Orkun yarı zamanlı olarak derslere girmişlerdir. Bununla beraber Başgil 1933'te, Orkun 1946'da üniversiteye geçmişlerdir. Ondan sonra üniversite mezunu deneyimli otodidaktlar dönemi başlamıştır. 1935'te tarihçi Cemil Boran, 1946'da Coğrafyacı Sami Öngör, 1948'den sonra yarı zamanlı ya da kadrolu olarak tarihçi Faik Reşit Unat, öğretmen olarak görev üstlenmişlerdir.

1950 ve 1960'lı yıllarda, aynı kategoriye girecek olan, Coğrafyacılar Emin Çakıroğlu, İsmet Konuk, Tarık Asal, Rüstem Duyuran, Hayri Gündem, Cevat Korkut kimi zaman kadrolu, kimi zaman yarı zamanlı çalışmışlardır.

1960’tan sonra Millî Eğitim Bakanlığı tepeden inme atamalar yapmaya başlamış, başlangıçta bazı değerli kişiler kazandırsa da sistemi bozmuş, 1971’den sonra dünya görüşüne göre atamaların yolunu açmıştır (Altunya, 2006: 403). Gazi Eğitim Enstitüsünün öğrenime başladığı yıldan kapatıldığı yıla kadar coğrafya derslerine giren öğretmenlerden bazıları şunlardır: Cevat Korkut, Bedia Kars, Kemal Sabancı, Ünal Şendur, Ersin Güngördü, Melahat Ersu, Enver Aydın Kolukısa, Cuma Soysal ve Kemal Öztürk’tür.

3.1.1.3. Gazi Eğitim Enstitüsü Sosyal Bilgiler/Tarih-Coğrafya Bölümünde Öğretimden Kesitler

Tarih-Coğrafya Bölümünün ayrı amfileri ve sinema filmleri bulunuyordu. Bölümün 1931-33 yıllarındaki öğrencisi Şakir Tarihmen’e göre, öğrenciler yazılı kaynaklar yanında bu araçlardan da yararlanıyorlar; çevreye Tarih ve Coğrafya gezileri de yapıyorlardı. Hocalar alanlarında çok yetişkin kişilerdi: Öğretmenleri Cemal Arif Alagöz (Coğrafya), Hüseyin Namık Orkun (Türk Tarihi), Ali Fuat Başgil (Siyasi Tarih), Ahmet Hamdi Tanpınar (Sanat Tarihi), diğerleri İhsan Sungu (Tedris Usulü), Dr. Halil Fikret Kanad (Terbiye ve Tarihi), İbrahim Necmi Dilmen (Türkçe), Sadi Irmak (Sağlık Bilgisi), Vildan Aşır Savaşır (Beden Eğitimi), Cevad Memduh Artar (Müzik)’dı (Tarihmen, 1961: 6-7). Alagöz, Mogan ve Eymir göllerine gezi düzenlemiş; Tabiat Bilgisi öğretmeni Zihni Derin de kendi alanında rehberlik yapmıştı. Geziye öğrencilerle birlikte Hasan Alî Yücel ve öteki öğretmenler de katılmışlardı (Tarihmen, 1961; 9).

Bölümün 1934-36 yılları arası öğrencisi Aldülhakem Belen’e göre; hocaların çoğu bilgi yönünden doyurmuyordu. İlk öğretmenler üniversiteye geçince, öğretmen kaynağı zayıfladı, liselerden öğretmenler devşirildi. Bunların çoğu kendini yetiştiremedi. Hamit Sadi Selen bilgili, ama satışı yetersizdi. Cemil Boran, tarihi liselerde olduğu gibi, hikâye olarak anlatıyor, neden-sonuç ilişkisi üzerinde durmuyordu (Altunya, 2006: 409).

Bölümün 1934-36 yılları arasındaki öğrencisi, 1955’ten sonra ise öğretmeni Faruk Caner’e göre; bölümde coğrafya üzerine araştırmalar yapılmadı. DTCF’nin açıldığı 1936’ya kadar güçlü olan kadro ondan sonra zayıfladı, yetkin olanlar DTCF’ye geçtiler. Bölüm dışından gelen hocalar işe daha yatkındı. Caner “*Ben coğrafyada bilgi eksikimi, DTCF’ye atanan Herbert Louis’in notlarını okuyarak tamamladım. Bölümün başarısı, öğretmenlerinden çok öğrencisinin seçme oluşuna ve yatılılığına bağlıdır*” sözleriyle okuluyla ilgili görüşlerini belirtir (Altunya, 2006, s.409).

Bölümün 1944-46 yılları arasındaki öğrencilerinden, Şerafettin Turan'ın izlenimleri şöyledir: “*Öğretmen olunca bilgiyi öğrenciye nasıl kazandıracığımızı; bunu da salt kitabî bilgiyle değil, uygulayarak öğreniyorduk. İkinci sınıfa geçtikten sonra, ders yılı başında yapılan planlamaya göre 15 günde bir, örnek olarak ortaokul ve liselerde deneyimli öğretmenlerin derslerini izledik. Sonra Enstitüye gelir bunları tartışırdık. İkinci yarıyılıda sınıf öğretmeninin gözetiminde ders verirdik. En az ikişer ders verirdik. Sınıf geçebilmek için bu derslerden geçer not almalıydık. Ancak bu uygulamalardan başarılı olduktan sonra yılsonu sınavlarına girebiliyorduk. Kuşkusuz bu uygulama sayesinde öğrencilerin karşısında çekinmeden ders verebilmeyi öğrendik* (Altunya, 2006: 410).

Edebiyat Bölümünün 1961-63 yıllarındaki öğrencisi Erdal Çalı'nın anımsadıklarına göre; Coğrafya öğretmeni Sami Öngör ve İsmet Konuk, çok sistemli, yöntemli ve etkileyici ders anlatırlar; harita gibi araç kullanımına önem verirlerdi. Coğrafyacı Emin Çakıroğlu ve Tarık Asal o kadar etkili değildi (Altunya, 2006: 410).

3.2. Diğer Eğitim Enstitüleri

II. Dünya savaşından sonra çok partili hayata geçilmesi ile beraber artan nüfusu da bağlı olarak ülke genelinde belde, ilçe ve illerdeki orta öğretim kurumlarının sayısının artırılması sonucunda ortaya çıkan branş öğretmeni açığını gidermek için eğitim enstitülerinin sayısı artırılmıştır. Balıkesir Necati Bey, İstanbul ve Gazi Eğitim Enstitülerine ilave olarak 1958-59 yılında Bursa, 1959-60 yılında Buca Eğitim Enstitüleri eğitim ve öğretime açılmıştır.

Eğitim enstitülerinin bölüm sistemlerinde ve programlarında zaman zaman önemli değişiklikler oldu. Bu okulların sayısı 1965'ten sonra politik kaygıların da etkisiyle çok hızlı bir artış gösterdi. Buralarda görev yapacak yani öğretmen yetiştirecek öğretmenlerde her hangi bir nitelik ölçütü aranmamış olmasından dolayı nitelik hızla düşmüştür.

1977 yılında ülkemizde üç yıllık eğitim enstitüsü sayısı 18 iken 1977-1978 öğretim yılı başında üç yıllık eğitim enstitüsü sayısı 10'a indirilmiş (Ankara Gazi, İstanbul Atatürk, Balıkesir Necati, İzmir Buca, Bursa, Diyarbakır, Konya Selçuk, Trabzon Fatih, Samsun, Erzurum Kâzım Karabekir) ve öğrenim süreleri dört yıla çıkarılmıştır. 1978-1979 öğretim yılında alınan bir kararla, eğitim enstitülerinin adları “yüksek öğretmen okulu” olarak değiştirilmiştir. Bu kurumlar, 20 Temmuz 1982'de “eğitim fakültesi” adıyla üniversitelere bağlanana kadar hizmet vermişlerdir (Kavçar, 2002: 3).

Türk eğitim sistemine yaklaşık yarım yüzyıldan fazla bir zaman hizmet etmiş bulunan eğitim enstitülerinde mesleki eğitime de önem verilmiştir (Yılman, 2006: 137). Eğitim enstitülerinde öğretim süresi dört yıla çıkan kadar öğretmen adaylarına üç yıllık öğretim süresince toplam 96 ders/saat ders verilmekteydi. Bunun ortalama % 67,7’si alan bilgisi, % 11,4 meslek dersleri ve % 18,7’si de genel kültür derslerinden oluşmaktadır (MEB, 1969: 26-28).

3.3. Yüksek Öğretmen Okulu

Cumhuriyet Döneminde ortaöğretim öğretmenlerinin, özellikle lise ve dengi okulların öğretmenlerinin yetiştirilmesinde önemli hizmeti olan kurumlardan biri de yüksek öğretmen okullarıdır. 1890’da kurulan “Darülmuallimin-i Âliye”, Cumhuriyetten sonra açılan bu tip okulların ilk örneği sayılır (Kavçar, 2002: 3).

Cumhuriyetin ilk yıllarında karşılaşılan başlıca sorunlardan biri, istenilen sayıda ve nitelikte lise öğretmeninin bulunmayışı idi. Bu nedenle 1924’te İstanbul’da “Yüksek Muallim Mektebi” adı verilen okul kurulmuştur.

1924–25 öğretim yılında İstanbul’da açılan okulun öğretim süresi sekiz yarıyıl olmak üzere dört yıldır. Okulda edebiyat, felsefe, tarih-coğrafya, riyaziye, fizik-kimya, tabiiyat, sanayi-i nefise şubeleri bulunmaktaydı (Yüksek Muallim Mektebi Talimatnamesi, 1340 h.: m.2).

Edebiyat Fakültesi İmtihan Talimatnamesi gereğince esas olarak Coğrafya Şubesi’ni seçmiş olan öğrenciler, tabii coğrafya, Türkiye ve İslam Coğrafyası, Beşerî ve İktisadi Coğrafya derslerini takip edeceklerdi. Ayrıca, ilk iki yarıyıldan Tarih-i Kurûn-ı Kadim ve Kurûn-ı Vustâ, üçüncü ve dördüncü yarıyıldan Kurûnı Cedide ve Türkiye Tarihi, beşinci ve altıncı yarıyıllarda Türkiye ve İslam Tarihi derslerini takip edebileceklerdi (Öztürk, 2007: 189). Ayrıca Tarih, Fizik-Kimya ve Tabiat bölümlerinde öğrenim gören öğrencilere okutulacak dersler içerisinde coğrafya’ya da yer verilmiştir (Eşme, 2003:38).

Yüksek Muallim Mektebinde şubelerce okutulan derslere ilave olarak Yüksek Muallim Mektebi Talimatnamesinin 12. Maddesine göre, öğrencilerin meslek bilgisini genişletmek ve mesleğe ilgisini artırmak için müzakereci öğretmenler tarafından çeşitli konularda konferanslar verilmesi gerekiyordu. 1946 üniversite yasası çıkıncaya kadar görev yapan 15 müzakereci hocadan biride Coğrafya konusunda konferanslar vermek üzere görevlendirilen müzakereci öğretmen Doç. Dr. Ahmet Hulusi Ardel’di (Eşme, 2003: 40).

12 Ağustos 1959 tarihinde Ankara’da yeni bir yüksek öğretmen okulunun açılmasıyla 1959 yılına kadar liselere öğretmen yetiştiren tek kurum olarak hizmet gören İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu ile beraber liselere öğretmen yetiştiren okulların sayısı ikiye çıkmıştır (Eşme, 2003: 15). 1964 yılında İzmir’de de yüksek öğretmen okulu açılması ile bu türde eğitim veren okulların sayısı üçe çıkmıştır. Ancak İzmir Yüksek Öğretmen Okulunda yalnızca fen koluna öğrenci alınmıştır. Yüksek öğretmen okullarında liselerde büyük boşluğu görülen matematik, fizik, kimya ve biyoloji gibi fen dallarına öğretmen yetiştirmeye öncelik tanınmıştır.

Yüksek Öğretmen Okullarında 1959 yılında alınan bir karar ile öncelikle Ankara Yüksek Öğretmen Okulunda uygulanmak üzere öğrencilere dal öğrenimlerini üniversitenin ilgili fakülte ve bölümlerinde, öğretmenlik meslek bilgisi derslerini ise yüksek öğretmen okulunda almaları için bir proje başlatılmış alınan olumlu sonuçlar doğrultusunda bu uygulama diğer yüksek öğretmen okullarında da uygulanmıştır.

1959 başlatılan uygulama sonucunda Yüksek Öğretmen Okullarında branş öğretmeni yetiştirmede niteliğinin artmasını sekteye uğratacak bir uygulama 1974 yılında Bakanlık onayı ile yürürlüğe konmuştur. Bu uygulamaya göre hiçbir yüksek öğretim kurumuna girmeye hak kazanamayan gençlere öğrenim olanağı sağlamak üzere, sadece öğretmen yetiştiren yüksek öğretim kurumlarında mektupla öğretim başlamıştır (Altunya, 2000: 40). Bu uygulamada, öğretmen adaylarına ders notları ile kitaplar postayla gönderilmiş, yaz aylarında beş hafta süreli yüz yüze eğitim sonunda merkezi sınavlar yapılmıştır (Okçabol, 2005: 69). 1970’lerden itibaren başlayan sağ-sol öğrenci kavgası öğretmen yetiştiren kurumlarda etkili bir öğrenim yapılmasına imkân vermemesi üzerine başlatılmış olan bu uygulama, 1978-79 öğretim yılında kuramsal bilgi verilmesi ile sınırlı olan ve staj çalışması olmayan “Hızlandırılmış Öğretim” uygulaması ve değişen iktidarlara bağlı olarak eğitimci kadrosunun sık sık değiştirilmesi yüksek öğretmen okullarında eğitim-öğretimin niteliğini düşürmüştür.

Yüksek öğretmen okullarında eğitimin niteliğinin düşmesi üzerine Milli Eğitim Bakanlığı Müdürler Komisyonun 4 Ağustos 1978 gün ve 37 sayılı kararı ile Yüksek Öğretmen Okulları kapatmıştır. 130 yıllık bir geçmişe sahip olan yüksek öğretmen okullarının künye defterleri incelendiğinde bu okullardan coğrafya öğrenimini tamamlayarak mezun olan 300 kişi tespit edilmiştir. Bu kişilerden bazıları şunlardır: Ahmet Ardel, Orhan Dengiz, Remziye Günal, Cevat Korkut, İsmet Konuk, Kamil Günel, İbrahim Yiğit, Mustafa Güner, Muzaffer Dinç, Ramazan Önal ve Enver Aydın Kolukısa.

Yüksek öğretmen okullarının kapatılmasıyla liselerin ihtiyaç duyduğu öğretmenleri yetiştirmek üzere bir dizi önlem alınmıştır. Bu bağlamda 18 Ekim 1978 gün ve 31305 sayılı Bakanlık oluru ile ortaöğretime öğretmen yetiştiren 18 eğitim enstitüsünden 10’nun eğitim süreleri üç yıldan 4 yıla çıkarılarak bunlara yüksek öğretmen okulu adı verilmiştir (Eşme, 2003: 263). Millî Eğitim Bakanlığına bağlı yüksek öğretmen okulu adı altında yeniden yapılandırılan bu okullar; Ankara Gazi, İstanbul Atatürk, İzmir Buca, Balıkesir Necatibey, Konya Selçuk, Trabzon Fatih, Erzurum Kazım Karabekir, Samsun, Edirne ve Diyarbakır Eğitim Enstitüleridir.

Bu okullardan mezun olanların dışında, 1978’deki hızlandırılmış programlarla birkaç haftada 70 bin öğrenci, 1974-80 yılları arasında mektupla öğretim yoluyla 15 bin öğrenci ayrıca hiçbir eğitim görmeden yalnızca sınavla 42 bin öğrenci daha öğretmenlik mesleğine alınmıştır (Duman, 1991:164).

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmaya konu olan dönemde öğretmenlik mesleğinin gelişmesi, öğretmenlerin sayıca ve nitelik bakımından ihtiyacı karşılayacak biçimde yetiştirilmeleri ve bunun için de öğretmen okullarının açılması yönünde yapılan çalışmalar konusunda elde edilen sonuçlar şunlardır:

- 13 Mart 1924 Tarih ve 439 Sayılı “Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu” kabul edilmiştir. Bu yasayla öğretmenlik, “Devletin genel hizmetlerinden eğitim ve öğretimi yerine getirmekle görevli bir meslek” hâline getirilmiş; ilk, orta ve yüksek olmak üzere üç kademeye ayrılmıştır. Yasada ayrıca, öğretmen olabilme koşulları da ayrıntılı olarak belirtilmiştir.
- Lise ve dengi okullarda da ders vermek üzere ortaokul dal öğretmeni yetiştirmek üzere Gazi Eğitim Enstitüsü, Balıkesir Necati Bey Eğitim Enstitüsü, Buca Eğitim Enstitüsü, İstanbul Eğitim Enstitüsü gibi eğitim enstitüleri açılmıştır.
- Doğrudan ortaöğretim kurumlarına öğretmen yetiştirmek amacıyla 1890’da kurulan Darümuallimin-i Âliye gibi yüksek öğretmen okullarının açılmasına devam edilmiştir. Bu kapsamda açılan okullar, 1924’te İstanbul’da açılan Yüksek Muallim Mektebi, 1959’da açılan Ankara Yüksek Okuludur. Künye defterlerine göre bu okullarda mezun olan coğrafya öğretmeni sayısı 300’dir.
- Yüksek öğretmen okullarının 1978’de kapatılmasıyla ortaöğretime öğretmen yetiştiren 18 eğitim enstitüsünün 10’unun eğitim süreleri 3 yıldan 4

yıla çıkarılarak yüksek öğretmen okullarına dönüştürülmüştür. Bu kararlar Yüksek Öğretmen Okullarının (İstanbul Atatürk, İzmir Buca, Bursa, Diyarbakır, Trabzon Fatih, Ankara Gazi, Erzurum Kazım Karabekir, Balıkesir Necatibey, Samsun ve Konya Selçuk) tamamında coğrafya öğretmenliği programlarına yer verilmiştir.

- 1970’li yıllardan itibaren Türkiye’de ve Dünyada yaşanan ekonomik, sosyal, kültürel, askeri ve siyasal gelişmelere bağlı olarak öğretmen yetiştiren kurumlarda genel hatları nitelikli bir eğitim ve öğretim hizmeti sunulamamıştır. Dersler sürekli olarak boykot edilmiş, yaşanan iktidar değişikliklerine bağlı olarak öğretim kadrolarında hiçbir ölçüte bağlı olmaksızın değişiklikler yapılmıştır. Tüm bunlar yaşanırken de öğretmen açığını kapatabilmek için mektupla öğretim ve öğretmenlik mesleği için hayati önem arz eden stajı yok sayan hızlandırılmış öğretim gibi palyatif tedbirlerin uygulanması sonucu geleceğimiz olan çocuklar niteliksiz öğretmenlere mahkum bırakılmıştır.
- 1982 Anayasası ile kurulan Yüksek Öğretim Kurumunun (YÖK) kurulması ile çıkarılan yasa ile yüksek öğretmen okullarının eğitim fakültelerine dönüştürülmesi ve 1970’li yıllarda iktidar değişikliklere bağlı olarak hiçbir kriterle bağlı olmadan bu okullarda görevlendirilen kadrolara eğitim fakültelerinde öğretim üyesi olma yolunu açmıştır. Bu uygulama belki de 1980’lerde tüm dünyada bilim ve teknolojiye yaşanan gelişmelerin eğitim sistemine istenen ölçüde yansımamasının en önemli nedenidir.
- Türkiye Cumhuriyetinde diğer pek çok kurumda olduğu gibi eski adıyla Maarif Vekâleti günümüzdeki adıyla Millî Eğitim Bakanlığı öğretmen yetiştirme alanında da faaliyet gösteren kurumlar ve uygulamalara Osmanlı Devletinden alınarak devam ettirilmiştir. Zaman içerisinde ortaya çıkan taleplere bağlı olarak bu kurum ve uygulamalar revize edilmiş veya yeni kurumlar kurulmuştur. Öğretmen yetiştirmede özellikle branş öğretmeni ihtiyacın tamamının yüksek öğretmen okulu ve eğitim enstitülerince karşılandığını söylemek olası değildir. 20 Şubat 1870’de eski adı ile Darülfünun-ı Osmanî’ye (Selçuk, 2012: 13) günümüzdeki adı ile İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü ve 1935 yılında açılan Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Coğrafya bölümlerinden mezunları da MEB tarafından istihdam edilmiştir. 1972 yılında Erzurum’da Atatürk Üniversitesine bünyesinde kurulan coğrafya bölümü mezunları da coğrafya öğretmeni ihtiyacının karşılanmasında önemli bir kaynak olmuştur (Erinç, 1973: 36).

Araştırmaya konu olan dönemde öğretmenlik mesleğinin gelişmesi, öğretmenlerin sayıca ve nitelik bakımından ihtiyacı karşılayacak biçimde yetiştirilmeleri ve bunun için de öğretmen okullarının açılması yönünde yapılan çalışmalar konusunda elde edilen sonuçlara bağlı olarak geliştirilen öneriler şunlardır:

- Coğrafya eğitimi verilen programlar tarihsel süreç içerisinde özellikle eğitimin ve öğretimin niteliğini ortaya koyacak şekilde irdelenmelidir. Bunun için geçmişte yüksek öğretmen okulu, eğitim enstitüsü veya yüksek eğitim enstitüsü olarak hizmet vermiş bugün eğitim fakültelerindeki coğrafya bölümlerine ilişkin akademik çalışmaların yapılmasına öncelik verilmelidir.
- Coğrafya eğitimi olarak hayatlarının çeşitli dönemlerinde coğrafyacı olarak yaşamlarını sürdürebilmek için çalışarak para kazanan öğretmen, öğrenci, akademisyen ve ders kitabı yazarlarının yaşadıkları deneyimleri ortaya koyan Sami Öngör’ün “Geçen Yılları Düşündükçe” kitaplarında olduğu gibi yayımların yapılması için özendirici çalışmalar yapılmalıdır.
- Coğrafya eğitimi veren kurumlarda mezunların yaptıkları çalışmalarını izleyecek bir izleme sistemi kurulmalı ve bu sistemden alınan geri bildirimler sonucunda coğrafya eğitimi veren kurumların öğretim programları revize edilmelidir (Kaya, 2012: 377).
- Eğitim tarihimiz boyunca siyasi, sosyal ve ekonomik değişmelere bağlı olarak ortaya çıkan öğretmen ihtiyacını karşılamak amacıyla uygulamaya konan öğretmen yetiştirme ve istihdam politikalarının etkisini makro düzeyde, coğrafya öğretmeni yetiştirme ve istihdamına yönelik uygulamaların ise mikro düzeyde ortaya koyan çalışmalar yapılmalıdır. Ancak bu şekilde uygulayıcılar (öğrenci, öğretmen, akademisyen vb.) ile yararlanıcılara (aileler, eğitim kurumları ve diğer kurum ve kuruluşlar) etkin ve etkili bir coğrafya eğitim ve öğretim hizmeti sunabilmek mümkün olabilir.

5. KAYNAKÇA

- Aladağ, C. (2003). Orta Öğretimde Coğrafya Öğretmeni Profili ve Öğretmen Görüşleri Işığında Müfredat Değerlendirilmesi (Konya İli Örneği), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Altunya, N. (2006). *Gazi Eğitim Enstitüsü*, Ankara: Gazi Üniversitesi Yayını.
- Arı, R. ve Saban, A. (2000). *Sınıf Yönetimi*, Ankara: Mikro Yayıncılık.
- Baki, A. (2009). *Türkiye’de alan Öğretmeni Yetiştirmede Programlarının ve Politikalarının Değerlendirilmesi*, Eğitimde Yansımalar: IX Türkiye’nin Öğretmen Yetiştirme Çıkmazı Ulusal Sempozyumu 12-13 Kasım 2009, Evren Yayıncılık ve Basım San. Tic. A.Ş. Ankara.
- Duman, T. (1991). *Türkiye’de Orta öğretime Öğretmen Yetiştirme*, İstanbul: MEB Yayınları, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi, Araştırma ve İnceleme Dizisi No: 20.
- Erinç, S. (1973). *Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiye’de Coğrafya*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Ersoy, N. (1966). Enstitünün 40. Yılına Açarken, *Eğitim Dünyası*, Yıl 5, Ankara.
- Eşme, İ. (2003). *Yüksek Öğretmen Okulları*. İstanbul: Bilgi-Başarı Yayınevi.
- Gazi Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü (1931). *Teşkilat ve Programlar*, Ankara.
- Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü (1941). *Müfredat Programı*, Ankara
- Kavcar, C. (1987). Yüksek Öğretmen Okulunun Öğretmen Yetiştirmedeki Rolü, Gazi Üniversitesi *Öğretmen Yetiştiren Yüksek Öğretmen Kurumlarının Dünü-Bugünü-Geleceği Sempozyumu*, Ankara.
- Kaya, N. (2012). Türkiye’de Coğrafya Eğitimi: Program, Ders Kitapları ve Öğretmen Eğitimi Boyutu, Yayınlanmamış Doktora Tezi: Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Okçabol, R. (2005). *Öğretme Yetiştirme Sistemimiz*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Öngör, S. (1987). *Geçen Yılları Düşündükçe*, İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Öztürk, C. (2007). *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*. 2. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Resmi Gazete*. 7.2.1968/15142
- Selçuk, M. (2012). *İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi (1900-1933)*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.
- Sünbül, A. M. (2001). *Bir meslek olarak öğretmenlik*, Demirel Ö. ve Kaya, Z. (Editör), *öğretmenlik mesleğine giriş*, Pegem A yayıncılık, Ankara.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 03.10.1966 ve 1422 Sayılı Kararı*, Ankara.
- Tarihmen, Ş. (1962). *Hasan Âli Yücel*, İstanbul: İnkılâp ve İsmail Akgün Kitapevleri.
- Tebliğler Dergisi*. 03 Ekim 1966, Cilt 29 , Sayı 1388, Ankara.
- Variş, F. (1988). *Eğitimde Program Geliştirme*, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları No: 157.
- Yıldırım. A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 8.Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yüksek Muallim Mektebi Talimatnamesi*, 1340, Ankara.

ŞEHİRSEL TOPONİMİ: BALIKESİR İLİNDE MAHALLE ADLARI, BİR SINIFLANDIRMA DENEMESİ

Alpaslan ALİAĞAOĞLU^[*]

Özet

İnsanoğlu yaşadığı ortamın çeşitli özelliklerini adlandırmıştır. Adlandırma mekâna hâkim olmanın, onu tanımanın veya onunla çok yönlü ilişki kurmanın dışı vuruşudur. Bu makalede mahalle adları şehirsel yer adları bağlamında Balıkesir ili ölçeğinde çalışılmıştır. Mahalle adlarının arka planındaki nedenler araştırılmış ve elde edilen bilgiler ışığında sınıflandırma yapılmıştır. Çalışmada kullanılan bilgiler belediyeler, muhtarlıklar ve yerel halktan elde edilmiş, ayrıca ikinci el kaynaklar da kullanılmıştır. Mahalle adları çok sayıda etkenin varlığından etkilenmiş durumdadır. Yön, konum, inanç, ulusal bilinç, fiziki elemanlar, göç olayları, savaşlar, siyasi nedenler ve şahıs adları gibi çok sayıda özellik mahalle adlarını belirleyen başlıca etkenlerdir. Sonuç olarak mahalle adları on başlık altında sınıflandırılabilir. Bunları; “dinî yapıya bağlı mahalleler”, “meslek mahalleleri”, “mahkeme mahalleleri”, “göçmen mahalleleri”, “cumhuriyet mahalleleri”, “siyasi mahalleler”, “şehirleşme mahalleleri”, “yerlerin fiziksel ve beşeri özelliklerine veya konumuna bağlı mahalleler”, “şahıs isimli mahalleler” ve “diğer mahalleler” şeklinde sıralamak mümkündür.

Anahtar kelimeler: Mahalleler, adlandırma, şehirsel toponimi, Balıkesir ili.

^[*] Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü

Urban Toponymy: Quarters Names in Balıkesir Province, a Classification Essay

Abstract

Humankind has named various properties of the environment where he lives. Naming is of the expression of dominating of space, getting to know him and setting up a multifaceted relationship with him. This article tries to study quarter names of the province of Balıkesir in the context of urban toponymy. The causes of the background of quarter names have been researched and a classification have been made in the light of information obtained. The information used in this study is from municipalities and local communities. Second-hand sources is used as well. Neighborhood names are influenced by the presence of a large number of factors. Direction, location, religion, national consciousness, physical elements, migration events, wars, political reasons names of persons are the main factors that determine the names of the quarters. As a result, the quarters names can be classified under ten titles. These titles can be sorted as “quarters depending religious structure”, “profession quarters”, “court quarters”, “immigrant quarters”, “republic quarters” and “political quarters”, “urbanisation quarters”, “the quarters of physical and human characteristics of places and position”, “quarters depending on person’s names” and “other quarters”.

Key words: Quarters, naming, urban toponymy, the province of Balıkesir

Giriş

İnsanoğlu canlı-cansız bütün varlıklara, fikir, düşünce ve durumlara farklı adlar vermiştir. Adlar, genel olarak ad biliminin konusudur. Ad bilim (onomastik), canlıların, cansız varlıkların veya soyut kavramların adıyla ilgilenen bilim dalıdır. Ad bilimi genel olarak ikiye ayrılır. Bunlardan biri kişi adları bilimi yani antroponomi, diğeri ise yer adları bilimi yani toponimdir. Toponimi (topos: yer, onomia: ad), yerleşme yerleri veya herhangi bir fiziki özelliğ e verilen adların verilmiş şeklini, kökenini, anlamını ve geçirmiş olduğu değişimi ve dağılışını ele alan bilim dalıdır. Yer adlandırması “başlangıçta bütün çağrışımlarıyla kendiliğinden gelişmiş, doğal ve kültürel olanın içinde oluşmuş, dil ile birlikte değişmiş bir etkinlik ve bir tür söz olarak saklanmış, aktarılmış; sürekliliğ i korunarak mekâna ilişkin belleğ in, çevreye ve geleceğ e taşınması sağlanmış tır.” (Özkan ve Yoloğlu, 2005: 54). Toponimi kendi arasında alt dallara ayrılmaktadır. Yerleşilmemiş yerler, örnek olarak bir arazi parçası veya küçük bir ormanlık alan, “mikrotoponiminin konusunu oluşturmaktadır. Cadde, sokak vb. ulaşım yollarının adları “hodoniminin (veya “odoniminin konusu olurken, su kütleleri ile ilgili adlar “hidroniminin, dağ adları ise “oroniminin çalışma alanıdır. Şehirs el toponimi olarak da tanımlanabilecek olan hodoniminin konusu, sadece cadde ve sokaklar adları değildir. Meydan, alan, mahalle gibi yerler de hodonimi tarafından incelenmektedir. Bu çalışmada cadde, yol ve bulvar adları değil mahalle adları şehirler ölçeğ inde ele alınmaktadır. Yer adları ile ilgili farklı bilimler tarafından çok sayıda çalışma yapılmıştır. Türkiye’de şehirs el yer adları konusunda yapılan çalışmalar az olmakla birlikte; son zamanlarda yapılan yayınlarla sayının arttığı görülmektedir. Bu konuda yapılan çalışmalarda daha çok cadde ve sokaklar ele alınmış, mahalle adlarının toponimik incelenmesi ihmal edilmiştir.

Mahalle “bir yere inmek, konmak, yerleşmek” anlamına gelen, Arapça hall (halel ve hulul) kökünden türemiş bir mekân ismidir. Türkçede mahal sözcüğü mahalle kelimesine kaynaklık etmekte; yer, yöre ve mevzi anlamına gelmektedir. Türkçe sözlükte mahalle, “Bir şehrin bir kasabanın, büyükçe bir köyün bölündüğü parçalardan her biri” (Türkçe Sözlük, 2011: 1603) olarak tanımlanmaktadır. Geçmiş dönemde daha çok sosyal ilişkiler çerçevesinde kendiliğinden şekillenen örgütlenme olan mahalle bugün, temel kentsel hizmetlerin sunulduğu küçük, sınırları belli ve ortalama 5 ila 10 bin arasında nüfusa sahip yerel bir örgütlenme birimi durumundadır (Aydınlı 2004). Bu çalışmada mahalle, küçük alanlı, çeşitli kolaylıkların (cami, okul, bakkal, hamam) yürüme mesafesinde elde edilebildiğ i, sıcak bireysel ilişkilerin ön plana çıktığı kent veya kasaba parçaları olarak kabul edilmektedir. Geleneksel anlamda, yerlilik duygusunun oluştuğu mekânlar olan mahalleler,

bugün bu anlamlarını kaybetmeler de adları vasıtasıyla insan-mekân etkileşiminde çok sayıda ipuçları verirler. Yön, konum, inanç, ulusal bilinç, fiziki elemanlar, göç olayları, savaşlar, siyasi nedenler ve şahıs adları gibi çok sayıda özellik mahalle adlarının arka planında olan başlıca nedenlerdir. Bu çalışmanın amacı, Balıkesir ilinde ilçe merkezlerinde yer alan mahalle adlarının arka planını oluşturan nedenleri ortaya koymak ve bir sınıflandırma denemesi yapmaktır. Böyle bir çalışmanın yapılması mahalle adlarının ulusal ölçekte sınıflandırılması konusunda alt yapı sağlayacaktır.

Bu makale kısa giriş bölümü dikkate alınmazsa üç bölümden oluşmaktadır. İlgili yayınlar kısmında şehrsel yer adları konusunda yapılan az sayıda çalışma dikkate alınmaktadır. Bu bölümde genel anlamda çok sayıda çalışma yapılmış olmakla birlikte, bu çalışmalar şehrsel toponimi ile ilgili olmadığından birkaç örnek verilerek geçilmektedir. İkinci bölümde kavramsal çerçeve ve yöntem ele alınmış ve şehrsel yer adlarının arka planındaki nedenler iki farklı bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde Balıkesir ili dâhilindeki mahalle adlarının ortaya çıkış nedenleri sistematik olarak ele alınmıştır. Sonuç bölümünde üçüncü bölüm dikkate alınarak Balıkesir ilinde mahalle adları sınıflandırma denemesi yapılmıştır.

İlgili yayınlar

Değişik bilim dalları tarafından yapılan toponimik çalışmalar yazını oldukça zengin olmakla birlikte (Karaboran 1982, Sarı 1992, Güney 1994, Koday, 2000, Tunçel 2000, Güder 2001), şehrsel yer adları konusunda birkaç yayın yapılmıştır: Erdentuğ ve Burçak (1998), Özkan ve Yoloğlu 2005, Günal 2011 bunlar daha çok cadde ve sokak adlandırması ve bu adlandırmanın arka planındaki politik nedenler, cadde sokak sınıflandırması (Aliağaoğlu ve Uzun 2011) konusunda olmuştur. Günal vd. (2011) tarafından yapılan çalışmada, coğrafi ortamın şehrsel mekân adlarına etkisi Şanlıurfa şehri örneğinde incelenmiş, bu eserin bir bölümünde mahalle adları toponimik olarak ele alınmıştır. Bu makalede Şanlıurfa'da zaman içinde, 16. yüzyıldan günümüze (2009) mahalle adlarının geçirmiş olduğu değişim ve kökeni irdelenmiştir. Buna göre, 16. yüzyılda mahalle adları daha çok dış kaleden şehre açılan kale surları ile ilgili iken, dinî yapıların adlar konusunda etkisi olmamıştır. 17. ve 18. yüzyılda yeni mahalle adları ortaya çıkmış, ancak mahalle sayısındaki artış daha çok 19. yüzyılda meydana gelmiştir. Bu dönemde mahalle adlandırmasında daha çok dinî yapılar tercih edilmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra mahalle sayısının azaldığı görülmektedir. 1920-1967 döneminde mahalle sayısı değişmemiş, sayısal artış nüfus artışı ve mahalle sınırlarındaki düzenlemeler ile ilgili

olmuştur. 1960'lı yıllardan sonra, mahalle adlarında dinî yapının etkisi kaybolmuş, şahıs ve fiziki çevreyle ilgili özellikler ön plana çıkmıştır..

Kavramsal çerçeve ve yöntem

Şehirselle toponimi konusunda yapılan çalışmalar daha çok cadde adlandırılması ile ilgili olmuş, buna göre farklı yaklaşımlar kullanılmıştır. Cadde adlandırılması konusunda iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar şehirselle toponiminin bir elemanı olan mahalle adları içinde kullanılabilir niteliktedir. Bunlardan biri olan Fransız yaklaşımı, cadde ve sokakların neyi ve niçin hatırlattıkları veya köken, oluşum, anlam ve sınıflandırılması üzerine temellendirilmiştir (Kooloos, 2010). Bir başka yaklaşım daha çok Azaryahu tarafından temsil edilmektedir ve 1990'lı yıllarda önem kazanmıştır. Maoz Azaryahu cadde ve sokak adlandırmasının hatırlatıcı yanını kabul etmekle birlikte, adlandırmanın arka planındaki politik mücadele ve ortak kimlik oluşturmada sosyal süreçlerin rolü üzerinde durmaktadır (Azaryahu, 2009). Yer adları sadece birbirini takip eden kuşakların ve ulusal ve yerel idarecilerin politik algılarındaki değişim nedeniyle ortaya çıkan adlandırma süreci değildir. Cadde adlandırmasının uzun bir geçmişi vardır. Politik düzenin mekâna yansımından başka nedenler de adlandırma sürecini etkilemektedir. Yerleşmeler ve onlarda yaşayanların tarihî ve coğrafi kökeni, yerleşmelerin gelişiminde önemli olan kişi ve olaylar, sit alanının doğal coğrafi özellikleri, göç olayı, cadde-sokak ve mahalle adlandırmasında önemli olan nedenlerdir. Şehirler farklı işlevsel alanlarıyla “gündelik mekânsal pratiklerin gerçekleştiği” (Juahianainen, 2005: 199), dinamik, zamanla büyüyen yerleşmeler olarak tanımlanınca, mahalle adlandırmasında başka nedenlerin de var olacağı kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Dinin mekânsal ve sosyal örgütlenmedeki yeri, geçmişte ve günümüzde sürdürülen ekonomik faaliyetler, ulusal ölçekte mekânın yeniden inşası, konut arz biçimleri, yerleşmelerin nüfus artışına bağlı olarak mekânsal büyümesi ve yakın yerleşmelerle birleşmesi bunlar arasındadır.

Çalışmada kullanılan mahalle adları ilgili belediyelerden elde edilmiştir. Bazı mahalle adlarının kökeni konusunda mahalle muhtarları ile görüşmeler yapılmış, ayrıca belediyelerden bilgi edinme hakkı yardımıyla da bilgi elde edilmiştir. Tarihi kaynakların incelenmesi yanında saha çalışmaları da yapılmıştır. Çalışmada yerel kaynaklardan ve halktan alınan bilgilerin doğru olduğu kabul edilmektedir. Bazı mahalle adlarının köken ve anlamı konusunda bilgi elde edilememiştir. Bu durum makalenin sınırlılıkları olarak düşünülmelidir. Çalışma konusu olan Balıkesir ili merkez ilçe dâhil 19 ilçeden oluşmaktadır (**Şekil 1**). Çalışmada belde yerleşmeleri

ve bunlara ait mahalleler dikkate alınmamaktadır. Balıkesir ilinde ilçe merkezi olan yerleşmelere ait toplam 187 mahalle bulunmaktadır. Balıkesir 39 mahalle ile en çok mahallesi olan şehir yerleşmesi iken, Balya ilçe merkezi sadece iki mahalleden oluşmaktadır.

Şekil 1: Çalışma alanı lokasyon haritası

Balıkesir İlinde Mahalle Adları

Şehirler farklılıkların yan yana bulunduğu mekânlardır. Bu farklılıklar şehirler arasında mevcut olduğu gibi şehir içi ölçeğinde de ortaya çıkmaktadır. Şehirler birden bire ortaya çıkmamaktadır. Uzun bir tarihi geçmişe sahip olan şehirler, farklı dönemlerin yan yana veya üst üste binmiş izlerini taşırlar. Jeolojiden ödünç alınırsa, mahalle adları şehrin farklı yerlerinde yüzeyde görülen farklı yaşlardaki arazi parçaları gibidirler. Bu bağlamda il dâhilinde çok sayıda mahalle Osmanlı dönemi mahalle mirasını, hiç olmazsa adlarında, yaşatmaktadır. Osmanlı şehrinde mahalle, fizikî olmaktan çok sosyal bir birimdir. “Osmanlı şehrinde mahalle birbirini

tanıyan, bir ölçüde birbirinin davranışlarından sorumlu, sosyal dayanışma içinde olan kişilerden oluşmuş bir topluluğun yaşadığı yerdir. Osmanlı çağındaki tanımı ile aynı mescitte ibadet eden cemaatin aileleri ile birlikte yaşadığı yerdir (Ergenç, 1994). Mahallenin merkezi, mescittir. Bunun hemen yanında imamın evi bulunmaktadır. Genellikle mescidi yaptıran hem ona hem de mahalleye adını vermiştir. Okul, caminin yanında ya da içinde bulunmaktadır (Kuban, 1995). Mahalle tanımlarından anlaşılmaktadır ki din mekânsal örgütlenmede en belirleyici elamandır. Osmanlı şehrinde mahalle fiziki olarak cami veya bir meydan etrafında gelişmektedir. Bu özellik, Anadolu’da çok sayıda mahalle adını etkilediği gibi, çalışma alanında da çok sayıda mahalle (14 adet) adını cami, mescit veya tekkeden almaktadır. Nitekim Şanlıurfa’da 19. yüzyıl boyunca inşa edilen birçok cami ve mescit mahallelerin adlandırılmasında kullanılmıştır. Söz konusu dönem boyunca ismi geçen 68 mahalle arasında adları belirlenen 43’ü, şahıs ve topluluk adı ile adlandırılmış cami ve mescitten adını almıştır (Günel vd. 2011). Çalışma alanında da Camii Kebir (Ulu Cami-Havran, Sındırgı), Camiicedit (Yeni cami-Sındırgı, Kepsut), Camiitak (Eski Cami-Kepsut), Camivasat (Merkez cami-Edremit), Kocacami (Balya, Burhaniye), Cami (Bigadiç), Mescit (Havran), Paşamescit (Bandırma) ve Tekke (Havran) adlarını taşıyan çok sayıda mahalle bulunmaktadır. Bu tür mahalleler şehrin çekirdek kısmında bulunmakta, dolayısıyla şehrsal mekânın en eski parçasını oluşturmaktadır. Bazı durumlarda, çalışmada İvrindi örneğinde Bedrettin Mahallesinde olduğu gibi, şahıs adlarıyla anılan ancak gelişiminde camiin önemli rol oynadığı mahalleler de vardır. Haydar Çavuş, Hacı Yusuf (Bandırma) Yıldırım ve Yıldız (Balıkesir) mahalleleri bu konuya örnek olan başka mahallelerdir. Osmanlı mirası başka özellikleri ile de mahalle adlarını etkilemektedir. Bu özellik de meslek çeşitlerinin mahalle adı (7 adet) olarak kullanılmasıdır.

Osmanlı “Mahallelerin tanımlanmasında aynı meslekten olma gibi ekonomik özelliklerinde bulunduğu göz ardı edilmemelidir. Nitekim bazı Osmanlı şehirlerinde meslek adlarıyla anılan mahalleler bulunmaktaydı. Örneğin Kütahya şehrinde bezirciler ve börekçiler gibi meslek adlarıyla anılan mahalleler yer alırken” (Bayartan, 2005: 95), Ankara’da çikrikçilerin kendi adlarıyla bilinen mahalleleri vardı (Ergenç, 1994). Çalışmada Kasaplar, Dinkçiler, Eski Kuyumcular (Balıkesir şehri) ve Abacı (Bigadiç), Çiftçi (Dursunbey) mahalleleri bu konuya örnek teşkil etmektedirler. Kassablar, bugün Kasaplar Deresi olarak bilinen dereden faydalanmak üzere şehrin güneyinde yer almıştır. Bu özellik Osmanlı şehrinin başka bir yönünü ortaya çıkarmaktadır. Bu da sağlık ve temizlik ile ilgili faaliyetler ile akarsu gibi bazı özel konumlara ihtiyaç duyan faaliyetlerin varlığıdır. Başka bir rivayete göre, bu alanda yer alan camiin Zağnos Paşa’nın kassabbaşısı tarafından

yaptırıldığı için bu adı almış olduğudur. Kassablar Mahallesinin batısında yer alan Dinkçiler, dink adlı aletle aba kumaşı perdahlayan esnafın yerleştiği bölgedir. Bu iş oldukça gürültülü olduğu için, bu sektörde çalışanlar aynı yerde kümelenmiştir (Öntuğ, 2003). 981/1573-1574 tarihli tapu defterlerinde mahallenin adı Dinkçi olarak geçmektedir. Kuyumcular esnafının toplandığı, 16. yüzyılda adı Kuyumcular olan mahallenin, 18. yüzyılda artık, “Eski” diye tanımlanmasının nedeni kuyumcu esnafının daha hareketli olan Zağnos Paşa çarşılarına doğru yer değiştirmesi ile açıklanabilir (Ünlüoğlu, 1995: 65, Öntuğ, 2003). Çiftçi mahallesi, 1844-45 yılına ait Temettüat Defterlerinde Mezaristan Mahallesi olarak geçmektedir. Mahallede yaşayanların büyük kısmı çiftçi ve hizmetkârlardan oluşmaktadır (Özdemir ve Arslan, 2002). Daha çok geçmiş dönemle ilgili olan mesleki mahallelerin, istisnai de olsa bazı güncel örnekleri yok değildir. Nitekim Burhaniye’de Öğretmenler Mahallesi bulunmaktadır. 1960’lı yılların başında, Kumbağlar Mevkii olan yerde, kasabada çalışan birkaç öğretmen birleşip arsa satın alırlar. Kooperatif kurup ev yapmak isterler. Ancak alan henüz imar planına sahip değildir. Saha imar planına açıldıktan sonra inşaat faaliyetleri başlar. Başlangıçta Öğretmen Evleri İskele Mahallesiyle bağlıdır. Turizmin gelişmesiyle alana rağbetin artması sonucu, genişler ve büyük bir mahalle konumuna gelir. Adı da ilk kurucularına ithafen “Öğretmenler Mahallesi” olur (Tuna, 2008). Yine Çavuş Mahallesi (Bigadiç), çavuş diye bilinen belediye zabıtalарının bu mahallede yaşamaları ile ilgilidir. Kuşkusuz geçmişe dönük, Osmanlı ile ilgili başka mahalle örnekleri de vardır.

Osmanlı şehrinin mekânsal yapısında 19. yüzyılda önemli değişiklikler olmuştur. Bu durum kapitalist dünya ekonomisine eklenme sürecinin sonucudur. Yönetim fonksiyonu arazi kullanışı olarak ancak XIX. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkmıştır. Genelleme İstanbul hariç ülkemizdeki tüm şehirler için yapılabilir. Günümüzden farklı bir yönetim anlayışına sahip olan Osmanlı’da konut ve iş yeri ayrımı mevcut olduğu halde, yönetim fonksiyon alanının şehirsiz arazi kullanışı olarak ortaya çıkışı yenidir. İstanbul’da Bab-ı Meşihat (Müftülük) ve Ağaçkapısı (Genel Kurmay Başkanlığı) hariç yöneticilerin konutlarından ayrı iş yerleri yoktur (Tekeli, 1982: 19-20). Dolayısıyla şehir merkezinde yönetim işlevleri arazi kullanışı olarak yer almamaktadır. Şehir yöneticisi olan kadı çok çeşitli görevlerle sorumludur. Bu yüzden kadının evi, belediye ve hükümet konağı gibi görevler üstlenmiştir. Bu durum, yani kadının evinin çok fonksiyonlu oluşu, mahalle isimlerini de etkilemiştir. Kadının evinin başka bir işlevi de vardır ki bu da mahkeme olarak kullanılmasıdır. Durum böyle olunca, bazı yerleşmelerde, çalışmada Burhaniye ve Kepsut ilçe merkezlerinde, mahkeme adının mahalle adı olarak kullanılması hiç de şaşırtıcı değildir.

Genel olarak nüfusun yer değiştirmesini ifade eden göç olayı mahalle adlarını etkilemektedir (4 adet). Balıkesir ili Balkanlardan yönelen göç olayının önemli bir odak alanıdır. Osmanlıların merkezi konumundaki Balkan topraklarının farklı zamanlarda elden çıkmasıyla birlikte bu alanda yaşayan Müslüman-Türk toplumu anavurtları olan Anadolu'ya göç etmişlerdir. Balıkesir, 93 Harbi, Balkan ve I. Dünya Savaşları ve 1989 yılı sonrasında ilk tercih edilen yerlerden biri olmuştur. Bu durum Balıkesir'in konumu, yani Anadolu'nun batısında yer alması, İstanbul'a yakınlığı, İstanbul-Bandırma arası denizyolu ulaşımı, İzmir-Bandırma arasında demiryolunun varlığı ve göçmenler açısından iklimin uygun olması nedenleriyle ilgilidir (Yiğit, 2012). Balıkesir ili dâhilinde üç mahalle adını göçmenlerden almıştır. Tırnova (Gönen) ve Plevne (Balıkesir, Gönen) örnek mahallelerdir. 1877-1878 yılları arasında nüfusu 5370 kişi olan Gönen'de 93 Harbinden sonra gelen göçmenler nedeniyle nüfusu 8000'e yükselmiş, adı geçen mahalleler kurulmuştur. Şehirde nüfus artışının başka bir nedeni, Kurtuluş Savaşı sonrası Yunanistan'la yapılan mübadele anlaşmasıdır (Aytan, 2008). Yukarıda adı geçen mahalleler, göç olayının coğrafi kökenini ifade ederler. Aynı nedenlerle oluşmuş fakat göç olayının zamanını adında yaşatan mahalle Edremit şehrinde bulunmaktadır. 93 Harbi sonucu şehre gelen muhacirlerin iskân edildiği yer olan Hamidiye Mahallesi, adını zamanın hükümdarı II. Abdülhamit'ten almıştır (Özdemir, 2002: 338).

Osmanlı yönetimi 20. yüzyılın ilk çeyreğinde yıkılmış ve yerine Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Bu kuruluş süreci sıkıntılı geçmiş, birçok savaş yaşanmış bunun neticesinde savaşta rol oynayan önemli şahsiyetler mahalle adlarında sosyal olarak üretilmiştir. Başka bir anlatımla mahalle adlarını ulus devletleşme sürecinde sosyo-mekânsal yapılanmanın mekâna yansımaları şeklinde de okumak mümkündür. Çünkü adlandırma mekâna hâkim olmanın dışı vurumudur. Bütünüyle Cumhuriyet mahalleleri olarak tanımlanabilecek bu mahallelere Balıkesir ilinde sıkça rastlanmaktadır (38 adet). Bunlar bir yandan Kurtuluş (Gönen, İvrindi, Sındırgı), Cumhuriyet (Bigadiç, Burhaniye, Savaştepe, Edremit, Marmara) adlarıyla mahalle ismi olarak kullanılırken, bir yandan da istiklal savaşında ön plana çıkan şahıslarla ilgili olmuştur. Gazi Kemal Paşa (Ayvalık), Atatürk (Balıkesir, Edremit, Erdek, Manyas), 100. Yıl (Gönen, Bandırma), Kemal Paşa (Gömeç), Ali Çetinkaya (Ayvalık), İsmet Paşa, Kazım Karabekir (Ayvalık), Hasan Basri Çantay (Balıkesir) şahıs adları ile ilgili mahallelerdir. Kuşkusuz savaş alanları ve kurtuluş günleri de önemli belirleyicilerdir. Sakarya (Ayvalık, Balıkesir, İvrindi), Dumlupınar (Balıkesir) başlıca savaş alanı olarak mekân adlandırmasına yansımıştır. Kurtuluş günleri olarak Üç Eylül (Dursunbey), Dört Eylül (Bigadiç), Altı Eylül (Balıkesir), Yedi Eylül (İvrindi) ve Onyediy Eylül (Bandırma) mahalle adı olmuşlardır. Bu açıdan Savaştepe

ilçesi anlamlı mahallelere sahiptir. İlçe merkezi mahalle ölçeğinde mekânsal olarak Milli Mücadele sonrası ifade eden mahalle adları ile süslenmiştir. Savaştepe’de beş mahalle bulunmaktadır. Bu mahalleler Cumhuriyet, Hürriyet, İstiklal, Fatih ve Zafer mahalleleri şeklindedir. Bu adlar Savaştepe ve çevresinin Milli Mücadelede oynadığı rol ile ilgilidir. Kuvayimilliyeye birliklerinin Soma, Bergama ve Çomaklı-Yağcılı Cephesi’nde yaptıkları mücadeleler ile ormanlarla kaplı dağlarda yaptıkları faaliyetler sonucunda Balıkesir İli Genel Meclisi’nin 10 Ekim 1934 tarihinde aldığı bir kararla Giresun Nahiyesi’ne Savaştepe ismi verilmiştir.

Yukarıdaki açıklamalardan hareketle Cumhuriyet mahallelerini ayrı alt başlıklar altında irdelemek mümkündür. Alt başlıklar Aliağaoğlu ve Uzun sınıflandırmasından (2011) ödünç alınabilir. Bu sınıflandırma cadde ve sokak adlandırması için yapılmış; Cumhuriyetle ilgili caddeler ana başlığı altında, Cumhuriyet caddeleri, Cumhuriyetin önemli şahısları ile ilgili caddeler, Zafer caddeleri, Kurtuluş günü caddeleri (Cumhuriyet takvimi caddeleri) ve Kavramsal Cumhuriyet Caddeleri şeklinde alt başlıklara ayrılmıştır. İstiklal, Fatih, Zafer (Savaştepe), Hürriyet mahalleleri (Marmara, Burhaniye, Savaştepe, Bigadiç) ve Ayyıldız (Bandırma) kavramsal Cumhuriyet mahalleleri olarak tanımlamak mümkündür.

Mahalleler ulus inşa sürecine ek olarak yerel siyasi iktidarların aktif olduğu mekânlardır. Çok sayıda insanı barındıran şehirler, yerel iktidarların veya siyasetçilerin dikkatini çeken ve üzerinde hâkimiyet kurma çabalarının yoğunlaştığı mekânlardır (Kara, 2012). Yerel iktidarlar arkasında durdukları ideolojileri farklı şekillerde mekâna yansıtmişlerdir. Bu durum onların varlıklarını gösterme, yerini ve sürekliliklerini sağlama ve yerel çevrede tarihi yeniden kurgulama çabalarının bir sonucudur (Özkan ve Yoloğlu, 2005). Bu bilgiler ışığında siyasi içerikli mahallelerden de söz etmek mümkün görülmektedir. Emek Mahallesi (Bigadiç) bu bağlamda güzel bir örnek oluşturmaktadır. Mahalle 1980’li yılların sonunda Çavuş Mahallesi’nden ayrılarak oluşturulmuştur. Mahalle daha çok Bigadiç Bor Madenlerinde çalışan işçilerin yaşam alanıdır. 1984-1994 döneminde yerel olarak iktidar olan Sosyal Demokrat Halkçı Parti tarafından bu şekilde adlandırılması, sosyal demokratların emeğe olan bakış açısının mekâna yansımalarından başka bir şey değildir. Kuşkusuz çalışma alanında oluşum süreci farklı ancak siyasi içerikli başka mahalleler de vardır. Adnan Menderes (Balıkesir), İnönü ve Kenan Evren mahalleleri bu konuda başka örnekler olarak ortaya çıkmaktadır. İnönü Mahallesi Cumhuriyetin ilk yıllarında Bozyokuş (Dursunbey) Mahallesi’nin adıdır. Aynı şekilde Kenan Evren Mahallesi Burhaniye’de bir mahallenin adıyla yerini Cumhuriyet Mahallesi’ne bırakmıştır.

Şehirler durağan değil genel olarak gelişme halinde olan yerleşmelerdir. Şehirlerde çeşitli nedenlerle nüfusun birikmesi ve doğal nüfus artışı şehirsiz sit alanının farklı yönlerde büyümesi veya genişlemesine neden olmaktadır. Türkiye’de şehirleşme olgusu 1950’li yıllara kadar yavaş gelişmiş; bu duruma bağlı olarak şehirler yatay olarak gelişme imkânı bulamamıştır. Denilebilir ki “Türkiye’de kentler, 1970’li yılların ortalarına kadar yağ lekeli biçiminde büyümüşlerdir” (Tekeli, 2009: 123). 1970’li yılların ikinci yarısından itibaren kentlerdeki yapı sunum biçimlerine bağlı olarak, “kentlerin tek tek yapıların eklenmesiyle büyüme biçiminden, kente büyük parçalar eklenmesiyle büyüme biçimine geçilmiştir.” (Tekeli, 2009:124). Bütün bu değişim süreci, toplu konut alanlarının değişik adlarla mahalle isimlerine yansması şeklinde olmuştur (13 adet). Nitekim 150 Evler Mahallesi (Ayvalık) ve 600 Evler Mahallesi (Bandırma) anlatılan duruma örnek teşkil etmektedir. 150 Evler Mahallesi, başlangıçta 150 evin inşa edilmesiyle oluşan mahalle iken; 600 Evler Mahallesi, imara açıldığı yıllarda, bahçeli nizamda 600 parsel bölündüğünden bu adı almıştır. Bu değişimin arka planındaki bir başka neden de Türkiye’de kentlerin bir bütün olarak planlanması, yani modern kent planlama anlayışının mekâna hâkim olmasıydı. Bu değişim ile birlikte, “güzel kent” anlayışı Türkiye’de yayılmaya başlamış, iskâna açılan yeni bölgelerde bahçeli evler düzeni benimsenmişti (Tekeli, 2009). Kuşkusuz benzer şekilli adlandırmalar Balıkesir şehrinde de vardır. Öyle anlaşılmaktadır ki bu alanlar (26 Evler, 52 Evler) küçük ölçekli oldukları için mahalle adı olarak kullanılmamışlardır. Bahçelievler (Balıkesir, Burhaniye), Yenimahalle (Ayvalık, Balıkesir, Bandırma, Marmara, Sursurluk, Havran ve Manyas) ve Yenice (Kepsut) adları sürecin zamanınıza yakın olarak gerçekleştiğini anlatır niteliktedir. Ancak aynı oluşum kökenine sahip fakat farklı şekillerde adlandırılan mahalleler de yok değildir.

Kuşkusuz nüfus artışının şehirlerin yatay yönde büyümesinde rolü tartışılmaz. Bu konuda başka bir etken ise bu büyümeye bağlı olarak yakındaki bir köy yerleşmesinin şehre dâhil edilmesidir. İbrahimce Mahallesi, geçmişte Edremit yakınında bir köy iken, şehrin büyümesi sonucu, Edremit’le birleşerek onun bir mahallesi olmuş; köyün adı bu mahalleye verilmiştir (Özdemir, 2002: 388).

Şahıs isimleri il dâhilinde en yaygın kullanılan mahalle adıdır (41 adet). Şehirler çok sayıda insanın birlikte yaşadığı yerleşmelerdir. Ancak bu insanlardan birkaçı çeşitli nedenlerle ön plana çıkabilmektedir. Bu mahallelerin bazıları Osmanlının farklı dönemlerine ait ünlü kumandan ve devlet adamlarının, şeyhlerin, hukukçuların ve bazı özel şahısların isimlerini taşımaktadır. Oruçgazi (I ve II), Karaoğlan, Hacı İl-bey, Hacıismail, Mirzabey, Kayabey ve Ali Hikmet Paşa, Gazi Osman Paşa ve Ege Balıkesir Şehrinde bu anlamda ortaya çıkan bazı mahalle adlarıdır. Örnek olarak,

Oruçgazi Beylerbeyi Kara Timurtaş Paşa'nın dört oğlundan biri olan Oruç Beye izafeten kurulan mahalledir. Karaoğlan Gazi Süleyman Paşa ile Rumeli'ye geçenlerden biridir (Ünlüyol, 1995). Turhan Bey, Tuzcu Murat, Hekimzade, Kapıcıbaşı, Hacı Tuğrul, Gazi Celal, Gazi İlyas gibi şahıslar Edremit şehrinde ön plana çıkan şahıslardır. Kasapzade (Susurluk), Hacı Ahmet (Burhaniye), Halit Paşa (Erdek), Enver Paşa (Balya), Hayrettin Paşa (Ayvalık), Mithat Paşa (Ayvalık, Gömeç), Çiğitzade (Havran), Zeki Bey, Hamdi Bey, Vehbibey-Fevzi Paşa (Ayvalık), Hacı Yusuf, Sunullah ve Haydar Çavuş (Bandırma) adları bu konuda başka örneklerdir. Kuşkusuz bu örnekleri çoğaltmak (Mollaoğlu, Ebubekir, Bedrettin, Alaettin, Akçaali, Malkoç, Rüstem) mümkündür. Bazı durumlarda Cumhuriyet dönemi yerel ölçekte tanınan siyasi şahsiyetler (Çavdaroğlu-Sındırgı), yazar (Namık Kemal) ve pilotlar da (Fethibey-ilk şehit pilot-Ayvalık ve Bigadiç) mahalle adı olarak kullanılmaktadır.

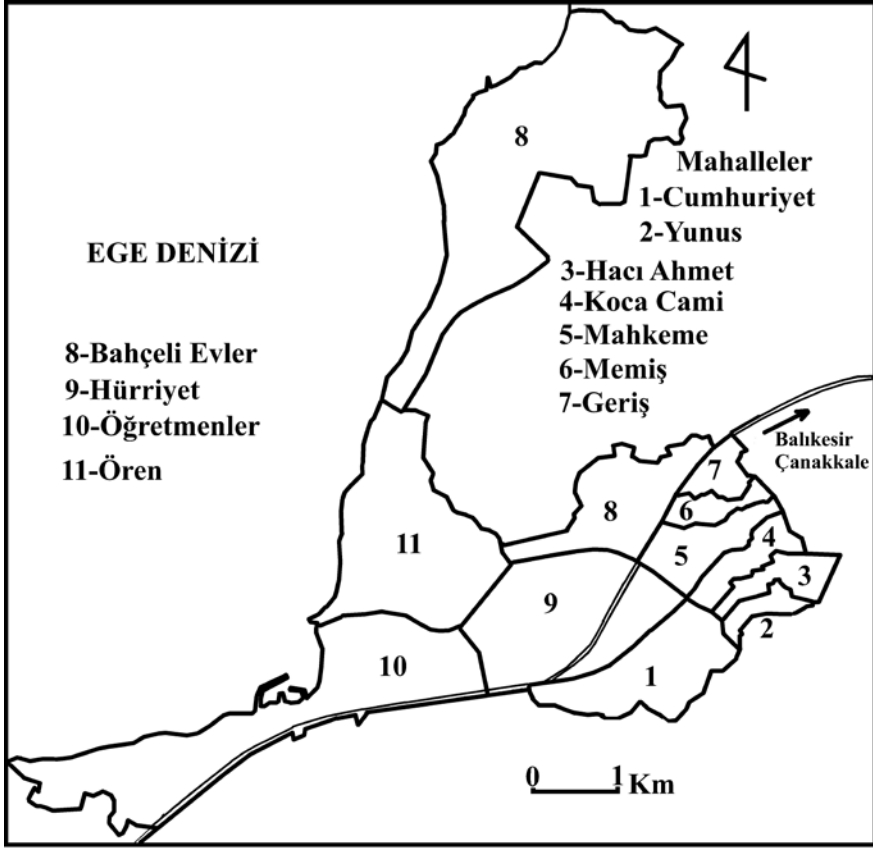
Şekil 2: Karşıyaka Mahallesi'nin asıl Gönene göre konumu (Google Earth, 2013).

Mahalleler doğrultu, güneş veya aya göre konum veya yön belirttiği gibi lokasyon ve sit alanının beşeri ve fiziki özelliklerinden de adlarını alırlar. Balıkesir ilinde bu özelliklere bağlı olarak adlandırılmış 36 mahalle vardır. Beşeri özellikler, bir yapı veya konak (Kocakonak-Sındırgı, Paşabayır, Paşakonak ve Paşakent (Bandırma)), olabileceği gibi etkinlik veya faaliyet de olabilmektedir. Çalışma alanında Karşıyaka (Gönen, Susurluk), Orta (Bigadiç, Susurluk) mahalleleri doğrultu ve yön ile ilgili bilgi vermektedirler. Gönen'de Karşıyaka Mahallesi, Gönen Çayı'nın karşısında şehrin batısındaki alanı ifade eder (**Şekil 2**). Aynı durum Susurluk Karşıyaka Mahallesi için de geçerlidir. Karşıyaka, 1970'li yılların sonlarına doğru Susurluk Çayı üzerinde köprü'nün kurulmasıyla asıl Susurluğun karşısında gelişme gösteren

mahalle olmuştur (**Fotoğraf 1**). Orta Susurluk ve Bigadiç şehirlerinde bütün mahallelerin ortası veya en eskisi anlamına gelmektedir. Geriş (Burhaniye), “giriş” adının değişimi ile ortaya çıkmıştır. Mahalle Balıkesir’den şehre yönelen karayolunun yerleşme içinden geçtiği ilk mahalle konumundadır (**Şekil 3**). Aygören (Balıkesir), Gündoğan I, II (Balıkesir), Gündoğdu (Gönen) adları ayı iyi gören ve güneşi ilk gören anlamında kullanılmıştır. Sahil, Yalı (Erdek) ve Sahilkent (Ayvalık) kıyısız lokasyonlarla ilgili iken, İskele (Burhaniye) hem kıyısız lokasyonu hem de bu alanda yapılan bir etkinliği anlatmaktadır. Çarşı (Manyas), Kışla, Şeker, Han (Susurluk), Okullar (Marmara), İstasyon (Dursunbey), mahallelerdeki farklı etkinliklerden esinlenerek adlarını almışlardır. Zeytinli (Erdek), Çınarlı (Bandırma, Marmara), Servi (Bigadiç), Sefa Çamlık (Ayvalık) bitkisel kökenli mahalle adları iken, akarsu (Dere (Çamaşır Deresi)-Bandırma), Çay (Altıntaş deresi-Balıkesir, Kızpınar-Balıkesir) Kuyu (Bigadiç), Hamambaşı (Havran) ve topografik özelliklere bağlı ad alan mahalleler de bulunmaktadır. Bozyokuş (Dursunbey) kısmen bazı kısımlarında eğimli bir alanda kurulmuş bir mahalleyi ifade ederken; bu açıdan Ferah Mahallesi eğimin nispi olarak önem kazandığı mahalle konumundadır. Yüksek bir alanda kurulmuş veya çevreye hâkim olmanın verdiği rahatlıktır bu. Yer in fiziksel ve beşeri çevre ile ilgili başka özellikleri de mahalle adı olabilmektedir. Kayalık olma durumunun mahalle adına yansması Kayacık (Bandırma) şeklinde olmuştur.

Fotoğraf 1: Karşıyaka Mahallesi'nin (dikey ok) kuş bakışı görünümü. Yatay ok Susurluk Çayını göstermektedir (Susurluk Belediyesi Fotoğraf Arşivi).

Şekil 3: Burhaniye Şhrinde Mahalleler

Balıkesir ilinde yukarıdaki gruplara dâhil edilemeyecek 30 adet mahalle adı bulunmaktadır. Bunlar somut veya soyut farklı anlamları olan mahallelerdir. Soğanyemez ve Günaydın (Bandırma), Sütlüce (Balıkesir) gibi bir kaçının anlam kökenleri tespit edilmiştir. Soğanyemez Mahallesi bu alana yerleşen insanların soğan yemeyi sevmemesi ile ilgilidir. Günaydın Arapça selam vermekten çok, günaydın demenin daha modern oluşunu ifade etmektedir. Sütlüce Mahallesi, adını mahalle içinde Cephanelikte bulunan bir çeşmeden almaktadır. Bu çeşmenin suyunu içen bayanların süt vermesi ile ilgilidir. Toygar, Akıncılar, Vicdaniye, Gümüüşçeşme (Balıkesir), Maltepe (Balıkesir, Manyas), Burhaniye, Sultaniye (Susurluk), İhsaniye (Kepsut), Çakmak, Cebeci, Vakıf (Dursunbey), Memiş (Burhaniye) bu başlık altında ele alınabilecek mahalle adlarının bazılarıdır.

Sonuç

Bu çalışmada Balıkesir ili dâhilindeki mahalle adlarının arka planındaki nedenler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu yönüyle bakıldığında çalışma göstermektedir ki mahalle adlarını tek bir bakış açısıyla incelemek doğru değildir. Böylece kavramsal çerçevede belirtilen Fransız yaklaşımı ve Moaz Azaryahu'nun başını çektiği politik süreçleri ön plana çıkaran yaklaşımı birlikte kullanmak mümkündür. Bu nedenle mahalle adları sadece politik süreçler sonucu ortaya çıkmamaktadır. Politik süreçler ve ortak kimlik oluşturulması, başka bir anlatımla ulusal mekânın inşa süreci, aşağıda ifade edilecek Cumhuriyet mahallelerini ortaya çıkarmıştır. Siyasi mahalleler yerel siyasetin mekâna hâkim olma arzusu ile ilgilidir. Kuşkusuz farklı başlıklar altında toplanacak başka mahalle grupları da vardır. Bu grupların oluşmasında dini yapılar, meslekler, göç olayı, Osmanlı idari yapısı, şehirleşme, yere veya lokasyona bağlı özellikler ve kişiler önemli rol üstlenmektedirler. Açıkır ki yapılan sınıflandırma Balıkesir iline ait yukarıda söz edilen özelliklerin sonucudur. Sınıflandırmanın geçerliliğini ülke çapında yapılacak çalışmalar ortaya koyacaktır.

Yukarıda ifade edilen nedenlerden hareketle, Balıkesir ili mahalle adları sınıflandırması 10 başlık altında ele alınabilir. Bunlar aşağıda görülmektedir:

- 1-Dini yapıya bağlı mahalleler
- 2-Meslek mahalleleri
- 3-Mahkeme mahalleleri
- 4-Göçmen mahalleleri
- 5-Cumhuriyet mahalleleri
 - 5.1. Cumhuriyet mahalleleri
 - 5.2. Cumhuriyetin önemli şahısları ile ilgili caddeler
 - 5.3. Zafer mahalleleri
 - 5.4. Kurtuluş günü mahalleleri (Cumhuriyet takvimi caddeleri)
 - 5.5. Kavramsal Cumhuriyet mahalleleri
- 6-Siyasi mahalleler
- 7-Şehirleşme mahalleleri
- 8-Yerlerin fiziksel ve beşeri özelliklerine veya konumuna bağlı mahalleler
- 9-Şahıs isimli mahalleler
- 10-Diğer mahalleler

Bu sınıflandırmada bazı sorunlar yok değildir. Örnek olarak şehirleşme mahalleleri Cumhuriyet Dönemi konut arzı özelliklerini ve buna bağlı olarak yerleşmelerdeki yatay büyümeyi dikkate almaktadır. Daha çok inşa edilen ev sayısına veya yeni sıfatıyla nitelenen mahalle adları vardır. Ancak bu özellikte olan farklı adlar alan mahalleleri de ayırt etmek mümkündür. Bir örnek vermek gerekirse Adnan Menderes Mahallesi kooperatifleşmenin dolayısıyla toplu konut yapımının önem kazandığı dönemde kurulmuştur. Ancak burada şahıs ismi toplu konut üretim sürecinin önüne geçmektedir. Yine şahıs isimleri, Osmanlı'nın değişik dönemlerine ait olabileceği gibi Cumhuriyet dönemine de ait olabilmektedir. Ayrım yapılırken Milli Mücadele veya ulus devletleşme sürecinde ön plana çıkanlar farklı bir değerlendirmeye tabii tutulmuştur.

Göçmen mahalleleri bugün daha çok büyük şehirlerimizde rastlanan hemşeri mahalleleri ile örnek olarak Erzurum Mahallesi (Ankara) gibi, karıştırmamak lazımdır. Hemşeri mahalleleri daha çok uzun süren bir süreçte zincirleme göçler ile ilgili iken, göçmen mahalleleri kısa bir zaman diliminde oluşmaktadır. Çalışmada görülmeyen hemşeri mahalleleri, başka çalışmalar için şehirleşme mahallelerinin alt dalı olarak kullanılabilir özelliktedir.

Bu makalede resmî mahalle adları çalışılmıştır. Ancak halkın mahalleleri nasıl adlandırdığı konusu farklı bir çalışmaya konu olabilecek niteliktedir.

Kaynaklar

- Aliağaoğlu, A. ve Uzun, A. (2011). Şehirselle Toponimi (Hodonimi): Türkiye İçin Bir Tipoloji Denemesi, *Coğrafi Bilimler Dergisi* CBD (2), s. 123-133.
- Aydınlı, H. İ., (2004). *Sosyo-Ekonomik Dönüşüm Sürecinde Belediyeler*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Aytan, A.Ç., (2008). *Gönen Şehrinin Gelişimi ve Şehir İçi Arazi Kullanımı*, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Azaryahu, M. (2009). "Naming The past: The Significance of Commemorative Street Names, İçinde Lawrence D. Berg, Jani Vuolteenaho (Editör), *Critical Toponymies, The Contested Politics of Place Naming*, s. 53-70, Burlington, USA: Ashgate Publishing Company.
- Bayartan, M. (2005). "Osmanlı şehrinde Bir İdari Birim: Mahalle", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, S. 13, s. 93-107.
- Erdentuğ, A., Burçak, B. (1998). "Political Tuning in Ankara, a Capital, as Reflected in its Urban Symbols and Images", *International Journal of Urban and Regional Research*, C. 22, S. 4, s. 589-601.
- Ergenç, Ö. (1994). "Osmanlı Şehrindeki 'Mahallenin' İşlev ve Nitelikleri Üzerine", *Osmanlı Araştırmaları IV*, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Google Earth, 2013.
- Günel, V., Şahinalp, M.S. ve Güzel, A. (2011). "Coğrafi Ortamın Şehirselle Mekân Adlarına Etkisi: Şanlıurfa Şehri Örneği", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (1): 463-508.
- Güner, İ. (2001). "Ülke Adlarının Kaynakları Üzerine Bir Araştırma", *Türk Coğrafya Dergisi*, S. 37, s. 23-46.
- Güney, E. (1994). "Toponimik Terimlerin Sınıflandırılması", *Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 2.
- Jauhiainen, J. (2005). "Edgar Kant and the Rise of Modern Urban Geography, *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography*, Vol. 87, No. 3, Special Issue: The Heritage of Edgar Kant and J. G. Granö, s. 193-203.
- Kara, B. (2012). "Kentler Açısından Mekanın Toplumsallığı ve Yer İsimlerinin Siyasal Yapıya Göre Değişimi: Niğde Örneği", *Zeitschrift für die Welt der Türken, Journal of World of Turks*, Vol. 4, No. 1, s. 149-163.
- Karaboran, H. (1982). "Folklor Açısından Yukarı Çukurova, Hatay-Maraş Çöküntü Hendeğinde Mevkii Adları", *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*

- C: II (Halk Edebiyatı), Milli Folklor Araştırma Dairesi Yay. No: 38, s. 265-273, Ankara.
- Koday, S. (2000). "Trakya'da Köy Adlarında Coğrafyanın Etkisi", *Türk Coğrafya Kurumu 28. Meslek Haftası (10 – 12 Haziran 1998) Bildirileri*, Türk Coğrafya Kurumu Coğrafya Meslek Haftaları Serisi No: 2, s. 221-253, İstanbul.
- Kooloos, R. (2010). *The story of street names in the Netherlands, A comparative analysis of themes used in street naming in Noord-Brabant and Holland, 1859-1939*, Master thesis History of Society Erasmus University Rotterdam.
- Kuban, D. (1995). *Türk ve İslâm Sanatı Üzerine Denemeler*, İstanbul: YEM Yayınları.
- Öntüç, M.M. (2003). *XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Balıkesir Şehrinin Fiziki, Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yapısı*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi.
- Özdemir, B. ve Arslan, İ. (2002). "Temettüt Defterleri Işığında 1844-1845'li yıllarda Dursunbey'in Sosyo-Ekonomik Durumu", *Alaçam Dağları ve Dursunbey I. Ulusal Sempozyumu Bildiriler*, s. 213-226.
- Özdemir, Z. (2002). *Adramyttion'dan Efeler Toprağı Edremit'e*, Ankara.
- Özkan, M. ve Yoloğlu, A. C. (2005). "Bir Bellek Projesi Olarak Sokak İsimlendirmesi: Ankara Örneği", *Planlama*, S.34, s.54-62.
- Sarı, C. (1992). "Doğal ve Kültürel Coğrafya Özellikleri Açısından Beyşehir İlçesi'nde Yerleşme Adlarının Sınıflandırılması", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 17, s. 487-501.
- Susurluk Belediyesi Fotoğraf Arşivi, 2013.
- Tekeli, İ. (1982). *Türkiye'de Kentleşme Yazıları*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Tekeli, İ. (2009). *Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İlhan Tekeli Toplu Eserler-8.
- Tuna, C. (2008). *Körfezdeki Işık, Burhaniye*, Burhaniye: Burhaniye Belediyesi Kültür Yayınları.
- Tunçel, H. (2000). "Türkiye'de İsmi Değiştirilen Köyler", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 10, S. 2, s. 23- 34.
- Türkçe Sözlük, (2011). Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ünlüyoğlu, A. (1995). *Şerriyye Sicillerine Göre XVIII. Asrın İlk Yarısında Balıkesir (1700-1730)*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi.
- Yiğit, Y. (2012). "Balıkesir'de 89 göçü", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 15, S. 28, s. 157-174.

BELİREN YETİŞKİNLİKTE ROMANTİK YAKINLIĞI KİM BAŞLATABİLİR? KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ VE KİMLİK STATÜLERİ

Leyla ERCAN^[*]
Ali ERYILMAZ^[**]

Özet

Amaç: Bu çalışmada amaç, beliren yetişkinlikte romantik yakınlığı başlatma ile cinsiyet, kişilik özellikleri ve kimlik statüleri arasındaki ilişkileri incelemektir.

Yöntem: Bu araştırma, 19-25 yaşları arasındaki üniversite öğrencilerinden oluşan 240 beliren yetişkin yer almıştır. Çalışmada, romantik yakınlığı başlatma ile kişilik özellikleri, cinsiyet ve kimlik statüleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Çalışmada Romantik Yakınlığı Başlatma Belirleyicileri Ölçeği, Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ve Kimlik Statüleri Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde t-testi ve basit regresyon analizi yönteminden faydalanılmıştır.

Bulgular: Yapılan analizlerin sonucuna göre, romantik yakınlığı başlatma konusunda cinsiyete dayalı fark bulunmuştur. Duygusal açıdan dengesizlik, dışa dönüklük, deneyime açıklık kişilik özelliklerinin ve ipotekli kimlik statüsüne sahip olmanın romantik yakınlığı başlatma ile anlamlı düzeyde ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Sonuç: Beliren yetişkinlikte romantik yakınlığı başlatmada cinsiyet, kişilik özellikleri ve kimlik statüleri önemlidir. Bulgular, beliren yetişkinlik dönemi, kültürel yapı, toplumsal cinsiyet ve kişilik özellikleri bağlamında tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Beliren Yetişkinlik, Romantik Yakınlık, Kişilik, Kimlik

^[*] Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı

^[**] Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

Who Can Initiate a Romantic Intimacy in the Period of Emerging Adulthood? Personality Traits and Identity Status

Abstract

Objective: This study examines the relationship between starting romantic intimacy, personality traits, gender, and identity status.

Method: There are two sub-studies in this study. In this study, there are 240 participants. Participants are university students. Adjective Based Personality Test, EOM-EIS (Extended Version of Objective Measure of Ego Identity) Scale and Markers of Starting Romantic Intimacy Scale are used. In the study, t-test was used to determine whether or not gender plays a significant role in initiating a romantic intimate relationship, and also basic regression analysis was employed to uncover the interaction between initiating a romantic intimate relationship and certain personality traits.

Results: It is found that there is gender difference on starting romantic intimacy. Regression analysis shows that Extraversion, Neuroticism, Openness, and also Identity Foreclose are the most important factors for starting romantic intimacy.

Conclusion: The findings of the study suggest that there is a statistically significant relationship between starting romantic intimacy, gender, personality traits and identity status. Results were found parallel with the literature, and also are discussed with respect to emerging adulthood, gender, personality traits and cultural factors.

Keywords: Emerging Adulthood, Romantic Relationship, Personality, Identity

1. GİRİŞ

Son yarım yüzyılda ortalama 18-25 yaşlar arasındaki bireylerin ve hatta yetişkinlerin rollerinde de değişiklikler olmaya başlamıştır (Arnett 2000; 2004). Bu son yarım yüzyıldaki değişiklikler, ortalama 18-25 yaşlar arasındaki bireylerin gelişmelerinin doğasını da değiştirmiştir (Arnett 2000; 2003; 2004). Çünkü evlilik, ana-baba olma, eğitimi tamamlama ve kendine ait bir evde yaşama, yirmili yaşların sonuna doğru ilerlemiştir. 18-25 yaşları arasındaki bireylerin yetişkin yaşamlarına girdiklerine ve yetişkinlik rollerini üstlendiklerine ilişkin kesin kanıtlar da bulunmamaktadır (Arnett 1994; 2000; 2004). Bu yaşlardaki bireylerin özelliklerinde çok büyük farklılıklar göze çarpmaktadır (Arnett 1997; 1998; 2000; 2003; 2004; Casper ve Bianchi 2002). Bu farklılıklardan dolayı, bu dönem, gençlik ya da yetişkinlik dönemi olmaksızın “beliren yetişkinlik dönemi (emerging adulthood)” (Arnett 2000) olarak ortaya atılmıştır. Türkiye’de de beliren yetişkinlik ve beliren yetişkinlere yönelik çalışmalar bulunmaktadır (Atak 2005;2006; Atak ve Çok 2007). Yapılan bu çalışmaların sonucunda, Türkiye’de beliren yetişkinlik döneminin 19-26 yaş sınırları arasında yaşandığı bulunmuştur.

Kimlik oluşturma süreci, yaşamdaki pek çok alanda denemeleri ve karar vermeleri içermektedir (Arnett 2000; 2004). Özellikle aşk, iş ve dünya görüşü alanındaki deneme ve karar verme süreçleri ergenlikte başlamakla birlikte, beliren yetişkinlik döneminde belirginleşmektedir. Örneğin; ergenlikte flört ilişkileri tam bir ilişki niteliğinde değildir ve bir iki hafta, ya da bir iki ay sürer. Beliren yetişkinlikte aşk, kişi için çok daha önemlidir. Kişi bu dönemde aşka daha büyük anlamlar yükler. Ergenlikte “çıkma” (dating) gruplarda (örneğin, danslar, toplantılar ve partiler) gerçekleşir. Beliren yetişkinlerin çıkmaları ise, çift olma şeklindedir ve daha çok fiziksel ve duygusal yakınlığı içermektedir. Hatta beliren yetişkinlik dönemindeki çıkma, cinsel ilişkilerle de sonuçlanmaktadır. Ergenlikte flört ilişkilerinde ergen tarafından, “ben burada ve şimdi kiminle olmaktan mutlu olurum?” sorusuna cevap aranırken; beliren yetişkinlerde “yaşamımı nasıl bir eşle geçirmeyi düşünüyorum?” sorusuna cevap arama şeklindedir. Toplumda ve ilişkiler ağı içinde beliren yetişkinler, karşılarındaki insanda hem kendilerini çeken nitelikleri, hem de kendilerine tatsız ve can sıkıcı gelen nitelikleri öğrenirler. Ayrıca, kendilerini daha yakından tanımak isteyenlerin onları nasıl değerlendirdiklerini de görürler. Beliren yetişkinler, böylece aşk konusunda denemeler yaparak bu alanda başarılı bir kimliğe ulaşırlar. Kısacası, ergenlerin ve beliren yetişkinlerin aşka bakış açılarının farklı olduğu ifade edilebilir.

Beliren yetişkinlikte kimlik keşfinin bir uzantısı olarak, yakın ilişkiler ve romantik yakınlık konusu ele alınabilir. Bu bağlamda romantik ilişkilere, ana-baba

ve çocuk arasında gerçekleşen ilişkilere ve arkadaşlık ilişkilerinin tümüne “yakın ilişkiler” denilmektedir (Prager 1995). Bu ilişkileri birbirinden ayıran temel nokta, ilişkinin niteliğine bağlı olarak yakınlık etkileşimlerinin farklılık göstermesidir. Görüldüğü gibi, romantik ilişki, yakın ilişkilerin önemli bir ögesidir. Bu noktada, romantik ilişkilerin özellikleri ele alınabilir. Hatfield’e göre (1988), romantik ilişkiye sahip bireyler, bilişsel, duygusal ve davranışsal özellikler sergilerler. Bu özelliklere dayalı olarak, Moss ve Schwebell (1993), romantik ilişkileri bağlanma, duygusal yakınlık, bilişsel yakınlık, fiziksel yakınlık ve karşılıklılık olmak üzere beş faktörle açıklarlar. Sternberg (1986; 1988) ise, aşkın yakınlık, tutku ve bağlanma olmak üzere üç önemli ögesi olduğunu belirtmektedir.

Romantik yakınlığı sürdürübilmenin kimlik keşfini gerçekleştirmenin ve başarılı bir kimliğe ulaşmanın yolu, romantik yakınlığı başlatabilmektir (Arnet, 2000). Literatüre bakıldığında, romantik ilişkilerin bir süreç olarak ele alındığı görülür. Bu sürecin sürdürülmesindeki ve sonlandırılmasındaki faktörlere ilişkin literatürde bilgilerin ve bulguların olduğu görülmektedir (Sternberg 1986; 1988; 1999). Romantik yakınlığı başlatmak da bu sürecin bir ögesidir. Başlatmaya ilişkin belirleyicileri ortaya koymak gerekir. Bu konuda, henüz çalışmaların yeni olduğu görülür. Yapılan çalışmalara bakıldığında beliren yetişkinler için, romantik yakınlığı başlatmanın beş önemli belirleyicisi olduğu sonucuna varılmıştır (Eryılmaz ve Atak 2007b; 2009). Kendilik algısı, kendilik bilgisi, davranışsal yakınlık, bilişsel ve duygusal yakınlık ve romantik sözelleştirme anılan belirleyicilerdendir. Bu belirleyiciler kısaca ele alınabilir. Bu bağlamda kendilik algısı, sempatiklik, çekicilik ve akıllılık gibi kişisel yeterliliklere ilişkin değerlendirmeleri içermektedir. Davranışsal yakınlık, ilgi duyulan kişiyle zaman geçirme, kişinin telefon numarasını alma gibi davranışsal öğeler içermektedir. Duygusal ve bilişsel yakınlık, bakış açısı almayı, diğerini düşünmeyi ve duyguları içermektedir. Kendilik bilgisi, dürüstlüğü, başkalarının duygularına ve düşüncelerine saygılı olmayı içermektedir. Romantik sözelleştirme ise, şiir yazmak, anlamlı sözler söylemek gibi faktörleri içinde barındırır. (Eryılmaz ve Atak 2007b; 2009).

Romantik yakınlığı başlatma ile ilgili çalışmaların tarihi oldukça yenidir. Türkiye’de romantik yakınlığı başlatma konusunda erkeklerin algılanan kontrol düzeylerinin kadınlara oranla daha yüksek olduğu bulunmuştur (Eryılmaz 2004; 2006). Romantik yakınlığın belirleyicilerini kullanma açısından cinsiyete dayalı farklılıklar da bulunmuştur. Bu bağlamda erkekler, daha çok romantik sözelleştirmeyi, duygusal ve bilişsel yakınlığı; kadınlar ise, kendilik algısını ve kendilik bilgisini kullanmaktadırlar. Davranışsal yakınlık açısından cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır (Eryılmaz ve Atak 2009). Bir başka çalışmada, güvenli bağlanma

stiline ve erkeksi ile androjen toplumsal cinsiyet rollerine sahip olanların romantik yakınlığı daha rahat başlattıkları sonucuna varılmıştır (Eryılmaz ve İlhan 2009).

Beliren yetişkinlerin romantik ilişkilerini etkileyen pek çok faktör bulunmaktadır. Kimlik statüleri de bu faktörlerden biridir (Arnet 2000). Erikson'a (1968) göre, kimliğin ve yakınlığın gelişimi genç yetişkinler için anahtar konulardandır. Erikson'a (1968) göre kimlik, çocukluktan yetişkinliğe geçmeyi temsil eden değişim ve farklılaşma süreci olarak tanımlanmaktadır. Yakınlık konusunun temelleri, psiko-sosyal gelişim kuramına dayanmaktadır. Yakınlık, ego kimliğinin diğerleriyle ilişkili olma kapasitesi olarak ele alınmaktadır. Yakınlık, egodan kaynaklanır ve diğerleriyle ilişki içinde gelişir. Yakınlık, ego gelişimi olarak da değerlendirilmektedir. Bu bağlamda Marcia, Erikson'un kimlik kazanımına karşı dağılık kimlik ikilemini incelemiş ve bunalımlara yönelik tutumlara ve sosyal rol belirlemelerine göre ergenin karşılaştığı ya da karşılaşacağı "araştırma" ve "karar verme" düzeyine dayalı dört kimlik statüsü tanımlamıştır. Marcia'ya göre (2002), ego kimliğinin oluşmasında meslek ya da eş seçimi gibi temel kimlik alanlarıyla ilgili güçlü bir adanmışlık söz konusudur. Kimlik oluşturma görevi, bir irdeleme, sorgulama ve karar verme sürecini gerektirir. Araştırma boyutu, ergenin seçenekleri tanımaya, cevaplar aramaya çalışmasını içerir. Karar boyutu ise, davranışı yönlendiren anlamlı bir tercihtir. Ergenin ideolojik ve kişilerarası alanlarda seçenekleri araştırması ve karar vermesi, kimlik gelişimini sağlamaktadır. İdeolojik alanda dinî inançlar, politik seçimler, meslek seçimi, felsefi yaşam biçimi yer alır. Kişilerarası alanda ise arkadaşlık, flört, cinsiyet rolü ve serbest zaman uğraşısı gibi alanlar yer almaktadır (Marcia 2002).

Marcia (1989;1994), ideoloji alanını, kişilerarası alanı, bağlanma ve seçenekleri araştırma süreçlerini göz önüne alarak dört kimlik statüsü belirlemiştir. Dağılık kimlik statüsünde bireyler, gelişigüzel araştırmalar yaparlar; ancak herhangi bir bağlanmada bulunmazlar. Dağılık kimlik statüsündeki bireyler, meslek seçimi, dinî inanç ya da politik görüş konularında kişisel bir bağlanma yapmamışlardır. Askıya alınmış-moratoryum kimlik statüsündeki bireyler, seçenekleri araştırırlar, denemelerde bulunurlar; ancak kalıcı herhangi bir bağlanma yapmazlar. Bu bireyler, sürekli yeni rolleri denerler. Başarılı kimlik statüsündeki bireyler, etkin olarak araştırma sürecini yaşayıp çeşitli rolleri deneyerek bağlanmalar oluştururlar. İpotekli kimlik statüsündeki bireyler, herhangi bir araştırma yapmadan bağlanırlar. Bu statüdeki bireyler, anne-baba, akraba ya da diğer önemli kişilerin beklentilerine göre kimliklerini oluştururlar (Marcia 1989;1994).

Uzun süredir kimliğin beliren yetişkinlik döneminde değil, ergenlik döneminde oluştuğuna inanılmaktadır. Erikson (1968), ergenlik döneminde kimlik kazanmaya

karşı rol kargaşası olarak adlandırılan bir gelişim özelliği tanımlamıştır. Ergenliğin 10-18 yaş dönemlerini kapsadığı varsayılırsa, kimlik gelişimi bu dönemde ele alınmamalı; ergenlikte gelişim henüz tamamlanmadığı için kimlik konusu, 18-25 yaş döneminde ele alınmalıdır (Arnett, 2000; 2004). Araştırmalar, gelişim psikolojisinde “kimlik” konusu için çalışma yılının liseden sonra olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, son dönemde Avrupa ve Amerika’daki bazı gelişim psikologları, kimlik konusuna yönelik çalışmalarını beliren yetişkinlik dönemine odaklanarak gerçekleştirmeye başlamışlardır.

Beliren yetişkinlik döneminde, kimliğin damgasını vurduğu alanlardan biri aşk alanı ya da romantik ilişkiler alanıdır (Arnet 2000). Literatürde romantik yakınlığı başlatma ile kimlik statüleri arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmaların olmadığı görülmektedir. Tüm bunların yanında, ilişkilerin farklı aşamalarında yakınlık ve kimlik statüleri arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. Yapılan çalışmalarda, kimlik gelişiminin ilerlemesiyle birlikte bireylerin yakınlık kurmalarında da artış olduğu sonucuna varılmıştır. Kimlik statülerinden başarılı kimlik statüsüne sahip olmak, aynı zamanda yakın ilişkileri başarılı bir şekilde sürdürme anlamına da gelmektedir. Dağınık kimlik statüsüne sahip olmak, yakınlık kurmada başarısız olmak anlamına gelmektedir (Adams ve Archer 1994; Bartle-Haring ve Strimple 1996; Craig-Bray Adams ve Dobson 1988; Lacombe ve Gay 1998). Bu çalışmada, kimlik statüleri ile romantik yakınlığı başlatma arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

Literatürde, beliren yetişkinlerin romantik yakınlıkları başlatmalarında etkili olan faktörlere ilişkin birtakım kuramsal açıklamalar yer almaktadır. Kişilik de bu faktörlerden biridir. Kişilik, bireyleri birbirinden ayırt eden özellikler bütünüdür. Bireyleri birbirinden ayırt eden özellikleri düşününce, sayısız özellikler akla gelebilir. Bu sayısız özellikleri beş faktörde toplayan ve pek çok kültürde incelenen yaklaşım, beş faktör modelidir. McCrea ve Costa (1999; 2003) beş faktörü; dışa dönüklük, sorumluluk, deneyime açıklık, duygusal dengesizlik ve yumuşak başlılık özelliklerinin oluşturduğunu belirtmektedirler.

Bireyin deneyimlerine rengini veren ve bireyin sürekli yanında taşıdığı şey, onun kişiliğidir. Bu bağlamda kişilik özelliklerinin romantik ilişkilerdeki yerini görmek anlamlı olabilir. Literatürde romantik yakınlık ile kişilik arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. Yapılan çalışmalarda daha çok beş faktörlü kişilik modeli ile ilişki doyumuna (Karney ve Bradbury 1995; Kwan, Bond ve Singelis 1997) ve ilişki kalitesine (White Hendrick ve Hendrick 2004) bakılmıştır. Özellikle ilişki doyumunu ile dışa dönüklük ve yumuşak başlılık olumlu olarak;

duygusal dengesizlik ve deneyime açıklık ise, olumsuz olarak ilişkili bulunmuştur (White Hendrick ve Hendrick 2004).

Romantik ilişkiler bir bütünlük kapsamında ele alınmalıdır. Sternberg'e göre (1986; 1999), bu bütünlük içerisinde yer alan ilişkinin sürdürülmesine ve sonlandırılmasına yönelik olarak literatürde oldukça çok bilgi bulunmaktadır. Romantik yakınlığı başlatma da, ilişki sürecinin belki de en önemli ögesidir. Kişilik özelliklerinin ve kimlik statülerinin romantik ilişkiyi başlatmadaki yerini görmek, literatüre katkı sağlayabilir. Tüm bunlara ek olarak, beliren yetişkinlerin üniversite psikolojik danışma merkezlerine başvurma nedenlerinden en önemlilerinden birinin romantik ilişkilerinde yaşadıkları zorluklar olduğu bildirilmektedir (Creasey Kershaw ve Boston 1999). Kimlik keşfinin yaşandığı, ciddi bilişsel, sosyal ve duygusal değişmelerin meydana geldiği beliren yetişkinlik dönemini kapsayan üniversite yıllarında yaşanan romantik ilişkiler, bireyin gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Beliren yetişkinlik dönemindeki romantik ilişkilerle ilgili yapılan araştırmaların sonuçları (Connolly ve Konarsky 1994; Furjman ve Schaffer 2003), bu dönemde yaşanan romantik ilişkilerin beliren yetişkinlerin yetişkin yaşamına daha iyi uyum sağlamaları için gerekli davranışları geliştirmelerinde çok önemli etkilerinin olduğunu ortaya koymaktadır. Bu denli öneme sahip bir konuda yapılacak çalışmalar alana katkı sağlayabilir. Sonuç olarak; bu çalışmada, romantik yakınlığı başlatma ile kişilik özellikleri, kimlik statüleri ve cinsiyet arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

YÖNTEM

Bu çalışmada, beliren yetişkinlikte romantik yakınlığı başlatma ile kişilik özellikleri, kimlik statüleri ve cinsiyet arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Çalışmada öncelikle, analiz yöntemlerine karar vermek amacıyla kimlik statülerinin cinsiyete dayalı olarak farklılaşp farklılaşmadığına bakılmıştır. Bu bağlamda çalışmalarda gerçekleştirilen bağımsız gruplar için t-testi sonuçlarına göre, kimlik statülerinin cinsiyete dayalı olarak farklılaşmadığı sonucuna varılmıştır. Bu sonuçtan hareketle, çalışmada romantik yakınlığı başlatma ile cinsiyet arasındaki ilişkiler bağımsız gruplar için t-testi yöntemiyle incelenmiştir. Ayrıca, romantik yakınlığı başlatma ile kişilik özellikleri ve kimlik statüleri arasındaki ilişkiler, basit regresyon analizi yöntemi ile ele alınmıştır.

Araştırmalarda Kullanılan Ölçme Araçları

Çalışmada Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi, Romantik Yakınlığı Başlatma Belirleyicileri Ölçeği ve Benlik Kimliği Statüleri Ölçeği kullanılmıştır. Ölçeklerin psikometrik özellikleri aşağıda yer almaktadır:

Romantik Yakınlığı Başlatmanın Belirleyicileri Ölçeği: Eryılmaz ve Atak (2007b; 2009) tarafından geliştirilmiştir. Beş boyutlu bir ölçektir. Ölçeğin alt boyutlarının isimleri, Kendilik Bilgisi, Kendilik Algısı, Davranışsal Yakınlık, Duygusal ve Bilişsel Yakınlık ve Romantik Sözcüklerdir. Ölçek geliştirme aşamasında, açımlayıcı faktör analizi ile ölçeğin faktör yapısı incelenmiştir. Bu beş boyutlu ölçeğin açıklanan varyansı %61.72 bulunmuştur. Ölçeğin tamamının iç tutarlık değeri, .83; alt ölçeklerin iç tutarlılık değerleri, .55 ile .79 arasında değişmektedir. Ölçeğin test-tekrar test güvenilirlik değeri, .84 olarak bulunmuştur.

Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi: Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi, Bacanlı, İlhan ve Aslan (2009) tarafından geliştirilmiştir. Geliştirilen ölçeğin geçerliğini sınamak için faktör analizi ve benzer ölçek geçerliği yöntemlerinden yararlanılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğine ilişkin yapılan faktör analizinde beş farklı kişilik boyutunu ölçebilecek özellikte 40 sıfat çifti belirlenmiştir. Elde edilen boyutlar, beş faktör kişiliğe ait varyansın %52,6'ını açıklamıştır. Geliştirilen ölçeğin dış geçerliğini sınamak için Sosyotropi Ölçeği, Çatışmalara Tepki Ölçeği, Negatif-Pozitif Duygu Ölçeği, Sürekli Kaygı Envanteri kullanılmıştır. Bu karşılaştırmalardan beklenen yönde sonuçlar elde edilmiştir. Elde edilen sonuçlar, ölçeğin geçerli olduğunu göstermiştir (Bacanlı, İlhan ve Aslan 2009).

Benlik Kimliği Statüleri Ölçeği (Extended Version of the Objective Measure of Ego Identity Status (EOMEIS)): Araştırmada kimlik statülerini belirlemek amacı ile Benlik Kimliği Statüleri Ölçeği (BKSÖ) kullanılmıştır. BKSÖ, Bennion ve Adams (1986) tarafından geliştirilmiştir. BKSÖ, ergenlerin Marcia (1989) tarafından tanımlanan dört ayrı kimlik statüsünden (başarılı, askıya alınmış-moratoryum, ipotekli ve dağınık) hangisinde bulunduğunu belirlemeye yönelik, 64 maddeden oluşan bir kağıt-kalem ölçeğidir (Benion ve Adams, 1986). Ölçek, Türkçeye Eryüksel ve Varan (1999) tarafından uyarlanmıştır. BKSÖ'nün güvenilirlik ve geçerliği, İzmir ve Hatay illerinde çeşitli ilköğretim, lise ve üniversiteye devam eden toplam 337 kişilik bir örneklemeden elde edilen verilerle incelenmiştir. BKSÖ'nün iç tutarlılık katsayıları, başarılı kimlik statüsü için .83; ipotekli kimlik statüsü için .87; askıya alınmış-moratoryum kimlik statüsü için .83 ve dağınık kimlik statüsü için .84 olarak bulunmuştur.

Çalışma Grubu

Birinci çalışma, 2009-2010 Eğitim-Öğretim Yılında Ankara Üniversitesi'nde öğrenim gören üniversite öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmada 19-25 yaşları arasındaki ortalama yaşı 22.6 olan 103 erkek (42.9 %) ve 137 kadın (57

%1) olmak üzere toplam 240 üniversite öğrencisi yer almıştır. Çalışma grubundaki bireylerin 131'i (54.6 %) sayısal ve 109'u (45.4 %) sözel bölüm öğrencisidir. Sınıf düzeyi açısından bakıldığında, çalışma grubunda yer alan kişilerin 93'ü (38.8 %) birinci sınıf; 55'i (22.9 %) ikinci sınıf; 36'sı (15 %) üçüncü sınıf ve 56'sı (23.3 %) dördüncü sınıf öğrencisidir.

Bulgular

Araştırma bulguları, üç ana başlık altında ele alınmıştır. Öncelikle t-testi sonuçlarına, daha sonra korelasyon analizi sonuçlarına ve son olarak da aşamalı regresyon analizi sonuçlarına değinilmiştir.

a. Romantik Yakınlığı Başlatma İle Cinsiyet Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi

Romantik yakınlığı başlatma konusunda cinsiyete dayalı fark olup olmadığı bağımsız gruplar için t-testi yöntemiyle analiz edilmiştir. Aşağıda tablo-1 de analiz sonuçları yer almaktadır.

Tablo-1. Romantik Yakınlığı Başlatmanın Cinsiyet Açısından Karşılaştırması: Bağımsız Gruplar İçin t- Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	Ortalama	Standart Sapma	t-değeri	p-değeri
RYBBÖTP**	Erkek	103	50.78	8.46	4.70	.00**
	Kadın	137	45.97	7.32		
Kendilik Algısı	Erkek	103	11.69	2.50	2.24	.52
	Kadın	137	11.33	2.20		
Davranışsal Yakınlık	Erkek	103	12.59	2.48	4.04	.00**
	Kadın	137	11.29	2.44		
Duygusal Bilişsel Yakınlık	Erkek	103	8.41	2.32	3.21	.00**
	Kadın	137	7.44	2.30		
Kendilik Bilgisi	Erkek	103	9.53	1.64	.98	.32
	Kadın	137	9.33	1.47		
Romantik Sözeleştirme	Erkek	103	8.54	2.33	5.72	.00**
	Kadın	137	6.89	2.12		

Not: * $p < .05$; ** $p < .01$; ***RYBBÖTP: Romantik Yakınlığı Başlatma Belirleyicileri Ölçeği Toplam Puanı

Tablo-1 incelendiğinde t-testi sonuçları görülür. Bu sonuçlara göre, erkeklerin ortalaması ($\bar{X}=50.78$; sd: 8.46), kadınlara göre daha yüksektir ($\bar{X}= 45.97$; sd:7.32). Erkekler, kadınlara oranla romantik yakınlığı daha rahat başlatabilmektedirler ($t=4.70$; $p<.0.01$). Aynı zamanda erkekler, davranışsal yakınlık ($t=4.04$; $p<.0.01$), duygusal ve bilişsel yakınlık ($t=3.21$; $p<.0.01$) ve romantik sözelleştirme ($t=5.72$; $p<.0.01$) boyutlarında kadınlara oranla daha yüksek ortalamaya sahiptirler. Bu ortalama farkları da istatistikî açıdan anlamlı ve önemlidir.

b. Araştırmada Yer Alan Değişkenler Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi

Araştırmada yer alan değişkenlerin aralarındaki ilişkiler, Pearson Korelasyonu yöntemiyle analiz edilmiştir. Analiz sonuçları Tablo-2’de yer almaktadır.

Tablo-2 Araştırmada Yer Alan Değişkenler Arasındaki İlişkileri

Değişkenler	
	Romantik Yakınlığı Başlatma
Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi	
Dışa Dönüklük	.32**
Duygusal Dengesizlik	-.22**
Deneyime Açıklık	.35**
Sorumluluk	.11
Yumuşak Başlılık	.21**
Kimlik Statüleri	
Başarılı	.14*
İpotekli	-.25**
Moratoryum	.03
Dağınmık	-.15*

** $p<.0.01$; * $p<.0.05$

Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi’nde dışa dönüklük ($r= .32$; $p<.0.01$), duygusal açıdan dengesizlik ($r= -.22$; $p<.0.01$), ve deneyime açıklık ($r= .35$; $p<.0.01$), ile romantik yakınlığı başlatma arasında düşük düzeyde anlamlı ilişkiler vardır. Bu üç kişilik özelliğine ek olarak yumuşak başlılık kişilik özelliği ($r= .21$; $p<.0.01$) ile romantik yakınlığı başlatma arasında da düşük düzeyde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Romantik yakınlığı başlatma ile ipotekli kimlik statüsü ($r= -.25$; $p<.0.01$),

dağınık kimlik statüsü ($r = -.15$; $p < .01$) ve başarılı kimlik statüsü ($r = .14$; $p < .01$) arasında da düşük düzeyde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır.

c. Basit Regresyon Analizi Sonuçları

Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ve Kimlik Statüleri ile Romantik yakınlığı başlatma arasındaki ilişkiler, basit regresyon analizi yöntemiyle incelenmiştir. Tablo-4'te regresyon analizi sonuçları yer almaktadır.

Tablo-4 Sıfatlara Dayalı Kişilik Testine ve Kimlik Statüleri Ölçeğine Dayalı Gerçekleştirilen Basit Regresyon Analizi Sonuçları

	İstatistikî Değerler				
	B	SEB	Beta	t-value	p-değeri
DUYGUSAL DENGESİZLİK	-,22	,06	-,20	-3,28	,00
DIŞA DÖNÜKLÜK	,13	,06	,17	2,13	,03
DENEYİME AÇIKLIK	,25	,09	,22	2,62	,00
YUMUŞAK BAŞLILIK	-,05	,06	-,06	-,78	,43
SORUMLULUK	-,03	,07	-,03	-,50	,61
BAŞARILI KİMLİK	,17	,11	,10	1,53	,12
MORATORYUM KİMLİK	,13	,10	,09	1,31	,19
İPOTEKLİ KİMLİK	-,40	,12	-,23	-3,20	,00
KARGAŞALI KİMLİK	-,10	,14	-,05	-,77	,44

Note: ** $p < 0.01$, Not: * $p < 0,05$, DI.: Dışa Dönüklük, DU.: Duygusal Dengesizlik, DE. Deneyime Açıklık, YU: Yumuşak Başlılık, İP: İpotekli Kimlik; BA: Başarılı Kimlik; DA: Dağınık Kimlik

Tablo-4 incelendiğinde, beliren yetişkinler için basit regresyon analizinin sonuçları görülür ($R = .49$; $R^2 = .24$; $F = 8,21$; $p = 0,00$). Değişkenlerin romantik yakınlığı başlatma ile ilişkileri tek tek alındığında, regresyon eşitliğinde en çok ipotekli kimliğin ($\beta = -.23$; $p = ,00$), ikinci olarak deneyime açıklığın ($\beta = .22$; $p = ,00$), üçüncü olarak duygusal denegesizliğin ($\beta = -.20$; $p = ,00$) ve son olarak da dışa dönüklüğün ($\beta = .17$; $p = ,03$) romantik yakınlığı başlatma ile anlamlı düzeyde ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır. İlgili değişkenlerden ipotekli kimlik, duygusal denegesizlik olumsuz yönde; dışa dönüklük ve deneyime açıklık olumlu yönde romantik yakınlığı başlatmayla ilişkili bulunmuştur. Bu sonuçlara göre ilgili değişkenler, romantik yakınlığı başlatmadaki varyansın %24'nü açıklamaktadır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada beliren yetişkinlikte romantik yakınlığı başlatma ile kişilik özelliklerinin, kimlik statülerinin ve cinsiyetin ilişkisi incelenmiştir. Yapılan analizlere göre, erkek beliren yetişkinler kadın beliren yetişkinlere göre, romantik yakınlığı başlatma belirleyicilerinden olan davranışsal yakınlığı, romantik sözelleştirmeyi, duygusal ve bilişsel yakınlığı daha çok kullanmaktadırlar. Ayrıca, kadınlara göre erkekler romantik yakınlığı daha rahat başlatmaktadırlar. Bu bulgulara ek olarak, duygusal açıdan dengesizlik, dışa dönüklük ve deneyime açıklık kişilik özellikleri ve ipotekli kimlik statüsüne sahip olma ile romantik yakınlığı başlatma arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Bu bölümde bulgular, iki başlık altında ele alınıp tartışılmıştır.

a) Romantik Yakınlığı Başlatma ve Cinsiyet Farklılıkları

Cinsiyetin romantik yakınlığı başlatma konusundaki etkisi genel olarak değerlendirildiğinde, bu çalışmanın bulgularının daha önceki çalışmaları doğrular nitelikte olduğu görülmektedir. Daha önceki çalışmalarda da erkeklerin kadınlara göre romantik yakınlığı daha rahat başlattıkları bulunmuştur (Eryılmaz ve Atak, 2007; 2009). Bu konuda erkeklerin kadınlara göre algılanan kontrollerinin daha yüksek olduğu sonucuna da varılmıştır (Eryılmaz, 2004; 2006). Bunlara ek olarak, toplumsal baskınlık kuramının belirttikleri ile de bu çalışmanın sonuçları paralellik göstermiştir (Myers, 1996).

Çalışmada erkeklerin romantik sözelleştirme, davranışsal yakınlık, duygusal ve bilişsel yakınlık gibi belirleyicileri kadınlara göre daha fazla kullanmalarının nedeni, bu belirleyicilerin özelliklerinde, işlevlerinde ve kültürel yapıda aranabilir. Bu üç belirleyiciye ilişkin literatürde bilgiler bulunmaktadır. Örneğin; davranışsal yakınlık, bireylerin yakınlık deneyimlerini tanımlamalarında merkezi bir role sahiptir (Robson ve Robson, 1998) ve bireylerin yakın ilişkilerinin görünümleri hakkında bilgi sunar (Battarbee Baerten ve Lober, 2002). Sözel yakınlık, yakın ilişkide bulunan birey ile bulunmayan bireyi birbirinden ayıran önemli bir faktör olarak görülmektedir. Bireylerin kendilerine ilişkin detayları dile getirmeleri başka bireylerin de kendilerini açmalarına neden olmaktadır. Dolayısıyla sözel yakınlık, onların yalnızlıktan kurtulmalarına aracılık etmektedir (Robson ve Robson, 1998).

Yukarıda değinilen bilgiler ve bulgular, romantik yakınlığı başlatmaya ilişkin olarak erkeklerin daha çok kullandığı belirleyicilerin ilişki başlatmanın somut göstergeleri olduğunu belirtmektedir. Bu somut göstergeleri erkeklerin kadınlara göre fazla kullanmalarının nedeni, Türk kültürü bağlamında ele alınabilir. Dolayısıyla bulgular, kadın ve erkeğin toplumsallaşma biçimleri ve Türk toplumundaki namus kavramı ile açıklanabilir. Türkiye, kızlar ve erkekler için farklı toplumsallaştırma süreçlerinin

olduğu, gelişmekte olan bir ülkedir. Türkiye’de erkeklere göre kızlar daha çok evde zaman geçirmekte, evle ilgili sorumluluklar almakta, kızlardan geleneksel annelik rollerine uyması beklenmektedir. Daha fazla bağımlı olmaları da istenmektedir. Ana babalar kızlara karşı daha korumacı davranmaktadırlar (Güneri, Sümer ve Yıldırım, 1999). Öte yandan, erkekler daha özgür olmaya cesaretlendirilmektedirler. Toplumda daha bağımsız, daha saldırgan olmalarına ve daha çok dışarıda zaman geçirmelerine izin verilmektedir (Güneri, Sümer ve Yıldırım, 1999; Eryılmaz ve Atak, 2007a). Bu farklı toplumsallaştırma biçiminin etkisi, bireylerin romantik ilişkilerini yapılandırma süreçlerine de yansımaktadır diye düşünülebilir. Toplumdaki namusa ilişkin değer yargıları da göz önünde bulundurulduğunda, Türk kültüründe, romantik yakınlığın başlatılması erkekten beklenir. Bu bir erkeklik görevi, hatta sorumluluğu olarak algılanmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye’de namuslu kadın, her ne olursa olsun romantik yakınlığı başlatmayan kadındır. Tüm bu nedenlerden dolayı, kadınlar romantik yakınlığı başlatmayı isteseler bile somut göstergelerle ilişkiyi başlatmayı erkeklere bırakmış olabilirler. Zira kendilik algısı ve kendilik bilgisi belirleyicilerini kullanma açısından cinsiyete dayalı bir fark olmaması da yukarıda ele alınan düşünceyi desteklemektedir. Çünkü kendilik bilgisi ve kendilik algısı romantik yakınlığı başlatmada somut göstergeler olmayıp kişilerin kendilerine ilişkin algılarını, bilgilerini içermektedir ve kültür temellidir (Eryılmaz ve Atak, 2009).

b) Kişilik Özellikleri, Kimlik Statüleri ve Romantik Yakınlığı Başlatma

Bu çalışmada, romantik yakınlığı başlatma ile ilgili olarak üç önemli kişilik özelliği ilişkili bulunmuştur: Duygusal açıdan dengesizlik, dışa dönüklük ve deneyime açıklık. Ayrıca, ipotekli kimlik statüsünün romantik yakınlığı başlatma ile olumsuz yönde ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır. Literatürde romantik yakınlığı başlatma ve kişilik özelliklerini birlikte ele alan çalışmaların olmadığı görülür. Buna karşın ilişkinin ilerleyen süreçlerine yönelik çalışmalar bulunmaktadır. Yapılan çalışmalara baktığımızda, ilişki doyumu ve dışa dönüklük arasında pozitif yönde anlamlı ilişkilerin olduğu çalışmalar bulunmaktadır (Karney ve Bradbury, 1995; Kwan, Bond ve Singelis, 1999; White, Hendrick ve Hendrick, 2004). Bu çalışmalarda ilişkinin ilerleyen süreçlerinde dışa dönüklüğün etkisi ele alınmıştır. Bu çalışmada ise ilişki başlatma konusundaki etkisi incelenmiştir. Diğer çalışmalarda olduğu gibi, romantik yakınlığı başlatmada da dışa dönüklük kişilik özelliği önemli bir faktör olarak görülmektedir. Bu önemin altında dışa dönüklüklerin ödüle duyarlılıkları yatabilir. Olumlu toplumsal ilişkiler aracılığı ile kendi benliğini ortaya koyma, tanınma ve ait olma gereksinimlerine yanıt arama, dışa dönükler için ödüller olmaktadır (McCrea ve Costa, 1999). Dışa dönük bireylerin bu ödülleri elde etmeleri için önemli bir araca gereksinimleri vardır. Bu araç da, romantik ilişki olabilir. Romantik ilişkiler aracılığı ile

insanlarla olumlu ilişkiler geliştirmek, dışa dönükler için gerekli olan ödülleri toplamaya neden olabilir.

Literatürdeki çalışmalara bakıldığında, ilişki doyumu ile deneyime açıklık arasında negatif yönde anlamlı ilişkilerin olduğu çalışmalar bulunmaktadır (Karney ve Bradbury, 1995; Kwan, Bond ve Singelis 1997; White, Hendrick ve Hendrick, 2004). Bu çalışmalarda ilişkinin ilerleyen süreçlerinde deneyime açıklığın etkisi ele alınmıştır. Bu çalışmada ise ilişki başlatma konusundaki etkisi incelenmiştir. Diğer çalışmalarda olduğu gibi, romantik yakınlığı başlatmada deneyime açıklık kişilik özelliği önemli bir faktör olarak görünmektedir. Fakat bu önem, ilişkinin ilerleyen sürecindeki yapının tam tersidir. İlişkinin ilerleyen sürecinde olumsuz etkiye sahipken ilişkinin başlangıcında olumlu bir etkiye sahip olması, çok ilginç ve önemli bir bulgudur. Bu bulgu, romantik ilişkinin doğası ile açıklanabilir. Sternberg'e (1987; 1999) göre, yakın ilişkilerde yakınlık, tutku ve bağlanma olmak üzere üç önemli öge vardır. Deneyime açıklık kişilik özelliği, ilişkinin başlangıcında bağlanma için atılacak temel adım iken ilişkinin ilerleyen aşamasında yeni sulara yelken açmak anlamına geleceği için bağlanmaya bir tehdit olarak görünmektedir. Tüm bunlardan dolayı ilişki başlatma ile olumlu; fakat ilişki doyumu ile olumsuz ilişkiler vermektedir. Bir başka açıdan bakıldığında, beliren yetişkinler için kimlik keşfi çok önemli bir gelişimsel görevdir (Arnet, 2000). Bu gelişim görevini başarılı bir şekilde gerçekleştirmek için beliren yetişkinlerin önemli bir araca gereksinimleri vardır. Bu araç da deneyime açıklık kişilik özelliği olmaktadır. Kimlik keşfi, beliren yetişkinleri aşk alanında yeni deneyimler yaşamaya itmektedir. Eğer yeni ilişkileri deneyimlerlerse, onların gelişimsel ihtiyaçları doyurulmuş olacaktır. Bu durumun sonucunda da kimlik keşfini tamamlayarak mutlu olacaklardır.

Yine çalışmalara bakıldığında, ilişki doyumu ve duygusal dengesizlik arasında negatif yönde anlamlı ilişkilerin olduğu çalışmalar bulunmaktadır (Karney ve Bradbury, 1995; Kwan Bond ve Singelis, 1999; White, Hendrick ve Hendrick, 2004). Bu çalışmalarda ilişkinin ilerleyen süreçlerinde duygusal dengesizliğin etkisi ele alınmıştır. Bu çalışmada ise, ilişki başlatma konusundaki etkisi incelenmiştir. Diğer çalışmalarda olduğu gibi, romantik yakınlığı başlatmada duygusal dengesizlik kişilik özelliği önemli bir faktör olarak görülmektedir. Hem ilişkinin başlatılmasında hem de ilişkinin sürdürülmesinde duygusal dengesizlik, ilişkiyi baltalayan bir faktör olarak görünmektedir.

Bu çalışmada, ipotekli kimlik statüsüne sahip olmak ile romantik yakınlığı başlatma arasında negatif yönde bir ilişki bulunmaktadır. Öte yandan, başarılı kimlik statüsüne sahip olmak ile romantik yakınlığı başlatma arasında anlamlı ilişkiler bulunmamıştır. Bu bulgu, literatürdeki bilgilerle tutarlı değildir. Literatürde başarılı kimlik statüsüne sahip olmanın ilişki yürütmede başarılı olmak anlamına geldiği

belirtilmektedir (Adams ve Archer, 1994; Bartle-Haring ve Strimple, 1996; Craig-Bray, Adams ve Dobson, 1988; Lacombe ve Gay, 1998). Bu çalışma, başarılı kimlik statüsüne sahip olmanın en azından ilişkiyi başlatılmayı garanti etmediğini ortaya koymaktadır. Bir başka deyişle, başarılı kimlik statüsüne sahip olmak, ilişki başlatmaya olumlu katkıda bulunmasa da en azından olumsuz etkide de bulunmamaktadır. Bu sonuç, çalışmanın ilginç bir bulgusudur. Oysaki literatürde pek çok faktörle başarılı kimlik arasında ilişkilerin kurulduğu görülür. Bu sonuç, romantik ilişkilerdeki karşılıklılık boyutuyla açıklanabilir. Moss ve Schwebel'e (1995) göre, romantik ilişkilerde karşılıklılık önemli bir faktördür. Romantik ilişki, bireyin sadece kendisinin istek ve beklentilerinin karşılandığı bir ilişki değildir. Böyle bir ilişkide kişilerin başarılı bir kimlikle kendilerini net bir şekilde ortaya koymaları, ilişkideki karşılıklılık boyutundan dolayı önemli görünmemiş olabilir.

Literatür incelendiğinde, başarılı kimlik statüsüne sahip olanlara oranla ipotekli kimlik statüsüne sahip olanların daha az yakınlık yaşadıkları bulunmuştur (Orlofsky, 1976; Marcia, 2002). Bu çalışmada, ipotekli kimlik statüsüne sahip olmak ile romantik yakınlığı başlatma arasında negatif yönde bir ilişki bulunmaktadır. Bu çalışma da, anılan bulguları doğrulamaktadır. Tüm bunlara ek olarak, ipotekli kimlik statüsünün romantik yakınlığı başlatma ile olumsuz yönde ilişkili olmasında, ipotekli kimlik statüsünün gelişimi ve yapısı yatabilir. Çünkü ipotekli kimlik statüsünün gelişimine bakıldığında, ipotekli çocuk yetiştiren ailelerin çocuklara sorumluluklar yükledikleri sonucuna varılmıştır. Ayrıca duygusal açıdan kendilerini ifade etmelerine izin verilmediği bulunmuştur. Böyle bir yapıda gelişen bireylerden aile değerlerine uymaları beklenmektedir (Marcia, 2002). Bu açıklamalar, duygusal olarak kendini ifade etme olanağına sahip olmayan ve kalıp yargılarla hareket eden ipotekli kimlik statüsüne sahip beliren yetişkinlerin romantik yakınlığı başlatmalarının kolay olmayacağını göstermektedir. Bir başka açıdan bakıldığında, ipotekli kimlik statüsünde, deneme olmaksızın anne-babanın değerleri içselleştirilmektedir. Bu içselleştirilen değerlerin belli bir odağın dışında romantik ilişkilere yönelmeye engel olduğu söylenebilir. Bu nedenle, kendi başına denemelerde bulunamama ve bu noktada ipotekli olma, kendi istediği kişilerle romantik yakınlığı başlatmaya engel olabilir. Sonuç olarak bu konuda, ilişki başlatma ve ilişki sürdürme ile birlikte çalışmaların yürütülmesi, daha detaylı bilgilerin ortaya çıkmasına olanak sağlayabilir. Bu konunun ilerleyen süreçlerde araştırılması, literatüre katkı sağlayabilir.

Sonuç olarak, romantik yakınlık ilişkilerinde kişilik özellikleri önemli birer faktördür. Romantik yakınlığı başlatma ile duygusal dengesizlik, dışa dönüklük ve deneyime açıklık kişilik özellikleri ilişkilidir. Türk toplumunda erkek olmak, romantik yakınlığı başlatmada bir avantaj olarak görünmektedir. Benzer çalışmaların kültürlerarası bağlamda yürütülmesi literatüre katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Adams, GR & Archer ,SL (1994). Identity: A precursor to intimacy. In Archer (Eds.), Interventions for adolescent identity development (pp. 193-213). London: Sage Publications.
- Arnett, JJ (1994). Sensation seeking: A new conceptualization and a new scale. *Personality and Individual Differences*, 16, 289-296.
- Arnett ,JJ (1997). Young people's conceptions of the transition to adulthood. *Youth and Society*, 29, 1-23.
- Arnett, JJ (1998). Learning to stand alone: The contemporary American transition to adulthood in cultural and historical context. *Human Development*, 41, 295-315.
- Arnett, JJ (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55, 469-480.
- Arnett, JJ (2003). Conceptions of the transition to adulthood among emerging adults in American ethnic groups. pp. 63-75 in *Exploring Cultural Conceptions of the Transition to Adulthood (New Directions for Child and Adolescent Development, volume 100)*, edited by JJ. Arnett & N. Galambos. New York: Wiley Periodicals, Inc. 24.
- Arnett ,JJ (2004). *Emerging Adulthood*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Atak,H (2005). Beliren yetişkinlik: Yeni bir yaşam döneminin Türkiye'de incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara.
- Atak,H (2006). Türkiye'de yetişkinlik ölçütleri: Dengeye ulaşma mı, sınırlandırılmışlık mı?, XIV. Ulusal Psikoloji Kongresi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 6-8 Eylül.
- Atak, H,& Çok F (2007). Emerging adulthood and perceived adulthood in Turkey, 3rd Conference on Emerging Adulthood, Tucson, AZ, USA, 15-16 February.
- Bacanlı H, İlhan T& Aslan S (2009). Beş Faktör Kuramına Dayalı Bir Kişilik Ölçeğinin Geliştirilmesi: Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi (SDTK). *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7 (2), 261-279.
- Bartle-Haring, S.& Strimple RE (1996). Association of identity and intimacy: An exploration of gender and sex-role orientation. *Psychological Reports*, 79, 1255-1264.
- Battarbee, K , Baerten N, & Loeber S (2002) Pools and Satellites Intimacy in the City. *Proceedings of DIS 2002, ACM*, 237-245.
- Bennion, LD & Adams GR (1986) A revision of the extended version of the objective measure of ego identity status; an identity instrument for use with late adolescents. *J Adolescent Research* 1:183-198.
- Casper ,LM,& Bianchi SM (2002). *Continuity and Change in the American Family*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Connolly, J, &Konarsky R (1994). Peer self-concept in adolescence: Analysis of factor structure and of associations with peer experience. *Journal of Research in Adolescence*, 4, 385-403.

- Craig-Bray, L, Adams GR, & Dobson WR (1988). Identity formation and social relations during late adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 17(2), 173-187.
- Creasey G, Kershaw K, & Boston A (1999). Conflict management with friends and romantic partners: The role of attachment and negative mood regulation expectancies. *Journal of Youth and Adolescence*, 28, 523-543.
- Erikson, EH (1968). *Identity: Youth and crisis*. New York: Norton.
- Eryılmaz, A (2004). Ergenlik ve genç yetişkinlik döneminde romantik yakınlığı başlatmada algılanan kontrol. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Eryılmaz, A (2006). Perceived control to start romantic intimacy at adolescence and young adulthood periods. paper presented at the Xth Conference of European Association for Research on Adolescence, Antalya, Turkey, May 2-6.
- Eryılmaz ,A, & Atak H (2007a). Kız ergenlerin bakış açısıyla kadınlık ve erkeklik toplumsal cinsiyet kalıp yargıları: "Ah! Bir de özgür olsam". 1. Psikoloji Lisansüstü Öğrencileri Kongresi, İzmir Ekonomi Üniversitesi, İzmir, Türkiye, 21-24 Haziran.
- Eryılmaz, A, & Atak H (2007b). Hazır ya da değilim: Beliren yetişkinlik (emerging adulthood) döneminde romantik yakınlığı başlatmanın belirleyicileri. 1. Psikoloji Lisansüstü Öğrencileri Kongresi Tam Metin Bildiri Kitabı, İzmir Ekonomi Üniversitesi, İzmir, Türkiye, 21-24 Haziran.
- Eryılmaz ,A, & Atak H (2009). Ready or not? Markers of starting romantic intimacy at emerging adulthood: Turkish experience. *International Journal of Social Science*, 4 (1), 31-38.
- Eryılmaz, A, & İlhan T (2009). Aşk deneyimlerinin kapısı olarak beliren yetişkinlikte romantik yakınlığı başlatma. 10. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Çukurova Üniversitesi, Adana, Türkiye, 21-24 Ekim.
- Eryüksel ,GN, & Varan A (1999) Benlik Kimliği Statülerinin Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Makale.
- Evinc, S. G. (2004). Maternal personality characteristics, affective state, and psychopathology in relation to children's attention deficit and hyperactivity disorder and comorbid symptoms. Unpublished Master Thesis, METU, Ankara.
- Furjman, W, Schaffer, L (2003). The role of romantic relationships in adolescent development. In P. Florsheim (Ed.), *Adolescent romantic relations and sexual behavior: Theory, research, and practical implications*. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Güneri, O, Sumer, Z, Yıldırım ,A (1999). Sources of self-identity among Turkish adolescents. *Adolescence*. 34, 135, 535-546.
- Hatfield , E (1988). Passionate and companionate love. In R. J. Sternberg., & M. L. Barnes (Eds.), *The psychology of love* (p.191-213). New Haven and London: Yale University Press.

- John , OP, Srivastava S (1999). The Big Five trait taxonomy: History, measurement, and theoretical perspectives. In L. A. Pervin & O. P. John (Eds.), *Handbook of personality: Theory and research* (2nd ed., pp.102–138). New York: Guilford Press.
- Karney, BR,& Bradbury TN(1995). The longitudinal course of marital quality and stability: A review of theory, method, and research. *Psychological Bulletin*, 118, 3–34.
- Kwan, VSY, Bond MH, & Singelis TM (1997). Pan cultural explanations for life satisfaction: Adding relationship harmony to self-esteem. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73,1038–1051.
- Lacombe, AC, & Gay J (1998). The role of gender in adolescent identity and intimacy decisions. *Journal of Youth and Adolescence*, 27(6), 795-802.
- Marcia, J (1989). Identity and intervention. *J Adolescence*, 12:401-410.
- Marcia ,J (1994). The emprical study of ego identity. *Identity and Development: On Interdisciplinary approach içinde*, HA Bosma (Ed), Couf, Thousand Oaks, s:67-80.
- Marcia, J (2002). Adolescence, identity, and the Bernardone family. *Identity: An International. J Theory and Research*. 2(3):199-209.
- McCrae, RR,& Costa PT (1999). A Five-Factor theory of personality. In L. A. Pervin O P. John (Eds.), *Handbook of personality: Theory and research* (2nd ed., pp. 139–153). New York: Guilford.
- McCrae , RR,& Costa PT (2003). *Personality İn Adulthood*. New York: The Guilford Press.
- Moss, MF, &Schwebel AI (1993). Marriage and romantic relationships: defining intimacy in romantic relationships. *Family Relations*, 42, 7-31.
- Myers, DG (1996). *Social psychology. USA: The McGraw-Hill Companies*.
- Orlofsky, J (1976). Intimacy status: Relationship to interpersonal perception. *Journal of Adolescence*, 5, 73-88.
- Robson, D, &Robson M (1998) *Intimacy and Computer Communication*. *British Journal of Guidance and Counselling*, 26(1):33-42
- Prager, KJ (1995). *The psychology of intimacy*. New York: The Guilford Press.
- Sternberg , RJ (1986). Triangulating love. *Psychological Rewiev*, 93, 119-135.
- Sternberg, RJ (1988). A triangular theory of love. In R.J. Sternberg., & M.L. Barnes (Eds.), *The psychology of love* (P.68-99). New Haven and London: Yale University Press.
- Sternberg, RJ (1999). *Cupid’s arrow: the course of love through time*. UK: Cambridge University Press.
- White, JK, Hendrick SS, & Hendrick C (2004). Big five personality variables and relationship constructs. *Personality and Individual Differences*, 37, 1519–1530.

ROKEACH DEĞERLER ENVANTERİ GÜVENİRLİK VE GEÇERLİK ÇALIŞMASI

Ayşem ÇALIŞKUR^[*]

A. Esra ASLAN^[**]

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, Rokeach'ın 1967 yılında ilk kez geliştirdiği değerler envanterinin güvenilirlik ve geçerlik çalışmasını yapmaktır.

Araştırmada İstanbul ilinde iki ayrı üniversitede, Üniversite Seçme ve Yerleştirme puan türleri esasına göre Eşit Ağırlıklı (EA-2), Sayısal (SAY-2), Sözel (SÖZ-2) ve Dil (DİL) puanlarından üniversite sınavını kazanmış, farklı bölümlerde öğrenim gören 17-39 yaş arası, çoğunluğu lisans birinci ve ikinci sınıf öğrencilerinden, toplam (N=283) veri toplanmıştır. Analizlerde, ayrıca 37 öğrencinin verileri güvenilirlik çalışmasının test-tekrar test analizlerinde kullanılmıştır.

Rokeach Değerler Envanteri'nin güvenilirlik ve geçerlik çalışması doğrultusunda korelatif yöntem ve faktör analizi yöntemleri uygulanmıştır. Testin test-tekrar test güvenilirliğini belirlemek üzere ilk aşamada, aynı öğrenci gruplarına aynı test iki farklı zamanda verilmiş ve iki ayrı uygulama arasındaki fark olup olmadığını belirlemek üzere, bir sıralama ölçeği olan değerler envanterine uygun nonparametrik Wilcoxon Testi yapılmıştır. Yapılan istatistiksel analiz sonuçlarına göre, amaçsal değerlerin hiçbirinde birinci ve ikinci uygulama arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Sıralama ölçeği türünde olan Rokeach değerler envanterinin test-tekrar test güvenilirlik katsayısının bulunması için Spearman Korelasyon Katsayısı hesaplanmıştır. Güvenirlik katsayılarının amaçsal değerler için $Rho= .13$ ile $.78$ arasında, araçsal değerler için ise $Rho= .12$ ile $.62$ arasında değiştiği görülmüştür. Amaçsal değerler alt testinin 9.(heyecanlı bir yaşam) madde ve 16. madde (sosyal onay) hariç tüm maddeleri için anlamlı

[*] Yrd. Doç. Dr., İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü

[**] Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

korelasyon sonuçları elde edilmiştir. Envanterin geçerlik çalışması kapsamında, yapı geçerlik düzeyini belirlemek üzere Kaiser-Meyer-Olkin analizi sonucunda elde edilen KMO=(.51) değeri, çalışma grubunun eleman sayısının faktör analizi yapmak için yeterli olduğunu göstermektedir. Barlett test sonucunda da $\chi^2=2989,25$ ($p<.001$) anlamlı bir sonuç elde edilmiştir. Faktör analizinden elde edilen yedi faktör, testin ölçmeyi amaçladığı değerler değişkeninin varyansının toplam %43,336'sını açıklamaktadır.

Envanterin kriter geçerliği çalışmasında, Rokeach Değerler Envanteri'nin Maltepe Üniversitesi İngilizce Öğretmenliği bölümü 1. ve 2. sınıf öğrencilerinden 32 kız, 5 erkek öğrenci olmak üzere toplam 37 kişiye hem Rokeach Değerler Envanteri, hem de Türkiye koşullarına göre uyarlanmış, geçerli ve güvenilir olan "Değerlerin Tetkiki Testi" verilmiştir. İki testin boyutları arasında Spearman-rho formülüne göre -3 değer boyutu hariç- anlamlı ilişkiler elde edilmiştir.

Rokeach Değerler Envanteri, güvenilirlik ve geçerlilik çalışması sonuçlarına göre testin kapsam sınırları içinde araçsal ve amaçsal boyutlarda değerleri ölçebilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Değerler, Rokeach Değerler Envanteri, değer ölçümü.

Rokeach Values Inventory Reliability and Validity Study

Abstract

The purpose of this study is to implement the reliability and validity study for the values inventory developed by Rokeach for the first time in 1967.

In the study, Total data (N=283) has been collected from two different universities in Istanbul. The selection and placement scores received from the university entrance exam, i.e. Equal Weighted (EA-2), Numerical (SAY-2), Verbal (SÖZ-2) and Language (DİL) were taken into consideration for the selection of the students from different departments, between the ages of 17-39; mostly from the first and second year undergraduate students. In the analyses, the data collected from 37 students, were used in the reliability study test-retest analysis.

Correlation method and factor analyses were applied in accordance with the reliability and the validity study of Rokeach Values Inventory. In the first stage, the same test was given to the same groups of students at two different times in order

to determine the test-retest reliability of the test and nonparametric Wilcoxon test appropriate for the values inventory which is ranking scale, was applied in order to determine whether there is any difference between two separate applications or not. According to the results of the statistical analyses, there was no statistically significant difference found between the first and second application. Spearman correlation coefficient was calculated to determine the test-retest reliability coefficient of the ranking scale type Rokeach values inventory. It was observed that the reliability coefficients ranged between $Rho=.13$ and $.78$ for terminal values and between $Rho=.12$ and $.62$ for instrumental values. Significant correlation results were obtained for all Articles of the terminal value sub-test except Article 9 (an exciting life) and Article 16 (social approval). The KMO=(.51) value obtained as a result of the Kiaser-Meyer-Olkin analysis to determine the structural validity level within the scope of the study for the inventory validity, shows that the number of elements of the study group is enough to do factor analysis. A significant result $\chi^2= 2989.25$ ($p<.001$) was obtained as a result of Bartlett Test. Seven factors obtained from the factor analysis, explains totally 43.336% of the variance of the values variable that is aimed to be determined by the test. In the study of criterion validity of the inventory, Rokeach Values Inventory and “Examination of Values Test” which is valid and reliable and adapted to the conditions of Turkey, were given totally 37 students including 5 male and 32 female students, among the students of 1st and 2nd classes of Maltepe University, English Language Teaching division. Significant relations were obtained between the dimensions of two test -except 3 value dimension- according to the Spearman-rho formula.

Rokeach Values Inventory can measure the values in terminal and instrumental dimensions within the limits of the test scope according to the results of the reliability and validity study.

Key words: Values, Rokeach Values Inventory, values assessment.

1. GİRİŞ

İnsan yaşamının çok yönlü doğasına bağlı olarak nasıl düşündüğümüz, nasıl hissettiğimiz ve nasıl davrandığımızla ilgili pek çok araştırma yapılmaktadır. Davranışlarla ilgili bilgiler elde etmeye çalışılırken de İnsan Bilimleri çerçevesinde farklı bakış açıları ele alınmaktadır. İnsan biyo-psiko-sosyal bir varlık olarak düşünüldüğünde, duygu, düşünce ve davranış bir bütün olarak ve çevreyle sürekli bir etkileşim halindedir. Davranışı bireyin aileden aldığı genetik miras, geçmiş öğrenme deneyimleri, fiziksel ve sosyal çevrenin teşvik edici veya engelleyici rolü gibi unsurlar şekillendirmektedir. İnsan, düşünebilen, planlayabilen, öğrendiklerini örgütleyebilen ve kendine belirlediği amaçlar doğrultusunda çeşitli inanç, değer ve tutumlarla hareket eden bir varlıktır.

Ajzen'in Planlanmış Davranış Kuramı'na göre, davranışlar belli bir nedene dayanmaktadır. İnsanlar, davranışlarının sonuçları hakkında önceden düşünürler, bir amaç doğrultusunda niyet ederek davranışı seçer ve gerçekleştirirler. Bu kuram, davranışı belirleyici öge olarak 'niyet'i almaktadır. Ajzen, niyete etki eden üç öğeden söz etmektedir. Bunlar: (1) Kişinin davranışa yönelik tutumu, (2) Öznel değerler (normlar), (3) Fark edilen davranışsal kontrol'dür. Kişinin davranışa yönelik tutumu, davranışların sonuçlarıyla ilgili düşünceler ve değerlendirmelerdir. Öznel değerler, kişinin, başkalarının onun hakkında ne düşüneceği ile ilgili inançlarıdır. Fark edilen davranışsal kontrol ise, kişinin, belirli bir durumu kontrol edebilmeye dair düşünceleridir. Bu üç öge, kişiyi belirli bir davranışa yönelten niyet üzerinde belirleyici olur ve niyet de davranışı belirlemektedir (akt.Kağıtçıbaşı, 1999).

Kültürel Psikolojik Yaklaşım'da, Davranışçı Yaklaşım eleştirilerek, insanın dar bir çevrede gerçek ortamından uzaklaştırılmış olarak incelenmesinin yetersiz kalacağı belirtilmektedir. İnsan davranışının, kültürel ve kültürlerarası çalışmalarla geniş bir çerçevede incelenmesi; sosyalleşme, kültürel kimlik, yerel ve evrensel bağlamda davranış kavramlarının ele alınmasını sağlamıştır.

Kağıtçıbaşı (1990), kültürlerarası çalışmalar yaparken, insanın gelişim sürecinde, davranış farklılıklarını öğrenme, kalıp yargıları edinme yolları, gelenekler, örf ve adetlerin kültürden kültüre nasıl incelenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Bu noktada şu soru açığa çıkmaktadır: Değerler bireylerin inanç ve tutumlarına komut eden yapılar mıdır? Değerler; istekleri, hoşlanılan şeyleri, zevkleri arzulanabilirlik kriterleri ile iyiye karşı kötü, güzele karşı çirkin gibi ikilemler biçiminde ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan normlar, olumlu ve olumsuz davranışları farklı durumlar içinde sunmaktadır. Örneğin; toplumda başarılı olmak bir değer-

dir ve arzulan bir sonuçtur; bunun nasıl başarılaacağı normlarla tanımlanabilir (Hofstede, 1980).

Marini, değerlerin duygusal ve bilişsel yönlerinin bir arada işlev gördüğünü öne sürerek, değerleri “İnsanların bu dünyada nasıl yaşadıklarına ilişkin duygusal ve bilişsel unsurları sentezledikleri değerlendirici inançlardır” biçiminde tanımlamaktadır. Bu tanım değerler kavramına bilişsel psikolojik bir bakış açısı sunmaktadır (akt. Hitlin ve Piliavin, 2004).

Değerleri bilişsel açıdan irdeleyen Güngör (1998), “değerler insanın kognitif dünyasının başlıca unsurlarıdır” tanımlamasını yapmış ve değerlerin merkezî önemi olduğunu belirtmektedir. Değerler arasında yüksek derecede bir uyumun olması, varsa tutarsızlıkların giderilmesi insanın kendisini ahenkli hissetmesi için gereklidir. Örneğin; bir kimse özgürlük değerine önem veriyorsa otoriteriyenizme aynı şekilde değer vermesi beklenmez, yine kişinin özgürlük değeriyle birlikte sanata da değer vermesi kaçınılmaz görünmektedir.

Rokeach (1973), değerlerin ne tümüyle durağan, ne de tümüyle değişken olduğunu savunmaktadır; ona göre değerler tümüyle durağan olsaydı bireysel ve sosyal çevre asla değişmezdi, bununla birlikte değerler tümüyle değişken olsaydı insan kişiliğinin sürekliliğinden söz edilemezdi. Değerlerin niteliğinin sürdürülmesi, temel olarak önceki öğrenmelere ve diğer değerlerden mutlak olarak ayrılmasına bağlıdır. Değerlerin sürdürülmesi daima arzu edilmektedir, ancak önceden öğrenmediğimiz her bilgi doğru değildir; daha az dürüst olmak veya dünya barışı için daha az çaba harcamak gibi. Yine de mutlak olarak diğerlerinden ayrılmış değerler daha garantili sürekliliğe ve durağanlığa sahiptir.

Genel olarak değer sistemleri, çatışmaları çözmekte, karar verme üzerinde etkili olmaktadır. Değerler, çok yönlü standartlar olarak belli sosyal konularda belli bir pozisyon almayı, herhangi bir politik veya dini düşüncüyü diğerine tercih etmeyi sağlamaktadır. Ayrıca, insanın kendi ben’ini diğerlerine tanıtmaya, karşılaştırma yapmasına imkân vermektedir, değerler insanın ihtiyaçlarını ifade etmesinin de bir yolunu oluşturmaktadır.

Değerlerin ölçümüne yönelik çalışmalar 1920’li yıllarda başlamış ve envanter geliştirmeye doğru gitmiştir. Bilinen en eski değerler ölçüm aracı, Spranger’ın 1931 yılında geliştirdiği Değerlerin Tetkiki Testi’dir. Testin dördüncü ve son revizyonu ise 1964 yılında Richardson tarafından gerçekleştirilmiştir. Spranger ise daha ayrıntılı bir sınıflamaya giderek insanların değer yönelimlerini bireysel değerlerine göre “kuramsal”, “ekonomik”, “estetik”, “sosyal” “politik”, ve “dinsel” değer olarak 6 gruba ayırmıştır, bunlar:

- Kuramsal: Gerçeğe, bilgiye ve eleştirici düşünceye önem verir. Kuramsal nitelikli bireyin temel ilgisi, gerçeğin keşfidir.
- Ekonomik: Bu değeri öncelikli kişi, yararlı ve pratik olana önem vermektedir, herhangi bir etkinliğin yararlı olup olmaması onun için önemlidir. Birey yaşamı, bedensel ihtiyaçların doyumu olarak görmektedir.
- Estetik: Bu değeri öncelikli kişi, üst düzeyde biçim ve uyuma önem vermekte, herhangi bir yaşantıyı zerafet, simetri ve uygunluk açısından değerlendirmektedir.
- Toplumsal: Yardımseverlik, bencil olmama, başkalarını sevme en önemli özelliğidir. Bu değeri öncelikli kişi; kuramsal, ekonomik ve estetik tutum ve değerleri soğuk ve insana yakışmaz kabul etmektedir.
- Politik: Kişisel olarak, etkili, güçlü olmaya önem vermektedir. Her şeyin üstünde kişisel güç, etki ve şöhret aramaktadır.
- Dinsel: Evreni bir bütün olarak algılar ve kendini bu bütünlüğün bir parçası olarak görmektedir. Mutlak şekilde doyurucu en yüksek değer tecrübeleri arayıp, mistik konulara ve yaşantılara ilgi duymaktadır (akt. Özgüven, 2003).

Değerlerin Tetkiki Testi'nin amacı, kişilikte göreceli olarak belirlenen altı değer (kuramsal, ekonomik, estetik, toplumsal, politik ve dinsel değer) ölçümüdür. Sınıflandırma doğrudan Spranger'ın "İnsan Tipleri" adlı yapıtına dayanılarak yapılmıştır (akt.Cantez, 1977). Testin orijinalinin güvenilir ve geçerli olduğu belirlenmiştir. Türkiye'de Değerlerin Tetkiki Testi adıyla 1977 yılında Cantez tarafından güvenilirlik çalışması yapılarak doçentlik tezi kapsamındaki araştırmada kullanılmıştır (Cantez, 1977).

Morris 1956 yılında "Ways to Live" adlı bir ölçek geliştirmiştir. Bu ölçeği geliştirmede esas aldığı kuramsal yaklaşımda Morris, "faal değerler", "kavranmış değerler" ve "amaç değerler" olarak üç ayrı değer grubunu esas almıştır. Buna karşın, deneysel çalışmalarda Morris'in bu ölçekteki seçeneklerinin çeşitli yaşam biçimleri karşısında yetersiz kaldığı görülmüştür. Daha sonra ölçek üzerinde yapılan revizyon çalışmalarıyla sonuç versiyonu düzenlenmiştir; böylece 13 farklı yaşam kavramı, ayrıntılı senaryolarla betimlenerek itemler deneklere sunulmuştur. Dempsey ve Dukes 1966 yılında ölçeğin kısa versiyonunu geliştirmişlerdir, buradaki amaç ölçeği basitleştirip sunulan senaryolara bağlı itemleri sadeleştirmek olmuştur (akt.Bilsky ve Koch, 2000).

Killman (1975), “Insight Test” adlı kişilerarası değer yapılarını ölçen bir ölçek geliştirmiştir. Killman, 18 farklı değeri ifade eden resimler üzerinden kişilerin kişilerarası ilişkilerini şekillendiren değerler belirlenmektedir. Değerlendirme, 7 dereceli Likert tipi cetvel üzerinde yapılmaktadır. (akt.Bilsky ve Koch, 2000) .

McClelland ve arkadaşları, motivasyon üzerindeki çeşitli çalışmalarında iki temel motiv grubu belirlemişlerdir. Biyolojik ihtiyaçlara karşılık gelen örtük motivleri hariç tutarak benliğe yüklenen değerleri ifade eden açık motivleri ölçmek üzere, “Personal Values Questionnaire”i geliştirmişlerdir (McClelland, 1991). Bu ölçek, 3 temel açık motivi ölçmeye hizmet etmektedir: “Başarı”, “güç” ve “ilişki”. Kişisel Değerler Ölçeği’nde 3 motiv grubuna karşılık gelen 10 item yer almakta ve subjektif önem derecesine göre denekler tarafından değerlendirilmektedir (akt.Bilsky ve Koch, 2000). Bu değerlerin güvenirlilik ve geçerliğini sınamak için, Schwartz 54 ülkeden 97 örneklem grubuna ait verilerini analiz etmiştir; sonuçlar kuramı destekler niteliktedir (akt.Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000).

Schwartz da, McClelland’a benzer biçimde motivasyonel durumlara ilişkin değer tiplerine ait bir ölçek geliştirerek “Schwartz Değer Listesi”ni hazırlamıştır. Bu listede yer alan özaşkınlık ve özgenişletim boyutları, McClelland’ın başarı, güç ve ilişki motivlerine karşılık gelmektedir. Bu liste, Rokeach Değer Envanteri’ne içerik bakımından benzemekle birlikte kuramsal anlamdaki yapılanma farklıdır ve değer itemi sayısı Rokeach Değer Envanteri’nden daha fazladır. Ölçekte, 10 değer grubunda toplam 56 değer yer almaktadır. Değer itemleri ise farklı değer boyutlarına göre gruplanmıştır. Öncelikle Muhafazacı Yaklaşım/ Yeniliğe Açıklık, Özaşkınlık/ Özgenişletim boyutları ayrılan iki temel eksen bulunmaktadır. Muhafazacı Yaklaşım “geleneksellik”, “uyuma” ve “güvenlik” değerlerini kapsamaktadır. Yeniliğe Açıklık boyutunda, “özyönelim” ve “uyarılım” değer grupları bulunmakta, Özaşkınlık boyutunda “evrenselcilik” ve “iyilikseverlik” değer grupları yer almaktadır. Son olarak özgenişletim boyutu, “güç” ve “başarı” değer gruplarını kapsar. Bu boyutlarda bulunan değerler içinde sadece “hazcılık” değeri hem Yeniliğe Açıklık hem de Özgenişletim değer grubuna dahil özellikler barındırmaktadır (akt. Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000).

Rokeach’a göre, değerler davranışa farklı tarzlarda rehberlik eden çok yönlü standartlardır. Değerlerin temel görevleri;

- Bireyi sosyal konularda belirli bir pozisyon almaya yöneltmek,
- Belirli bir politik veya dini ideolojiyi diğerine tercih etmesini sağlamak,
- Kendisini ifade etmesine rehberlik etmek,

- Bireyin kendisini ve diğerlerini değerlendirmesinde ve yargılamasında, kendisini veya diğerlerini yüceltmesi veya kusurlu bulmasında ölçüt olmak,
- Bireyin kendisini diğerleriyle kıyaslayarak ahlâklılığını değerlendirmesinde ölçü olmak,
- Diğerlerini etkilemede ve iknâ etmeye dayanak oluşturmak,
- Psikoanalitik anlamda, kişisel veya sosyal olarak kabul edilemez nitelikteki tutum, inanç ve davranışların nasıl rasyonalize edileceği konusunda yol göstermektir. Örneğin; bir arkadaşına kaba davranan biri, davranışını doğru sözlülük olarak tanımlarken değerlerinden yararlanmaktadır. (akt.Bilgin ve Araz, 1995).

1.1. Rokeach Değerler Envanteri'nin Tanıtımı

Milton Rokeach tarafından 1967 yılında geliştirilmiştir. Envanterde “amaçsal” ve “araçsal” değerler olmak üzere iki alt boyut ve her bir boyutta 18'er değer yer almaktadır (Bkz. Tablo 1). Amaçsal değerler, yaşamın temel amaçlarını, araçsal değerler ise, bu amaçlara ulaşmada benimsenen davranış tarzlarını ifade etmektedir (Rokeach,1973). *Araçsal değerler*, “geniş görüşlü olmak”, “temiz olmak”, “bağışlayıcı-affedici olmak”, “sorumlu olmak”, “cesaretli olmak”, “bağımsızlık”, “dürüstlük”, “entellektüellik”, “hayal gücü kuvvetli olmak, “hırslı olmak”, “itaatkâr olmak”, “kendini kontrol edebilmek”, “kibar olmak”, “mantıklı olmak”, “muktedir olmak”, “neşeli olmak”, sevecen olmak”, “yardımsever olmak” olarak sayılabilir. *Amaçsal değerler*; “aile güvenliği”, “ahiret selameti”, “barış içinde bir dünya”, “başarı hissi”, “bilgelik”, “eşitlik”, “gerçek dostluk”, “güzellikler dünyası”, “heyecanlı bir yaşam”, “iç huzur”, “kendine saygı”, “mutluluk”, “olgun sevgi”, “özgürlük”, “rahat bir yaşam”, “sosyal onay”, “ulusal güvenlik”, “zevk” olarak sıralanmaktadır. Amaçsal değerler, ben-merkezli veya toplum merkezli olabilir, örneğin; ahiret selameti ve iç huzur ben merkezli değerler iken, güzellikler dünyası ve ulusal güvenlik ise toplum merkezli değerlerdir. Buna karşılık araçsal değerler, ahlâki içerikli veya yeterliliğe ilişkin olabilir; ahlâki değerlerin odak noktası kişilerarası ilişkilerdir, zedelendiğinde ise vicdan azabı veya utanma duygusu uyanırmaktadır. Yeterliliğe dayanan araçsal değerler ise mantıklı olmak, entellektüel olmak gibi kişinin kendisiyle ilgili özelliklerdir (Bilgin, 2003).

İlk formu, 1967 yılında Rokeach tarafından geliştirilmiş olan envanter (Form A), amaçsal ve araçsal olmak üzere toplam 12 değerden oluşmaktadır. Bu çalışma daha sonra geliştirilerek sırasıyla B, C, D ve E formları oluşturulmuştur. Bu araştırmada son revizyon olan E formu üzerinde çalışılmıştır (Rokeach, 1973).

Tablo 1. Rokeach Değerler Envanteri (Form E) Alt Boyutları ve Kapsadığı Değerler

Amaçsal değerler		Araçsal değerler	
A1: aile güvenliği	A10: iç huzur	AR1: bağımsızlık	AR10: kendini kontrol etmek
A2: ahiret selameti	A11: kendine saygı	AR2: bağışlayıcılık	AR11: kibarlık
A 3: barış içinde bir dünya	A12: mutluluk	AR3: cesaretli olmak	AR12: mantıklı olmak
A4: başarı hissi	A13: olgun sevgi	AR4: dürüstlük	AR13: muktedir olmak
A5: bilgelik	A14: özgürlük	AR5: entellektüellik	AR14: neşeli olmak
A6: eşitlik	A15: rahat bir yaşam	AR6: geniş görüşlü olmak	AR15: sevecenlik
A7: güzellikler dünyası	A16: sosyal onay	AR7: hırslı olmak	AR16: sorumluluk sahibi olmak
A8: gerçek dostluk	A17: ulusal güvenlik	AR8: hayal gücü kuvvetli olmak	AR17: temizlik
A9: heyecanlı bir yaşam	A18: zevk	AR9: itaatkârlık	AR18: yardımseverlik

Kaynak: Bilgin, 1995.

1.2. Rokeach Değerler Envanteri'nin Orijinal Çalışmasına Ait Güvenirlik-Geçerlik Çalışması Sonuçları

Orijinal test için güvenirlik çalışmaları kapsamında test-tekrar test yöntemi, yapı geçerliğini kapsamında da faktör analizi yöntemi uygulandığı görülmektedir. Test-tekrar test analizi için medyan testi yapılmış ve amaçsal değerler için $Rho = .74$ olduğu belirlenmiştir (189 Kolej öğrencisi için 3 hafta arayla; 32 kişiden oluşan yetişkin grup için 12 hafta arayla ve 77 kişiden oluşan Güney Avustralya'daki kolej öğrencileri için 5 hafta arayla üç ayrı test-tekrar test uygulaması yapılmıştır). Araçsal değerler için 189 kolej öğrencisi üzerinde üç hafta arayla ile yapılan uygulamada $Rho = .65$, Güney Avustralya'daki 77 kişilik kolej öğrencileri için 5 hafta arayla test-tekrar test uygulamasında $Rho = .70$ olarak bulunmuştur (Rokeach, 1973).

Rokeach'ın (1973) 1409 Amerikalı katılımcıdan yararlanarak elde ettiği Rokeach Değerler Envanteri'nin faktör analizi sonuçlarına göre, 36 değer ifadesinin korelasyon matrisinden en yüksek korelasyon değeri $+ .35$ (rahat bir yaşam ile zevk) değerleri arasında, en düşük korelasyon değeri ise $- .32$ (rahat bir yaşam ile bilgelik) değerleri arasında elde edilmiştir. Faktör analizi sonuçlarında, değer ifadeleri arasındaki korelasyon değerlerine göre yedi ayrı faktör grubu tespit edilmiştir.

1. 'Acele değerler'e karşı 'geciktirilen ödül değerleri': Rahat bir yaşam, zevk, temiz olmak, heyecanlı bir yaşam değerlerine karşı bilgelik, iç huzur, mantıklı olmak, kendini kontrol etmek.

2. *'Yarışmacı değerler'e karşı 'dini- ahlâki değerler'*: Mantıklı olmak, hayal gücü kuvvetli olmak, entelektüel olmak, bağımsızlık değerlerine karşı bağışlayıcılık, ahiret selameti, yardımseverlik, temiz olmak.

3. *'Kendini sınırlama değerleri'ne karşı 'kendini genişletme değerleri'*: İtaatkâr olmak, kibar olmak, kendini kontrol etmek, dürüst olmak değerlerine karşı geniş görüşlü olmak, muktedir olmak.

4. *'Sosyal değerler'e karşı 'kişisel yönelim değerleri'*: Barış içinde bir dünya, ulusal güvenlik, eşitlik, özgürlük değerlerine karşı gerçek dostluk, kendine saygı.

5. *'Toplumsallık Değerleri'ne karşı 'aile güvenliği değerleri'*: Güzellikler dünyası, eşitlik, yardımseverlik, hayal gücü kuvvetli olmak değerlerine karşı aile güvenliği, hırslı olmak, sorumluluk sahibi olmak, muktedir olmak.

6. *'Saygı değerleri'ne karşı 'sevgi değerleri'*: Sosyal onay, kendine saygı değerlerine karşı olgun sevgi, sevecen olmak.

7. *'İçsel yönelim değerleri'ne karşı 'dışsal yönelim değerleri'*: Kibar olmak değerine karşı cesaretli olmak, bağımsız olmak (Rokeach, 1973).

Faktör gruplarında, bazı değer ifadeleri sadece tek bir gruba dahil olmakla kalmamakta, korelasyonu yüksek olan başka değer ifadesi gruplarına da dahil olmaktadır (Rokeach, 1973).

2. Araştırmanın Problemi

Rokeach Değerler Envanteri'nin Türkiye koşullarında güvenilirlik ve geçerliği bulunmakta mıdır?

3. Araştırmanın Amacı

Rokeach Değerler Envanteri'nin Türkiye koşullarında çeşitli araştırmalarda uygulanarak literatüre katkı sağlamaktır.

4. Ölçeğin Güvenirlik ve Geçerlik İşlem Adımları

4.1. Dilsel Eşdeğerlik

Bilgin ve Araz tarafından 1993 yılında gerçekleştirilmiştir (Bilgin ve Araz, 1995). Dilsel eşdeğerlik çalışmasında Rokeach Değerler Envanteri, Bilgin, Araz ve Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde bulunan

bir öğretim elemanı tarafından incelenerek İngilizce'den Türkçe'ye çevrilmiştir. Elde edilen çeviri form yeniden bağımsız bir çevirmen tarafından İngilizce'ye çevrilmiştir. Orijinal ve yeni İngilizce form karşılaştırılmış ve anlam farklılıkları bulunmadığı görülmüştür. Türkçe envantere bulunan tüm sözcük ve tümceler, testin güvenilirlik katsayısını düşürmemek için, Türk kültürüne tanıdık kavramlar olmasına özen gösterilmiştir.

Rokeach Değerler Envanteri için dilsel eşdeğerlik çalışması, 1993 yılında Bilgin ve Araz tarafından yapıldığı ve tatminkâr sonuçlar elde edildiğinden yinelenmemiştir.

5. Araştırma Yöntemi

Rokeach Değerler Envanteri'nin güvenilirlik ve geçerlik çalışması için yapılan güvenilirlik ve geçerlik ölçümleri doğrultusunda korelasyon ve faktör analizi yöntemleri uygulanmıştır.

5.1. Veri Toplama Teknikleri

Makalenin giriş bölümünde ele alındığı gibi değerlerin sosyo-ekonomik ve kültürel koşullardan, etkilenebileceği düşünülerek, İstanbul ilinde bulunan bir devlet ve bir vakıf üniversitesinde 2007-2008 öğretim yılında Üniversite Seçme ve Yerleştirme puan türleri esasına göre Eşit Ağırlıklı (EA-2), Sayısal (SAY-2), Sözel (SÖZ-2) ve Dil (DİL) puanıyla üniversite sınavını kazanmış, farklı bölümlerde öğrenim gören 17-39 yaş arası, çoğunluğu lisans birinci ve ikinci sınıf öğrencilerinden, toplam (N=283) veri toplanmıştır. Analizlerde 37 öğrencinin verileri güvenilirlik ve geçerlik çalışmasında kullanılmıştır.

Her bir puan türünden çeşitli bölümlerde öğrenim gören öğrenciler uygulamaya dahil edilmiş ve her bir bölümde, örneklem grubunu oluşturan öğrenci sayısı eşit tutulmuştur. Ayrıca uygulama yapılan bölümlerin her iki üniversitede aynı veya yakın dalda olmasına özen gösterilmiştir. Örneklem grubunun %55,8'i devlet üniversitesi, %44,2'si vakıf üniversitesi öğrencilerinden oluşmaktadır. Örneklem grubunun %63,6'sı kız öğrenci, %36,4'ü ise erkektir ve öğrencilerin %62,5'ini 1. sınıf, %35'ini 2. sınıf, %0,4'ünü 3. sınıf ve %52,1'ini 4. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır (Bkz. Tablo 2).

Tablo 2.
Çalışma Grubunun Üniversite Türü, Cinsiyet ve Sınıf Değişkenlerine Göre Frekans ve Yüzdeler Dağılımı

Üniversite türü	f	%	Cinsiyet	f	%	Sınıf	f	%
Devlet üniversitesi	158	55,8	Kız	180	63,6	1,00	177	62,5
Vakıf üniversitesi	125	44,2	Erkek	103	36,4	2,00	99	35,0
Toplam	283	100,0	Toplam	283	100,0	3,00	1	0,4
						4,00	6	2,1
						Toplam	283	100

5.2. Testin Uygulama Koşulları

İki ayrı listeden oluşan değerler, katılımcılara grup halinde veya bireysel olarak uygulanabilmektedir. Her katılımcı için bağımsız bir test formu verilmekte ve katılımcılardan 1'den 18'e kadar değerleri sıralamaları istenmektedir. Araçsal ve amaçsal değerler listesi ayrı ayrı puanlanmakta ve iki ayrı tür değer puanı elde edilmektedir. Envanterin uygulanma süresi 10 ile 20 dakika arasında değişmektedir. Test, sıralama ölçeği tarzında olduğundan deneklerin araçsal ve amaçsal değer ifadesi listelerini ayrı ayrı ve tüm ifadeleri sıralamaya dikkat etmeleri, bir değer için verdikleri sıra numarasını diğeri için kullanmamaları özellikle vurgulanmalıdır.

6. Bulgular

6.1. Güvenirlilik Çalışmasına İlişkin Bulgular

Testin güvenilirliğini belirlemek üzere ilk etapta aynı öğrenci gruplarına aynı test iki farklı zamanda verilmiş ve iki ayrı uygulama arasındaki fark olup olmadığını belirlemek üzere nonparametrik Wilcoxon Testi yapılmıştır. Bir testin güvenilir olabilmesi için iki uygulama sonuçları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmaması gerekmektedir. Analiz sonuçlarına göre, amaçsal değerlerin ve araçsal değerler listesindeki tüm değerler için anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (Bkz. Tablo 3, 4).

Tablo 3.
Rokeach Değerler Testi Amaçsal Değerler Sonuçları İçin Yapılan Wilcoxon Testi Sonuçları

			N	Sıralamalar Ortalaması	Sıralamalar Toplamı	z	p
A1: ahiret selameti	Ön test-son test e	Negatif sıralar	11	12,32	135,50	-,698	,485
		Pozitif Sıralar	10	9,55	95,50		
		Eşitlik	16				
		Toplam	37				
A2: aile güvenliği	Ön test-Son test	Negatif Sıralar	17	12,85	218,50	-,354	,723
		Pozitif Sıralar	11	17,05	187,50		
		Eşitlik	9				
		Toplam	37				
A3: barış içinde bir dünya	Ön test-Son test	Negatif Sıralar	21	17,81	374,00	-,969	,332
		Pozitif Sıralar	14	18,29	256,00		
		Eşitlik	2				
		Toplam	37				
A4: başarı hissi	Ön test-Son test	Negatif Sıralar	21	19,45	408,50	-1,910	,056
		Pozitif Sıralar	13	14,35	186,50		
		Eşitlik	3				
		Toplam	37				
A5: bilgelik	Ön test-Son test	Negatif Sıralar	17	16,32	277,50	-,344	,731
		Pozitif Sıralar	17	18,68	317,50		
		Eşitlik	3				
		Toplam	37				
A6: eşitlik	Ön test-Son test	Negatif Sıralar	15	19,17	287,50	-,452	,651
		Pozitif Sıralar	20	17,13	342,50		
		Eşitlik	2				
		Toplam	37				
A7: gerçek dostluk	On test-Son test	Negatif Sıralar	20	15,88	317,50	-,664	,507
		Pozitif Sıralar	13	18,73	243,50		
		Eşitlik	4				
		Toplam	37				
A8:güzellikler dünyası	Ön test-Son test	Negatif Sıralar	17	16,76	285,00	-,394	,694
		Pozitif Sıralar	15	16,20	243,00		
		Eşitlik	5				
		Toplam	37				
A9:heyecanlı bir yaşam	On test-Son test	Negatif Sıralar	19	16,03	304,50	-1,885	,059
		Pozitif Sıralar	10	13,05	130,50		
		Eşitlik	8				
		Toplam	37				

A10: iç huzur	On test-Son test	Negatif Sıralar	20	15,63	312,50	-,912	,362
		Pozitif Sıralar	12	17,96	215,50		
		Eşitlik	5				
		Toplam	37				
A11: kendine saygı	Ön test-Son test	Negatif Sıralar	12	10,88	130,50	-1,411	,158
		Pozitif Sıralar	15	16,50	247,50		
		Eşitlik	10				
		Toplam	37				
A12: mutluluk	On test-Son test	Negatif Sıralar	15	18,93	284,00	-,232	,816
		Pozitif Sıralar	19	16,37	311,00		
		Eşitlik	3				
		Toplam	37				
A13: olgun sevgi	On test-Son test	Negatif Sıralar	14	12,25	171,50	-1,733	,083
		Pozitif Sıralar	18	19,81	356,50		
		Eşitlik	5				
		Toplam	37				
A14: özgürlük	On test-Son test	Negatif Sıralar	12	15,46	185,50	-,694	,487
		Pozitif Sıralar	17	14,68	249,50		
		Eşitlik	8				
		Toplam	37				
A15: rahat bir yaşam	Ön test-Son test	Negatif Sıralar	17	15,50	263,50	-,304	,761
		Pozitif Sıralar	16	18,59	297,50		
		Eşitlik	4				
		Toplam	37				
A16: sosyal onay	Ön test-Son test	Negatif Sıralar	15	17,67	265,00	-,278	,781
		Pozitif Sıralar	18	16,44	296,00		
		Eşitlik	4				
		Toplam	37				
A17: ulusal güvenlik	Ön test-Son test	Negatif Sıralar	16	20,41	326,50	-,189	,850
		Pozitif Sıralar	19	15,97	303,50		
		Eşitlik	2				
		Toplam	37				
A18: zevk	On test-Son test	Negatif Sıralar	15	17,90	268,50	-,498	,619
		Pozitif Sıralar	19	17,18	326,50		
		Eşitlik	3				
		Toplam	37				

Tablo 4.
Rokeach Değerler Testi Araçsal Değerler Sonuçları İçin Yapılan Wilcoxon Testi Sonuçları

			N	Sıralamalar Ortalaması	Sıralamalar Toplamı	z	p
AR1: bağımsız	Ön test- sson test	Negatif Sıralar	16	17,97	287,50	-,442	,659
		Pozitif Sıralar	16	15,03	240,50		
		Eşitlik	5				
		Toplam	37				
AR2: bağışlayıcı	Ön test- sson test	Negatif sıralar	12	20,71	248,50	-,290	,771
		Pozitif Sıralar	20	13,98	279,50		
		Eşitlik	5				
		Toplam	37				
AR3: cesaretli	Ön test- sson test	Negatif Sıralar	14	18,11	253,50	-,108	,914
		Pozitif Sıralar	17	14,26	242,50		
		Eşitlik	6				
		Toplam	37				
AR4:dürüst	Ön test- sson test	Negatif Sıralar	18	14,17	255,00	-,516	,606
		Pozitif Sıralar	10	15,10	151,00		
		Eşitlik	9				
		Toplam	37				
AR5:entellektüel	Ön test- sSon test	Negatif Sıralar	13	18,19	236,50	-,516	,606
		Pozitif Sıralar	19	15,34	291,50		
		Eşitlik	4				
		Toplam	36				
AR6: geniş görüşlü	Ön test- sson test	Negatif Sıralar	16	16,25	260,00	-,367	,713
		Pozitif Sıralar	17	17,71	301,00		
		Eşitlik	4				
		Toplam	37				
AR7: hayal gücü kuvvetli	Ön test- son test	Negatif Sıralar	15	20,10	301,50	-,222	,825
		Pozitif Sıralar	20	16,42	328,50		
		Eşitlik	2				
		Toplam	37				
AR8: hırslı	Ön test-Son test	Negatif Sıralar	17	14,91	253,50	-,433	,665
		Pozitif Sıralar	13	16,27	211,50		
		Eşitlik	7				
		Toplam	37				
AR9: itaatkar	Ön test-Son ttest	Negatif Sıralar	14	13,00	182,00	-,166	,869
		Pozitif Sıralar	12	14,08	169,00		
		Eşitlik	11				
		Toplam	37				
AR10:kendini kontrol eden	Ön test-Son test	Negatif Sıralar	15	13,40	201,00	-,924	,356
		Pozitif Sıralar	16	18,44	295,00		
		Eşitlik	6				
		Toplam	37				

AR11: kibar	Ön test-Son test	Negatif Sıralar	15	16,33	245,00	-,059	,953
		Pozitif Sıralar	16	15,69	251,00		
		Eşitlik	6				
		Toplam	37				
AR12: mantıklı	Ön test-Son test	Negatif Sıralar	17	16,68	283,50	-,365	,715
		Pozitif Sıralar	15	16,30	244,50		
		Eşitlik	5				
		Toplam	37				
AR13: muktedir	Ön test-Son test	Negatif Sıralar	18	15,81	284,50	-,223	,824
		Pozitif Sıralar	16	19,41	310,50		
		Eşitlik	3				
		Toplam	37				
AR14: neşeli	Ön test-Son test	Negatif Sıralar	18	16,83	303,00	-,731	,465
		Pozitif Sıralar	14	16,07	225,00		
		Eşitlik	5				
		Toplam	37				
AR15: sevecen	Ön test-Son test	Negatif Sıralar	15	18,00	270,00	-,741	,459
		Pozitif Sıralar	20	18,00	360,00		
		Eşitlik	2				
		Toplam	37				
AR16: sorumluluk ssahibi	Ön test-Son test	Negatif Sıralar	17	15,03	255,50	-,147	,883
		Pozitif Sıralar	14	17,18	240,50		
		Eşitlik	6				
		Toplam	37				
AR17: temiz	Ön test-Son test	Negatif Sıralar	21	15,98	335,50	-1,344	,179
		Pozitif Sıralar	11	17,50	192,50		
		Eşitlik	5				
		Toplam	37				
AR18: yardımsever	Ön test-Son test	Negatif Sıralar	14	17,50	245,00	-,357	,721
		Pozitif Sıralar	18	15,72	283,00		
		eşitlik	5				
		Toplam	37				

Sıralama ölçeği türünde olan değerler envanterinin test-tekrar test güvenilirlik katsayısının bulunması için nonparametrik korelasyon tekniklerinden Spearman Korelasyon Katsayısı hesaplanmıştır. Hem amaçsal hem de araçsal değerler için elde edilen korelasyon katsayıları Tablo 5’te sunulmuştur. Amaçsal değerler alt testinin 9.(heyecanlı bir yaşam) madde ve 16. madde (sosyal onay) hariç tüm maddeleri için anlamlı korelasyon sonuçları elde edilmiştir (Sd: 36 * $p < ,05$ ** $p < ,01$ *** $p < ,001$). En yüksek güvenilirlik katsayısı (Rho= .78) “ahiret selameti” değeri için, en düşük güvenilirlik katsayısı (Rho≈ .13) “heyecanlı bir yaşam” adlı değere aittir.

Araçsal değerler içinde ise 2. (bağımsız), 6. (geniş görüşlü), 7. (hayal gücü kuvvetli), 9. (itaatkar), 12.(mantıklı), 13. (muktedir) ve 16. (sorumluluk sahibi) maddeler istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki ortaya koymamıştır (Sd: 36 * $p < ,05$ ** $p < ,01$ *** $p < ,001$). En yüksek güvenirlilik katsayısı $Rho = .62$ ile “yardımseverlik”, en düşük güvenirlilik katsayısı ise ($Rho = .12$) “muktedir olmak”a aittir (Bkz. Tablo 5).

Tablo 5.

Rokeach Değerler Envanteri'nin Amaçsal ve Araçsal Değerleri İçin Yapılan Test-Tekrar Test Korelasyon Sonuçları

Amaçsal Değerler	Rho	p	Araçsal Değerler	Rho	p
A1: ahiret selameti	,781	,000***	AR1: bağımsız	,458	,004**
A2: aile güvenliği	,339	,040*	AR2: bağışlayıcı	,260	,121
A3: barış içinde bir dünya	,588	,000***	AR3: cesaretli	,399	,014*
A4: başarı hissi	,605	,000***	AR4: dürüst	,384	,019*
A5: bilgelik	,424	,000***	AR5: entellektüel	,550	,001***
A6: eşitlik	,493	,000***	AR6: geniş görüşlü	,247	,140
A7: gerçek dostluk	,361	,000***	AR7: hayal gücü kuvvetli	,235	,162
A8: güzellikler dünyası	,444	,006**	AR8: hırslı	,389	,017*
A9: heyecanlı bir yaşam	,128	,434	AR9: itaatkar	,306	,066
A10: iç huzur	,442	,006**	AR10: kendini kontrol eden	,325	,050*
A11: kendine saygı	,626	,000***	AR11: kibar	,470	,003**
A12: mutluluk	,510	,001***	AR12: mantıklı	,266	,111
A13: olgun sevgi	,393	,016*	AR13: muktedir	,120	,516
A14: özgürlük	,547	,000***	AR14: neşeli	,416	,010**
A15: rahat bir yaşam	,398	,015*	AR15: sevecen	,417	,010**
A16: sosyal onay	,154	,362	AR16: sorumluluk sahibi	,287	,085
A17: ulusal güvenlik	,482	,003**	AR17: temiz	,468	,003**
A18: zevk	,237	,158	AR18: yardımsever	,622	,000***

Sd: 36 * $p < ,05$ ** $p < ,01$ *** $p < ,001$

Rokeach Değerler Envanteri'nin orijinal formunun güvenirlilik katsayıları genellikle daha yüksektir. Orijinal ve Türkçe form arasında amaçsal değerler bakımından daha az, araçsal değerler bakımından daha fazla sayıda tutarsızlık saptanmıştır. Testin iç tutarlılığının bozulmaması amacıyla tüm değerler güvenirlilik ve geçerlik çalışmasına alınmıştır.

6.2. Geçerlik Çalışmasına Ait Bulgular

Geçerlik çalışmalarına puan dağılımının normalliği ve evren parametresinde çok boyutlu bir değişken olup olmadığının sınanması ile başlanmıştır. Kaiser-Meyer-Olkin analizi sonucunda elde edilen $KMO=(.51)$ değeri, çalışma grubunun eleman sayısının faktör analizi yapmak için yeterli olduğunu göstermektedir. Barlett test sonucunda da $\chi^2= 2989,25$ ($p<.001$) anlamlı bir sonuç elde edilmiştir. Elde edilen bu sonuca göre ölçümlenmeye çalışılan değişkenin evren parametresinde çok boyutlu bir değişkenden geldiği anlaşılmaktadır. Tablo 6’da, Rokeach Değerler Envanteri’nin Faktör Analizi sonucunda elde edilen madde dağılımları ve faktör yükleri yer almaktadır. Faktör analizinde elde edilen yedi faktör, testin ölçmeyi amaçladığı değerler değişkeninin varyansının toplam 43,336’sını açıklamaktadır. Rokeach Değerler Envanteri’nin yapı geçerliği için yapılan faktör analizi sonuçlarına göre orijinal formun toplamı varyans yüzdesi (%40.8), Türkçe formdan (%43.336) daha düşük bulunmuştur (Bkz. Tablo 6).

Tablo 6.

Rokeach Değerler Envanteri’nin Yapı Geçerliği İçin Yapılan Faktör Analizi (Varimax Rotated) Sonuçları

Faktör	Özdeğer	Türkiye Açıklanan varyans yüzdesi	Türkiye Toplamlı varyans yüzdesi	Orjinal Açıklanan varyans yüzdesi	Orjinal Toplamlı varyans yüzdesi
1	2.797	7.771	7.771	8.2	8.2
2	2.383	6.618	14.389	7.8	16
3	2.243	6.231	20.620	5.5	21.5
4	2.164	6.012	26.632	5.4	26.9
5	2.079	5.776	32.408	5.0	31.9
6	1.972	5.477	37.885	4.9	36.8
7	1.962	5.451	43.336	4.0	40.8

Envanterin hem orijinal hem de Türkçe formunda yedi ayrı faktör grubu olarak; Acele Değerler’e Karşı Geciktirilen Ödül Değerleri, Yarışmacı Değerler’e Karşı Dinî-Ahlâkî Değerler, Kendini Sınırlama Değerleri’ne Karşı Kendini Genişletme Değerleri, Sosyal Değerler’e Karşı Kişisel Yönelim Değerleri, Toplumsallık Değerleri’ne Karşı Aile Güvenliği Değerleri, Saygı Değerleri’ne Karşı Sevgi Değerleri, İçsel Yönelim Değerleri’ne Karşı Dışsal Yönelim Değerleri belirlenmiştir. Faktör analizi tablosunda, her faktörün bir değer boyutu temel alınarak pozitif ve negatif faktör yükü belirlenmiştir. Örneğin; Acele Değerler bakımından bir değer (item) pozitif faktör yüklenmişse negatif faktör yükü taşıyan değer de yine Acele

değerler doğrultusunda negatif yükü ifade etmektedir; Geciktirilen ödül değeri bakımından ise aynı değer pozitif faktör yüküne karşılık gelmektedir (Bkz. Tablo 7). Rokeach Değerler Envanteri'nin yapı geçerliğini ölçmek için yapılan faktör analizi sonucunda elde edilen yedi faktöre göre madde dağılımları şöyle yer almaktadır:

Tablo 7.

Rokeach Değerler Envanteri'nin Türkçe Formu Yapı Geçerliği İçin Yapılan Faktör Analizi (Varimax Rotated) Sonucunda Elde Edilen Faktörlere Göre Madde Dağılımları ve Faktör Yükleri (Özet Tablo)

Faktör	İtem	Pozitif faktör yükü	İtem	Negatif faktör yükü	Açıkladığı varyans %
Faktör 1 (Acele değerler/Geciktirilen ödül değerleri)	Rahat bir yaşam	,624	Eşitlik	-,661	7,771
	Zevk	,559	Barış içinde dünya	-,633	
	Sosyal onay	,491	Geniş görüşlü	-,347	
	Yardımsever		-,299		
Faktör 2 (Yarışmacı değerler/Dini-ahlâkî değerler)	Sevecen	,645	Entellektüel	-,504	6,618
	Neşeli	,639			
	Mutluluk	,442			
	Gerçek dostluk	,366			
Faktör 3 (Kendini sınırlama/ Kendini genişletme)	Bağışlayıcı	,320			6,231
	Sorumluluk sahibi	,538	Olgun sevgi	-,604	
Faktör 4 (Sosyal değerler/Kişisel yönelim değerleri)			Hayal gücü kuvvetli	-,535	6,012
			Bilgelik	-,490	
	Temiz	,420	Bağımsız	-,715	
	İtaatkâr	,356	Cesaretli	-,514	
	Mantıklı	,326			
Faktör 5 (Toplumsallık değerleri/Aile değerleri)	Muktedir	,320			5,776
	Kibar	,313			
	Kendine saygı	,607	Heyecanlı bir yaşam	-,410	
Faktör 6 (Saygı değerleri/ Sevgi değerleri)	İç huzur	,587			5,477
	Kendini kontrol eden	,520			
Faktör 7 (İçsel yönelim değerleri/Dışsal yönelim değerleri)	Özgürlük	,542	Ahret selameti	-,790	5,451
	Başarı hissi	,700	Aile güvenliği	-,542	
Faktör 7 (İçsel yönelim değerleri/Dışsal yönelim değerleri)	Hırslı	,419	Ulusal güvenlik	-,505	5,451
	Güzellikler dünyası	,417	Dürüst	-,500	

Rokeach Değerler Envanteri için gerçekleştirilen kriter geçerliği çalışmasında 37 kişiye hem Rokeach Değerler Envanteri, hem de Türkiye koşullarına göre uyarlanmış, geçerli ve güvenilir olan “Değerlerin Tetkiki Testi” verilmiştir. İki test puanları arasındaki ilişki Spearman-rho formülü hesaplanmıştır (Bkz. Tablo 8,9). Her iki testin itemleri arasında “amaçsal/politik”, “araçsal/kuramsal” ve “araçsal/ekonomik” boyutları hariç anlamlı ilişkiler belirlenmiştir.

Tablo 8.

Rokeach Değerler Envanteri'nin Amaçsal Değerleri ile Değerlerin Tetkiki Testi Arasındaki İlişkiler Özet Tablosu

Rokeach Değerler Envanteri alt test adı, Değerlerin Tetkiki alt test adı	Alt test no	n	Rho	p
Amaçsal-Kuramsal	A5: bilgelik	37	.389	,050* ,012* ,023* ,032*
	A8: güzellikler dünyası		.422	
	A14: özgürlük		.383	
	A15: rahat bir yaşam		-.364	
Amaçsal-Estetik	A1: ahiret selameti	37	-.559	,000***
	A6: eşitlik		-.372	,028*
	A7: gerçek dostluk		.404	,016*
	A8: güzellikler dünyası		.519	,001***
	A18: zevk		.349	,040*
Amaçsal-Ekonomik	A10: iç huzur	37	-.517	,001***
Amaçsal-Politik	-	37	-	-
Amaçsal-Sosyal	A2: aile güvenliği	37	.422	,012*
	A17: ulusal güvenlik		-.366	,030*
Amaçsal-Dinî	A1: ahiret selameti	37	.768	,000***
	A7: gerçek dostluk		-.439	,008**
	A12: mutluluk		-.337	,047*

Sd: 36 * p<,05 **p<,01 ***p<,001

Tablo 9.

Rokeach Değerler Envanteri'nin Araçsal Değerleri İle Değerlerin Tetkiki Testi Arasındaki İlişkiler Özet Tablosu

Rokeach Değerler testi Alt test adı. Değerlerin Tetkiki alt test adı	Alt test no	n	Rho	p
Araçsal-Kuramsal	-	37	-	-
Araçsal-Estetik	AR7: hayal gücü kuvvetli	37	.590	,000***
	AR12: mantıklı			
	AR14:neşeli		-.361	033*
			.606	,000***
Araçsal-Ekonomik	-	37	-	-
Araçsal-Politik	AR3: cesaretli	37	-.376	,026*
	AR12: mantıklı		.411	,014*
	AR17: temiz		.330	,050*
Araçsal-Sosyal	AR5: entellektüel	37	-.336	,048* ,006**
	AR13: mukteditir		-.455	,009**
	AR14: neşeli		.435	
Araçsal-Dini	AR15: sevecen	37	-.476	,004**

Sd: 36 * p<,05 **p<,01 ***p<,001

7. Sonuç ve Tartışma

Rokeach Değerler Envanteri'nin güvenilir ve geçerli bir ölçek olarak Türkiye'de kullanılabilmesi için yürütülen güvenilirlik çalışması çerçevesinde öncelikle test-tekrar test yöntemi uygulanmıştır. "Test-tekrar test yöntemi, bir testin aynı gruba belli aralıklarla iki kez uygulanmasıyla elde edilen puanlar arasındaki korelasyon ile açıklanır" (Büyüköztürk, 2011). Test-tekrar testi sonuçlarına göre Rokeach Değerler Envanteri'in iki ayrı uygulamasından elde edilen puanlar ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, Rokeach Değerler Envanteri'nin Türkiye'de elde edilen güvenilirlik katsayısı envanterin orijinal formunun güvenilirlik katsayılarından daha yüksektir. Ayrıca envanterin Türkçe formunda amaçsal değerler bakımından daha az, araçsal değerler bakımından daha fazla sayıda tutarsızlık saptanmıştır ancak envanterin iç tutarlılığının bozulmaması gereği dikkate

alınarak orijinal formdaki tüm değerler Türkçe forma alınmıştır. Envanterin orijinal ve Türkçe formları arasında özellikle araçsal değerler bakımından görülen güvenilirlik farklarının Türk ve Amerikalı örneklem grubunun değerleri kültürel özelliklerinin farklılığından kaynaklandığı düşünülmektedir. Ayvalıoğlu (1978) Türkiye ve A.B.D arasındaki değer farklarını ele aldığı araştırmasında, kırsal ve kentsel yerleşim bölgelerindeki farklı sosyo-ekonomik statü ve yaş gruplarından seçilmiş katılımcıdan oluşan Türk örnekleme ile Amerikalı örneklem grubunun değer sıralaması farklarını incelemiştir. Ayvalıoğlu, 1409 Amerikalı katılımcıya ve 151 Türk katılımcıya Rokeach Değerler Envanteri uygulamıştır. Değerler sıralamasında, amaçsal değerler bakımından Türk katılımcılar için en önemli üç değer; “milli güvenlik” (ulusal güvenlik), “aile güvenliği” ve “dini olgunluk” (ahiret selameti) değerleridir. Amerikalı katılımcılar için ise en önemli üç değer; “barış içinde bir dünya”, “aile güvenliği” ve “özgürlük” değerleri olarak sıralanmaktadır. Araçsal değerler bakımından öncelikler sıralandığında; Türk katılımcılar için “kendine hakim olmak” (kendini kontrol etmek), “sorumluluk sahibi olmak” ve “cesaretli olmak” ilk üç değeri oluşturmaktadır; Amerikalı katılımcılarda ise “dürüstlük”, “sorumluluk sahibi olmak” ve “hırslı olmak” değerleri ilk üç sırada yer almaktadır (akt.Durmuş, 1996). Türk ve Amerikalı katılımcılar arasında değer önceliklerindeki farklılık bu çalışmada göze çarpmaktadır. Ayrıca “Hırslı olmak” araçsal değeri Ayvalıoğlu’nun araştırmasında Amerikalı katılımcılar için ilk 3 sırada, öncelikli görülürken Çalışkur’un (2008) üniversite öğrencilerinin değerlerini ele aldığı araştırmasında son 3 sıradaki değerler arasında bulunmaktadır.

Ayrıca herhangi bir değerın anlamı da sosyo-kültürel etmenler ve başka muhtemel etmenlere bağlı olarak farklı algılanabilir. Ayvalıoğlu (1978), kendi araştırmasındaki Türk araştırma grubu ile A.B.D’li araştırma grubu arasındaki değer farklarını dini ve kültürel etmenlere, benzerlikleri ise Türkiye’nin modernleşme sürecine bağlamıştır (akt.Durmuş, 1996). Kağıtçıbaşı (2007) da kültüre ilişkin çeşitli tanımlar içinde “paylaşılan sembol ve değerler” ve “davranışları bir sisteme oturtan fikir, uygulama, norm ve anlamlar bütünü” tanımlarına da yer vererek değer ve normların kültürel temelini vurgulamaktadır.

Değerler, belirli bir toplum içinde de zaman ve sosyo-kültürel ve başka muhtemel değişkenlere bağlı olarak da farklılaşabilir. Çileli ve Tezer’in (1998), Rokeach Değerler Envanteri’nden yararlanarak Türk üniversite öğrencilerinin yaşam yönelimleri ve değer yönelimlerini ele aldıkları çalışmada, 285 üniversite öğrencisinin genel dağılımı içinde en önemli amaçsal değerler, “aile güvenliği”, “iç huzur”, “mutluluk” ve “kendine saygı” olarak belirlenmiş; en az önemli amaçsal değerler “rahat bir yaşam”, “heyecanlı bir yaşam”, “güzellikler dünyası” ve “ulusal

güvenlik” olarak tespit edilmiştir. En önemli araçsal değerler “özgürlük”, “dürüstlük”, “cesaretli olmak” ve “affedicilik” (bağışlayıcılık) olarak yer almakta; en az önemli araçsal değerler ise “temizlik”, “hayal gücü kuvvetli olmak”, “hırslı olmak” ve “itaatkarlık” biçiminde sıralanmaktadır. Çalışkur’un (2008) araştırmasında, Çileli ve Tezer’in araştırmasında olduğu gibi ilk 3 amaçsal değer aynı şekilde yer almaktadır; ancak en son sırada yer alan değerler açısından Çalışkur’un araştırmasında “heyecanlı bir yaşam”, “zevk” ve “güzellikler dünyası” bulunmakta ve böylece iki çalışmada bazı farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Araçsal değerler ele alındığında, Çalışkur’un araştırmasında “dürüstlük”, “mantıklı olmak” ve “sorumluluk sahibi olmak” ilk 3 sırada tercih edilen değerlerdir; Çileli ve Tezer’in araştırmasıyla karşılaştırıldığında sadece “dürüstlük” değerinin önce tercih edilen değerler arasında sıralamasının değişmediği diğer iki öncelikli değer ise değiştiği görülmektedir. Çalışkur’un araştırmasında son 3 sırada bulunan araçsal değerler “itaatkarlık”, “muktedir olma” ve “hırslı olmak”tır; Çileli ve Tezer’in araştırmasında ise 1 değer hariç “hırslı olmak” ve “itaatkarlık” son değerler arasında sıralanmaktadır.

Geçerlik analizlerinde kullanılan yöntemlerden biri, yapı geçerliğini belirlemek üzere yapılan Faktör Analizi’dir (Büyüköztürk, 2011). Rokeach Değerler Envanteri’nin Türkiye geçerlik çalışmaları dahilinde, istatistiksel analizlerde bulunan puan dağılımının normalligi ve evren parametresinde çok boyutlu bir değişken olup olmadığının sınanması sonucunda elde edilen değer, çalışma grubunun eleman sayısının faktör analizi yapmak için yeterli olduğunu göstermektedir. Yine geçerliğin sınanması için yapılan Barlett test sonucunda da anlamlı bir sonuç elde edilmiştir. Elde edilen bu sonuca göre ölçümlenmeye çalışan değişkenin evren parametresinde çok boyutlu bir değişkenden geldiği anlaşılmaktadır. Rokeach Değerler Envanteri’nin yapı geçerliği için yapılan faktör analizinde yedi faktör grubuna bağlı faktör yükleriyle anlamlı ilişkiler elde edilmiştir. Ancak Türkiye ve orijinal faktör analizi sonuçları karşılaştırıldığında faktör yüklerine göre dağılan değerler, orijinal formda Türkiye formundan daha farklı bir profil göstermektedir. Her bir faktör tek tek ele alındığında orijinal formda Türkiye formunda faktör gruplarına yüklenen değerler birbirinden farklıdır. Sadece Faktör 1’deki Acele değerler/Geciktirilen ödül değerleri bazında rahat bir yaşam ve zevk değerlerinin pozitif yüklü anlamlı ilişki göstermesi her iki formda da ortaktır. Faktörlere bağlı değerlerin bu derece farklılık göstermesi, değerlere yüklenen anlamların kültürlere göre farklı olmasına bağlı olabileceği düşünülmekle beraber, çalışmada ortaya çıkan bu farklılığın ayrıca araştırılması gereği de bulunmaktadır.

Geçerlik çalışması çerçevesinde ayrıca Rokeach Değerler Envanteri'nin kriter geçerliği ölçülmüştür. Bir testteki puanların belirli bir ölçüt ilişkisini ortaya koyan yöntemlerden biri ölçüt bağımlı (kriter geçerliği) geçerliktir (Büyüköztürk, 2011). Rokeach Değerler Envanteri'nin orijinal el kitabında yer almayan ancak, Türkçe formu için gerçekleştirilen kriter geçerliği çalışmasında toplam 37 kişiye hem Rokeach Değerler Envanteri, hem de Türkiye koşullarına göre uyarlanmış, geçerli ve güvenilir olan “Değerlerin Tetkiki Testi” verilmiştir. Geçerlik çalışması çerçevesinde, Rokeach Değerler Envanteri ile Değerlerin Tetkiki Testi alt boyutları arasında yer alan bazı değerler bakımından anlamlı ilişkiler elde edilirken, testlerin amaçsal-politik alt boyutları ve araçsal-ekonomik alt boyutları arasında bir ilişki bulunmadığı görülmektedir. Rokeach Değerler Envanteri ile Değerlerin Tetkiki Testi arasında değer özellikleri bakımından benzerlikler olmakla birlikte, amaçsal değer boyutu ile politik değer boyutu arasında, araçsal değer boyutu ile ekonomik değer ve araçsal değer boyutuyla kuramsal değer boyutu arasında ilişki bulunmamasının muhtemel kaynaklarının yine araştırmacılar tarafından ele alınmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. Değerlerin Tetkiki Testi 2007 yılında Özden'in üniversite öğrencilerinin değerlerini incelediği araştırmasında kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; cinsiyet değişkenine göre üniversite öğrencilerinin değerleri arasında anlamlı farklılık elde edildiği görülmektedir. Üniversite öğrencilerinin “ekonomik” değerleri erkek öğrencilerde öncelikli görülürken ($p<0.05$), üniversite öğrencilerinin “estetik” değerleri kız öğrencilerde öncelikli yer almaktadır ($p<0.001$) (Özden, 2007).

Rokeach Değerler Envanteri'nin Türkiye'de yürütülen dilsel eşdeğerlik, güvenilirlik ve geçerlilik sonuçlarına göre envanterin orijinal formundaki gibi, kapsam sınırları içinde araçsal ve amaçsal boyutlarda değerleri ölçme gücüne sahip olarak uygulanabileceği ortaya çıkmıştır.

KAYNAKLAR

- Bilgin, N. ve Araz, A. (1995). Rokeach Değer Envanteri, N. Bilgin (Ed.), *Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar*. İstanbul: Sistem Yayıncılık
- Bilgin, N. (2003). *Sosyal Psikoloji Sözlüğü: Kavramlar, Yaklaşımlar*, Ankara: Bağlam Yayıncılık.
- Bilsky, W.& Koch, M. (2000). On the content and structure of values: Universals or methodological artefacts? J. Blasius, J. Hox, E. deLeeuw ve P. Schmidt (Eds.), *Social Science Methodology in the New Millennium Proceedings of the Fifth International Conference on Logic and Methodology*, Cologne.
- Büyüköztürk, Ş.(2011). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. İstanbul: Pegem Akademi.
- Cantez, E. (1977). Kişilik Gelişmesinde Kültür, Çevre ve Sosyo-Ekonomik Faktörlerden Etkilenme, yayınlanmamış doçentlik tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tecrübî Psikoloji Kürsüsü İstanbul.
- Çalışkur, A. (2008). Üniversite öğrencilerinin yaşam değerleriyle kişilik özellikleri arasındaki ilişki. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Çileli, M. ve Tezer, E. (1998). Life and value orientations of Turkish university students. *Adolescence*, 33 (129), 219-228.
- Durmuş, Ç. (1996). Değerlerin meslek grupları açısından incelenmesi, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güngör, E. (1998). *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar*. (2. basım). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Hitlin, S. & Piliavin, J.A. (2004). Values: Reviving a domant concept. *Annual Review of Sociology*, 302 (1), 359-393.
- Hofstede, G. (1980). *Culture's Consequences: International Differences in Work-related Values*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1990). *İnsan-Aile- Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1999). *Yeni İnsan ve İnsanlar*:(10. Basım). İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2007). *Kültürel Psikoloji*. (3. Baskı). İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kuşdil, E. ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk öğretmenlerin değer yönelimleri ve Schwartz değer kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15 (45), 59-76.
- Özden, M.S. (2007). 20-24 yaş arası üniversite öğrencilerinin ve nevroitik öğrencilerin değerler açısından karşılaştırılması. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özgül, İ.E. (2003). *Psikolojik Testler*. Ankara: PDREM Yayınları.
- Rokeach, M. (1973). *The Nature of Human Values*. New York: The Free Press.

ÖĞRETİM LİDERİ OLARAK OKUL MÜDÜRLERİNİN ÖĞRENCİLERİN AKADEMİK BAŞARISI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN İNCELENMESİ

Aydın BALLYER^[*]
Yüksel GÜNDÜZ^[**]

ÖZET

Müdürler, yalnızca okulu yöneten yönetici rolünde değil, aynı zamanda öğretimi yönlendiren, geliştiren lider durumundadır. Öğretim liderliği bu anlamda, okulda öğrenci başarısını arttırmak için müdürün kendisinin bizzat gösterdiği ya da başkaları tarafından gösterilmesini sağladığı davranışlar olarak ifade edilmektedir. Buna göre öğretim liderliği öğretmenlerin öğretme, öğrencilerin de öğrenme durumlarını doğrudan ya da dolaylı olarak önemli ölçüde etkileme davranışlarıdır. Her okulun öğrenciler ve öğretmenler üzerinde olumlu ya da olumsuz etkisi olan bir öğrenme iklimi vardır. Okul sistemleri küreselleşen bu dönemde okul liderlerini program ve hesap verebilirlik çerçevesinde güçlendirmek yoluyla öğrenci başarısı üzerinde daha çok yoğunlaşmaktadırlar, Artık okulun başarısı genellikle öğrencilerinin yani çıktılarının kalitesiyle ve nitelikleriyle ölçülmektedir. Bu anlamda birçok araştırmacı okul müdürünün öğrenci başarısı üzerindeki rolünün önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda yapılan çalışmanın amacı ilköğretim okullarında görev yapan öğretmen görüşlerine göre okul müdürlerinin öğrencilerin akademik başarısı üzerindeki etkisini ortaya koymaktır. Araştırmada genel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini 2010-2011 öğretim yılında İstanbul ili Kadıköy ve Kartal ilçelerindeki ilköğretim kurumlarında görev yapan 3400 öğretmen; örneklemini ise, evrenden amacına uygunluğu nedeniyle oransız elaman örnekleme yöntemiyle seçilen 680 öğretmen oluşturmaktadır. Nicel olarak yürütülen bu araştırmada veriler araştırmacılar tarafından geliştirilen 20 maddelik bir ölçekle toplanmıştır. Ölçeğin Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı 0,90'dır. Ölçekle elde edilen veriler yüzde, frekans, ortalama, standart

[*] Öğr. Gör. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu

[**] Yrd. Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, Sınıf Öğretmenliği Bölümü

sapma, testi ve tek yönlü varyans analizi ile çözümlenmiştir. Öğretmen görüşlerine göre müdürlerin öğrencilerin akademik başarısına etkisi “az düzeyinde” olmuştur. Elde edilen bu sonuca göre, öğretmenlerin, müdürlerin öğrencilerin akademik başarısı üzerindeki etkisini algılamalarının oldukça düşük düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. Öğretmen görüşleri arasında cinsiyet, yaş, kıdem, eğitim, ödül ve hizmet içi eğitim değişkenine göre anlamlı farklılıklar bulunmamıştır. Öğretmen görüşleri, belirtilen değişkenlere göre farklılık göstermemiştir. Müdürlerin öğrencilerin akademik başarılarına daha çok katkıda bulunabilmeleri için, müdürlerin öğretmenlerin profesyonel gelişim çabalarını teşvik etmesi, öğretmenlerin öğretimsel problemler ya da konularla ilgili olarak her an başvuruda bulunacak ortamı sağlaması, okulun akademik hedeflerini öğretmenlerle paylaşması, öğretmenlere profesyonel kaynak ve materyal sağlaması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Öğretim lideri, müdür, öğretmen, öğrenci

A Study On Effects Of School Principals' On Student Achievements As Instructional Leaders

ABSTRACT

School principals are not only managers who just manage of a school but they are also leaders that lead and develop instruction in this respect. Instructional leadership is defined as a way of behavior that is shown by the leaders themselves or others to improve student achievement at a school in this sense. In this manner, instructional leadership is a behaviour that is affecting the work of a teachers' teaching work and students' learning process either directly or indirectly. Each school has a climate that has an effect on students learning process either positive or negative. School systems are focusing on successes and empowerment of students more by means of accountability and program in the global world. Nowadays school success is usually evaluated with the quality of graduates. A lot of scholars imply the effect of a school principal on student achievement as an instructional leader. Therefore the main purpose of this study is to find out effects of school principals on student achievement as instructional leaders according to the opinions of primary school teachers. In this study descriptive method has been applied. The population of the study is 3400 teachers currently working in Kartal and Kadıköy townships in İstanbul

province in the 2010-2011 academic years. The sampling is 680 teachers out of that population chosen with unproportional sampling method. The study has been conducted quantitatively and the data has been gathered by means of a 20-item-scale that has been developed by the researchers themselves. The Cronbach Alpha reliability coefficient of the scale is 0,90. The data has been analyzed with arithmetic mean, standard deviation, test and one way variant analysis. According to the results of the study, school principals' effect on student achievement has been found low in general. In other words it has been understood that according to perceptions of teachers, school principals' effect on student achievement is quite low. As a result of the study there are no significant meanings between the perceptions of the teachers surveyed according to their sex, age, length of service, education, rewards taken and in-service training variables. In other words teacher views have not shown any differences. Principals should take some steps at their schools. In this sense they should provide professional resources and materials to teachers, encourage teachers' development efforts, and share academic priorities with teachers. He should also be accessible at any time for both teachers and students at school for counseling academic issues.

Key Words: Instructional leadership, principal, teacher, student

1. GİRİŞ

1980'li yılların ortasına kadar liderlikte geleneksel yaklaşımların etkili olduğu görülmektedir. Bu yaklaşımların liderlik özellikleri öğretim programının eksiksiz bir şekilde uygulanması için gerekli önlemlerin alınması ilkesine dayalıdır. Söz konusu dönemde müdürlerin kişisel ve mesleki özellikleri genel itibarıyla deneyimli ve öğretme yeterliğini taşıyan kişiler olmalarının yeterli görülmesi şeklindedir (Cavanagh ve Romanoski, 2006). Ancak yaşanan hızlı değişim ve dönüşümün etkilediği okullarda müdür yerine lider kavramı tartışılmaya başlanmıştır. Bu noktada müdür ile liderin davranış özelliklerinin karşılaştırılması tartışılmaya başlanmıştır.

Müdürler genellikle öğretmenler arasından sınavlar yoluyla seçilen, atanan, okulda eğitim öğretimin belirlenen genel politikalar ve yasalar çerçevesinde yürütülmesinden sorumlu olan kişidir. Liderler ise büyük değişimlerin yarattığı yeni fırsatları görebilen, belirsizlik ve tehlikelere rağmen bu fırsatları örgütün

gelişimi için kullanabilen kişidir. Liderleri müdürlerden ayıran temel özellikler onların vizyon geliştirmek, geleceğe yönelik analiz yapabilme becerisine sahip olmak, yaratıcı düşüncüyü teşvik etmek, çalışanlarına yol göstermek, hem kendini hem de grubu yönlendirebilme becerisine sahip olmak ve inisiyatif almak olarak sıralanabilir.

Lider, çoklukla diğerlerini etkileme gücü gibi özellikleri olan kişi olarak tanımlanmaktadır. Değişik liderlik türleri tartışılmaktadır ancak son yıllarda özellikle üzerinde durulan öğretim liderliği bu anlamda, okulda öğrenci başarısını arttırmak için müdürün kendisinin bizzat gösterdiği ya da başkaları tarafından gösterilmesini sağladığı davranışlar olarak ifade edilmektedir. Buna göre öğretim liderliği öğretmenlerin öğretme, öğrencilerin de öğrenme durumlarını doğrudan ya da dolaylı olarak önemli ölçüde etkileme davranışlarıdır. Aynı zamanda öğretim liderliği, okulun eğitsel amaçlarının gerçekleştirilmesi için okul toplumunda bulunanların gizil gücünü ortaya çıkarabilme ve bunu okul süreçleri içinde sürdürmektir. Ayrıca öğretim liderliği bilginin sorun çözmeye uygulanması ve başkaları aracılığıyla okulun amaçlarının gerçekleştirilmesini sağlamadır (Şişman, 2002, s.58). Hallinger ve Murphy (1987) bu liderlik tarzının üç boyutu olduğunu ortaya koymuşlardır. Buna göre birinci boyut okul misyonunun tanımlanması, ikincisi öğretim programının yönetilmesi ve üçüncüsü ise okulda olumlu öğrenme iklimi geliştirilmesidir. Bu liderlik yaklaşımında lider ya da müdür geleneksel olarak yönetsel işler yerine, eğitim ve öğretim zamanının korunmasına daha çok önem vermektedir. Bu yaklaşımda müdür yine sınıf süreçlerini ve sınıf öğretmenlerinin kalitesini kontrol eder, iş odaklı takımların çalışmasını zenginleştirir, personel profesyonelleşmesi ve gelişmesini destekler (Cavanagh ve Romanoski, 2006, s.3).

Her okulun öğrenciler ve öğretmenler üzerinde olumlu ya da olumsuz etkisi olan bir öğrenme iklimi vardır. Townsend (1997) başarılı okulların etkili lider, personel, iyi politikalar, güvenli ve destekleyici çevre, aileler ve çalışmaya teşvik edilen öğrencilerden oluştuğunu ifade etmektedir. Okul sistemleri küreselleşen bu dönemde okul liderlerini program ve hesap verebilirlik çerçevesinde güçlendirmek yoluyla öğrenci başarısı üzerinde daha çok yoğunlaşmaktadırlar (Gamage, Adams & Mc Cormack., 2009). Artık okulun başarısı genellikle öğrencilerinin yani çıktılarının kalitesiyle ve nitelikleriyle ölçülmektedir. Bu anlamda birçok araştırmacı okul müdürünün öğrenci başarısı üzerindeki rolünün önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bu bölümde bu araştırmalara yer verilmektedir.

1.1 İlgili Araştırmalar

Haris (2004), okul liderliğinin öğrenci adanmışlığı ve başarısı üzerinde önemli etkilerinin varlığından söz etmektedir. Okul müdürlerin, güçlü liderlik yönetimi özelliği göstermesi, öğrenci başarısı konusunda yüksek beklentiler içinde olması, düzenli ancak baskıcı olmayan bir okul iklimi oluşturması okul toplumunda bulunanları olumlu yönde etkilemektedir. Müdürün öğrencilerin temel bir takım becerileri kazanmasına yönelik çaba göstermesi, öğretim sürecinde sonuç alıcı atmosfer sergilemesi, öğrenci ilerlemesini izlemesi, okulda temel hedeflerin gerçekleştirilmesinde gerekli kaynakların sağlanması ve kullanılması yönünde davranış göstermesi gerekmektedir (Gamage et al, 2009, s.2).

Okul etkililiği üzerine yapılan birçok araştırma liderliğin önemi üzerinde bulguları ortaya koymaktadır ancak okul müdürünün öğrenci başarısı üzerindeki anahtar etkisinin olduğu bilinmesi tek başına yeterli değildir (Fullan, 2001, s.7). Purkey ve Smith (1982) yürüttükleri bir çalışmada öğrenci başarısının okul ve çevre ikliminden güçlü bir şekilde etkilendiği sonucuna ulaşmışlardır. Wubbels, Creton & Hooymayers (1993) yaptıkları bir çalışmada öğretmenlerin kişilerarası davranışları ile öğrenci başarıları arasında bir ilişki bulmuşlardır. Buna göre öğretmenler destekleyici bir ortamda çalıştıklarında öğrenci başarısında artışa neden olmaktadır (Fisher ve Cresswell, 1998, s. 231). Öğrenme çevresi ve öğrenci çıktıları üzerine yürüttükleri bir çalışmada Dorman, JFraser & Mc Robbie (1995) bunlar arasındaki ilişkiyi sınıf çevresi ve öğrenci çıktıları ilişkisinden daha zayıf bulmuşlardır. Cotton (2003) yürüttüğü bir çalışmada bilgili ve okulun öğretim programıyla ilgili olan müdürlerin öğrenci başarısı konusunda bu özellikleri taşımayanlara oranla daha başarılı sonuçlar elde ettiklerini bulmuştur. Yine Waters, Marzano & McNulty (2004), liderlik uygulamaları ile öğrenci başarısı arasında yüksek bir korelasyon olduğunu ortaya koymuşlardır. Gentilucci ve Muto (2007) öğrencilerin müdürün öğretim liderliği davranışlarına dair algılarına yönelik yürüttükleri çalışmada, müdürlerin öğretim liderliği davranışının öğrenci başarısını olumlu etkilediği, öğrencilerin formal ve informal ihtiyaçlarını karşıladığı, aynı zamanda müdürlerin ulaşılabilir olmasının önemi üzerinde durmuşlardır. Bunların yanı sıra sınıfları ziyaret eden müdürlerin interaktif bir şekilde öğrenmeyi ve motivasyonu etkilediğini belirtmişlerdir.

Quinn (2002) yürüttüğü bir çalışmada müdürün öğretim liderliği rolünün öğrencilerin akademik başarıları üzerinde önemli katkıları olduğu sonucuna ulaşmıştır. Müdürler kaynak sağlayarak, öğretimi destekleyerek, sağlıklı iletişim kurarak, görünebilir olarak öğretmen ve öğrencileri olumlu yönde etkilemektedirler.

Harris (2004) yürüttüğü bir çalışmada liderin yetkilerini dağıttığında okul düzeyinde öğrenci başarısı üzerinde olumlu sonuçları olduğunu bulmuştur. Bu sonuç İngiltere’de Eğitim Bakanlığı’nın (DfES) (2007) araştırma sonucuyla örtüşmektedir.

Yine McLaughlin ve Talbert (2001), Bossert, Dwyer, Rowan & Lee (1982), Hallinger ve Murphy (1985), Louis, Marks & Kruse (1996) ve Rosenholtz (1989) liderin davranışlarıyla öğrencilerin öğrenmesi arasında önemli ilişkiler bulmuşlardır. Buna göre liderlik yeterlikleri düşük olan müdürlerin okullarında akademik başarı da düşüktür. Ayrıca başka bir çalışmada Leithwood ve Montgomery (1982) okul liderleri ve öğrenci öğrenmesi arasında olumlu yönde ilişkiler ortaya koymuşlardır. Bu çalışmalarda ortaya konulan temel tema, müdürün davranışlarının öğrenmeyi doğrudan değil ancak okulun amaçları ve hedefleri, öğretmen adanmışlığı, okul kültürü ya da öğretimsel etkinliklere dair katkılarıyla etkilediğidir. Bu konuda Finlandiya’da yürüttükleri bir çalışmada De Maeyer, Rymens, Van Petegem, Bergh & Rijlaarsdam (2007), okul liderliğinin olumlu bir öğrenme iklimi oluşturmak suretiyle öğrenci başarısındaki dolaylı katkısını ortaya koymuşlardır. Youngs ve King (2002), okul profesyonel topluluğu, öğrenci öğrenmesine dair paylaşılan amaçlar, öğretim elemanları arasındaki anlamlı işbirliği, problemlere alternatif çözümler konusunda derinlemesine araştırmalar yapılması ve öğretmenlerin öğretim süreçleri üzerindeki özerkliklerinin öğrenci başarısı üzerinde etkileri olduğunu ifade etmektedir.

Öğretmenlerin sınıf dışında birlikte yaptıkları etkinlikler sınıfta yaptıkları kadar önemlidir ve okulun yeniden yapılanması, profesyonel gelişimi ve öğrenci öğrenmesi üzerinde etkilidir (Louis ve Kruse, 1995). Louis ve Marks (1998), birçok çalışmada profesyonel okul yönetimi ile yüksek öğrenci başarısı arasında ilişkiler bulmuşlardır. Cravens ve Huff (2007), müdürün liderlik davranışı ve başta dezavantajlı öğrenciler olmak üzere öğrencilerin başarısı üzerinde olumlu etkilerini bulmuşlardır. Bütün bunlar okul müdürlerinin liderlik türlerini uygulayacak şekilde kendilerini geliştirmelerinin gerekli olduğunu göstermektedir. Okullarında oluşturdukları işbirliğine dayalı sağlıklı ve güvenli okul ikliminde öğrenci başarısı doğal bir sonuç olmaktadır. Bu anlamda okul müdürleri değişimi kolaylaştırıcı, öğretimi zenginleştirici, uzlaştırıcı ve anahtar karar vericiler olmalıdırlar. Bu kapsamda okullarda beklentileri yüksek tutmak ve öğretmen ve öğrencileri buna inandırmak önemli bir başlangıç olabilir. Özetle 21. yüzyılın müdürleri etkili öğretim ve öğrenme ile sağlanacak sürekli gelişim ve öğrenci performansları konusunda öğretmen ve öğrencileri motive etmek, teşvik etmek ve desteklemek durumundadırlar.

Yapılan değer bazı araştırmalar yine okul müdürlerinin tutum ve davranışlarının öğrenci başarısı üzerinde önemli etkilerinin bulunduğunu göstermektedir (Ross ve Gray, 2006; Marsh ve LeFever, 2004; Briggs ve Wohlstetter, 2003; Fisher ve Frey, 2002; Fulmer, 2006; Hale ve Rollins, 2006; Robertson ve Miller, 2007; Quinn, 2002; Harris, 2004; Dinham, 2004; Janarette ve Sherrets, 2007; Gurr, Drysdale & Mulford, 2006; Hale ve Rollins, 2006).

Dünyanın değişik yerlerinde yapılan bu araştırmaların ortaya koyduğu gerçeklerin eğitim sistemimiz açısından değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Bu nedenle bu araştırma Türkiye’de müdür davranışlarının öğrencilerin akademik başarıları üzerindeki etkisini ortaya çıkartmak amacıyla yürütülmüştür. Bu yolla elde edilecek sonuçların eğitim sistemimizin daha iyi bir şekilde yönetilmesi bakımından önemli olacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda yapılan çalışmanın amacı ilköğretim okullarında görev yapan öğretmen görüşlerine göre okul müdürlerinin öğrencilerin akademik başarısı üzerindeki etkisini ortaya koymaktır. Bu kapsamda yapılan çalışmada aşağıdaki soruların yanıtları aranmıştır.

1-Öğretmen görüşlerine göre, okul müdürlerinin öğrencilerin akademik başarısı üzerindeki genel etkisi nedir?

2-Okul müdürlerinin öğrencilerin akademik başarısı üzerindeki etkisine ilişkin, öğretmen görüşleri arasında cinsiyet, yaş, kıdem, eğitim, ödül ve hizmet içi eğitim değişkenine göre anlamlı farklılıklar var mıdır?

2. YÖNTEM

2.1 Araştırma Modeli

Araştırmada öğretmen algılarına göre okul müdürlerinin öğrenci başarısı üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlandığı için, tarama modellerinden genel tarama modeli kullanılmıştır. Genel tarama modeli, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacıyla evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir (Karasar, 2004: 79).

2.2 Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini, 2010-2011 öğretim yılında İstanbul ili Kadıköy ve Kartal ilçelerindeki ilköğretim kurumlarında görev yapan 3400 öğretmen oluşturmaktadır. Örneklemine ise, evrenden amacına uygunluğu nedeniyle oransız eleman örnekleme yöntemiyle seçilen 680 öğretmen oluşturmaktadır.

2.3 Veri Toplama Araçları

İlköğretim okullarında görev yapan öğretmen görüşlerine göre okul müdürlerinin öğrencilerin akademik başarısı üzerindeki etkisinin araştırıldığı bu araştırmada, kişisel bilgi anketi (cinsiyet, yaş, mesleki kıdem, eğitim durumu, ödül durumu ve hizmet içi eğitim durumu) ve Öğretmen Görüşlerine Göre Okul Müdürlerinin Öğrencilerin Akademik Başarısı Üzerindeki Etkisini Belirleme Ölçeği kullanılmıştır.

Quinn (2002) ve Alig-Mielcarek (2003)'ün çalışmalarından da yararlanılarak, araştırmacılar tarafından geliştirilen ölçek, kendini değerlendirme türünde olup, konu hakkında öğretmen görüşlerini yansıtmaktadır. Ölçekte beşli likert tipi değerlendirme sistemine dayalı 20 madde yer almaktadır. Derecelendirme maddeleri “Hiç (1,00 – 1,79)”, “Az (1,80 – 2,59)”, “Orta (2,60 – 3,39)”, “Çok (3,40 – 4,19)” ve “Pekçok (4,20 – 5,00)” seçeneklerinden oluşmaktadır. Bu seçenekler üzerinde analiz yapabilmek için bu seçeneklere sırasıyla 5’den 1’e kadar sayısal değerler verilmiştir. Aritmetik ortalamanın değerlendirme aralığı için $(5-1=4)$ hesaplanan aralık katsayısına göre $(4/5=0,80)$ seçenek aralıkları düzenlenmiştir.

Araştırmacılar tarafından hazırlanan ölçeğin ilk etapta geçerliği için varimax rotated yöntemi ile faktör analizi işlemleri yapılmıştır. 680 kişilik bir çalışma grubu üzerinden elde edilen verilere dayalı olarak hesaplanan Kaiser-Meyer-Olkin değeri ,523’dür. Bu sonuç uygulama yapılan örneklem grubunun büyüklüğünün faktör analizi yapmak için çok uygun olduğunu göstermektedir. Daha sonra ölçülen özelliğin evren parametresinde çok boyutlu bir özellik olup olmadığını belirlemek üzere Bartlett testi (779,403) yapılmış ve istatistiksel açıdan ,001 düzeyinde anlamlı bir sonuç bulunmuştur. Elde edilen bu sonuç ile öğretmenlerin okul müdürlerinin öğrencilerin akademik başarısı üzerindeki etkisini algılama özelliğinin evren parametresinde çok boyutlu bir özellik olduğu anlaşılmıştır. Yapılan analizler sonucunda ölçeğin sekiz ayrı alt boyuttan oluştuğu anlaşılmıştır. Tüm alt faktörlerin özdeğeri 2’nin altında kalmıştır. Dört alt boyutun birlikte açıkladığı toplam varyans değeri ise 52,020 olmuştur. Ancak tüm alt boyut özdeğerlerinin 2’nin altında olması ve madde sayılarının çok az olması nedeniyle araştırma kapsamında alt boyutlar üstünden değil, toplam puanlar üstünden işlem yapılmıştır.

Testin güvenilirliği cronbach alfa yöntemine dayalı iç tutarlılık katsayısı ile belirlenmiştir. Test toplamının cronbach alfa değeri ,90’dır ve bu sonuç testin çok yüksek bir güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca araştırma

kapsamında madde analiz işlemleri yapılmış ve madde güvenilirlik katsayılarının istatistiksel açıdan ,001 düzeyinde anlamlı sonuçlar verdiği anlaşılmıştır.

2.4 Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

Araştırma kapsamında kullanılan ankette yer alan soruların, frekans ve yüzdelik dağılımları bulunmuş ve yorumlanmıştır. Müdürlerinin öğrencilerin akademik başarısı üzerindeki etkisinin belirlenebilmesi için hem ölçek toplam puanlarının hem de maddelerinin aritmetik ortalamaları alınmış ve baz olarak alınan kriterlere göre yorumları yapılmıştır. Ayrıca her bir maddenin beşli likert tipi değerlendirmeye göre frekans ve yüzdelik dağılımları da incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda “pek çok” görüşünün frekans sayısı çok az olduğundan, katılma dereceleri dört bölüme ayrılmış ve işlemler ondan sonra tekrar yapılmış ve sonuçlar bilimsel açıdan daha uygun şekilde yorumlanmıştır.

Anket ile toplanan bağımsız değişkenlere göre ölçeğin toplam puanlarının farklılıklarını belirlemek üzere hipotez testleri yapılmıştır. Bağımsız değişkenlerin iki kategoriden oluştuğu ve dağılımların normal olduğu durumlarda hipotez testi olarak ilişkisiz grup “t” testi kullanılmıştır. Bağımsız değişkenin ikiden daha fazla kategoriye ayrıldığı durumlarda ölçeğin toplam puanlarının farklılıklarını belirlemek üzere tek yönlü varyans analizi(ANOVA) analizleri yapılmıştır.

Araştırma kapsamında elde edile tüm sonuçlar çift yönlü olarak sınanmış ve anlamlılık düzeyi en az ,05 olarak kabul edilmiştir. Ayrıca ,01 ve ,001 düzeyinde anlamlı çıkan sonuçlar ayrıca tablolarda gösterilmiştir. Araştırmanın tüm istatistiksel analizleri SPSS for Windows paket program ile yapılmıştır.

3. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde öğretmenlerden oluşan çalışma grubuna uygulanan anket ve ölçeğin sonuçları değerlendirilerek yorumlanmıştır. Bu sonuçlar yüzde ve frekans değerlerine göre yorumlanmıştır.

Tablo 1.
Araştırma Grubunu Oluşturan Öğretmenlerin Kişisel Bilgilerine İlişkin Frekans ve Yüzdeler Dağılımları

Değişken	Kategori	f	%	Değişken	Kategori	f	%
Cinsiyet	Kadın	358	52,6		1-5 Yıl	6	,9
	Erkek	322	47,4		6-10 Yıl	101	14,9
Yaş	25-30	16	2,4	Kıdem	11-15 Yıl	179	26,3
	31-35	132	19,4		16-20 Yıl	202	29,7
	36-40	270	39,7		21 ve üstü	192	28,2
	41-45	196	28,8	Ödül	Aldım	371	54,6
	46 ve üstü	66	9,7		Almadım	309	45,4
Eğitim Durumu	Lisans	527	77,5	HİE	Aldım	57	8,4
	Lisansüstü	153	22,5		Almadım	623	91,6
Toplam		680	100			680	100

Katılımcıların % 52,6'ı kadın, % 47,4'ü erkek öğretmenlerden oluşmaktadır. 36-40 yaş grubu öğretmenler yaş değişkeni açısından ilk sırayı almışlardır. Kıdem değişkeni açısından ise, ilk sıra 16-20 yıl arasındaki öğretmenlere aittir. Kıdemi 1-5 yıl arasında olan öğretmenler son sırada bulunmaktadır. Çalışma grubunun % 77,5'i lisans, % 22,5'i yüksek lisans mezunudur. Öğretmenlerin % 54,6'ı çeşitli ödüller alırken, % 45,4'ü ise almamıştır. Öğretmenlerin sadece % 8,4'ü hizmet içi eğitim etkinliklerinden yararlanmış, %91,6 'ı ise yararlanamamıştır.

Tablo 2.

Araştırma Grubuna Uygulanan Öğretmen Görüşlerine Göre Okul Müdürlerinin Öğrencilerin Akademik Başarısı Üzerindeki Etkisini Belirleme Ölçeği Madde Puanlarının Tanımlayıcı İstatistik Değerleri

M. N	Maddeler	Sıralama	n	\bar{xx}	ss	Hiç %	Az %	Orta %	Çok %
1	Akademik konularda öğrencilerle birlikte çalışır	3	680	2,79	,54	,7	25,4	67,8	6,0
2	Öğrencilerin çabalarına yönelik bireysel geribildirimde bulunur	1	680	2,81	1,08	21,0	6,6	41,8	30,6
3	Akademik kararlar alırken okulun hedeflerini göz önünde bulundurur	10	680	2,30	,84	24,9	19,6	55,6	0,0
4	Okulun akademik hedeflerini öğretmenlerle paylaşır	18	680	1,85	,52	21,5	72,6	5,1	,7
5	Öğrencilerin akademik ilerlemesine dair analizleri kullanmaları konusunda öğretmenleri teşvik eder	11	680	2,15	,72	19,9	44,9	35,1	,1
6	Öğretim ve öğrenci başarısı konularında formal tartışmalar düzenler	2	680	2,79	,91	4,6	40,4	26,2	28,8
7	Öğretimin okulun hedefleriyle uyumlu olup olmadığından emin olmak için sınıfları ziyaret eder	5	680	2,52	,55	1,9	45,0	51,0	1,2
8	Öğretimsel göstergeleri değerlendirmede ve yorumlamada öğretmenlerle çalışır	7	680	2,45	,81	16,8	25,6	53,2	4,4
9	Öğretmenlere profesyonel kaynaklar ve materyaller sağlar	16	680	1,91	,48	16,3	76,5	6,9	,3
10	Sınıf düzeyini belirlemek için sık sık sınıf ziyaretleri yapar	8	680	2,35	,75	16,8	31,3	51,9	0,0
11	Okulda önemli bir öğretimsel kaynaktır	9	680	2,34	1,19	26,8	40,4	4,0	28,8
12	Hem öğretmenler hem de öğrenciler istediklerinde rahatlıkla kendisine ulaşırlar	15	680	2,01	,96	45,6	7,5	46,9	0,0
13	Öğretmenler öğretimsel problemler ya da konularla ilgili her an başvuruda bulunurlar	19	680	1,73	,46	27,6	71,3	1,0	0,0
14	Öğretimsel kaynaklar konusunda bilgilidir	13	680	2,06	,73	24,0	45,7	30,3	0,0
15	Güçlü bir öğretim lideridir	4	680	2,57	,93	2,5	66,6	2,1	28,8
16	Öğretmenlerle öğretim programı üzerinde yaptığı tartışmalarda, öğrenci başarısına dair verileri öğretim programlarında kullanır	16	680	1,91	,83	39,4	30,0	30,6	0,0
17	Öğretmenlerin çabalarına yönelik bireysel geribildirimde bulunur	12	680	2,11	,69	18,7	50,9	30,4	0,0
18	Öğretmenlerin profesyonel gelişim çabalarını teşvik eder	20	680	1,68	,60	38,8	53,4	7,8	0,0
19	Personel gelişimi konusunda aktif katılımcıdır	6	680	2,49	,50	,1	49,9	50,0	0,0
20	Okul amaçlarıyla ilgili olarak öğretmenlerin profesyonel gelişimini teşvik eder	14	680	2,05	,74	23,5	49,7	25,0	1,8
	Toplam		680	2,24	,46				

Testi oluşturan tüm maddelerinin ortalaması $\bar{xx}=2,24$ olmuştur. Ölçeğin puanlama özelliğine göre ortalama değer $\bar{xx}=2,59$ 'un altında olduğu için, öğretmenler genel olarak ölçek maddelerine “az düzeyinde” katıldıklarını belirtmişlerdir. Elde edilen bu sonuca göre, öğretmenlerin, müdürlerin öğrencilerin akademik başarısı üzerindeki etkisini algılamalarının oldukça düşük düzeyde olduğu anlaşılmaktadır.

Ölçeğin tüm maddelerinin aritmetik ortalamaları sıralandığında en yüksek ortalamanın ($\bar{xx}=2,81$) 2. madde olan “öğrencilerin çabalarına yönelik bireysel geribildirimde bulunur”na ait olduğu anlaşılmaktadır. Öğretmenlerin % 41,8’i bu maddeye “orta” ve % 30,6’sı “çok” düzeyinde katılmışlardır. Burada daha çok sosyal etkinliklere veya yarışmalara katılan öğrencilerin başarılarına dönük geri bildirimden söz edilebilir.

Bunu $\bar{xx}=2,79$ ortalama ile 6.madde “öğretim ve öğrenci başarısı konularında formal tartışmalar düzenler” ikinci sırada izlemiştir. Öğretmenler bu maddede % 40,4 “az” ve % 28,8 “çok” değerlendirmesinde bulunmuşlardır. $\bar{xx}=2,79$ ortalama ile 1. madde “akademik konularda öğrencilerle birlikte çalışır” üçüncü sırada bulunmaktadır. Öğretmenlerin % 67,8’i gibi çoğunluğu “orta” değerlendirmesi yapmışlardır. Müdürler, zaman zaman öğrencilerin akademik başarılarının artırılması konusunu öğretmenlerle tartışır ve öğrencilerle örnek çalışma yaparlar. Bu görüşün oluşmasında bu durumun etkisi vardır denebilir.

Dördüncü sırada 15. madde “güçlü bir öğretim lideridir” ($\bar{xx}=2,57$) bulunmaktadır. Öğretmenlerin bu maddedeki cevap dağılımlarına bakıldığında ilk sıranın % 66,6 ile “az” değerlendirmesine ait olduğu anlaşılmıştır. Bunu % 28,8 ile “çok” değerlendirmesi izlemiştir. Burada müdürlerin güçlü bir öğretim liderliği özelliği gösteremedikleri söylenebilir.

Beşinci sırada 7. madde bulunmaktadır “öğretimin okulun hedefleriyle uyumlu olup olmadığından emin olmak için sınıfları ziyaret eder” ($\bar{xx}=2,52$). % 51 ile “orta” değerlendirmesi, bu maddede ilk sırayı almıştır. Müdürler, yönetmelik gereği periyodik aralıklarla sınıf ziyaretleri yapmak durumundadır. Maddenin “orta düzeyde” algılanmasında bunun etkisinin olduğu düşünülebilir.

“Okul müdürlerinin personel gelişimi konusunda aktif katılımcı olması”na dayalı 19.madde $\bar{xx}=2,49$ ’luk ortalama ile altıncı sırada yer almıştır. “Öğretimsel göstergeleri değerlendirmede ve yorumlamada öğretmenlerle çalışması”na dayalı 8. madde ise, yedinci sıradadır ($\bar{xx}=2,45$). 11.madde “okulda önemli bir öğretimsel kaynaktır” dokuzuncu sırada bulunmaktadır ($\bar{xx}=2,34$). Onuncu sırada ise 3.madde “akademik kararlar alırken okulun hedeflerini göz önünde bulundurur” yer

almaktadır ($\bar{x}=2,35$). Müdürlerin belirtilen maddelerde gösterdiği tutum ve davranışın yetersizliği, öğretmenlerin “az düzeyinde” bir katılım göstermelerine neden olmuştur denebilir. Sıralamada son sırayı 18.madde “öğretmenlerin profesyonel gelişim çabalarını teşvik eder” ($\bar{x}=1,68$) almıştır. %53,4'lük araştırma grubu bu maddeye az, %38,8'i ise “hiç” yanıtını vermişlerdir. Bunda müdürlerin, öğretmenlerin profesyonel gelişimlerini teşvik etmemelerinin etkisi vardır denebilir.

Ölçekte yer alan hiçbir maddenin ortalaması kısmen, çok ve pek çok kategorilerine girecek düzeyde değildir. Elde edilen tüm bu sonuçlar, öğretmen algısına göre, okul müdürlerinin öğrencilerin akademik başarısı üzerindeki etkisinin düşük düzeyde olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.

Öğretmen Görüşlerine Göre Okul Müdürlerinin Öğrencilerin Akademik Başarısı Üzerindeki Etkisini Belirleme Ölçeğinin Toplam Puanları İçin Yapılan İlişkisiz Grup “t” Testi Sonuçları

Süreksiz Değişkenler	Kategoriler	n	\bar{xx}	ss	Std. Hata	t	sd	p
Cinsiyet	Kadın	358	2,23	,46	2,44	-,62	678	,53
	Erkek	322	2,25	,46	2,61			
Eğitim Durumu	Lisans	527	2,24	,46	2,01	,09	678	,92
	Y.Lisans	153	2,24	,47	3,84			
Ödül Durumu	Evet	371	2,24	,46	2,42	,11	678	,91
	Hayır	309	2,24	,46	2,63			
Hizmet İçi Eğitim	Evet	57	2,24	,46	6,16	-,11	678	,91
	Hayır	623	2,24	,46	1,86			

* p<,05 ** p<,01 *** p<,001

Tablo 3’de araştırma grubunun iki kategorili süreksiz değişkenlerine göre Öğretmen Görüşlerine Göre okul Müdürlerinin Öğrenci Akademik Başarısı Üzerindeki Etkisi Ölçeği toplam puanları için yapılan ilişkisiz grup “t” testi sonuçları sunulmuştur. Yapılan analizler sonucunda hiçbir süreksiz değişkene göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar elde edilememiştir. Cinsiyet, eğitim, ödül ve hizmet içi eğitim özellikleri farklı olan öğretmenlerin, okul müdürlerinin öğrencilerin akademik başarısı üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik algılamaları birbirine eşit düzeydedir.

Tablo 4.

Öğretmenlerin Yaş ve Kıdem Değişkenlerine Göre, Okul Müdürlerinin Öğrenciler Akademik Başarısı Üzerindeki Etkisini Belirleme Ölçeği Toplam Puanları İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Alt Boyut	Yaş	n	\bar{x}	ss	Varyansın Kaynağı	Kare. Top	sd	Kar. Ort	F	p
Yaş	25-30	16	2,28	,48	Gruplar arası	,29	4	7,48	,34	,84
	31-35	132	2,24	,45						
	36-40	270	2,26	,47	Gruplar İçi	146,65	675	,21		
	41-45	196	2,21	,46						
	46 ve üstü	66	2,25	,43	Toplam	146,95	679			
	Toplam	680	2,24	,46						
Kıdem	110 yıl	107	2,27	,47	Gruplar arası	,37	3	,12	,56	,63
	11-15 yıl	179	2,26	,46						
	16-20 yıl	202	2,25	,47	Gruplar İçi	146,58	676	,21		
	21 ve üstü	192	2,21	,45						
	Toplam	680	2,24	,46	Toplam	146,95	679			

* $p < ,05$ ** $p < ,01$ *** $p < ,001$

Araştırma grubunun yaş ve kıdem değişkenlerine göre, Okul Müdürlerinin Öğrencilerin Akademik Başarısı Üzerindeki Etkisini Belirleme Ölçeği toplam puanları için yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 4’de sunulmuştur. Yapılan analizler sonucunda istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar elde edilememiştir. Öğretmen görüşleri, yaş ve kıdem değişkenlerine göre farklılık göstermemiştir.

4. TARTIŞMA

Öğretmen görüşlerine göre, okul müdürlerinin öğrencilerin akademik başarısı üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik olarak yapılan bu çalışmada testi oluşturan tüm maddelerinin ortalaması $\bar{x}=2,24$ olarak bulunmuştur. Ölçeğin puanlama özelliğine göre ortalama değer $\bar{x}=2,59$ ’un altında olduğu için, öğretmenler genel olarak ölçek maddelerine “az” yanıtı vermişlerdir. Elde edilen bu sonuç,

müdürlerin öğrencilerin akademik başarıları üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik öğretmen algılamalarının oldukça düşük düzeyde kaldığını göstermektedir. Oysa yapılan birçok araştırmaya göre müdürler öğrenci başarıları üzerinde çok önemli bir etkiye sahiptirler. Bu durum Fullan (2001), Waters et al (2004), Marsh ve LeFever (2004), Fisher ve Frey (2002), Fulmer (2006), Janarette ve Sherrets'in (2007), Gentilucci ve Muto (2007), Quinn (2002), Cravens ve Huff (2007) ve Leithwood ve Montgomery'nin (1982) yaptıkları araştırmalarla ortaya konulmuştur. Müdürlerin asıl varlık nedenleri öğrencilerin öğrenmelerinin başarılı biçimde gerçekleşmesini sağlamaktır. Bunun için yapması gereken okul toplumunda bulunan herkesi harekete geçirmede liderlik rolünü oynamaktır. Aksi durumda müdürün görevi bürokratik işlemlerle sınırlı kalır ki, bu iş sıradan bir memurun bile yapabileceği bir iştir. Oysa müdür bunlardan fazlasını yapması beklenenden kişidir. Müdürler başarılı bir eğitim öğretim için gerekli bütün altyapıyı oluşturacak faaliyetlerin başlatıcısı ve yürütücüsü durumundadırlar. Bu nedenle girdi ve çıktısı insan olan eğitim sisteminde, müdürün öncelikli görevi insan kaynaklarını doğru bir şekilde kullanmaktır.

Ölçeğin tüm maddelerinin aritmetik ortalamaları sıralandığında en yüksek ortalamanın ($\bar{x}=2,81$) “öğretmenlerin çabalarına yönelik bireysel geribildirimde bulunur” maddesine ait olduğu görülmektedir. Müdürler, öğretmenlerin çalışmalarının okul amaçlarına ve yasal metinlere uygunluğu konusunda geri bildirimde bulunurlar. Çünkü müdürler okulda bütün iş ve işlemlerden sorumlu olduğu için, buradaki amaç ve yasal düzenlemelere uygunsuzluk durumu onu da etkilemektedir.

Bunu ikinci sırada $\bar{x}=2,79$ ortalama ile “öğretim ve öğrenci başarıları konularında formal tartışmalar düzenler” maddesi izlemiştir. Müdürlerin okullarındaki, öğrenci başarısızlıkları üzerinde durmaları ve bu durumu okul çalışanlarıyla tartışarak bir takım önlemler almalıdırlar. Araştırmada müdürlerin bu işi “orta düzeyde” yaptıkları anlaşılmaktadır. Oysa müdürler bunu öğrencilerin akademik başarılarının belirli bir düzeyin altında kaldığında yapmalıdırlar.

Üçüncü sırada $\bar{x}=2,79$ ortalama ile “müdür akademik konularda öğrencilerle birlikte çalışır” maddesi bulunmaktadır. Müdürlerin öğrencilerin akademik gelişimlerine dönük konularda öğrencilerle birlikte çalışması gerekmektedir çünkü onlar diğer çalışanlara göre işine en iyi odaklanan kişiler olmak durumundadırlar. Marsh ve LeFever (2004) yürüttükleri bir çalışmada eğer müdür kendisini öğretime ve okula adarsa, öğrenci başarıları yüksek, adamazsa düşük olduğunu bulmuşlardır.

Dördüncü sırada “güçlü bir öğretim lideridir” ($\bar{x}=2,57$) maddesi bulunmaktadır. Okul etkililiği üzerine yapılan hemen hemen bütün araştırmalar liderliğin

önemi üzerindeki bulguları ortaya koymuşlardır. Janarette ve Sherrets'in (2007) odak grupla yürüttüğü bir çalışmada okul müdürlerinin öğretim liderliği rollerini yerine getirdiklerinde, öğrenci başarısında etkili olduklarını bulmuşlardır. Bunu, Gentilucci ve Muto (2007), Dinham (2004), De Maeyer et al (2007) de araştırmalarıyla desteklemişlerdir. Ancak araştırma sonucuna göre müdürler bu yöndeki liderliği "az düzeyde" göstermektedirler. Çağdaş eğitim sistemlerinde okullarda müdürlerden yönetici değil, öğretim lideri olmaları beklenmektedir.

Beşinci sırada "öğretimin okulun hedefleriyle uyumlu olup olmadığından emin olmak için sınıfları ziyaret eder" ($\bar{x}=2,52$) maddesi yer almıştır. Müdürler sınıflarda yapılan eğitimin, okulun amaçları ile uyumluluğunu sağlamak durumundadırlar. Gentilucci ve Muto (2007) sınıfları ziyaret eden müdürlerin, interaktif bir şekilde öğrenmeyi ve motivasyonu etkilediğini bulmuşlardır.

Okul müdürlerinin "personel gelişimi konusunda aktif katılımcı olması"na dayalı madde $\bar{x}=2,49$ 'luk ortalama ile altıncı sırada bulunmaktadır. Bu sonuca göre müdürler personelin gelişimine yüksek düzeyde katkıda bulunması gerekirken, "az düzeyde" katkıda bulunmuşlardır. Oysa amaca uygun olarak gelişimini sağlamamış personelden beklenen yarar sağlanamaz. De Maeyer et al (2007), okul liderliğinin personel gelişiminin sağlanması suretiyle okulda olumlu bir öğrenme iklimi oluşturmak tutumuyla öğrenci başarısındaki dolaylı katkısını bulmuşlardır.

"Öğretimsel göstergeleri değerlendirmede ve yorumlamada öğretmenlerle çalışması"na dayalı madde yedinci sıradadır ($\bar{x}=2,45$). Buna göre müdürlerin öğretmenlerle öğretimsel göstergeleri değerlendirip, yorumlamaları gerekirken, müdürlerin bu işi "az düzeyde" yaptıkları görülmektedir.

"Müdür okulda önemli bir öğretimsel kaynaktır" maddesi dokuzuncu sırada bulunmaktadır ($\bar{x}=2,34$). Müdürlerin okulda bilgi, deneyim ve birikimleri ile öğretimsel bir kaynak olmaları beklenir. Bu anlamda okulun danışılan, sorulan ve bilgi edinilen otoritesi olmak durumundadırlar. Draper ve McMichael (2003,s.80) 32 müdür ile İskoçya'da yürüttükleri çalışmalarda okul müdürünün dolaylı başarısında etkisinin yanı sıra doğrudan öğrenci başarısı üzerinde %10 gibi etkisi bulunduğunu ifade etmektedirler. Oysa araştırma sonucu müdürlerin bu özelliğinin "düşük" olduğunu göstermektedir.

Onuncu sırada ise "akademik kararlar alırken okulun hedeflerini göz önünde bulundurur" maddesi yer almaktadır ($\bar{x}=2,35$). Müdürler akademik kararları alırken, okulun hedeflerini göz önünde bulundurmamak durumundadırlar. Ancak araştırmaya göre müdürlerin bu konuya yönelik tutumlarının algısının "az düzeyde" kaldığı görülmektedir. Hâlbuki Waters et al (2003) yaptıkları bir çalışmada uzlaştıkları

hususlu müdürün öğrenci başarısında ve meta analiz konularında önemli etkilerinin bulunduğunu ortaya koymuşlardır.

En on sırayı “öğretmenlerin profesyonel gelişim çabalarını teşvik eder” ($\bar{x}=1,68$) maddesi almıştır. Öğretmenler destek gördükleri bir ortamda çalışırlarsa, bu durumun öğrenci başarısını arttıracığı kuşkusuzdur (Fisher ve Cresswell, 1998, s. 231). Aksi durumda bir başarıdan söz edilemez çünkü bireysel gelişimini tamamlamamış bireylerin başkalarına yardımcı olması sağlıklı değildir. Okul müdürlerinin öğrenci başarısı etkisi üzerine yapılan bir araştırmaya göre okul müdürlerinin öğretimi zenginleştirmek ve öğretmenlere dair yönetsel tutumları nedeniyle öğrenci başarısı üzerinde dolaylı bazı etkileri bulunmaktadır. Bu sonuçlar Hallinger ve Heck’in (1996, s.44) yürüttükleri çalışmada çıkan sonuçlarla uyumludur. Yine benzer bir sonuç OECD (2001a, s.3; OECD, 2001b) tarafından yürütülen çalışmada elde edilen sonuçlarla uyumludur. Heck (2000, s.550) yaptığı bir araştırmada sosyo ekonomik statü ile öğrenci başarısı arasında bir ilişki bulmuştur.

Ölçekte yer alan hiçbir maddenin ortalaması kısmen, çok ve pek çok kategorilerine girecek düzeyde değildir. Elde edilen tüm bu sonuçlar, öğretmen algısına göre, okul müdürlerinin öğrencilerin akademik başarısı üzerindeki etkisinin düşük düzeyde olduğunu göstermektedir.

Öğretmenlerin cinsiyet, yaş, kıdem, eğitim, ödül ve hizmet içi eğitim değişkenlerine ilişkin görüşleri arasında, yapılan analizler sonucunda istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar elde edilememiştir. Başka bir deyişle öğretmen görüşleri, belirtilen değişkenlere göre farklılık göstermemiştir.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Öğretmen görüşlerine göre okul müdürlerinin öğrencilerin akademik başarısı üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik olarak yürütülen bu araştırmada müdürlerin öğrencilerin akademik başarısı üzerinde etkisinin $\bar{x}=2,24$ ortalama ile “az düzeyde” olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ölçekte yer alan hiçbir maddenin ortalaması kısmen, çok ve pek çok kategorilerine girecek düzeyde değildir. Ölçeğin puanlama özelliğine göre ortalama değer $\bar{x}=2,59$ ’un altında olduğu için, öğretmenler genel olarak ölçek maddelerine “az düzeyde” katıldıklarını belirtmişlerdir. Elde edilen tüm bu sonuçlar, öğretmen algısına göre, okul müdürlerinin öğrencilerin akademik başarısı üzerindeki etkisinin düşük düzeyde olduğunu göstermektedir.

Ölçeğin tüm maddelerinin aritmetik ortalamaları en yüksek ortalamadan en düşüğe doğru; “öğrencilerin çabalarına yönelik bireysel geribildirimde bulunur”,

“öğretim ve öğrenci başarısı konularında formal tartışmalar düzenler”, “akademik konularda öğrencilerle birlikte çalışır”, “güçlü bir öğretim lideridir”, “öğretimin okulun hedefleriyle uyumlu olup olmadığından emin olmak için sınıfları ziyaret eder”, “personel gelişimi konusunda aktif katılımcı olması”, “öğretimsel göstergeleri değerlendirmede ve yorumlamada öğretmenlerle çalışması”, “okulda önemli bir öğretimsel kaynaktır”, “akademik kararlar alırken okulun hedeflerini göz önünde bulundurur” ve son sırayı da “öğretmenlerin profesyonel gelişim çabalarını teşvik eder” şeklinde sıralanmaktadır.

Yapılan analizler sonucunda öğretmenlerin cinsiyet, yaş, kıdem, eğitim, ödül ve hizmet içi eğitim değişkenlerine ilişkin görüşleri arasında, istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar elde edilememiştir. Diğer bir anlatımla öğretmen görüşleri, belirtilen değişkenlere göre farklılık göstermemiştir. Müdürlerin öğrencilerin akademik başarılarına daha çok katkıda bulunabilmeleri için şunlar önerilmektedir:

1-Okul müdürleri öğretmenlerin profesyonel gelişim çabalarını teşvik etmelidir.

2-Öğretmenler öğretimsel problemler ya da konularla ilgili olarak müdürlere her an başvuruda bulunacak ortamı bulmalıdırlar.

3-Müdürler okulun akademik hedeflerini öğretmenlerle paylaşmalıdırlar.

4-Müdürler, öğretmenlere profesyonel kaynaklar ve materyaller sağlamalıdır.

KAYNAKÇA

- Alig-Mielcarek, J. M. (2003). *A Model Of School Success: Instructional Leadership, Academic Press, And Student Achievement*. Ohio University, Doctoral Dissertation.
- Bossert, S., Dwyer, D., Rowan, B. & Lee, G.(1982). The Instructional Mangement Role of The Principal, *Educational Administration Quarterly*, 18(3), 34-64.
- Briggs, K.L. & Wohlstetter, P. (2003). Key Elements of Successful School-Based management Strategy. *School Effectiveness and School Improvement*, 14 (3), 351-372.
- Cavanagh, F.R. & Romanoski, J.T. (2006). Development Of A Model Of School Principal Behaviours: Rasch Model And Structural Equation Model Analyses Of Teacher Observations, *Australian Reseach Council*, 1-26.
- Cotton, K. (2003). *Principals and Student Achievement*. Melbourne: Hawker Brownlow Education.
- Cravens, X. & Huff, J. (2007). The Influence Of Principal Instructional Leadership Practice On School-Wide Professional Community, *Conference Preceedings For Convention*, 1-23.
- De Maeyer, S., Rymenans, R., Van Petegem, P., Bergh, H. & Rijlaarsdam, G. (2007). Educational Leadership and Pupil Achievement: The Choice of a valid conceptual model to test effects in school effectiveness research. *School Effectiveness and School Improvement*, 18 (2), 125-145.
- DfES (UK, Department for Education and Skills) (2007). *PriceWatersCoopers Report*, London: DfES.
- Retrieved on 28.03.2008.
- Dinham, S. (2004). Principal Leadership for Outstanding Educational Outcomes. *Journal of Educational Administration*, 43 (4), 338-356.
- Dorman, J.P., Fraser, B.J. & Mc Robbie, C.J. (1995). Associations Between School Level Environment and Science Classroom Level Environment In Secondary Schools, *Research In Science Education*, 25 (3), 333-351.
- Draper, J. & McMichael, P. (2003). Keeping the show on the road: The role of the acting headteacher.

- Educational Management and Administration*. 31(1), 67-81.
- Fisher, D. & Cresswell, J. (1998). Actual and Ideal Principal Interpersonal Behaviour, *Learning Environment Research*, 1, 231-247.
- Fisher, D. & Frey, N. (2002). 5 Lessons for Leaders. *Principal Leadership*, 3 (3), 53-56.
- Fullan, M. (2001). The Role Of Principal In School Reform, *Teachers Collage Press*,1-24.
- Fulmer, C.L. (2006). Becoming Instructional Leaders: Lessons Learned from Instructional Leadership Work Samples. *Educational Leadership and Administration*, 18 (1), 109-172.
- Gamage, D., Adams, D. & Mc Cormack, A. (2009). How Does a School Leader's Role Influence Student Achievements? A Review of Research Findings and Best Practices, *International Journal of Educational Leadership Preparation*, 4(1), 1-15.
- Gentilucci, J.L. & Muto, C.C. (2007). Principals' Influence on Academic Achievement: The Student Perspective. *The National Association of Secondary School Principals, Bulletin Sep 2007*. Retrieved on October 18, 2007 from *ProQuest Education Journal*, <http://ProQuest.umi.com.library.newcastle.edu.au/>
- Gurr, D., Drysdale, L. & Mulford, B. (2006). Models of Successful Principal Leadership. *School Leadership and Management*, 26 (4), 371-395.
- Hale, E. & Rollins, K. (2006). Leading the Way to Increased Student Learning. *Principal Leadership*, 6 (10), 6-10.
- Hallinger, P. & Murphy, J.F. (1985). Assessing the Instructional Management Behaviour of Principals, *Elementary School Journal*, 86 (2), 217-247.
- Hallinger, P. & Murphy, J.F. (1987). Assessing and Developing Principal Instructional Leadership. *Educational Leadership*, 45(1), 54-61.
- Hallinger, P. & Heck, R. (1996). Reassessing the Principal's Role in School Effectiveness: A review of the Empirical Research, 1980-1995. *Educational Administration Quarterly*. 32(1), 5-44.

- Harris, A. (2004). Distributed Leadership and School Improvement. *Educational Management Administration & Leadership*, 32 (1), 11-24.
- Heck, R. (2000). Estimating the Impact of School Quality on School Outcomes and Improvement: a Valued-Added Approach. *Educational Administration Quarterly*, 36(4), 513-552.
- Janerrette, D. and Sherretz, K. (2007). School Leadership and Student Achievement. *Education Policy Brief*. Retrieved on October 17, 2007, from <http://www.rdc.udel.edu/>.
- Karasar, N. (2004). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Leithwood, K. A. & Montgomery, D.J. (1982). The Role Of Elementary School Principal In Program Involvement, *Review of Educational Research*, 52, 309-339.
- Louis, K. S. & Kruse, S. (1995). *Professionalism and Community: Perspectives From Urban Schools*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.
- Louis, K. S. & Marks, H. M. (1998). Does Professional Community Affect the Classroom? Teachers' Work and Student Experiences in Restructuring Schools. *American Journal of Education*, 106(4), 532-575.
- Louis, K. S., Marks, H. & Kruse, S. (1996). Teachers' Professional Community in Restructuring Schools. *American Educational Research Journal*, 33(4), 757-798.
- Marsh, D.D. & LeFever, K. (2004). School Principals as Standards-Based Educational Leaders. *Educational Management, Administration, and Leadership*, 32 (4), 387-404.
- McLaughlin, M. & Talbert, J. (2001). *Professional Communities and The Work Of High School Teaching*, Chicago: University Of Chicago Pres.
- OECD. (2001a). Report on Hungary/OECD seminar on Managing Education for Lifelong Learning, 6-7 December 2001, Budapest.
- OECD. (2001b). *Knowledge and skills for life: First results from PISA 2000*. Paris: OECD.
- Purkey, S.C. & Smith, M.S. (1982). Too Soon Too Cheer? Synthesis of Research On Effective Schools, *Educational Leadership*, 40 (3), 64-69.

- Quinn, D. M. (2002). The Impact of Principal Leadership on Behaviours on Instructional Practice and Student Engagement. *Journal of Educational Administration*, 40 (5), 447-467.
- Robertson, J. & Miller, T. (2007). School Leadership and Equity: The case of New Zealand. *School Leadership & Management*, 27 (1), 91-103.
- Rosenholtz, S.J. (1989). *Teachers' Workplace: The Social Organization Of Schools*. New York:Longman.
- Ross, J.A. & Gray, P. (2006). School Leadership and Student Achievement: The Mediating Effects of Teacher Beliefs. *Canadian Journal of Education*, 29 (3), 798-822.
- Şişman, M. (2002). *Öğretim Liderliği*. Ankara: PegemA Yayını.
- Townsend, T. (1997). What Makes School Effective? A Comparison between School Communities in Australia and the USA. *School Effectiveness and School Improvement*, 8 (3), 311-326.
- Waters, J.T., Marzano, R.J. & McNulty, B. (2004). Leadership That Sparks Learning. *Educational Leadership*, 61 (7), 48-51.
- Waters, T., Marzano, R. J., & McNulty, B. A. (2003). *Balanced Leadership: What 30 Years Of Research Tells Us About The Effect Of Leadership On Student Achievement*. Denver, CO: MCREL.
- Wubbels, T., Creton, H. & Hooymayers, H. (1993). Review of Research on Teacher Communication Styles With Use Of The Leary Model, *Journal of Classroom Interaction*, 27 (1) 1-11.
- Youngs, P. & King, M. B. (2002). Principal Leadership for Professional Development To Build School Capacity. *Educational Administration Quarterly*, 38(5), 643-670.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN DİNİ YÖNELİMLERİ İLE BİREYSEL DEĞERLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Kürşad YILMAZ^[*]

ÖZET

Problem Durumu: Değerler, bireylerin davranış, değerlendirme ve tutumlarına yön veren temel kültürel unsurlardır. Bu anlamda değerler bir şeyin arzu edilebilir (iyi) ya da edilemez (kötü) olduğu hakkındaki inançtır. Değerler farklı birçok psikolojik ve kültürel unsur ile etkileşim halindedir. Bu unsurlar arasında tutumlar, inançlar, normlar, ideolojiler, varsayımlar, istekler, ilgiler ve ihtiyaçlar sayılabilir. Değerler ile ilişkisi olabilecek kavramlardan biri de dini yönelim kavramıdır. Çünkü din geçmiş ve günümüz toplumlarında önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireylerin mensup oldukları dine ilişkin görüşleri, onların dini yönelimlerini ortaya koymaktadır. Dini yönelim, bireyin bir dini, herhangi bir derecede benimseme veya benimsememe şeklindeki değerlendirmesi olarak tanımlanabilir.

Araştırmanın Amacı: Bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin dini yönelimleri ile değer tercihleri arasındaki ilişkinin belirlenmesidir. Bu amaca ulaşmak için şu sorulara yanıt aranmıştır: 1) Üniversite öğrencilerinin dini yönelimleri nasıldır? 2) Üniversite öğrencilerinin dini yönelimleri cinsiyete göre değişmekte midir? 3) Üniversite öğrencilerinin değer tercihleri nasıldır? 4) Üniversite öğrencilerinin değer tercihleri cinsiyete göre değişmekte midir? 5) Üniversite öğrencilerinin dini yönelimleri ile değer tercihleri arasında nasıl bir ilişki vardır?

Yöntem: Araştırma, tarama modelindedir. Araştırmanın örnekleminde, seçkisiz olarak belirlenen 221 üniversite öğrencisi bulunmaktadır. Veriler, Dini Yönelim Ölçeği ve Bireysel Değerler Envanteri ile toplanmıştır. Araştırmada betimsel istatistikler ve korelasyon analizi kullanılmıştır.

^[*] Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

Bulgular ve Sonuçlar: Elde edilen bulgulara göre katılımcılar yüksek düzeyde bir dini yönelime sahiptir. Katılımcılar, ölçekte yer alan 18 maddenin 10'una “her zaman”, 6'sına “çoğu zaman”, 2'sine ise “bazen yanıtını vermiştir. Katılımcılar, ölçekte yer alan maddeler arasında en yüksek katılımı “Dinî inancın gerekli olduğunu düşünürüm” maddesine gösterirken, en düşük katılımı ise “Nafile (farz olmayan) ibadetler yaparım” maddesine göstermiştir. Katılımcıların dini yönelimleri cinsiyete göre değişmemektedir. Üniversite öğrencileri bireysel değerlerde de yüksek bir ortalamaya sahiptir. Katılımcılar, ölçekte verilen değerlerin kendilerini “genellikle” tanımladığını düşünmektedir. Katılımcılar bireysel değerlerde en yüksek katılımı sırası ile “Paylaşım”, “Dürüstlük”, “Saygı ve Doğruluk”, “Disiplin ve Sorumluluk” ve “Güven ve Bağışlama” boyutlarına göstermiştir. Katılımcıların, Bireysel Değerler Toplam Puan, Disiplin ve Sorumluluk, Güven ve Bağışlama ve Saygı ve Doğruluk alt boyutlarındaki görüşleri cinsiyete göre değişmemektedir. Ancak, Dürüstlük ve Paylaşım alt boyutlarındaki görüşleri cinsiyete göre değişmektedir. Katılımcıların dini yönelimleri ile bireysel değer tercihleri, disiplin ve sorumluluk değerleri, güven ve bağışlama değerleri ve saygı ve doğruluk değerleri arasında aynı yönde ve anlamlı ilişkiler vardır. Ancak katılımcıların dini yönelimleri ile dürüstlük değerleri ve paylaşım değerleri arasında anlamlı ilişki yoktur. Belirlenen bu ilişkiler düşük düzeydedir.

Anahtar Kelimeler: Dini yönelim, bireysel değerler, üniversite öğrencileri.

The Relationship between Personal Values and Religious Tendency among Turkish University Students

ABSTRACT

Problem: Values are main cultural factors which guide individuals' behaviours, judgements and attitudes. Values interact with a lot of different psychological and cultural factors. Religious tendency is one of the notions in relation to values because religion appears as a critical factor in the previous and modern societies. Religious views reveal religious tendency, which might be defined as personal judgment about a religion in order to determine whether that religion is, to a certain extent, agreeable or disagreeable.

Purpose of the Study: The main purpose of the research was to determine the relationship between university students' religious tendency and value preferences.

To this end, the following questions were answered: 1) What is university students' religious tendency? 2) Does university students' religious tendency vary according to gender? 3) What are university students' value preferences? 4) Do university students' value preferences vary according to gender? 5) What is the relationship between university students' religious tendency and value preferences?

Method: A survey research methodology was employed in the study. The sample of study consisted of 221 randomly chosen university students. Data was collected by Religious Attitude Scale and Personal Values Inventory. In the research, descriptive statistics and correlation analysis were used.

Findings and Results: The participants have a high religious tendency. Out of 18 items, the participants answered 10 items "always", 6 items "mostly", and 2 items "sometimes". The mostly agreed scale item was "I feel religious belief is necessary", while the least agreed scale item was "I perform the null religious practices (not sunnah)". The participants' religious tendency did not vary according to gender. The participants included in the study had a high mean of personal values. The participants thought that the values in the scale "generally" described them. The mostly agreed personal values were respectively: "Sharing", "Honesty", "Respect and Justice", "Discipline and Responsibility" and "Trust and Forgiveness". The participants' views in Personal Values Total Score, Discipline and Responsibility, Trust and Forgiveness and Respect and Justice did not vary according to gender. However, their views in Honesty and Sharing varied according to gender. There were significant and positive relationships between the participants' religious tendency and personal value preferences, discipline and responsibility values, trust and forgiveness values and respect and justice values. Yet, there was no significant relationship between the participants' religious tendency and honesty values and sharing values. However, those relationships were low.

Key Words: Religious tendency; value preferences; university students.

1. GİRİŞ

Değerler, bireylerin davranış, değerlendirme ve tutumlarına yön veren temel kültürel unsurlardır. Değer kavramı çoğu zaman, ilgiler, zevkler, tercih edilen ya da edilmeyen düşünceler, tercihler, görevler, ahlaki yükümlülükler, arzular, istekler, amaçlar, gereksinimler, hoşlanılmayanlar, cazibeler ve tercih edilen birçok yönelim ile ilgili olarak kullanılmaktadır (Williams, 1979). Schwartz'a göre (1994) değerler, bir inanç durumudur, ait olunmak istenilen veya kabul gören bir hâldir, belirli durumları aşmaya yöneliktir, olayların ve insanların davranışının seçimine veya gelişimine rehberlik etmekte ve önceki değerlerin oluşturduğu bir sistemin, diğer değerlerde oluşturduğu öneme bağlı olarak düzenlenmektedir. Değerler bir şeyin arzu edilebilir (iyi) ya da edilemez (kötü) olduğu hakkındaki inançtır (Güngör, 1998). Bu anlamda değerler, bireylerin yaşamına yön veren, kural görevi gören, önem dereceleri farklı olan, arzulanan amaçlardır (Schwartz ve Sagie, 2000). Kluckhohn (1951) değeri, bir grubun ya da bireyin özelliğini gizli ya da açık olarak ortaya koyan, eylemin biçim, araç ve amaçları arasından tercih yapmayı etkileyen bir kavram olarak tanımlamıştır.

Değerler, çok farklı alanlarda çalışılmasına rağmen, üzerinde uzlaşılmış bir değer tanımına ulaşamamıştır. Ancak genel olarak değerler, bireylerin ideal davranış tarzları ya da yaşam amaçları hakkındaki inançları olup, davranışa farklı tarzlarda rehberlik eden çok yönlü standartlar (Rokeach, 1973) olarak görülebilir. Değerlerin tanımlanması konusunda yaşanan güçlük değerlerin sınıflandırılmasında da yaşanmaktadır. Çünkü hem değerlerin tanımlanması ve temel değerlerin hangileri olduğunun belirlenmesi, hem de değerlerin sınıflandırılması konusunda çok farklı görüşler bulunmaktadır (Yılmaz, 2008). Ancak genel olarak değerler evrensel, toplumsal ve bireysel değerler şeklinde sınıflandırılabilir.

Bu çalışmada bireysel değerler üzerinde durulmuştur. Roy'a göre (2003) bireysel değerlerin ölçülmesi; sürekli gelişim ve etik değerlere bağlı ve sorumlu bir toplumun sürekliliği için önemlidir. Bireysel değerler kavramı, idealleri, kavramları ve bireyin yaşamında önem verdiği öğeleri anlatmaktadır. Değerler, bütün yaşamı ve tutumları, ilkeleri ve kişilikten kaynaklanan değerli şeyleri etkilemektedir. Değerler aynı zamanda bireylerin dünyaya bakış açıları ile bütünleşmekte ve önceliklerini belirlemektedir (Hostetter, 2003). Bundan dolayı, pek çok sosyal bilimci değerlerin, insan davranışlarının açıklanmasında temel bir öneme sahip olduğunu düşünmektedir (Kuşdil ve Kağıçbaşı, 2000). Çünkü değerlerin incelenmesi hem bireyleri hem içinde buldukları kültürleri ve örgütleri anlamakta temel bir yöntemdir (Roy, 2003).

Değerlerin kökeni ya da edinilmesi konusunda, farklı görüşler vardır. Ancak kesin olan, değerlerin genetik olarak aktarılmadığıdır. Değerler sosyal yaşamda öğrenilmekte ve sonraki kuşaklara aktarılmaktadır. Rokeach'a göre (1973) sosyo-kültürel ortamın çeşitli yönleri ve bireyin kişilik özellikleri değerlerin alt yapısını etkilemektedir. Çünkü değerler, bireylerin kritik durum ve olaylardaki tercihlerini gösteren çok derin psikolojik yapılarıdır (Nicholson, 1991). Bu anlamda değerler farklı birçok psikolojik ve kültürel unsur ile etkileşim halindedir. Bu unsurlar arasında tutumlar, inançlar, normlar, ideolojiler, varsayımlar, istekler, ilgiler ve ihtiyaçlar sayılabilir. Değerler ile ilişkisi olabilecek kavramlardan biri de dini yönelim kavramıdır. Çünkü din geçmiş ve günümüz toplumlarında önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Kuzgun ve Sevim, 2004). Dinin toplum, toplumun da din üzerinde birçok etkisi vardır. Schwartz ve Huismans'a göre (1995) din, normlara ve sosyal yapıya kaynaklık eder ve böylece sosyal kuralların kabulünü sağlar. Din, sosyal çevre üzerinde güçlü bir toplumsal hareket kadar etkilidir (Costa ve Goodwin, 2006). Bu anlamda değerlerin önemli kaynaklarından biri de dindir (Rokeach, 1969a, 1969b; Barnea ve Schwartz, 1994; Costa ve Goodwin, 2006). Bundan dolayı insan değerlerinde dinin etkisinin belirlenmesi önemlidir (Costa ve Goodwin, 2006).

Din ve değerler konusunda yapılan araştırmalarda, dini değerler ile kişilik ilişkisi (Heaven ve Ciarrochi, 2007; Muñoz-García ve Saroglou, 2008), din ile değerler arasındaki ilişki (Costa ve Goodwin, 2006; Roccas, 2005; Saroglou, Delpierre ve Dernelle, 2004), değer eğitimi (Lovat ve Clement, 2008) gibi konular dikkat çekmektedir. Din ile değerler arasındaki ilişki ile ilgili araştırmaların uzun tarihinde ilginç bulgular elde edilmiştir (Muñoz-García ve Saroglou, 2008). Costa ve Goodwin (2006) bireysel değerlerin dinden etkilendiğini belirlemiştir. Ayrıca çeşitli araştırmalarda (Arat, 1998; Eysenck, 1998; Kimmerling, 1999; Saroglou, Delpierre ve Dernelle, 2004; Welch, Legee ve Woodberry, 1998) farklı dinlere sahip olan kişilerin farklı değerlere sahip oldukları belirlenmiştir. Bu araştırmalarda, bireysel değerlerin dini gruplara göre değişmesi din ile değerler arasında bir ilişki olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Toplumsal hayatın önemli kurumlarından biri olan din, insanın tutum ve davranışları, sosyal ilişkileri ve sosyal hayatı üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Din, insan ve toplum hayatındaki tartışılmaz öneminden dolayı eski çağlardan beri düşünürlerin ilgi odağı olmaktadır (Köktaş, 1993). Bireylerin mensup oldukları dine ilişkin görüşleri, onların dini yönelimlerini ortaya koymaktadır. Dini yönelim, bireyin bir dini, herhangi bir derecede benimseme veya benimsememe şeklindeki değerlendirmesi (Onay, 2002) olarak tanımlanabilir. Başka bir ifadeyle dini

yönelim, bireyin dini değerlerini ve inançlarını yaşama biçimidir (Allport ve Ross, 1967; Batson ve Ventis, 1982). Yani dini yönelim, insanın dinle ilgili psikolojik yönelimi, onun inanç dünyasıdır. Bireyin dinle ilgili değerlendirmelerini ifade eden her çeşit tepkisi ve bunların derecesi kişinin dini yöneliminin göstergesidir (Kuzgun ve Sevim, 2004). Dini yönelimi yüksek olan bireyler, bütün yaşamlarını dini inançlarına uyumlu hale getirmeye çalışarak, gündelik hayatlarını (ev, iş, okul vb) buna bağlı bir biçimde sürdürmektedir (Allport ve Ross, 1967; Donahue 1985a, 1985b; Herek, 1987). Ancak, inanıp inanmamak, şu veya bu şekilde dindar olmak ya da olmamak kişilerin genellikle bireysel tercihleriyle ilgili bir konudur (Onay, 2003). Dini yönelim dinlerdeki Tanrı ve ahiret anlayışı ile birlikte ele alındığında üç önemli faktör öne çıkmaktadır. Bunlar; dini düşünce (inanç), dini davranışlar (ibadet) ve ilk iki faktörle ilişkili olarak kişinin duyguları ve ileriye yönelik karşılık beklentisidir (Kuzgun ve Sevim, 2004).

Bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin dini yönelimleri ile değer tercihleri arasındaki ilişkinin belirlenmesidir. Bu amaca ulaşmak için aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Üniversite öğrencilerinin dini yönelimleri nasıldır?
2. Üniversite öğrencilerinin dini yönelimleri cinsiyete göre değişmekte midir?
3. Üniversite öğrencilerinin değer tercihleri nasıldır?
4. Üniversite öğrencilerinin değer tercihleri cinsiyete göre değişmekte midir?
5. Üniversite öğrencilerinin dini yönelimleri ile değer tercihleri arasında nasıl bir ilişki vardır?

2. YÖNTEM

2.1. Model

Bu araştırma ilişkisel tarama modelindedir. Üniversite öğrencilerinin dini yönelimleri ile bireysel değerleri arasında ilişki olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır.

2.2. Evren-Örneklem

Araştırmanın örneklemini Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğrenim gören ve seçkisiz olarak belirlenen 221 üniversite öğrencisinden oluşmaktadır. Araştırmada dokuz farklı bölümdeki öğrencilerden veri toplanmıştır. Katılımcıların % 69.7'si kadın (n=152), % 30.3'ü erkektir (n=66). Katılımcıların yaşları 19 ile 29 arasında değişmektedir.

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada veri toplama aracı olarak, Dini Yönelim Ölçeği (Onay, 2000) ve Bireysel Değerler Envanteri (Roy, 2003) kullanılmıştır. *Dini Yönelim Ölçeği*, Onay (2000) tarafından kişilerin düşünce, davranış ve duygularında dinin ne derecede yer aldığını tespit etmek amacı ile geliştirilmiştir. Ölçekte, on ikisi düz ve altısı ters kodlanan likert tipi 18 madde bulunmaktadır. Ölçeğin düşünce, davranış ve duygu olmak üzere üç alt boyutu vardır. Ölçek, *Hiç bir zaman, Bazen, Çoğu zaman, Her zaman* şeklinde yanıtlanmaktadır. Ölçeğin alt ve üst puan sınırları, en düşük 18; en yüksek 72'dir. 1 Ölçekten alınan puanın 72'ye doğru çıkması, yükselen dinî yönelim düzeyini, 18'e doğru düşmesi de azalan dinî yönelim düzeyini göstermektedir. Ölçeğin Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı .95'dir (Onay, 2000). Ölçekte; dinî kuralları sıkıcı bulurum, dua ederim, toplumun geri kalmasına, dinî kuralların neden olduğunu düşünürüm, dinin yasak ettiği şeyleri yaptığım olur, dinin toplum hayatı açısından faydalı olduğunu düşünürüm gibi maddeler bulunmaktadır.

Roy (2003) tarafından geliştirilen *Bireysel Değerler Envanteri*, Asan, Ekşi, Doğan ve Ekşi (2008) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçek, likert tipi 47 madde ve beş alt boyuttan (Disiplin ve Sorumluluk, Güven ve Bağışlama, Dürüstlük, Saygı ve Doğruluk ve Paylaşım) oluşmaktadır. Bu boyutlar toplam varyansın % 41,24'ünü açıklamaktadır. Ölçeğin Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı .63'dür. Alt boyutların değerleri ise .60 ile .71 arasında değişmektedir. Ölçekte; "İşimi yaparken doğru süreçleri takip ederim", "Kendimi kaliteli bir ürün ortaya koymaya adanmışımdır" (Disiplin ve Sorumluluk Alt Ölçeği), "Hata yapan insanları affedebilirim", "Kin tutarım" (Güven ve Bağışlama Alt Ölçeği), "Özür dilemek bana göre değildir", "Dürüstlük ve doğruluk başarıyla ilişkilidir" (Dürüstlük Alt Ölçeği), "Kendi hatalarım hakkında dürüst olabilirim", "Dürüstçe fikirlerimi ifade ederim" (Saygı ve Doğruluk Alt Ölçeği), "Biriyle paylaşımında bulununca kendimi iyi hissederim", "Bence paylaşmak iyi ve sağlıklı bir ilişkinin temelidir" (Paylaşım Alt Ölçeği) gibi maddeler bulunmaktadır. Ölçek, 1-Beni hiç tanımlamaz, 2-Beni nadiren tanımlar; 3-Beni bazen tanımlar, 4-Beni genellikle tanımlar ve 5-Beni her zaman tanımlar yanıtları ile yanıtlanmaktadır. Araştırma verilerinin analizinde betimsel istatistikler, t-testi ve Pearson korelasyon analizi kullanılmıştır.

3. BULGULAR

3.1. Dini Yönelim İle İlgili Bulgular

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, üniversite öğrencileri yüksek düzeyde ($n=221$, $\bar{X}=3.16$, $S=0.44$) dini yönelime sahiptir. Bunun 4'lü Likert tipi bir ölçek için yüksek bir değer olduğu söylenebilir. Katılımcılar, ölçekte yer alan

18 maddenin 10'una "her zaman", 6'sına "çoğu zaman", 2'sine ise "bazen yanıtını vermiştir. Katılımcılar, ölçekte yer alan maddeler arasında en yüksek katılımı "Dinî inancın gerekli olduğunu düşünürüm" ($\bar{X}=3.81$, $S=0.59$) maddesine gösterirken, en düşük katılımı ise "Nafile (farz olmayan) ibadetler yaparım" ($\bar{X}=2.08$, $S=0.65$) maddesine göstermiştir. Katılımcıların dini yönelimleri cinsiyete göre değişmemektedir [$t(216)=0.15$; $p>.05$]. Kadın katılımcıların dini yönelimleri ($n=152$, $\bar{X}=3.16$, $S=0.42$) ile erkek katılımcıların dini yönelimleri ($n=66$, $\bar{X}=3.15$, $S=0.50$) hemen hemen aynıdır ($p=0.88$).

3.2. Bireysel Değer Tercihleri İle İlgili Bulgular

Üniversite öğrencileri bireysel değerlerde de yüksek ($n=221$, $\bar{X}=3.93$, $S=0.36$) bir ortalamaya sahiptir. Katılımcılar, ölçekte verilen değerlerin kendilerini "genellikle" tanımladığını düşünmektedir. Katılımcılar en yüksek ortalamaya "Paylaşım" ($n=221$, $\bar{X}=4.27$, $S=0.63$) alt boyutunda sahiptir. Katılımcılar bu boyuttaki değerlerin kendilerini "her zaman" tanımladığını düşünmektedir.

"Paylaşım" alt boyutunu sıra ile "Dürüstlük" ($n=221$, $\bar{X}=4.18$, $S=0.53$), "Saygı ve Doğruluk" ($n=221$, $\bar{X}=4.17$, $S=0.61$), "Disiplin ve Sorumluluk" ($n=221$, $\bar{X}=4.02$, $S=0.49$) ve "Güven ve Bağışlama" ($n=221$, $\bar{X}=3.37$, $S=0.59$) alt boyutları izlemektedir. Katılımcılar, "Dürüstlük", "Saygı ve Doğruluk" ve "Disiplin ve Sorumluluk" boyutlarındaki değerlerin kendilerini "genellikle", "Güven ve Bağışlama" boyutundaki değerlerin ise "bazen" tanımladığını düşünmektedir.

Katılımcılar, "Disiplin ve Sorumluluk" alt boyutunda yer alan 16 maddenin 7'sine "Beni genellikle tanımlar", 8'ine "Beni bazen tanımlar", 3'üne ise "Beni nadiren tanımlar" yanıtını vermiştir. Katılımcılar bu boyutta, en yüksek katılımı "Birlikte çalıştığım insanlara saygı duyarım" ($\bar{X}=4.61$, $S=0.58$) maddesine, en düşük katılımı ise "Adanmış bir çalışanı" ($\bar{X}=3.07$, $S=1.17$) maddesine göstermiştir.

"Güven ve Bağışlama" alt boyutunda yer alan 12 maddenin 8'ine "Beni her zaman tanımlar", 6'sına "Beni genellikle tanımlar", 3'üne ise "Beni bazen tanımlar" yanıtı verilmiştir. "Güven ve Bağışlama" alt boyutunda yer alan maddeler arasında en yüksek katılım gösterilen madde "Başkalarına güvenmenin eski moda olduğunu düşünmüyorum" ($\bar{X}=3.85$, $S=1.17$) maddesi, en düşük katılım gösterilen madde ise "Hiç kimseye güvenemem" ($\bar{X}=2.68$, $S=1.08$) maddesidir.

Katılımcılar, "Dürüstlük" alt boyutunda yer alan 9 maddenin 4'üne "Beni her zaman tanımlar", 5'ine "Beni genellikle tanımlar" yanıtını vermiştir. Katılımcılar bu boyutta kendilerini en yüksek oranda "Dürüstlüğü işe yaradığını düşünürüm"

($\bar{X}=4.40$, $S=0.84$) maddesinin tanımladığını, en düşük oranda ise “Birlikte çalıştığım insanların yorumlarını saldırgan bulursam onlara nasıl hissettiğimi söylerim” ($\bar{X}=3.83$, $S=0.90$) maddesinin tanımladığını belirtmiştir.

Katılımcılar, “*Saygı ve Doğruluk*” alt boyutunda yer alan 6 maddenin 1’ine “Beni her zaman tanımlar”, 5’ine ise “Beni genellikle tanımlar” yanıtını vermiştir. Katılımcılar, bu boyutta en yüksek katılımı “Bence özür dilemek zayıflık işareti değildir” ($\bar{X}=4.40$, $S=1.09$) maddesine gösterirken, en düşük katılımı “Dürüstçe fikirlerimi ifade ederim” ($\bar{X}=4.06$, $S=0.95$) maddesine göstermiştir.

“*Paylaşım*” alt boyutunda yer alan 4 maddenin 3’üne “Beni her zaman tanımlar”, 1’ine ise “Beni genellikle tanımlar”, yanıtını verilmiştir. Bu boyuttaki maddeler arasında en yüksek katılım “Bence paylaşmak iyi ve sağlıklı bir ilişkinin temelidir” ($\bar{X}=4.38$, $S=0.79$) maddesine gösterilirken, en düşük katılım ise “Kendimi tümüyle iyi hissetmemde paylaşmanın yeri büyüktür” ($\bar{X}=4.10$, $S=0.84$) maddesine gösterilmiştir.

Katılımcıların, Bireysel Değerler Toplam Puan [$t(216)=1.53$; $p=0.12>.05$], Disiplin ve Sorumluluk [$t(216)=1.55$; $p=0.12>.05$], Güven ve Bağışlama [$t(216)=1.68$; $p=0.09>.05$] ve Saygı ve Doğruluk [$t(216)=1.45$; $p=0.14>.05$] alt boyutlarındaki görüşleri cinsiyete göre değişmemektedir. Ancak, Dürüstlük [$t(216)=2.19$; $p=0.02<.05$] ve Paylaşım [$t(216)=4.03$; $p=0.00<.05$] alt boyutlarındaki görüşleri cinsiyete göre değişmektedir. Dürüstlük (Kadın $\bar{X}=4.24$, $S=0.53$; Erkek $\bar{X}=4.07$, $S=0.52$) ve Paylaşım alt boyutunda (Kadın $\bar{X}=4.38$, $S=0.57$; Erkek $\bar{X}=4.02$, $S=0.69$) kadın katılımcılar erkek katılımcılardan daha yüksek ortalamaya sahiptir. Fark çıkmayan diğer boyutlarda ve toplam puanda da kadın katılımcılar daha olumlu görüşlere sahiptir. Erkek katılımcılar (Erkek $\bar{X}=3.48$, $S=0.51$) sadece “Güven ve Bağışlama” boyutunda kadın katılımcılardan (Kadın $\bar{X}=3.33$, $S=0.61$) daha yüksek ortalamaya sahiptir.

3.3. Dini Yönelim İle Bireysel Değerler Arasındaki İlişki

Katılımcıların dini yönelimleri ile bireysel değer tercihleri [$r=.26$; $p=0.00<.01$], disiplin ve sorumluluk değerleri [$r=.15$; $p=0.03<.01$], güven ve bağışlama değerleri [$r=.29$; $p=0.001<.01$] ve saygı ve doğruluk değerleri [$r=.16$; $p=0.02<.05$] arasında aynı yönde ve anlamlı ilişkiler vardır. Ancak katılımcıların dini yönelimleri ile dürüstlük değerleri [$r=.09$; $p=0.17>.01$] ve paylaşım değerleri [$r=.07$; $p=0.29>.01$] arasında anlamlı ilişki yoktur.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada katılımcıların dini yönelimleri ile değer tercihleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaca ulaşmak için ilk önce katılımcıların dini yönelimleri ve değer tercihleri ile ilgili durum belirlenmiş ve cinsiyete göre karşılaştırılmıştır. Elde edilen bulgulara katılımcılar oldukça yüksek düzeyde dini yönetime sahiptir. Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu da (2009) “Türkiye’de Dindarlık: Uluslararası Bir Karşılaştırma” adlı çalışmada katılımcıların çoğunluğunun kendisini bir miktar dindar olarak kabul ettiğini belirlemiştir. Kendisini oldukça dindar algılayanların oranı % 39, biraz dindar algılayanların oranı % 32, son derece dindar olduğunu söyleyen katılımcıların oranı ise % 16 civarındadır. Katılımcıların % 46.5’i dindarlığı, “dini vecibelerini yerine getiren ve dini değerlerine bağlı”, % 27.8’i ise “dini vecibelerini yerine getiren ancak dine sıkı sıkıya bağlı olmayan” olarak tanımlamıştır. Konrad Adenauer Vakfı (1998) tarafından yapılan “Türk Gençliği 98” adlı çalışmada, çalışmaya katılan gençlerin % 21.1’i, yaşamı anlamlı kılan ilk üç değer arasında “din ve inanç” değerlerini anmışlardır.

Bu çalışmada, katılımcıların en yüksek katılım gösterdiği madde “Dinî inancın gerekli olduğunu düşünürüm”, en düşük katılım gösterdiği madde ise “Nafile (farz olmayan) ibadetler yaparım” maddesidir. Bu maddelerden birincisi dini yönelimin inanç, ikincisi ise ibadet boyutunu yansıtmaktadır. Buna göre katılımcıların dini inancın gerekli olduğunu düşündüğü, ancak bazı ibadetleri pek yapmadıkları söylenebilir. Daha önce yapılan çalışmalarda da katılımcıların genellikle inanç boyutundaki ortalamalarının, ibadet boyutundan daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Örneğin “Türk Gençliği 98” adlı çalışmada, bir değer olarak dine verilen öncelik ile dini inanç ve pratiklerin yaygınlığı arasında fark belirlenmiştir (Konrad Adenauer Vakfı, 1998). Bu çalışmada elde edilen bulgu daha önceki çalışmaların bulguları ile paralellik göstermektedir.

Araştırmada, katılımcıların dini yönelimlerinin cinsiyete göre değişmediği belirlenmiştir. Dini yönelim ile ilgili literatür genel olarak kadınların erkeklere göre dindarlık düzeylerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir (Donahue, 1985a, 1985b). Baither ve Saltzberg (1978), Strickland ve Shaffer (1971), ve Strickland ve Weddell (1972) araştırmalarında kadınlar lehine fark bulmuştur (Akt: Donahue, 1985a). Fakat dindarlık eğiliminde cinsiyet farkı olmadığını rapor eden birçok çalışma da bulunmaktadır (Alker ve Grawin, 1978; Paloutzian, Jackson ve Crandall, 1978). Türkiye’de yapılan çalışmalarda da cinsiyete göre fark bulmayan araştırmalar (Çokluk-Bökeoğlu, Şekercioğlu ve Güzeller, 2009; Dinç, 2007; Gashi, 2008; Kıraç, 2007; Kuzgun ve Öztürk, 2006; Sevim, 2004) olduğu gibi fark bulan

araştırmalar da (Arslan, 2006; Köktaş, 1993; Onay, 1997, 2004; Uysal, 1996, 2003; Voltan-Acar, Yıldırım ve Ergene, 1996; Yapıcı, 2007; Yüce, 2009) vardır.

Türkiye’de cinsiyete göre fark belirleyen araştırmalarda erkeklerin dini yönelimlerinin kadınlara oranla daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Arslan, 2006; Konrad Adenauer Vakfı, 1998; Köktaş, 1993; Onay, 1997, 2004; Uysal, 1996, 2003; Voltan-Acar, Yapıcı, 2007; Yıldırım ve Ergene, 1996). TESEV de (2005) yaptığı araştırmada erkek öğrenciler ile kız öğrencilerin dindarlık değerlerinin farklılaştığını ve erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha yüksek düzeyde dindarlık değerini vurguladığını belirlemiştir. Ancak kadın katılımcıların dini yöneliminin daha yüksek olduğunu belirleyen araştırmalar da bulunmaktadır (Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu, 2009; Dinç, 2007; Yüce, 2009). Yüce (2009) araştırmasında 15–25 yaşları arasındaki gençlerin dini yönelimlerini belirlemiştir. Araştırmaya göre kadınların dini yönelimlerinin erkeklerden daha yüksek olduğunu belirlemiştir ve aradaki fark anlamlıdır. Ayrıca kadınlar kendilerini erkeklere göre daha dindar algılamaktadır ve aradaki fark anlamlıdır. Ancak kadınlar ile erkeler arasındaki fark genellikle dini pratiklerin uygulanmasında ortaya çıkmaktadır. İnanç boyutunda cinsiyete göre fark genellikle belirlenmemiştir.

Yapılan araştırmalarda kadınlar lehine ya da aleyhine fark belirlenmesi genellikle kadınların toplumsal konumu ile açıklanmaktadır. Çünkü kadının toplumdaki yeri asırlardır ev ile sınırlandırılmış, işlevi ev işi ve çocuk yetiştirme olarak belirlenmiştir (Kuzgun ve Sevim, 2006). Kadınların eğitim düzeyinin yükselmesi ve toplumsal hayatta daha fazla yer almaları bu bakış açısını değiştirmeye başlasa da kadına ilişkin toplumsal cinsiyet rollerinin tamamen değişmesi çok uzun zaman almaktadır. Balkır’ın (1989) kadının kendini algılaması ile ilgili yaptığı araştırmaya göre, “başarılı kadın” deyince “iyi eş ve iyi anne” akla gelmektedir. Erkeklere göre de başarılı kadın olabilmek için önce ev işlerinin aksatılması gerekmektedir. Kadınlar iyi eş, iyi ev kadını ve iyi anne gibi geleneksel rol beklentileriyle toplumsallaştırılmaktadır (Kuzgun ve Sevim, 2006). Kadınlar da toplumsal hayatta buna uygun davranmakta ve çalışsalar bile toplumsal cinsiyet rollerinden kurtulamamaktadır. Örneğin Japonya’da kadınların 30–34 yaşları arasında erken emekliliğe ayrılmasında en önemli neden “doğum ve çocuk bakımıdır”. Çünkü ev işleri ve çocuk bakımı kadının birincil görevleri arasındadır (Takahaski, 1994). Bu bağlamda zamanlarının büyük bir kısmı evde geçen kadınların ibadetleri daha kolay yapabildikleri, bu yüzden de dini yönelimlerinin daha yüksek olduğu ileri sürülmektedir.

Katılımcılar, bireysel değerler ile ilgili olarak yüksek bir ortalamaya sahiptir. Katılımcılar ölçekte yer alan ifadelerin kendilerini “genellikle” tanımladığını düşünmektedir. Katılımcıların kendilerini en yüksek düzeyde tanımladığı değerler “Paylaşım” alt boyutundaki değerler iken, en az tanımladığı değerler ise “Güven ve Bağışlama” alt boyutundaki değerlerdir. “Paylaşım” alt boyutu daha çok diğer insanlarla paylaşma ve katkı getirme ile ilgilidir. Bu boyutta yüksek puan alan kişiler paylaşmayı iyi ve sağlıklı bir ilişkinin temeli olarak görmektedir. Bu anlamda katılımcılar açısından son derece olumlu bir durumdur. “Güven ve Bağışlama” alt boyutu ise insan ilişkilerinde affedici olma, hataları affedebilme, kin tutmama, özür dileyebilme, güvenme gibi davranışlarla ilgilidir. Katılımcıların bu boyuttaki yanıtları “bazen” yanıtına daha yakındır. Buna göre katılımcıların bu boyuttaki değerleri tam olarak benimsemedikleri söylenebilir.

Ölçeğin alt boyutlarında, en yüksek katılım gösterilen maddeler birlikte değerlendirildiğinde katılımcıların kendilerini en yüksek oranda “saygı, dürüstlük, özür dileyebilmek, paylaşmak ve güvenmek” değerleri ile tanımladıkları söylenebilir. Bu değerler arasında “paylaşma, saygı ve dürüstlük” değerleri temel değerler olarak görülebilir. Çünkü bu değerler katılımcıların en az katılım gösterdiği değerler arasında bile yüksek ortalamalara sahiptir.

Katılımcılar kendilerini en yüksek oranda paylaşım değerlerinde, en düşük oranda ise güven ve bağışlama değerlerinde tanımlamaktadır. Paylaşım değerlerinin yüksek çıkması normal bir sonuçtur. Çünkü Türkiye yapılan araştırmalarda ve Hofstede’nin (1984) ölçümlerinde daha çok toplulukçu bir yapıya sahiptir. Ancak son yıllarda bunda da bazı değişiklikler olmaktadır. Kuşdil ve Kağıtçıbaşı’na göre (2000) son yıllardaki araştırma bulguları, Türk insanının değer sisteminin tam olarak “toplulukçu” ya da “bireyci” olarak etiketlenilemeyeceğini göstermektedir. Çünkü grup ve birey düzeyindeki bu değerler, sistem içinde dinamik bir şekilde bir arada bulunmaktadır.

Katılımcıların güven ve bağışlama değerlerinin düşük çıkması da daha önce yapılan araştırma bulguları ile örtüşmektedir. Çünkü yapılan birçok araştırmada (Sezgin, 2006; Sezgin-Nartgün, 2007; Yılmaz, 2007; Yılmaz ve Balcı, 2009) katılımcıların saygı ve paylaşım gibi değerleri üst sıralara koydukları belirlenmiştir. Ayrıca yapılan bazı araştırmalarda (Arı Hareketi, 2003, 2006; TESEV, 2000; TÜSİAD, 1991) Türk toplumunda önemli bir güven bunalımının yaşandığı belirlenmiştir. Arı Hareketi (2003) tarafından yapılan “Gençliğin İnsan Haklarına Bakışı Araştırması’nda”, “Genel olarak düşündüğünüzde, insanların çoğunluğuna güvenebileceğinizi mi, yoksa insanlar ile olan iliksilerinizde çok dikkatli olmanız

gerektiğini mi söylerdiniz?” sorusuna katılımcıların % 95.4’ü “insanlar ile olan ilişkilerimizde çok dikkatli olmamız gerekir”, % 4.6’sı ise “insanların çoğunluğuna güvenebiliriz” yanıtını vermiştir. 2006 yılında yapılan Türk Toplum ve Sosyal Sermaye Araştırması’nda ise katılımcıların % 85.7’si “insanlar ile olan ilişkilerimizde çok dikkatli olmamız gerekir”, % 12.6’sı ise “insanların çoğunluğuna güvenebiliriz” yanıtını vermiştir. Görüldüğü gibi güven ile ilgili belirli bir gelişme gözlenmektedir. Ancak genel olarak bir güvensizlik durumunun bulunduğu görülmektedir. 1981 yılından beri düzenli olarak yapılan Dünya Değerler Araştırması da Türk toplumundaki güven duygusu hakkında bilgi vermektedir. Örneğin 1990 yılı Dünya Değerler Araştırması’nda Türkiye, araştırmaya katılan 43 toplum arasında sondan ikinci durumdadır. Daha sonraki yıllarda (1995, 2000, 2005) yapılan araştırmalarda da benzer bir durum vardır (World Values Survey, 1990).

Bu durum toplumsal yapı açısından birçok sorunu beraberinde getirebilmektedir. Çünkü güven, toplumsal ilişkilerin temel unsurlarından biridir. Kültürel değerler, bireylerin tercihleri üzerinde çok önemli rol oynamaktadır. Bu anlamda güven düzeyi düşük kişiler değerlendirme, karar, iletişim, insan ilişkileri gibi birçok sürece bu güvensizliği yansıtacaktır. Güvensizliğin doğal sonuçlarından bazıları şunlardır: Hoşgörüsüzlük, iletişimsizlik, yardımlaşmama, işbirliği yapmama, inanmama, risk almamak, dedikodu, yıkıcı çatışma, çıkara dayalı gruplaşmalar, umursamazlık, düzensizlik, sosyal karmaşıklığın artması, belirsizliğin artması, sadakatsizlik, ikiyüzlülük, korku vb.

Katılımcıların, “*Bireysel Değerler Toplam Puan*”, “*Disiplin ve Sorumluluk*”, “*Güven ve Bağışlama*” ve “*Saygı ve Doğruluk*” alt boyutlarındaki görüşleri cinsiyete göre değişmezken “*Dürüstlük*” ve “*Paylaşım*” alt boyutlarındaki görüşleri cinsiyete göre değişmektedir. Fark çıkan alt boyutlarda, kadın katılımcılar erkek katılımcılardan daha yüksek ortalamaya sahiptir. Yani kadın katılımcılar kendilerini, erkek katılımcılara oranla daha dürüst, daha paylaşımcı ve daha saygılı olarak algılamaktadır. TESEV de (2005) araştırmasında kadınların “*Çalışma Ahlakı ve Dürüstlük*” değerlerini, erkeklerin ise “*Statü Sahibi Olmak*” değerlerini vurguladığını belirlemiştir.

Katılımcıların dini yönelimleri ile bireysel değer tercihleri arasında aynı yönde ve anlamlı bir ilişki vardır. Ancak bu ilişki düşük düzeydedir. Buna göre bireylerin dini yönelimleri arttıkça kişisel değerlere katılım düzeylerinin de attığı söylenebilir. Ancak belirlenen ilişkinin düzeyi o kadar düşüktür ki, katılımcıların bireysel değer tercihlerinin dini yönelimlerinden etkilenebileceği ancak önemli bir belirleyicisi olmadığı söylenebilir. Daha önce yapılan bazı araştırmalarda da (Saroglu,

Delpierre ve Dernelle, 2004; Schwartz ve Huismans, 1995) dindarlık ile değer tercihleri arasındaki bir takım ilişkiler belirlenmiştir.

Katılımcıların dini yönelimleri ile “Disiplin ve Sorumluluk, “Güven ve Bağışlama” ve “Saygı ve Doğruluk” değerleri arasında da anlamlı ilişkiler vardır. Ancak bunlar da düşük düzeydedir. Katılımcıların disiplin, sorumluluk, güven, bağışlama, saygı ve doğruluk gibi değerleri dini yönelimlerinden etkileniyor olabilir. Daha önce yapılan araştırmalarda da dini yönelimin genellikle disiplin ve sorumluluk gibi değerleri yansıtan gelenek (tradition), uyum (conformity), güvenlik (security) gibi değerlerle aynı yönde ilişkisinin olduğu belirlenmiştir (Schwartz ve Huismans, 1995). Bu değerlerden uyum itaatli olmayı, gelenek ılımlı ve dindar olmayı içermektedir. Bu anlamda dini yönelim ile bu değerler arasındaki ilişki oldukça anlamlıdır. Ancak bu ilişki düşük düzeyde olduğu için kişilerin bu değerlere yakınlığının en önemli belirleyicisinin dini yönelim olmayabileceği de söylenebilir. Katılımcıların dini yönelimleri ile “dürüstlük” ve “paylaşım” değerleri arasında anlamlı ilişki yoktur. Yani kişilerin kendilerini dürüst, paylaşımcı ve saygılı olarak algılamalarında dini yönelimlerinin her hangi bir etkisi yoktur.

Araştırmadan elde edilen bulgular bireylerin dini yönelimlerinin yüksek olması ile kişisel değerlere yüksek düzeyde sahip olmaları arasındaki ilişkinin çok düşük olduğunu göstermektedir. Buna göre dini yönelimi yüksek olan bireylerin, aynı oranda kişisel değerlerinin de yüksek olmayabileceği söylenebilir. Araştırmada kullanılan Dini Yönelim Ölçeği’nden alınan puanın yükselmesi yüksek dini yönelimi, Bireysel Değerler Envanteri’nden alınan puanın yükselmesi ise olumlu değerlere yüksek katılımı göstermektedir. Buna göre yüksek dini yönelimi ile yüksek kişisel değerler arasındaki ilişkinin aynı yönde ve yüksek düzeyde olması beklenebilir. Yani dini yönelim düzeyi yükseldikçe bireysel değerlere katılımın da artması beklenebilir. Ancak araştırmada aynı yönde ancak çok düşük düzeyde ilişki belirlenmiştir.

KAYNAKÇA

- Alker, H. A. ve Gawin, F. (1978). On the Intrapyschic Specificity of Happiness. *Journal of Personality*, 46, 311–322.
- Allport, G. W. ve Ross J. M. (1967). Personal Religious Orientation and Prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 5 (4), 432–443.
- Arat, Y. (1998). Feminists, Islamists, and political Change in Turkey. *Political Psychology*, 19 (1), 117–131.
- Arı Hareketi (2003). Gençliğin İnsan Haklarına Bakışı Araştırması. http://www.ari.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=160&Itemid=83. (18.02.2010).
- Arı Hareketi (2006). Türk Toplumunu ve Sosyal Sermaye Araştırması. http://www.ari.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=166&Itemid=833. (18.02.2010).
- Arslan, Z. (2006). Öğretmenlerde Dindarlık, Değerler ve İş Doyumu Üzerine Bir Araştırma. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Marmara Üniversitesi. İstanbul.
- Asan, T., Ekşi, F., Doğan, A. ve Ekşi, H. (2008). Bireysel Değerler Envanterinin Dilsel Eşdeğerlik Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 27, 15–38.
- Barnea, M. F. ve Schwartz, S. H. (1994) Values and Voting. *Political Psychology*, 19, 17–40.
- Batson, C. D. ve Vends, W. L. (1982). *The religious experience: A social psychological perspective*. New York: Oxford University Press.
- Costa, P. ve Goodwin, R. (2006). The Role of Religion in Human Values: A Case Study. *Journal of Beliefs & Values*, 27 (3), 341–346.
- Çarkoğlu, A. ve Kalaycıoğlu, E. (2009). *Türkiye’de dindarlık: uluslararası bir karşılaştırma*. İstanbul: Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi. http://research.sabanciuniv.edu/13119/1/Rapor_Kamu-dindarlik%20B1k.pdf. (18.02.2010).
- Çokluk-Bökeoğlu, Ö., Şekercioğlu, G. ve Güzeller, C. O. (2009). Öğretmen Adaylarında Fatalizmin Yordayıcıları. *XVIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı*. Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi. İzmir, Turkey. 1–3 Ekim 2009.
- Diñç, A. (2007). Ergenlerde Anne-Baba Tutumları ve Dini Yönelim. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Marmara Üniversitesi. İstanbul.
- Donahue, M. J. (1985a). Intrinsic and Extrinsic Religiousness: Review and Meta Analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 48, 400–419.
- Donahue, M. J. (1985b). *Intrinsic and Extrinsic Religiousness: The Empirical Research*. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 24 (4), 418–423.
- Eysenck, M. W. (1998). Personality and the Psychology of Religion. *Mental Health, Religion & Culture*, 1, 11–19.

- Gashi, F. (2008). Kosova Bölgesindeki Arnavut, Boşnak ve Türk Gençlerinin Dini Yönelimleri. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Marmara Üniversitesi. İstanbul.
- Güngör, E. (1998). *Değerler psikolojisi üzerinde araştırmalar*. İstanbul: Ötügen Neşriyat A.Ş.
- Heaven, P. C. L. ve Ciarrochi, J. (2007). Personality and Religious Values among Adolescents: A Three-wave Longitudinal Analysis. *British Journal of Psychology*, 98, 681–694
- Herek, G. M. (1987). Religious Orientation and Prejudice: A Comparison of Racial and Sexual Attitudes. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 13 (1), 34–44.
- Hofstede, G. (1984). *Culture's consequences: international differences in work-related attitudes*. Beverly Hills, CA: Sage Publications.
- Hostetter, S. J. (2003). Institutional culture in the Bible College and its relationship to organizational member's values. *Unpublished PhD Thesis*. Trinity Evangelical Divinity School. UMI No: 3087175.
- Kıraç, F. (2007). Dindarlık Eğitimi, Varoluşsal Kaygı ve Psikolojik Sağlık. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Üniversitesi. Ankara.
- Kimmerling, B. (1999). Religion, Nationalism and Democracy in Israel. *Constellations*, 6, 3, 339–363.
- Kluckhohn, C. (1951). Values and Value Orientations in the Theory of Action: An Exploration in Definition and Classification. T. Parsons, & E. Shils (Eds.). *Toward A General Theory of Action* (pp. 388-433). Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Konrad Adenauer Vakfı (1998). *Türk gençliği 98 – Suskun kitle büyüteç altında*. Ankara: Konrad Adenauer Vakfı Yayınları.
- Köktaş, M. E. (1993). *Türkiye'de dini hayat, İzmir örneği*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Kuşdil, M. E. ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk Öğretmenlerin Değer Yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15 (45), 59–76.
- Kuzgun, Y. ve Sevim, A. S. (2004). Kadınların Çalışmasına Karşı Tutum ve Dini Yönelim Arasındaki İlişki. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37 (1), 14–27.
- Lovat, T. J. ve Clement, N. D. (2008). The Pedagogical Imperative of Values Education. *Journal of Beliefs & Values*, 29 (3), 273–285.
- Muñoz-García, A. ve Saroglou, V. (2008). Believing Literally Versus Symbolically: Values and Personality Correlates Among Spanish Students. *Journal of Beliefs & Values*, 29 (3), 233–241.

- Nicholson, J. D. (1991). The Relationships between Cultural Values, Work Beliefs, and Attitudes towards Socioeconomic Issues: A Cross-Cultural Study. *Unpublished PhD Thesis*. The Florida State University. USA.
- Onay, A. (1997). Dini Yönelim Düzeyi İle Sınav Kaygısı İlişkisi ve Sınav Kaygısında Hipnoterapi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Üniversitesi. Ankara.
- Onay, A. (2000). Religious Attitudes and Muslim Identity, with Reference to Turkish University Students. *Unpublished Doctoral Dissertation*. Department of Theology and Religious Studies, University of Leeds, Leeds, UK.
- Onay, A. (2003). Mezun Oldukları Liselere Göre Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyleri, Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmetlerine ve Dinî Gruplara Yönelim Durumları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (1), 171–194.
- Onay, A. (2002). Dini Yönelim Ölçeği. *İslamiyat Dergisi*, 5 (4), 181–192.
- Onay, A. (2004). *Dindarlık, etkileşim, değişim*. İstanbul: DEM Yayınları.
- Öztürk, Z. A. (2006). İlköğretim Öğrencilerinde (4., 5., 6., 7. Ve 8. Sınıflar) Dindarlık ile Kaygı Arasındaki İlişki. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Çukurova Üniversitesi. Adana.
- Paloutzian, R. F., Jackson, S. L. ve Crandall, J. E. (1978). Conversion Experience, Belief System, and Personal and Ethical Attitudes. *Journal of Psychology and Theology*, 6, 266–275.
- Roccas, S. (2005). Religion and Value Systems. *Journal of Social Issues*, 61, 747–759.
- Rokeach, M. (1973). *The nature of the human values*. New York: The Free Press.
- Rokeach, M. (1969a). Religious Values and Social Compassion. *Review of Religious Research* 11: 24–38.
- Rokeach, M. (1969b). Value Systems and Religion. *Review of Religious Research* 11: 2–23.
- Roy, A. (2003). Factor Analysis and Initial Validation of the Personal Values Inventory. *Unpublished Doctorate Dissertation*. Tennessee State University, USA.
- Saroglu, V., Delpierre, V. ve Dernelle, R. (2004). Values and Religiosity: A Meta-analysis of Studies Using Schwartz's model. *Personality and Individual Differences*, 37, 721–734.
- Schwartz, S. H. (1994). Are There Universal Aspects in the Structure and Contents of Human Values? *The Journal of Social Issues*, 50 (4), 19–45.
- Schwartz, S. ve Sagie, G. (2000). Value Consensus and Importance: A Cross-national study. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 31 (4), 465–497.
- Schwartz, S. H. ve Huismans, S. (1995). Value Priorities and Religiosity in Four Western Religions. *Social Psychology Quarterly*, 58, 88–107.

- Sezgin, F. (2006). İlköğretim Okulu Öğretmelerinin Bireysel ve Örgütsel Değerlerinin Uyumunu. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Gazi Üniversitesi. Ankara.
- Sezgin-Nartgün, Ş. (2007). Öğretim Elemanlarının Örgütsel değerlere ilişkin Görüşleri (Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Örneği). *Değerler Eğitimi Dergisi*, 4 (12), 129–148.
- Takahaski, M. (1994). The Issues of Gender in Contemporary Japanese Working Life: A Japanese “Vicious Circle”. *Feminist Issues*, 14 (1), 37–55.
- TESEV (2000). *Devlet reformu araştırması*. İstanbul: TESEV.
- TESEV (2005). *Üniversite gençliği değerler araştırması*. İstanbul: TESEV.
- TÜSİAD (1991). *Türk toplumunun değerleri*. İstanbul: TÜSİAD.
- Uysal, V. (1996). *Din psikolojisi açısından dini tutum, davranış ve şahsiyet özellikleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayını.
- Uysal, V. (2003). *Türkiye’de dindarlık ve kadın*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Voltan-Acar, N., Yıldırım, İ. ve Ergene, T. (1996). Bireylerin Dindarlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12, 45–46.
- Welch, M. R., Leege, D. C. ve Woodberry, R. (1998). Pro-life Catholics and Support for Political Lobbying by Religious Organizations. *Social Science Quarterly*, 79, 649–663.
- World Values Survey (1990). *World values survey questionnaire*. www.worldvalues-survey.org/ (Accessed 11 February 2010).
- Yapıcı, A. (2007). *Ruh sağlığı ve din, psiko-sosyal uyum ve dindarlık*. Adana: Karahan Yayınları.
- Yılmaz, K. (2007). İlköğretim Okulu Yönetici ve Öğretmenlerinin Değerlere Göre Yönetim İle İlgili Görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 13 (52), 639–664.
- Yılmaz, K. (2008). *Eğitim yönetiminde değerler*. Ankara: Pegem Akademi.
- Yılmaz, K. ve Balcı, A. (2009). Administrators’ and teachers’ views of individual and organizational values in Turkish primary schools. *Educational Planning*, 18 (1), 26–37.
- Yüce, F. (2009). Gençlerde Dini Yönelim ve Kişilik. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Marmara Üniversitesi. İstanbul.
- Williams, M. R. (1979). Change and stability in values and value systems: a sociological perspective. M. Rokeach (Edt.). *Understanding Human Values*. (pp. 15–46). New York: The Free Press.

SINIF YÖNETİMİ: ÖĞRETMEN ADAYLARININ DENEYİMLERİ

Çiğdem ŞAHİN TAŞKIN^[1]

ÖZET

Problem Durumu: Öğretmen adaylarının mesleki becerilerini geliştirme fırsatı sağlayan öğretmenlik uygulaması dersi adayların sınıf yönetimine ilişkin deneyim kazanmalarında önemli bir rol oynamaktadır. Bu sebeple, sınıf öğretmeni adaylarının okullarda yaptıkları uygulamalar kapsamında sınıf yönetimine ilişkin deneyimleri üzerine düşüncelerinin incelenmesi adayların bu konudaki güçlü ve eksik yönlerini anlamamıza yardımcı olacaktır. Bununla beraber, bu araştırma öğretmen adaylarının sınıf yönetimi dersinde edinmiş oldukları teorik bilgileri uygulamada ne kapsamda kullandıklarına ilişkin bilgiler vererek sınıf yönetimi konusunda nitelikli bir biçimde yetişmelerine katkıda bulunacaktır.

Araştırmanın Amacı: Bu araştırma sınıf öğretmeni adaylarının öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında sınıf yönetimine ilişkin deneyimleri üzerine düşüncelerini öğrenmeyi amaçlamaktadır. Böylelikle, öğretmen adaylarının bu konuya ilişkin güçlü ve eksik yönlerinin anlaşılması sağlanacaktır.

Yöntem: Araştırmaya Marmara bölgesinde yer alan bir üniversitenin Eğitim Fakültesi, Sınıf Öğretmenliği A.B.D. son sınıfında öğrenim gören 23 öğretmen adayı katılmıştır. Veriler öğretmen adaylarına sorulan açık uçlu sorular yoluyla toplanmış ve içerik analizi kullanılarak çözümlenmiştir.

Bulgular: Bulgular öğretmen adaylarının sınıf yönetimine ilişkin deneyimlerinin ‘Sınıf Yönetiminde Karşılaşılan Güçlüklere İlişkin Bulgular’ ve ‘Sınıf Yönetimi İle İlgili Çözüm Önerilerine İlişkin Bulgular’ olmak üzere iki ana kategori altında toplandığını göstermektedir. Sınıf Yönetiminde Karşılaşılan Güçlüklere

^[1] Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı

İlişkin Bulgular kategorisi öğrenci davranışı, fiziksel ortam ve öğretmenin müdahalesi gibi durumları içermektedir. Öğretmen adayları Sınıf Yönetimi İle İlgili Çözüm Önerilerine İlişkin Bulgular kategorisi kapsamında ise sınıf yönetimine ilişkin karşılaştıkları güçlükleri sınıf öğretmeni ile önceden görüşmeler yaparak ve derslerde materyal kullanarak çözebileceklerini ifade etmişlerdir.

Sonuçlar: Araştırmaya katılan adaylar öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında sınıf yönetimine ilişkin uygun olmayan öğrenci davranışları, sınıf öğretmenin desteği, teori ile uygulama arasında bağ kurulması gibi konularda güçlükler yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bununla beraber, etkili sınıf yönetimini sağlamada öğrencileri tanımının ve sınıfın yapısı hakkında bilgi edinmenin önemine değinmişlerdir. Ayrıca, öğretmen adaylarının çoğu öğrenme-öğretme sürecinde materyal kullanmanın öğrencilerin dikkatini çektiğini belirterek bu durumun etkili sınıf yönetiminin sağlanmasına katkıda bulunduğunu vurgulamışlardır.

Anahtar Sözcükler: Öğretmenlik uygulaması, sınıf yönetimi, öğretmen adayı.

Classroom Management: Student Teachers' Experiences

ABSTRACT

Problem Statement: Teaching Practice course enables student teachers to develop their teaching skills. This also helps them to gain experience about classroom management. Therefore, investigating student teachers' views of classroom management experiences will help us to understand their strengths and weaknesses regarding this issue. In addition to this, this research will also give insight into what extent student teachers use information they gained through the classroom management course during their teaching practice.

Research Aims: This research aims to understand student teachers' views of classroom management experiences they gain through the Teaching Practice course in primary education. Thus, this will also help us to understand their strengths and weaknesses concerning classroom management.

Methodology: 23 student teachers from primary education department in a university of Marmara Region participated the research. Data were collected through open-ended questions and analysed through content analysis.

Findings: Findings revealed that student teachers' experiences of classroom management during the teaching practice are grouped under the two categories: 'Findings of the Difficulties of Classroom Management' and 'Findings of the Suggested Solutions for the Classroom Management'. The category of 'Findings of the Difficulties of Classroom Management' explains the difficulties student teachers met during their teaching practice regarding classroom management. The category of 'Findings of the Suggested Solutions for the Classroom Management' involves student teachers' suggestions in order to provide effective classroom management.

Conclusion: Student teachers stated that they have met difficulties regarding behaviour management, support of the classroom teacher, relating theory into practice in classroom management, etc. In addition to this, they indicated the importance of students' features and classroom structure in providing effective classroom management. Besides, student teachers stated that using instructional materials would also help providing effective classroom management.

Key Words: Teaching practice, classroom management, student teacher

1. GİRİŞ

Sınıf öğretmeni adayları lisans öğrenimleri sırasında günlük plan hazırlayarak bu planda yer alan etkinlikleri uygulama, istenmeyen öğrenci davranışlarını yönetme gibi öğretmenlik becerilerini geliştirme fırsatı sağlayan öğretmenlik uygulaması derslerini almaktadırlar. Adayların bu dersler kapsamında konu alanı bilgisi, öğrenme-öğretme süreci gibi konuların yanında sınıf yönetimine ilişkin becerilerinin de geliştirilmesi amaçlanmaktadır (Yüksek Öğretim Kurumu [YÖK], 2007). Böylelikle, öğretmen adayları uygulama okullarında öğrencilerle iletişim kurma, onları organize etme gibi konularda uygulama yapma olanağı bulmaktadırlar.

Adayların mesleğe başladıklarında uygulayacakları ilköğretim programı incelendiğinde; bu programın yapılandırmacı yaklaşımı esas aldığı görülmektedir. Bu yaklaşıma göre, öğrencilerden öğrenme sürecine aktif katılmaları, araştırma yaparak yeni bilgileri zihinlerinde daha anlamlı hale getirmeye çalışmaları, olayları sorgulayarak ve eleştirel düşünerek neden-sonuç ilişkileri içerisinde incelemeleri beklenmektedir (Balım, Kesercioğlu, Evrekli ve İnel, 2009). Şentürk ve Oral (2008) öğretmenin, böylelikle, öğreten kişi olmaktan çok öğrenme-öğretme sürecini yöneten ve yönlendiren kişi durumuna geldiğini belirtir. Buna ek olarak, bu

gelişmelerin etkili öğrenmenin sağlanabilmesinde sınıfın çok iyi yönetilmesini bir zorunluluk haline getirdiğini ifade etmişlerdir.

Öğretmenler ve öğretmen adaylarıyla sınıf yönetimine ilişkin çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Örneğin; Akar, Tantekin Erden, Tor ve Şahin (2010) anaokulu, ve ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin sınıf yönetimi uygulamalarına ilişkin yaşantılarını ve sınıf yönetimi konusunda ihtiyaçlarını belirlemeyi amaçlamışlardır. Buna göre, öğretmenlerin sınıf yönetimi yaklaşımlarını fiziksel ortam, sınıftaki ilk günler ve motivasyon, kurallar ve sınıf-içi uygulamalar, dersin akışını bozan davranışlar ve veli-öğretmen-okul işbirliği başlıkları altında incelemişlerdir. Paliç ve Keleş (2011) ise ilköğretim ve ortaöğretimde görev yapan öğretmenlerin sınıf yönetimi kavramına ilişkin görüşlerini incelemişlerdir. Araştırma sonucunda öğretmenlerin etkili bir sınıf yönetimi için gerekli öğretmen özelliklerini kişisel özellikler, mesleki özellikler ve öğrenciye yaklaşım olmak üzere üç kategoride açıkladıkları anlaşılmaktadır. Bununla beraber, öğretmenlerin sınıf yönetimine ilişkin en çok karşılaştığı sorunların öğrenci farklılıkları, farklı aile ortamlarının yansımaları ve öğrencinin derse tutumu olarak belirlendiği görülmektedir. Özgan, Yiğit, Aydın ve Küllük (2011) devlet ve özel ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin sınıf yönetimi becerilerini algılamalarında farklılık olup olmadığını araştırmışlardır. Araştırma bulguları, devlet ve özel ilköğretim okulu öğretmenlerinin sınıf yönetimi becerileri karşılaştırıldığında özel okul öğretmenleri lehine anlamlı farklılık bulunduğunu göstermektedir. Araştırmacılar bu farklılığın sebeplerini, devlet okulunda görev yapan öğretmenlerle karşılaştırıldığında, özel okul öğretmenlerinin sınıf yönetimi ile ilgili kursa/seminere daha fazla gitmelerine ve ders almalarına, daha fazla kitap okumalarına ve okuttukları sınıfların mevcudunun daha düşük olmasına bağlamaktadırlar. Bu durum; fiziksel şartların yanında öğretmenlerin aldıkları eğitimin sınıf yönetimi becerilerini etkileyen önemli bir faktör olduğunu vurgulamaktadır. Özay Köse (2010) öğretmen adaylarının sınıf yönetimine karşı genel olarak pozitif görüşe sahip olduğunu, kendilerine güvendiklerini; ancak, sınıf yönetimi derslerinin yeterli teorik bilgiyi vermesine rağmen uygulama yönünden yetersiz olduğunu ifade ettiklerini belirtmiştir. Bununla beraber, birçok araştırmacı yönetime ilişkin becerilerin kazanılmasında gerçek sınıf ortamının en etkili yol olduğunu vurgulamaktadırlar (Mahon, Bryant, Brown & Kim; 2010). İlköğretim programında sınıf yönetimi özel bir çevre olan sınıfta gerçekleşen etkileşimleri ve öğrenmeyi etkileyen değişkenleri yönetmek anlamına gelmektedir ve öğretmen davranışları sınıf yönetiminin en önemli değişkenlerinden biridir (Özpolat ve Bayındır, 2007). Buna bağlı olarak, sınıf öğretmeni adaylarının nitelikli bir bi-

çimde yetişmesinde lisans öğrenimleri sırasında sınıf yönetimine ilişkin edindikleri bilgi, beceri ve deneyimler büyük önem kazanmaktadır.

1998 yılından itibaren eğitim fakülteleri öğretmen yetiştirme programlarında 3 kredi olarak (2 saat teorik 2 saat uygulama) yer alan sınıf yönetimi dersi 2006 yılında 2 kredi olarak (2 saat teorik) yeniden düzenlenmiştir. Bu dersin içeriği incelendiğinde, sınıf içi iletişim ve etkileşim, sınıfta kurallar geliştirme ve uygulama, sınıfı fiziksel olarak düzenleme, sınıf organizasyonu, sınıfta istenmeyen davranışların yönetimi ve öğrenmeye uygun olumlu bir sınıf ortamı oluşturma gibi konuları kapsadığı anlaşılmaktadır. Bununla beraber, Ekici (2008) öğretmenlerin hizmet öncesi eğitimleri sırasında aldıkları derslerin her birinin amaçlarından birinin sınıf yönetimine yönelik yüksek düzeyde tutum ve inanç kazanmasına katkıda bulunmak olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, meslek bilgisi derslerinin öğretmen adaylarının sınıf yönetimine yönelik tutum ve inanç kazanma düzeylerinin gelişmesinde önemli bir etkisi olduğunu vurgulamaktadır (Ekici, 2008). Öğretmen adaylarına lisans öğrenimleri sırasında edindikleri bilgileri okullarda uygulama fırsatı veren öğretmenlik uygulaması derslerinin adayların sınıf yönetimine ilişkin deneyim kazanmasında önemi büyüktür. Sınıf öğretmeni adaylarının öğretmenlik uygulaması kapsamında sınıf yönetimine ilişkin deneyimleri üzerine düşüncelerinin incelenmesi adayların bu konudaki güçlü ve eksik yönlerini anlamamıza yardımcı olacaktır. Bununla beraber, bu araştırma öğretmen adaylarının sınıf yönetimi dersinde edinmiş oldukları teorik bilgileri uygulamada ne kapsamda kullandıklarına ilişkin bilgiler vererek sınıf yönetimi konusunda nitelikli bir biçimde yetişmelerine katkıda bulunacaktır.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma ile sınıf öğretmeni adaylarının öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında sınıf yönetimine ilişkin deneyimleri üzerine düşüncelerini öğrenmek amaçlanmaktadır. Buna bağlı olarak, sınıf yönetimi dersinde edinmiş oldukları bilgileri uygulamada ne kapsamda kullandıklarına ilişkin bilgiler edinilecektir.

2. YÖNTEM

Nitel araştırmalarda çalışılan alan ve/veya yaşam durumuna yoğunlaşarak ve devamlı bir şekilde yürütülür (Miles & Huberman, 1994). Cresswell (2007) nitel araştırmaların bir problemin incelenmesi veya bir konunun keşfedilmesi gerektiğinde kullanıldığını belirtmiştir. Buna bağlı olarak, bu keşfetmenin bir grup veya topluluğun çalışılması, ölçülmesi gereken değişkenlerin tanımlanması veya

susturulmuş seslerin duyulması ihtiyacından kaynaklandığını belirtir. Ayrıca, nitel araştırmalar katılımcıların belirttiği bir problemin veya konunun içinde bulunduğu şartları ve içeriğini anlamak ve detaylı bir biçimde açıklamak amacıyla kullanılmaktadır (Cresswell, 2007). Bu araştırmada öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması sırasında sınıf yönetimine ilişkin deneyimleri üzerine düşüncelerinin kendi ifadelerinden hareketle detaylı bir biçimde incelenmesinin amaçlandığı dikkate alındığında nitel araştırma yöntemlerinin bu araştırma için uygun olduğu görülmektedir.

2.1. Örneklem

Araştırmanın örneklemini Marmara bölgesinde yer alan bir üniversitenin Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği A.B.D. son sınıfında öğrenim gören 23 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Bu araştırmanın örneklem seçiminde amaçlı örnekleme yöntemlerinden “Ölçüt Örnekleme” kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan durumların çalışılmasıdır (Patton, 2002; Yıldırım ve Şimşek, 1999). Bu araştırmanın amacı dikkate alındığında; öğretmen adaylarının sınıf yönetimi dersini almış ve öğretmenlik uygulaması derslerini alıyor olmalarının bu konuda deneyim kazanmaları ve düşüncelerinin oluşması için gerekli olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeple, bu koşullar ölçüt olarak belirlenmiştir. Sınıf öğretmeni adayları öğrenim gördükleri lisans programında sınıf yönetimi dersini beşinci yarıyılıda, öğretmenlik uygulaması derslerini ise yedi ve sekizinci yarıyıllarda almaktadırlar. Veriler 2010-2011 akademik yılında sınıf yönetimi dersini almış ve öğretmenlik uygulaması derslerini almakta olan sınıf öğretmeni adaylarından toplanmıştır. Öncelikle, adaylar araştırmanın amacı hakkında bilgilendirilmişlerdir. Daha sonra, adaylara yanıtlamaları amacıyla hazırlanan açık uçlu sorular verilmiştir. Öğretmen adaylarının araştırmaya katılmasında gönüllülük esas alınmıştır. Araştırmaya katılan her öğretmen adayı numara verilerek kodlanmıştır (örneğin: *ÖA 9* gibi).

2.2. Verilerin Analizi

Bu araştırmada elde edilen veriler içerik analizi kullanılarak analiz edilmiştir. İçerik analizi bir metne veya anlamlı içeriğe ait yinelenen ve geçerli çıkarımlar yapmak amacıyla kullanılan bir araştırma tekniğidir (Krippendorff, 2004). Elo ve Kyngas (2008) içerik analizinde tümdengelimli ve tümevarımsal olmak üzere iki yaklaşımın bulunduğunu belirterek her iki yaklaşımın da analiz sürecinin *hazırlık, düzenleme ve rapor etme* olmak üzere üç ana safhadan oluştuğunu ifade etmektedir.

Bu araştırmada tümevarımsal bir yaklaşım benimsenmiş olup; elde edilen kategoriler verilerin analizinden hareketle oluşturulmuştur. Hazırlık aşamasında neyin, ne kapsamda analiz edileceği kararlaştırılmıştır. Daha sonra, veriler kim söylüyor? Nerede? Ne zaman? gibi sorular dikkate alınarak okunmuştur. Böylelikle, verilerin anlaşılması sağlanmıştır (Elo ve Kyngas, 2008). Daha sonra, düzenleme aşamasına geçilmiştir. Tümevarımsal içerik analizi “açık kodlama”, “kategori oluşturma” ve “soyut hale getirme” sürecini içermektedir (Elo ve Kyngas, 2008). Bu kapsamda, öğretmen adaylarının ifadeleri birçok defa okunmuş ve adayların sınıf yönetimi üzerine deneyimlerine ilişkin notlar alınmıştır. Bu notlar düzenlenerek kategoriler oluşturulmuştur. Örneğin; bulgular doğrultusunda öğrenci davranışı, fiziksel ortam, öğretmenin müdahalesi, görüşmeler yapma (sınıf öğretmeni ile öğrenciler ve sınıf kuralları hakkında), materyal kullanma gibi kategoriler oluşmuştur. Daha sonra, benzer olayları gösteren alt kategoriler bir kategori altında, benzer kategoriler de ana kategori altında gruplandırılmıştır. Örneğin; bulgular doğrultusunda, öğrenci davranışı, fiziksel ortam ve öğretmenin müdahalesi gibi kategoriler öğretmen adaylarının uygulamalar sırasında karşılaştıkları güçlükleri gösterdiğinden bu kategoriler ‘Sınıf Yönetiminde Karşılaşılan Güçlüklere İlişkin Bulgular’ ana kategorisi altında gruplandırılmışlardır. Bununla beraber, görüşmeler yapma ve materyal kullanma gibi kategoriler adayların karşılaştıkları güçlükleri nasıl çözebileceklerine ilişkin önerilerini göstermektedir. Bu sebeple, bu kategoriler de ‘Sınıf Yönetimi İle İlgili Çözüm Önerilerine İlişkin Bulgular’ ana kategorisi altında değerlendirilmiştir.

3. BULGULAR

Öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında uygulama okullarında sınıf yönetimine ilişkin deneyimleri ‘Sınıf Yönetiminde Karşılaşılan Güçlüklere İlişkin Bulgular’ ve ‘Sınıf Yönetimi İle İlgili Çözüm Önerilerine İlişkin Bulgular’ adı altında iki ana kategoride toplanmıştır. Bu kategorilere ait bulgular altında aşağıda verilmiştir.

3.1. Sınıf Yönetiminde Karşılaşılan Güçlüklere İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan öğretmen adayların tamamı öğretmenlik uygulaması kapsamında sınıf yönetimine ilişkin bazı güçlüklerle karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Örneğin, birçok öğretmen adayı öğrencilerin sınıf içerisinde uygun davranışlar göstermemesi sebebiyle etkili sınıf yönetiminin sağlanmasında zorluklar yaşadığını ifade etmiştir:

Dikkatlerini toplamak çok zor oldu. Sanırım sorunlu öğrenciler çoktu. İzinsiz sınıfta dolaşmalar, başka şeylerle ilgilenmeler çok fazlaydı. ÖA 6

Bir sınıfta öğrencileri tenefüsten sonra derse adapte edebilmek için çok zaman harcadım. Öğrencilerin tenefüs modundan çıkıp derse geçişleri epey zor oldu. ÖA 7

Öğrencilerin birçoğu ders esnasında dersle ilgilenmeyip başka şeylerle uğraşıyordu. Bu durumun sebebi önceden belirlenmiş kuralların sınıfta olmamasıydı. ÖA 3.

Yukarıdaki öğretmen adayları anlattıkları dersler sırasında öğrencilerin uygun olmayan davranışlar sergilemeleri sebebiyle sıkıntı yaşadıklarını vurgulamışlardır. Açıklamalar öğretmen adaylarının öğrencilerin derse ilgisini çekmede zorlandığını, sınıf kurallarının önceden belirlenmediğini, öğrencilerin yeterince derse karşı motive olamadıklarını göstermektedir. Benzer şekilde, birçok araştırmacı etkili sınıf yönetimi sağlamada sınıf kurallarının önemini vurgulamıştır (Başar, 2008, Celep, 2000; Erden, 2001). Ayrıca, Erden (2001) sınıf kurallarının işlevsel olmasında önceden belirlenmesinin ve kuralları uygulamada gereken özenin gösterilmesinin önemini belirtmiştir. Bazı öğretmen adayları ise öğrencilerin sınıf içerisinde uygun olmayan davranışlar sergilemelerinin sınıf öğretmeninden kaynaklandığını belirtmiştir:

Sınıf öğretmeninin sınıfta olmamasından olabilir. Derse katılma anlamında sorun oldu. İstekli değillerdi. Dersle ilgilenmediler. Zor bir gündü. ÖA 2

Girdiğim bir sınıfta çocuklar konuşmakla kalmıyor ayakta da geziniyorlardı. Sınıf öğretmeni hiçbir şekilde müdahale etmedi. ÖA 5

ÖA 2'nin açıklaması, öğrencilerin öğretmen adaylarına kendi sınıf öğretmenlerinden daha farklı davrandıklarına veya sınıf yönetiminin sağlanmasına ilişkin sorumluluğu sınıf öğretmeninin görevi olarak düşündüğüne işaret etmektedir. Buna paralel olarak, ÖA 5 ise öğretmen adaylarının sınıf yönetimine ilişkin konularda sınıf öğretmeninin desteğini beklediklerini belirtmektedir. Bununla beraber, YÖK (2011) tarafından hazırlanan Öğretmenlik Uygulaması Değerlendirme Formu, öğretmen adaylarının sınıf yönetimi konusunda değerlendirilmelerini kapsadığını göstermektedir. Bu durum, araştırmaya katılan bazı öğretmen adaylarının sınıf yönetimi konusunda kendisinden beklenenleri yerine getirmediğine işaret etmektedir. Bu açıklamaların aksine aşağıdaki öğretmen adayı bazı sınıflarda sınıf öğretmenlerinin derse çok müdahale ettiğini belirtmiştir:

Bazı sınıflarda sınıf öğretmeninin derse çok fazla müdahale etmesinden dolayı sorun yaşadım. ÖA 10

ÖA 10 bazı öğretmenlerin uygulama sırasında çok fazla müdahale ettiği için etkili sınıf yönetimi sağlamada zorlandığını ifade etmiştir. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının birçoğu sınıf öğretmenlerinin gerçekleştirdikleri uygulamalara ilişkin dönüt vermediğini belirtirken; adayların bir kısmı bazı öğretmenlerin dönüt verdiğini ifade etmiştir:

Genellikle bizi ders sırasında dinlemediler; dersten bazen erken çıktılar ve bizlerle bu konuda konuşmak istemediler. İyiydin, daha iyi olursun, biz de zamanında böyleydik gibi geçiştirme sözler söylediler. ÖA 8

Sınıf öğretmenleri ile konuşma fırsatım olmadı. Öğretmenler bu konuda katkı ayırmadılar. ÖA 4

Genelde bu konuda (stajyer öğretmen uyg.) bilgisi olan, bizlere katkı sağlayabilecek öğretmenler konunun öneminin farkındaydı. Ders bitiminde bu hocalar bizzat kendileri açıklama yapıp, hatalarımızı söyleyip farklı örnekler verip bize yardımcı oldular. Bazı hocalar da konuşmaktan kaçındılar. ÖA 7

Öğretmen adaylarından ÖA 8 ve ÖA 4 sınıf öğretmenlerinin çoğunun onları dinlemediğini, uygulamalara ilişkin yüzeysel bir takım açıklamalar yaptığını veya öğretmenlerle konuşma fırsatı bulamadıklarını ifade etmişlerdir. Bu açıklamalardan farklı olarak, ÖA7 bazı öğretmenlerin yapmış oldukları uygulamaların öneminin farkında olduğunu ifade ederek; bu öğretmenlerin dersin sonunda yapmış oldukları hataları söylediklerini ve çeşitli örnekler vererek kendilerine yardımcı olduklarını belirtmiştir.

Aşağıdaki öğretmen adayı ise uygun fiziksel ortam sağlanamadığı için sınıf yönetimini sağlamada sorun yaşadığını belirtmiştir:

Beden Eğitimi dersini kapalı alanda yapmak zorunda kaldım. Salonda sandalyeler vardı. Çocuklar sürekli olarak sandalyeleri hareket ettirerek gürültü oluşturdu. Beden Eğitimi dersinde ortamın müsait olmayışı sınıf yönetiminde zorluk çıkardı. ÖA 1

ÖA 1 beden eğitimi dersini kapalı alanda yapmak durumunda kaldığını; ancak kullandıkları salonun uygun fiziksel özelliklere sahip olmadığını söylemiştir. Öğretmen adayı öğrencilerin salonda yer alan sandalyeleri taşıdıklarını ve bu durumun etkili sınıf yönetiminin sağlanmasında sorun oluşturduğunu ifade etmiştir. Araştırmacılar, sınıf yönetiminin sağlanmasında fiziksel düzenin önemli bir yeri olduğunu vurgulamaktadırlar (Celep, 2000; Erden, 2001; Işık, 2004; Tutkun,

2003). Tutkun (2003) sınıf içi fiziksel düzenin öğrenme öğretme süreçlerinde kullanılan ortamın sahip olması gereken özellikleri ve sistemin diğer öğelerle hedeflere ulaşma doğrultusunda uyumunu gösterdiğini belirtmektedir. Işık (2003) ise öğrenme ortamlarında fiziksel düzenin öğrencilerin daha kolay öğrenmelerini sağlamak ve derslere karşı motive etmek gibi işlevlerinin bulunduğunu vurgulamaktadır. Beden eğitimi dersi öğretim programı incelendiğinde, öğrencilerin yaşamlarında kullanabilecekleri temel, özelleşmiş spora özgü hareket becerileri ile fiziksel etkinliklere özgü bilgileri, duyuşsal ve toplumsal özellikleri kazanmaları ve sağlığı geliştirici fiziksel etkinliklere yaşam boyu etkin katılım sağlamalarının amaçlandığı anlaşılmaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2007). Bu sebeple, uygun fiziksel ortamın sağlanması beden eğitimi derslerinin amacına ulaşmasında önemli bir yer tutmaktadır. Bu açıklamaların, ÖA 1'in beden eğitimi dersinde uygun fiziksel ortamın sağlanamaması durumunda sınıf yönetiminin olumsuz etkilendiğini belirten ifadesini desteklediği anlaşılmaktadır. Aşağıdaki öğretmen adayı öğretmenlik uygulaması sırasında ilk haftalarda sınıf yönetimine ilişkin sorunlar yaşadığını ifade etmiştir:

Bu sorun ilk haftalarımdaydı. Çünkü ilk defa ders anlatmaya başladım ve heyecanlıydım, ne yapacağımı bilmiyordum. ÖA 18

ÖA 18 uygulamaya başladığı ilk haftalarda çok heyecanlandığını belirterek, bu sebeple etkili sınıf yönetimi sağlama konusunda sorun yaşadığını ifade etmiştir. Buna göre, öğretmen adayının öğretmenlik uygulaması kapsamında ilk defa deneyim kazanmaya başladığı için bazı sorunlarla karşılaştığı söylenebilir. Benzer şekilde, bulgular öğretmen adaylarının uygulama sürecinde yeni deneyim kazanmaya başladıklarını ve sınıf yönetimi dersinin uygulamalara katkısını vurgulamaktadır:

Teorik olarak öğrendiğim şeyler aklımdan uçup gidiyordu. Fakat uygulama ile sınıf yönetiminin ne kadar önemli olduğunu anladım. Öğrendiğim bazı şeyler aklıma geldikçe demek ki bu derste bize anlatılmak istenen bu durummuş dedim ve ona göre tavır sergiledim. ÖA 18

Sınıf yönetimi dersinde öğrencilere nasıl davranmamız gerektiğine dair teorik bilgiler öğrendik. Fakat, bence öğretmenlik uygulaması için gittiğimiz okulda öğrencileri birebir gözlemek bizim için çok daha yararlı oldu Böylece, sınıfın yönetimine az da olsa şimdiden tecrübe edindik. ÖA 10

Teorik olarak bilmenin teoriyi uygulamada pek de katkısı olmadığını düşünüyorum. Bazen doğru bildiklerimiz yanlış olabiliyor; öğrenciye göre farklı davranmanın gerektiğini düşünüyorum. ÖA 7

ÖA 18 ve ÖA 10 teoride öğrenilen bilgileri öğretmenlik uygulaması dersi sayesinde pekiştirdiklerini vurgulamışlardır. Örneğin, ÖA 18 teorik olarak öğrendiği bilgilerin kalıcı olmadığını belirterek; uygulamalar sayesinde sınıf yönetiminin önemini anladığını belirtmiştir. Ayrıca, uygulamalar sırasında karşılaştığı durumları sınıf yönetimi dersinde öğrendiği bilgiler ile karşılaştırarak yorumladığını ifade etmiştir. ÖA 10 ise sınıf yönetimi dersinde teorik bilgiler edindiklerini; ancak uygulamada öğrencileri gözlemlemenin daha faydalı olduğuna inandığını; böylelikle deneyim kazandığını belirtmiştir. Uygulamanın teoride edindikleri bilgileri desteklediğini ifade eden adayların aksine, ÖA 7 teoriyi bilmenin uygulamada katkısının olmadığını düşündüğünü ifade etmiştir. Doğru olduğunu düşündüğü şeylerin uygulamada bazen yanlış olduğunu gördüğünü belirterek; sınıf yönetiminde öğrencilerin özelliklerinin göz önünde bulundurulmasının önemli olduğunu ifade etmiştir. Bulgular dikkate alındığında, ÖA 7'nin açıklaması sınıf yönetimi dersinde edinmiş olduğu teorik bilgiler ile uygulama arasında bağ kuramadığını göstermektedir.

3.2. Sınıf Yönetimi İle İlgili Çözüm Önerilerine İlişkin Bulgular

Bu kategori incelendiğinde; öğretmen adaylarının sınıf yönetimini sağlamada istenmeyen öğrenci davranışlarının önlenmesine ilişkin çözüm önerilerinde bulunduğu görülmektedir. Öğretmen adayları istenmeyen öğrenci davranışlarının giderilmesi konusunda aşağıdaki önerileri getirmişlerdir:

Derse girmeden önce sınıf öğretmeni ile görüşüp sınıf hakkında bilgi alabilirim. Sınıfın genel yapısı hakkında görüş sahibi olmaya çalışırım. ÖA 1

Bir dahaki dönem ders anlatacağım sınıfın öğretmeni ile öğrenciler ve sınıfın kuralları hakkında önceden görüşme yapmayı düşünüyorum. ÖA 10

ÖA 1 ve ÖA 10 sınıf öğretmeni ile öğrencileri tanımak amacıyla önceden görüşme yapmalarının ve bilgi almalarının istenmeyen öğrenci davranışlarının giderilmesinde fayda sağlayacağını düşündüklerini ifade etmişlerdir. Bu açıklamaya ek olarak, ÖA 10 sınıfta uygulanan kurallar konusunda da uygulama yapmadan önce sınıf öğretmeni ile görüşeceğini bildirmiştir. Uygulamaya başlamadan önce öğrencileri tanımaya ilişkin yapılacak çalışmalar öğrencilerin özelliklerinin öğrenilmesi açısından önem taşımaktadır. Bununla beraber, öğretmen adaylarının açıklamalarının yorumlanmasında adayların öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında yapmış olduğu uygulamalara ilişkin açıklamanın ışık tutacağı düşünülmektedir. Verinin toplandığı sınıf öğretmeni adayları uygulama kapsamında bir dönem boyunca aynı okula haftada bir gün devam etmekte ve her hafta farklı bir sınıfa girmektedirler. Böylelikle, gittikleri okulunun değişik sınıflarında uygulama yaparak öğretmenlik

mesleğinin gerektirdiği yeterlikleri geliştirmeleri amaçlanmaktadır (YÖK, 2011). Bununla beraber, araştırmacılar, öğrencilerin bireysel özelliklerinin dikkate alınmasının etkili sınıf yönetiminin sağlanmasında önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Örneğin, Celep (2000) öğrencilerin özellikleri ve gereksinimleri, öğretmenin hizmet öncesi eğitim gibi etmenlerin sınıf yönetimini etkilediğini vurgulamıştır. Başar (2008) ise sınıf yönetiminin öğrencilerin özelliklerine göre farklılaşabileceğini belirtmiştir. Bu sebeple, öğretmen adaylarının da yukarıda belirttiği gibi, öğrencilerin bireysel özelliklerinin dikkate alınması etkili sınıf yönetiminin sağlanmasına katkıda bulunacaktır. Öğretmen adaylarının çoğu derslerini işlerken materyal kullanmalarının öğrencilerin dikkatini çektiğini belirtmişlerdir:

Dersleri materyalsiz işlemeyi düşünmüyorum. Kesinlikler dikkat çekecek unsurlar bulunmalı ders işlerken. ÖA 6

Öğrencilerin ilgilerini genel olarak nasıl çekebileceğimi biliyorum. Buna göre, örnekler hazırlayıp, materyaller hazırlayıp derse girmeyi düşünmüyorum. ÖA 7

Yukarıdaki öğretmen adayları bundan sonraki uygulamalarda derslerini materyal kullanarak işleyeceklerini ve bu durumun sınıf yönetimini olumlu etkileyeceğini düşündüklerini ifade etmişlerdir. Adaylar, böylelikle sınıf yönetimini sağlamada öğretim materyali kullanmanın önemine dikkat çekmişlerdir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Etkili öğrenme-öğretme süreci sağlamada sınıf yönetiminin önemi birçok araştırmacı tarafından vurgulanmaktadır (Akar, Tantekin Erden, Tor, ve Şahin, 2010; Ekici, 2008; Sabancı, 2008). Bu araştırma ile sınıf öğretmeni adaylarının öğretmenlik uygulaması kapsamında sınıf yönetimine ilişkin deneyimleri hakkındaki düşüncelerinin öğrenilmesi nitelikli öğretmen yetiştirmeye katkıda bulunacaktır. Araştırmaya katılan sınıf öğretmeni adayları öğretmenlik uygulaması kapsamında uygun olmayan öğrenci davranışları, sınıf öğretmeninin desteği, sınıf yönetimine ilişkin teori ile uygulama arasında bağ kurulması gibi konularda güçlükler yaşadığını ifade etmektedir. Korkmaz (2003) sınıfta istenmeyen davranışların sınıfın fiziksel düzenlemesi, öğrencilere sorumluluk verme biçimi, öğretmenin sınıf yönetimi becerisi, öğrencilerin birbirleriyle ilişkisi gibi sebeplerden kaynaklandığını ifade etmiştir. Bu açıklamaya paralel olarak, bulgular bazı öğretmen adaylarının öğrencilerin istenmeyen davranışlarının sınıfta önceden belirlenmiş kuralların olmaması, uygun fiziksel ortamın sağlanmaması, gibi sebeplerden kaynaklandığını belirttikleri anlaşılmaktadır. Buna ek olarak, bazı öğretmen adayları istenmeyen

öğrenci davranışlarını sınıf yönetimine ilişkin ilk defa deneyim kazanıyor olmalarını ile ilişkilendirmişlerdir. Korkmaz (2003) öğretmenin sınıf yönetimi becerilerini geliştirebilmek için öğrencilerin birbirleriyle ilişkisinin dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Örneğin, öğrenme-öğretme sürecinin genellikle birlikte, yarışmacı ve bireysel olmak üzere üç farklı şekilde düzenlendiğini belirtmektedir. Doyle (1986, akt. Başar 2008) ise farklı sınıf düzenlerinin farklı sonuçlara yol açtığını ifade etmiştir. Buna göre, bireysel yapılanmada iş dışı davranışın az olduğunu; ezberleme, grup çalışması, tartışma gibi yapılanmalarda ise iş dışı davranışın üst düzeyde olduğunu belirtmektedir. Bunlara ek olarak, Başar (2008) sınıf içinde düzen sağlamanın öğrenciye birey ve grup değerleri kazandırmayı gözetten bir sosyalleşme süreci olduğunu belirtir. Ayrıca, farklı değer sistemlerine sahip ve farklı çevrelerden gelen öğrencilerin farklı bireysel öğrenim gereksinimlerine ihtiyaç duyduğunu belirterek; bu sınıflarda işbirliği ve görevle ilgilenme düzeyinin düşük olduğunu ifade etmiştir. Ancak, öğretmen adaylarının açıklamaları dikkate alındığında, adayların istenmeyen öğrenci davranışlarına ilişkin açıklamalarda bulunurken her ne kadar öğrencilerin özelliklerinden, sınıf içerisindeki yapılanmadan ve etkinliklerin nasıl planlandığından bahsetmedikleri görülse de; etkili sınıf yönetimini sağlamak amacıyla getirdikleri öneriler incelendiğinde, öğrencilerin özellikleri ve sınıfta uygulanan kurallar hakkında önceden bilgi edinmelerinin önemini vurguladıkları anlaşılmaktadır. Bununla beraber araştırmadan elde edilen bulgular, adayların uygulamayı gerçekleştirdikleri sınıflarda öğrenim gören öğrenciler ve sınıfın yapısı bakımından yeterli düzeyde bilgiye sahip olmadıklarına işaret etmektedir.

Bulgular, birçok öğretmen adayın sınıf yönetimi konusunda sınıf öğretmenlerinden destek beklediğini göstermektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında sınıf yönetimi de dahil olmak üzere öğretmen adaylarının mesleğe ilişkin becerilerini geliştirmek amaçlanmaktadır (YÖK, 2011). Bununla beraber, öğretmen adaylarının sınıf yönetiminin sağlanmasında öğretmenlerin desteğini beklemeleri aşağıdaki sebeplerden kaynaklanabilir:

- Öğretmen adayları uygulama yaptıkları sınıflarda öğrenim gören öğrencilere ilişkin yeterli bilgileri olmadığından gerekli müdahalede bulunmamışlardır ve/veya
- Öğretmen adayları sınıf yönetimine konusunda yeterli donanıma sahip değildir.

Araştırmadan elde edilen bulgular, öğretmen adaylarının çoğunun yapmış oldukları uygulamalara ilişkin yeterli dönüt alamadıklarını vurguladıklarını

göstermektedir. Bununla beraber, öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında, uygulama öğretmenlerinin adayların güçlü ve zayıf yönlerini belirleyerek yapıcı dönütler vermesi beklenmektedir (YÖK, 2011).

Araştırma bulguları, öğretmen adaylarının sınıf yönetimini sağlamak amacı ile uygulamada en çok sıkıntı yaşadıklarını ifade ettikleri istenmeyen öğrenci davranışlarının önlenmesi konusunda bir takım önerilerde bulunduğunu göstermektedir. Buna göre, adaylar uygulama yaptıkları sınıflarda öğrenim gören öğrencileri tanımak ve sınıfta uygulanan kurallar konusunda bilgi edinmek amacıyla sınıf öğretmeni ile önceden görüşme yapmalarının ve bilgi almalarının faydalı olacağını düşündüklerini ifade etmişlerdir. Buna ek olarak, öğretmen adaylarının çoğu öğrenme-öğretme sürecinde materyal kullanmanın öğrencilerin dikkatini çektiğini belirterek bu durumun etkili sınıf yönetiminin sağlanmasına katkıda bulunduğunu vurgulamışlardır.

5. ÖNERİLER

Bu araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

1. Öğretmen adayları öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında sınıf yönetimine ilişkin beklentiler konusunda açık ve net bir şekilde bilgilendirilmeli.
2. Öğretmen adaylarının uygulama yaptıkları sınıflarda öğrenim gören öğrencileri tanımak ve sınıfta uygulanan kurallar hakkında bilgi edinmek amacıyla sınıf öğretmeni ile önceden görüşerek bilgi edinmeleri sağlanmalı.
3. Öğretmen adayları öğrenme-öğretme sürecinde öğrencilerin aktif olmasını sağlayacak materyaller kullanmaya teşvik edilmeli.
4. Daha sonraki araştırmalarda, öğretmen adayı ve sınıf öğretmeni arasındaki iletişime odaklanılması ve sınıf öğretmenlerinin de görüşlerinin alınması adaylarının öğretmenlik uygulaması dersinde sınıf yönetimine ilişkin deneyimleri üzerine daha ayrıntılı bilgiler sağlayacaktır.
5. Gelecek araştırmalarda öğrencilerin bireysel özellikleri, sınıfın yapısı ve sınıf yönetimi arasındaki ilişkinin incelenmesi özellikle istenmeyen öğrenci davranışlarının giderilmesi konusunda literatüre katkıda bulunacaktır.

KAYNAKLAR

- Akar, H., Tantekin Erden, F., Tor, D. ve Şahin, İ. T. (2010). Öğretmenlerin sınıf yönetimi yaklaşımları ve deneyimlerinin incelenmesi, *İlköğretim Online*, 9(2), 792–806
- Balım, A. G., Kesercioğlu, T., Evrekli, E. & İnel, D. (2009). Fen öğretmen adaylarına yönelik yapılandırmacı yaklaşım görüş ölçeği: Bir geçerlilik ve güvenilirlik çalışması, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 79–92.
- Başar, H. (2008). *Sınıf Yönetimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Celep, C. (2000). *Sınıf Yönetimi ve Disiplini*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Cresswell, J. W. (2007). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches*. London: Sage Publications.
- Doyle, W. (1986). Classroom organisation and management. M. C. Wittrock (Ed.) *Handbook of Research on Teaching*, New York: Macmillian Pub. Comp.
- Ekici, G. (2008). Sınıf yönetimi dersinin öğretmen adaylarının sınıf yönetimine yönelik tutum ve inanç kazanma düzeyine etkisi, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(3), 167–182.
- Elo, S. & Kyngas, H. (2008). The qualitative content analysis process, *Journal of Advanced Nursing*, 62(1), 107–115.
- Erden, M. (2001). *Sınıf Yönetimi*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Güleç, S., Bağçeli, P. ve Onur, G. (2008). Öğretmen adaylarının sınıf kurallarının belirlenmesi ve uygulanmasına ilişkin görüşleri, *İlköğretim Online*, 7(2), 333–348.
- Işık, H. (2004). Öğrenme Ortamlarının Fiziksel Düzeni. M. Şişman & S. Turan (Eds.) *Sınıf Yönetimi*, Ankara: Öğreti PegemA Yayıncılık.
- Karasar, N. (2006). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Korkmaz, İ. (2003). İstenmeyen davranışların önlenmesi. Z. Kaya (Ed.) *Sınıf Yönetimi* (171–192). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Krippendorff, K. (2004). *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. London: Sage Publications.
- Mahon, J., Bryant, B., Brown, B., & Kim, M. (2010). Using second life to enhance classroom management practice in teacher education, *Educational Media International*, 47(2), 121–134.
- Miles M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis*. London: Sage Publications.
- MEB. (2007). *Beden Eğitimi Dersi (1-8) Öğretim Programı Kılavuzu*, Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.

- Özay Köse, E. (2010). Sınıf yönetimine yönelik öğretmen adaylarının görüşleri, *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(39), 20–27.
- Özgan, H., Yiğit, C., Aydın Z., ve Küllük, M. C. (2011). İlköğretim okulu öğretmenlerinin sınıf yönetimine ilişkin algılarının incelenmesi ve karşılaştırılması, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 617–635.
- Özpolat, V. ve Bayındır, N. (2007). Yeni müfredatla birlikte değişen sınıf yönetiminin öğretmen davranışlarına yansımaları, *Milli Eğitim Dergisi*, 174, 8–17.
- Paliç, G. ve Keleş, E. (2011). Sınıf Yönetimine İlişkin Öğretmen Görüşleri, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 17(2), 199–220.
- Patton, M.Q. (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods*. (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.
- Sabancı, A. (2008). Sınıf yönetiminin temelleri. M. Çelikten (Ed.) *Yapılandırmacı Yaklaşımına Göre Sınıf Yönetimi* (27–56). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şentürk, O., & Oral, B. (2008) Türkiyede sınıf yönetimi ile ilgili yapılan bazı araştırmaların değerlendirilmesi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(26), 1–26.
- Tutkun, Ö. F. (2003). Sınıfta yerleşim düzeni. Z. Kaya (Ed.) *Sınıf Yönetimi* (171–192). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- YÖK. (2007). *Öğretmen Yetiştirme ve Eğitim Fakülteleri (1982–2007)*. Ankara: Temmuz.
- YÖK. (2011). *Aday Öğretmen Kılavuzu*. www.yok.gov.tr’den 03.01.2011 tarihinde indirilmiştir.

KÜRESEL EKONOMİK KRİZİN ETKİLERİ: PANEL VERİ ANALİZİ

İsmet GÖÇER^[*]

ÖZET

Problem Durumu: Son küresel ekonomik kriz, ABD’de ipotekli konut piyasasında 2006 yılı ortalarında başlamış, finansal piyasaları ve reel sektörü de etkisi altına başlamıştır. Eylül 2008’den itibaren dünyaya geneline yayılmıştır. Krizde dünya ekonomisi %2.3 oranında küçülmüş, ihracat azalmış, işsizlik oranları artmıştır.

Araştırmanın Amacı: Bu çalışmada, 2008 küresel ekonomik krizinin seçilmiş ülke ekonomileri üzerindeki etkileri, 2001-2010 dönemi verileri kullanılarak incelenmiştir.

Yöntem: Panel birim kök testi ve panel veri analizi yöntemleri.

Bulgular ve Sonuçlar: Analiz sonucunda elde edilen ampirik bulgulara göre; ülkelerin ekonomik büyümelerini en çok etkileyen faktör, özel tüketim harcamalarıdır. Krizin etkisi negatif ve istatistikî olarak anlamlıdır.

Jel Kodları: E21, E44, F43, G01.

Anahtar Kelimeler: Küresel Kriz, Ekonomik Büyüme, Panel Veri Analizi.

^[*] Yrd. Doç. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın İktisat Fakültesi, Ekonomi ve Finans Bölümü

Effects of the Global Economic Crisis: Panel Data Analysis

ABSTRACT

State of the Problem: Recent economic crisis started in USA mortgage markets in mid 2006 and affected financial markets and real sector. It has spread all over the world from September 2008. World economy shrunk by 2.3%, exports declined and unemployment rates have increased during the crisis.

Purpose of the Study: In this study, effects of 2008 global economic crisis on the selected country economies was analyzed using 2001-2010 periods' annual data.

Method: Panel unit root test and panel data analysis methods.

Findings and Conclusions: According to the findings obtained from the empirical analysis; factors that most affect countries' economic growth is private consumption expenditures. Effects of crisis are negatively and statistically significant.

Jel Codes: E21, E44, F43, G01.

Key Words: Global Crisis, Economic Growth, Panel Data Analysis.

1. GİRİŞ

Son yıllarda, dünyada bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, oluşturulan ekonomik birlikler, dış ticaretin ve sermaye hareketlerinin serbestleşmesi, özellikle büyük ekonomilerde çıkan ekonomik krizlerin, kısa sürede diğer ülkelere de yayılmasını kolaylaştırmıştır (Eğilmez, 2009: 53).

Ekonomik krizlerin iki ana çeşidi vardır; para krizleri ve bankacılık krizleri ya da finansal krizler. İki birden gerçekleşirse, buna da ikiz krizler denilmektedir. Bunlardan para krizi, dövize hücum şeklinde spekülasyon bir atak sonucu, döviz kurunun aşırı yükselmesi ve döviz kuru rejiminin çökmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Finansal kriz ise; finans sektöründe bir sıkıntı yaşanması sonucunda, bazı finans kurumlarının batması ve kalanlarının da sermayelerinin önemli ölçüde erimesi şeklinde gerçekleşmektedir (Özatay, 2009: 17).

2008 ekonomik krizi, 2006 yılı ortalarında ABD ipotekli konut kredileri (mortgage) piyasasında başlamış, 2008 yılının ikinci yarısından itibaren ABD ve Avrupa finansal piyasalarını etkisi altına almış, finans temelli bir krizdir (Ateş, 2011). 2008 sonundan itibaren de bütün dünyadaki reel sektör, krizden olumsuz etkilenmeye başlamıştır. ABD’de, bankaların yanlış ipotekli konut kredisi (mortgage) uygulamaları, konut piyasasında dağıtılan kredilerin geri dönmesinde yaşanan sıkıntılar, konutların gerçek değerinin çok üstünde alınıp satılması (Shiller, 2010) ve konut kredileri temel alınarak oluşturulan türev finansal ürünlerin kontrolsüz biçimde artması, krizin temelini oluşturmuştur (Özatay, 2009: 22).

Krizin temelinde, tarihin en büyük gayrimenkul ve kredi balonu vardır (Stiglitz, 2008). 2007 yılında, ABD’deki mortgage piyasası, yaklaşık 10 trilyon dolarlık bir büyüklüğe ulaşmıştır. Başlangıçta mortgage kredilerinin büyük kısmı, yüksek kaliteli müşterilere (prime mortgage) veriliyorken, zamanla daha düşük kaliteli müşterilere (subprime mortgage¹) de vermeye başlanmıştır. 2008 ortasında ABD’de subprime mortgage kredilerinin hacmi 1.5 trilyon dolara yükselmiştir. 2000’li yıllarda, ABD’de faizler son derece düşük olduğu için, alt gelir grubundaki kişiler çoğunlukla, değişken faizli kredileri tercih etmişlerdir. 2004 yılından itibaren FED’in faizleri ard arda arttırmasına, konut fiyatlarındaki düşüşün de eklenmesiyle, bu kişiler aldıkları kredileri geri ödeyemeye başlamışlardır (Eğilmez, 2009: 66).

¹ **Subprime mortgage**; birinci kalite kredibiliteye sahip olmayan kişilere verilen konut kredisi, eşik altı kredi. Bu kişilerin özellikleri: **a)** Borçları için yapacakları anapara ve faiz ödemelerinin gelirlerine oranı %50’den yüksek olması **b)** Geçmişte aldıkları kredileri ödeyemedikleri için mahkemeye düşmüş olmaları **c)** Son bir yıl içinde ödemelerini en az 30 gün aksatmış olmaları (Özatay, 2009: 102).

Krizin genel göstergeleri; azalan talep, duran yatırımlar, artan işsizlik, düşen ihracat, oynak hale gelen döviz kurları ve dünya ekonomisindeki büyümenin ek-siyeye doğru kaymasıdır (IMF, 2009). İnsanların harcamaktan kaçınmaları, tüketimin düşmesi, üretimin olumsuz etkilenmesi ve sonuçta işsizliğin artması, krizin genel bir açıklamasını vermekte ve başlangıç noktası olarak da ABD’de şişen emlak ba-lonlarına dayanmaktadır (Shiller, 2010). Ülkeler krizin zararını azaltabilmek için; bir kısım finans kurumlarını kurtarmış, bazılarını kamulaştırmış, kamu harcamala-rını arttırmış, vergileri azaltmıştır.

Krizle birlikte, ABD ve Avrupa’nın ithalat talebinin düşmesi, uluslararası liki-ditenin büyük oranlarda azalması, cari açığın finansmanının zorlaşması, buna bağlı olarak döviz kurlarının yükselmesi, bankaların kredileri azaltması, iç talebin düş-mesi ve tüm bu gelişmelerin reel sektörü etkisi altına almasıyla, Türkiye de kriz-den önemli ölçüde etkilenmiştir (Hepaktan ve Çınar, 2011).

Bu çalışmanın amacı; 2008 küresel ekonomik krizinin, ülkelerin ekonomik büyümeleri üzerindeki etkilerini, krizden en çok etkilendiği düşünülen 11 ülkenin², 2001-2010 dönemi verilerini kullanarak, panel veri analizi yöntemiyle incelemek-tir. Çalışmada girişi takip eden ikinci bölümde; 2008 ekonomik krizlerinin neden-leri, gelişme ve yayılma süreci özetlenecektir. Üçüncü bölümde krizin etkilerine tablo ve grafikler eşliğinde değinilecek, dördüncü bölümde konuya ilişkin litera-tür özeti verilecek, bunu beşinci bölümdeki ampirik analiz takip edecek ve sonuç bölümüyle çalışma tamamlanacaktır.

2. 2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİN GELİŞME SÜRECİ

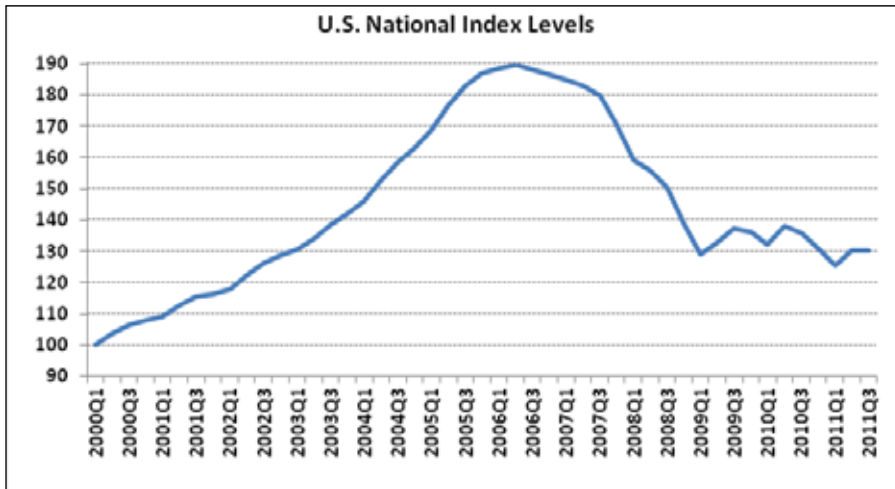
2.1. ABD’de Krizin Gelişimi

ABD Merkez Bankası FED, ABD’de 2001 yılında yaşanan durgunluğa çö-züm aracı olarak, faiz oranlarını düşürmüştür (Schneider and Kirchgasser, 2009). Haziran 2003 de mortgage faiz oranları, 45 yılın en düşük seviyelerine inmiştir (Sanders, 2008). Faizlerin, gayrimenkul fiyat artışlarının altına düşmesi, borçla-narak gayrimenkule yatırım yapmayı kazançlı hale getirmiştir (Ertuna, 2009). Bu durumda sadece konut sahibi olmak isteyenler değil, yatırımcılar ve spekülätör-ler de kârlı gördükleri için gayrimenkul piyasasına yönelmişlerdir (Akgüç, 2009). Düşük faizler, alım gücü yeterli olmayan kişileri de konut kredisi kullanma ko-nusunda cesaretlendirmiştir. Bankalar ellerindeki fazla likiditeyi, kişilerin ödeme

² Fransa, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Portekiz, Rusya, İspanya, Türkiye, İngiltere ve ABD.

gücüne bakmaksızın dağıtmaya başlamıştır. Bu sefer de ABD’de ev fiyatları hızla artmış, kısa sürede iki katına ulaşmıştır (Altuğ, 2009). Bu artış, 2006 yılı ortalarına kadar devam etmiştir. Emlak fiyatlarının yükselmesi, emlak sahiplerinin kendilerini daha zenginleşmiş hissedip, daha fazla harcamalarını, yeni konut kredileri kullanımlarını ve ithal lüks tüketim taleplerini arttırmıştır. ABD’de emlak fiyatlarını ölçmek üzere kullanılan Case Shiller indeksindeki değişimler, Grafik 1’de yer almaktadır.

Grafik 1: S&P/Case-Shiller ABD’de Ev Fiyatları Endeksi

Kaynak: Standard & Poors

Grafik’ten de görüldüğü üzere, ABD’de ev fiyatları 2006 yılı ortalarında, en yüksek değerine ulaşmış, sonrasında hızlı bir düşüş yaşanmıştır. 2011 yılında ev fiyatlarında yükselme gözükmemektedir. Bu da ABD’de krizin hala devam ettiğinin bir işaretidir.

ABD’de 2006 yılında faiz oranlarının, %1’den %5.35’e yükselmesiyle, krediyle konut alımı ve konut fiyatları düşmeye başlamıştır (Özatat, 2009: 65). Bankaların, artan faiz oranlarını kredi kullanan kişilere yansıtmasıyla, düşük gelirli kişiler, kredi borçlarını ödeyemez duruma gelmiştir. Bu durumdan tedirgin olan bankalar, kredi verdikleri kişilerden, ek teminatlar istemeye veya kredileri ödeme tarihinden önce geri çağırmaya başlamışlardır. Kredi borcunu ödeyemeyenler evlerini satmaya başlamıştır. Konut arzının artması, fiyatları iyice düşürmüş, evleri

para etmeyen konut sahipleri, kredi borçlarını ödeme şanslarını tamamen kaybetmiştir. Bu kez bankalar zor duruma düşmüştür (Nanto, 2009).

Krizin ortaya çıkmasında, ipotekli konut piyasasındaki güven kaybı, en önemli faktör konumundadır (Stiglitz, 2008). 28 Aralık 2006'da, mortgage kredileri veren Ownit Mortgage Solutions adlı ABD şirketinin batması, krizi gün yüzüne çıkarmıştır. 2007 ortasında Case Shiller indeksinin, %16 oranında düşüş göstermesi ve uzmanların, bu endeksin 2008 ortasına kadar %10 daha düşeceğini bekleceklerini açıklamaları, ABD'deki konut piyasasında endişe ve paniği arttırmıştır. 22 Şubat 2007'de HSCB, mortgage piyasasındaki gelişmeler neticesinde 10.5 milyar dolar zarar açıklamış ve mortgage kredisi bölümünü kapatmış, mortgage kredisi bölümü başkanını işten çıkartmıştır (Felton and Reinhart, 2008).

12 Mart 2007'de, kredi veren kuruluşlar, subprime mortgage piyasasında faaliyet gösteren büyük bir finans şirketi olan New Century Financial'a kredi vermeyi durdurmuştur (Guillen, 2009). 16 Mart 2007'de, subprime piyasasında kredi veren Accredited Home Lenders 2.7 milyar dolarlık krediyi, çok düşük bir değerden satmak zorunda kalmıştır. 2 Nisan 2007'de, New Century Financial, çalışanlarının yarısını işten çıkararak, iflas başvurusu yapmıştır. 3 Mayıs 2007'de, General Motors'un finansman kolu, 1 milyar dolarlık zarar açıklamıştır (FED, 2011).

10 Temmuz 2007'de, kredi derecelendirme kuruluşları, subprime tahvillerin kredi notlarını gözden geçireceklerini açıklamışlar, 13 Temmuz 2007'de, General Electric, subprime kredi veren şirketini kapatacağını ilan etmiştir (Özatay, 2009: 102). 10-31 Ağustos 2007 arasında, dört büyük ABD bankası, FED'den 2 milyar dolar borç almıştır. Goldman Sachs, bir hedge fona 3 milyar dolar aktarmıştır. Subprime mortgage kredisi veren Ameriquest, iflas başvurusunda bulunmuştur (Guillen, 2009).

3-30 Eylül 2007 arasında, Alman AKB Bank, ABD subprime kredi piyasasında 1 milyar dolar zarara uğradığını açıklamış, Bank of China da aynı piyasada 9 milyar dolar kaybettiğini belirtmiştir. Goldman Sachs'a bağlı Global Alpha, Ağustos ayında %22 oranında zarar ettiğini açıklamıştır (FED, 2011).

Ocak 2008'de, Lehman Brothers mortgage piyasasından çekilmiştir (Guillen, 2009). 16 Mart 2008'de, bir yıl önce değeri 32 milyar dolar olan, Bear Sterns, JP Morgan Chase tarafından, 1 milyar dolara satın alınmıştır. 11 Temmuz 2008'de, ABD'nin Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) olarak kabul edilen Federal Deposit Insurance Corp (FDIC), konut sektöründeki kredi krizinden etkilenen ve varlıkları 32 milyar dolar, toplam mevduatı 19 milyar dolar olan Indymac Bank'a el koymuştur (Guillen, 2009).

Eylül 2008’de, devlet destekli mortgage kredisi işlemleri yapan ve konut sektöründe kullanılan kredilerin yarısını (yaklaşık 5 trilyon dolar) elinde bulunduran Fannie Mae ve Freddie Mac’a, ABD yönetimi tarafından el konulmuştur. 11 Eylül’de Lehman Brothers iflasın eşiğine gelmiş, bu banka çok fazla toksik mali varlığa (sorunlu krediye) sahip olduğu gerekçesiyle, FED tarafından kurtarılmamış ve 15 Eylül’de iflas etmiştir. Bu, ABD’deki en büyük iflas başvurusudur (639 milyar dolar) ve krizin dünya geneline yayılmaya başlamasının tetikleyicisi olmuştur. Arkasından Genaral Motors, Citigroup, AIG, Merrill Lynch ve Morgan Stanley gibi büyük şirketler, iflas sinyalleri vermeye başlamıştır (FED, 2011).

16 Eylül 2008’de, ABD yönetimi, krizin daha fazla derinleşmemesi için, AIG’ye 85 milyar dolar para aktarmayı ve karşılığında firmanın hisselerinin %80’ini denetimi altına almayı kararlaştırmıştır. Böylece, en büyük mali varlık sigorta şirketi olan AIG, iflasın eşiğinden kurtarılmıştır. Bank of America, Merill Lynch’i 50 milyar dolara satın almıştır. 21 Eylül 2008’de, ABD yönetimi, Kongre’den 700 milyar dolarlık kurtarma paketi için yetki istemiş, 22 Eylül’de Morgan Stanley ve Goldman Sachs, yatırım bankası konumundan çıkarılarak, normal banka konumuna getirilmiştir. 25 Eylül 2008’de ABD hükümeti, Washington Mutual’a el koymuş, Bankanın varlıkları 1.9 milyar Dolara, JP Morgan tarafından satın alınmıştır (Felton and Reinhart, 2008). Görüldüğü gibi, krizin tamamen gün yüzüne çıkması ve dünya piyasalarını etkilemeye başlaması, Eylül 2008’de olmuştur.

3 Ekim 2008’de, ABD temsilciler meclisi, 850 milyar dolarlık kurtarma paketini onaylamış, 9 Ekim 2008’de, ABD yönetimi tarafından, AIG’ye 38 milyar dolar daha kredi verilmiştir. 14 Ekim 2008’de, Amerikan yönetimi, Bank of America, Wells Fargo, Citigroup, JPMorgan Chase, Goldman Sachs, Morgan Stanley ve Bank of New York Mellon’dan 250 milyar dolar tutarında hisse satın alacağını açıklamıştır (Nanto, 2009). 19 Kasım 2008’de Detroit otomotiv üçlüsü olarak bilinen, General Motors, Ford ve Chrysler’ın yöneticileri, ABD yönetiminden, 25 milyar dolar istemiştir³.

2008 yılında petrol, gıda ve metal fiyatları hızla artmaya başlamıştır. Bu artışlar mali kesimde oluşmaya başlamış olan kötümser havaya yeni olumsuz beklentiler eklemiştir (Eğilmez, 2009: 68). 1 Haziran 2009’da General Motors, iflas koruma başvurusunda bulunmuştur.

³ General Motors CEO’su Rick Wagoner ve diğer üst düzey yetkililer, ABD Kongresinin, krizin sebebini soruşturduğu toplantıya, sadece yakıt masrafı 20 bin dolar olan özel jetleriyle gelince, Kongre bu yöneticilere “*Elinde para kutusu bulunan dilencilere benziyorsunuz. Önce jetlerinizi satın, sonra yardım isteyin*” diyerek sert tepki göstermiştir.

2008 küresel krizinde, mortgage kredilerine dayanılarak yapılan, türev işlemlerinin de büyük rolü olmuştur (Bocutoğlu ve Ekinci, 2009). Türev ürünler⁴, şirketlerin başka işlemlerden doğan risklerinin, alışverişe konu edebilmelerini sağlayan sözleşmelerdir. Başlangıçta bu sözleşmeler, mortgage kredisini verenin, bu krediyi kullanan tarafından geri ödenmemesi riskini üçüncü kişilere, örneğin hedge fonlara⁵ devretmesi için oluşturulmuştur (Blanchard, Faruqee, Das, Forbes and Tesar, 2010). Riski devreden kredi kuruluşları, çok daha büyük risklere girmeye, daha çok kredi vermeye ve bu kredileri karşılık göstererek yeni türev ürünleri piyasaya sürmeye devam etmişler ve bu süreçte türev ürünler piyasası çıg gibi büyümüştür. ABD’de bankacılık sistemi denetleniyorken, “gölge bankacılık” da denilen, türev piyasaları ve hedge fonlar, finans piyasasının hacminin artması hatırına denetlenmemiştir (Özaty, 2009: 63). Başlangıçta riski devretmeye yarayan ve bu anlamda sistemde bir sigorta işlevi gören türev ürünler, giderek kendileri birer risk unsuru olmaya başlamışlardır (Greenspan, 2010). Sorunu yaratan şey, bu türev ürünlerinin, kişiler ve finansal kuruluşlar arasında, inanılmaz bir hızda el değıştirmesidir. Bu türev ürünlerinin en çok toplandığı banka Lehman Brothers olduğu için, krizden en çok etkilenen finans kurumu da O olmuştur (OECD, 2009).

Krizin diğeri bir nedeni de son dönemde ABD ekonomisinin çok yüksek düzeyde cari açık vermesidir. 2006 yılından itibaren ABD’nin cari işlemler ve bütçe açıklarının tedirginliği yaşanmaya başlanmıştır (Burak, 2009). ABD’de cari açığın oluşmasının nedeni, artan yatırım talebinin, iç tasarruflar tarafından karşılanamamasıdır (Stiglitz, 2008). Büyüyen ABD ekonomisinde, artan tüketim talebiyle ithalatın artması sonucu, ülkenin cari açığı hızla büyümüştür (OECD, 2009). ABD’nin cari işlemler açığı 2005 yılında 805 milyar dolar, 2006 yılında 812 milyar dolar ve 2007 yılında ise 738 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. FED, bu açıkları azaltmak için, faiz artırımlarına gitmiş (Blanchard et al., 2010), bu da çok yüksek borçluluk içerisinde olan ABD’li ailelerin, kredi geri ödemelerini güçleştirmiştir. Bütün bu gelişmeler, ABD ekonomisini daha kırılgan bir hale getirmiştir.

⁴ **Türev ürünler:** Değeri ve getirisi başka bir varlığa bağlanmış finansal sözleşme ya da finansal varlıklardır. Başka bir deyişle, şirketlerin başka işlemlerden doğan risklerini alışverişe konu edebilmesini sağlayan sözleşmelerdir (Eğilmez, 2009: 67). Bu tür araçlar döviz, faiz, altın, hisse senetleri, emlak kredileri, mortgage kredileri ve tahviller gibi her türlü ürün üzerinden türetilir. Futures ve opsiyon sözleşmeleri bu araçlara birer örnektir.

⁵ **Hedge Fon:** Riskten korunma fonları. Bu fonlara, spekülative işlemlere cesurca giriştikleri için “haydut fon” veya sadece zenginlerin bu fonlara ortak olabiliyor olmasından dolayı “zengin fonu” da denilmektedir.

2.2. Krizin Diğer Ülkelerdeki Yayılma Süreci

Krizin Avrupa'yı etkilemesinin ilk nedeni, ABD kaynaklı türev ürünlerinin, Avrupa bankaları tarafından da alınıp satılıyor olmasıdır. Dolayısıyla bu ürünlerin kaynağında ortaya çıkan bir sorun, Avrupa bankalarını ve finansal sistemini de doğrudan etkilemiştir. İkincisi, başta Almanya ve İngiltere olmak üzere, ABD'de iş yapan, şubesi olan pek çok Avrupa bankası bulunmaktadır. Bu bankaların ABD'deki yatırımlarında yaşanan kayıplar, kıta Avrupa'sını da direkt etkilemiştir. Üçüncü bir etken de, krizden etkilenen ülkelerin, Avrupa ülkelerinden olan ithalat talepleri ve Avrupa'nın da ihracatının düşmesidir. Bu durumda Avrupa'da üretimi ve büyümeyi azaltmış, işsizliği arttırmıştır (Gurria, 2009).

Krizin Avrupa'daki yayılma sürecine baktığımızda (European Communities, 2009); 2007 yılında İngiltere'de emlak sahipleri çok borçludur ve İngiltere Bankalarında önemli miktarda ABD kaynaklı türev ürünler bulunmaktadır. Bu durum, krizin bu ülkede yayılmasını kolaylaştırmıştır. 4 Temmuz 2007'de İngiltere, subprime konut kredisi veren beş kuruma karşı özel önlemler alacağını açıklamıştır. 7 Ağustos 2007'de, Fransız bankası BNP-Paribas'a bağlı üç hedge fon, ödeme güçlüğüne düşmüş ve ödemeleri askıya aldığı açıklamıştır. 9 Ağustos'ta bu fonların işlemleri durdurulmuştur. 10-31 Ağustos 2007 arasında, Alman Bankası Sachsen-Landesbank iflas etmiş ve bir başka Alman bankası olan Landesbank Baden-Wuerttemberg'e satılmıştır. Bu krizin Avrupa'daki ilk firesi olmuştur. Avrupa Merkez Bankası, Avrupa'da likidite sıkışıklığına düşen bankalara, 61 milyar Euro likidite sağlamıştır (OECD, 2009).

3-30 Eylül 2007 arasında İngiliz mortgage kredi kurumu Northern Rock'tan mevduat çekilişi hızlanmış ve banka önünde uzun kuyruklar oluşmuştur. 14 Eylül'de İngiltere Merkez Bankası Northern Rock'a kredi açmış, bankalardaki mevduatları sigortalamış ve devlet garantisi vermiştir. Bu tarihlerde kriz Japonya, İsviçre ve İskoçya'ya da sıçramıştır. Avrupa Merkez Bankası, bankacılık piyasasına önce 95 milyar Euro, daha sonra da 108.7 milyar Euro arz etmiştir. Bunu Kanada ve Japonya Merkez Bankaları takip etmiştir. 1 Ekim 2007'de, İsviçre Bankası UBS 3.4 milyar dolar zarar açıklamış, Citibak'ın 6 aylık zararı 40 milyar dolara yükselmiştir (Greenspan, 2010).

Şubat 2008'de Northern Rock, İngiliz hükümeti tarafından kamulaştırılmıştır. 26 Eylül 2008'de, Fortis Bank, sermaye yeterliliğini arttırmak için varlık satacağını açıklamıştır (Erdönmez, 2009). 29 Eylül 2008'de, Citigroup, Vachovia'yı alacağını bildirmiş, İzlanda, Glitnir Bank'ın %75'ini alarak devletleştirmiş, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg, Fortis'i devletleştirerek iflastan kurtarmıştır. 1 Ekim

2008’de, Avrupa Birliği, İngiltere’nin Bradford and Bingley’i kurtarmasına izin vermiş, İngiltere mevduatların, 50 bin Sternlük bölümüne garanti verdiğini açıklamıştır. 6 Eylül 2009’da Londra’da yapılan G-20 toplantısında, 5 trilyon dolarlık teşvik paketi öngörüldüğü açıklanmıştır (Bocutoğlu ve Ekinci, 2009).

Çin hükümeti 2010 yılına kadar bir dizi altyapı ve sosyal program çerçevesinde 586 milyar dolarlık harcamayı öngören bir paket açıklamıştır. Benzer şekilde Hindistan da 200 milyar dolar değerinde bir canlandırma paketini yürürlüğe koymuştur (Altuğ, 2009). İngiltere 691 milyar dolar, Japonya 150 milyar dolar olmak üzere, ülkeler farklı ekonomik paketler açıklamışlardır. 2 Nisan 2009’da Londra’da toplanan G-20’ler 1.1 trilyon dolarlık teşvik paketi öngördüklerini açıklamışlardır (OECD, 2009).

Gelişmekte olan ülkelerin krizden etkilenmesi, büyük oranda sermaye hareketleri ve ihracat kanallarıyla olmuştur (OECD, 2009). Sermaye hareketlerinin (sıcak paranın) kaynağı olan (gelişmiş) ülkelerde sorunlar çıktığında, bunun gelişmekte olan ülkeleri de etkileyeceği korkusu, bu ülkelerdeki yabancı sermayenin hızla ülke dışına çıkmasına yol açmış, gelişmekte olan ülkeler, finansman kriziyle karşı karşıya gelmiştir. Eylül 2008-Ocak 2009 döneminde, Türkiye’den çıkan yabancı sermaye miktarı, 32 milyar 666 milyon dolardır (Burak, 2009). Özellikle çeşitli AB ülkelerindeki ekonomik daralmanın yol açtığı ihracat düşmesi ve uluslararası finansman güçlüklerindeki artışlar nedeniyle, Türkiye ekonomisi de küresel krizden hızla ve derinden etkilenmiştir (Kibritçioğlu, 2010). ABD ve Avrupa ülkelerinde büyümenin düşmesi, dış talebin gerilemesine yol açmış, gelişme yolundaki ülkelere yapılan ithalat azalmaya başlamıştır. Bu durum gelişmekte olan ülkelerin, dış ticaret gelirlerinin düşmesine ve dolayısıyla ekonomilerinin küçülmeye başlamasına yol açmıştır. Bu kez, gelişmekte olan ülkelerde işsizlik oranlarını hızla arttırmış, iç talep düşmüş ve kriz derinleşmiştir (OECD, 2009).

3. 2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİN ETKİLERİ

Yaşanan ekonomik kriz, ülkelerin ekonomik büyümelerinden dış ticaretlerine, istihdam oranlarından cari açıklarına, sermaye hareketlerinden borsalara kadar pek çok makroekonomik değişkeni üzerinde, önemli etkiler meydana getirmiştir. Krizin ekonomik büyümeler üzerindeki etkileri, Tablo 1’de görülmektedir.

Tablo1: Ekonomik Büyüme Oranları (%)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Dünya	4.1	3.6	4.1	4.0	1.5	-2.3	4.2
AB	2.5	1.9	3.3	3.0	0.4	-4.4	2.0
ABD	3.6	3.1	2.7	1.9	0.0	-3.5	3.0
İngiltere	3.0	2.2	2.8	2.7	-0.1	-4.9	1.4
Türkiye	9.4	8.4	6.9	4.7	0.7	-4.8	9.0
İspanya	3.3	3.6	4.0	3.6	0.9	-3.7	-0.1
Rusya	7.2	6.4	8.2	8.5	5.2	-7.8	4.0
Portekiz	1.6	0.8	1.4	2.4	0.0	-2.5	1.4
İtalya	1.5	0.7	2.0	1.5	-1.3	-5.2	1.3
İrlanda	4.6	6.0	5.3	5.6	-3.5	-7.6	-0.4
Yunanistan	4.4	2.3	5.5	3.0	-0.2	-3.3	-3.5
Almanya	1.2	0.7	3.7	3.3	1.1	-5.1	3.7
Fransa	2.5	1.8	2.5	2.3	-0.1	-2.7	1.5

Kaynak: Dünya Bankası

Tablo 1’de görüldüğü gibi, 2008 ekonomik krizi, bütün dünyanın ekonomik büyümesini önemli ölçüde etkilemiştir. 2010’da ekonomiler genel olarak toparlanmaya başlamışsa da Yunanistan, İrlanda ve İspanya’da negatif büyüme devam etmiştir. Kriz sonrasında, incelemeye konu ülkeler arasında, en çok büyüyen ülke ise Türkiye’dir. Kriz, ekonomileri en çok dış ticaret ve sermaye girişi kanallarından etkilemiştir. Bu nedenle ülkelerin ihracat verilerindeki değişim, Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2: İhracat Değerlerindeki Değişim Oranı (%)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Dünya	21.5	14.2	15.6	15.4	15.2	-22.4	21.3
AB	19.5	8.2	12.9	16.4	10.5	-22.4	12.5
ABD	12.9	10.8	14.5	12.0	11.9	-18.8	20.9
İngiltere	13.8	10.8	16.6	-2.2	4.4	-23.2	15.3
Türkiye	33.7	16.3	16.4	25.4	23.1	-22.6	11.5
İspanya	17.0	5.6	10.9	18.5	10.8	-19.2	8.4
Rusya	34.8	33.1	24.7	16.6	33.1	-35.7	32.0
Portekiz	12.7	6.8	17.2	17.3	8.5	-22.6	10.6
İtalya	18.2	5.6	11.7	19.9	8.3	-25.0	10.3
İrlanda	13.0	4.8	-0.9	11.7	3.2	-7.8	1.0
Yunanistan	14.4	13.0	20.0	13.6	11.6	-22.4	5.7
Almanya	21.1	6.9	14.1	19.2	9.2	-22.5	13.6
Fransa	15.4	2.6	6.9	12.8	9.8	-21.3	7.9

Kaynak: UnctadStat

Tablo 2 incelendiğinde, 2009 yılında ülkelerin tamamının ihracatının önemli ölçüde azaldığı, 2010 yılında düzelmenin başladığı görülmektedir. İhracatı 2009’da en çok azalan ve 2010’da en çok artan ülke, Rusya olmuştur. Bu durum, dünyada artan enerji talebi ve yükselen enerji fiyatlarının ve Rusya’nın da dünyanın sayılı

doğal gaz ihracatçılarından biri olmasının etkisi olduğu düşünülebilir. Ülkelerin işsizlik oranları, Tablo 3’te yer almaktadır.

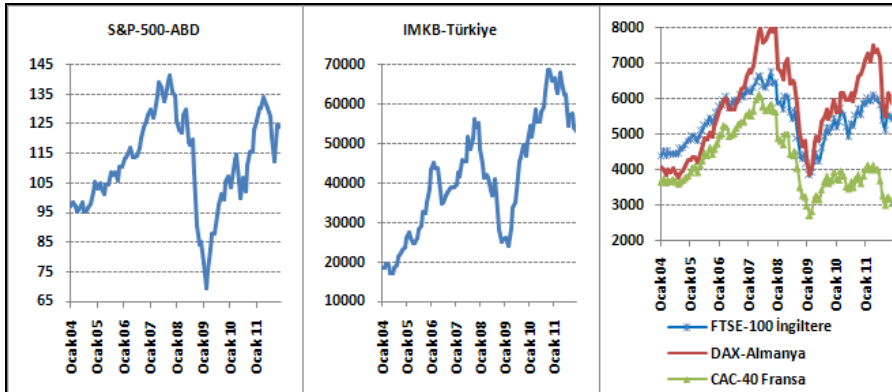
Tablo 3: İşsizlik Oranları (%)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
ABD	5.5	5.1	4.6	4.6	5.8	9.3	9.6
İng	4.8	4.8	5.4	5.4	5.6	7.5	7.9
Türkiye	10.3	10.6	10.2	10.2	10.9	14.0	11.9
İspanya	11.0	9.2	8.5	8.3	11.3	18.0	20.1
Rusya	8.2	7.6	7.2	6.1	6.4	8.4	7.5
Portekiz	7.5	8.6	8.6	8.9	8.5	10.6	12.0
İtalya	8.0	7.7	6.8	6.1	6.8	7.8	8.4
İrlanda	4.5	4.4	4.4	4.6	6.3	11.8	13.6
Yunanistan	10.5	9.9	8.9	8.3	7.7	9.4	12.5
Almanya	10.5	11.2	10.2	8.8	7.6	7.7	7.1
Fransa	9.2	9.3	9.2	8.4	7.8	9.5	9.8

Kaynak: IMF

Tablo 3’te de görüldüğü üzere, krizle birlikte ABD, İspanya ve İrlanda’da işsizlik oranları yaklaşık iki katına çıkmıştır. Artan işsizlik, beraberinde iç talebin düşmesini getirmiş, o da ekonomik küçülmeyi netice vermiştir. Ülkelerin büyük çoğunluğunda 2010 yılında da işsizlik oranları artmaya devam etmiştir. Bu da krizin henüz atlatılmadığını göstermektedir. Borsalar, krizlerde ilk etkilenen ekonomik birimlerdir. Bu nedenle, krizin bazı ülke borsaları üzerindeki etkilerine, Grafik2’de yer verilmiştir.

Grafik 2: Krizin Borsa Endeksleri Üzerindeki Etkileri

Kaynak: Yahoo-Finance ve TCMB-EVDS’den alınan veriler kullanılarak, tarafımızdan oluşturulmuştur.

Grafikler incelendiğinde, 2009 yılı ilk aylarında ülke borsalarının ortalama %50 oranında değer kaybettiği görülmektedir. 2010’da kısmen bir iyileşme yaşanmışsa da 2011’de Yunanistan, İtalya, Portekiz, İrlanda ve İspanya’da yaşanan ekonomik sıkıntılarının ve küresel ekonomide görülen belirsizliklerin de etkisiyle, endekslerde aşağı yönlüdür.

4. LİTERATÜR

2008 küresel ekonomik krizine ilişkin yapılan yerli ve yabancı çalışmaların büyük çoğunluğu, krizin oluşum sürecinin incelenmesi ve etkilerinin tablolar yardımıyla değerlendirilmesi biçimindedir. Çalışmalardaki ortak nokta; ekonomik krizin ülkelerin makroekonomik büyüklüklerini önemli ölçüde etkilediğidir. Az sayıdaki ampirik çalışmada, genellikle döviz kuru ve ihracatta meydana gelen değişmelerin, GSYİH üzerindeki etkileri incelenmiş ve kriz genellikle kukla değişkenle modele dahil edilmiştir.

Bordo vd. (2001), krizlerin makroekonomik etkilerini 21 ülkeye ait 1880-1997 dönemi verilerini kullanarak, panel veri yöntemiyle incelemiştir. Krizlerin; para, banka ve ikiz krizler olarak gruplandırıldığı çalışmada, ülkelerin milli gelirlerindeki kaybın, para krizlerinde ortalama % 5.9 bankacılık krizlerinde % 6.2 ve ikiz krizlerde ise % 18.6 olduğunu, krizlerin ortalama sürelerinin ise para krizlerinde 2.1 bankacılık krizlerinde 2.6 ve ikiz krizlerde ise 3.8 yıl olduğunu bulmuştur.

Reinhart ve Rogoff (2008), 1899–2001 döneminde dünyanın farklı ülkelerinde yaşanan 14 büyük bankacılık krizini, panel veri yöntemiyle incelemiştir. Krizlerde ülke milli gelirleri ortalama %9.3 oranında azalmış, işsizlik ortalama %7 oranında artmış ve krizlerin ortalama süresi 1.9 yıl olarak bulunmuştur. Krizlerin işsizlik oranları üzerindeki etkisinin ise yaklaşık 4.8 yıla yayılmış olduğu tespit edilmiştir.

Gençtürk (2009), finansal kriz dönemlerinde makroekonomik faktörlerin hisse senedi fiyatlarına etkisini, 1992-2006 dönemi verileriyle, çoklu doğrusal regresyon yöntemiyle analiz etmiş ve TÜFE’deki bir birimlik artışın, İMKB endeksini 2.2 birim azalttığını görmüştür.

Weeks (2009), 2008 krizinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini, Sierra Leone için incelemiş, krizi kukla değişkenle modele dâhil etmiş ve analiz sonucunda ekonomik büyümeyi; ihracatın ve kamu harcamalarının %19, ithalatın ise %37.8 etkilediğini, krizin etkisinin negatif ve istatistiki olarak anlamlı olduğunu belirlemiştir.

Blanchard vd. (2010), ihracat ve dış borcun, ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini, Rusya, Latvia ve Şili'ye ait 1996Q1-2009Q2 dönemi verilerini kullanarak analiz etmiş ve bu ülkelerde ihracatın %1 düşmesinin ekonomik büyümeyi %0.09 azalttığını, dış borcun %1 artmasının da ekonomik büyümeyi % 0.31 oranında azalttığını tespit etmiştir.

Özdemir ve Göçer (2011), Türkiye'de krizlerin makroekonomik değişkenler üzerindeki etki düzeyini ve etki süresini, 1988–2011 dönemi aylık verileriyle, VAR yöntemiyle incelemiş, değişkenlerden biri üzerine gelen şokun, diğer değişkenleri de önemli ölçüde etkilediğini ve krizlerin etkisinin ortalama iki yıl sürdüğünü tespit etmiştir.

Berberoğlu (2011), 2008 krizinin AB ülkeleri ve Türkiye üzerindeki etkilerini, 2006-2008 dönemi verileriyle, kümeleme yöntemiyle analiz etmiş ve Türkiye'nin, AB ülkelerinden, ekonomik durumu iyi olmayanlarla aynı kümede yer aldığını tespit etmiştir.

Hepaktan ve Çınar (2011), 2008 krizin Türkiye'de reel sektöre olan etkisini, sanayi üretim endeksi, döviz kuru ve kukla değişken yardımıyla analiz etmiştir. Döviz kurundaki %1'lik bir artışın, sanayi üretim endeksini %49.6 oranında azalttığını, krizin etkisinin negatif ve istatistiki olarak anlamlı olduğunu tespit etmiştir.

Gençtürk, Dağlar ve Yılmaz (2011), Türkiye'de 2008 krizinin etkilerini, İMKB'de sürekli işlem gören 77 firmanın finansman yapıları yönünden incelemiştir. Son krizde firmaların borçlarının, sermayelerine oranının %52'ye yükseldiğini, krizle birlikte kısa vadeli borçların %113, uzun vadeli borçların ise %53 arttığını tespit etmiştir.

5. AMPİRİK ANALİZ

5.1. Veri seti ve Model

Bu çalışmada, krizden en çok etkilendiği düşünülen 11 ülkeye⁶ ait, 2001-2010 dönemi, yıllık GSYİH (Y), özel tüketim harcamaları (C), özel yatırım harcamaları (I), kamu harcamaları (G), ihracat (X) ve ithalat (M) verileri kullanılmıştır. 2008 küresel ekonomi krizi, kukla değişkenle (K) modele dâhil edilmiştir. Veriler, IMF ve UNCTAD'dan düzey değerleri olarak alınmıştır. Serilerin logaritmaları alınmış ve ithalat serisi negatif hale dönüştürülmüştür.

⁶ ABD, İngiltere, Türkiye, İspanya, Rusya, Portekiz, İtalya, İrlanda, Yunanistan, Almanya ve Fransa.

Analizde, Keynesyen milli gelir fonksiyonu temel alınarak, diğer değişkenlerin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri belirlenmeye çalışılmıştır. Yani çalışmanın matematiksel modeli:

$$Y = C + I + G + X - M \quad (1)$$

biçiminde olup, bu ifade ekonometrik modele dönüştürüldüğünde:

$$Y_t = \alpha_0 + \alpha_1 C_t + \alpha_2 I_t + \alpha_3 G_t + \alpha_4 X_t - \alpha_5 M_t + \alpha_6 K_t + u_t \quad (2)$$

biçimindedir.

Analiz için Stata 11 ve EViews 5.1 ekonometrik analiz programlarından yararlanılmış olup, model seçimi ve doğrulama testleri için kodlar⁷ kullanılmıştır.

5.2. Yöntem

Farklı ülkelere ait verileri bir arada inceleyebilmek için, panel veri analizi yöntemi kullanılmıştır. Panel veri analizi (Baltagi, 2001; Gujarati, 1999 ve Tari, 2010):

$$Y_{it} = \alpha + X'_{it}\beta + u_{it} \quad (3)$$

modelinde yer alan hata teriminin (u_{it}) bireysel ve zaman etkileri yönünden bileşenlerine ayrıştırılmasına dayanmaktadır. Modelde i ülkeleri, t de zamanı göstermektedir. Hata terimi ayrıştırıldığında:

$$u_{it} = \mu_i + \lambda_t + \vartheta_{it} \quad (4)$$

elde edilir. Elde edilen bu son eşitliğe, hata bileşenleri modeli (error component model) denir. Burada μ_i bireysel etkieri, λ_t ise zaman etkilerini gösterir. μ_i, λ_t ve $\vartheta_{it} \sim IID(0, \sigma^2)$ (Independent Identically Distributed) yani hata terimlerinin ortalamasının sıfır, varyansının sabit olduğu ve normal dağıldığı (beyaz gürültü sürecine sahip olduğu) varsayılmaktadır.

Panel veri analizinde; önce serilerin durağanlıkları panel birim kök testleriyle incelenmektedir. Sonra bireysel ve zaman etkilerinin türü belirlenmelidir. Açıklayıcı değişkenler arasında, açıklanan değişkenle yakın ilişki içinde olduğu düşünülen ve dolayısıyla içsellikinden şüphelenilen değişken olduğunda, içsellik sınaması

⁷ Kodlar için Pamukkale Üniversitesi'nden Doç. Dr. Bülent Güloğlu ve Doç. Dr. Şaban Nazlıoğlu'na teşekkür ederim.

yapılmalıdır. Sonrasında model tahmin edilip, modelde değişen varyans ve ardışık içsel bağımlılık (otokorelasyon) sorunlarının varlığı test edilmelidir.

5.3. Panel Birim Kök Analizi

Verinin hem zaman hem de yatay kesit boyutuna ilişkin bilgiyi dikkate alan panel birim kök sınamalarının, sadece zaman boyutuyla ilgili bilgiyi göz önüne alan zaman serisi birim kök sınamalarından, istatistiksel anlamda güçlü olduğu kabul edilmektedir (Im, Pesaran ve Shin, 1997; Maddala ve Wu, 1999; Taylor ve Sarno, 1998; Levin, Lin ve Chu, 2002; Hadri, 2000; Pesaran, 2006; Beyaert ve Camacho, 2008). Çünkü yatay kesit boyutunun analize eklenmesiyle, verideki değişkenlik artmaktadır.

Panel birim kök sınamasında karşılaşılan ilk sorun, paneli oluşturan yatay kesitlerin birbirinden bağımsız olup olmadıklarıdır. Panel birim kök testleri bu noktada; birinci ve ikinci kuşak testler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Birinci kuşak testler de homojen ve heterojen modeller olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Levin, Lin ve Chu (2002), Breitung (2000) ve Hadri (2000) homojen model varsayımına dayanırken; Im, Pesaran ve Shin (2003), Maddala ve Wu (1999), Choi (2001) heterojen model varsayımına dayanmaktadır. Başlıca ikinci kuşak birim kök testleri ise MADF (Taylor ve Sarno, 1998), SURADF (Breuer, Mcknown ve Wallace, 2002), Bai ve Ng (2004) ve CADF'dir (Pesaran, 2006).

Bu çalışmada, analize dâhil edilen ülkeler homojen olmadığı için, Im, Pesaran ve Shin (2003) (IPS) testi kullanılacaktır. Bu test:

$$\Delta Y_{it} = \alpha_i Y_{it-1} + \sum_{j=1}^{p_j} \beta_{ij} \Delta Y_{it-j} + X'_{it} \delta + \varepsilon_{it} \quad (5)$$

modeline dayanmaktadır. Burada α_i hata düzeltme terimi olup, $|\alpha_i| < 1$ olduğunda, serinin trend durağan, $|\alpha_i| \geq 1$ olduğunda ise birim köke sahip, yani durağan olmadığı anlaşılmaktadır. IPS testi, α_i 'lerin yatay kesit birimleri için farklılaşmasına, yani heterojen panel yapısına izin vermektedir. Testin hipotezleri:

$H_0: \alpha_i = 1$ bütün yatay kesit birimleri için. Yani seri durağan değildir.

$H_1: \alpha_i < 1$ en az bir yatay kesit birimi için. Yani seri durağandır.

Test sonucunda elde edilen olasılık değeri 0.05'ten küçük olduğunda, H_0 reddedilmekte ve serinin durağan olduğuna karar verilmektedir. IPS panel birim kök testi sonuçları, Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4: IPS Panel Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken	Düzyey Değeri	Olasılık Değeri	Birinci Farkı	Olasılık Değeri
<i>Y</i>	-1.78	0.03		
<i>C</i>	-1.40	0.08	-2.29	0.01
<i>I</i>	-1.46	0.07	-2.25	0.01
<i>G</i>	-0.40	0.34	-2.41	0.00
<i>X</i>	-1.46	0.07	-1.56	0.04
<i>M</i>	-0.84	0.19	-1.77	0.03

Not: Panel birim kök sınavında Schwarz kriteri kullanılmış olup, gecikme uzunluğu 1 alınmıştır.

Tablo 4’teki sonuçlar incelendiğinde, sadece *Y*’nin düzyey değerinde durağan olduğu, diğer serilerin birinci farkta durağan hale geldikleri görülmektedir. Yani, incelenen dönemde, makroekonomik değişkenlerin durağan olmadıkları ve bu değişkenler üzerine gelen şokların etkisinin, zaman içinde kaybolmadığı görülmüştür. Bu sonuçtan hareketle, son ekonomik krizin, ülke ekonomilerini önemli ölçüde etkilediği ve istikrarsızlaştırdığı söylenebilir.

5.4. Breush- Pagan Lagrange Multiplier (LM) Testi

Analizin bu aşamasında, bireysel etkilerin ve zaman etkisinin türünün (rastsal veya sabit olduğunun) belirlenmesi amacıyla, LM testi yapılmıştır. Seçilen ülkeler belirli bir ekonomik grubun üyesi olmadığı için, bireysel etkilerin rastsal olabileceği, incelenen dönemde ülkelerin büyük kısmını etkileyen bir ekonomik kriz olduğu için zaman etkilerinin de rastsal olabileceği öngörülmüştür. Etkilerin gerçekten rastsal olup olmadıklarına, LM testi ile karar verilebilmektedir (Hadri, 2000).

LM testi, LM1 ve LM2 şeklinde ikiye ayrılmaktadır. LM=LM1+LM2’dir. LM; bireysel etkilerin rastsallığını, LM2 de zaman etkilerinin rassallığını test etmektedir.

LM1 testinde; $H_0: \sigma_{\mu}^2 = 0$ (Bireysel etkiler yoktur) hipotezi, LM1 istatistiği ile test edilmektedir. LM1 istatistiği, aşağıdaki formülle hesaplanmaktadır.

$$LM_1 = \frac{N \cdot T}{2 \cdot (T - 1)} \left[\frac{\sum_{i=1}^N (\sum_{t=1}^T \hat{u}_{it})^2}{\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{u}_{it}^2} - 1 \right]^2 \quad (6)$$

Burada μ ; (4) nolu denklemdeki bireysel etkileri, *N*; yatay kesit (ülke) sayısını, *T*; zaman boyutunu, \hat{u}_{it} ; (3) nolu denklemdeki hata terimlerinin tahminini

ifade etmektedir. Bu test sonucunda elde edilen olasılık değeri, 0.05'ten küçük olduğunda, H_0 reddedilmekte ve bireysel etkilerin rastsal olduğuna karar verilmektedir.

LM2 testinde; $H_0: \sigma_\lambda^2 = 0 \sigma_\lambda^2 = 0$ (Zaman etkileri yoktur) hipotezi, LM2 istatistiği ile test edilmektedir. LM2 istatistiği, aşağıdaki formülle hesaplanmaktadır.

$$LM_2 = \frac{N \cdot T}{2 \cdot (N - 1)} \left[\frac{\sum_{t=1}^T (\sum_{n=1}^N \hat{u}_{it})^2}{\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{u}_{it}^2} - 1 \right]^2 \quad (7)$$

Burada $\mu\mu$; (4) nolu denklemdeki bireysel etkileri, N ; yatay kesit (ülke) sayısını, T ; zaman boyutunu, $\hat{u}\hat{u}$; (3) nolu denklemdeki hata terimlerinin tahminini ifade etmektedir. Bu test sonucunda elde edilen olasılık değeri, 0.05'ten küçük olduğunda, H_0 reddedilir ve zaman etkilerinin rastsal olduğuna karar verilmektedir.

LM=LM1+LM2 testinde;

$H_0: \sigma_\mu^2 = \sigma_\lambda^2 = 0 \sigma_\mu^2 = \sigma_\lambda^2 = 0$ (Bireysel etkiler ve zaman etkileri yoktur)

$H_1: \sigma_\mu^2 \neq 0$ veya $\sigma_\lambda^2 \neq 0 \sigma_\mu^2 \neq 0$ veya $\sigma_\lambda^2 \neq 0$ ya da her ikisi de $\neq 0 \neq 0$ (Etkilerden en az biri ya da ikisi de rassaldır).

Elde edilen olasılık değeri, 0.05'ten küçük olduğunda, H_0 reddedilmekte ve etkilerin her ikisinin de rastsal olduğuna karar verilmektedir. Bu durumda iki yönlü rastsal etki modeli ile tahmin yapılmaktadır. Tablo 5'te LM testlerinin sonuçları yer almaktadır.

Tablo 5: LM Testleri

Test	Olasılık Değeri	Karar
LM1	0.013	Bireysel Etkiler Rastsaldır.
LM2	0.288	Zaman Etkileri Rastsal Değildir.
LM	0.032	Bireysel Etkiler ve Zaman Etkileri Rastsaldır.

Tablo 5'teki sonuçlara genel olarak bakıldığında, bireysel etkilerin ve zaman etkilerinin⁸ rastsal olduğu görülmektedir. Bu sonuçtan hareketle, panel veri analizi, iki yönlü rastsal etki modeli ile yapılmıştır.

⁸ LM2'nin olasılık değeri 0.05'ten büyük olduğu için, zaman etkisinin rastsal olmadığı düşünülebilir. Bu durumda etkinin sabit olup olmadığının F testi ile test edilmesi gerekecektir. Ancak; hem toplam LM testine göre, hem de analiz döneminde ülkeleri genel olarak etkileyen bir faktör (2008 küresel ekonomik krizi) bulunduğu için, zaman etkisinin de rastsal olduğuna karar verilmiştir.

5.5. Hausman İçsellik Testi

Çalışmanın bu aşamasında, bireysel etkilerle açıklayıcı değişkenler arasında ilişki (içsellik problemi) olup olmadığı, Hausman yöntemi ile test edilmiştir. Testin hipotezleri:

$H_0: Cov(\mu_i, x_{it}) = 0$ İçsellik problemi yoktur.

$H_1: Cov(\mu_i, x_{it}) \neq 0$ İçsellik problemi vardır.

Burada μ_i ; (4) nolu denklemdeki bireysel etkileri, X_{it} ise (3) denklemdeki açıklayıcı değişkenleri göstermektedir. Analiz sonucunda elde edilen χ^2 (Chi2=Kikare)'nin olasılık değeri 0.05'ten küçük olduğunda, H_0 reddedilmekte ve modelde içsellik probleminin olduğuna karar verilmektedir. İçsellik problemi olduğunda, sabit etkiler modeli kullanılır (Greene, 2003). H_0 kabul edildiğinde ise rastsal etkiler modeli kullanılmaktadır. Bu tahmin; etkin, sapmasız ve tutarlıdır. Hausman testi, LM testinin bir alternatifi değildir. Ancak, LM testi ile verilen kararın bir sağlaması işlevini de görmektedir.

Hausman testi yapılmış ve $\chi^2=14.62$ ve χ^2 olasılık değeri=0.404 bulunmuş olup, bu değer 0.05'ten büyük olduğu için, H_0 hipotezi kabul edilmiş, modelde içsellik sorununun olmadığına karar verilmiştir. Bu durumda, analizin rastsal etkiler modeliyle yapılması gerekmektedir ve bu sonuç da LM testi sonuçlarını desteklemektedir.

5.6. İki Yönlü Rastsal Etkiler Modeli Tahmini

Panel veri analizi, iki yönlü rastsal etki modeli ile tahmin edilmiş ve elde edilen sonuçlar Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6: Tahmin Sonuçları

Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık Değeri
Özel Tüketim Harcamaları	0.528	0.078	6.771	0.000
Özel Yatırım Harcamaları	0.210	0.045	4.586	0.000
Kamu Harcamaları	0.158	0.063	2.488	0.014
İhracat	0.046	0.029	1.573	0.118
İthalat	-0.069	0.063	-1.099	0.274
Kriz Kukla Değişkeni	-0.020	0.007	-2.835	0.005
Sabit Terim	0.182	0.072	2.497	0.014
Ağırlıklandırılmış R ² =0.98 DW=1.96 F _{ist} = 1503.1 Root MSE=0.035				

Rastsal etki modellerinde, ağırlıklandırılmış istatistik değerleri kullanılmaktadır (Baltagi 2001: 21). Tablo 6'daki ağırlıklandırılmış test istatistiklerine bakıldığında, modelin istatistikî olarak güvenilir olduğu görülmektedir. Ayrıca modelde değişen varyans ve ardışık içsel bağımlılık (otokorelasyon) sorunlarının varlığı aşağıda test edilmiştir.

5.7. Lagrange Multiplier (LM) Değişen Varyans Testi

Modelin hata terimlerinin varyansının yatay kesitten yatay kesite değişip değişmediğini test etmek için en yaygın kullanılan test, LM testidir (Greene, 2003). Testin hipotezleri:

$H_0: \sigma_{u_1}^2 = \sigma_{u_2}^2 = \dots = \sigma_{u_n}^2 = \sigma_u^2 \sigma_{u_1}^2 = \sigma_{u_2}^2 = \dots = \sigma_{u_n}^2 = \sigma_u^2$ Varyans sabittir. Yani değişen varyans sorunu yoktur.

H_1 : En az bir $\sigma_{u_i}^2 \neq \sigma_u^2 \sigma_{u_i}^2 \neq \sigma_u^2$ Varyans sabit değildir. Yani değişen varyans sorunu vardır.

Bu hipotezleri test etmek için gerekli test istatistiği, aşağıdaki formülle hesaplanmaktadır:

$$LM = \frac{T}{2} \sum_{i=1}^N \left[\frac{\sigma_{u_i}^2}{\sigma_u^2} - 1 \right]^2 \quad (8)$$

Test sonucunda elde edilen olasılık değeri 0.05'ten küçük olduğunda, H_0 reddedilmektedir. Yani modelde değişen varyans sorununun varlığına karar verilmektedir (Greene, 2003).

LM testi yapılmış ve olasılık değeri 0.23 bulunmuştur. Bu durumda H_0 kabul edilmiş ve modelde değişen varyans sorununun olmadığına karar verilmiştir.

5.8. Otokorelasyon Testi

Modelin hata terimlerinin, gecikmeli değerleriyle ilişkisini incelemek için yapılan bir testtir. Bu ilişkiyi ölçmek için kullanılan denklem, AR(1) sürecidir (Wooldridge, 2002):

$$u_{it} = \rho u_{it-1} + \varepsilon_{it} \quad (9)$$

Testin hipotezleri:

$H_0: \rho = 0, \rho = 0$ Otokorelasyon sorunu yoktur.

$H_1: \rho \neq 0, \rho \neq 0$ Otokorelasyon sorunu vardır.

Bu hipotezleri test etmek için gerekli test istatistiği, aşağıdaki formülle hesaplanmaktadır:

$$F = \frac{(SSR_R - SSR_{UR})/g}{SSR_{UR}/df} \quad (10)$$

Burada $SSRR$; (3) nolu denklemde kısıtlı modelin hata terimleri kareleri toplamını, $SSRUR$; kısıtsız modelin hata terimleri kareleri toplamını, g ; kısıt sayısını ve df ; serbestlik derecesini ifade etmektedir. Bu test sonucunda elde edilen olasılık değeri 0.05'ten küçük olduğunda, H_0 reddedilip, modelde otokorelasyon sorununun varlığına karar verilmektedir (Drukker, 2003).

F testi yapılmış ve olasılık değeri 0.357 bulunmuştur. Bu durumda H_0 kabul edilmiş ve modelde otokorelasyon sorununun olmadığına karar verilmiştir.

Modelde değişen varyans ve otokorelasyon sorunları olmadığı görüldüğü için, tahmin sonuçları güvenilir ve yorumlanabilir. Bu kapsamda Tablo 6'daki katsayılar incelendiğinde; ekonomik büyümeyi en güçlü biçimde özel tüketim harcamalarının etkilediği görülmektedir. Bu nedenle, son ekonomik krizde ülkeler özel tüketim talebini canlı tutabilmek için, halkı teşvik etmişler, reklam yapmışlar⁹, para arzını arttırmışlar, bankaları kredi vermeye teşvik etmişler, vergi indirimleri uygulamışlardır. Özel yatırım harcamaları da özel tüketim harcamalarına benzer şekilde ve istatistikî olarak anlamlı düzeyde ekonomik büyümeyi etkilemiştir. Bu kapsamda, KOBİ'lere sağlanan kredi kolaylıklarının, bu tür yatırımları canlı tutarak, krizin etkisini azaltmaya yönelik olduğu düşünülebilir. Kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi de istatistikî olarak anlamlı ve önemli boyuttadır. Nitekim son ekonomik krizde, Keynes'in tavsiyelerine uyulmuş ve gerek Türkiye'de gerekse diğer ülkelerde, kamu harcamaları önemli ölçüde arttırılmıştır. Özellikle Çin, 2009 yılında ulaşım ve alt yapı faaliyetlerine 586 Milyar dolarlık kaynak ayırarak, ekonomik büyüme hızını korumaya çalışmıştır. İhracatın ve ithalatın ekonomik büyüme üzerindeki etkisi, küçük ve istatistikî olarak anlamsız çıkmıştır. Oysa 2008 krizi Türkiye'yi en çok dış talebin düşmesine bağlı olarak, ihracatın düşmesi kanalıyla etkilemiştir (Somel, 2009). Bu nedenle, ihracatın etkisinin daha yüksek olması beklenirdi. Kriz için kullanılan kukla değişkenin katsayısı negatif işaretli

⁹ “Bir çiçek alın, ekonomiye can verin” reklamlarını hatırlayınız.

ve istatistikî olarak anlamlı çıkmıştır. Yani bu kriz, ilgili ülkelerin ekonomik büyümesini olumsuz yönde ve anlamlı düzeyde etkilemiştir.

SONUÇ

2008 küresel ekonomik krizi, ABD’de bankaların denetimsizliği ve kişilerin aşırı tüketim talebinin bir sonucu olarak, 2006 yılı ortalarında ABD konut ve finans piyasasında başlamış, sonrasında düşen tüketim talebi ve bankaların kredi vermeyi azaltmaları nedeniyle, reel sektörü de etkisi altına almış, Eylül 2008’den itibaren dünya geneline yayılmıştır. Krizde dünya ekonomisi %2.3 oranında küçülmüş, ihracat azalmış, işsizlik oranları artmıştır.

Bu çalışmada, 2008 küresel ekonomik krizinin seçilmiş ülke ekonomileri üzerindeki etkileri, 2001-2010 dönemi verileri kullanılarak, panel birim kök analizi ve panel veri analizi yöntemiyle incelenmiştir. Panel birim kök analizi sonucunda, serilerin genel olarak durağan olmadıkları ve seriler üzerine gelen şokların etkilerinin zaman içinde kaybolmadığı görülmüş olup, buradan hareketle krizin ülke ekonomilerini önemli ölçüde etkilediği tespit edilmiştir.

Uygulanacak panel veri analizi yöntemini belirlemek için yapılan LM testleri sonucunda, bireysel etkilerin ve zaman etkilerinin rastsal olduğu görülmüş, bu nedenle iki yönlü rastsal etki modeli ile analiz gerçekleştirilmiştir. İçsellik sınaması neticesinde, modelde içsellik sorununun olmadığı tespit edilmiştir. Model doğrulama testleri sonucunda, modelde değişen varyans ve otokorelasyon sorunlarının olmadığı görülmüştür. Bu yönüyle tahmin edilen model, ekonometrik olarak güvenilirdir.

Tahmin sonuçlarına göre; ekonomik büyümeyi özel tüketim harcamalarındaki %1’lik artış, %0.53, özel yatırım harcamalarındaki %1’lik artış %0.21, kamu harcamalarındaki %1’lik artış %0.15 arttırmıştır. İhracatın ekonomik büyüme üzerindeki etkisi beklenenden hem daha düşük hem de istatistikî olarak anlamsız çıkmıştır. Oysa son kriz Türkiye’yi en çok ihracat kanalından etkilemiştir. Bu nedenle, ihracatın etkisinin daha büyük çıkması beklenirdi. Kriz kukla değişkenin katsayısı negatif ve istatistikî olarak anlamlı çıkmıştır. Yani bu kriz, ilgili ülkelerin ekonomik büyümelerini olumsuz yönde ve anlamlı düzeyde etkilemiştir.

Sonuç olarak, bu krizden çıkartılabilecek en önemli ders; finans kurumlarının işleyişinin düzenlenmesi ve denetimlerinin sıkılaştırılmasının gerekliliğidir. Türkiye özelindeyse; bankacılık sektörünün ve reel sektörün dış borcu kontrol altına alınmalı, iç tasarruf oranını yükseltici düzenlemeler yapılmalı, ihracat yapılan ülkeler mutlaka çeşitlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akgüç Ö. (2009). Kriz Nedeni ve Çıkış Yolları. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 42.
- Altuğ S. (2009). Kriz, Dünya ve Türkiye. *Tisk Akademi*, Özel Sayı – II.
- Ateş D. (2010). Küresel Ekonomik Kriz Devlet ve Dış Politika. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7 (1), 912-937.
- Ateş D. (2011). Ekonomik Kriz Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşmenin Geleceği. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 12 (1), 1-16.
- Arzova S. B. (2009). Küresel Ekonomik Krizden Çıkış Yolları. İstanbul Kültür Üniversitesi - *Küresel Mali Kriz ve Çözüm Yolları Sempozyumu*, 15 Nisan.
- Bai J. and Ng S. (2004). A PANIC Attack on Unit Roots and Cointegration. *Econometrica*, 72, 1127-1178.
- Baltagi B. H. (2001). *Econometric Analysis of Panel Data*. (2nd ed). New York: John Wiley & Sons.
- Berberoğlu B. (2011). 2008 Global Krizinin Türkiye ve Avrupa Birliği'ndeki Etkilerinin Kümeleme Analizi ile İncelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 105–130.
- Beyaert A. and Camacho M. (2008). TAR Panel Unit Root Tests And Real Convergence: An Application to the EU Enlargement Process. *Review of Development Economics*, 12(3), 668-681.
- Blanchard O. J., Faruqee H., Das M., Forbes K. J. and Tesar L. L. (2010). The Initial Impact of the Crisis on Emerging Market Countries. *Brookings Papers on Economic Activity*, Spring, 263-323
- Bocutoğlu E. ve Ekinçi A. (2009). Genel Teori, Küresel Krizler ve Yeniden Maliye Politikası. *Maliye Dergisi*, 156.
- Bordo M., Eichengreen B., Klingebiel, D. and Martinez-Peria M. S. (2001). Is the Crisis Problem Growing More Severe? *Economic Policy*, 32, 53-82.
- Breuer B., Mcnown R. and Wallace M. (2002). Series-Specific Unit Root Test With Panel Data. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 64, 527–546.
- Breitung J. (2000). *The Local Power of Some Unit Root Tests for Panel Data*. in B. Baltagi (ed.), *Nonstationary Panels, Panel Cointegration, and Dynamic Panels*, *Advances in Econometrics*, 15, 161-178.
- Choi I. (2001). Unit Roots Tests For Panel Data, *Journal of International Money and Finance*, 20, 229–272.

- Drukker D. M. (2003). Testing For Serial Correlation in Linear Panel Data Models. *Stata Journal*, 3(2), 168-177.
- Eğilmez M. (2009). *Küresel Finans Krizi*. (5. Basım), Ankara: Remzi Yayıncılık.
- Erdönmez A. P. (2009). Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi. *Bankacılar Dergisi*, 68, 85.
- Ertuna Ö. (2009). Dünya Ekonomik Krizi ve Türkiye'nin Durumu. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 41.
- European Communities. (2009). Economic Crisis in Europe: Causes, Consequences and Responses. <http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication15887_en.pdf>. (25.12.2011).
- FED. (2011). The Financial Crisis A Timeline of Events and Policy Actions. <<http://timeline.stlouisfed.org/>> , (28.12.2011).
- Felton A. and Reinhart K. (2008). The First Global Financial Crisis of the 21st Century. *A VoxEU.org Publication*.
- Gençtürk M. (2009). Finansal Kriz Dönemlerinde Makroekonomik Faktörlerin Hisse Senedi Fiyatlarına Etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 127-136.
- Gençtürk M., Dağar H. ve Yılmaz T. (2011). Finansal Krizlerin İşletmelerin Finansman Kararlarına Etkileri: İMKB'de İşlem Gören İşletmeler Üzerinde Bir Araştırma. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12(1), 187-207.
- Greene W.H. (2003). *Econometric Analysis*, (5th Ed). Upper Saddle River, N.J.: Prentice-Hall.
- Guillén M. G. (2009). The Global Economic & Financial Crisis: A Timeline. <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/apcity/unpan033507.pdf>, (27.12.2011).
- Greenspan A. (2010). The Crisis. *Brookings Papers on Economic Activity*. Spring, 201-261.
- Gujarati D. N. (1999). *Basic Econometrics*. Mc Graw Hill. (3rd Ed.). İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Gurria A. (2009). Open Markets in a Time of Crisis. <www.oecd.org/document/54/0,3343,en_2649_34487_42320054_1_1_1_1,00.html>. (22.12.2011).
- Hadri K. (2000). Testing for Stationarity in Heterogenous Panels. *Econometrics Journal*, 3, 148-161.

- Hepaktan C. E. ve Çınar S. (2011). Mali Krizler ve Son Mali Krizin (2008) Reel Sektöre Etkileri. *Dumlupınar Ün. Sosyal Bilimler Dergisi*, 30, 155-168.
- Im K., Pesaran H. and Shin Y. (1997). Testing For Unit Roots in Heterogenous Panels. *Mimeo, Department of Applied Economics*, University of Cambridge.
- Im K., Pesaran H. and Shin Y. (2003). Testing For Unit Roots İn Heterogenous Panels. *Journal of Econometrics*, 115, 53–74.
- IMF. (2009). *World Economic Outlook*, January, 28.
- Kibritçioğlu A. (2010). Effects of Global Financial Crisis on Turkey. *International Conference on The Social Market Economy and Its Perception in Islam*. September 23-24, Ankara.
- Levin A. Lin C. and Chu J. (2002). Unit Roots Tests in Panel Data: Asymptotic and Finite Sample Properties. *Journal of Econometrics*, 108, 1: 24.
- Maddala G.S and Wu S. (1999). A Comparative Study of Unit Root Tests With Panel Data and a New Simple Test. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 61, 631-652.
- Minibaş T. (2010). Küresel Krizin Finans Sektörüne Yansımaları. <<http://xa.yimg.com/kq/groups/18994067/1868420940/name/13.pdf>> (22.12.2011).
- Nanto D. K. (2009). The Global Financial Crisis: Analysis and Policy Implications. Congressional Research Service, 7-5700, RL34742. <<http://www.fas.org/sgp/crs/misc/RL34742.pdf>>, (23.12.2011).
- OECD. (2009). *Globalisation and Emerging Economies*. Policy Brief, March.
- Özatatay F. (2009). *Finansal Krizler ve Türkiye*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Özdemir A. ve Göçer İ. (2011). Türkiye’de Krizlerin Makroekonomik Değişkenlere Etkileri: VAR Analizi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 48(560), 57- 72.
- Pesaran H. (2006). A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross Section Dependence. *Cambridge University ,Working Paper*, No:0346.
- Reinhart C. R. and Rogoff K. S. (2008). The Aftermatch of Financial Crisis. *American Economic Association, San Fransisco*, <http://www.economics.harvard.edu/files/faculty/51_Aftermath.pdf>, (26.12.2011).
- Sanders A. (2008). The Subprime Crisis and Its Role in the Financial Crisis. *Journal of Housing Economics*,17.
- Schneider F. and Kirchgassner G. (2009). Financial and World Economic Crisis: What Did Economist Contribute ?. *Public Choice*, 140.
- Shiller R.J. (2010). A Crisis of Understanding. <<http://www.projectsyndicate.org/commentary/shiller70/English>>, (21.12.2011)

- Somel C. (2009). İktisadi Buhran ve Sermaye Birikimi. *Tes-İş Dergisi*, 80-83, Mart.
- Stiglitz J.E. (2008) The Fruit of Hypocrisy.
<<http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2008/sep/16/economics.wallstreet.global-currency.html>>. (21.12.2011).
- Tarı R. (2011). *Ekonometri*. (7. Basım), İstanbul: Umuttepe Yayınları.
- Taylor M. and Sarno L. (1998). The Behaviour of Real Exchange Rates During the Post-Bretton Woods Period. *Journal of International Economics*. 46, 281-312.
- Weeks J. (2009). The Impact of The Global Financial Crisis on The Economy of Sierra Leone. *A Report For Undp Freetown and the Ministry of Finance And Economic Development*. Republic of Sierra Leone. Country Study. 18, September.
- Wooldridge J. M. (2002). *Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data*. Cambridge: MIT Press.

İLKÖĞRETİM 4 VE 5. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL BİLGİLER DERSİNDEKİ YAPILANDIRMACI ETKİNLİKLERE YÖNELİK TUTUMLARI (Afyonkarahisar İl Örneği)

Gürbüz OCAK^[*]

Gülbahar KUŞ^[**]

Seçil KÜÇÜKILHAN^[***]

ÖZET

Problem Durumu: 2005 yılında yenilenen ilköğretim programında yapılandırmacı anlayışla beraber öğrenme ortamlarında yeni etkinlikler de yer almıştır. Programın gerektirdiği bu etkinliklerin ne kadar bilindiğini, öğrencilerin bu etkinliklerden hoşlanıp hoşlanmadığını belirlemeye yönelik çalışmalara ihtiyaç vardır. Ayrıca, öğrencilerin kendilerini bu etkinlikleri aktif olarak gerçekleştirmede ne denli hazır olduğu ve etkinlikler için zamanlarının yeterli olup olmadığı konusundaki fikirlerinin bilinmesi, üzerinde durulması gereken kavramlar haline gelmiştir.

Araştırmanın Amacı: Yapılandırmacılığa uygun olarak Sosyal bilgiler derslerinde kullanılan kavram haritaları, öz ve grup değerlendirme, drama gibi etkinliklere yönelik 4. ve 5. Sınıf öğrencilerinin tutumlarını incelemektir.

Araştırmanın Yöntemi: Tarama modeli kullanılarak gerçekleştirilen araştırmanın çalışma evrenini, Afyonkarahisar İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı ilköğretim okullarında öğrenim gören öğrenciler; örneklemini ise devlet okulları ile özel okullar arasından küme örnekleme yolu ile seçilen öğrenciler oluşturmaktadır. Yapı geçerliği faktör analizi ile belirlenen tutum ölçeğinde alt boyutları yeterli derecede ölçmeyen maddeler çıkarılarak cinsiyet, okul türü, yerleşim birimi ve sınıf seviyeleri açısından farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla da testi yapılmıştır.

[*] Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Programları ve Öğretimi Anabilim Dalı

[**] Sınıf Öğretmeni, Gürbüz İlköğretim Okulu

[***] Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi

Bulgular ve Sonuçlar: Öğrencilerin öz değerlendirme formu, Grup değerlendirme formu, internet araştırmaları, öykü tamamlama etkinlikleri, proje ödevleri, karikatür kullanımının gerekliliği ile ilgili olumsuz düşüncelere sahip olduğu fakat Tanılayıcı dallanmış ağaç, Kavram Haritaları, Tablo içeren etkinlikler, Proje ödevleri ve Karikatür kullanımını sevdiğini söyleyebilir. Gezi-gözlem etkinliklerine ilişkin çelişkili sonuçlar elde edilmiştir. Araştırmanın boyutlarını oluşturan ilgi, uygulama ve güven; cinsiyet açısından kız öğrenciler lehine; ilgi boyutu devlet okulunda öğrenim gören öğrenciler lehine çıkmıştır. Uygulamada anlamlı bir sonuç elde edilmemiştir.

Öneriler: Bazı yapılandırmacı etkinliklerden öğretmenlerin ve öğrencilerin yeterli bilgileri olmadığı görülmüştür. Bu konuda öğretmenler ve öğrenciler bilgilendirilmelidir. Ayrıca öğrencilerin dikkatini çekecek, yaparken eğlenebilecekleri ve günlük hayatlarında da kullanabilecekleri etkilere yer verilmelidir. Öğrencilere yapılandırmacı etkinliklerin eğlenerek öğreten yönünün olduğunu fark etmelerini sağlayacak çalışmalar yapılmalıdır.

Anahtar Sözcükler: Yapılandırmacılık, Sosyal Bilgiler, Yapılandırmacı etkinlikler

Primary 4th And 5th Class Students' Attitude on Constructivist Activity Which is Used in Social Science Lessons and Social Science's Textbooks (Samples of Afyonkarahisar)

ABSTRACT

Problem Statement: Renovated 2005 elementary school program with constructivist approach, new activities took place in learning environment . The studies that the requirements of the program needed to determine that how much students know and students' likes and dislikes these activities. In addition, the students' level of awareness in these activities actively achieving themselves and the ideas of students about enough time to these activities to become important concepts.

Research Purpose: This study has been done in order to find out 4th and 5th grade students' attitudes towards constructivist activities such as concept maps, self and group assessment, drama etc. that are used in social sciences lessons.

Methods: In this study, which is carried out by using scanning model, the students attending public elementary schools at Afyonkarahisar Province National

Education Directorate constitute the universe of the survey of this study carried out by using scanning model, the students selected through cluster sampling from public and private schools constitute the sample. In attitude scale, identified by factor analysis of construct validity, sections that can not measure sub-dimensions adequately have been subtracted and then T-test has been applied. test has also been applied for the purpose of clarifying if there is any difference in sex, school type, settlement, grade levels.

Findings/Results: According to the results of this research, it can be said that students have negative thoughts about the use of self- evaluation form, group evaluation form, internet research, story completion activities, Project but have positive thoughts Diagnostic branched tree, Concept Maps, Tables containing the events, project assignments the necessity of using Cartoon. Contradictory result related to travel-monitoring activities are acquired. Interest, practice and confidence which form the dimension of research are in favor of female Students; the dimension of interest is in favor of students who study in public schools. In the application has not been a significant result.

Recommendations: It is found that some of the teachers and students do not have enough information about constructivist activities. Teachers and students should be informed on this subject. In addition, teachers should spare time to some attractive activities that students will enjoy while doing and that they can use in their daily lives. Studies should be carried out which will noticed to student the funny direction of constructivist activities

Keywords: Constructivism, Social Sciences, Constructivist Activity

1.GİRİŞ

Toplumların ve bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması eğitim programları aracılığıyla olmaktadır. Eğitimde niteliğin geliştirilmesi, eğitim kurumlarının en önemli uğraşlarından biri olmuştur. Örgün ve yaygın eğitim kurumlarında tüm eğitim faaliyetleri bir program çerçevesinde yürütülür. Okulda öğrenciye hangi davranışlarının nasıl kazandırılacağı eğitim programlarında yer alır. Bu nedenle eğitimin niteliği büyük ölçüde uygulanan programa bağlıdır (Çetin, 2009). Programların çağın gereklerine uygun olarak bireyin ihtiyaçlarını giderecek şekilde güncellenmesi gerekmektedir. Bu nedenle 1924 yılında Cumhuriyet'in ilanından günümüze kadar geçen zamanda eğitim programları birçok değişikliğe uğramıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen öğretim programlarının, bireyin nasıl anladığını ve öğrendiğini açıklayan yapılandırmacı kuramın felsefinde de yer aldığı gibi; öğrencilerin bilgiye ulaşma yollarını öğrenmelerine, sorun çözme ve karar verme becerilerini geliştirmelerine olanak sağlayan bir rotaya doğru yöneldiği görülmektedir. Dünya da yaşanan gelişmelere paralel olarak, öğretim programlarında davranışçı yaklaşımdan öte öğrenci merkezli, sosyal bilgiler açısından, bilgi ve beceriyi dengeleyen, öğrencinin kendi yaşantılarını ve bireysel farklılıklarını dikkate alarak çevreyle etkileşimine olanak sağlayan yeni bir anlayışın kabul gördüğü dikkat çekmektedir.

Öğrenme felsefesi olarak yapılandırmacılık 18. yüzyılda insanların kendi kendilerine ne yapılandırırlarsa onu anlayabildiklerini söyleyen felsefeci Giambastista Vico'nun çalışmalarına kadar uzanır. Immanuel Kant daha sonraları bu fikri geliştirerek, bilgiyi almada insanoğlunun pasif olmadığını ifade etmiştir. Birçok felsefeci ve eğitimci bu fikirler üzerinde çalışmıştır. Ancak yapılandırmacılığın ne olduğuna, ne içerdiğine yönelik açık bir fikir geliştirmek için ilk önemli girişimler Piaget ve John Dewey tarafından yapılmıştır (Cheek,1992, akt: Özden,2003). Yapılandırmacı öğrenme yaklaşımında öğrenme, bireyin zihninde oluşan bir süreçtir. Bu durumda birey, dışarıdan gelen uyarıcıların sadece pasif bir alıcısı değil, aynı zamanda aktif olarak sürece katılan özümleyicisidir. Birey özümleme yaparak davranış oluşturur. Bireyin ön öğrenmelerine dayalı olarak kendi bilgisini oluşturması ve geliştirmesi, etkin olarak sorgulaması, problem çözmesi ve derinlemesine kavraması yapılandırmacı öğrenmenin bir sonucu olarak açıklanır (Yurdakul, 2008; Karadağ, Deniz, Korkmaz ve Deniz, 2008; Yetkin ve Daşcan, 2006).

Yapılandırmacı kuramın da etkisiyle ilkokul ve ortaokul mantığına göre düzenlenmiş olan parçalı program anlayışı yerine, programlar sekiz yıllık kesintisiz ilköğretime uygun hale getirilmiştir. Dersler sınıf seviyelerine göre kavram analizine tabi tutulduğu gibi, dersler arası karşılaştırmalar yapılmış ve tüm dersler birbirleriyle ilişkilendirilmiştir. Davranış ifadesi yerine bilgi, beceri, anlayış ve tutumu içeren kazanım ifadesi kullanılmıştır. Programlar, etkinlikler ile zenginleştirilerek daha çok öğrenci merkezli hâle getirilmiştir. Ölçme ve değerlendirmede sonuçla birlikte süreci de dikkate alan bir anlayış benimsenmiştir. Türkçe'ye duyarlılık, tüm derslerin ana becerisi hâline getirilmiştir (Çetin, 2009).

Yenilenen Sosyal Bilgiler programında öğrencilerin, edindikleri kazanımlar sonunda; kişisel ve sosyal yeterliliklerini tanıyan, yeniliklere açık, etkili iletişim kurabilen, sorumluluk alabilen, başkalarına saygılı, işbirliğine açık ve kendilerine güvenen bireyler olarak yetişmelerini esas almıştır (Tüysüz, 2010). “İlköğretim

okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla, Sosyal Bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanı olarak” tanımlanan Sosyal Bilgiler dersinin amaçları demokratik vatandaşlık becerilerini uygulamaya imkân verecek şekilde öğretimin yapılandırmacı yaklaşıma göre tasarlanmıştır (Erden, 1998; Safran, 2004, akt: Kamber, 2007).

Bu anlayış doğrultusunda Sosyal Bilgiler Programı;

1. Her öğrencinin birey olarak kendine özgü olduğunu kabul eder.
2. Öğrencilerin gelecekteki yaşamlarına ışık tutarak bireylerden beklenen niteliklerin gelişmesine duyarlılık gösterir.
3. Bilgi, kavram, değer ve becerilerin gelişmesini sağlayarak öğrenmeyi öğrenmenin gerçekleşmesini ön planda tutar.
4. Öğrencilerin fiziksel, duygusal açıdan sağlıklı ve mutlu bir birey olarak yetişmesini amaçlar.
5. Milli kimliği merkeze alarak evrensel değerlerin benimsenmesine önem verir.
6. Öğrencilerin kendi örf ve adetleri çerçevesinde ruhsal, ahlaki, sosyal, kültürel yönlerden gelişmesini hedefler.
7. Öğrencilerin haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren bir birey olarak yetişmesini önemser.
8. Öğrencilerin toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmasını sağlar.
9. Öğrencilerin, öğrenme sürecinde deneyimlerini kullanmasına ve çevreyle etkileşim kurmasına olanak sağlar.
10. Her öğrenciye ulaşabilmek için öğrenme-öğretme yöntem ve tekniklerindeki çeşitliliği dikkate alır.
11. Periyodik olarak öğrenci çalışma dosyalarına bakılarak öğrenme ve öğretme süreçlerinin akışı içerisinde değerlendirmeye olanak sağlar (Gülcan, Bayram, Kılıç ve Midilli, 2010).

Yukarıda sayılan maddelerden de anlaşılacağı üzere yeni program bireyin deneyim edinerek sosyal, evrensel, kültürel, fiziksel, duygusal gibi yönleriyle bir bütün olarak bilgi ve becerilerini geliştirmesine olanak sağlar.

Sosyal Bilgiler dersi öğrencilerin; toplumun, ülkesinin, kendisinin ve çevresinin, karşılaştığı problemleri düşünüp üstesinden gelebilmesini, hızlı bir bilgi

alış verişinin yaşandığı bilişim ve iletişim teknolojisinin okur-yazarlığını bilmesini amaçlamıştır. Bu bağlamda Sosyal Bilgiler dersinde yapılandırmacı anlayışın ilkelerinden; öğrencinin, internet ağı ile tüm dünyadaki bilgi kaynaklarına anında nasıl ulaşabileceği, onlardan nasıl yararlanabileceği; olgu, kavram, ilke, genellemeleri nasıl etkili ve kolay öğrenebileceği ya da onları nasıl yorumlayabileceğini belirlemede yararlanır (İkiel ve Duman, 2002).

Sosyal yaşamda bilgi ve olguların üst üste sıralanıp depolanarak, ezberletilip öğrenilmesi ve öğretilmesi bir işe yaramamaktadır (İkiel ve Duman, 2002). Bilgiyi deneyimlere göre yorumlayıp yapılandırma, bilgi üzerinden mantıksal çıkarımlar yoluyla bilgiyi yaratma, bilgiyi etkin, üretken ve yararlı kullanmakta fayda görülmektedir. Bunu gerçekleştirmek için de daha anlamlı ve kalıcı olarak öğrenmeyi sağlayan yapıcı öğretim etkinliklerinden yararlanılmasına gereksinim vardır.

Yapıcı öğrenme etkinlikleri gerçek yaşantılarla ilişkili olarak öğrenilir. Çocuğu sosyal yaşama etkin, üretken, öğrenme ve güdülenmişlik düzeyi yüksek ve sorumlu bir birey ve iyi bir yurttaş olarak hazırlamanın en önemli yollarından biri konunun günlük yaşamdaki etkinliklerle (görülen ve yaşanan olay, olgu vb.) bağlantısını kurarak öğretimi gerçekleştirmektir. Bu anlayış yapıcı öğrenme ve öğretme modelinin yaklaşımlarındandır. Bu yaklaşım, bilgiyi yapılandırma sürecine dair tüm gelişim ve değişimlerin farkında olmak demektir. Sosyal yaşama ait tüm süreci canlı olarak etkinliklere ve öğretime uyarlanması sağlanan derslerden biri sosyal bilgiler dersidir (İkiel ve Duman, 1998).

National Council for the Social Studies (NCSS, 1969; akt. Öztürk ve Baysal, 1998), demokratik bir toplum için sosyal bilgiler öğretiminin, aşağıdaki dört önemli faktör göz önünde bulundurularak yapılmasını önermiştir:

1. Sosyal Bilgiler öğretiminin nihaî amacı, arzu edilen yurttaşlıkla ilgili ve bireysel davranışlardır.
2. Bu davranışlar, insanların sahip olduğu değerler, ülküler, inançlar ve tutumlarla biçimlenmektedir.
3. Sırası ile bu özellikler, bilgi temeline dayanmalıdır.
4. Bilginin gelişmesi ve kullanımı için insanlar, gerekli bilgi ve becerilere gereksinim duyarlar (Öztürk ve Baysal, 1998). Sosyal Bilgiler öğretiminde bu dersin temel amacı ve vizyonu da dikkate alınmalıdır.

Sosyal Bilgilerin *temel amacı*, birbirlerine bağımlı, global bir dünya da, kültürel farklılıkları olan demokratik bir toplumun vatandaşları olarak, kamu yararına bilgiye dayalı, mantıklı kararlar verebilme yeteneğini geliştirmek için genç

insanlara yardımcı olmaktadır (Tekindal ve diğerleri,2003). Onların geleceği öngörebilmesini, yurttaşlık görevlerini fark edebilmesini ve sahip olduğu vatandaşlık haklarını mantıksal süreçlerden geçirerek kullanabilmesini, sorumluluklarını bilinçli olarak yerine getirmesini sağlar.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının vizyonu, 21. yüzyılın çağdaş, Atatürk ilkeleri ve inkılablarını benimsemiş, Türk tarihini ve kültürünü kavramış, temel demokratik değerlerle donanmış ve insan haklarına saygılı, yaşadığı çevreye duyarlı, bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayıp sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturan, kullanan ve düzenleyen (eleştirel düşünen, yaratıcı, doğru karar veren), sosyal katılım becerileri gelişmiş, sosyal bilimcilerin bilimsel bilgiyi üretirken kullandıkları yöntemleri kazanmış, sosyal yaşamda etkin, üretken, haklarını ve sorumluluklarını bilen, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını yetiştirmektir (MEB, 2005, 50). Bu nedenle yapılandırmacı anlayışa göre düzenlenen Sosyal Bilgiler programında sosyal katılım, karar verme, empati, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, bilgi teknolojilerini kullanma, araştırma, gözlem, değişim ve sürekliliği algılama vb. gibi temel beceriler yer almaktadır.

2004-2005 yılında ilköğretim 1-5 Türkçe, Hayat Bilgisi, Fen ve Teknoloji, Sosyal Bilgiler ve Matematik ders programları Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yapılandırmacı anlayışa uygun olarak yeniden düzenlenmiş ve pilot uygulaması yapılmıştır. 2005-2006 yılında ise tüm yurttan uygulanmaya başlanmıştır. Uygulamaya geçen ve yapılandırmacı yaklaşıma dayanan yeni programda tematiklik, öğrenci merkezilik ve aktiflik ilkeleri ön planda tutulmuştur.

Benimsenen yapılandırmacılık akımının bir sonucu olarak ders programları, ders kitapları, öğretim stratejileri, öğretmen ve öğrencinin öğretim sürecindeki rolü değişmiştir. Yeni İlköğretim programının uygulamadaki başarısını etkileyen faktörlerden bazıları; öğretmenlerin, yöneticilerin program hakkındaki bilgi, beceri ve bakış açıları, velilerin programla ilgili tutum ve desteği, okulun fiziksel koşulları ile ders araç ve gereçleridir. Bu değişimlerden büyük ölçüde etkilenen ders kitapları da yeni yöntem ve tekniklere uygun olarak hem öğretim sürecinde hem de değerlendirmede etkinlikler açısından farklılaşmıştır. Bu farklılaşma öğretmen, öğrenci ve velilerin de eğitime yeni bir bakış açısı kazanmaları gerektiğini beraberinde getirmiştir.

Etkinlik; hedef davranışlara ulaşma amacıyla öğrenme öğretme sürecini zenginleştiren ve öğrenmelerin kalıcılığını artıran sınıf içi-dışı faaliyetlerdir. Öğrenenler, bilgiyi yapılandırmada her konuya, alana ya da öğrenene göre düzenlenmiş olan farklı etkinliklerde yer alırlar (Şaşan, 2002). Yapılandırmacı anlayışın savunduğu

düşünceler çerçevesinde öğrenme ortamlarında, bireylerin çoklu bakış açısı kazanmalarına yardımcı olabilecek etkinliklere yer verilmelidir. Herhangi bir etkinliği uygulamadan önce, hangi konu ve öğrenme hedefleri için nasıl kullanılacağı, güçlü ve sınırlı yönleri ve diğer etkinlik türleriyle ilişkisi bilinmelidir. Aynı zamanda, yapılandırmacı öğrenme ortamlarında kullanılacak olan etkinliklerin seçiminde, öncelikle öğrenmenin merkezde olmasına dikkat edilmelidir (Fer ve Cırık, 2007).

Yenilenen ilköğretim programları ile Sosyal Bilgiler dersinde kullanılan yapılandırmacı etkinliklerin süreç boyutunda ne derece başarılı olunduğunun bilinmek istenmesi değerlendirme boyutunun nasıl olacağı sorusunu da beraberinde getirmektedir.

Sosyal Bilgiler öğretimi sürecinde derinlemesine ve çok yönlü öğrenme etkinlikleri oluşturularak öğrencilerin her aşamada aktif olmaları sağlanmalı, öğrencilerin kendilerinin anlamı yapılandırmalarını destekleyecek ortamlar oluşturulmalıdır. Hyerle (1996) işbirliğine dayalı öğrenme, beyin fırtınası, kavram ağları ve haritaları, çoklu medya, internet ve gelişim dosyaları (portfolyo) hazırlamayı yapılandırmacı öğretim etkinlikleri olarak tanımlamıştır (Savaş, 2009). Bu amaçla da MEB tarafından hazırlanan öğrenci çalışma kitaplarında öğrencileri yapılandırmacı eğitimle yüz yüze getirecek tablo doldurma; bulmaca boşluk doldurma; resim, şekil ve şema çalışması; diyagram ve grafik okuma-hazırlama; görüşme-inceleme formu; okuma-yazma çalışmaları; resim yapma, afiş, poster hazırlama; öğrenci ürün dosyasına yer verilmiştir (Gülcan, vd., 2010). Başarıyı amaçlayan yapılandırmacı anlayış işlenecek konunun yapısına göre çevrenin esnek bir biçimde ayarlanabileceği görüşünü savunmaktadır. Sosyal Bilgiler dersi gezi-gözlem etkinlikleri de bu amaca hizmet etmektedir. Bu anlayış proje, performans gibi etkinliklerde de kendini göstermektedir.

Eğitim öğretimin vazgeçilmez parçalarından biri olan etkinlikler öğrencilerin bilişsel yapılarını değiştirmeye ve öğrenmeye yardımcı olur. Bu yüzden öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersinde yapılandırmacılığa uygun etkinliklere yönelik tutumların öğrenilmesinin önemi “*İlköğretim 4. ve 5. Sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersindeki yapılandırmacı etkinliklere yönelik tutumları nasıldır?*” sorusunu anlamlı hale getirmiştir.

1. ARAŞTIRMANIN AMACI

İlköğretim 4 ve 5. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde kullanılan yapılandırmacı etkinliklere yönelik tutumlarını incelemektir.

Alt Amaçları

İlköğretim 4 ve 5. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde kullanılan yapılandırmacı etkinliklere yönelik tutumlarında (ilgi, uygulama, güven boyutlarında) cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık olup olmadığını incelemek.

İlköğretim 4 ve 5. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde kullanılan yapılandırmacı etkinliklere yönelik tutumlarında (ilgi, uygulama, güven boyutlarında) okul türü açısından anlamlı bir farklılık olup olmadığını incelemek.

İlköğretim 4 ve 5. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersi ve Sosyal Bilgiler dersinde kullanılan yapılandırmacı etkinliklere yönelik tutumlarında (ilgi, uygulama, güven boyutlarında) okulların bulunduğu yerleşim birimleri (kasaba, merkez vs.) açısından anlamlı bir farklılık olup olmadığını incelemek.

İlköğretim 4 ve 5. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde kullanılan yapılandırmacı etkinliklere yönelik tutumlarında (ilgi, uygulama, güven boyutlarında) sınıf seviyeleri açısından anlamlı bir farklılık olup olmadığını incelemek.

3. YÖNTEM

3.1 Araştırmanın Modeli

Araştırmada genel tarama modeli benimsenmiştir. Karasar'ın (2009:79) belirttiği gibi genel tarama modelleri, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir. Bu çalışmada, Afyonkarahisar ilindeki ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde kullanılan yapılandırmacı etkinliklere yönelik tutumları betimlenmeye çalışılmıştır.

2.2 Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma evrenini, Afyonkarahisar İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı merkez ve kasaba ilköğretim okullarında öğrenim gören 4. ve 5. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklem seçilirken; öncelikle farklı yerleşim birimlerinden (kent ve kırsal kesim), farklı okul türleri arasından, rastlantısal yolla ölçek uygulanacak okullar, belirlenen okullardan da farklı sınıf düzeylerinden rastgele olarak şubelerin belirlenmesi yoluna gidilmiştir. Araştırmanın örneklemi oluşturan 266 öğrenci, yukarıda da belirtildiği gibi basit rastgele atama yöntemiyle belirlenmiştir. Bu öğrencilerin 151'i kız, 115'i erkektir. 171'i devlet okuluna, 95'i özel okula

gitmektedir. 162 tanesi il merkezinde, 104 tanesi kasabada öğrenim görmekte olup 132'si 4. Sınıf öğrencisi, 134'ü 5. Sınıf öğrencisidir.

3. 3 Veri Toplama Aracı ve Geliştirilmesi

Araştırmada veri toplama aracı olarak Kişisel Bilgiler Ölçeği ve Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Tutum ölçeğinde yer alan maddelere; “kesinlikle katılmıyorum”, “katılmıyorum”, “kararsızım”, “katılıyorum”, “tamamen katılıyorum” arasında değişen likert tipi beşli bir dereceleme yapılmıştır.

Kişisel Bilgiler Ölçeği'nde bazı değişkenlere (cinsiyet, okul türü, sınıf seviyesi, yerleşim birimi) yer verilirken; Tutum Ölçeği'nde ise, öğrencilerin tutumlarını ortaya çıkarmak için 54 soruya yer verilmiştir.

Araştırmada kullanılacak olan veri toplama aracının maddeleri geliştirilirken öncelikle kaynak taraması yapılmış ve 54 soruluk tutum ölçeği 26 kişilik öğrenci grubuna uygulanmıştır. Öğrencilerden alınan dönütler doğrultusunda uzman görüşüne başvurularak gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Verilerin faktör analizine uygunluğunu belirlemek amacıyla yapılan ön testlerin sonuçlarına göre KMO değeri ,90; Barlett testi sonucu ($p= ,00$) anlamlı olarak bulunmuştur. Faktör analizi aynı yapıyı ya da niteliği ölçen değişkenleri bir araya getirerek ölçmeyi az sayıda faktör ile açıklamayı amaçlayan bir istatistiksel tüm veri yapıları için uygun olmayabilir. Büyüköztürk'e (2009:126) göre, verilerin, faktör analizi için uygunluğu Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett testi ile incelenebilir. KMO'nun 0,60'dan yüksek çıkması ve Barlett testinin anlamlı çıkması beklenir. Faktör analizi sonucu elde edilen faktör yük değerinin, 0,45 ya da daha yüksek olması seçim için iyi bir ölçüdür. Ancak uygulamada az sayıda madde için bu sınır, 0,30'a kadar inebilir. Bu amaçla faktör yük değeri 0,40'tan küçük olan maddeler ölçekten çıkarılmıştır. Yapılan faktör analizi sonucunda ölçekten 3 faktör elde edilmiştir. Bu aşamadan sonra yapılan güvenirlik analizi sonucunda ölçeğin genel güvenirliği $\alpha= .824$ olarak hesaplanmıştır.

Tablo 1

Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutum Ölçeğinin Güvenirlik Analizleri

Faktör	Açıkladığı Varyans	Alfa
İlgi	19,285	0,732
Uygulama	13,108	0,751
Güven	12,143	0,775
Toplam	44.537	

Tablo 1’de verilen her bir alt boyutun varyans oranı sırasıyla yüzde 19,285, yüzde 13,108, yüzde 12,143 ve toplam 44.537’dir. Alfa katsayısı “İlgi” boyutu için 0,732, “Uygulama” boyutu için 0,751 ve “Güven” boyutu için 0,775’tir.

Ölçeğin genel güvenilirlik değeri (alfa) ise 0.82’dir. Özdamar, (2007)’ye göre, Alfa katsayısının değerlendirilmesinde uyulan değerlendirme kriterleri incelendiğinde; $0.00 \leq \alpha \leq 0.40$ ise ölçek güvenilir değildir; $0.40 \leq \alpha \leq 0.60$ ise ölçek düşük güvenilirliktedir; $0.60 \leq \alpha \leq 0.80$ ise oldukça güvenilir; $0.80 \leq \alpha \leq 1.00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir. Bu verilere göre ölçeğin oldukça yüksek derecede güvenilirliğe sahip olduğu söylenebilir.

Özdamar’a (1997) göre, alfa katsayısının 0,80- 1,00 arasında olması ölçme aracının yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir. Tutum ölçeğinin alt boyutlarından 1. Faktörün (İlgi) güvenilirlik katsayısı ($\alpha = 0,732$), 2. Faktörün (Uygulama) güvenilirlik Katsayısı ($\alpha = 0,751$), 3. Faktörün (Güven) güvenilirlik katsayısı ($\alpha = 0,775$) olarak bulunmuştur. Ölçeğin ilk üç boyutunu oluşturan bu faktörler güvenilirdir. Cronbach Alfa katsayısı ($\alpha = 0,34$) olan 4. Faktördeki güvenilir olmayan iki madde çıkarılmış ve ölçek 3 faktörde incelenmiştir. Yapılan güvenilirlik analizi sonucunda ölçekteki madde sayısı 23 olarak belirlenmiştir.

Veri girişinin ardından olumsuz maddelerin puanlaması tanımlanmış, toplam puan hesaplanması yapılarak betimsel istatistik hesaplarına geçilmiştir. Tutum ölçeğinin güvenilirliğini belirlemek amacıyla ölçek maddelerine ilişkin olarak alt ve üst %27’lik gruplar arasındaki farkın anlamlılığını tespit etmek için testi yapılmış ve fark anlamlı bulunduğundan atılan madde sayısında değişikliğe gidilmemiştir.

3. 4. Verilerin Çözümlemesi

Değerlendirme dağıtılan 300 ölçekten geri dönüşümü sağlanan toplam 266 tutum ölçeği üzerinde yapılmıştır. Verilerin çözümlenmesinde, öğrencilerin verdikleri cevapların puanlarını hesaplamak amacıyla tutum ölçeğinde yer alan maddelere; “kesinlikle katılmıyorum” için 1, “katılmıyorum” için 2, “kararsızım” için 3, “katılıyorum” için 4, “tamamen katılıyorum” için 5 puan verilmiştir. Verilerin çözümlenmesinde, aritmetik ortalama, frekans, yüzde, faktör yükleri ve araştırmanın bağımsız değişkenleri (cinsiyet ve okul durumu) için testi istatistiki işlemleri kullanılmıştır. Çözümlemeler sonucunda elde edilen bulgular, 4.20–5.00 “Tamamen Katılıyorum”, 3.40–4.19 “Katılıyorum”, 2.60–3.39 “Kararsızım”, 1.80–2.59 “Katılmıyorum”, 1,00–1,79 “Tamamen Katılmıyorum” aralıkları temel alınarak yorumlanmıştır.

4. BULGULAR VE SONUÇLAR

Uygulanan tutum ölçeğinde öğrencilerden elde edilen veriler doğrultusunda analiz işlemleri yapılmış sonuçlar aşağıda verildiği gibi tablolaştırılmıştır. Tablo 2’de birinci boyutta, Tablo 3’te ikinci boyutta, Tablo 4’te ise üçüncü boyutta yer alan, maddelerden elde edilen verilerin; frekans, yüzdeler, faktör yükleri ve ortalama değerleri; Tablo 5’te cinsiyet, Tablo 6’da okul türü (devlet okulu ve özel okul), Tablo 7’de okulların bulunduğu yerleşim birimleri, Tablo 8’de sınıf seviyeleri (4. ve 5. sınıf)’ ne ilişkin T-Testi Sonuçları verilmiştir.

Tablo 2

Sosyal Bilgiler Yapılandırmacı Etkinliklere Yönelik Tutumlardan “İlgi” Boyutuna İlişkin Bulgular

İfadeler	FY	1	2	3	4	5	B	X	Sonuç
4. Öz değerlendirme formunu doldurmak sıklığıdır.	,44	f 104 % 39,2	f 58 % 21,9	f 43 % 16,2	f 30 % 11,3	f 30 % 11,3	f 1 % ,4	3,65	K
8. Grup çalışmalarında sorumluluk almak beni huzursuz eder.	,33	f 131 % 49,2	f 60 % 22,6	f 23 % 8,6	f 28 % 10,5	f 19 % 7,1	f 5 % 1,9	3,90	K
10. Grup öz değerlendirme formu ile yapılan eleştirileri dikkate almam.	,51	f 113 % 42,5	f 47 % 17,7	f 32 % 12,0	f 34 % 12,8	f 37 % 13,9	f 3 % 1,1	3,90	K
16. İnternette araştırma yapmak sıkıcıdır.	,51	f 107 % 40,2	f 49 % 18,4	f 38 % 14,3	f 32 % 12,0	f 36 % 13,5	f 3 % 1,1	3,92	K
17. Gezi gözlem etkinliklerine zaman ayırmak istemem.	,51	f 17 % 6,4	f 27 % 10,2	f 27 % 10,2	f 57 % 21,4	f 133 % 50,0	f 5 % 1,9	4,22	K
24. Gezi gözlem öğretici değildir.	,46	f 137 % 51,5	f 39 % 14,7	f 34 % 12,8	f 16 % 6,0	f 28 % 10,5	f 12 % 4,5	3,77	K
37. Öykü tamamlama etkinliklerin de kahramanların yaşadığı olayları anlamaya çalışmak beni sıkır.	,58	f 112 % 42,1	f 56 % 21,1	f 45 % 16,9	f 19 % 7,1	f 33 % 12,4	f 1 % 4	3,72	K
38. Röportaj yapmak için başkaları ile görüşme yapmaktan çekinirim.	,50	f 82 % 30,8	f 53 % 19,9	f 58 % 21,8	f 42 % 15,8	f 29 % 10,9	f 2 % 8	3,41	KR
44. Kendim de Proje ödevlerini yapacak cesaret bulamam.	,59	f 140 % 52,6	f 49 % 18,4	f 36 % 13,5	f 20 % 7,5	f 17 % 6,4	-	3,98	K
46. Karikatürün ders kitaplarında kullanımını anlamsız bulurum.	,53	f 31 % 11,7	f 25 % 9,4	f 55 % 20,7	f 63 % 23,7	f 86 % 32,3	f 6 % 2,3	3,48	KR
47. Ders kitabında ki etkinliklerin sayısı çok olduğundan hepsine zaman ayırmak istemem.	,53	f 86 % 32,3	f 57 % 2,14	f 49 % 18,4	f 41 % 15,4	f 27 % 10,2	f 6 % 2,3	2,42	K
49. Tanılayıcı dallanmış ağaç etkinliğinde ki kavramlar arasında bağlantı kurmaya çalışmak beni sıkır.	,54	f 30 % 11,3	f 30 % 11,3	f 53 % 19,9	f 51 % 19,2	f 67 % 25,2	-	2,24	KM

FY: Faktör Yüğü TK: Tamamen Katılıyorum(5) K: Katılıyorum(4) KR: Kararsızım(3) KM: Katılmıyorum(2) HK:Hiç katılmıyorum(2) B:Boş

Tablo 2’ye göre, “İlgi” boyutundaki maddelere verilen cevapların 8’i “katılıyorum”, 2’si “katılmıyorum”, 2 si ise “kararsızım” olarak bulunmuştur. Tutum Ölçeğinde yer alan 17 numaralı “Gezi gözlem etkinliklerine zaman ayırmak istemem.” Maddesine öğrencilerin %21,4’ü “katılıyorum” seçeneğini işaretlemiştir ancak, öğrencilerin bu maddeye verdiği yanıtların ortalaması incelendiğinde 4,22’lik ortalama ile “tamamen katılıyorum” aralığına denk gelmektedir. Verilen cevapların çoğunlukla olumsuz maddelerde “katılıyorum” seçeneğine denk gelmesi öğrencilerin öz değerlendirme, internet, gezi-gözlem, öykü tamamlama etkinliklerine ilgi göstermediklerini, grup çalışmaları, röportaj ve proje etkinliklerinde kendilerine çok güven duymadıklarını, TDA etkinliği ile genel olarak etkinliklere karşı ilgili oldukları ve değer verdikleri sonucu çıkarılabilir.

Tablo 3

Sosyal Bilgiler Yapılandırmacı Etkinliklere Yönelik Tutumlardan “Uygulama” Boyutuna İlişkin Bulgular

İfadeler	FY	1	2	3	4	5	B	X	Sonuç
18. Gezi gözlem etkinlikleri ile öğrenmek daha eğlencelidir.	,51	f 6 % 2,3	12 4,5	29 10,9	62 23,3	152 57,1	5 1,9	4,22	K
19. Gezi gözlem etkinliklerine gönüllü katılıyorum.	,42	f 11 % 4,1	14 5,3	32 12,0	66 24,8	134 50,4	9 3,4	4,01	K
20. Gezi gözlem etkinlikleri ile kendi araştırma becerilerimi geliştiririm.	,55	f 7 % 2,6	14 5,3	33 12,4	72 27,1	136 51,1	4 1,5	4,14	K
21. Gezi gözlem yoluyla iyi bir gözlemci olarak gerekli bilgileri öğrenmeye özen gösteririm.	,60	f 6 % 2,3	10 3,8	33 12,4	85 32,0	128 48,1	4 1,5	4,15	K
26. Kavram haritalarıyla öğrendiklerimi pekiştiririm.	,31	f 9 % 3,4	23 8,6	36 13,5	76 28,6	113 42,5	9 3,4	3,87	K
29. Tablo içeren etkinlikler ile bireysel olarak öğrendiklerimi karşılaştırırım.	,38	f 8 % 3,0	15 5,6	49 18,4	86 32,3	103 38,7	5 1,9	3,92	K

FY: Faktör Yüklü TK: Tamamen Katılıyorum K: Katılıyorum KR: Kararsızım KM: Katılmıyorum HK:Hiç katılmıyorum

Tablo 3’te belirtildiği gibi “Uygulama” boyutunda verilen cevapların 6’sı da “katılıyorum” olarak bulunmuştur. Tutum Ölçeğinde yer alan 18 numaralı “Gezi gözlem etkinlikleri ile öğrenmek daha eğlencelidir.” maddesine %23,3’ü “katılıyorum” cevabını vermiştir; ancak, öğrencilerin bu maddeye verdiği yanıtların ortalaması incelendiğinde 4,22’lik ortalama ile “tamamen katılıyorum” aralığına denk gelmektedir. Bu bağlamda, öğrencilerin uygulama yaparak öğrenmeyi önemsedikleri söylenebilir. İki boyutlu görselleri (tablo, kavram haritası vb) içeren etkinlikler

ile gezi- gözlem etkinlikleri sayesinde kendi araştırma becerilerini geliştirdiklerini düşündükleri için uygulama boyutuna uygun olarak öğrencilerin kendi araştırma becerilerini geliştirdikleri ve kendi öğrenmelerini karşıladıkları söylenebilir. Elde edilen bulguların gezi-gözlem etkinlikleri açısından ilgi boyutu ile çelişkili olduğu saptanmıştır. Bu da öğrencilerin ilgi gösterdikleri zaman gezi-gözlem etkinliğinin faydalarını hissettikleri ve bu etkinliği uygulamaya değer verdikleri düşünülebilir.

Tablo 4

Sosyal Bilgiler Yapılandırmacı Etkinliklere Yönelik Tutumlardan “Güven” Boyutuna İlişkin Bulgular

İfadeler	FY	1	2	3	4	5	B	X	Sonuç	
39. Röportaj yaparken gerekli bilgileri öğrenmeye özen gösteririm.	,43	f	4	9	15	66	166	6	4,36	K
		%	1,5	3,4	5,6	24,8	62,4	2,3		
40. Röportaj yapacağım konu hakkında gerekli bilgileri toplarım.	,65	f	7	8	27	56	162	6	4,27	K
		%	2,6	3,0	10,2	21,1	60,9	2,3		
41. Proje ödevlerini gerçekleştirirken çevrem ile kuarım.	,53	f	5	15	28	91	123	4	4,12	K
		%	1,9	5,6	10,5	34,2	46,2	1,5		
43. Proje ödevlerini başarı ile tamamladığımda kendime güvenim artar.	,48	f	1	10	25	50	176	4	4,42	K
		%	,4	3,8	9,4	18,8	66,2	1,5		
53. Karikatür içeren soruları severek yaparım.	,55	f	7	10	28	63	152	6	4,22	K
		%	2,6	3,8	10,5	23,7	57,1	2,3		

FY: Faktör Yüğü TK: Tamamen Katılıyorum K: Katılıyorum KR: Kararsızım KM: Katılmıyorum HK:Hiç katılmıyorum

Tablo 4’te de görüldüğü gibi “Güven” boyutunda yer alan maddelere verilen cevapların 5’i de “katılıyorum” olarak bulunmuştur. Tutum ölçeğinde yer alan 41 numaralı “Proje ödevlerini gerçekleştirirken çevrem ile iletişim kuarım.” maddesi dışında kalan 3. boyuta ait maddelerin tamamına “katılıyorum” cevabı verilmiştir. Ancak, öğrencilerin bu maddeye verdiği yanıtların ortalaması incelendiğinde “39. Röportaj yaparken gerekli bilgileri öğrenmeye özen gösteririm.” maddesi “4,36”lık ortalama “tamamen katılıyorum” aralığına denk gelmektedir. Aynı şekilde, “40. Röportaj yapacağım konu hakkında gerekli bilgileri toplarım.” maddesi “4,27”lik ortalama; “43. Proje ödevlerini başarı ile tamamladığımda kendime güvenim artar.” maddesi “4,42”lik ortalama; “53. Karikatür içeren soruları severek yaparım.” maddesi ise “4,22” lik ortalama ile “tamamen katılıyorum” aralığına denk gelmektedir. Bu boyutta röportaj, proje ve karikatür etkinliklerini gerçekleştirirken gerekli girişim becerilerini göstermenin öğrencilerde başarı ve beraberinde güven duygusunu getirdiği söylenebilir.

Tablo 5
Cinsiyet İçin Yapılan testi Sonuçları

Madde Türleri	Cinsiyet	N	X	SS	T	P
İlgiye yönelik tutum	Kız	151	65,56	16,66	3,66	,000
	Erkek	115	57,53	18,94		
Uygulamaya yönelik tutum	Kız	151	79,80	18,95	3,17	,002
	Erkek	115	72,06	20,67		
Güvene yönelik tutum	Kız	151	86,92	18,50	4,69	,000
	Erkek	115	75,69	20,32		

Tablo 5’te görüldüğü gibi tutum ölçeğinde ki maddelere verilen yanıtların okul türüne göre bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek için yapılan testi sonuçlarına göre; ölçeğin ilgi, uygulama ve güven ifadelerinin yer aldığı alt boyutlarında, cinsiyet açısından ortalamalar arasındaki fark kız öğrenciler lehine anlamlıdır($p < .05$)

Tablo 6
Okul Türü (devlet okulu ve özel okul) İçin Yapılan testi Sonuçları

Madde Türleri	Okul türü	N	X	SS	T	P
İlgiye yönelik tutum	Devlet okulu	171	64,27	16,63	2,67	0,008
	Özel okul	95	58,15	19,95		
Uygulamaya yönelik tutum	Devlet okulu	171	77,53	20,87	1,17	0,24
	Özel okul	95	74,51	18,42		
Güvene yönelik tutum	Devlet okulu	171	83,83	18,9	1,93	0,054
	Özel okul	95	78,89	21,73		

Tablo 6’da da görüldüğü gibi tutum ölçeğindeki maddelere verilen yanıtların okul türüne göre bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek için yapılan testi sonuçlarına göre; ölçeğin ilgi boyutunda yer alan ifadelerden elde edilen ortalamalar arasındaki fark devlet okulunda öğrenim gören öğrenciler lehine anlamlıdır($p < .05$) Ancak, ölçeğin uygulama ve güvene boyutuna yönelik tutumların toplandığı maddelerden elde edilen ortalamalar arasındaki fark anlamsızdır ($p > .05$).

Tablo 7*Okulların Bulunduğu Yerleşim Birimleri İçin Yapılan testi Sonuçları*

Madde Türleri	Yerleşim birimi	N	X	SS	T	P
İlgiye Yönelik tutum	Kent	162	2,86	18,27	0,863	,389
	Kırsal bölge	104	60,89	17,82		
Uygulamaya yönelik tutum	Kent	162	78,57	17,77	2,16	0,031
	Kırsal bölge	104	73,15	22,86		
Güvene Yönelik tutum	Kent	162	81,97	21,83	0,094	0,926
	Kırsal bölge	104	82,21	17,03		

Tablo 7'ye göre; ölçeğin ilgi, uygulama ve güvene boyutuna yönelik tutumların toplandığı maddelerden elde edilen ortalamalar arasındaki fark okulun bulunduğu yerleşim birimi açısından anlamsızdır ($p > .05$). Öğrencilerin sosyal bilgiler dersinde yapılan etkinliklere yönelik tutumlarının belirlenmesinde okulun bulunduğu yerleşim birimi önemli bir etken değildir.

Tablo 8*Sınıf Seviyeleri (4. ve 5. sınıf) 'ne ilişkin T-Testi Sonuçları*

Madde Türleri	Sınıf Seviyeleri	N	X	SS	T	P
İlgiye Yönelik Tutum	4. sınıf	132	29,38	18,90	,711	,478
	5. sınıf	134	25,50	25,50		
Uygulamaya Yönelik Tutum	4. sınıf	132	18,59	18,59	,436	,663
	5. sınıf	134	21,45	21,45		
Güvene Yönelik tutum	4. sınıf	132	19,15	19,15	,715	,475
	5. sınıf	13	20,95	20,95		

Tablo 8'de de ifade edildiği gibi, ölçeğin ilgi, uygulama ve güvene boyutuna yönelik tutumların toplandığı maddelerden elde edilen ortalamalar arasındaki fark sınıf seviyeleri açısından anlamsızdır ($p > .05$). Öğrencilerin sosyal bilgiler dersinde yapılan etkinliklere yönelik tutumlarının belirlenmesinde öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıflar önemli bir etken değildir.

IV. TARTIŞMA VE SONUÇ

Yapılan araştırmalar, okul öğrenmelerinde bir derse karşı ilginin bu dersteki öğrenmeleri beklendiği gibi olumlu yönde artırdığını göstermektedir. Bununla beraber, bir derse karşı olumlu tutum, ilgiye göre, daha belirleyici, yani güçlü ve kararlı

bir duyuşsal bağı ifade etmektedir. Buna paralel olarak, bir derse karşı olumlu tutum, bu dersteki öğrenme düzeyini, ilgi duymaya göre daha fazla etkilemektedir (Öztürk ve Baysal, 1998). Tutum tek boyutlu bir bileşen olmadığından Sosyal Bilgiler dersi yapılandırmacı etkinliklere yönelik tutum ölçeğı, ağırlıklı olarak tutumun alt boyutları olan ilgi, uygulama, güven boyutlarını; bunun yanında kısmen merak ve bağımsızlık boyutlarını ölçmüştür.

Birinci boyutta Sosyal Bilgiler dersi için kullanılan yapılandırmacı etkinliklerden öz ve grup değerlendirme formu, öykü oluşturma, röportaj, tanılayıcı dallanmış ağaç, internet ve karikatür'e ilişkin tutumlar toplanmıştır. Tutumun alt boyutunun ağırlıklı olarak ilgi, bunun yanında uygulama ve güven olduğu düşünölmüştür. Öğrenci dönütleri ele alınarak faktörler incelenmiştir.

Birinci faktör genel olarak incelenecek olursa, öğrencilerin bu faktörde yer alan öz değerlendirme formu öykü tamamlama etkinliklerinde kahramanların yaşadığı olayları anlamaya çalışmayı sıkıcı buldukları, Grup değerlendirme formları ile yapılan eleştirileri dikkate almadıkları, internette araştırma yapmayı sevmedikleri, öğrencilerin genel olarak gezi gözlem etkinliklerinin öğretici olmadığını düşündükleri, röportaj sırasında başkaları ile görüşme yapmaktan çekindikleri söylenebilir.

Yine bu faktöre ilişkin incelemelere devam edildiğinde öğrencilerin proje ödevlerini yaparken sonuca ulaşma ve gereken girişimleri gerçekleştirme konusunda cesaretli olmadıkları, karikatür kullanımının gerekli olup olmadığı konusunda net bir düşüncede olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Buna karşın ders kitabındaki etkinliklerin sayısını fazla bulmadıkları ve son olarak tanılayıcı dallanmış ağaç etkinliğindeki kavramlar arasında bağlantı kurmaktan hoşlandıkları yorumları yapılabilir.

İkinci boyutta, Sosyal Bilgiler dersi için kullanılan yapılandırmacı etkinliklerden gezi-gözlem etkinlikleri, kavram haritaları, tablo içeren etkinliklere ilişkin tutumlar toplanmıştır. Tutumun alt boyutunun ağırlıklı olarak uygulama, bunun yanında da bağımsızlık olduğu düşünölmüştür.

Bu boyutta incelenen Kavram Haritalarının öğrencilerin; öğrendiklerini pekiştirdikleri, Tablo içeren etkinlikler ile bireysel olarak öğrendiklerini karşılaştırdıklarını ve kendilerini diğeri bir anlamda değerlendirdikleri sonucuna varılabilir.

Üçüncü boyutta Sosyal Bilgiler dersi için kullanılan yapılandırmacı etkinliklerden proje ve röportaja ilişkin tutumlar toplanmıştır. Tutumun alt boyutunun ağırlıklı olarak güven olduğu düşünölmüştür.

Bu boyutta elde edilen sonuçlar incelendiğinde ise, öğrencilerin röportaj sırasında gerekli bilgileri öğrenme konusunda özenli davrandıkları, proje ödevlerini gerçekleştirirken çevreleriyle iletişim kurma ve gerekli araştırmaları yapıp başarılı olmanın, kendilerine olan güvenlerini artırdığı, karikatür içeren etkinlikleri sevdikleri söylenebilir.

Ancak birinci boyuttaki gezi-gözlem etkinliklerinin öğretici olmadığı ve öğrencilerin bu etkinliklere zaman ayırmak istemediği sonucu ile ikinci boyutta yer alan gezi-gözlem etkinliklerinin daha eğlenceli olduğu, bu etkinlikler sırasında öğrencilerin gerekli bilgileri öğrenme konusunda istekli oldukları ve gezi-gözlem etkinliklerinin gözlem becerilerini geliştirdikleri çıkarımları göze çarpmaktadır. Burada öğrencilerin genel olarak okulda uygulanan etkinliklere ilgi göstermemelerinin nedeni olarak etkinliği eğlenceli buldukları fakat zaman ayırmak istemedikleri, öğretici olmadığı düşüncesine kapılabildikleri düşünülebilir.

Yapılandırmacılık bu teorilerin çoğu için epistemolojik çerçeve sunarken, kendi kendine değil psikolojik faktörleri bilerek açıklama yapar (Airasian, W. P., Walsh, M. E., Kappan, P. D. (1997). Elde edilen bu sonuca göre tutarsızlığın nedeni okul yaşantıları olabileceği gibi psikolojik süreçlerle de ilgili olabilir.

Son olarak araştırmadan elde edilen bulgular başka çalışmalarla karşılaştırılmıştır. Yanpar (2004)'nin yapmış olduğu "*Sosyal Bilgiler Öğretiminde Oluşturmacı Yaklaşım Sonucunda Ortaya Çıkan Öğrenen Çalışmalarının Değerlendirilmesi*" adlı çalışmasında yer alan "Kavram Haritaları"na ilişkin bulgular ile ölçekte yer alan kavram haritası ile ilgili maddeye ait bulgular benzer sonuçlar vermiştir. Aynı şekilde Çetin (2005)'in "*Yeni İlköğretim Programı Uygulamaları*" adlı çalışmasında devlet okulları ile özel okullar arasındaki tutum sonuçları, ölçeğin belirlediği tutum sonuçları ile paralellik göstermiştir. Yiğittir S. ve Öcal (2007) 'nin yapmış olduğu "*İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*" adlı çalışmada Öz değerlendirme formuna ait bulgular ile ölçekte Öz değerlendirme Formuna ait bulgular da benzer sonuçlar vermiştir.

Kamber (2007)'nin yapmış olduğu "*2005-2006 Yeni Öğretim Programında Sosyal Bilgiler Ders Etkinliklerinin Uygulanabilirliğinin İncelenmesi*" adlı çalışmasında sosyal grup çalışmalarının seviyesi düşük öğrencileri pasifleştirdiği ifadesi ile grup çalışmalarında sorumluluk almanın öğrencileri huzursuz ettiği görüşü benzerlik göstermektedir.

Oh&Yager (2004)'in "*Yapılandırmacı Bilim Sınıfı Geliştirme ve Öğrencilerin Bilim Öğrenmeye Yönelik Tutumlarındaki Değişiklik*" adlı çalışmalarında pozitif öğrenci tutumlarının yapılandırmacı sınıflarda arttığını dile getirmişlerdir. Mazman

(2007), “Sosyal Bilgiler eğitiminde Gezi-Gözlem Metodunun Uygulanmasına İlişkin Bir Araştırma” adlı çalışmasında Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin gezi-gözlem metodunun öğrencilerin derslerdeki başarılarını artıracığı yönünde faydalı bir metod olarak gördüklerini ifade etmiştir.

Keogh & Naylor (2010), “*Kavram Karikatürleri, Öğretim ve Bilim Öğrenme Üzerine Bir Değerlendirme*” adlı çalışmalarında karikatürlerden sorumlu olan öğretmen ve öğrenen tutumlarının yüksek olduğunu belirtmişlerdir.

Akdağ (2009)’ın öğretmenlerle gerçekleştirdiği “*İlköğretim 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Sosyal Bilgiler Öğretmenleri Açısından Uygulama Dönütleri*” adlı çalışmasında ders işleniş esnasında bazı etkinliklerin öğrenci seviyesinin üstünde olduğu ve etkinlikler için ders süresinin yetmediğine yönelik görüşleri ile araştırmadan elde edilen, öğrencilerin sürenin yeterli olduğu biçiminde elde edilen öğrenci-öğretmen görüşleri çelişmektedir.

Ayva (2010)’un öğrencilerle gerçekleştirdiği “*Sosyal Bilgiler Dersi Öğrenme Öğretme Süreci İle İlgili Öğrenci Görüşleri*” adlı çalışmasında gezi-gözlem etkinliklerinin akademik başarı ve derse karşı öğrencilerin olumlu tutum gelişimine katkı sağladığı ve öğrencilerin gezi sayılarının artırılmasına yönelik düşüncelerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu yönüyle bakıldığında araştırmanın birinci boyutundan elde edilen gezi gözlem etkinliğinin öğretici olmadığı sonucu ile Ayva (2010)’un araştırması çelişmektedir. Yine Ayva (2010)’un araştırmasında öğrencilerin drama, tiyatro, karikatür çizimi gibi aktif öğrenme yöntemleriyle çalışmaktan mutluluk duyduğu ve derse karşı olumlu tutumlar geliştirdiği, özellikle görsel öğelerle teknolojik araçlardan yararlandığında daha iyi öğrendiği bulgusuyla bu araştırmadan çıkan öğrencilerin karikatür içeren etkinlikleri sevdiği bulgusu birbiriyle örtüşmektedir.

Sonuç olarak, öğrenciler açısından Öz Değerlendirme Formu, Grup Değerlendirme Formu, internet araştırmaları, öykü tamamlama etkinlikleri ilgi çekici etkinlikler değilken, Tanılayıcı Dallanmış Ağaç ilgi çekici bir etkinliktir. İki boyutlu görselleri içeren etkinlikler ve gezi-gözlem etkinlikleri öğrencilerin araştırma becerilerini geliştirmektedir. Röportaj, proje ve karikatür etkinlikleri girişimcilik becerileri, başarı ve beraberinde güven duygusunu gelişimine katkı sağlamaktadır. Kız öğrenciler yapılandırmacı etkinliklere erkek öğrencilerden daha fazla ilgi duymakta, erkek öğrenciler uygulama yaparak öğrenmeyi kızlardan daha çok tercih etmekte ve kendilerine güven duymaktadır. Ayrıca, devlet okullarında öğrenim gören öğrencilerin ilgileri özel okulda öğrenim gören öğrencilerin ilgilerinden fazladır.

ÖNERİLER

Araştırma sonucunda yapılandırmacı etkinliklerden Tanılayıcı Dallanmış Ağaç'a ilişkin yeterli bilgiye sahip olmadıkları hatta bazı öğretmenlerinde bu teknikten haberdar olmadıkları görülmüştür. Bu tekniğin eğitimde uygulanabilirliğini artırmak amacıyla öğretmen ve öğrencilerin yeterli bilgiye sahip olmaları sağlanabilir. Bunun içinse yapılandırmacı etkinliklerin uygulanmasına yönelik etkinlik materyalleri öğretmenlere örnek olarak sunulabilir.

Etkinliklerin sıkıcı olarak algılanmasını önleyen teşvik edici çalışmalar ile öğrenciler; bu etkinliklere daha fazla zaman ayırmaları konusunda bilinçlendirilebilir. Ders programlarının ve konu yetiştirme kaygısının yük gibi hissedilmeyeceği düşüncesi öğretmenlere aşılaraq etkinliklerin uygulanma sayısının artması gerektiğini anlatan sunumlar yapılabilir. Öğrencilere ders dışı zamanda onların dikkatini çekecek, birlikte eğlenerek yapabilecekleri proje ve performans görevleri, araştırma ödevleri verilebilir. Ayrıca, etkinlikler; onları gelecek yaşamlarında da kendilerine güvenen bireyler haline getirmeye yönelik (onların aktif olarak katılmasını sağlayan ve girişimcilik becerilerini gerektiren) yaşantılar olarak eğitim-öğretim aracılığıyla gerçekleştirilebilir.

Araştırmacılar diğer çalışmalarla çelişki bulunan aşağıdaki sorulara cevap arayarak araştırma yapabilirler;

- Yapılandırmacı etkinlikler için programda ayrılan süre yeterli midir?
- Gezi-gözlem etkinliklerinin başarıya etkisi nedir ve bu etkinliklere yönelik tutumlar nelerdir?
- Karikatür kullanımının gerekliliğine ilişkin düşünceler ile karikatür etkinliklerine yönelik tutumlar arasındaki ilişki nedir?

KAYNAKÇA

- Airasian, W. P., Walsh, M. E., Kappan, P. D. (1997). “Constructivist cautions”, “**Constructivist Cautions Journal article**”. Vol:78. (<http://www.questia.com/googleScholar.qst;jsessionid=LY1Q6h3KXBhnhYnVkQKvrL1MDyNNtMcgvTSLjFpL2kLvbsQQ7dxT!-1554890912!-508003271?docId=5001516069> internet adresinden 20.01.2010 tarihinde alınmıştır.
- Akdağ H. (2009). “İlköğretim 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Sosyal Bilgiler Öğretmenleri Açısından Uygulama Dönütleri”. **Selçuk Üniversitesi. Ahmet Keleşoğlu. Eğitim Fakültesi Dergisi**. Sayı 28, Sayfa 273 -292. <http://www.egitim.selcuk.edu.tr/index.php> internet adresinden 29.02. 2009 tarihinde alınmıştır.
- Ayva, Ö. (2010). Sosyal Bilgiler Dersi Öğrenme Öğretme Süreci İle İlgili Öğrenci Görüşleri. **International Conference on New Trends in Education and Their Implications**. 11-13 November, 2010 Antalya. <http://www.iconte.org/FileUpload/ks59689/File/58.pdf> internet adresinden 10.03.2011 tarihinde alınmıştır.
- Bahar, M. ve diğerleri(2008). **Geleneksel-Alternatif Ölçme ve Değerlendirme**. Ankara. Pegem Akademi yayıncılık
- Brenda Keogh & Stuart Naylor (1999). Concept Cartoons, Teaching and Learning in Science: An Evaluation. **International Journal of Science Education**. 21(4),431-446
- Büyüköztürk, Ş.(2009). **Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı**. Ankara: PegemA Yayıncılık
- Çetin, B.(2009).Yeni İlköğretim Programı Uygulamaları Hakkında İlköğretim 4.ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Görüşleri. **Kastamonu Eğitim Dergisi**. Cilt17. No:2 (487-502) http://www.kefdergi.com/pdf/cilt17_no2_2009mayis/17_9.pdf internet adresinden 07.12.2009 tarihinde alınmıştır.
- Erden, M. (1998). **Sosyal Bilgiler Öğretimi**. İstanbul: Alkım Yayıncılık
- Ersoy, F. ve Kaya, E. (2008).Sınıf Öğretmenlerine Göre Öğrencilerin Sosyal Bilgiler Ders Öğretim İlişkin Programına Yaklaşımları. **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** Cilt:8. Sayı1. (285–300). http://www.anadolu.edu.tr/arastirma/hakemli_dergiler/sosyal_bilimler /pdf/2008-1/2008_01_17.pdf internet adresinden 07.12.2009 tarihinde alınmıştır.
- Fer, S. ve Cırık, İ. (2007). **Kuramdan Uygulamaya Yapılandırmacı Öğrenme**. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Gömleksiz, N. ve Kan Ü. A. (2007). Yeni İlköğretim Programlarının Dayandığı Temel İlke ve Yaklaşımlar. **Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları** (60-66) web.

firat.edu.tr/.../10%20Yeni%20İlköğretim%20Programları-Nuri%20Gömleksiz%20ödendi--7%20syf--60-66.doc internet adresinden 28.01.2010 tarihinde alınmıştır.

Gülcan, G., M, Bayram, Ö., Kılıç, Z., Karakaya, F., M., Midilli, A., (2010). **İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretmen Kılavuz Kitabı**. Ankara. Koza Yayıncılık.

İkiel, C. ve Duman, B.(2002). Yapıcı Öğrenme Kuramına Göre Sosyal Bilgiler Öğretimi. **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. Cilt: 12, Sayı: 2, Sayfa: 245-262 <http://web.firat.edu.tr/sosyalbil/dergi/arsiv/cilt12/sayi2/245-262.pdf> adresinden 12.02.2010 tarihinde alınmıştır.

Kamber, T. (2007). 2005-2006 Yeni Öğretim Programında Sosyal Bilgiler Ders Etkinliklerinin Uygulanabilirliğinin İncelenmesi. **Anadolu Üniversitesi, VI.Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu**. Eskişehir. 147-151

Karadağ, E.,Deniz, S.,Korkmaz,T.,Deniz,G.(2008).Yapılandırmacı Öğrenme Yaklaşımı: Sınıf Öğretmenleri Görüşleri Kapsamında Bir Araştırma. **Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**,cilt 21, XXI(2), 383-402. [http://kutuphane.uludag.edu.tr/PDF/egitim/htmpdf/2008-21\(2\)/M10.pdf](http://kutuphane.uludag.edu.tr/PDF/egitim/htmpdf/2008-21(2)/M10.pdf) internet adresinden 26.01.2010 tarihinde alınmıştır.

Karasar, N.(2009). **Bilimsel Araştırma Yöntemi**. Ankara: Nobel Yayınları

Kılıç, E.(2008). Öğrenen Örgütlerde Akran Değerlendirmesi. **İlköğretmen Eğitimci Dergisi**. Sayı: 19

Mazman (2007), “Sosyal Bilgiler eğitiminde Gezi-Gözlem Metodunun Uygulanmasına İlişkin Bir

Araştırma. **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Gaziosmanpaşa Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Tokat

MEB. (2005). **İlköğretim 1.-5. sınıf Programları Tanıtım El Kitabı**. Ankara: Devlet Kitapları. Müdürlüğü. Basımevi.

Oh, S., P., &Yager, R., E. (2004). Development of Constructivist Science Classrooms and Changes in Student Attitudes Toward Science Learning. **Science Education International**. 15(2), 105-113

Özdamar, K. (1997). **Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi**. Eskişehir:Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Özden,Y.(2003).**Öğrenme ve Öğretme**.Ankara:PegemA Yayıncılık

Öztürk, C. ve Baysal, N. (1998).İlköğretim 4-5. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutumu.**Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi** <http://egitimdergi.pamukkale.edu.tr/> internet adresinden 07.12. 2009 tarihinde alınmıştır.

- Savaş, B.(2009).Yapılandırmacı Öğrenme, Kaya,A.(ed), **Eğitim Psikolojisi**. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık
- Senemoğlu, N. (2009). **Gelişim Öğrenme ve Öğretim**. Ankara: PegemA Yayıncılık
- Şaşan, H. (2002). Yapılandırmacı Öğrenme. **Yaşadıkça Eğitim**. 74-75:49-52 <http://talimterbiye.mebnet.net/ogrenci%20merkezli%20egitim/yapilandirmaciogrenme.pdf> internet adresinden 28.01.2010 tarihinde alınmıştır.
- Tay, B. ve diğerleri.(t.y.) Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Alternatif Ölçme-Değerlendirme Yaklaşımları Hakkındaki Bilişsel Farkındalık Düzeyleri <http://oc.eab.org.tr/egtconf/pdfkitap/pdf/598.pdf> internet adresinden 07.12.2009 tarihinde alınmıştır.
- Tekindal, S. ve diğerleri(2003). **Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi**. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Tüysüz, S., (2010). **Sosyal Bilgiler 4 Öğretmen Kılavuz Kitabı**. Tuna Yayıncılık (Bas. Tar: 2012). Ankara
- Yanpar, Ş. T. (2004). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Oluşturmacı Yaklaşım Sonucunda Ortaya Çıkan Öğrenen Çalışmalarının Değerlendirilmesi. **İnönü Üniversitesi Eğitim Fak., XIII. Ulusal Eğitim Kurultayı**. <http://www.pegema.net/dosya/dokuman/261.pdf> internet adresinden 07.12.2009 tarihinde alınmıştır.
- Yetkin, D. ve Daşcan, Ö.(2006).**Son Değişiklerle İlköğretim Programı**. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yiğittir, S. ve Öcal, A. (2007). İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Kırıkkale Örneği). **Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**. Cilt:8. Sayı:1. Sayfa: 51-61 http://kefad.ahievran.edu.tr/archieve/pdfler/Cilt8Sayi1/JKEF_8_1_2007_51_61.pdf internet adresinden 07.12.2009 tarihinde alınmıştır.
- Yurdakul, B.(2008). Yapılandırmacı Öğrenme Yaklaşımının Sosyal- Bilişsel Bağlamda Bilgiyi Oluşturmaya Katkısı. **Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi**. **Cilt:11,Sayı:20** <http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c11s20/makale/c11s20m4.pdf>. internet adresinden 28.01.2010 tarihinde alınmıştır.

ÖRGÜTLERDE DUYGUSAL ZEKA

Sibel SÜ ERÖZ^[*]

ÖZET

Son yıllarda duygusal zeka ve önemi işletmelerce de kabul edilmekte ve konu iş dünyasında giderek artan bir ilgiyle takip edilmektedir. IQ dediğimiz bilişsel zeka türü insanların işe girebilmesine olanak sağlarken insanın o işte kalabilmesi ve ilerleme gösterebilmesi duygusal zekanın katkısıyla olabilmektedir. Teori ve uygulama bilgisi açısından yeterli olarak görülen birçok insan, iş yaşamında duygusal zeka yetersizlikleriyle sorun teşkil edebilmektedir. Bu yetersizlikler hem bireysel anlamda hem de örgütler açısından amaçlara ulaşılmasında engel olarak görülmektedir. Duygusal zeka kavramı da bu noktada çok daha büyük önem taşımaktadır. Çalışmanın genelinde duygusal zeka kavramının gelişimi ile ilgili genel bilgilere yer verilmekte ve duygusal zekanın örgütler açısından önemi, duygusal zeka ve karar verme ilişkisi, duygusal zekanın bireyin duygusal zekası ve takımların duygusal zekası açısından etkileri çerçevesinde ortaya konmaya çalışılmakta ve örgütlerde duygusal zeka ile ilgili yapılan çalışmalar sunulmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Örgütler, İşgörenler, Duygusal Zeka

^[*] Yrd. Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi Turizm Fakültesi

Emotional Intelligence In Organizations

ABSTRACT

In recent years, emotional intelligence and its importance has been accepted by the managements of enterprises and the topic has gained increasing interest in business world. Cognitive intelligence to call the IQ, while allowing people to get into work, that people keep it and demonstrate advancement can be the contribution of the emotional intelligence. Many people are seen as sufficient in terms of information theory and the practice may pose a problem in the inability of emotional intelligence in business. These inadequacies the achievement of the objectives in terms of both individual sense of both organizations is seen as an obstacle. The concept of emotional intelligence is of great importance at this point. Throughout the study are given general information about the development of the concept of emotional intelligence and to put forward within the framework of emotional intelligence is related to importance of emotional intelligence in organizations, relationship with emotional intelligence and decision-making, its implications for the individual's emotional intelligence and emotional intelligence of teams and there are studies are associated with emotional intelligence in organizations.

Keywords: Organizations, Employees, Emotional Intelligence

1. GİRİŞ

Yirmi birinci yüzyılın işletmecilik anlayışına bakıldığında, sürekli değişen ve gelişen yönetim modellerinde artık insana yatırım yapılması gerekliliğinin ortaya çıktığı ve işletmenin en önemli değerinin insan olduğunun anlaşılıp kabul edildiği görülmektedir. Bu anlayışla beraber işe alım kriterlerinde çalışanın sadece eğitim ve ne kadar teknik beceriye sahip olduğu değil aynı zamanda çevreyle olan iletişim ve etkileşimi de önem kazanmaktadır.

Duyusal zeka kavramı işletme literatüründe giderek artan bir önemle yer almaktadır. Geleneksel zeka (IQ) insanların işe girebilmelerini sağlarken, duygusal zeka (EQ) işteki başarıyı belirleyen önemli bir etken olarak görülmektedir.

Örgütlerde duygusal zeka konusunun 19. yüzyıldan sonra ivme kazandığı görülmektedir. Bunun en büyük nedenleri olarak ise; yapılan çalışmalarla IQ'nun başarıda tek ölçüt olmadığının ispatlanması, sosyal bilimlere olan ihtiyaç ve yönelişin

giderek artması ve insan odaklı yaklaşımların önem kazanması gibi gelişimler sıralanabilir. Bu gelişimlerden hareketle 1920’li yıllara gelindiğinde, zekanın bilişsel olmayan boyutlarının kişisel yaşam ve kariyer yaşamında başarı için gerekli olduğuna ilişkin görüşler hız kazanmaya başlamıştır (Yaylacı, 2006: 45). Goleman’ın 1998 yılında “İş Başında Duygusal Zeka” adlı kitabını yayımlaması işletmelerin konuya olan ilgisini arttırmıştır.

Bu bulgular ışığında duygusal zeka kavramının örgütsel açıdan da incelenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Çalışmanın literatüre olan katkısı bu yöndedir. Bu bağlamda öncelikli olarak duygusal zekanın tanımı ve gelişimi aktarılacak daha sonra duygusal zekanın örgütsel yaşamdaki yansımaları üzerinde durulacaktır.

2. DUYGUSAL ZEKANIN TANIMI VE GELİŞİMİ

Yapılan literatür çalışmasında 1920’li yıllarda Thorndike’nin sosyal zeka kavramını öne sürmesiyle duygusal zekanın temellerinin atıldığı görüşünün kabul edildiği görülmektedir. Bu yıllarda pek çok araştırmacı sosyal yetenek ve davranışların tanımlanması ve değerlendirilmesine odaklanmışlardır. Edgar Doll 1935’de çocuklarda sosyal zeka davranışlarını ölçen ilk testi tasarlayarak yayımlamıştır (Bar-On, 2006: 1).

Daha sonra IQ testlerinin babası sayılan David Wechsler tarafından bu konudaki duygusal faktörler keşfedilmiştir. Wechsler, 1940 yılında yayımladığı “Non-Intellective Factors in General Intelligence” adlı çalışmasında (www.indiana.edu., 2012) genel zekanın entelektüel olmayan özelliklerinin her türlü ölçüme tabi tutulabileceğini belirtmiştir. Bu tez aynı zamanda duygusal ve konatif yetenekleri tartışmıştır. Wechsler entelektüel olmayan yetenekleri “duygusal ve çaba gerektiren” yetenekler olarak tanımlamıştır (Freshman ve Rubino, 2002: 3).

1948 yılında bir başka Amerikalı araştırmacı R.W. Leeper “Duygusal Düşünce” adını verdiği kavramın mantıklı düşünceye katkısı olan bir kavram olduğunu savunmuştur. Bu tez psikolog ve eğitimler tarafından pek dikkate alınmamıştır. Tek istisna 1955 yılında “Mantıksal ve Duygusal Terapi” tezi ile ortaya çıkan Albert Ellis’tir (Stein ve Book, 2003: 29).

1950’lerde Abraham Maslow insanların duygusal, fiziksel, ruhsal ve zihinsel güçlerini nasıl geliştirebileceği hakkında çalışmalar yapmıştır. Maslow’un “İnsan Potansiyeli” adlı çalışması konuyla ilgili yeni çalışmaları teşvik etmiştir. Bu çalışma 1970 ve 1980’lerde insan kapasitesiyle ilgili çok sayıda yeni bilimin gelişme-

sine liderlik etmiştir. Yapılan çok ciddi araştırmalar hem zeka hem de duyguların tanımlarını ortaya çıkarmıştır (Freedman, 2009).

1983 yılında Harvard Üniversitesi'nden Howard Gardner çoklu zekalar ve intra fizik kapasite kavramlarını öne sürmüştür. (Stein ve Book, 2003: 30). Yakın zamanda duygusal zeka üzerine yapılan araştırmaların çoğu Gardner'ı esas almaktadır. Duygusal zeka terimini kullanmasa da içsel zeka ve kişilerarası zeka olarak öne sürdüğü zeka çeşitlerine model olarak başvurulmuştur (Quebbeman ve Rozell, 2002: 128). Çoklu zeka teorisini üreten Gardner, çalışmalarında sosyal zeka kavramını kullanmış ve sosyal zekayı; bireyin iç iletişimi ve kişilerarası iletişim zekasından oluşan bir bütün olarak ifade etmiştir (Yaylacı, 2006: 46). Gardner, Thorndike'den sonra duygusal zeka kavramına temel oluşturan ikinci bilim adamıdır denilebilir.

Duygusal zeka teriminin ilk kesin referanslarından biri Dr. Wayne Payne'nin doktora tezidir (Bastian, 2005: 32). Wayne Payne doktora tezini 1985 yılında "Duygunun İncelenmesi: Duygusal Zekanın Geliştirilmesi" (A Study of Emotion: Developing Emotional Intelligence) adıyla yayımlamıştır (Hein, 2009). Wayne Payne, doktora tezinde çağdaş toplumların yüz yüze kaldıkları pek çok sorunun; analitik zeka noksanlığı, depresyon, bağımlılık, hastalık, şiddet ve hatta dini çatışmalar ve bunların ifadesi olarak savaştan ziyade direkt duygularından habersiz olmalarının sonucu ile ilgili olduğunu savunmuştur (Armstrong, 2007: 2).

Dr. Wayne Payne duygusal zekayı zekanın daha bilişsel olan şeklinden ayırarak şöyle tanımlamıştır; "Gerçekler, anlamlar, doğrular, ilişkiler vb. duyguların yetki alanlarında bulunmaktadır. Bu nedenle hisler gerçektir. Anlamları hislerin anlamlarıdır; doğrular duygusal doğrulardır; ilişkiler kişilerarası ilişkilerdir ve çözdüğümüz problemler duygusal problemlerimizdir, bu problemler bir anlamda hissettiğimiz problemlerimizdir." Mayer'e (2001: 7) göre bu tanım yeterince açık değildir. Çünkü duyguların anlamı ile ne demek istendiği yeterince belirtilmemiştir. Ayrıca duyguların gerçekliğinin ne çeşit bir gerçeklik olduğu ya da hisler gerçektir deyişi yeterince açıklanmamıştır.

1980 yılında Bar-On "duygusal-sosyal zeka" modelinin çerçevesini oluşturmak için çalışmalarına başlamıştır (www.eqi.org, 2012). 1985 yılında doktora tezinde duyguların değerlendirilmesi ve sosyal fonksiyonlara yaklaşımını açıklayabilmek için EQ (Emotional Quotient) terimini ilk olarak kullanan kişidir (www.eiconsortium.org, 2012). Bar-On duygusal zekayı; "Bireyin çevresel talep ve baskılarla baş edebilmesinde bireye yardımcı olacak bilişsel olmayan yetenekler, yeterlilikler ve beceriler dizini" şeklinde tanımlamıştır (www.eqi.org, 2012). Ayrıca

Bar-On, bu alanın büyük ölçüde büyümesine yardımcı olan, “Duygusal Zeka El Kitabı” (The Handbook of Emotional Intelligence) gibi akademik kitapların yazılıp derlenmesine de aracılık etmiştir (Goleman, 2006: 12).

Duygusal zekayı ölçen EQ yetenekleri, IQ yeteneklerinin karşıtı değildir. Gerçek yaşamda bu iki kavram etkileşim halindedir ve birbirlerini destekler. Reuven Bar-On, gerçek zeki insanı sadece bilişsel zekaya sahip değil aynı zamanda duygusal zekaya sahip kişi olarak da tanımlamaktadır (Acar, 2002: 55).

Salovey ve Mayer sürdürülebilir bilimsel bir teori içerisinde duygusal zekanın yerini ilk belirleyenlerdir (Bastian, 2005: 33).

Duygusal zeka kavramının 1990’da yayımlanan iki adet makaleyle resmi olarak psikoloji literatürüne girdiği kabul edilmektedir. Bunlardan birincisi olan “Duygusal Zeka” (Emotional Intelligence) duygusal zekanın ilk resmi tanımını yapmaktadır ve diğeri de Di Paolo’nun katılımıyla “Belirsiz Görsel Uyarıcıda Duyguların İçeriğini Algılama: Duygusal Zekanın Bir Bileşeni”, (Perceiving Affective Content in Ambiguous Visual Stimuli: A Component of Emotional Intelligence) (Mayer, 2000: 419) duygusal zekanın yetenek olarak nasıl test edilebileceğini gösteren bir çalışmadır.

Salovey ve Mayer’e (1990: 189) göre duygusal zeka; “Kişinin kendisinin ve başkalarının his ve duygularını gözleme, bunlar arasında ayırım yapma ve bu bilgiyi düşünce ve eylemlerinde rehber edinme becerisini içeren sosyal zekanın bir alt kümesidir”. Duygusal zekanın bu alanı; sözel ve sözel olmayan değerlendirmeleri ve duyguların ifadesini, kendinin ve başkalarının duygularını düzenlemeyi, problem çözümünde duygusal içerikleri kullanmayı içermektedir (Mayer ve Salovey, 1993: 433).

Salovey ve Mayer 1997 yılında duygusal zekayı “Duyguları doğru algılama, değerlendirme ve dışa vurma, duyguları kullanarak ve/veya oluşturarak düşünceyi kolaylaştırma, duyguları ve duygusal bilgiyi anlama, duyguları düzenleyerek duygusal ve zihinsel gelişimi sağlama yeteneklerini kapsar” (Mayer ve Salovey, 1997: 23) şeklinde yeniden tanımlamışlardır.

Yine Mayer ve Salovey’e göre duygusal zeka; “Duyguları algılama kapasitesi, hislerle bağlantılı duyguları benimseme, bu duygu bilgilerini anlama ve onları yönetmeyi içermektedir” (Mayer, Caruso ve Salovey, 1999: 267).

1990’larda Goleman konuyla ilgili olarak “Popüler Psikoloji” dergisinde bir makale yayınlamış ve daha sonra bu makale “New York Times Dergisi”nde kapak olmuştur. Goleman 1990’da Salovey ve Mayer’ın makalelerini keşfetmesiyle

duygular ve duygusal okuryazarlık hakkında bir kitap yazmak amacıyla araştırmalar yapmaya başlamıştır. 1995 yılında ise Goleman'ın “Duygusal Zeka” adlı kitabı ortaya çıkmıştır. Goleman bu kitabında, duygusal zekanın bilişsel zekadan daha önemli olduğunu vurgulamakta, duygusal zeka yoksunluğu durumunda; kişinin aile yaşamından mesleki başarısına, toplumsal ilişkilerinden sağlık durumuna kadar birçok alanda çok kötü sonuçlarla karşılaşabileceğini belirtmektedir (www.eqi.org/history, 2012).

Goleman 1998 yılında da “İş Başında Duygusal Zeka” adlı kitabını yayınlamıştır. Bu kitabında duygusal zekayı “Kendimizin ve başkalarının hislerini tanıma, kendimizi motive etme, içimizdeki ve ilişkilerimizdeki duyguları iyi yönetme yetisi” ne gönderme yaparak tanımlamaktadır (Goleman, 2007: 393).

Goleman ve Six Second ile beraber konuya liderlik eden bir diğer araştırmacı da Antonio Damasio'dur. “Descartes'in Yanılgısı” adlı eserinde beyinde duyguların nasıl çalıştığının ve rasyonel karar almada rehberlik etmelerinin ana hatlarını ortaya koymuştur.

Goleman'dan sonra duygusal zekayla ilgili bilimsel ve popüler psikoloji alanında çalışmalar ivme kazanmış, hatta duygusal zekayı temel alarak değişik zeka formları (ruhsal zeka, profesyonel zeka, motivasyonel zeka, estetik zeka, ahlaki zeka, stratejik zeka vb.) ortaya çıkmıştır.

Cooper ve Sawaf “Liderlikte Duygusal Zeka” adlı kitaplarında duygusal zekayı; “duyguların gücü ve kavrayışını, insan enerjisi, bilgi ve etki kaynağı olarak sezme, anlama ve etkili olarak uygulama yeteneğidir” şeklinde tanımlamaktadırlar (Cooper ve Sawaf, 2003: 377).

Matthews ve arkadaşları duygusal zekayı “Duyguları tanımlayabilme ve ifade etme, duyguları anlama, onları düşünceyle uyumlaştırma, kendi ve başkalarının hem pozitif hem de negatif duygularını düzenleyebilme yeteneği olarak tanımlamaktadırlar” (Brackett ve Geher, 2006: 29).

Duygusal Zeka Enstitüleri (DZE) ise bu kavramı, “Bireyin iç ve dış dünyasını barışık ve uyumlu kılması; evrendeki yerini yaşamsal gerçeklikte keşfetmesi” olarak tanımlamaktadır (www.dzeplatformu.org, 2012).

Yaylacı (2006: 48) duygusal zeka yönetimini; “Bireyin hem kendisinin hem de karşısındakinin duygularını algılama, anlamlandırma, kontrol etme, duygu beklentilerine uygun ve yaşamında pozitif yönde etki ve enerji yaratacak biçimde stratejiler geliştirme süreci” olarak tanımlamaktadır.

Acar'a (2002: 56) göre duygusal zeka, "Kendimizle ve başkalarıyla başa çıkabilmeyi kolaylaştıran duyguları tanıma, anlama ve etkin biçimde kullanabilme yeteneğidir, yani başkalarının neyi istediklerini neye ihtiyaç duyduklarını güçlü ve zayıf yanlarını duyguları değerlendirerek anlayabilmek, stresle başa çıkabilmek ve insanların çevrelerinde görmek istedikleri gibi biri olmak için gerekli bir yetkinliktir".

Diğer bir tanımlamaya göre de duygusal zeka; "Hislerimizi, düşünce ve eylemlerimizi bütünleştirir. Bu hislerimiz hakkındaki düşüncelerin ve ne yapacağımızı seçerken düşündüklerimiz hakkındaki hissettiklerimizin alışagelmış (sürekli) uygulamasıdır" (Sparrow ve Amanda, 2006: 29).

Duygusal zekanın tanımladığı; bireyin kendini tanıması, kontrol etmesi ve motive etmesi, isteklerini erteleyebilmesi, duygusal değişimlerini kontrol etmesi, engellemeler karşısında direnebilmesi, diğer kişilere anlayışla yaklaşabilmesi, onların en derin duygularını sezineleyebilmesi, etkin ilişkiler kurup sürdürebilmesi yetenekleri, öğrenilebilir psikolojik ve sosyal becerilerdir ve bu beceriler sayesinde birey yaşamdaki başarısını ve doyumunu en üst düzeye çıkarabilmektedir. Bilim adamları duygusal zekanın IQ gibi kader olmadığını, her yaşta geliştirilebileceğini ifade etmektedir. Bu da duygusal zekanın önemini bir kat daha artırmaktadır (Baltaş, 2006: 7).

Sonuç olarak denilebilir ki, duygusal zeka, "Bireyin, içsel ve dışsal uyaranlar sonucu oluşan duygularının farkında olması, bunları tanımlayıp ifade edebilmesi, başkalarının duygusal mesajlarını doğru şekilde algılayıp değerlendirmesi ve tüm bunları kontrol ederek amacına uygun bir şekilde yönetebilme becerisidir."

3. ÖRGÜTLERDE DUYGUSAL ZEKA VE ÖNEMİ

Geçmişte bir işletmede işe alım kriterlerinin belirtildiği özgeçmişlerde sadece eğitim durumu ve işle ilgili alınan kurs vb. istenirken artık işverenler boş zamanlardaki ilgi alanları gibi konulara da dikkat etmeye başlamışlardır. İnsan kaynakları birimleri, işe alım kriterleri için gerekli olan eğitimlerle yetinmeyip kişilere psikometrik testler de uygulamakta ve şirket içi eğitimlerde kişilerarası ilişkilerde faydalı olabilecek eğitim programları da düzenlemektedirler.

Bugün yaygın olarak kabul gördüğü gibi IQ bir işe kabul edilmeyi, duygusal zeka ise o işte yükselme ölçüsünü belirlemektedir (Baltaş, 2002: 3).

Goleman'a göre yeni ölçüt, işimizi yapmaya yetecek derecede entelektüel yeti ve teknik know-how'a zaten sahip olduğumuzu varsayarak, bunların yerine

insiyatif, empati, uyum gösterebilme ve ikna edicilik gibi kişisel vasıflar üzerinde odaklanmaktadır (Goleman, 2007: 9). Diğer bir deyişle duygusal zeka yetenekleri önem kazanmaktadır.

İşletmeler açısından bakıldığında bir işi yapmak için teknik becerileri olmayan birinin çalıştırılması istenmeyen bir durum olmasına rağmen, çok iyi teknik becerilere sahip fakat duygusal zekaya sahip olmayan birinin çalıştırılması konusunda da cevap vermek oldukça güçtür. Bazı işler diğerlerine göre, yüksek oranda duygusal zeka gerektirmektedir (www.emotionaliq.com, 2012).

İşverenlerin başlangıç düzeyindeki elemanlarda ne aradıkları konusunda yapılmış ulusal bir anketin sonuçlarına göre; belirli teknik becerilerin, temelde iş başında öğrenme yetisine oranla daha az önem taşıdığı ortaya çıkmıştır. İşverenlerin sıralamasına göre, bu yetiden sonra şunlar gelmektedir (Goleman, 2007: 22):

- Dinleme ve sözlü iletişim,
- Uyum sağlayabilme ve yenilgilerle, engellere karşı yaratıcı tepkiler,
- Kişisel yönetim, güven, hedefler doğrultusunda çalışma motivasyonu, kariyerini geliştirme ve başardığı işlerle gurur duyma,
- Grup içi ve kişilerarası etkililik, işbirliğine ve ekip çalışmasına yatkınlık, anlaşmazlıkları çözme becerileri,
- Kuruluş içinde etkililik, katkıda bulunma isteği liderlik potansiyeli.

Şirketlerin işe aldıkları MBA mezunlarında ne aradıklarını araştıran bir çalışmadan da buna benzer bir liste çıkmıştır. En fazla arzu edilen üç yetenek; iletişim becerileri, kişilerarası beceriler ve inisiyatifdir (Goleman, 2007: 22).

Yine yapılan bir araştırmaya göre; British Columbia’da 195 işverene, kadro seçerken en önem verdikleri niteliklerin ne olduğu sorulduğunda 187 işverenden alınan yanıtlara göre en önemli özellik “sağduyu” idi. Sağduyuyu şöyle açıklamaktaydılar; “Müşterilere ilgili davranmak, onlarla özenli bir şekilde ilgilenmek, açık ve sağlıklı bir diyalog kurabilmek.” Diğer bir deyişle duygusal zekada tarif edilen ölçütlere sahip olmak.

Fortune dergisininin 21 Haziran 1999 tarihli sayısında, Ram Charan ve Geoffrey Calvin’in yazdığı “Yöneticiler Niçin Başarısız Oluyor?” adlı makalede başarısız ve başarılı yöneticiler arasındaki farklar örneklenmektedir. Yazarların görüşüne göre: “Başarılı yöneticiler parlar. Sadece planlama ve finans konularında değil, insan tanıma ve etkili bir iletişim konularında da başarılıdırlar. Bu tür davranışlar güven verici olduğundan sonuç her zaman tatmin edici olmaktadır.”

“21. yy’da Yönetim Mücadelesi” adlı kitabında da Peter Drucker, sağlıklı bir yönetim kavramının en önemli gerekliliğinin kendini bilme ve karşılıklı ilişkilerde tatmin edici bir iletişim kurabilmek olduğunu vurgulamaktadır.

Görüldüğü gibi bu özelliklerden hiçbirisi ürün değerlendirmesi, stratejik planlama egzersizleri, finansal durum değerlendirmesi gibi konularla ilgili değildir. Daha ziyade insanları anlama, sağlıklı iletişim kurabilme ve güven oluşturma ile ilgilidir (Stein ve Book, 2003: 46).

Dünya çapında 200 şirkette yetkinliklerle ilgili bir araştırmada, en başarılı çalışanların, vasat çalışanlara oranla günlük ortalama işlerde %85, en karmaşık işlerde ise %127 daha verimli olduğu bulunmuştur. Bu farkın üçte biri teknik beceri ve bilişsel yeterliklerden, üçte ikisi duygusal yetkinliklerden kaynaklanmaktadır (Baltaş, 2002: 8).

Amerika Kalite Vakfı’nın başkanı Josh Hammond’a göre duygular, kendi alanında önde gelen hemen her şirketin merkezinde bulunmakta, ama diğer kuruluşların çoğunda az tanınmakta ve bunlara az değer verilmektedir (Cooper ve Sawaf, 2003: xxxix).

Yapılan araştırmalar, duyguların güven, bütünlük, empati, esneklik ve güvenilirlik gibi ahlaki değerler ile güvenli ve karlı iş ilişkileri kurma ve sürdürme yeteneklerini harekete geçirme enerjisine sahip olduğunu göstermektedir (Cooper ve Sawaf, 2003: xl).

Weisinger (1998) duygusal zeka ile iş başarısı arasında direkt bağlantı olduğunu saptamıştır. Dulewicz ve Higgs’in (1998) yaptıkları araştırmada duygusal zekanın örgütsel başarının % 36’sını; IQ’nun ise örgütsel başarının % 27’sini açıkladığı tespit edilmiştir. Aynı araştırmada duygusal zekanın kariyer ilerlemelerini de düşük düzeyde de olsa etkilediği tespit edilmiştir. Burada temel nokta; başarı sadece bilinen becerilerle belirlenmemekte buna ilave olarak duyguların yönetiminin de önemli etkiye sahip olduğudur (Gürbüz ve Yüksel, 2008: 178). Yaylacı (2006: 128) da yüksek duygusal zekaya işaret eden pozitif kişilerarası ilişkiler ve güçlü sosyal ilişki ağlarının kariyerde başarı ve tatmini de beraberinde getirdiğini söylemektedir.

İş yerine gelirken duygularımızı dışarıda bırakmamız ne yazık ki mümkün olmamaktadır. Gerek iş yerinde, gerekse özel hayatımızda yaşadıklarımız ve üzerimizde bıraktıkları duygusal izler bizimle beraber olurlar ve onlardan soyutlanmamız mümkün değildir. Fakat aynı zamanda bu izler bizim iş yerindeki davranışlarımızı da şekillendirir. Motivasyonumuzu, üretkenliğimizi, yaratıcılığımızı ve

verimliliğimizi etkiler. Konuya bir başka açıdan baktığımızda ise; hayatımızın büyük bir kısmını evimizde ailemiz yerine, iş yerinde geçirmekteyiz. Dolayısıyla iş yerinde duygular modern zamanların vazgeçilmez çalışma konularındandır. Hayatımız boyunca bize, duygularımızı dikkatle kontrol altında tutmamız ve bunu da sadece belli zamanlarda ve belli yerlerde yapmamız gerektiği öğretilmiştir. Bu kural, özellikle iş hayatında çok geçerlidir. Çalışırken duyguları belli etmek, profesyonelliğe aykırı bir davranış olarak görülür. Hepimiz, en büyük hata ve pişmanlıklarımızın, fazlasıyla duygusal olmaktan kaynaklandığına inanırız (Caruso ve Salovey, 2007: 9).

Duyguların işyerinde kapının eşiğinde bırakılması gerektiği görüşü batı kültürünün köklerinden gelmektedir ve işyerinde verimlilik ve etkinlik başarısı için duyguların bastırılması gerektiği ve duygu ve mantık kavramlarının birbirine zıt kavramlar olarak algılanması gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. İş süreçlerinin heterojenliği ve karmaşıklığı çalışanları beden ve ruh olarak ikiye ayırmaktadır (Soares, 2003: 36).

Ashforth ve Humphrey'e göre, rasyonaliteye odaklanmak, örgütsel yaşamda duygusallığın ihmal edilmesi sonucunu doğurmuştur. Bu yapay ayırım, örneğin, kriz yönetim merkezleri ya da hizmet ağırlıklı çalışan örgütlerin nasıl müşterilerinin duygusal ihtiyaçlarını fark edip, bu ihtiyaçları karşılayabilecekleri ya da örgütlerin kendi çalışanlarının tükenmişlik veya hüsrana gibi duygusal problemlerine nasıl çözüm bulacakları gibi ilgi çekici soruların ortaya atılmasına neden olmuştur. Bu nedenle Ashforth ve Humphrey, rasyonalite ve duygusallığı birbiri içine nüfuz etmiş ve birbirini tamamlayan iki kavram olarak görmeyi daha doğru olduğunu ileri sürmektedirler. Benzer bir yaklaşım, Fineman tarafından da dile getirilmektedir (Seçer, 2005: 824).

Duygusal zeka kavramının ortaya çıkışı ve iş yerindeki önemi yapılan çalışmalarla ortaya konuldukça batı kültüründe hakim olan bu anlayış da değişmektedir.

4. ÖRGÜTLERDE DUYGUSAL ZEKA VE KARAR VERME İLİŞKİSİ

Ekonomistler uzun yıllar teorilerini insanların mantıklarıyla karar verdikleri varsayımı üzerine kurmuşlardı. Oysa 2003 yılında ekonomi ve davranış konusundaki çalışmalarıyla Nobel Ödülü'ne layık görülen Stanford ve Princeton Üniversitesi profesörlerinden psikolog Daniel Kahneman bu inanışı temelden sarsmıştır. Kahneman'ın Tvesky ile birlikte uzun yıllar sürdürdükleri araştırmalar, insanların kendileriyle ilgili ekonomik kararlar verirken, geniş bir perspektif içinde planlı ve

mantıklı bir biçimde değil, kısa dönemli yaşantılar ve duygusal durumlar sonucu seçimler yapmakta olduklarını göstermiştir. Akılcı olmayan ve pek çok durumda olumsuz sonuçlar doğuran kararların temelinde aşırı özgüven bulunmaktadır.

Bütün bunlar, en akılcı kararlarda bile duyguların istisnasız önemli bir rolü olduğunu gösterir, yani duygular akıllı kararlar alabilmek için vazgeçilmezdir. Akıl, duygusal zeka olmadan verimli çalışamaz. Doğru olan yolu bulmakta duygusal zekanın önderliğine ihtiyaç vardır (Baltaş, 2006: 13).

İş etiği de bu bağlamda önem kazanmaktadır.

Duygular, düşünce ve eylemin güçlü birer örgütleyicisidirler. Çelişkili görünmekle birlikte muhakeme yapmak ve makul olabilmek için de şarttır. EQ, ayrıca önemli sorunları çözmek ya da önemli bir karar vermek gerektiği zaman, IQ'nun yardımına koşar ve bunların daha nitelikli biçimde ve çok daha kısa bir sürede yapılmasını sağlar. Dahası duygular belirsiz bir geleceği öngörmeye ve eylemleri buna göre planlamada yardımcı olan merak ve sezgileri uyandırır.

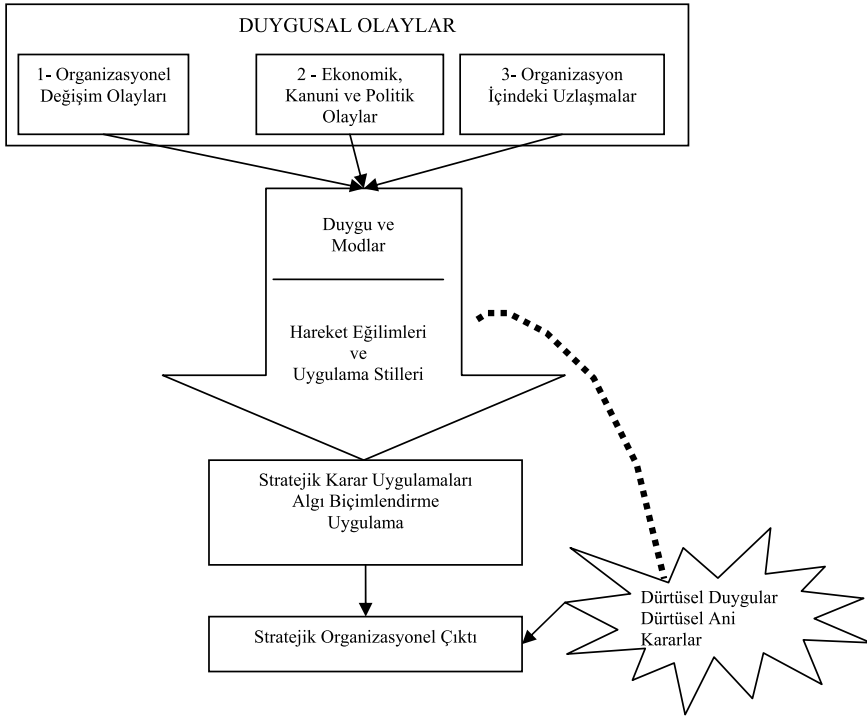
Iowa Üniversitesi Tıp Fakültesi'nin Nöroloji Bölümü Başkanı Antonio R. Damasio, "Karmaşık koşullarda, duygunun muhakemeyi bozabileceğinden hiçbir zaman kuşku duyulmamıştır ancak araştırmalar göstermektedir ki duygulardaki azalma mantıksız davranışın da önemli bir sebebinin oluşturabilmektedir" (Cooper ve Sawaf, 2003: xli) diyerek örgütlerde karar vermede duyguların önemine vurgu yapmaktadır.

Ruh hali, bir bireyin düşüncesini pozitif veya negatif olarak etkileyebilmektedir. Ruh halinin karar verme üzerindeki etkisini inceleyen önemli birçok araştırma da bulunmaktadır. Duygusal zeka, duyguların biliş üzerinde etkisi olduğunu ve duygular hakkında daha bilinçli olunması gerektiği fikrini ortaya atmaktadır (Doğan ve Şahin, 2007: 235). Mayer ve Salovey (1997: 22) de bireylerin iyi bir ruh haline sahip olduğunda daha sağlıklı kararlar verdiklerini belirtmişlerdir. Bar-On ve arkadaşları bireylerin iş ve özel hayatlarında iyi bir performans göstermeleri ve başarılı olabilmeleri için aldıkları kararlarda yüksek bilişsel zekadan çok sosyal ve duygusal zeka yeteneklerine ihtiyaç duymakta olduklarını söylemektedirler (Bar-On ve diğ., 2003: 1799).

Cooper ve Sawaf (2003: xxxvii)'da "Muhakeme, asıl güç ve değerine çoğunlukla duygu ortamında ulaşır. Ürün, fikir veya hizmetleri duygulara dayalı olarak satın alır, daha sonra bu tercihlerimizi sayılar ve olgularla akla uydururuz." şeklinde konuyu bir başka açıdan yaklaşmışlardır.

Duygusal karar verme sürecinde temel rol oynamaktadır. Psikodinamik olarak birinin ulaşmak istediği hayali ya da egosu kararlarında oldukça etkili olmaktadır. Değer duyguları ve yeterlilikler de projelerin başarı sürecinde önemlidir. İleriyi görmede belirsizlik olduğunda da karar verme noktasında olanlar baskı altında kalabilmektedirler, gerçekleri ihmal edip ya da önemsiz gibi gösterip kendi dünya görüşlerinin desteklediğini aramaktadırlar (Fineman, 2004: 109). Stratejik karar verme olgusu bu noktada önem kazanmaktadır. Aşağıdaki şekil stratejik karar vermede duygu ve biliş modelini göstermektedir (Ashton, Claire ve Ashkanasy, 2008: 5);

Şekil 1: Stratejik Karar Vermede Duygu ve Biliş Modeli

Kaynak: Ashton, Claire ve Ashkanasy, 2008: 5.

Duygusal zeka, gerek özel gerekse iş yaşamında en temel bilişsel yetkinliklerden biri olan karar vermeyi temelden etkilemektedir. Beyinde bilişsel merkezlerle duygusal merkezler arasındaki bağlantının kesilmesine neden olan beyin hasarları sonucunda insanların IQ'sunda hiçbir değişiklik olmamasına rağmen, bu kişilerin

en basit kararları veremedikleri görülmüştür. Bir karar verme anında seçeneklerin mantıklı olup olmadığını değerlendirmekten tutun da zamanı belirlemeye kadar birçok etkenin duygular tarafından yönlendirildiği araştırmalarca kanıtlanmış bulunmaktadır. Duygusal zeka tek başına iş performansını öngörememektedir, ancak performansı belirleyen yetkinliklerin alt yapısını oluşturmaktadır. Performansı öngörebilmek için bu toplumsal ve duygusal yetkinlikleri ortaya çıkarmak ve ölçmek gerekir (Baltaş, 2002: 2). Sıradışı iş performansının belirlenmesinde IQ, duygusal zekadan sonra gelmektedir (Goleman, 2007: 12).

5. ÖRGÜTLERDE DUYGUSAL ZEKANIN ETKİLERİ

Duygusal zekanın iş yerindeki etkileri makro ve mikro açıdan ele alınabilir. Bu bağlamda mikro açıdan; bireyin duygusal zekası, makro açıdan ise; grupların ve kurumların oluşturduğu duygusal zeka öne çıkmaktadır.

Konuya bireyin duygusal zekası açısından bakıldığında; duygusal zeka kuramına göre, duygusal zekası yüksek olan insanlar, iş hayatında gerek kendilerinin gerekse diğer insanların duygularını çok daha iyi anlayarak yönetebileceklerinden, hem kendileri ile hem de diğerleri ile barışık olacaklar ve insan ilişkilerinde yüksek bir başarı düzeyini yakalayacaklardır. Günümüz iş dünyası çok sayıda insanın bir arada ve yüksek etkileşim düzeyinde çalışmalarını gerektirmektedir. Böyle bir ortamda kişinin kendisinin ve başkalarının duygularını yönetebilmesi, diğer insanlarla uyumlu bir şekilde çalışabilmesini sağlayacaktır. Duygusal zeka insanların anlaşılması ve onlara yardım edilmesi yoluyla daha verimli çalışmalarını sağlama konusunda önemli bir role sahiptir (Akin, 2004: 44).

Daha memnun müşteriler ve daha huzurlu bir çalışma ortamı için, EQ'nun temel ilkelerinin iş yaşamına uygulanmasına dair birkaç örnek vermek gerekirse öncelikle; anlaşmazlıklar tırmandığında, oluşabilecek gergin ortamları yatıştırabilme, farklı görüşleri değerlendirerek buradan aldığı bilgileri ilerleme için kaynak olarak kullanabilme yeteneği EQ düzeyi yüksek bir çalışanın becerileri arasındadır. EQ'su yüksek bir çalışan, kişisel ve sosyal yeteneklerini iş hayatına uygulamada başarılı olur. Kişisel yeteneklere örnek olarak bireyin tercihlerinden, başarılı olduğu alanlardan haberdar olması ve bunları doğru şekilde kullanabilmesi, ön sezgilerine güvenebilmesi ve içgüdülerini düzenleyebilmesi; özellikle de hedefine ulaşmada kendisine yardımcı olacak birikimini kullanarak yüksek motivasyon seviyesine ulaşması verilebilir (Davranış Bilimleri Enstitüsü, 2003).

Kendi kendini kontrol edebilme yeteneği yüksek olan bireyler örgütlerde daha uzlaşıcıdır. Bu bakımdan, düşük kontrol yeteneği olan kişiler örgütlerde tansiyonu

yükseltir ve stresi artırır. Kaynağı ne olursa olsun bireye o gün hakim olan mod agresif düşünceye neden olabilir (Özdevecioğlu, 2003: 129-130).

Konu grup EQ'su açısından ele alındığında ise; duygu ve modların gruplar üzerindeki etkisinin öneminin çok uzun yıllardır psikolojinin araştırma konuları arasına girdiği görülmektedir. “Duygusal bulaşma” olgusu özellikle Le Bon'un (1896) kalabalıkların davranışı üzerindeki çalışmaları ve McDougall'ın (1923) grup şuru üzerinde yaptıkları çalışmaları ile gündeme girmiştir (Kelly, 2003: 164). Le Bon, McDougall ve Freud grubun duygusal karakterinin niteliksel olarak bireylerin katkısının toplamından farklı olduğunu belirtmişlerdir (Barsade ve Gibson, 1998: 84). Duygusal davranış modelleri üzerinde özellikle grup oluşum teorileri üzerinde Bion (1961) ve Tuckman (1965)'dan beri de çalışmalar yapılmaktadır (Kelly, 2003: 164).

İnsanların işbirliği için bir araya geldikleri toplantılarda ve diğer grup ortamlarında, güçlü bir grup IQ'su (odadaki zihinsel bilgi ve becerilerin toplamı) söz konusudur. Ancak şu görülmektedir ki, grup zekasındaki en önemli öge, ortalama ya da en yüksek IQ değil duygusal zekadır. EQ'su düşük olan tek bir katılımcı bile grubun kolektif IQ'sunu düşürebilir. Harvard'dan Chris Argyris “Herkesin tek başına 130'luk bir IQ'ya sahip olduğu bir grup bir araya gelince, ortaya nasıl bir 65'lik bir IQ çıkar?” diyerek konuya dikkat çekmiştir.

Bazı grupların diğerlerinden neden daha yaratıcı ve etkili olduklarını incelemiş olan Yale'den Robert Sternberg ve Wendy Williams, bunu oyuncuların ne kadar etkin bir biçimde işbirliği yaptıklarını yansıtan “grup IQ'su” olarak anlatmaktadırlar. Grup üyelerinin kolektif zekalarına bakıldığında, verimli çalışma muhtemel gibi görünse bile becerilerinin paylaşımına izin vermeyen, yıkıcı bir şekilde hoşnut olmayan ve tahakküm kurucu insanlar grup içi çatışmalar sonucunda performansın hızla düşmesine ve ilerlemenin durmasına yol açabilmektedirler (Cooper ve Sawaf, 2003: xli- xlii).

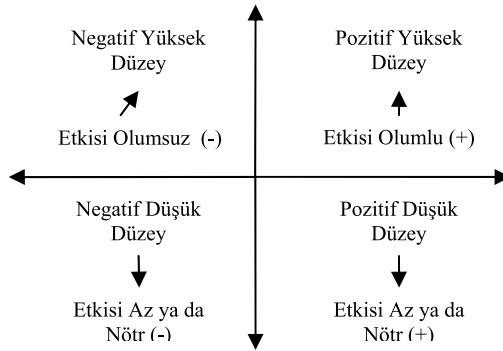
Yapılan çalışmalar grup performansını etkileyen pek çok faktörün varlığını ortaya koymaktadır. Özellikle takım üyeleri arasındaki etkileşim, üyeler arasında kurulan iş ilişkileri yüksek performansın ortaya çıkmasında önemli rol oynar. Bu etkileşim ve ilişkiler takım düzeyinde bireysel düzeyden daha yüksek bir performans ortaya çıkmasına sebep olur (Jordan ve Ashkanasy, 2006: 148). Takımın üyelerinin duygusal zekaya sahip olması o takımın da duygusal zekaya sahip bir grup olması demek değildir. Takımlarda herhangi bir sosyal grup gibi kendilerine ait karakterler oluştururlar (Druskat ve Wolff, 2001: 82). İnsanlar en iyi işi kendilerini iyi hissettikleri zaman çıkarırlar (Goleman, Boyatzis ve McKee, 2006: 26). Bu durum takımlar için de geçerlidir.

Birey ve grup etkileşimi başka bir bakış açısıyla da yorumlanabilir. Bu bağlamda bireyin duygusal zekasının etkisi negatif düzeyde yüksek ya da düşük ve pozitif düzeyde yüksek ya da düşük şeklinde ele alınabilir.

Bireyin duygusal zekasının etkisi negatif düzeyde yüksekse; (yani bireyin duygusal yetenek düzeyi çok düşükse) o zaman grubun performansı olumsuz yönde etkilenebilir. Eğer negatif düzeyde düşükse (yani bireyin duygusal yetenek düzeyi toplamda düşük olduğu halde yeteneklerin alt bağlamlarının kiminde yükseklik gösteriyorsa) o zaman grubun performansını etkilemesi daha düşük olacaktır. Belki de grup bu durumdan hiç etkilenmeyecektir.

Aynı şekilde bireyin duygusal zekasının etkisini pozitif düzeyde yüksek şekilde ele aldığımız da yine grubu olumlu yönde etkileyebileceğini söylememiz mümkündür. Grup içerisindeki dengesizlikleri giderip, ulaşılması gereken hedefe ulaşılması açısından gerekli koşulların oluşmasını sağlamaya çalışacaktır. Grubun tüm bireylerinin duygusal zekası da yüksekse ortaya son derece yüksek bir grup EQ'su ortaya çıkacaktır. Bireyin duygusal zekasının etkisi pozitif düzeyde düşük olduğunda ise grubu etkileme düzeyi de ona göre düşük olacaktır. Bunu aşağıdaki şekil yardımıyla açıklayabiliriz;

Şekil 2: Bireyin Grubu Etkileme Düzeyi

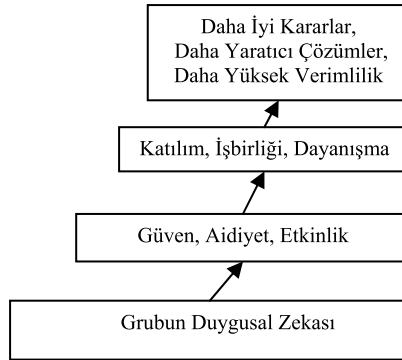
Ayrıca grup olgusu incelendiğinde yapılan çalışmalar; sosyal duyarlılık, kişilerarası uyum ve duygusal denge gibi bireysel kişilik özelliklerinin grup dinamiklerini etkilediğini göstermektedir. Shaw (1976)'da grupların etkinliği, bağlılığı, morali, motivasyonu, etkin iletişimi, duygusal kontrol ve duygusal denge gibi bireysel tutumların ayarlanmasını grup dinamikleriyle pozitif ilişkili; depresif eğilimler ruhsal bozukluklar, paranoyak eğilimler ve patolojik davranışların negatif ilişkili olduğuna dair tutarlı bulgular ortaya koymuştur (Barsade ve Gibson, 1998: 89).

Grup IQ'sunun literatürde takım düzeyinde duygular şeklinde de aynı anlamda ele alındığı görülmektedir. Takım düzeyinde duygular, başka yönlerden de güçlü etkilere sahiptir. "Takım ruhu" ve ya "moral" de takım içerisindeki havayı değiştirebilme özelliğine sahiptir. Ayrıca duyguların yönü de performansı etkiler. Bu, bazen yavaş yavaş, göze çarpmadan olur. Fakat bazen gruba buz gibi bir havanın yaklaştığını hissedilir veya ortamı bir heyecan duygusu kaplar. Duyguların bu şekilde kişiden kişiye yayılması, "duygusal bulaşma" denilen bir olgudur (Caruso ve Salovey, 2007: 20). Gruplar halinde çalışan insanlar, kaçınılmaz olarak birbirlerinin hislerini kapar. Kısır ve imrenmeden hiddet ve sevince kadar her şeyi paylaşırlar (Goleman, Boyatzis ve McKee, 2006: 19). Gruptaki iletişimin niteliğini de bu duygular belirler.

Takımların duygusal zekasındaki bir başka boyut da bireylerin duygusal zekasının kolaylıkla ölçülebilirken takımların duygusal zekasını ölçmenin zor olmasıdır (Jordan, Ashkanasy, Hartel ve dğr., 2002: 200).

Druskat ve Wolff da (2001) yaptıkları çalışmada grup etkinliğinin oluşması için başlıca üç durumun gerekliliğini ortaya koymuşlardır. Bunlar; üyeler arasındaki güven, gruba aidiyet hissi ve grup etkinliğini hissetmedir. Bunların eksikliğinde katılım ve işbirliği var olacaktır fakat üyeler bazı konularda çatışmaya girmek üzere çekimser kalabileceklerinden dolayı takım etkili olmayacaktır. Etkili olabilmek için takımların duygusal zeka normlarının oluşturulmasına ihtiyaç duymaktadırlar (Druskat ve Wolff, 2001: 82). Bunu aşağıdaki şekil yardımıyla gösterebiliriz.

Şekil 3: Takımlarda Duygusal Zeka

Kaynak: Druskat ve Wolff, 2001: 82.

Örgütsel güven, örgüt içi karşılıklı ilişkilere bağlı olarak kolektif güven sonucu oluşmaktadır. Güven bireye özgü iken, örgütsel güven örgütün tamamını kapsamaktadır. Gilbert ve Tang (1998) örgütsel güvenin dört temel faktöre bağlı olarak gelişebileceğini savunmaktadır. Birincisi; örgüt içi açık bir iletişim, ikincisi; karar alma sürecinde çalışanların etkin rol alması, üçüncüsü; bilgi ve enformasyon paylaşımı ve dördüncüsü ise; hislerin ve beklentilerin doğru olarak paylaşımıdır (Demirel, 2008: 181).

Greenberg de, örgütsel güvenin; çalışanların örgütün amaç ve değerlerini paylaşmaları, örgütte sürekli çalışmak için güçlü bir istek duymaları gibi duygusal bağlılıklara dayandığını söylemektedir (Ronald, Mankin ve Lawrence, 2007: 3).

Çalışanlarla işletme arasında güven ortamı oluşturulması önemlidir. Duygularına önem verilen işletme çalışanlarının motivasyonları da yüksek olur. Klasik yönetim anlayışında motivasyon konusunda paranın ve iş güvenliğinin en önemli faktör olduğu anlayışı hakimken, günümüz çağdaş motivasyon yaklaşımlarının temelinde insanın duygu ve beklentilerinin olduğu görülmektedir.

Diğer taraftan, çalışanların içinde buldukları organizasyonlarda gerçekleştirmek istedikleri duygular da şu şekilde belirtilebilir (Barutçugil, 2002: 213);

- Aktivite arzusu: Katkıda bulunmak, aktif olmak ve değer yaratmak,
- Sahip olma arzusu: Amaçları, değerleri ortak sahiplenmek ve ait olmak,
- Güç arzusu: Karar almak ve etkili olmak için gereken yetkilerle donanmak,
- İlişki geliştirme arzusu: Etkili iş ilişkileri kurmak, insanları etkilemek,
- Yeterlilik arzusu: Bilgi, beceri ve deneyim yönünden yeterlilik göstermek,
- Başarma arzusu: Eylemleri ve kararları ile amaca ulaşma yönünde sonuçlar almak,
- Takdir arzusu: Yaptıkları ile fark edilmek, ilgi ve takdir toplamak,
- Anlamlılık arzusu: Varlığının ve yaptıklarının bir anlam taşıdığını görmek

Konuya örgütsel bağlılık açısından yaklaşıldığında; örgütsel bağlılığın, duygusal odaklı yaklaşımı “Bireyin kendisini örgütüyle duygusal olarak özdeşleşmiş hissetme derecesi” şeklinde tanımlanabilir. Buna göre, bağlılık genellikle üç faktör tarafından belirlenmektedir. Birincisi örgütün amaç ve değerlerine güçlü inanç ve kabul gösterme, ikincisi, örgüt adına anlamlı çaba göstermeye istekli olma, üçüncüsü, örgütte üyeliğin sürdürülmesinde güçlü bir arzu duymadır. Bu tanımlamaları, Meyer ve Allen (1984), duygusal bağlılık olarak adlandırmıştır (Aslan, 2008a:

164). Grup bağlarının kurulabilmesi için duygusal zekanın artırılması gerekmektedir (Goleman, 2007: 15).

6. ÖRGÜTLERDE DUYGUSAL ZEKA İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR

Duygusal zekanın iş tatmini, örgütsel vatandaşlık davranışları, performans ve liderlik ile arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere çok sayıda araştırma mevcuttur.

Abraham yaptığı çalışmada duygusal zekanın hem iş tatmini hem de örgütsel bağlılıkla arasında önemli bir ilişki olduğunu bulmuştur (Weinberger, 2002: 224).

Wong ve Law (2002) yaptıkları çalışmanın sonucunda duygusal zeka ile iş tatmini arasında önemli bir ilişki olduğunu saptamışlardır. Buna karşılık iş gücü devir oranı ve örgütsel bağlılık arasında anlamlı olmayan düşük bir ilişki olduğunu belirlemişlerdir (Wong ve Law, 2002: 268). Yine yaptıkları çalışmanın sonucuna göre; liderin duygusal zekasının da iş tatmininde önemli bir rolü olduğunu ortaya koymuşlardır (Wong ve Law, 2002: 269).

Aynı araştırmacılar 2004’de yaptıkları çalışmada duygusal zeka ile iş performansı arasında pozitif bir ilişki olup olmadığını sorgulamışlar (Law, Wong ve Song, 2004: 486) ve çalışma sonucunda elde ettikleri verilerin bu hipotezlerini desteklediğini belirlemişlerdir (Law, Wong ve Song, 2004: 494).

Carmeli (2003) iş tatmini, örgütsel bağlılık, örgütsel vatandaşlık davranışları ile duygusal zeka arasında pozitif bir ilişki olduğunu belirlerken aynı zamanda iş-aile çatışması konusunu da ele almış ve ve yüksek duygusal zekaya sahip kişilerin bu ilişkilerini daha iyi dengelediğini belirlemiştir (Carmeli, 2003: 806-808).

Côté ve Miners’da (2009) yaptıkları çalışmada; iş performansı ve örgütsel vatandaşlık davranışları ile duygusal zeka arasında pozitif bir ilişki olduğunu saptamışlardır (Côté ve Miners, 2006: 15).

Azman, Yeo ve diğ. (2009) Malezya’da yaptıkları çalışmada duygusal zekanın iş performansındaki önemine vurgu yapmışlardır (Azman, Yeo, Mohd ve diğ., 2009).

Öte yandan yapılan çok sayıda araştırma sonucu işyerinde pozitif modun hakim olmasının yardımlaşma ve işbirliğini oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum ayrıca agresif davranışları da azaltmaktadır. Buna ilave olarak George Bettenhausen (1991) da yaptıkları çalışmada modun hem bireysel seviyede hem de

grup seviyesinde meslektaş ve müşterilere pozitif davranış etkileri olduğunu belirlemişlerdir (Lynn, 2005: 58).

Goleman, Boyatsiz ve McKee, “Yeni Liderler” adlı eserlerinde görev tatminiyle ilgili bulguların insanların çalışırken hissettikleri duyguların, iş yaşamının gerçek kalitesini doğrudan doğruya yansıttığını ileri süren araştırmalar olduğunu belirtmişlerdir. İşbaşında olumlu duygular hissetme süresinin oranı, tatminin dolayısıyla da çalışanların işten ayrılmaya ne denli yatkın olduklarının en güçlü belirleyicilerinden biridir. Bu anlamda kötü ruh hallerini yayan liderler işletme açısından sakıncalıdır, iyi ruh hallerini aktaranlar ise, işletmenin başarıya ulaşmasına yardımcı olurlar (Goleman, Boyatsiz ve McKee, 2006: 25).

Jordan ve Troth’un yapmış oldukları çalışmada düşük performans gösteren takımları incelemişler ve duyguları kontrol etmede problem yaşanmasının yüksek düzeyde çatışma yaşanmasına sebep olduğunu bunun da takımların performansını azalttığı yönünde görüş bildirmişlerdir (Jordan, Ashton, Ashkanasy ve dğr., 2006: 12).

Duygu odaklı çatışma, “Kişisel içerleme veya kişisel uyumsuzluk nedenli çatışmadır. Bir diğer ifadeyle duygusal çatışma, üyeler arasındaki kişilerarası uyumsuzluğun farkına varılması olarak tanımlanır” ve grup içinde sürtüşme, engelleme, kavga etmeyle görülen kişisel ve ilişkisel unsurları kapsar (Aslan, 2008b: 181).

Aslan’da (2008) yapmış olduğu araştırmasının sonucunda çatışma çözümleme ile duygusal farkındalık ve duygularını olumlu kullanımının ilişkili olduğu sonucuna ulaşmıştır (Aslan, 2008b: 196).

Bayram, Aytaç ve Gürsakil’in (2007) yapmış oldukları araştırmanın sonuçlarından birisi de işyerinde kişilerarası çatışmaların artması durumunda, iş tatmininde azalışın olduğu şeklindedir (Bayram, Aytaç ve Gürsakil, 2007: 9).

Ayrıca, Cote ve Golden da (2011) duygusal zeka becerilerinin geliştirilmesi ile tükenmişlik sendromunun da azaldığını belirlemişlerdir (Cote ve Golden, 2011). Tükenmişlik sendromunun az olması da yüksek iş performansını ortaya koymaktadır (Emmerling, 2008: 72).

Bununla beraber örgütsel adalet de iş yerindeki duyguların oluşumunda etkili unsurlardan biridir.

Örgüte karşı güçlü bağlılık duyan çalışanların, ortak hedeflere kendilerini adanacakları varsayılmaktadır. Öyle ki örgütsel bağlılığın, bir tür duygusal bağdan doğduğu öngörülmekte ve çalışanların örgütlerinden destek gördüklerini hissettikleri

oranda güven, yakınlık ve sadakat duyacakları ve o nispette de örgütlerine iyi birer üye olacakları varsayılmaktadır (Goleman, 2007: 154-155).

Bütün organizasyona can veren ve onu başarıya götüren unsur ruhtur. Me-kanik bir organizasyona can veren ve onu başarıya götüren bu ruhu aşıl原因an kişi ise liderdir (Erdem ve Dikici, 2009: 199). Bir başka deyişle büyük lider duygulara hitap eder, yani duygulara doğru bir yön vermekte başarısızsa, hiçbir şey olabileceği ya da olması gerektiği gibi yolunda gitmeyecektir (Goleman, Boyatzis ve McKee, 2006: 15). Diğer bir deyişle lider, grubun duygusal rehberidir (Goleman, Boyatzis ve McKee, 2006: 17). Günümüzde insan enerjisinin kaynakları değişmiş bulunmaktadır. Artık korku ve gözdağıyla motive etme dönemi sona ermiş ve insanların ihtiyaçlarını duygusal düzeyde sezilebilme gerekliliği ortaya çıkmıştır (James, 1998: 183).

The Journal of Occupation and Organizational Psychology; iş performansı ve kişinin üssüne olan bağlılığı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu sonuçlara göre iş performansı, üssüne bağlılık duygusuyla direkt olarak ilişkilidir. Bu sebeple astına pozitif davranan yönetici çalışanlarından büyük bir bağlılık elde edecektir (Lynn, 2005: 11).

Yapılan araştırmalar, yüksek EQ'ya sahip ve teknik açıdan yeterli bir yöneticinin ya da profesyonelin çözüm gerektiren çatışmaları, giderilmesi gereken grupsal ya da kurumsal eksiklikleri, doldurulması ya da üzerinden atlanması gereken boşlukları ve kar potansiyeline sahip gizli ilişki ya da etkileşimleri, diğerlerine oranla daha kolay, daha ustaca ve daha çabuk kavrayabildiğine işaret etmektedir (Cooper ve Sawaf, 2003: x).

Yüksek duygusal zekaya sahip liderler kendilerinin ve çalışanlarının duygularını yönetebilen, çalışanlarını daha yaratıcı ve esnek olmaları konusunda teşvik ederek, onların iş tatminlerini artırabilen bireylerdir. Ayrıca bu liderler çalışanlarıyla etkin ilişkiler kurabilmekte, kurum içinde işbirliği, koordinasyon ve kurumsal vatandaşlık davranışlarını geliştirerek çalışanlarının performansına olumlu katkılar sağlayabilmektedirler (Doğan ve Demiral, 2007: 225).

Pennsylvania Üniversitesi'nden Prof. Sigal Barsade'nin araştırmasına göre, yönetici grubunun duygularının, şirket kazancı üzerinde doğrudan etkisi bulunmaktadır. Olumlu ve ortak bir duygusal görüşü paylaşan üst düzey bir yönetici topluluğu, farklı duygusal görüşlere sahip yöneticilerden oluşan şirketlere oranla, hisse başına % 4 ile 6 daha fazla kazanç elde etmektedir (Milivojevic, 2006: 46).

Ayrıca duygusal zekalı liderler organizasyonları için şu avantajları sağlarlar (www.ei.haygroup.com, 2012);

- Yüksek performans
- Daha fazla ekip çalışması
- Artan motivasyon
- Yenilikleri artırma
- Zaman ve kaynakların etkili kullanımı
- Kazanılmış güven

Liderin tutumu, kendisine doğrudan bağlı olanların ruh halini etkiler ve şirketin duygusal ikliminde bir domino etkisi yaratır (Goleman, Boyatzis ve McKee, 2006: 20). Yüksek duygusal zekaya sahip liderlerin örgüt iklimini oluşturmada da etkileri yadsınmaz. Oluşturulan örgüt iklimi de çalışanların performansını etkiler ve dolayısıyla karlılık ve büyüme de bundan etkilenir (Cherniss ve Goleman, 2001: 40).

Genel olarak, iş yaşamında duyguların hüküm verme, iş memnuniyeti, yardımcı davranışlar, yaratıcı sorun çözme ve karar verme mekanizması gibi olaylar üzerinde etkisi vardır.

İş hayatında gerçekleştirilen liderlik, motivasyon, grup çalışması, kurumsal iletişim gibi pek çok yönetsel ve örgütsel değer, gerçekleştirilen duygusal zeka uygulamaları sonucunda arttığı istatistiksel değerlerle ortaya konulmuştur.

Özellikle müşteri odaklı anlayışın önem kazanması, yaygınlaşması ve tatminine yönelik ölçümlerde, duygusal zeka ölçümü yüksek olan çalışanların ve örgütlerin başarılı oldukları görülmektedir (Arıcıoğlu, 2002: 29).

Jayan'da yüksek performans gösteren yöneticilerin duygusal zekalarının da yüksek olduğunu belirlemiştir (Jayan, 2006: 182).

Şimdiye kadar bilinen, bireysel duygusal zekanın bireyin performansını etkilediği yönündeydi. Koman ve Wolff'un yaptığı araştırma (2008); bireysel duygusal zekanın ayrıca grup normlarına dayalı duyguların geliştirilmesi vasıtasıyla takımın performansını da etkilediğini göstermektedir. Bu bulguların ışığında işletmeler yönetici ve liderlerin duygusal zekalarının aktif bir şekilde gelişimine önem vermelidirler (Koman ve Wolff, 2008: 70).

Bu bağlamda duygusal zeka, görüldüğü üzere bireylerin günlük yaşamlarının ötesinde iş yaşamlarındaki performanslarını ölçebilen, başarılarını arttıran/azaltan,

yöneticilik niteliklerinin ölçülmesine katkı sağlayan, örgüt içi iletişimi ve etkileşimi geliştiren önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

İş yaşamında karşılıklı etkileşimler ve duygular girişimcilik açısından da ele alınmalıdır (Goss, 2005: 1). Gerber'e göre girişimci kişi çok önemsiz fırsatları bile çok önemli fırsatlara çevirir. Vizyon sahibi, değişim katalizörü, kaosları uyuma çevirebilen kişidir (Gerber, 1996: 24). Girişimci kişi ayrıca, kendi duygularının farkında olan, ne istediğini bilen, başkalarının duygularını anlayan, iyimser, yenilikçi, sezgi gücü kuvvetli olan kişidir. Dolayısıyla girişimciler duygusal zekası yüksek olan kişilerdir demek mümkündür.

Mobbing de yine işyerinde duygular ve duygusal zekayı içeren bir başka kavramdır. Günümüzde pek çok insan, işinden memnun değildir. Haksızlık, adam kayırma başlıca şikayetler arasındadır. Sorunlar önemli olmaya başladıkça, kişi bunları kendi içinde sessiz bir şekilde çözmeye çalışır. Ancak, duygusal korku ve bastırma hissi, yenilikleri ortaya çıkaracak fikirlerin tümünü öldürür. Bu meydana geldiğinde de şirket çöker. Bu iş hayatında daha fazla duygusal zekaya ihtiyaç duyulduğunun bir kanıtıdır (Cooper ve Sawaf, 2003: 7).

Ashkanasy ve Daus (2002) duyguların daha iyi yönetimi için aşağıda görüldüğü üzere beş adet öneri sunmuşlardır (Ashkanasy, 2002: 14-15-16).

1.Yöneticiler sadece rasyonel girişimlerde bulunmaktan ziyade her bir çalışanın işinin duygusal etkisini değerlendirmeli ve iş tanımlarını yaparken bu konuyu da hesaba katmalıdırlar,

2.Organizasyonlar insanların sadece işlerini yapmak için gittikleri soğuk yerler değildir. Yöneticiler kendi davranışlarıyla pozitif ve arkadaşça bir çalışma iklimi oluşturmalıdırlar,

3.Yöneticiler bu pozitif duygusal iklimi oluşturmak için çalışanları ödül ve ücret sistemleriyle teşvik edebilirler,

4.Çalışanlar ve takımlar seçilirken pozitif duygusal davranış ve tutumlara sahip olanlar tercih edilebilir. Yöneticiler de takımlarında pozitif davranış ve tutumları oluşturan çalışanları seçebilirler,

5.Yöneticiler iş yerinde daha sağlıklı duygusal ifadeler için çalışanlarının duygusal zeka becerilerini geliştirmeye yönelik eğitim programları düzenleyebilirler.

Duygusal zekanın özelliklerinden birisi de geliştirilebilir olmasıdır. Dolayısıyla yaşam boyu süren gelişimin kaçınılmaz gerilemeye ve eskimeye zıt olarak yaşlı kimselerin iş yerleri potansiyeli tartışılmaktadır. Kurnaz bir işveren çalışanlarını

olgun kişiler arasından seçtiğinde, bu yetişkinlerin çok daha istikrarlı olduklarını gözlemlenmiştir. Buna ek olarak bu kişiler problem çözme ve durumları kavrama konusunda genç meslektaşlarından daha becerikli olabilmektedirler (Stein ve Book, 2003: 33).

7. SONUÇ

Günümüzde işletmeler varlıklarını sürdürebilmek için ulusal ve uluslararası rekabet şartlarında üretim ve karlılığın artırılması, sürekli gelişen yeniliklerin uygulanması, maliyetlerin düşürülmesi, ürün ve hizmet kalitesinin yükseltilmesi vb. sorunlarla baş etmenin arayışı içerisindeyler. Ayrıca son zamanlarda sosyal bilimlerdeki gelişmeler işletmelerde insanın önemine vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla işletmeler yukarıda sıralanan sorunların yanı sıra örgüt içerisindeki sorunlarla da ilgilenmek zorundadırlar.

Duygusal zeka bir kavram olarak ortaya atıldığından beri pek çok bilim alanında konuyla ilgili çalışmalar yürütülmektedir. Özellikle işletmecilik alanında yapılan çalışmalar sonucunda duygusal zeka kavramının işletmelerin etkinlik ve verimliliği üzerindeki etkileri anlaşıldıkça iş çevrelerince gittikçe artan bir önemle izlenmekte olduğu görülmektedir. Buna ilaveten geçmişin aksine işletmeler tüketiciye sundukları hizmetin kalitesinin yanı sıra bu hizmetleri tüketiciye sunan işgörenlerin özelliklerinin ve duygularının da önemini keşfetmişlerdir.

Bu yaklaşım çerçevesinde yapılan çalışmada; duygusal zeka kavramının gelişimi ile ilgili genel bilgilere yer verilmekte ve duygusal zekanın örgütler açısından önemi, duygusal zeka ve karar verme ilişkisi, duygusal zekanın bireyin duygusal zekası ve takımların duygusal zekası açısından etkileri çerçevesinde ortaya konulmaya çalışılmakta ve örgütlerde duygusal zeka ile ilgili yapılan çalışmalar sunulmaktadır.

Açıktır ki; işletmelerin özünü insanlar oluşturur ve insanlar da duygularıyla hareket ederler. Dolayısıyla iş yaşamından duyguları soyutlamamız mümkün olmayacağı için duygulara önem verilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Duygusal zeka kavramı da bu nokta da çok daha büyük önem taşımaktadır ve düşünsel olduğu kadar duygusal zekası yüksek çalışanların iş yerindeki varlığı organizasyonların başarısı için olmazsa olmazlar arasındadır.

Tüm işletme çalışanlarında ve yöneticilerinde olumlu duygular oluşturulabilirse bu durum işletmenin amaçlarına ulaşmasına katkı sağlayacaktır. Duygusal olaylar teorisine göre; işte yaşanan pozitif ve negatif olaylar yani duygusal olaylar

çalışanların davranışlarını yönlendiren duygusal tepkilere neden olmaktadır. Pozitif duygular yaratan olaylar, pozitif tutum ve davranışlara yol açarken, negatif duygulara neden olan olaylar olumsuz tutum ve davranışlar yaratmaktadır (Fisher ve Ashkanasy, 2000 aktaran; Yürür- Gümüş-Hamarat, 2011: 3828). Ayrıca duyguların işletmelerde bu kadar önemli olması ve duygusal zekanın gerekliliği, onun nasıl geliştirilebileceği konusundaki çalışmaları arttırmış ve duygusal zekanın bişsel zeka gibi sabit olmadığı, eğitimle artırılabilirdiği sonucuna ulaşmıştır.

Çağımızda yaşanan gelişmeler yüksek teknolojinin yanı sıra insan kaynaklarının da etkin ve verimli kullanılmasını gerektirmektedir. Çalışma sonucunda da görülmektedir ki; iyi yönetilen ayrıca etkin ve verimli çalışan başarılı örgütlerin temelinde duygusal zekası yüksek çalışanların varlığı bulunmaktadır.

Sonuç olarak, işletmeler bireylerden oluşmaktadır. Bireylerin duygusal zekasının yüksek olması, işletmelerde örgütün ve kurumun duygusal zekasının yüksek olmasına sebep olacaktır. Duygusal zekası yüksek olan bireylerin oluşturduğu işletmeler de eşgüdümlü ve verimli bir çalışma ortamı ile başarılarını sürdürülebilir kılacaktır.

Ayrıca bundan sonra işletmecilik alanında duygusal zeka ile ilgili yapılacak uygulama çalışmalarının tüm sektörlerin göz önüne alınarak yapılması, işe alımlarda duygusal zeka testlerinin de kullanılması, özellikle insan ilişkilerine dayalı, emek-yoğun özellik gösteren, hizmetin niteliklerinin önem kazandığı, diğer bir deyişle müşteri memnuniyetinin çalışanların tutum ve davranışlarına bağlı olduğu çalışma alanlarında; bu tutum ve davranışlar konusunda daha bilinçli olunmasını sağlayacak işletme içerisinde gerçekleştirilen kişisel gelişim eğitimlerinde, duygusal zeka yeterliliklerini geliştirmeye yönelik eğitim programları düzenlenmesi işletmelere katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Acar, F. (2002). “Duygusal Zekâ ve Liderlik”, E.Ü. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:1, ss.53-68.
- Akın, M. (2004). İşletmelerde Duygusal Zekanın Üst Kademe Yöneticiler İle Astları Arasındaki Çatışmalar Üzerindeki Etkileri (Kayseri’deki Büyük Ölçekli İşletmelerde Bir Uygulama), *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Anadolu Üniversitesi, S.B.E, Eskişehir.
- Arıcioğlu, M. (2002). “Yönetimsel Başarının Değerlemede Duygusal Zekanın Kullanımı: Öğrenci Yurdu Yöneticileri Bağlamında Bir Araştırma”, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi* (4), ss. 26-42.
- Armstrong, A. (2007) Emotional Intelligence on Psychological Resilience, Communication and Adjustment in Romantic Relationships and Workplace Functioning, (*Unpublished Doctoral Dissertation*) Faculty Of Life And Social Sciences Swinburne University of Technology Hawthorn, Victoria, Australia.
- Ashkanasy, N. (2002). “Studies of Cognition and Emotion in Organisations: Attribution, Affective Events, Emotional Intelligence and Perception of Emotion”, *Australian Journal of Management*, Vol: 27 ss.11-20.
- Ashton, J., Claire, E. ve Ashkanasy, N. (2008) “Affective Events Theory: A Strategic Perspective”, Emotions, Ethics and Decision Making, (Ed.Wilfred J. Zerbe, Charmine E., J., Hartel, Neal M. Askanasy), Research on Emotions in Organizations, vol. 4, Emerald Group, Australia.
- Aslan, Ş. (2008a). “Örgütsel Vatandaşlık Davranışı İle Örgütsel Bağlılık ve Mesleğe Bağlılık Arasındaki İlişkilerin Araştırılması”, *Yönetim ve Ekonomi Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, c.15, sy. 2, Manisa, ss.165-178.
- Aslan, Ş. (2008b). “Duygusal Zeka Bireylerarası Çatışmayı Çözümleme Yöntemleriyle İlişkili midir? Schutte’nın Duygusal Zeka Ölçeğinin Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, c.13, s.3, ss.179-200.
- Azman, I., Yeo, S. ve Mohd Na’eim A. (2009). “Relationship Between Occupational Stress, Emotional Intelligence and Job Performance: An Empirical Study in Malaysia”, <http://www.ectap.ro/articole/413.pdf>, (14.04.2012)
- Baltaş, A. (2002). Duygusal Zekanın İş Hayatındaki Önemi, *Yönetim Eğitim, Danışmanlık, Activeline*, İstanbul.
- Baltaş, Z. (2006). *Duygusal Zeka*, 3. Baskı, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Bar On, R., Tranel, D. ve Denburg, N. (2003). “Exploring The Neurological Substrate of Emotional And Social Intelligence”, *Brain*, 126, ss.1790-1800.

- Bar On, R., (2006). “The Bar-On Model of Emotional-Social İntelligence (ESI)”, *Psicothema*, 18, Supl., ss.13-25.
- Barsade, S. ve Gibson , D. (1998). Group Emotion: A View from Top and Bottom” Research on Managing Groups and Teams, vol.1, ss.81-102.
- Barutçugil, İ. (2002). *Organizasyonlarda Duyguların Yönetimi*, Kariyer Yayınları, İstanbul.
- Bastian, V. (2005). Are The Claims For Emotional İntelligence Justified? Emotional Intelligence Predicts Life Skills But Not As Well As Personality And Cognitive Abilities, (*Unpublished Doctaral Dissertation*), Departmant of Psychology University of Adelaide.
- Bayram, N., Aytaç, S. ve Gürsakal, S. (2007). “Çalışanların İş Tatmini Üzerine Bir Araştırma”, 18. *Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi*, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Brackett, M. ve Geher, G. (2006). “Measuring Emotional Intelligence: Paradigmatic Diversity and Common Ground”, *Emotional Intelligence in Everyday Life*, Second Edition, Psychology Press, Taylor & Francis Group, New York, USA.
- Carmeli, A. (2003). “The Relationship Between Emotional Intelligence and Work Attitudes, Behavior and Outcomes an Examination Among Senior Managers”, *Journal of Managerial Psychology*, ss.788-813.
- Caruso, D. ve Salovey, P. (2007). *Duygusal Zeka Yöneticisi*, Çev: Hale Kayra, Crea Yayıncılık, İstanbul.
- Cherniss, C. ve Goleman, D. (2001). *The Emotionally Intelligent Workplace: How To Select For, Measure, And Improve Emotional Intelligence In Individuals, Groups, And Organization*, Jossey-Bass, San Francisco.
- Cooper, R. ve Sawaf, K. (2003). *Liderlikte Duygusal Zeka*, çev. Zela Bedriye Ayman-Banu Sancar, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- Cote S. ve Golden, B. (2011). “Emotional Intelligence and Managerial Burnout”, Emotional Intelligence, <http://www.rhsmith.umd.edu/management/>, (11.02.2012)
- Côté, S. ve Miners, C. (2006). “Emotional Intelligence, Cognitive Intelligence and Job Performance” *Administrative Science Quarterly*, vol. 51, no:1, ss.1-28.
- Davranış Bilimleri Enstitüsü, (2003) “Duygusal Zeka”, <http://www.insankaynaklari.com/> (11.02.2012)
- Demirel Y. (2008). “Örgütsel Güvenin Örgütsel Bağlılık Üzerine Etkisi: Tekstil Sektörü Çalışanlarına Yönelik Bir Araştırma”, *Yönetim ve Ekonomi, Celal Bayar Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, c.15, sy. 2, Manisa, ss.179-194.

- Doğan, S. ve Demiral, Ö. (2007). “Kurumların Başarısında Duygusal Zekanın Rolü ve Önemi”, *Yönetim ve Ekonomi, Celal Bayar Üniversitesi, İ.İ.B.F. Cilt.14, sy. 1, Manisa*, ss.209-230.
- Doğan, S. ve Şahin, F. (2007). Duygusal Zeka: Tarihsel Gelişimi ve Örgütler İçin Önemine Kavramsal Bir Bakış, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:16, ss.231-252.
- Druskat, V. ve Wolff, S. (2001). “Building the Emotional Intelligence of Groups”, *Harvard Business Review*, New York.
- Emmerling, R. (2008). “Toward an Applied Science of Emotional Intelligence in the Global Workplace: Key Issues and Challenges”, *Emotional Intelligence: Theoretical and Cultural Perspectives*, (Ed..Robert J. Emmerling, Vinod K. Shanwal, Manas K. Mandal), Nova Science Publishers, USA.
- Erdem, O. ve Dikici, A. (2009). “Liderlik ve Kurum Kültürü Etkileşimi”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi (www.esosder.org)*, Cilt: 8, Sayı:29, ss.198-213.
- Fineman, S. (2004). *Understanding Emotion at Work*, Sage Publication, California.
- Freedman, J. (2009). “Definitions and History of Emotional Intelligence”, Kasım 2009. <http://www.6seconds.org/blog/2010/01/emotional-intelligence-definition-history/> (20.02.2012)
- Freshman, B. ve Rubino, L. (2002). “Emotional Intelligence: A Core Competency for Health Care Administrators”, *Health Care Manager*, Aspen Publishers, 20 (4), ss.1-9.
- Gerber, M. (1996). *Girişimcilik Tutkusu*, Sistem Yayıncılık. İstanbul,
- Goleman, D., Boyatzis, R. ve McKee, A. (2006). *Yeni Liderler*, 5. Baskı, Varlık Yayınları, İstanbul.
- Goleman, D. (2006). *Duygusal Zeka Neden IQ'dan Daha Önemlidir*, çev. Banu Seçkin Yüksel, 30. Baskı, Varlık Yayınları, İstanbul.
- Goleman, D. (2007). *İş Başında Duygusal Zeka*, Türkçeleştiren: Handan Balkara, Redaksiyon: Filiz Deniztekin - Osman Deniztekin, 5. Baskı, Varlık Yayınları, İstanbul.
- Goss, D. (2005). “Schumpeter’s Legacy? Interaction and Emotions in the Sociology of Entrepreneurship”, *Entrepreneurship: Theory Practise*, vol:29, No:2, ss.1-15.
- Gürbüz, S. ve Yüksel, M. (2008). “Çalışma Ortamında Duygusal Zeka: İş Performansı, İş Tatmini, Örgütsel Vatandaşlık Davranışı ve Bazı Demografik Özelliklerle İlişkisi,” *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 9 (2), ss.174-190.
- Hein, S. (2009). “Wayne Payne’s 1985 Doctoral Paper on Emotions and Emotional Intelligence”, <http://eqi.org/payne.htm>, (21.04.2012)

- James, J. (1998). *Gelecek Zamanda Düşünmek Yeni Çağın Liderlik Becerileri*, çev. Zülfü Dicleli, Boyner Holding Yayınları, BZD Yayıncılık, İstanbul.
- Jayan, C. (2006). “Do High Managerial Performers Have High Emotional Competencies?”, *Journal of The Indian Academy of Applied Psychology*, Vol: 32, No:3, ss.179-184.
- Jordan, P., Ashkanasy, N. ve Härtel, C. (2002). “Workgroup Emotional Intelligence Scale Development and Relationship to Team Process Effectiveness and Goal Focus”, *Human Resource Management Review*, vol. 12 (2), ss.195-214.
- Jordan, P. ve Ashkanasy, N. (2006). “Emotional Intelligence, Emotional Self-Awareness and Team Effectiveness”, *Linking Emotional Intelligence and Performance at Work Current Research Evidence with Individuals and Groups*, (Ed.Venessa Urch Druskat, Fabio Sala, Gerald Mount), Lawrence Erlbaum Associates Inc. California.
- Jordan, P., Ashton, C. ve Ashkanasy, N. (2006). “Evaluating the Claims: Emotional Intelligence in the Workplace”, *A Critique of Emotional Intelligence: What Are The Problems and How Can They Be Fixed?* (Ed. R. Murphy, Mahwah, NJ: Lawrence) Erlbaum Associates, ss.198-210.
- Kelly, R. (2003). “Group Processes”, *Blackwell Handbook of Social Psychology*, ed. Michael A. Hogg, Scott Tindale, Blackwell Publishing.
- Koman, E. ve Wolff, S. (2008). “Emotional Intelligence Competencies In The Team And Team Leader A Multi-Level Examination of The Impact of Emotional Intelligence on Team Performance”, *Journal of Management Development*, Vol: 27, No:1, ss. 55-75.
- Köknel, Ö. (1999). *Kaygıdan Muthuluğa Kişilik*, 15. Baskı, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Law, K., Wong, C. ve Song, L. (2004). “The Construct and Criterion Validity of Emotional Intelligence and Its Potential Utility for Management Studies”, *The American Psychological Association*, Vol: 89, No: 3, ss.483-496.
- Lynn, A. (2005). *The EQ Difference A Powerful Plan for Putting Emotional Intelligence to Work*, e-Book, Amacom.
- Mayer, J. ve Salovey, P. (1993). “The Intelligence of Emotional Intelligence”, *Intelligence*, ss.433- 442.
- Mayer, J. ve Salovey, P. (1997). “What is Emotional Intelligence?”, *Emotional Development and Emotional Intelligence: Implications for Educators*, ed. P. Salovey, D. Sluyter, Basic Books, New York.

- Mayer, J. (2001). “A Field Guide to Emotional Intelligence”, *Emotional Intelligence and Everyday Life*, ed. J. Ciarrochi, J. P. Forgas, J. D. Mayer, Psychology Presss. New York.
- Mayer, J., Caruso, D. ve Salovey, P. (1999). “Emotional Intelligence Meets Traditional Standards for an Intelligence”, *Intelligence*, 27 (4), ss.267-298.
- Mayer, J. (2000). “Emotion, Intelligence, and Emotional Intelligence”, *The Handbook of Affect and Social Cognition*, ed. J. P Forgas Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum&Associates, ss.410 - 431.
- Milivojevich, A. (2006). “Emotional Intelligence And Six Sigma”, *Quality Progress*, 39(8), ProQuest Science Journals.
- Özdevecioğlu, M. (2003). “Organizasyonlarda Saldırgan Davranışlar ve Bireyler Üzerindeki Etkilerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma”, *Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, c. XXII, sy.1, ss.121-150.
- Quebbeman, A. ve Rozell, E. (2002). “Emotional Intelligence and Dispositional Affectivity as Moderators of Workplace Aggression: The Impact on Behavior Choice”, *Human Resource Management Review*, 12, ss.125-143.
- Ronald, O., Mankin, W. ve Lawrence D. (2007). “Organizational Trust, Trust in The Chief Executive and Work Satisfaction”, *Public Personnel Management*.
- Salovey, P. ve Mayer, J. (1990). “Emotional Intelligence”, *Imagination, Cognition, and Personality*, 9.
- Seçer, H. (2005). “Çalışma Yaşamında Duygular ve Duygusal Emek: Sosyoloji, Psikoloji ve Örgüt Teorisi Açısından Bir Değerlendirme” *Sosyal Siyaset Konferansları 50. Kitap*, ss. 813-834.
- Soares, A. (2003). “Tears at Work: Gender, Interaction, and Emotional Labor”, *Just Labour*, vol. 2., Spring.
- Stein, S. ve Book, H. (2003). *EQ Duygusal Zeka ve Başarının Sırrı*, çev.Müjde Işık, Özgür Yayınları, Ankara.
- Sparrow, T. ve Amanda K. (2006). *Applied EI The Importance of Attitudes in Developing Emotional Intelligence*, Jossey-Bass, A Wiley Imprint, San Francisco, USA.
- Weinberger, L. (2002). “Emotional Intelligence: Its Connection to HRD Theory and Practice”, *Human Resource Development Review*.
- Wong, C. ve Law K. (2002). “The Effect of Leader and Follower Emotional Intelligence on Performance and Attitude: An Exploratory Study”, *The Leadership Quarterly* 13, ss.243-274.
- Yaylacı Özdemir, G. (2006). *Kariyer Yaşamında Duygusal Zeka ve İletişim Yeteneği*, Hayat Yayınları:236, Yönetim Dizisi:65, İstanbul.

Yürür, S., Gümüş, M. ve Hamarat B. (2011), “Çalışan-Müşteri İlişkilerinde Algılanan Adalet/Adaletsizliğin Duygusal Emek Davranışlarına Etkisi”, *Journal of Yasar University*, 23(6), ss. 3826-3839.

<http://eqi.org/history.htm#Definition%20and%20History%20of%20Emotional%20Intelligence>. (14.06.2012)

<http://eqi.org/reuven.htm#How%20Reuven%20defines%20emotional%20intelligence>(14.03.2012)

<http://eqi.org/reuven2.htm> (14.03.2012)

<http://www.dzeplatformu.org> (24.03.2012)

<http://www.ei.haygroup.com> (24.03.2012)

<http://www.eiconsortium.org/members/baron.htm> (14.03.2012)

<http://www.emotionaliq.com> (22.04.2012)

<http://www.indiana.edu/~intell/wechsers.html> (11.04.2012)

REKABETÇİ FİYAT BELİRLEMEDE FAALİYET TABANLI DİREKT MALİYETLEME SİSTEMİ

Selim Yüksel PAZARÇEVİREN^[*]

Nisa Kıymet ŞAHİN^[**]

ÖZET

Günümüzün küresel ve yoğun rekabet ortamında, geleneksel maliyet sistemleri temelinde belirlenen ürün maliyetleri; fiyatlamada ve karlılık değerlendirilmesinde yanlışlıklara neden olabilmektedir.

Bu durumun sonucu olarak, işletmeler, her geçen gün ileri maliyetleme sistemleri uygulamalarına önem vermektedirler. Günümüzün yoğun rekabet ortamında, işletmeler, direkt ürün maliyetlerinin çok doğru ve objektif ölçüler temelinde belirlendiği, endirekt maliyetlerin ürünlere faaliyet tüketimleri temelinde yüklendiği, stratejik maliyet yönetimine destek veren maliyetleme sistemleri kullanmak durumundadırlar.

Özellikle çok sayıda ürün ve bu ürünlerin çok farklı modellerinin, farklı üretim rutları ve farklı üretim üniteleri kullanılarak üretilebildiği, kurulu kapasitelerin talebin üstünde olduğu sektörlerde, ürünlerin tam ticari maliyetlerinin seviyesinde ve altında fiyatların ortaya çıktığı, stok fazlalıklarının olduğu çok yoğun rekabet dönemlerinde, ürün ön maliyetleme ve fiyatlama simülasyonları yapabilmek, rekabet üstünlüğü sağlamada çok büyük bir önem arz etmektedir.

Bu çalışmada, ileri bir maliyetleme sistemi olan Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Sistemi (FTMS) tanıtıldıktan sonra, Pazarçeviren tarafından 2000 yılında geliştirilen, büyük ve orta ölçekte onlarca firmada ve farklı sektörlerde uygulamasını yaptığı, Faaliyet Tabanlı Direkt Maliyetleme Sistemi (FTDMS)'nin yoğun rekabet ortamlarında stratejik önem arz eden ön maliyet ve ön fiyat simülasyonlarını nasıl desteklediği açıklanacaktır.

Anahtar Kelimeler: İleri Maliyetleme Sistemleri, Faaliyet Tabanlı Direkt Maliyetleme, Rekabetçi Fiyat Belirleme Yöntemleri.

[*] Prof. Dr., İstanbul Ticaret Üniversitesi, Ticari Bilimler Fakültesi, Muhasebe ve Denetim Bölümü

[**] Öğretim Görevlisi Balıkesir Üniversitesi, Bigadiç Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Bölümü

Activity-Based Direct Costing System in Determining Competitive Price

ABSTRACT

The production costs which are determined on the basis of traditional costing system can cause some inaccuracy in pricing and in the evaluation of profitability in today's global and intensive competitive environment.

As a result of this situation, enterprises pay more importance to the implementation of advanced costing systems. In today's intensive competitive environment, the enterprises have to use the costing systems which support strategic cost management, where most of direct product costs are determined on the basis of accurate and objective scales and indirect costs are loaded to the product on the basis of activity consumption.

Being able to do pricing simulation and production pre-costing plays an important role to provide a supremacy in competition when the prices of the products are at the level of absolute commercial cost or under it in intensive competition periods at time of abundance of stock particularly, in the sectors which have more established capacities, than demands a great number of product and several models can be produced by different production routes and different production units.

In this study, after the Activity-Based Costing System which is an advanced costing system has been introduced, how the activity based direct costing system support pre-cost and pre-price simulation which have strategic importance in intensive competitive environment will be explained which has been improved by Pazarçeviren, since 2000 and has been implemented in tens of large and medium scaled firms and in several sectors.

Keywords: Advanced Costing Systems, Activity-Based Direct Costing, Competitive Price Determination Methods.

1. GİRİŞ

Günümüzde yaşanan teknolojik ilerleme ve gelişmeler, diğer alanlarda olduğu gibi üretimde de kendini göstermiş, ortaya çıkan ileri üretim teknolojilerinin bir sonucu olarak kullanılan geleneksel maliyetleme sistemleri; toplam mamul, toplam satılan mamul maliyetleri ve birim mamul maliyetlerinin yanı sıra maliyet yönetimi, kontrolü ve fiyatlandırma başta olmak üzere pek çok yönetsel karar sürecinde yöneticilere stratejik kararlar alabilmeleri için zamanında, doğru ve güvenilir bilgi sağlamada yetersiz kalmıştır (Saygılı, 2007:3, Haftacı, 2010: 273).

Geleneksel maliyetleme sisteminin ürettiği verilerin yönetsel kararlar açısından yetersiz ve yanıltıcı olarak değerlendirilmesi, her bir ürün çeşidinin kar marjı hakkında yanlış anlamaya yol açacak bilgiler sunmaktadır. Bu durum işletmelerin rekabet üstünlüğünü ve karlılığını olumsuz yönde etkileyerek birçok işletmenin iflas etmesine neden olmuştur (Johnson, 1991'den aktaran Otlı, Çukacı, 2006:396).

Global rekabet ortamı ve bilişim ortamında yaşanan gelişmelere paralel olarak üretim teknoloji ve sistemlerinde meydana gelen değişimlerle birlikte geleneksel maliyetleme sistemi sorgulanmaya başlamıştır (Alkan, 2001:181). Bugünün ileri ortamları, rekabetin artmasına ve kar marjlarının düşmesine neden olmuş, her bir mamulün maliyetinin ve toplam kara olan etkisinin ayrıntılı olarak hesaplanmasını gerekli hale getirmiştir (Haftacı, 2010:281).

Bu etkileşim sonucunda işletmelerde, maliyet yapılarının ileri üretim teknolojilerine uygunluğunu sağlayabilmek yanında; yönetim, planlama ve karar verme alanlarında da etkili olabilmek amacıyla ileri maliyetleme sistemlerinin geliştirilmesi zorunlu hale gelmiştir (Karacan, 2000:37).

Maliyet yönetimi alanında yapılan çalışmalarla, bugünün ileri ortamlarında faaliyette bulunan ve yoğun küresel rekabete açık işletmelere uygun maliyet yaklaşımları bulunarak, bu çerçevede maliyet yönetim sistemleri oluşturulmaktadır. Bu çalışmada, işletmelerin ihtiyaç duydukları bilgileri sağlamaya yönelik olarak geliştirilen ileri maliyet sistemlerinden bahsedilerek, maliyetleme sisteminin stratejik maliyet yönetimi aracı olmasını ön plana çıkaran Faaliyet Tabanlı Direkt Maliyetleme Sistemi üzerinde durulacaktır.

2. REKABET DÖNEMLERİNDE GELENEKSEL MALİYET SİSTEMLERİNİ KULLANMANIN SAKINCALARI

Geleneksel Maliyetleme Sistemlerini özellikle, rekabet dönemlerinde kullanmanın sakıncaları aşağıda sıralanmıştır:

a) Geleneksel maliyetleme sistemlerinin ürün maliyetlerini değişken ve sabit ürün maliyeti olarak belirleme gibi bir amaçları ve bunu sağlayacak bir sistematikleri yoktur.

- Ürün değişken ve sabit maliyetleri maliyet veri tabanından yararlanarak sistem dışında belirlenir.
- Ürün değişken maliyetleri sinai maliyet seviyesinde ve direkt hammadde ve işçilik maliyeti ile dışardan sağlanan bazı fayda (elektrik, doğalgaz) maliyetleri ile sınırlı olarak dar kapsamda ve en önemlisi hassas olmayan bir şekilde belirlenir.
- Ürün değişken maliyetlerinin gerçek seviyelerinden düşük belirlenmesi sonucu ürün katkı payları gerçek seviyelerinden yüksek belirlenir.

b) Pazar fiyatının tam birim maliyet seviyesinde ve altında olduğu, satışlarda ürün katkı paylarının esas alındığı rekabet dönemlerinde, gerçek seviyelerinden yüksek belirlenen ürün katkı payları önemli kar kayıplarına ve zararlara neden olur.

c) Bir diğer önemli sorun da; ürünlerin ticari maliyetleri belirlenirken, satış-pazarlama ve yönetim maliyetlerinin subjektif ölçü ve yöntemlerle ürünlere dağıtılmasıdır. Bu şekilde yapılan dağıtımlar sonucunda bir ölçüye göre karlı gözükken bir ürün, başka bir ölçü kullanıldığında zararlı gözükülebilmektedir.

Sonuç olarak (Pazarçeviren, 2006: 52);

- Rekabet dönemlerinde geleneksel maliyetleme sistemlerinin kullanılması işletmelere, rekabet üstünlüğü sağlayamama, pazar ve müşteri kaybetme, zarar etme gibi önemli riskler yüklemektedir.
- Rekabet dönemlerinde rekabet üstünlüğü sağlayabilmenin temel şartı; hassas ve doğru maliyetlendirme yapabilmektir.
- Rekabet dönemlerinde hassas ve doğru maliyetlendirme yapabilen Faaliyet Tabanlı Maliyetleme (FTM), Faaliyet Tabanlı Direkt Maliyetleme (FTDM) gibi ileri maliyetleme yaklaşımlarının kullanılması zorunlu olmaktadır.

3. İLERİ MALİYETLEME SİSTEMLERİ

1980’lerde rekabet ortamında meydana gelen değişimler var olan geleneksel maliyet muhasebesi ve yönetim-kontrol sistemlerinin yeniden gözden geçirilmesine neden olmuştur (Kaplan, 1990:390).

Mevcut maliyet muhasebesi ve uygulamaları, gelişmiş endüstriyel ortamın amaçlarını desteklemede yeterli görülmemiştir ve sabit genel üretim giderlerinin üretim hacmi bazında mamullere yüklenmesi aşırı stoku teşvik eder nitelikte olmuştur. Bu nedenle toplam kalite yönetimi, tam zamanında üretim sistemi, benchmarking ve bilgisayar destekli üretim sistemlerinin (esnek üretim sistemlerinin) uygulanması gerekli olmuştur (Titiz ve Çetin, 2000: 126).

İleri üretim ortamlarına özgü bir maliyet sistemi oluşturulmasının en önemli nedenlerinden birisi, tam zamanında maliyetleme yaklaşımın uygulanmaya başlamasıdır. Bu yaklaşım ileri maliyetleme yöntemlerinin ortaya atılmasına ve geliştirilmesine neden olmuştur.

Küresel rekabet ve bilişim ortamında yaşanan gelişmelere paralel olarak üretim teknolojisi ve sistemlerinde meydana gelen değişimler işletmelerin, geleneksel maliyet sistemleri yerine rakiplerine karşı rekabet üstünlüğü elde etmesini amaçlayan stratejik maliyet yaklaşımlarını yaygın olarak kullanmaya başlamalarına neden olmuştur (Otlu ve Demir, 2005:169).

İleri maliyet sistemleri, ileri üretim ortamlarında maliyetlerin planlanması ve düşürülmesi için, mamule değer katmayan faaliyetlerin kaldırılması, mamule değer katan faaliyetlerinin basitleştirilmesi, sürekli iyileştirme gibi işlemleri ön plana çıkaran, birbiri ile bağıntılı, uyumlu ve düzenli maliyet bütünlüğü olarak tanımlanabilir (Haftacı, 2010:278).

İleri maliyetleme sistemlerinden bazıları şunlardır:

- Faaliyet Tabanlı Maliyetleme
- Faaliyet Tabanlı Direkt Maliyetleme
- Hedef Maliyetleme
- Kaizen Maliyetleme
- Mamul Yaşam Dönemince Maliyetleme
- Balanced Scorecard (Dengeli Sonuç Kartı)
- Değer Mühendisliği (Değer Analizi)
- Tam Zamanında Üretim Ortamında Maliyet Yönetimi
- Toplam Kalite Kontrolü ve Maliyetler

4. İLERİ MALİYETLEME SİSTEMLERİNİN TEMEL AMAÇLARI

Maliyetlerin tespiti, kontrolü ve performans değerlerine yönelik yeni yaklaşımlar maliyet yönetim sistemi içerisinde geliştirilmelidir. Yeni yaklaşımların geliştirilmesinde, maliyet yönetim sistemlerinin belirli amaçları göz önünde tutulmalıdır (Johnson and Kaplan, 1987:227-228).

Bu amaçlar (Şakrak, 1997: 63, Haftacı, 2010: 276) aşağıdaki şekilde sıralanabilir;

- Talep kadar üretim
- En iyi mamul tasarımının bulunması
- Mamul tasarımından satışa kadar teslim zamanlarının düşürülmesi
- Sıfır hata hedefi
- En uygun üretim birleşimi,
- Üretim işlemleri arasında sıfır zaman hedefi
- Sıfır hazırlık zamanı hedefi
- En düşük düzeyde hammadde ve mamul stoku
- Yönetim ve destek yapısının en aza indirilmesi
- Mamul yaşam dönemi maliyetlerinin en aza düşürülmesi
- Kalite, işlevsellik, müşteri memnuniyeti
- Küresel pazarlar

5. İLERİ MALİYETLEME SİSTEMLERİNİN YARARLARI

Çağdaş üretim düşüncesi ile rekabet avantajının elde edilmesinin sağlanması, işletmelerde sürekli iyileştirmeyi gerekli kılar (Alkan, 2005:47). Sürekli iyileştirmeyi etkili bir biçimde sürdürmek için, faaliyetleri ve bu faaliyetlerin tükettiği kaynakları yönetmek gerekir (Özer, 2001:86). Faaliyetlerin ve kaynakların yönetilmesi amacı ise, faaliyet tabanlı bilgilere ve dolayısıyla Faaliyet Tabanlı Maliyetleme (FTM) sistemine olan gereksinmeyi ortaya çıkarır (Hacırustemoğlu ve Şakrak, 2002:25).

İleri maliyetleme sistemleri, dünya pazarlarında maliyet, kalite, işlevsellik ve zamanlamaya dayanarak rekabet edebilir mal ve hizmet üretmek için kaynakların verimli kullanılmasında işletmelere yardımcı olacak bilgiler sağlamaktadır (Erden,2004). Ancak böyle bir yaklaşım altında rekabet avantajı geliştirilebilir, stratejik amaçlara ulaşılabilir ve performans iyileştirilebilir (Özer, 2001:86).

Yukarıda belirtilen FTM sisteminden de hareketle, ileri maliyetleme sistemlerinin sağladığı bazı yararlar şöyle sıralanabilir (Şakrak, 1997: 203; Yükçü-Şafak, 1996: 16; Brandt ve diğerleri 1999'dan aktaran Özcan ve diğerleri, 2003:5-6; Ülker, 2005: 220; Cooper ve Kaplan, 1988:96);

- Teknolojik gelişmelerle birlikte ölçüm maliyetlerinin düştüğü, ancak yanlış kararların yüksek maliyetlere sebep olduğu günümüzde ileri maliyetleme sistemleri, daha doğru maliyet bilgisi sağlayarak, fiyatlama ve üretimde daha doğru kararlar alınmasını destekler.
- Üretimde katma değersiz faaliyetleri, verimsiz alanları ve ürünleri belirleyerek yönetimin iyileştirilmesine odaklanır ve işletmelerin sürdürülebilir rekabet avantajı yakalamalarını sağlar.
- FTM, maliyetleri azaltmak ve müşteri katma değeri arttırmak için temel iş süreçleri ve faaliyetlerin etkinliklerini ölçer ve bunların nasıl iyileştirileceğini tanımlar.
- FTM, faaliyetler ile ilgili veri kaynağı oluşturmasının yanında işletmenin fonksiyonlarına ilişkin de önemli bilgiler sağlar.
- Genel üretim maliyetlerinin sebeplerinin anlaşılmasında şeffaflığı ve maliyetleri daha etkin şekilde kontrol etmeyi sağlar.
- Bütçeleme, sürekli iyileştirme programları, müşteri ve satıcı ilişkileri gibi konularda doğru ve zamanında maliyet bilgisi sağlar.
- İşletmelerin kalite ile ilgili maliyetlerinin ölçülmesini sağlayarak, kalite iyileştirme çabalarına destek olur .
- Mamul karlılığının ve ürün karmasının doğru belirlenmesini sağlar.

6. FAALİYET TABANLI MALİYETLEME SİSTEMİ

Ortaya çıkan ileri maliyetleme sistemleri arasında, Faaliyet Tabanlı Maliyetleme sistemi dikkati çekmiş ve kısa zamanda geniş uygulama alanı bulmuştur (Alkan, 2001:181). Bu sistem, yeni bir bakış açısı kazandırmış ve işletmelere finansal bakış açısından çok bir bütün olarak bakılması gerektiğini ortaya koymuştur.

Faaliyet Tabanlı Maliyetleme stratejik karar almada etkinliği güçlendirmek ve geleneksel muhasebe sisteminin kısıtlarını aşmak için 1980'li yıllarda geliştirilen bir bilgi sistemidir (Gupta ve Galloway, 2003:131).

Faaliyet tabanlı maliyetleme sistemi geniş bir perspektifle şöyle tanımlanabilir: “Faaliyet tabanlı maliyetleme, bir işletmeye ait faaliyetler ve mamuller ile ilgili veri tabanını oluşturan, işleyen ve onu koruyan bir bilgi sistemidir” (Turney, 1990:40). Faaliyet tabanlı maliyetleme yaklaşımı, işletme kaynaklarının, işletme faaliyetleri tarafından kullanılması ve tüketilmesi ile genel üretim maliyetlerinin oluştuğu ve söz konusu işletme faaliyetlerinin de maliyet taşıyıcıları (yarı mamul, mamul, hizmet vb.) tarafından tüketildiği esasına dayanır (Heitger, Ogan and Matulich, 1992:275). Buradan anlaşıldığı gibi, faaliyetlerle maliyetler arasında bir sebep sonuç ilişkisi vardır. Faaliyetler sebep, maliyetler de sonuçtur (Parlakkaya, 2003:74). Buna göre, bir mamul diğer mamullere nazaran genel üretim maliyetlerini oluşturan faaliyetlerden daha fazla tüketiyorsa, genel üretim maliyetlerinden de o nispette daha fazla bir pay almalıdır (Heitger, Ogan and Matulich, 1992:275).

Bu sistemi ilk olarak başlatan ve popülerite eden Cooper ve Kaplan, faaliyet tabanlı maliyet sistemini, formal bir muhasebe sisteminden çok, stratejik amaçlı bir araç olarak tanımlamaktadırlar (Cooper ve Kaplan, 1988:97). Bu yeni yöntemde amaç, geleneksel maliyetleme sistemlerine göre maliyetleri ürünlere daha doğru olarak yüklemek ve böylece yöneticilere ürün karması, fiyatlama, kaynak tahsisi ve yeni teknolojilerin değerlendirilmesi gibi, bir işletme için son derece önem taşıyan kararların alınmasında yardımcı olmaktır (Durer, Çalışkan ve Akbaş, 2009:109).

Cooper’ a göre bu yöntem, “genel üretim giderlerini; mamuller, süreçler, hizmetler ya da müşteriler gibi maliyet özneleri ile direkt olarak ilişkilendirerek yöneticilerin, mamul karışımlarına ve rekabet stratejilerine ilişkin doğru kararlar vermelerini sağlamak için kullanılmaktadır” (Cooper, 1988:46).

Yukarıda belirtilen bilgiler ışığında, FTM sisteminin temel varsayımlarını aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz (Holmen, 1995:38):

- Faaliyetlerin yapılmasıyla işletme kaynakları tüketilir,
- Ürün veya hizmetler, işletmede gerçekleştirilen faaliyetleri tüketmeleri sonucu oluşurlar,
- Harcamayı değil tüketimi ölçen bir sistemdir,
- Temel faaliyetler belirlenmeli sonra ise her bir faaliyet tarafından tüketilen kaynakların maliyetleri önce maliyet havuzlarında sonra ise ürünlerde izlenmelidir,
- Maliyet havuzları homojen bir yapıya sahiptir,
- Her bir maliyet havuzundaki genel üretim giderleri değişkendir.

İşletmelerin yeni rekabet koşullarına ilişkin faaliyetlerindeki kararsal yapıyı geliştirme ve rasyonel kaynak kullanımının sağlanması ancak maliyetlemede faaliyet tabanlı bir yaklaşımla mümkündür.

Bu bağlamda, FTM sisteminin özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Kaplan, 1992:58-59; Hacırüstemoğlu ve Şakrak, 2002:25; Coates, Mcdermott, 2002:10):

- Faaliyet tabanlı maliyetleme sisteminin en büyük özelliği, tüm ana faaliyet ve alt faaliyetlerin tanımlanması ve işletme maliyetlerinin bu faaliyetler ile ilişkilendirilmesidir. Bu sisteme göre, karlılığa ulaşmada ideal yol faaliyetlerin yönetimidir.
- Rekabet ortamında yöneticilerin stratejik kararlar verebilmeleri için karar destek sistemidir.
- İşletme faaliyetlerini kontrol ederek, verimliliğin artması ve maliyetleri en aza indirmede etkili bir yöntemdir.
- İşletme performansının ve rekabetçi gücün artırılmasında önemli bir işleve sahiptir.
- İşletme çalışmalarının değerlendirilmesinde ve değişimlerin yaratılmasında etkili bir bilgi sistemidir.

7. FAALİYET TABANLI DİREKT MALİYETLEME SİSTEMİ

Faaliyet Tabanlı Direkt Maliyetleme (FTDM) Sistemi ürün maliyetlerini standart ve bütçelenmiş maliyet verileri temelinde, değişken ve sabit ürün maliyeti olarak belirlemeye odaklanmış, maliyetleme sisteminin stratejik maliyet yönetimi aracı olmasını ön plana çıkaran ileri bir maliyetleme sistemidir. FTDM Sistemi; FTM ve Direkt Maliyetleme (DM) Sistemlerinin entegre edildiği bir ileri standart maliyetleme ve bütçeleme sistemidir. FTDM Sistemi, salt bir maliyetleme sistemi olmayıp Faaliyet Tabanlı Bütçeleme (FTB) ve Standart Maliyetleme Sistem (SMS) lerinin entegre edildiği bir sistemdir.

FTDM Sistemi; ürünler için tüketilen tüm direkt kaynakların standart ve bütçelenen maliyetlerini;

a) Faaliyet merkezleri, faaliyet üniteleri, üretim operasyonları temelinde belirleyerek, ürünlerin standart direkt değişken ve bütçelenmiş direkt sabit kaynak maliyetlerini,

b) Ürünlerin standart faaliyet tüketimleri ve bütçelenen faaliyet maliyetleri temelinde bütçelenen endirekt sabit (faaliyet) maliyetlerini belirler. Sistemin bu

temelde oluşturduğu veri tabanı çalışmamızda ele alınan ön maliyetleme ve fiyatlama simülasyonlarının yapılabilmesinin tabanını oluşturur, yapılabilmelerini olanaklı kılar.

FTDM Sistemi, FTMS gibi, maliyetlerin, maliyet unsurlarının, faaliyetlerin ve kaynakların performansını ölçen bir yaklaşım (Dierks ve Cokins, 2001:35) olmasının yanı sıra maliyet, fiyat, kar, hacim simülasyonlarının yapılabilmesine de olanak sağlamaktadır. FTDMS'nin bütçeleme ve standart maliyetleme sistemlerinin entegre edilmeleri ile oluşan bir sistem olması, Faaliyet Tabanlı Yönetime (FTY)'de olanak sağlar.

8. REKABETÇİ FİYAT BELİRLEMEDE FAALİYET TABANLI DİREKT MALİYETLEME SİSTEMİ: ÖN MALİYET ve ÖN FİYAT SİMÜLASYONU

Global veya lokal seviyede, kurulu kapasitelerin talebin üstünde olduğu, stok fazlalarının olduğu, sektördeki firmaların ortalama ticari tam maliyetlerinin altında fiyatların ortaya çıktığı yoğun rekabet ortamlarında, firmaların ön maliyet simülasyonları yapabilmeleri, onlara önemli bir rekabet avantajı sağlamaktadır.

Özellikle ürünler için alternatif üretim rutlarının, üretim ünitesi (makine, tezgah vb.), alternatif malzeme, kalite, çeşit, marka kullanımlarının söz konusu olduğu sektörlerde ön maliyet simülasyonu yapabilmelerin önemi daha da artmaktadır. Ön maliyet simülasyonu yapılarak piyasadaki fiyatlara uyum sağlayabilecek alternatif kullanımlar araştırılabilmektedir. Firmanın çok az dahi olsa kar edebileceği, başabaş seviyesini sağlayan veya en az zarar edeceği alternatifin belirlenmesi mümkün olabilmektedir. Ön maliyet simülasyonu yapabilmelerin temel şartı, uygulanan maliyetleme sisteminin oluşturduğu maliyet veri tabanının ön maliyet simülasyonuna olanak vermesidir.

FTDMS, ürün niteliklerinde ve üretim sürecinde her türlü farklılığın verisinin maliyet sistemi bünyesinde kapsandığı, objektif ölçü ve ölçümlerle standartlarının belirlendiği “**ön maliyet simülasyonu**” yapılmasına olanak sağlayacak bir veri tabanının oluşturulmasına yönelik bir sistem olarak geliştirildiği için, firmalara rekabet üstünlüğü sağlamada önemli katkılar sağlamaktadır. Tablo 1’de, ürün niteliklerinde ve üretim süreçlerinde farklı alternatiflerin söz konusu olduğu tekstil terbiye sektöründe, FTDMS'nin uygulandığı bir firmada, farklı alternatiflerden biri için oluşturulan bir ön maliyet raporu örneği görülmektedir.

Tablo 1.
Ön Maliyet Tablosu

İşletme Kodu	000143_1	Resk Kodu	64034	Özel (E)		İşletme Tarihi	23.02.2003	Maliyet Tarihi	03.07.2003		
Müşteri Adı	BEŞ	Resk Adı	MKS ROSE	Rota Kodu	HYSDM02	İşletme Hissesi	243,00	Kur Tarihi	23.02.2003		
Spesifik Kodu	000015	Kalte Kodu	0880101241F25	Kapılar/Hisseli	Pasaj	Asosyal	FOLK	Günlük Kur	1,98 - U		
Proses Kodu - Proses Adı	FBR Kodu - FBR Adı	Reçete Kodu - Versiyon	YÜZ	Süre	Sabit Maliyet	Değişken Maliyet	Toplam Maliyet				
8.0.02	Paftı Hazırlama	9H04	PKRTHAZIFLAMA	/	3	Y000525	0,92	10.221.006	32.800	10.303.906	
	Fiyat	Su	Elektrik	Hava	Lpg	Buhar	Amortisman	Balan	Bütçe		
	0	0	62.679	0	0	0	0	0	13.221.986		
4.0.03	Kumaş Ağır	5FAD2	KUMAS AĞIR MEK	/	3	Y000525	0,92	7.300.278	124.305	7.144.575	
	Fiyat	Su	Elektrik	Hava	Lpg	Buhar	Amortisman	Balan	Bütçe		
	0	0	124.305	0	0	0	0	0	7.032.270		
8.0.05	Top Çizim	5K001	DMŞ İMHALIŞI	/	3	Y000525	1,10		302.914	302.914	
	Fiyat	Su	Elektrik	Hava	Lpg	Buhar	Amortisman	Balan	Bütçe		
	0	0	302.914	0	0	0	0	0	0		
4.0.04	Tes Çizim	5FCD2	TERS ÇEVİRİM	/	3		1,80	7.199.361	1.201.753	8.421.154	
	Fiyat	Su	Elektrik	Hava	Lpg	Buhar	Amortisman	Balan	Bütçe		
	0	0	1.201.753	0	0	0	0	0	7.199.361		
8.2.04	X.Eyvana	5EM13	10.480.6FZHT	64034-08.00241	/	1	Y000525	5,22	127.580.182	138.187.758	255.877.980
	Fiyat	Su	Elektrik	Hava	Lpg	Buhar	Amortisman	Balan	Bütçe		
	32.733.627	0	24.940.028	427.096	0	0	23.184.647	0	127.580.182		
4.0.01	May Kazım	9K006	KURU KİME MEK	/	3		1,10	7.127.676	2.709.946	9.827.622	
	Fiyat	Su	Elektrik	Hava	Lpg	Buhar	Amortisman	Balan	Bütçe		
	0	0	2.709.946	0	0	0	0	0	7.127.676		
8.4.01	Satış	5K002	ENTENA CUBRUTNA	/	3		1,80	64.369.756	50.205.495	114.574.251	
	Fiyat	Su	Elektrik	Hava	Lpg	Buhar	Amortisman	Balan	Bütçe		
	0	0	38.754.837	504.694	18.905.573	0	0	0	64.369.756		
4.4.02	Pan	5K001	SANTEKS KLUFUTM	/	3		6,87	60.480.513	230.653.075	291.133.588	
	Fiyat	Su	Elektrik	Hava	Lpg	Buhar	Amortisman	Balan	Bütçe		
	0	0	197.348.507	12.517.096	28.332.995	2.154.477	0	0	60.480.513		
Bazı Maliyet		3.373.438						284.197.824	423.568.196	707.676.020	
								Müşter (E Maliyet) TL / Kg :	451.131	Toplam (E Maliyet :	
										Top. Anbaki Maliyet :	
										0	
										Sanal Toplam :	
										819.745.433	

FTDMS'nin uygulandığı firmalarda, söz konusu olabilecek her türlü alternatif için ön maliyet raporları oluşturulmakta, ön maliyet raporlarından yararlanılarak en düşük maliyetli alternatif belirlenebilmektedir. Bir sonraki aşamada, yöneticiler, en düşük fiyatlı alternatifin ön maliyet raporundaki verilerini kullanarak, farklı fiyatlama yöntemleri temelinde “ön fiyat simülasyonu” yaparak, rekabet üstünlüğü sağlayacak fiyatlar belirleme olanağını elde etmektedirler. Bu çalışmada örnek alınan firmada, kumaş üzerinde yapılacak prosesler için kullanılacak farklı kalitedeki malzemeler, farklı üretim üniteleri ve yapılabilecek farklı üretim adımları için oluşturulan ön maliyet raporları içinde, toplam maliyeti en az olan rapordaki veriler esas alınarak, ön fiyat simülasyonunun nasıl yapıldığı,

a) Başabaş Satış Seviyesi-Tam Ticari Maliyet Temelinde Fiyatlama (TTMTF),

b) Düşük Kar Temelli Fiyatlama (DKTF),

c) Katkı Payı Temelli Fiyatlama (KPTF)

yöntemleri temelinde; ön fiyatların nasıl belirlendiği rakamsal bir örnekle açıklanacak, yöntemlerin rekabet üstünlüğü sağlamadaki etkinlikleri tartışılacaktır.

Tablo 2.
Rekabetçi Fiyat Belirleme Yöntemleri

	Birim Ticari Değişken Maliyet (TL/Kg)	Birim Ticari Sabit Maliyet (TL/Kg)	Başabaş Satış Seviyesinde Fiyat= Tam Ticari Maliyet Temelinde Fiyat (TL/Kg)	Kar Payı (% 10)	Düşük Kar Temelli Fiyat (TL/Kg)	Sektördeki En Düşük Fiyatlar Karşısında Hedeflenen Maksimum Katkı Payı (TL/Kg)	Katkı Payı Temelli Fiyat (TL/Kg)
Pamuk Boyama	0,585	1,24	1,825	0,1825	2,0075	1,165	1,750
Santeks	0,207	0,47	0,677	0,0677	0,7447	0,391	0,598
Ram	0,95	1,20	2,15	0,215	2,365	1,04	1,990

a) Başabaş Satış Seviyesi-Tam Ticari Maliyet Temelinde Fiyatlama (TTMTF)

Tablo 2’de oluşturulan rekabetçi fiyatlardan, Birim Ticari Değişken ve Sabit Maliyetin toplanması ile bulunan Tam Ticari Maliyet Temelinde bulunan fiyat, Başabaş Satış Seviyesinde Fiyat olduğundan başabaş satış seviyesi aşılmadıkça doğrudan kar oluşturan bir fiyat değildir. Buradan anlaşılabilceği gibi, “başabaş noktasında toplam katkı payı toplam sabit maliyeti tümüyle karşılamakta; ancak henüz kara herhangi bir katkıda bulunmamaktadır” (Büyükmirza, 2007:419). TTMTF, ancak içinde kar payı olan fiyatlar karşısında zarar etmeden rekabet üstünlüğü sağlama olanağı vermekle birlikte, tam ticari maliyetin altındaki fiyatlar karşısında işletmenin rekabet gücünü sınırlamaktadır.

b) Düşük Kar Temelli Fiyatlama (DKTF)

Yüksek hacimli satışlarda yoğun rekabetin yaşanmasına karşın düşük hacimli satışlarda rekabetin daha az olması durumunda düşük kar paylı fiyatlar vermek mümkün olabilmektedir. Düşük kar temelli fiyatların yalnızca o satış miktarı için kar sağlayan fiyatlar olduğunun, yüksek hacimli satışlarda maliyet seviyesi ve altında fiyatların söz konusu olması durumlarında, düşük kar paylı fiyatlarda ısrar edilmesinin sürdürülemez bir fiyatlama stratejisi olduğunun bilinmesi gerekmektedir.

c) Katkı Payı Temelli Fiyatlama (KPTF)

Yöneticilerin rekabetçi fiyatlara uyum sağlamayan fiyatlama stratejilerinde ısrar etmeleri işletmelerde aylak kapasitelerin ortaya çıkmasına, sabit maliyetlerin büyük kısmının karşılanamamasına ve önemli tutarda dönem zararlarına neden olmaktadır.

Gerek düşük ve gerekse yüksek hacimli satışlarda fiyatların işletmenin tam ticari maliyetinin altında olduğu yoğun rekabet ortamlarında işletmelerin birinci stratejik önceliği, toplam katkı paylarını maksimize etmek suretiyle öncelikle işletmenin sabit maliyetlerinin önemli bir kısmını karşılayarak dönem zararlarını minimize etmek, ikinci stratejik önceliği ise, rekabetçi fiyatlarla hedeflenen satış artışlarına ulaşarak başabaş satış ve kar getiren satış seviyelerine ulaşmak olmalıdır. Çok yoğun rekabet ortamlarında işletmelerin bu stratejilerini gerçekleştirebilmeleri Katkı Payı Temelli Fiyatlama Yöntemi ile mümkün olabilmektedir. -

Ancak bu yöntem, kapasite kullanım seviyesinin düşüş trendine girdiği dönemlerde kısa dönemli fiyat promosyonları şeklinde uygulanması, kapasite kullanım seviyesinin artış trendine girdiği dönemlerde dikkatle uygulanması gereken bir fiyatlama yöntemidir. Yöntemin uygulandığı dönemlerde temel müşteriler için de uygulanması, ancak uygulamanın süreklilik kazanmamasına çok dikkat edilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde firmalar önemli kar ve müşteri kayıpları ile karşı karşıya kalabilmektedirler.

Tablo 3.
Sektördeki Rekabetçi Fiyatların İşletmenin TTMTE, TTM ve KPTF İle Karşılaştırılması

	% 10 Karlı TTMTF (TL/Kg)	Sıfır Kar (Başabaş) Seviyesindeki Fiyat= Tam Ticari Maliyet Temelinde Fiyat (TTM) (TL/Kg)	Sektörde Yüksek Hacimli Siparişlerde Müşterilere Teklif Edilen Dış ve İç Pazar Fiyatları (TL/Kg)	TTMTF Göre Fark (TL/Kg)	En Düşük Rekabet Fiyatının TTMTF Altında Kalma Oranı	Tam Ticari Maliyete Göre Fark (TL/Kg)	En Düşük Rekabet Fiyatının Tam Ticari Maliyetin Altında Kalma Oranı	Sektördeki Rekabetçi Fiyatların Katkı Payı Temelli Fiyatın Altında Kalma Oranı
Pamuk Boyama	2,0075	1,825	1,750-1,800	- 0,258	%13	- 0,075	%4	%0-%3
Santeks	0,7447	0,677	0,598-0,610	- 0,147	%20	- 0,079	%11	% 0 -% 2
Ram	2,365	2,15	1,990-2,050	- 0,375	%16	- 0,160	%7	% 0-% 3

Tablo 3'te, Katkı Payı Temelli Fiyatlama Yönteminin diğer rekabetçi fiyatlama yöntemlerine olan üstünlüğü rakamsal olarak gösterilmektedir.

Tablo 4.
Katkı Payı Temelli Rekabetçi Fiyat Stratejisi Uygulandığında Sabit Maliyetlerin Ne Ölçüde Karşılanaçağının Analiz Edilmesi

Ürünler	En Düşük Rekabet Fiyatı Seviyesinde Hedeflenen Katkı Payı Temelinde Belirlenen Katkı Payı Temelli Fiyat (TL/Kg)	Ortalama Fiili Satış Miktarı (Kg/Ay)	Toplam Satış Tutarı (TL/Ay)	Toplam Değişken Maliyet (TL/Ay)	Toplam Katkı Payı (TL/Ay)	Bütçelenen Toplam Sabit Maliyet (TL/Ay)	Katkı Payı Temelli Fiyat ile Sağlanacak Toplam Katkı Payının Sabit Maliyeti Karşılama Oranı
Pamuk Boyama	1,750	308.000	539000	180180	358820	381920	0,94
Santeks	0,598	299.000	178802	61893	116909	140530	0,83
Ram	1,990	339.250	675107,5	322287,5	352820	407100	0,87
TOPLAM			1392909,5	564360,5	828549	929.550	0,89

Tablo 4'te KPTF yöntemiyle ürün fiyatlarının pazardaki en düşük fiyatlar seviyesinde belirlenmesi durumunda işletmenin geçmiş dönemlerdeki ortalama satış seviyesini muhafaza etmesi mümkün olacağı varsayımından hareketle, bir dönemdeki toplam sabit maliyetin önemli bir kısmının karşılanabildiği rakamsal olarak açıklanmaktadır.

Tablo 5.
Katkı Payı Temelli Rekabetçi Fiyat Stratejisi Uygulandığında Başabaş Satış Miktarlarının ve Hedeflenen Satış Artışlarının Belirlenmesi

Ürünler	Ortalama Fiili Satış Miktarı (Kg/Ay)	Bütçelenen Toplam Sabit Maliyet (TL/Ay)	Hedeflenen Birim Katkı Payı (TL/Kg)	Başabaş Satış Miktarı (Kg/Ay)	İskontolu Fiyattan Hedeflenen Aylık Satış Artış Miktarı (Kg/Ay)	Hedeflenen Satış Artış Oranı
Pamuk Boyama	308.000	381920	1,165	327.828	19.828,326	0,064
Santeks	299.000	140530	0,391	359.412	60.411,765	0,202
Ram	339.250	407100	1,04	391.442	52.192,308	0,154
TOPLAM		929.550				

Tablo 5'te KPT Fiyat uygulanması durumunda ürünler itibarı ile başabaş satış miktarları belirlenmekte ve ürünlerin ortalama satış miktarları ile başabaş satış miktarları karşılaştırılarak her bir ürün itibarıyla kara geçiş seviyesi için hedeflenecek satış artış miktarı belirlenmektedir.

9. SONUÇ

Yoğun rekabet ortamlarında yanlış fiyatlama yöntemleri işletmelerin çok önemli kayıplara uğramasına neden olmaktadır. Çok yoğun rekabet ortamlarında işletmelerin birinci stratejik önceliği; pazar paylarını kaybetmeden toplam katkı paylarını maksimize ederek, sabit maliyetlerinin önemli bir kısmını karşılayıp zararlarını minimize etmek olmalıdır. Firma yönetimlerinin yoğun rekabet dönemlerinde doğrudan fiyat içine kar payı koyarak değil; rekabetçi fiyatlarla satış artışları sağlayarak, başabaş satış seviyelerini aşmak suretiyle kar elde edebileceklerini çok iyi bilmeleri gerekmektedir.

Firmaların yoğun rekabet ortamlarında, söz konusu stratejik hedeflerine ulaşabilmelerinin temel şartı, ürünlerin standart değişken ve sabit maliyetlerini; doğru yöntem ve ölçülerle ve en önemlisi, ön maliyet ve fiyat simülasyonlarına olanak verecek bir maliyet veri tabanı oluşturacak şekilde belirleyen ileri bir maliyetleme sistemine sahip olmalarıdır.

FTDMS'nin amacı, ürünlerin kaynak ve faaliyet tüketimlerini, faaliyet merkezleri, ana ve alt faaliyetler, üretim üniteleri, yapılan üretim operasyonları temelinde ürünlerin standart değişken ve sabit maliyetlerini saptamaya yönelik olarak belirleyerek; firma sahip ve yöneticilerinin, maliyet, fiyat, kar ve hacim simülasyonları yapmalarına, rekabet üstünlüğü sağlayacak fiyat ve satış politikaları geliştirmelerine olanak sağlayacak çok kapsamlı bir veri tabanı sağlamaktadır.

Özetlenecek olursa, yoğun rekabet dönemlerinde firmaların rekabet üstünlüğü sağlayabilmeleri için;

- Ürün maliyetlerini değişken ve sabit ürün maliyeti olarak doğru yöntem ve ölçülerle standart maliyet seviyesinde belirlemeleri,
- Ürün katkı paylarını, müşteri-ürün temelinde saptamaları,
- Başabaş satış miktarlarını ürünler itibarı ile bulabilmeleri,
- Kar/zararı ürünler itibarı ile belirlemeleri,
- Etkin maliyet ve verimlilik kontrolü yapabilmeleri,
- Hızlı ve doğru bir şekilde fiyat verebilmeleri gerekmektedir.

İşletmelerin bu rekabet avantajlarına sahip olabilmesi, ürün maliyetlerinin;

- Değişken ve sabit ürün maliyeti olarak,
- Ticari maliyet seviyesinde,
- Doğru maliyetleme yöntemleri kullanılarak,
- Doğru objektif ölçü ve ölçümleme metotları kullanılarak belirlenmesine bağlıdır.

Doğru maliyet bilgisi, fiyatlama ve üretimde daha doğru kararlar alınmasıyla birlikte; küresel rekabet ortamında, rekabet avantajı geliştirilebilir, stratejik amaçlara ulaşılabilir ve performans iyileştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Akgün, M. (2004b). Standart Maliyetlemede Faaliyet Tabanlı Sapma Analizleri. *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı: 66, Yıl:14, Ocak-Şubat-Mart, 96-109.
- Alkan, H. (2001). İşletme Başarısında Maliyet Yönetiminin Rolü ve Maliyet Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar, *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Seri: A, Sayı: 2, 177-192.
- Alkan, A.T. (2005). Faaliyet Tabanlı Maliyet Sistemi Ve Bir Uygulama. *Selçuk Üniv. Sos.Bil.Ens.Dergisi*, Sayı:13, 39-56.
- Brimson, J. A. (1991). *Activity Accounting: An Activity Based Costing Approach*. USA: John Wiley&Sons Inc.
- Büyükmirza, K. (2007). *Maliyet Ve Yönetim Muhasebesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Coates, T. and Mcdermott (2002). An Exploratory Analysis Of New Competencies: A Resource Based View Perspective; *Journal Of Operations Management*. November.
- Cooper, R. and Kaplan, R.S. (1988). Measure Cost Right:Make The Right Decisions. *Harvard Business Review*. September-October, Vol:66, No:5, 96-103.
- Cooper, R. (1988). The Rise of Activity-Based Costing-Part One:What is an Activity-Based Cost System?. *Journal of Cost Management*, Summer, Vol:2, No:2, 45-54.
- Dierks, P.A. and Cokins, G. (2001). The CAM-I Glossary of Activity-Based Management. Version 3.0. *Journal of Cost Management*. January/February, Volume:15, Number:1, 35.
- Durer, S., Çalışkan, A. Ö. ve Akbaş, H. E. (2009). Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerde Faaliyet Tabanlı Maliyetleme. *Maliye Finans Yazıları*, Yıl:23, Sayı:84.
- Erden, S. A. (2004). *Stratejik Maliyet Yönetimi*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Gupta, M. and Galloway K. (2003). Activity-Based Costing/Management and Its Implications For Operations Management. *Technovation*, Vol: 23, No:2, 131-138.
- Hacırستمoğlu, R. ve Şakrak, M. (2002). *Maliyet Muhasebesinde Güncel Yaklaşımlar*, İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Haftacı, V. (2010). *Yönetim Muhasebesi*. Kocaeli: Umuttepe Kitabevi.
- Heitger, L., Ogan, P. and Matulich, S. (1992). *Cost Accounting*, Cincinnati Ohio: South-Western Publishing Co.
- Holmen, J. S. (1995). ABC vs. TOC: Its a Matter of Time. *Management Accounting*, January, 37-40.
- Kaplan, R. S. (1992). In Defense of Activity-Based Management. *Management Accounting*, Vol:74, No:5, November, 58-63.
- Kaplan, R. S. (1990). The Evolution of Management Accounting. *The Accounting Review*, Cilt: LIX(3), 390.

- Karacan, S. (2000). Genel Üretim Maliyetlerinin Dağıtımında Yeni Bir Yaklaşım: Faaliyet Tabanlı Maliyetleme. *Kocaeli Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:1, 25-37.
- Köse, T. (2005b). Faaliyete Dayalı Maliyetleme ve Kısıtlar Teorisinin Bütünleştirilmesi. *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, Sayı:14, Ocak, 127-148.
- Otlu, F. ve Demir, Ö. (2005). Stratejik Karar Verme Açısından Maliyet Sistemleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (1), 155-170.
- Otlu, F. ve Çukacı, Y. C. (2006). Genel İmalat Maliyetlerinin Dağıtımında Faaliyet Esasına Dayalı Maliyetleme Sistemi ve Çevresel Maliyetlerin Değerlendirilmesi. *İnönü Üniv., İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt:20, Sayı:1, Nisan, 393-410.
- Özcan, M., Yücel, R. ve Çetin, T. (2003). Mamul ve Hizmet Maliyetlerinin Saptanmasında Faaliyet Tabanlı Maliyet Yönteminin Kullanımı. *Mevzuat Dergisi*, Yıl:6, Sayı:67, Temmuz, www.mevzuatdergisi.com/2003/07a/05.html
- Özer, G. (2001). Ürün Geliştirme Süreçlerinde Faaliyete Dayalı Tekniklerin Kullanımı. *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, Yıl:2, Sayı:5, Ekim, 79-97.
- Pazarçeviren, S.Y. (2006). Dinlence İşletmelerinde Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Modeli Önerisi. *Marmara Üniversitesi Muhasebe-Finansman Araştırma ve Uygulama Dergisi*, 6 (15), Yıl 15, Nisan, 52-53.
- Parlakkaya, R. (2003). Maliyet ve Performans Yönetim Aracı Olarak Tümlşik Faaliyet Tabanlı Maliyetleme ve Ekonomik Katma Değer Sistemi. *Afyon Kocatepe Üniv.,İ.İ.B.F.Dergisi*, 5 (2), 75-91.
- Saygılı, T. (2007). Yönetimsel Kararlar Açısından Geleneksel ve Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Yaklaşımları. *E-Akademi Hukuk-Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*, Sayı 60, Şubat, 3.
- Şakrak, M. (1997). *Maliyet Yönetimi- Maliyet ve Yönetim Muhasebesinde Yeni Yaklaşımlar*. (1. Basım). İstanbul: Yasa Yayıncılık.
- Titiz, İ. ve Çetin, C. (2000). Karar Almada Geleneksel Maliyet Yönetimi Yaklaşımında Yaşanan Gelişmeler ve Stratejik Maliyet Yönetimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 5 (2), 121-138.
- Johnson H.T. and Kaplan R. (1987). *Relevance Lost-The Rice and Fall of Management Accounting*. Boston: Harvard Business School Press.
- Turney, P.B.B. (1990a). What Is The Scope of Activity-Based Costing?. *Journal of Cost Management for Manufacturing Industry*. Vol:3, Winter, 40-42.
- Ülker, Y. (2005). Faaliyet Tabanlı Maliyetleme ile Ön Maliyetleme Simulasyonu ve Bir Uygulama. *Mali Çözüm*, Sayı:70, 220.
- Yükçü, S. ve Şafak, İ. (1996). Genel Üretim Giderlerinin Mamullere Yüklenmesinde Yeni Bir Yaklaşım: Faaliyet Hacmi Maliyetlendirmesi. *D.E.Ü., İ.İ.B.F. Dergisi*. 11 (2), 16

İZMİR'DE FAALİYET GÖSTEREN HEMŞEHİRİ DERNEKLERİNİN ŞEHİR KİMLİĞİNE ETKİLERİ

Rasim AKPINAR^[*]

ÖZET

Çalışmanın Temelleri: Bu çalışmanın temeli hem hemşehri dernekleri hem de kentleşme yazınına dayanmaktadır.

Çalışmanın Amacı: Ülkemizde sivil toplumun büyük bir oranını dernekler oluşturur. Dernekler arasında da hemşehri dernekleri hatırı sayılır bir orana sahiptir. Hemşehri derneklerinin kentleşme sürecine hem olumlu hem de olumsuz etkileri bulunmaktadır. İzmir şehri göç alan şehirlerimizin başında gelmektedir. İzmir'de faaliyet gösteren derneklerin büyük bir çoğunluğu hemşehri dernekleridir. İzmir'e sonradan göç edenlerin aralarında kurdukları dayanışmaya temel teşkil eden hemşerilik ağ ilişkilerinin, bir ara/tampon kurum olarak, şehre entegrasyon yolunda önemli işlev gördüğü söylenebilir.

Veri Kaynakları: Çalışmanın veri kaynakları, kentleşme ve hemşehri dernekleri kavramlarını temel alan çalışmalardır.

Tartışma ve Sonuç: Araştırmanın bulguları İzmir il merkezinde faaliyet gösteren hemşehri derneklerinin yönetici ve üyeleridir. Örnekleme için, Rumeli'den göç yoluyla İzmir'e gelen Balkan göçmenleri, Erzurumlular, Konyalılar, Diyarbakırlılar ve Mardinlilerin oluşturduğu hemşehri dernekleri seçilmiş ve toplam 143 dernek üyesiyle anket çalışması yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kentleşme, sivil toplum, hemşehri dernekleri.

^[*] Dr., Türkiye Cumhuriyeti Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, İzmir İl Müdürlüğü

Effects On The City Identity Of The Fellow Citizen Associations Operating In Izmir

ABSTRACT

Bases of the Study: This study is based on the literatures both fellow citizen associations and urbanization.

Purposes of the Study: Associations (dernekler) creates a large proportion of civil society associations in our country. Fellow Citizen associations (hemşeri dernekleri) also have a considerable proportion of Associations. Fellow associations in the process of urbanization has both positive and negative effects. Migrated to the city of Izmir is one of the cities. Fellow Citizen Associations of associations operating in Izmir, a large majority. Solidarity among those who migrated later formed the basis of Izmir, the relationship between citizenship network, a buffer institution, the city sees the integration path can be said that an important function.

Data Resources: The data resources of the study are the research studies conducted on the fellow citizen associations and urbanization.

Discussion and Conclusion: Fellow Citizen Associations operating in the findings of the research managers and members of the city center of Izmir. For the sample, Rumeli Balkan immigrants, Erzurum, Konyalılar, Diyarbakır and Mardin associations fellow citizen of the total 143 elected members of the survey was conducted in association.

Key Words: urbanization, civil society, fellow citizen associations.

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Sivil Toplum

Sivil toplum kavramının sözlük anlamı “devlet kurumları içinde yer almayan ve devlet siyaseti gütmek üzere programlanmayan her türlü gönüllü kuruluş dernek, vakıf veya birliktir” (Doğan, 2001:1187). “Sivil toplum” terimi, “şehir adabını” içerir yani “sivil toplumdaki “sivilin” kökü, şehir hayatının beraberinde getirdiği hakları ve yükümlülükleri de ifade etmektedir. Sivil toplum teriminde dikkati çeken nokta; devlet denetiminin ve baskısının ulaşmadığı veya belirleyici olmadığı toplumsal etkinlikler olmasıdır. Sivil toplum kavramında “sivil” terimi “medenilik / uygarlık” anlamına gelir. Sivil terimi kent yasamı içinde bir anlam kazanır. Sivil toplumun kavramsal kökü medeniliğin şehir yaşamının getirdiği davranış tarzlarını yurttaş hak ve yükümlülüklerini ifade eder(Mardin,1999:9). Çağdaş anlamı ile sivil toplum “kendi kendine oluşmuş, kendi desteğini kendi varlığından alan, devletten özerk, gönüllü, bir hukukî düzen ya da kurallar kümesine bağlı toplumsal hayatın organize bir alanını” ifade etmektedir (Wood, 1990: 62).

Sarıbay ise; gönüllü, kendi kendini oluşturan, kendi desteklerine sahip, devletten özerk, özel alan ile devlet arasında aracı niteliğinde örgütlü bir sosyal yapılanmayı (Sarıbay,1998:90) sivil toplum olarak tanımlamaktadır. Sivil toplum kavramı bazılarınca zannedildiği gibi askeri toplumun karşıtı olmadığı gibi (Yılmaz, 1997:86) bütün topluma karşılık gelmek üzere de kullanılmaz.

Batı literatüründe ise “Sivil Toplum Örgütleri” (*Civil Society Organizations-CSOs*), “Hükümet-Dışı Örgütler” (*Non-Governmental Organizations-NGOs*), uluslararası faaliyet gösteren “Uluslararası Hükümet- Dışı Örgütler” (*International Non-Governmental Organizations-INGOs*), toplumsal hareketler (*Social Movements-SMOs*), uluslararası çalışan “Uluslararası Toplumsal Hareketler” (*International Social Movements-TSMOs*) gibi değişik adlandırmaların olduğu görülmektedir (Foster, 2001).

“Sivil”, genelde devlet iktidarının dışında kalan alandır(Alkan, 2003:5). Tanımlardan da anlaşılacağı üzere, sivil toplum birbirine eklenmiş örgütlü toplumsal kesimleri ifade etmektedir. Ülkemizde sivil toplumun büyük bir oranını dernekler oluşturur. Hukukumuzda dernekler konusu hem Medeni Kanun’un genel hükümleri ile hem de özel bir kanun olan 5253 sayılı Dernekler Kanunu ile düzenlenmiştir. Medeni Kanunda tanımlanmayan dernekler, Dernekler Kanunu’nda; “... kazanç paylaşma dışında, kanunlarla yasaklanmamış belirli ve ortak bir amacı

gerçekleştirmek üzere, en az yedi gerçek veya tüzel kişinin, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmeleri suretiyle oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kişi toplulukları” olarak tanımlanmıştır.

1.2. Kentleşme

Ruşen Keles ise kentleşmeyi, “sanayi ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında, artan oranda örgütlenme, is bölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi” (Keleş, Yavuz, 1989:257) süreci olarak tanımlamaktadır. Bir başka yazar; (Suher, 1995:10) “Mekanda bir yerleşme, bir nüfus toplanması ve nüfus yoğunluğu, yerel örgütlenme, sosyal tabakalaşma, kurumlaşma, üretimde farklılaşma, uzmanlaşma, yeni bir yerleşme biçimlenmesi, sosyal, ekonomik ve kültürel değişime yol açan bir nüfus toplanması süreci”ni kentleşme olarak tanımlamaktadır.

Göç, coğrafi mekan değiştirme sürecinin, sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi boyutlarıyla da toplum yapısını değiştiren nüfus hareketleridir (Özer, 2004:11). Göçe yol açan faktörler itici ve çekici olmak üzere ikiye ayrılarak ele alınmaktadır (Atalay, 1983:73). Ancak, Keles, bu iki faktöre “iletici güçler”i de eklemektedir (Keleş, Yavuz, 1989:257). Kişilerin göç etmelerinde etkin olan “itici faktörler” olarak, sanayileşme ve tarımdaki hızlı makineleşme, kırsal alanda toprak - nüfus dengesinin bozulması, toprak mülkiyetinde kutuplaşma gibi nedenler (Özer, 2004:24) sayılabilir. Kırsal alanlardan kentlere göç edenler, eski davranış ve alışkanlıklarını, örf ve adetlerini “köylerinde” bırakmayıp beraberlerinde getirmişlerdir. Kente yeni gelenlerin beraberlerinde getirdikleri kültürleri şehirde bir değişim içerisine girmiştir. Bu değişim sürecinde şehre göç edenlerin bir kısmı şehirle bütünleşip kentlileşerek eski alışkanlıklarını terk etmeye başlamışsa da, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bir çoğunda, şehre gelenlerin büyük bir kısmı şehirde ayrı gruplar oluşturmuştur. Bu gruplaşmalar ise göç edenlerin kentlileşmesinde geciktirici rol oynamaya başlamıştır (Türkkahraman, 2003:52). Kentle bütünleşme sorununun yansımaları, kente göçerek köylü yaşam tarzından ayrılan bireyin kente de uyum sağlayamayarak (köylü ve kentlinin dışında) üçüncü bir kategoriye oluşturması biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu durum bir anlamda “kültürel gecekonduculuğu” doğurmuştur (Özer, 2004:11).

1.3. Hemşehri Dernekleri

Hemşehri, genellikle aynı köyden, aynı ilçeden, aynı vilayetten, aynı bölgeden hatta kimi zaman aynı ülkeden insanları tanımlamak için kullanılan bir kelimedir. Hemşehri kelimesinin memleketi aynı yer olan insanları tanımladığı söylenebilir. Memleket ise, insanın doğup büyüdüğü yer ve ikliminde kök saldıği bölgedir. Dolayısıyla hemşehri kavramı memleketten uzakta olmakla, yani göçle yakından bağlantılı bir terimdir(Kurtoğlu, 2004:147).

Hukuk düzenimizde ise hemşehri kelimesi, 1580 sayılı Belediye Kanununun Hemşehri Hukuku başlığı altında düzenlenen maddesinde, “*Her Türk, nüfus kütüğüne yerli olarak yazıldığı beldenin hemşehrisidir*” şeklinde bir tanımlanmıştır. Ancak yeni Belediye Kanunu bu tanımlamayı değiştirerek “*Herkes ikamet ettiği beldenin hemşehrisidir*” şeklinde bir tanımlama yapmıştır.

Hemşehrilığın ortaya çıkışında sosyal, kültürel, ekonomik bir çok sebep etkili olmuş olmakla birlikte, bunların tümünü belirleyen ana semsiye kavram “güven ihtiyacı”dır. Göçmen kişinin en büyük sorunu, göç ederek yerleştiği kentte, her alanda bir güven ihtiyacı ile karşı karşıya kalmasıdır(Tekşen,2003: 69). Kentin insanı yalnızlaştıran, sorunlarla yüz yüze bırakan niteliğinin yarattığı problemlerin en aza indirilmesi için geleneksel dayanışma motifiyle (Kaya, 2004:158) hareket eden göçmen kişi, daha önceki hayatındaki dayanışma ve yardımlaşmayı bulabileceği bir ilişki olarak hemşehrilik bağına tutunmaktadır. Geldikleri yerlerde yüz yüze ilişkiler içinde olan kişiler, bu tür ilksileri kentte, modern kent tanımı gereği bireyselleşen bir toplumda, doğal olarak bulamayacaklardır. Bu tür ilişki türünü ancak aynı kökten geldiği hemşehri grupları içinde bulacaktır. Bu durum onlara en azından “kente alışana kadar” güvenli bir alan sağlayacaktır(Tekşen, 2003:69).

2009 Şubat itibariyle Türkiye genelinde faaliyetine devam eden 80.642 adet, fesih olan 123.544 adet olmak üzere toplam 204.186 adet derneğin kaydı yer almaktadır. Ayrıca Türkiye’de “hemşehri” kategorisinde sınıflanmış 8.360 adet dernek faaliyet göstermektedir. Bu derneklerin yarısına yakını İstanbul ilinde bulunmaktadır. Aslında toplumsal bütünleşme ve işbirliğine yönelik eğitimlerle kentlilik bilinci kısmında tartışılan katılımcılığın sağlanabileceği kanaatindeyiz. Hemşehri ve yabancı derneklerinin kuşkusuz kent hayatına sosyo-ekonomik ve kültüre olumlu katkıları da bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle toplumsal sermayeyi zenginleştirmektedirler (Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 2009;28-31).

Kıray'a (1964:5) göre, geçiş halindeki toplumsal yapılarda, kırdan gelenlerin kent ortamına uyum sağlamalarını, kentle bütünleşmelerini sağlayan mekanizmalar hemen kurulamamaktadır. Kırsal değerler kent ortamında fonksiyon dışı kalırken, kentteki hakim değer ve tavırlar hemen edinilememekte, kentsel kurumlarla ilişkiler sağlıklı bir şekilde sürdürülememektedir. Kırsallıkla kentsellik arasında gidip gelen, kırsallığı taşımakla birlikte hayata aksettirme imkanı bulamayan yeni kentliler kent ortamında bir bocalama süreci yasarlar. Bu boşluğu kent ortamında bazı "ara kurumlar" doldurur. Erder'in de ifade ettiği gibi, örgütlenmemiş toplumlar gerçekte, kentsel beklentileri karşılamak için aracı kurumlara ihtiyaç duyarlar. Köylerdeki toplumsal örgütlenme, çoklukla, yardımlaşmacı esaslara dayanır. Kent göçmenleri, kırsal geçmişlerindeki kültürel arketipleri kentsel ortamda da sürdürmek isterler. Bu ise, daha çok kentlerdeki uygun mekanlar ve kurumlar (örn. gecekondü bölgelerindeki dernekler, camiler, vakıflar, kahveler vs.) yoluyla olur (1996: 244-249). Tampon kurum, ileri bir kentsel/örgütsel aşamada görülmeyen, ancak geçiş sürecinde yeni kentlilerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere ortaya çıkan ara mekanizmalardır (Kıray, 1964:7). Hemşerilik ilişkisi gurbet olarak nitelendirilen, göçün olduğu ve yoğunlaştığı yerlerde önemlidir ve kurumlaşmaktadır. Hemşeri dernekleri, hemşeriler arası dayanışmaya dayanan, hemşerilerin çıkarlarını koruyan ve geldikleri bölgelerdeki bağlara dayanan ve bu bağlar aracılığıyla bir çevre, zaman zaman da davranış biçimi oluşturan ilişkiler bütünüdür (Narı, 1999:31).

Kentleşme ile ilgili yapılan çalışmalar da, kente yeni gelen bireyin cemaat ilişkilerinin devamını sağlamak için, kentte hemşeri ve akraba topluluklarıyla bir araya geldiği görülmüştür. Hemşeri dernekleri geleneksel toplumun özelliklerinin devamını sağlama işlevine sahiptir. Hemşeri dernekleri kırdan kente gelenlerin is bulma barınma ve kent yaşamına uymak için, karşılıklı yapılan yardımlar yeni gelenin kentle ilişkisinde örgütlü kamu hizmetlerinin ya da bireyin yetersiz kaldığı durumlarda onların işleri akraba ya da komşu grupları tarafından yüklenilmektedir (Yeşiltuna, 1997:441). Hemşeri ilişkileri özellikle kentte ilk yerleşme yerinin seçilmesinde, hemşerilerle birlikte bulunma isteğinde etkili olmaktadır. Kentte yer seçimi kentlileşme yolundaki ilk adımdır. Kente göç edenler, kentte daha önce yerleşmiş olan akraba ve hemşerilerinin oturduğu semtleri tercih etmektedir. Böylece kentlileşme sürecinde ilk değişimleri kendi hemşerilerinden gördüklerini taklit ederek ve onların yardımıyla gerçekleştirirler (Sencer, 1979:306).

Günümüzde kentin büyüklüğü arttıkça oluşan metropol yapısı, “doğal bağlar”ı kıramadığı gibi, onların yeniden kurulmasına yol açmış; dahası geleneksel toplumun cemaat bağlarının duygusal-dayanımcı yanını, yeniden kentlerdeki günlük hayatın dinamosu yapmıştır (Sarıbay, 2002:39).

Kentleşmenin çok hızlı olduğu bir dönemde, kente uyum sorunuyla karşılaşan kişiler, kentte geldikleri yerlere göre isim alan hemşehri grupları oluşturmaktadırlar. Bunlar çoğu kez dernekler halinde örgütlenirler. Bu örgütlenmeler genellikle kültürel kimliklerin korunması gibi bir görüntü içinde sunulsa da bu bakımdan ciddi bir talepleri yoktur. Temelde kente gelenlerin kente uyumunda birbirinden destek talebinde bulunmasını kolaylaştıran bir gruplaşmadır. Bu nedenle hemşehri dernekleri bir himayecilik sistemi oluşturmaya dönüktür (Tekeli, 2002:23). Kente göçen bireyin ekonomik, siyasal, kültürel örgütlere ve etkinliklere katılımı ve etkinliklerle ilgili kent imkanlarına erişebilmesi bireyin yeni sosyal kimliğini oluşturacak, öte yandan yeniden uyum sürecini kolaylaştıracaktır (Erkut, 1995:63). Çeşitli şekillerde varlığını koruyan hemşehri kümelenmeleri ve örgütleri bireyin kente uyumunu sağlayan “tampon kurum” görevini üstlenmektedirler.

Hemşehrilik ilişkileri, kente gelenlerin bir is ve barınak bulmalarına destek olduğu gibi, aynı zamanda göç etmiş nüfusun kendisini şehirden ve göç ettiği köyden ayırmasına yarayan bir kimlik, şehre uyum için bir araç ve güven sağlayıcı bir mekanizma olarak da görülür (Ayata, 1991: 99). Böylelikle, hemşehrilik, kent yaşamı içinde kaybolan bir kimlik olmaktan çok, kentsel yaşamda ötekilerle ilişkiler arttıkça gelişen ve korunan bir ilişki biçimidir. Hemşehri ilişkilerinin diğer bir özelliği de hızlı toplumsal değişme dönemlerinde görülen bir uyum mekanizması olarak ara kurum ya da tampon kurum işlevi görmesidir. Toplum sürekli bir denge halindedir. Bu durum değişim zamanlarında da devam eder. Ancak değişim hızlı yaşandığı dönemlerde bu dengenin kurulması kolay olmamaktadır. Toplumun daha hızlı değişen unsurlarıyla daha yavaş değişen unsurları arasında oluşan boşluklar, değişim süreci içerisinde var olan bir takım kurumlar tarafın doldurulur. Bu kurumlar yeni kurumlar olabileceği gibi eski kurumların devamı da olabilir. Kentler de kurulan hemşehri dernekleri de göç yoluyla kırdan gelenlerin kentte uyumunu sağlama sürecinde tampon kurum olarak işlevsel bir yapıya sahiptir. Bunun yanında hemşehri birlikleri bir yandan kentsel yasama etkin katılımı ve bazı alanlarda söz sahibi olma işlevine de sahiptir (Bal, 1997:431).

Hemşehrilik, kent ortamında farklı ilişki dizgeleri etrafında kendisini üretir ve aynı kategoriyi paylaşanlar için yakınlaştırıcı bir fonksiyon görür. Nitekim,

hemşerilik konsepti, birliktelik kurma, ortak iş yapma, yardımlaşma, dayanışma içinde olma vs. gibi enformel destek ağları vasıtasıyla kente adapte olmaya destek verir. Hemşerilik ilişkilerinin kentte formal ve enformel mekanları vardır. Hemşericiliğin formal mekanları derneklerdir. Buralarda, bir ya da birkaç hemşeri grubunun temsil edildiği görülür. Bu dernekler, çoğu zaman yeni kentli göçmen gruplar için bir tür dayanışma örgütleridir. Hemşerilik dayanışmasının kentteki enformel mekanları ise kahvelerdir. Hemşeri sayısının belli bir ağırlığa ulaştığı mahallelerin hemen hepsinde mutlaka hemşeri kahveleri bulunur. Bu kahveler, enformel haberleşme ve dayanışma ilişkilerinin önemli erkek mekanlarıdır. Aynı zamanda hemşeri nüfusun iş dışı zamanları için de bir araya gelmenin aracı kurumları arasındadırlar (Tekşen, 2003:132).

Kentleşmenin hızlı yaşandığı zaman, kentte uyum sorunlarıyla karşılaşan bireyler, kente geldikleri yerlere göre isim alan hemşeri grupları oluşturmaktadırlar. Bunlar çoğu zaman dernekler halinde örgütlenmektedir (Yıldırım, 2002:23).

Kentlerdeki hemşeri gruplarının kent kültürüyle açıklık derecesi, kendi aralarında tesis ettikleri iletişim biçimleri ve mekânla kurdukları ilişkiye de bağlıdır. Yeşiltuna'nın İzmir'de hemşeri dernekleri üzerinde yaptığı bir araştırmada, farklı yöreden gelenlerin kentte değişik iletişim biçimleri geliştirdikleri ve farklı mekânları kullandıkları ortaya çıkmıştır. Örneğin, Diyarbakırlılar ve Karşlılar, daha çok kahvehanelerde bir araya gelmekte ve buralar, onlar için çok önemli bir iletişim mekanlarıdır. Bu yolla, sürekli birbirlerinin durumlarından ve gelen yerleşim yerinden haberdar olurlar, yüz yüze/samimi iletişim izleği geliştirirler. Buna karşın, İzmir'deki Zonguldaklılar ve Konyalılar, daha çok kahvehane dışında bir araya gelmekte, hemşeri derneklerine katılmakta, özellikle de telefonla haberleşme, dernek gazetesi/dergisi, yerel televizyonlar vb. iletişim yollarını kullanarak hemşerilik ilişkilerini canlı tutmaktadırlar (Yeşiltuna, 1997: 447).

2. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Araştırmanın Konusu

Bu araştırmanın konusu; sivil toplum kuruluşlarından biri olan hemşeri derneklerinin kentli kimliğine, kentleşme sürecine etkilerinin neler olduğunu göstermektir. Burada kentlerde var olan hemşeri ilişkileri değil sivil toplum örgütlerinden olan hemşeri dernekleri incelenecektir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, üç büyükşehirden biri olan İzmir'de faaliyet gösteren hemşehri derneklerinin kentleşme sürecine etkilerini ortaya koymaktır.

Sınırlılıklar

Araştırmanın evreni İzmir il merkezinde faaliyet gösteren hemşehri derneklerinin yönetici ve üyeleridir. Örneklem için, Rumeli'den göç yoluyla İzmir'e gelen Balkan göçmenleri, bu ilk göç dalgasından sonra daha sonraki dönemlerde Anadolu'nun muhtelif yörelerinden İzmir'e göçmüş Erzurumlular, Konyalılar, Diyarbakırlılar ve Mardinlilerin oluşturduğu hemşehri dernekleri seçilmiş ve toplam 143 dernek üyesiyle anket çalışması yapılmıştır.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Türkiye'de uzun yıllardan beri devam eden doğudan batıya göçten İzmir şehrinin de etkilendiği olduğunu söyleyebiliriz. İzmir'in coğrafi ve iklimsel koşulları, ulaşım ağlarındaki konumu, büyüyen sanayisi İzmir'in iç göçteki hedef kentlerden biri olmasının başlıca nedenlerindedir. Özellikle son yıllarda çok yoğun göç alan İzmir'de, kent nüfusunda belirgin artışlar meydana gelmiştir. 2000 yılı nüfus sayımına göre; İzmir nüfusunun % 52'si kentte doğan kişilerden, % 48'i ise İzmir dışında doğmuş kişilerden oluşmaktadır, 1950 yılında İzmir'de il dışı doğumlarının oranı % 27,5 düzeyindedir. Söz konusu tarihten bu yana bu oran hızlı artış göstererek 1965 yılında % 35, 1980 yılında % 42, 1990 yılında % 46 ve 2000'de % 48,3'e ulaşmaktadır. Sürekli yerleşimleri İzmir, fakat yakın çevre iller olan Afyon, Aydın, Balıkesir, Çanakkale, Manisa, Muğla ve Uşak doğumlarının nüfusunun İzmir toplam nüfusu içinde 1980 yılından sonra azaldığı görülmektedir. 2000 yılı nüfus sayımına göre, İzmir'e göçle gelmiş kişileri sırasıyla Manisa, Konya, Mardin ve Erzurumlular oluşturmaktadır (TÜİK, 2000).

Türkiye'de toplam faal dernek sayısı 77.741 adettir. Bu derneklerin %42,68'i beş büyük şehirimizde yer almaktadır. İzmir'deki 4.022 adet dernek toplam Türkiye'deki dernek sayılarının % 5'ini oluşturmaktadır. En az faal dernek olan illerimiz ise Şırnak, Tunceli, Kilis, Ardahan ve Hakkari'dir.

İzmir il sınırları içerisinde faal durumda olan toplam 4.007 dernek bulunmaktadır. Bu derneklerin % 89,99'u (3.606 adedi) İzmir Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Büyükşehir sınırları içerisinde faaliyet gösteren dernekler sırasıyla Konak, Karşıyaka, Bornova ve Buca ilçelerinde yoğunudur.

Tablo 1:
İzmir İli İçerisinde Bulunan Derneklerin Türlerine Göre Dağılımı

Dernek Türleri	Sayı	Yüzde
Yardımlaşma	1.303	32,4
Sportif	691	17,18
Cami	661	16,43
Eğitim Ve Okul	290	7,21
Sağlık	252	6,27
İmar	132	3,28
Kültür	117	2,91
Ziraat	94	2,34
Güzel Sanatlar	85	2,11
Çevre	73	1,82
Dostluk	41	1,02
Rotary	39	0,97
Lions	38	0,94
THY	27	0,67
Kızılay	18	0,45
Araştırma	14	0,35
Basın	12	0,3
Yeşilay	1	0,02
Diğer	134	3,33
Toplam	4.022	100

Kaynak: İzmir il Dernekler Müdürlüğü

Tablo 1’de görüldüğü üzere İzmir’de derneklerin önemli bir kısmı yaklaşık yüzde 32’si ‘dayanışma’ kapsamında faaliyet göstermektedir. Bu başlıkta faaliyet gösteren dernekler genelde hemşeri dernekleri olduğu bilinmektedir.

Yapılan anket çalışması sonuçlarına göre; ‘kendinizi şehirli olarak görüyor musunuz’ sorusuna ankete katılanların % 68,5’i ‘evet’ cevabını vermiş, % 31,5’i ise ‘hayır’ cevabını vermiştir. İzmir’e göç etmiş Balkan göçmenleri, Erzurumlu- lar, Konyalılar, Diyarbakırlılar ve Mardinlilerin oluşturduğu hemşeri derneklerin- den çıkan bu sonuç şehre sonradan göç etmişlerin önemli bir oranının kendilerini şehirli olarak gördüğünü bize göstermektedir.

Tablo 2:
Katılımcıların Kendilerini Şehirli Olarak Algılayıp Algılamadıkları

	sayı	yüzde
evet	98	68,5
hayır	45	31,5
toplam	143	100

Yapılan anket çalışması sonuçlarına göre; İzmir iline ilk geldiğiniz zaman en çok kimlerle görüştünüz sorusuna % 35,7'i hemşerilerim ile cevabını vermişlerdir. Görüşülenlerin % 23,7'i arkadaşlarıyla, % 9,1'i komşularıyla, % 31,5'i de akrabalarıyla görüştüğünü belirtmiştir. Bu sonuç İzmir'e göç edenlerin şehre adaptasyonunda ve büyükşehirde yabancılaşma duygusunu hafifletmede hemşerilik olgusunun önemini göstermektedir.

Tablo 3:
Katılımcıların İzmir'e Geldiklerinde İlk Görüştükları Kimseler

	sayı	yüzde
Akrabalarım	45	31,5
Hemşerilerim	51	35,7
Komşularla	13	9,1
Arkadaşlarımla	34	23,7
Toplam	143	100

Yapılan anket çalışması sonuçlarına göre; görüşülenlerin hemşerileriyle görüşme sıklığı ise % 39,2'i haftada birkaç kez, % 30,1'i haftada bir kez cevabını vermiştir. Bu tablodan anlaşılmaktadır ki katılımcıların çok büyük bir oranı yaklaşık yüzde 70'i en az haftada bir görüşmektedir. Bu sonuç İzmir'e göç edenlerin kendi aralarındaki ilişkilerinin çok sıkı olduğunu işaret etmektedir.

Tablo 4:
Katılımcıların Hemşerileriyle Görüşme Sıklığı

	sayı	yüzde
Haftada Bir Kaç Kez	56	39,2
Haftada Bir Kez	43	30,1
Ayda Bir Kez	23	16,1
Senede Bir Kaç Kez	15	10,5
Bayramdan Bayrama	6	4,1
Toplam	143	100

Yapılan anket çalışması sonuçlarına göre; görüşülenlere ‘kendinizi nereli olarak görüyorsunuz’ sorusunu yönelttiğimizde biraz duraklamışlardır. İzmir’e yeni gelenler memleketini rahat bir şekilde söylediği halde, önceden gelenler o rahatlıkta söyleyememişlerdir. Bu sonuç İzmir’e çok önceden göç edenlerin şehir kimliğini sahiplendiğini ve yeni gelenlerin ise henüz bu kimliği benimsemediklerini göstermektedir. Özellikle İzmir’e çok önceden göç etmiş Balkan göçmenlerinin hemen hemen tamamının İzmirlilik kimliğini çok üst seviyede benimsediklerini söyleyebiliriz.

Tablo 5:
Katılımcıların Kendilerini Nereli Hissettikleri

	sayı	yüzde
İzmirli	51	35,7
Memleketli	68	47,6
Diğer	24	16,7
Toplam	143	100

Görüşülenlerin hemşeri derneklerine gitme sıklığı sorulduğunda % 49,7’si sık aralıklarla, % 30,1’i ara sıra, % 20,2’si ise çok nadir gittiklerini söylemişlerdir. Sık aralıklarla gittiğini söyleyenlerin çoğunun hemşeri derneklerinin lokallerini kullanan emekliler olduğu gözlemlenmiştir. Bazılarının ise yönetici konumunda olan kişiler olduğu bilinmektedir.

Tablo 6:
Katılımcının Hemşeri Derneklerine Ne Sıklıkla Gittikleri

	sayı	yüzde
Sık Aralıklarla	71	49,7
Ara Sıra	43	30,1
Çok Nadir	29	20,2
Toplam	143	100

İzmir’de oy kullanırken adaylarının hemşerisi olması kararlarını etkileyip etkilemediği sorulduğunda ise, görüşülenlerin % 79’u etkilediğini, % 21’i ise etkilemediğini belirtmiştir. Bu sonuç İzmir’de hemşerilik olgusunun siyasette çok önemli bir etken olduğunu göstermektedir.

Tablo 7:
İzmir’de Oy Kullanırken Adayın Hemşeri Olması Görüşülenlerin Kararlarını Etkileyip etkilemediği

	sayı	yüzde
Evet	113	79,0
Hayır	30	21,0
Toplam	143	100

SONUÇ YERİNE

Hemşeri ilişkilerinin kentleşme sürecine olan etkilerinin hem olumlu hem de olumsuz yönlerinin bulunduğunu iddia edebiliriz. Hemşeri ilişkilerinin olumlu yönlerinden ilki şehre yeni gelenlerin şehir hayatına uyumunu kolaylaştırıcı etki yapmaları, bireyin kendini yalnız hissetmesinden ve kente yabancılaşmasından kurtarmasıdır. Hemşeri ilişkilerinin olumsuz yönlerinden başlıcası ise bireyin geldiği yerin sosyal ilişkilerine devam etmesi ve şehirli kimliğini benimseyememesidir. En olumsuz yönü ise etnik gruplaşmalara neden olabilmesidir.

İzmir şehri de hemşeri ilişkilerinin yukarıda belirttiğimiz olumlu ve olumsuz yönlerinden etkilenmektedir. İzmir’de hemşerilik olgusunun siyasette büyük bir öneminin olduğunu ifade etmek mümkündür. İzmir milletvekillerinin birçoğunun şehre sonradan göç etmiş bireylerden oluşması hükümümüzü güçlendirmektedir. Hatta örneğin İzmir’de Balkan Dernekleri’nin Başkanları seçimlerde ortak hareket etme kararı almış ve siyasi partilere Balkan kökenli adayların bulunması gerektiği mesajını iletmışlerdir.

Kentleşmeyi, toplumsal boyutuyla kır kökenli insanın çeşitli konularda kent özgü tutum ve davranış biçimlerini, sosyal ve manevi değer yargılarını benimseme süreci olarak, yani bir anlamda yeniden sosyalleşme olarak açıkladığımızda kentlilik bilincinin gelişmesinin, kente aidiyetliğin sağlanmasına önemli katkılar yapacağı görülebilir. Bununla birlikte, kırdan gelenlerin aralarında kurdukları dayanışmaya temel teşkil eden hemşerilik ağ ilişkileri de, bir ara/tampon kurum olarak, yeni gelenlerin şehre entegre olma yolunda önemli işlev görür.

KAYNAKÇA

- ALKAN, Mehmet Ö. (2003) “Osmanlı’da Cemiyetler Çağı” Tarih ve Toplum Dergisi, c.40 sayı:238 , Ekim 2003, s.5.
- ATALAY, Beşir (1983) Sanayileşme ve Sosyal Değişme (Kırıkkale Araştırması), DPT Yayını, Ankara, s.73.
- AYATA, A.G. (1991) “Gecekondularda Kimlik Sorunu-Dayanışma Örtüntüleri ve Hemsehrilik”, Toplum ve Bilim, 1990 Güz/1991 Kıs, Sayı 51-52: 81-101.
- BAL, Hüseyin (1997) “Kentsel Toplum Anomi-Yabancılaşma Olgusu Kente Göç Edenlerin Alternatif Çözümü: Hemsehri Birlikleri”, Toplum ve Göç, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Sosyoloji Derneği Yay. Ankara,s. 431
- Bayındırlık ve İskan Bakanlığı (2009) Kentleşme Şurası, Ankara.
- DOĞAN, Mehmet (2001) Büyük Türkçe Sözlük, Gerçek Hayat Dergisi Yayını, İstanbul, 2001.
- ERDER, S. (1996) İstanbul’a Bir Kent Kondu Ümraniye, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ERKUT, Gülden (1995) “Kentleşme Sürecinin Sosyolojik Boyutu”, Türkiye’de Kentleşme, Yeni Yüzyıl Kitaplığı,s. 60.
- FOSTER, J. Knowing Ourselves: A Brief History of Emerging Global Civil Society. CIVICUS World Assembly, August 2001, Vancouver, B.S., Canada.
- KAYA, Erol (2004) Kentleşme ve Kentleşme, İlke Yayıncılık, İstanbul, s. 158
- KELES, Ruşen / YAVUZ , Fehmi (1989) Yerel Yönetimler, Turhan Kitapevi, Ankara, s.257.
- KIRAY, M.B. (1964) Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası, Ereğli, Ank: DPT Yay.
- KURTOĞLU, Ayça (2004) Hemsehrilik ve Şehirde Siyaset, Keçiören Örneği, İletişim Yayınları, İstanbul,s.147
- MARDİN, Şerif (1999) “Türkiye’de Toplum ve Siyaset” Makaleler 1. Ed. Mümtaz’er Türköne/Tuncay Önder, İletişim Yayınları, İstanbul.
- NARI, Yasar (1999) Bursa Kent Merkezinde Faaliyet Gösteren Hemsehri Dernekleri ve Bu Derneklerin Bursa’nın Sosyo-Politik Yapısına Katkıları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s.15-16.
- ÖZER, İnan (2004) Kentleşme Kentleşme ve Kentsel Değişim, Ekin Kitapevi, Bursa, s.24.

- SARIBAY, Ali Yasar (1998) “Türkiye’de Demokrasi ve Sivil Toplum”, “Küreselleşme Sivil Toplum ve İslam, der.A.Yasar Sarıbay / E.Fuat Keyman, Vadi Yayınları, Ankara.
- SARIBAY, A.Yasar (2002) “Kent, Modernleşme ile Post Modernleşme Arasındaki Köprü”, Kentte Birlikte Yaşamak Üstüne, ed. Ferzan Yıldırım, Demokrasi Kitaplığı Yayınevi , İstanbul 2002, s.39
- SENCER, Yakut (1979) Türkiye’de Kentleşme Bir Toplumsal ve Kültürel Değişme Süreci, Kültür Bakanlığı Yayınları Ankara, s. 306
- SUHER, Hande (1995) “Kentleşme ve Kentlileşme Politikaları”, Türkiye’de Kentleşme, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, s.10
- TEKELİ, İlhan (2002) “Türkiye’de Çoğulculuk Arayışları ve Kent Yönetimi Üstüne”, Kentte Birlikte Yaşamak Üstüne, ed. Ferzan Yıldırım, Demokrasi Kitaplığı Yayınevi, İstanbul s.23
- TEKŞEN, Adnan (2003) Kentleşme Sürecinde Bir Tampon Mekanizma Olarak Hemşehrilik, DPT Yayını, Ankara, s.42.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2000) Genel Nüfus Sayımı Verileri,Ankara.
- TÜRKKAHRAMAN, Mimar (2003) “Kentlilik Bilinci, Kalkınma ve Kırıkkale”, 21. Yüzyılın Basında Kırıkkale Sempozyumu, ed. A.Vural Örsdemir / Mehmet, Erdogan / Duran, Bülbül Çelik İş Sendikası Yayını, Ankara, s.52.
- WOOD, E. M. The Uses and Abuses of Civil Society. Socialist Register, 1990, s. 62.
- YEŞİLTUNA, D. Ç. (1997) “Hemşehri Derneklerinin İçerdiği İletişimin Yapısı” II.Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç (içinde), Ank: DIE ve Sosyoloji Der.Yay, 441-449.
- YILDIRIM, Ferzan (2002) Kentte Birlikte Yaşamak Üstüne, Demokrasi Kitaplığı, İstanbul, s. 23
- YILMAZ, Aytekin (1997) Sivil Toplum, Demokrasi ve Türkiye, Yeni Türkiye Dergisi c.3 sayı:18 Kasım-Aralık 97,s.86.
- 5393 sayılı Belediye Kanunu
- 5253 sayılı Dernekler Kanunu

ALGILANAN LİDERLİK TARZI VE ÖRGÜTSEL BAĞLILIK İLİŞKİSİ, MARMARIS’TE YER ALAN BEŞ YILDIZLI OTEL İŞLETMELERİ ÜZERİNDE BİR UYGULAMA

Cafer TOPALOĞLU^[*]
Taner DALGIN^[**]

ÖZET

Araştırmanın Temelleri: Emek yoğun bir endüstri dalı içerisinde yer alan otel işletmelerinde, çalışanların örgütsel bağlılığı son derece önemlidir. Yöneticilerin liderlik tarzı, iş görenler arasındaki ilişkiler, ücret, işin niteliği, örgütsel kültür gibi birçok örgütsel faktörün örgütsel bağlılık üzerinde belirli etkileri vardır. Örgütsel bağlılık üzerinde etkili olan bu değişkenleri yönlendirmede işletme yöneticilerinin etkisi dikkate alındığında, örgütsel bağlılığı etkileyen en önemli değişkenin yöneticilerin liderlik tarzı olduğu söylenebilir.

Araştırmanın Amacı: Bu araştırmanın amacı yöneticilerin sergiledikleri liderlik tarzlarının, iş görenlerin örgütsel bağlılığı üzerindeki etkilerini ölçmek ve değerlendirmektir.

Araştırmanın Yöntemi: Araştırma kapsamında liderlik davranışı algılarını ve örgütsel bağlılık düzeylerini belirlemeyi amaçlayan anketler Marmaris’te yer alan beş yıldızlı otel işletmelerinde çalışan 236 personel üzerinde uygulanmıştır. Bu çalışmada iş görenlerin liderlik tarzı algılarının belirlenmesi amacıyla Goleman tarafından oluşturulmuş olan liderlik tarzları sınıflandırmasından yararlanılmıştır. Örgütsel bağlılık ile ilgili ölçeğin geliştirilmesinde ise Hackman ve Oldham’ın “İş Tanımlama Ölçeğinden” yararlanılmıştır.

Bulgular ve Sonuçlar: Bulgulara göre, katılımcıların algıları temel alınarak, Marmaris bölgesinde yer alan beş yıldızlı otel işletmelerinde görev yapan yöneticilerin, vizyoner, katılımcı, eğitici ve ilişki odaklı liderlik boyutlarındaki davranış biçimlerini daha yoğun olarak sergiledikleri söylenebilir. Korelasyon analizi

^[*] Yrd. Doç. Dr., Muğla Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, Konaklama İşletmeciliği

^[**] Öğretim Görevlisi, Muğla Üniversitesi, Muğla Meslek Yüksekokulu, Turizm ve Seyahat Hizmetleri

sonucunda vizyoner, katılımcı, eğitici, ilişki odaklı liderlik tarzları ve örgütsel bağlılık arasında orta düzeyde pozitif ilişki görülmüştür. Otokratik liderlik tarzı ile vizyoner ve katılımcı liderlik tarzları arasında ise düşük düzeyde negatif ilişki görülmektedir. Farklılık analizi sonuçlarına bakıldığında, işletmede çalışma süresinin eğitici, ilişki odaklı liderlik tarzlarının algılarında ve örgütsel bağlılık düzeylerinde anlamlı farklılık oluşturduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: lider, liderlik davranışı, örgütsel bağlılık

ABSTRACT

Background of Study: Organizational commitment is important for hotel businesses that is one of the labor intensive businesses. Leadership style, organizational climate, payments, job specifications, organizational culture are some of the factors that influence organizational commitment. A specially, there are specific impacts of leadership styles on employees' commitment in hotel businesses. The success of the hotel businesses that produce emotional products and services for people, is dependent on efficiency and quality of employees. The effect of leader on employees, make leadership most important factor that effect organizational commitment.

Purpose of Study: This study investigated to how various leadership behaviors (autocratic, participative, relationship-oriented, visionary, coaching leadership behaviors) affect the level of commitment.

Sources of Data: Two group of questionnaires will be used for clarify leadership style and job satisfaction level in research. The data collected from 236 employees who work different departments of five star hotels in Marmaris. We use Goleman's Leadership Styles for build up leadership behavior scale. Also we use Hackman and Oldham's Job Characteristics for build up organizational commitment scale.

Results and Finding: According the findings, the dominant leadership behaviors of managers in Marmaris were participative, relationship-oriented, visionary and coaching leadership behavior. Furthermore, while participative, relationship-oriented, visionary and coaching leadership behaviors have high correlation with commitment, an autocratic leadership behavior have no correlation or some low negative correlations with this variables. Also The Duration of working in hotel is important variable that effect level of commitment and perceived relationship-oriented and coaching leadership styles.

Keywords: leadership, leadership Style, commitment

1. GİRİŞ

Günümüzde çalışma yaşamında hızla değişen çevre koşulları, artan rekabet, sürekli farklılaşan bireysel ihtiyaçlar örgütlerin nitelikli işgücü talebini arttırmıştır. Örgütlerin varlıklarını sürdürmelerinde önemli derecede etkili olan bu nitelikli işgücü örgüte oldukça katkı sağlamakla birlikte bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu sorunların en önemlilerinden biri de bu nitelikli işgücünün örgüte bağlılığının sağlanması ve sürekli hale getirilmesidir. Özellikle, emek yoğun bir endüstri dalı içerisinde yer alan konaklama işletmelerinde, çalışanların örgütsel bağlılığı son derece önemlidir. Birçok insana istihdam sağlayan konaklama işletmelerinde, yöneticilerin liderlik tarzlarının örgütsel bağlılık üzerinde belirgin etkileri olduğu genel olarak bilinmektedir (Chen ve Silverthorne, 2005; Yousef, 2000; Savery, 1994). Öncelikli hedefi, hizmet kalitesini artırarak rekabet üstünlüğü sağlamak olan otel yöneticilerinin sahip olması gereken önemli özelliklerden birisi, iş görenleri örgüt amaçları doğrultusunda motive etme ve yönlendirme yeteneğidir (Taskiran, 2006). İşletmelerin, iş görenlerden maksimum faydayı sağlamaları, ancak iş görenlerin örgütleriyle duygusal olarak bütünleşmeleri, yani iş görenlerin örgütsel bağlılığının sağlanması ile mümkün olabilir. Özellikle turizm işletmelerinde, hizmet kalitesi algılamasındaki önemli etkisinden dolayı, işgörenlerin örgütsel bağlılığı ve işlerinden tatmin olmaları özel bir önem arz etmektedir. Yöneticilerin liderlik tarzı, iş görenler arasındaki ilişkiler, ücret, işin niteliği, örgütsel kültür gibi birçok örgütsel faktörün örgütsel bağlılık üzerinde belirli etkileri vardır. Örgütsel bağlılık üzerinde etkili olan bu değişkenleri yönlendirmede işletme yöneticilerinin etkisi dikkate alındığında, örgütsel bağlılığı etkileyen en önemli değişkenin yöneticilerin liderlik tarzı olduğu söylenebilir.

Literatürde, liderlik konusunda yapılmış çalışmalara bakıldığında; liderlik davranışlarını ve bu davranışların işgören üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalara rastlanmakla birlikte, otel işletmelerinde uygulanan liderlik davranışlarını ve bu davranışların örgütsel bağlılık üzerindeki etkilerini incelemeye yönelik çalışmaların oldukça kısıtlı olduğu görülmektedir. Örneğin Rad ve Yarmohammadian (2006) İsfahan Üniversitesi hastanelerinde yaptıkları çalışmada liderlik davranışları ve işgören iş tatmini arasındaki ilişkiyi araştırmışlar, araştırma sonucunda katılımcı liderlik tarzının en baskın liderlik tarzı olduğunu ve liderlik davranışlarının iş tatmini üzerinde en etkili faktörlerden biri olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Benzer bir çalışmada Tengilimoğlu (2005), Türkiye’deki kamu kurumlarında liderlik davranışı ve iş tatmini arasındaki ilişkiyi araştırmış ve iki değişken arasında pozitif yönlü korelasyon tespit etmiştir. Lok ve Crawford (2003) ise, örgütsel kültürün ve liderlik tarzının, iş tatmini ve örgütsel bağlılık üzerindeki etkilerini araştırmış, sonuç olarak yenilikçi ve destekleyici örgüt kültürünün ve biriyi önemseyen liderlik

tarzının, iş tatmini ve örgütsel bağlılık üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu belirlemiştir. Bu noktada, Türkçe literatürde liderlik tarzları ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkiyi net şekilde ortaya koyan araştırmaların azlığı dikkat çekmektedir. Bu kapsamda bu araştırmanın amacı yeterince araştırılmamış olan otel işletmelerindeki yöneticilerin sergiledikleri liderlik tarzlarının, iş görenlerin örgütsel bağlılığı üzerindeki etkilerini ölçmek ve değerlendirmektir.

Araştırmanın teorik kısmında liderlik, temel liderlik tarzları ve örgütsel bağlılık ile ilgili kavramsal bilgilere yer verilmiştir. Araştırmanın uygulama kısmında ise araştırma örneklemini oluşturan katılımcıların demografik özellikleri, liderlik tarzlarına yönelik algıları ve örgütsel bağlılık düzeyleri ile ilgili araştırmadan elde edilen veriler sunulmuş ve değişkenler arasındaki ilişki incelenmiş ve analiz edilmiştir.

2. LİDERLİK KAVRAMI

Liderlik ile ilgili ilk bilimsel çalışmaların geçmişi işletme yönetiminin bir bilim olarak ortaya çıktığı Klasik Yönetim Teorisi Dönemine kadar dayanmaktadır. O dönemden günümüze örgütsel anlamda liderlik kavramı, liderlerin örgütlerdeki değişen rollerine paralel olarak birçok farklı şekilde tanımlanmıştır. Bugün için örgütsel anlamda en geçerli liderlik tanımına ulaşmak için güncel liderlik yazını dikkatle takip etmek gerekmektedir. Geçmişten günümüze yapılan liderlik tanımlarından bazılarını şöyle özetleyebiliriz.

Yukl (1989) liderlik kavramını, örgütsel amaçları gerçekleştirmek üzere insanları etkileme süreci olarak tanımlanmıştır. Liderlik alanında önemli çalışmalar yapmış olan Hill'e (1999: 210) göre ise liderlik süreci insanları motive etmek ve onları yönlendirmek için duygusal bağlar kurmakla ilgilidir. Liderlik Eren (2001: 427) tarafından bir grup insanı belirli amaçlar etrafında toplayabilecek, bu kişileri ne yapabilecekleri konusunda harekete geçirebilecek bilgi ve yeteneklere sahip olma durumu olarak tanımlanmıştır. Liderliğin ilişkileri düzenlemek konusundaki önemine dikkat çeken Özsalmanlı (2003: 138) liderliği örgüt amaçlarının gerçekleştirilmesi için, örgüt personelinin gereksinimlerini, bireyler, gruplar, ve çevre arasındaki ilişkileri düzenleyen, bireyler ve birimler arasında iletişim, etkileşim ve eşgüdümü sağlayan bir süreç olarak tanımlamıştır. Liderliği bir süreç olarak ele alan Kent'e göre (2005:1011) liderlik, lider ve takipçileri arasındaki etkileşime dayalı ikisinin de değişiminde ve gelişiminde etkili olan, onların motivasyonunu ve davranışlarını etkileyen bir süreçtir.

Bu tanımlar dikkate alındığında liderlerin örgütsel hedefler doğrultusunda insanları yönlendirme yeteneği ön plana çıkmaktadır. Liderlerin örgütlerinde başarılı

olabilmesi için öncelikle kontrol edilemeyen çevresel değişkenleri iyi analiz etmesi, daha sonra bu analizler doğrultusunda başarıya giden yolda kontrol edebilecekleri bütün değişkenleri etkin bir şekilde yönlendirmesi gerekir. Liderin etki gücünün en fazla olduğu ve örgütlerin başarısında en çok etkiye sahip olan faktör o örgütü oluşturan iş görenlerdir. Liderler örgütü oluşturan farklı kişilik yapısına sahip bireyleri farklı yönetim tarzlarını kullanarak örgütsel amaçlara yönlendirir. Liderin örgütü oluşturan bireylere göre eşzamanlı ya da farklı durumlar için farklı zamanlarda sergileyebileceği sayısız liderlik tarzı bulunmakla birlikte, bu yönetim tarzları beş temel başlığa indirgenerek aşağıda açıklanmıştır.

2.1. Liderlik Tarzları

Bu araştırmada iş görenlerin liderlik tarzı algılarının belirlenmesi amacıyla Goleman tarafından oluşturulmuş olan liderlik tarzları sınıflandırmasından yararlanılmıştır. Goleman, Boyatzis ve McKee (2002) tarafından yapılan “Liderlik Reperuarı” araştırmasında, güç kullanım biçimlerine ve düzeylerine göre yöneticilerin uyguladıkları birçok liderlik tarzı belirlenmiş; açıklama kolaylığı olması bakımından liderlik tarzları, otokratik, katılımcı, vizyoner, ilişki odaklı ve eğitici liderlik başlıkları altında açıklanmıştır.

2.1.1. Otokratik Liderlik: Otokratik liderlik tarzı, kararların yalnızca yönetici tarafından alındığı, sahip olunan mevkiden kaynaklanan otoritenin kullanıldığı görev odaklı liderliktir. Otokratik liderlik genelde bürokrasinin hâkim olduğu ve gelenekçi yönetim kültürünün sürdürüldüğü örgütlerde uygulanmaktadır (Eren, 2001). Otokratik liderler otoritelerini ve sorumluluklarını devretmeden bütün kararları kendileri alır, astların karar verme sürecine katılmalarına izin vermezler. Bu tarzda yönetilen işletmelerde karar verme süreci hızlanır, fakat takım ruhu oluşmaz, güven ve işbirliği sağlanamaz (Çoroğlu, 2003). Otokratik liderlerin aşırı tepeden inme karar alma anlayışı, yeni fikirlerin ortaya çıkmamasına neden olur. Fikirlerine değer verilmeyen astlar, umursanmama duygusuna kapılırlar ve sorumluluk almaktan kaçınırlar. Kendi inisiyatifleriyle hareket etme ve karar verme olanakları olmayan iş görenler, iş sahiplenme ve benimseme duygularını kaybederler (Goleman, 2002).

2.1.2. Katılımcı Liderlik: Katılımcı liderlikte, düşük bir yönlendirme ve yüksek bir destek vardır. Bu liderlik tarzında liderler, iş görenlerin kendilerini etkileyecek kararlarda ve işlerin nasıl yürütüleceği konularında söz sahibi olmalarına izin vererek esnekliği ve sorumluluğu daha ileri götürürler (Goleman, 2002). Katılımcı lider, amaçların, plan ve politikaların belirlenmesinde, iş bölümü yapılmasında ve iş emirlerinin verilmesinde daima astlarının fikir ve

görüşlerine önem gösterir (Eren, 2001: 453). İş görenlerin karar alma sürecine katılımının sağlanması, alınan kararın kalitesini artırmanın yanı sıra kararlar uygulandığında ortaya çıkabilecek tepkilerin en aza inmesini sağlar (Hagemann, 1995). Örgüt içindeki verimi yükseltebilecek en önemli adım, amaçlar saptanırken ve bazı kararlar alınırken çalışanların katılımlarının sağlanmasıdır. Yapılan araştırmalara göre işin hızı, görev dağılımı, yapılacak işle ilgili fazla mesai gerekip gerekmediği gibi işyeri kuralları konusunda, çalışanların fikrinin alınması ve kararlara katılımlarının sağlanmasıyla, ahlaki değerler ve iş tatmininde artış, devamsızlıklarda ve çatışmalarda azalma, personel devir hızında düşüş gözlenmiştir (Baltaş, 2002).

2.1.3. Vizyoner Liderlik: İş görenlere sürekli olarak görevlerinin daha geniş çaplı amaçlara ulaşmadaki anlamlılığını hatırlatan vizyoner lider, günlük ve rutin işlere büyük bir anlam katar (Goleman, Boyatsiz ve Mckee, 2002: 69), örgütün ve kişilerin uzun dönemli hedeflerini bir araya getiren net bir vizyon oluşturur (Oshagbemi ve Ocholi, 2006). Vizyoner lider iş görenlere, kişisel amaçlarına ulaşmalarının, örgütün vizyonunu gerçekleştirilmesiyle paralel olduğunu anlatarak, onların örgütün vizyonunu içselleştirmelerini sağlar. Vizyonla bütünleşmiş iş gören, işini daha anlamlı görür ve mükemmel sonuçlara ulaşmak için daha yüksek düzeyde çaba gösterir. Bu liderlik tarzında, iş görenlerin hangi hedefe doğru gideceği net bir şekilde belirtilir. Fakat, bu hedefe nasıl ulaşılacağı konusunda, iş görenlere yenilik yapmak, denemek ve ölçülü risk almak konularında inisiyatif kullanma serbestliği tanınır (Goleman, Boyatsiz ve Mckee, 2002). İnsanlar gelecek hakkında önlerini net görememesi ya da şu an yaptıkları işin zihinlerindeki geleceğe katkısını kavrayamamaları, eylemlerini anlamsızlaştıran ve zayıflatan iki unsurdur. Bu belirsizlikleri gidermekte temel rol örgüt liderlerine düşmektedir. Vizyoner lider hem insanların zihnindeki geleceği şekillendirir, hem de o geleceğe ulaştırarak yol haritalarını oluşturur. İnsanlar, bir işi kendi zihinsel vizyonları ile bütünleştirdiklerinde o işi başarmak için daha istekli olurlar ve daha fazla çaba gösterirler. Zihinsel vizyon insanlara hem yön hem de motivasyon sağlar.

2.1.4. Eğitici Liderlik: Eğitici liderlik, iş görenlerin işin başarıyla gerçekleştirilmesi ve kendi kişisel gelişimleri için gerekli bilgi ve becerileri edinmelerini destekleyen, sürekli öğrenmenin ve değişim odaklılığın benimsendiği bir örgütsel kültür oluşturmayı amaçlayan liderlik tarzını ifade etmektedir (Baruçugil, 2006). Eğitici liderlik tarzında, yönetici iş görenlerin hedef ve değerlerini ortaya çıkaran ve onların kendi yeteneklerinden geliştirmelerine yardım eden bir danışman rolü üstlenir (Goleman, Boyatsiz ve Mckee, 2002). Eğitici liderler, yetki devretmede oldukça başarılıdır. İş görenlere mesleki gelişimlerine olumlu katkı sağlayacak zorlu

görevler verirler. İş görenleri kapasitesini zorlamaya ve elinden gelenin en iyisini yapmaya teşvik eden zorlayıcı görevler, onları motive edici bir etki yaratmaktadır (Goleman, Boyatzis ve McKee, 2002). Eğitici liderler, iş görenlerin uzun vadeli gelişimlerine faydalı olduğu sürece, kısa vadede ufak başarısızlıklara hoşgörü gösterirler (Goleman, 2002). Bu liderler, astlarına bilgi ve tecrübe kazandırmak için yetki devretmekle birlikte, onlara aldıkları görevi etkin bir şekilde gerçekleştirmelerini sağlayacak bilgi ve araçları da sağlarlar. Eğitici liderlik, iş görenlerin yaptıkları iş hakkında geribildirime daha açık oldukları bir iletişim ortamı yaratır (Goleman, Boyatzis ve McKee, 2002).

2.1.5. İlişki Odaklı Liderlik: İlişki odaklı liderlik tarzı insanlar etrafında döner, görevlerden ve hedeflerden çok bireylere ve onların duygularına değer verir. Bu tarzı kullanan liderlerin, insanlarla yakın ilişkiler kurmaya doğal bir yatkınlıkları vardır. İlişki odaklı lider, iş görenlerle güçlü duygusal bağlar kurar ve bu yaklaşımın sonunda sadakate dayalı olarak insanları yönetir. Bu tip liderler insanlara, işlerini kendi düşüncelerine göre en etkin şekilde yapma özgürlüğünü tanırlar (Goleman, 2002). İlişki odaklı lider, iş görenlerin kişisel ihtiyaçlarını ve değerlerini bilir ve hassasiyet gösterir; onlarla birebir temelli davranışlar aracılığıyla kaliteli ilişkiler geliştirir ve iş görenlere geniş çaplı destek sağlayarak onlara güven duygusu ve inisiyatif kullanma özgürlüğü sağlar (Groves, 2006). Bu liderlik tarzında, yönetici-iş gören ve iş görenlerin kendi aralarındaki bilgi paylaşımı örgütsel düzeyde desteklenmektedir (Mintzberg, 1999). Dışsal bilgi sağlamada en etkin rolü oynayan yöneticinin, sahip olduğu bilgiyi astlarıyla paylaşması ve örgüt içinde sağlıklı bilgi akışını sağlaması, rekabet yeteneğine sahip bir örgüt yapısı yaratılmasında son derece önemlidir. İlişki odaklı liderlik tarzını kullanan yöneticilerin, iş görenleriyle iyi ilişkiler geliştirebilmeleri ve bu ilişkileri örgüt çıkarları çerçevesinde yürütebilmeleri büyük ölçüde öz bilinç, duygularını denetleyebilme, insanları motive edebilme, empati gösterebilme ve sosyal beceri gibi duygusal zeka yetilerine sahip olmalarına bağlıdır. İlişki odaklı lider, örgüt içinde olduğu kadar, dış çevreyle olan iletişimini de maksimum düzeyde tutar. Dış kaynakları biriktirerek ve dış bağlantılarını geniş tutarak, dış çevreden örgüt vizyonuna geniş çaplı destek sağlamakla birlikte, dış çevreden sağladığı bilgileri örgütsel değişime kaynak olarak kullanır.

3. ÖRGÜTSEL BAĞLILIK

1950'li yıllardan günümüze kadar pek çok araştırmacı örgütsel bağlılığın farklı boyutlarını inceleyen araştırmalar yürütmüştür. Bu araştırmalarda örgütsel bağlılıkla ilgili birçok tanım oluşturulmuştur. Örneğin Meyer ve Allen, (1991) örgütsel

bağlılığı çalışanların örgütle ilişkilerini niteleyen ve onların örgüt içerisinde kalmaları ile ilgili kararlarını niteleyen psikolojik bir durum olarak tanımlamıştır. Örgütsel bağlılık işgörenin çalıştığı işletmeye olan katılımındaki ve kendisini o işletmenin bir parçası olarak görebilme duygusundaki güçlülüğü ifade etmektedir (Silva, 2006: 319). Mowday, Steers ve Porter'ın (1979: 225) tanımına göre örgütsel bağlılık, bireyin çalıştığı örgüt ve o örgütün, hedef, değer ve amaçlarıyla, kendi değer ve amaçlarını özdeşleştirip, bu amaçları gerçekleştirmek amacıyla örgüt çıkarları doğrultusunda çaba göstermesi ve örgüt üyeliğini sürdürmesi olarak ifade edilmektedir. Örgütsel bağlılık; a) örgütsel amaç ve değerlere sıkı bağlılık, b) örgütün faydası için önemli ölçüde çaba gösterme c) örgüt üyeliğini sürdürmeye istekli olma şeklinde üç temel bileşene sahiptir (Yousef, 2000: 6; Maxwell ve Steel, 2003: 363).

Meyer, Allen ve Smith'e (1993: 540) göre örgütsel bağlılık üç farklı boyutta değerlendirilmektedir. Bunlardan ilki olan duygusal bağlılık, bireyin örgüt ile özdeşleşmesini, örgüte üye olmaktan dolayı mutlu olmasını ve örgüte güçlü bir biçimde bağlanmasını sağlayan bağlılıktır (Uyguç ve Çımrın, 2004). Genel anlamda bireyin amaçları ve örgüt arasındaki uyumdan ortaya çıkar. Dolayısı ile birey örgütün değerlerini amaçlarını benimsediği oranda duygusal bağlılığı artar. Duygusal bağlılığı yüksek olan birey, kendisi istediği için örgütte kaldığı için örgütün amaçlarına ulaşması için büyük çaba harcamaya hazırdır. Bu yüzden örgütte en çok arzu edilen ve çalışanlarla kurulmak istenen bağlıdır (Uyguç ve Çımrın, 2004).

Diğer bir bağlılık boyutu olan devam bağlılığı, örgüt üyelerinin örgütten ayrılmalarının getireceği maliyeti ve olumsuzlukları dikkate alarak bir anlamda zorunlu olarak işletmeye bağlanması olarak tanımlanmaktadır (Meyer ve Allen, 1991; Özdevecioğlu, 2003). Çalışanın örgütte bulunduğu süre içerisinde sarf ettiği emek, zaman, çaba ve edindiği statü, para ve arkadaş çevresi gibi kazanımları, örgütten ayrıldığı takdirde kaybedeceği endişesi ile oluşan bağlılıktır (Meyer ve Allen, 1997; Durna ve Eren, 2005). Devam bağlılığının bir başka kaynağı da örgüt üyelerinin iş bulma konusunda yaşayacağı sorunlar ile işi sevmekten daha çok sağlık, ailevi durumlar ve emekliliğe yakın olma gibi zorlayıcı nedenlerdir. Bu tür bireyler koşullar gerektirdiği için örgütte kaldıklarından dolayı örgütte kalmak için gereken asgari performansı gösterirler ki bu örgütler açısından istenmeyen bir durumdur (Uyguç ve Çımrın, 2004).

Üçüncü bağlılık boyutu olan normatif bağlılık ise bireyin kendisini kuruma adanması sonucu oluşan sadakate dayalı bağlılıktır (Weiner, 1982). Çalışanların bağlılık duyguları, devam bağlılığında olduğu gibi kişisel yararları için değil; yaptıklarının etik ve ahlaki olduğuna inanmalarından ve sadakat, görev, yükümlülük gibi hislerden kaynaklanmaktadır (Wasti, 2000). Bu bağlılık, kişinin örgüte karşı sorumluluğu

ve yükümlülüğü olduğuna inanması ve bu nedenle kendisini örgütün üyesi olarak kalmasını zorunlu görmesine dayanan bağlılıktır (Uyguç ve Çımrın, 2004).

Duygusal, devam ve normatif bağlılık birey ile örgüt arasında bir bağ oluşmasını sağlayan ve onların örgütten ayrılma ya da ayrılmama kararını etkileyen psikolojik bir durumu yansıtır (Durna ve Eren, 2005: 212). Örgüte karşı duygusal bağı yüksek olan bir birey örgütte kalmayı istediği için, devam bağı yüksek olan bir birey örgüte ihtiyaç duyduğu ve örgütte kalması gerektiği için, normatif bağı yüksek olan bir birey ise etik ve ahlaki değerler nedeni ile örgütte kalmak zorunda olduğu için örgüt üyesi olmayı sürdürür (Çetin, 2004; Meyer ve Allen, 1991).

Bir işletmenin başarısı, mevcut insan kaynaklarını amaçlar yönünde, istekli biçimde harekete geçirmesine bağlıdır. Mevcut araştırmalar, bağlılığı yüksek olan grupların bağlılığı düşük olan gruplara göre örgütsel amaçlara ulaşmada daha başarılı olduklarını ortaya koymuştur (Shaw, 1981). Örgütsel bağlılık, bireylerin örgüte karşı hissettikleri psikolojik bir bağlıdır. Bu bağlılığın temeli, işe duyulan ilgi, örgüte olan sadakat ve örgüt değerlerine karşı duyulan güçlü inanca dayanmaktadır (O'Reilly ve Chatman, 1986). Dolayısıyla örgütsel bağlılıktan söz edebilmek için üyelerinin örgütün amaç ve değerlerini kabul etmesi ve buna inanması, örgüt adına anlamlı çaba göstermeye ve örgüte olan üyeliğini devam ettirmeye istekli olması gerekir. Örgütsel bağlılık, çalışanların örgüt amaçlarını benimsemesinde, işletmede kalma isteğini sürdürmesinde, örgüt yönetimine ve faaliyetlerine katılmalarında, örgüt içi yaratıcı ve yenilikçi bir tavır sergilemelerinde önemli bir olgudur (Durna ve Eren, 2005).

Örgütsel bağlılığı güçlü olan iş görenler, işletmenin hedefleri ve değerleriyle özdeşleşirler ve bu değerleri benimserler (Telman ve Ünsal, 2004). İşletmelerde örgütsel bağlılığın yüksek olması, örgüt üyelerinin yaratıcı ve yenilikçi fikirler üretmesi, kaliteyi arttırması, işletme başarısı için daha fazla çaba göstermesi gibi işletme yararına olacak olumlu sonuçlar ortaya çıkaracaktır. Örgütsel bağlılığın, iş gören performansı ve iş tatmini üzerinde olumlu etkileri bulunmaktadır (Güçlü, 2006). Ankara'da beş yıldızlı otel işletmelerinde çalışan personel üzerinde yapılan bir araştırmada anket yöntemiyle elde edilen veriler, yüksek örgütsel bağlılığa sahip iş görenlerin, çalıştıkları işletmelerin başarısını arttırabilmek için, daha fazla iş yükü ve daha fazla sorumluluk yüklenme gibi birtakım ek görevleri kabul edecekleri yönünde bulgular sunmaktadır (Topaloğlu ve Sökmen, 2001). İşletmelere, örgütsel bağlılığın sağladığı başka bir fayda, örgüte bağlılığı yüksek olan iş görenlerin örgüt dışındaki insanlara çalıştıkları işletmeden övgüyle bahsetmeleri sonucunda, diğer nitelikli iş görenlerin işletmede çalışmaya istek duyması ve sonuçta işgücü kalitesinin artmasıdır (Güçlü, 2006).

Örgütsel bağlılığın zayıflığının en önemli göstergesi, iş gören devir hızının yüksek olması ve motivasyon seviyesinin düşük olmasıdır. Yüksek iş gören devir oranı, otel işletmelerini en önemli sorunlarından birisidir. Devir hızının yüksek olması olumsuz çalışma koşulları, düşük iş gören motivasyonu, doğru personel seçiminin gerçekleştirilememesi ve düşük iş tatmini gibi çeşitli faktörlerle doğrudan bağlantılı olmakla birlikte temel olarak örgütsel bağlılığın eksikliğinden kaynaklanan bir sorundur (Silva, 2006). İşgücü devir oranını azaltmak için öncelikle çalışanların örgütsel bağlılığının yükseltilmesi gerekir (Güçlü, 2006).

3.1. Örgütsel Bağlılığı Etkileyen Faktörler

Örgütsel bağlılık, iş çevresine ilişkin duygusal tepkilerle yakından ilişkili olmakla birlikte birçok faktörden etkilenmektedir. Örgütsel bağlılığı etkileyen faktörler kişisel, göreve ilişkin ve yapısal faktörler olarak belirlenmiştir (Güçlü, 2006: 56). İş görenlerin iş deneyimlerinden sağladıkları doyum ve işteki rollerini benimseme düzeyleri örgütsel bağlılığı en çok etkileyen faktörlerdir. Maxwell ve Steel'e (2003) göre iş görenlere daha geniş çaplı görev ve sorumlulukların verilmesi örgütsel bağlılığı artırırken, iş görenlerin örgütteki rollerinin tam olarak belli olmaması örgütsel bağlılığı olumsuz etkilemektedir. Yapılan işin niteliği ve kalitesi de iş görenlerin örgütsel bağlılığını doğrudan etkilemektedir.

Örgütsel bağlılığı etkileyen önemli unsurlardan birisi, iş görenler tarafından algılanan örgütsel destektir. Örgütsel destek, iş görenin örgüte olan aidiyet duygusunu artırır ve örgütsel değerleri benimsemesini sağlar. Örgüt tarafından desteklendiğini düşünen iş gören, örgütün sağladığı psikolojik yakınlığın karşılığında, örgüte karşı duygusal bir bağlılık hisseder. Örgütsel bağlılığı olumlu etkileyen önemli unsurlardan birisi de lider-üye etkileşimindeki kalitedir. Lider-üye etkileşiminin, rol davranışı ve örgütsel vatandaşlık davranışı üzerinde belirgin etkileri vardır. Lider-üye etkileşiminin olumlu olması örgütsel bağlılık, lidere bağlılık ve iş gurubuna bağlılık üzerinde olumlu sonuçlar doğurmaktadır (Vandenberghe, Bentein ve Stinglhamber, 2004). Bunun yanında, çalışma ortamındaki çalışma arkadaşlarının ve üstlerin davranışları ve özellikleri, işin niteliğini ve kalitesini etkileyen diğer önemli unsurlardır. İş görenin çalıştığı işletmeye olan örgütsel bağlılığı büyük ölçüde çalışma arkadaşları ve üstleri ile sağladığı olumlu etkileşime bağlıdır. Bu nedenle, yöneticiler örgütsel bağlılığı arttırmak için, astlarıyla olumlu kişisel iletişim geliştirmekle birlikte, örgüt içinde iş görenler arasında da olumlu ilişkilerin gelişmesini sağlayan bir örgütsel kültür oluşmasını desteklemelidir.

Örgütte çalışma süresi, örgütsel bağlılığı etkileyen bir başka önemli unsurdur. Meyer, Allen ve Smith'e (1993) göre iş görenin örgütte çalıştığı sürenin artması,

örgüt normlarının içselleştirilmesini ve örgüte olan psikolojik bağlılığın artmasını sağlamaktadır. Ayrıca; iş yükü, stres, monotonluk, çalışma koşulları, örgüt büyüklüğü, örgüt içi iletişim, terfi ve ödül sistemi ve dış koşullar, örgütsel bağlılık üzerinde etkili olan diğer faktörlerdir.

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada, otel işletmelerinde yönetimin iki temel unsuru olan yönetici ve iş görenleri ilgilendiren liderlik ve örgütsel bağlılık kavramlarına değinilmiş; mevcut durumun tespiti için, Marmaris bölgesinde yer alan beş yıldızlı otel işletmelerinde bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmanın genel evrenini kıyı bölgelerinde faaliyet gösteren otel yöneticileri ve iş görenleri oluşturmaktadır. Genel evrenin tamamının incelenmesinde karşılaşılabilecek zorluklardan dolayı çalışma evreni olarak Marmaris bölgesinde yer alan beş yıldızlı otel işletmeleri seçilmiştir. Marmaris bölgesinde yer alan beş yıldızlı otel işletmelerinin genelde kıyı otelleri olması nedeniyle çalışma sonuçlarının, şehir otellerini de kapsayacak şekilde tüm beş yıldızlı şehir otellerine genellenmesi doğru olmayacaktır. Araştırmanın ilk aşamasında Marmaris'te faaliyet gösteren beş yıldızlı otel işletmeleri ve bu işletmelerin iletişim bilgileri ve adresleri belirlenmiştir. Marmaris'te faaliyet gösteren beş yıldızlı otel işletmelerinin belirlenmesinde Hotel Guide'nin (2007) kayıtlarından ve internetten yararlanılmıştır. Yapılan tarama sonucunda 12 adet işletme belirlenmiştir. Bu işletmelerle yapılan görüşmeler sonucunda anket formunun uygulanabilmesi için 10 otel işletmesinden (%83) olumlu cevap alınmıştır. Olumsuz cevap alınan 2 beş yıldızlı otel işletmesi uygulama dışında bırakılmış, olumlu cevap alınan otel işletmelerinden anketin uygulanması için Haziran ayının ilk haftası için randevu alınmıştır. Anketin uygulama aşamasında, bu otel işletmelerinde çalışan insan kaynakları müdürlerinin yardımı alınarak, iş görenlere ve bölüm şeflerine ulaşılmış ve anket formlarının doldurulması sağlanmıştır. Anketlerin dağıtım, uygulanma ve toplama süresi 3 hafta devam etmiş, bu süre sonunda 236 adet anket formu elde edilmiştir. Anket formlarından elde edilen sonuçların analizinde ve değerlendirilmesinde SPSS kullanılmıştır.

Çalışmada gerekli veri ve bilgilere ulaşılabilmesi için yüz yüze anket çalışması uygulanmıştır. Araştırmanın amaçlarına uygun olarak daha önce yapılmış diğer çalışmalardan yararlanılarak liderlik tarzı algılarını ve örgütsel bağlılık düzeyini ölçmeye yönelik anket formu oluşturulmuştur. Araştırmada liderlik tarzlarının belirlenmesinde, Goleman'ın (2002) dünya çapında 3800 yöneticinin davranışlarını analiz ederek oluşturduğu "liderlerin davranış repertuarı" da yer alan sınıflandırmadan yararlanılmıştır. Çalışmada yer alan liderlik davranışları

ile ilgili tanımlamalardan yararlanılarak, bu tarzları niteleyen önermeler geliştirilmiştir. Bu sınıflandırmada yer alan vizyoner, katılımcı, otokratik, eğitici ve ilişki odaklı liderlik tarzlarından birinin ya da birkaçının otel işletmelerinde çalışan yöneticilerin tarzını betimlediği varsayılmaktadır. Araştırmada kullanılan anket formu toplam 3 bölümden ve 27 sorudan oluşmaktadır. İlk bölümünde iş gören ve orta kademe yöneticilerin faaliyetlerinden sorumlu olan en yakın üstün liderlik tarzını değerlendirmesi istenmiştir. Anket formunun ilk bölümü, 5’i vizyoner liderlik tarzını, 5’i katılımcı liderlik tarzını, 2’si otokratik liderlik tarzını, 5’i eğitici liderlik tarzını, 5’i ilişki odaklı liderlik tarzını ölçmeye yönelik toplam 22 sorudan oluşmaktadır. Birinci bölümün sonunda anketi doldurandan, liderlik tarzını değerlendirdiği üstün görevini belirtmesi istenmiştir. Anketin birinci bölümünün oluşturulması aşamasında Kent, Crotts ve Aziz (2001) tarafından geliştirilmiş olan ve liderlik davranışlarının beş boyutunu ölçmeyi amaçlayan “*Liderlik Davranışları Envanteri*”; Avolio, Bass ve Jung (1999) tarafından geliştirilmiş etkileşimci ve dönüşümcü liderlik boyutlarını ölçmeyi amaçlayan “*Çok-boyutlu Liderlik Soruları*”, isimli anket formları incelenmiştir. İncelenen anket formlarından da yararlanılarak, Goleman’ın (2002) dünya çapında 3800 yöneticinin davranışlarını analiz ederek oluşturduğu “*Liderlerin Davranış Repertuarı*”nı temel alan liderlik tarzı soruları geliştirilmiştir.

Anketin ikinci bölümünü ise anketi dolduran iş görenin örgütsel bağlılık düzeyini ölçmeye yönelik 5 sorudan oluşmaktadır. Anketin iş görenlerin örgütsel bağlılık düzeylerini ölçmeyi amaçlayan bölümünün oluşturulmasında, Hackman ve Oldham (1974) tarafından geliştirilen “*İş Tanımlama Anketi*”nden yararlanılmıştır. Anketin son bölümünde anketi dolduran iş görenin demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorular bulunmaktadır. Düzenlenen anket formu yardımıyla iş görenlerin üstlerinin liderlik tarzı ile ilgili algılarının ölçülmesi ve bu algıların iş görenlerin kendi örgütsel bağlılığı ile arasındaki ilişkinin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

5. ARAŞTIRMA BULGULARI

5.1. Örneklemin Demografik Bulguları

Araştırmaya katılanların demografik özelliklerine bakıldığında anket formunu dolduran katılımcıların %21’ini orta kademe yöneticiler %79’unu iş görenler oluşturmaktadır. Bu sorular anketi dolduran iş görenlerin ve orta kademe yöneticilerin cinsiyetlerini, yaşlarını, turizm sektöründeki iş tecrübelerini, şu anda çalıştıkları otel işletmesindeki iş tecrübelerini, çalıştıkları departmanı, işletmedeki pozisyonunu ve eğitim durumunu belirlemeye yönelik sorulardır.

Tablo-1:
Demografik Bulgular (N=236)

Cinsiyet	N	%
Bay	151	64
Bayan	85	36
Eğitim Derecesi	N	%
İlköğretim	26	11
Lise ve Dengi	117	49,6
Önlisans	47	19,9
Lisans	45	19,1
Lisansüstü	1	0,4
Yaş	N	%
≤ 18	5	2,1
19-25	108	45,8
26-30	75	31,8
31-40	34	14,4
41-50	13	5,5
51 ≤	1	0,4

Tablo-1’de anketi yanıtlayan iş görenlerin ve orta kademe yöneticilerin demografik özellikleri verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre anketi yanıtlayanların %64’ü erkek %36’sı bayanlardan oluşmaktadır. Anketi dolduranların dağılımında erkeklerin biraz daha yoğun olması, otel işletmelerinde çalışan bayan personele oranla erkek personelin daha fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Anket çalışmasına katılanların eğitim durumlarına baktığımızda işgörenlerin %11’inin ilköğretim mezunu, %49,6’sının lise ve dengi okul mezunu, %19,9’unun önlisans mezunu, %19,1’inin lisans mezunu olduğu görülmektedir. Eğitim düzeylerinin dağılımına bakıldığında katılımcılar arasında her eğitim düzeyinden işgören ve orta kademe yönetici olduğu, lise ve dengi okul mezunlarının çoğunluğu oluşturduğu gözlenmektedir. İşgörenlerin ve orta kademe yöneticilerin yaşlarını belirlemeye yönelik sorular, aralı ölçekten yararlanarak hazırlanmıştır. Yaş aralıkları 18 yaş altı, 19-25 arası, 26-30 arası, 31-40 arası, 41-50 arası ve 51 yaş üzeri olarak belirlenmiştir. Tablo-3’te görüldüğü gibi ankete katılan işgörenlerin ve orta kademe yöneticilerin çoğunluğunu 19-25 yaş aralığındaki (%45,8) ve 26-30 yaş aralığındaki (%31,8) bireyler oluşturmaktadır. Bu oranlardan hareketle anketin uygulandığı Beş yıldızlı otel işletmelerinde çalışanların çoğunluğunu 30 yaş altındaki genç kitlenin oluşturduğu sonucuna varılabilir.

Tablo-2:
Departmanlara Göre Dağılım (N=236)

Departman	N	%
Ön Büro	56	23,7
F&B	95	40,3
Güvenlik	18	7,6
Muhasebe	15	6,4
House keeping	20	8,5
Depo	4	1,7
Animasyon	4	1,7
Mutfak	16	6,8
Müşteri İlişkileri	3	1,3
İnsan Kaynakları	3	1,3
Diğer	2	0,8

Tablo-2’de anketi dolduran katılımcıların çalıştıkları departmanlara göre dağılımı verilmiştir. Katılımcıların çoğunluğunu yiyecek içecek (40,3) ve ön büro (23,7) departmanlarında çalışan iş görenler ve orta kademe yöneticiler oluşturmaktadır. Bütün katılımcıların ortalama turizm sektöründe çalışma sürelerine bakıldığında ortalama 7 yıl, şu andaki çalıştıkları otel işletmesinde ortalama 3 yıl, iş tecrübesine sahip oldukları sonucuna ulaşılmaktadır. Bu süreler, turizm sektörünün genel yapısı ve çalışılan işletmedeki üstlerin tarzları hakkında fikir sahibi olmak için yeterli sürelerdir.

5.2. Liderlik Tarzı Algılarına İlişkin Bulgular

Tablo-3’te görüldüğü gibi iş görenlerin ve orta kademe yöneticilerin, faaliyetlerinden sorumlu üstün eğitici liderlik tarzlarını sergilediğini belirten önermelere (3,89) daha çok katıldığı görülmektedir. Bununla birlikte, vizyoner, katılımcı, eğitici ve ilişki odaklı liderlik kapsamındaki davranış boyutlarının iş görenler tarafından birbirine yakın derecelerde algılandığı, otokratik liderlik tarzı boyutlarının daha az derecede algılandığı görülmektedir. Bu nedenle iş görenlerin liderlik tarzı algıları temel alınarak Marmaris’teki beş yıldızlı otel yöneticilerinin, iş görenlerin yeteneklerini geliştirmeye önem veren, gerektiğinde onların katılımına imkan sağlayan, işletme hedef ve stratejilerinin işgörenler tarafından benimsenmesine önem veren ve onlarla iyi ilişkiler geliştiren bir liderlik tarzı sergiledikleri söylenebilir. Otokratik liderlik boyutlarının algılanmasının diğer boyutlara oranla daha düşük olması ise bu otel işletmelerinde iş görenleri dikkate alan liderlik tarzlarının daha yoğun kullandığını göstermektedir.

Tablo-3:
Liderlik Tarzı Algıları

Bağlı Olduğum Yönetici;	N	Ort.	S.S.	Alfa Değ.
Vizyoner Liderlik Tarzı				0,9
Geleceğe yönelik hedefler belirler	236	3,8	1,12	
Gelecekteki gelişmeler hakkında öngörü sahibidir.	236	3,8	1,09	
Stratejik ve örgütsel amaçlar ortaya koyar.	236	3,74	1,09	
İşgörenlerin işletme hedeflerine odaklanmasını sağlar.	236	3,78	1,09	
İşgörenlerin işletme strateji ve politikalarını benimsemesi için çaba gösterir.	236	3,82	0,99	
Ortalama		3,79		
Katılımcı Liderlik Tarzı				0,87
Astlarını karar alma sürecine dahil eder.	236	3,78	1,1	
Astlarının fikirlerini dinler ve fikirlerine değer verir.	236	3,79	1,14	
Alınan kararların önemini açıklar.	236	3,97	0,96	
Ortak amaç, hedef ve yaklaşımları bizlere anlatır.	236	3,84	1,04	
Çalışanları etkileyen kararları görüşlerini alarak verir.	236	3,67	1,13	
Ortalama		3,81		
Otokratik Liderlik Tarzı				0,68
Kendi kararlarını tek başına almak ister.	236	3,39	1,22	
Astlarından emirlerine sorgusuz itaat etmelerini bekler.	236	2,99	1,25	
Ortalama		3,19		
Eğitici Liderlik Tarzı				0,89
Yetki devrederek astlarının yeteneklerini ve sorumluk duygularını geliştirmeye isteklidir.	236	3,8	1,09	
Çalışanının gelişimine ve eğitimine önem verir.	236	3,92	1,07	
Astlarının kendilerini geliştirmesini destekler.	236	3,96	1,01	
Çalışanlara kariyer gelişimi ile ilgili rehberlik eder.	236	3,87	1,04	
Çalışanların mesleki eğitimine önem verir.	236	3,91	1,06	
Ortalama		3,89		
İlişki Odaklı Liderlik Tarzı				0,88
Astlarının başarılarını övgüde bulunarak takdir eder.	236	3,73	1,12	
Astlarıyla iyi ilişkiler geliştirmeye önem gösterir.	236	3,97	1,01	
Çalışanları motive etmek için onlarla iyi ilişkiler kurar.	236	3,93	1,12	
Çalışanlar arasında sıcak ilişkilerin ve işbirliğinin gelişmesine önem gösterir.	236	3,9	1,05	
Astlarının, değer, ilgi, beklenti ve hayallerini anlamaya çaba gösterir	236	3,58	1,17	
Ortalama		3,82		

5.3. Örgütsel Bağlılığa İlişkin Bulgular

Tablo-4’de görüldüğü gibi iş görenlerin ve orta kademe yöneticilerin örgütsel bağlılık düzeyinin ortalama 3.82 düzeyinde olduğu görülmektedir. Katılımcıların “işletmede çalışmaya devam etmek isterim” ifadesine daha fazla katılırken (4.03), “bu işletmeye karşı duygusal anlamda bağlılık hissediyorum” ifadesine daha düşük seviyede (3.57) katıldıkları görülmüştür. Bu sonuç örgüt üyelerinin iş bulma konusunda yaşayacağı sorunlar ile işi sevmekten daha çok sağlık, ailevi durumlar gibi zorlayıcı nedenlerin devam bağlılığında etkili olabileceği tespiti ile paralellik göstermektedir. Katılımcılar, “Başka bir otel işletmesinde benzer bir görevde çalışmayı tercih ederim” önermesine (2,63) ise kısmen katılmamaktadır.

Tablo-4:
Örgütsel Bağlılık Düzeyi

	N	Ort.	S.S.	Alfa Değ.
Örgütsel Bağlılık				0,88
Kendimi bu işletmenin bir parçası olarak görüyorum.	236	4,03	1,09	
Bu işletmede çalışmaya devam etmek isterim.	236	4,03	1,11	
Bu işletmede çalışmanın benim için özel bir anlamı vardır.	236	3,64	1,28	
Bu işletmeye karşı duygusal anlamda bağlılık hissediyorum	236	3,57	1,24	
Ortalama	-	3,82	-	
Başka bir otelde benzer bir görevde çalışmayı tercih ederim.	236	2,63	1,21	

Tablo 5’de başka bir otel işletmesinde benzer bir görevde çalışmayı tercih edenler ve etmeyenler liderlik tarzı algıları ve örgütsel bağlılık düzeyleri açısından karşılaştırılmıştır. Bu ifadeye fikrim yok cevabını veren 37 kişi bu analize dahil edilmemiş geri kalan kitle frekansları dikkate alınarak karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmaya göre, başka bir otelde benzer bir görevde çalışmayı tercih edeceğini belirten katılımcıların daha düşük düzeyde, üstlerinin vizyoner, katılımcı, eğitici, ve ilişki odaklı liderlik tarzı sergiledikleri, daha yüksek düzeyde otokratik liderlik tarzı sergiledikleri fikrinde olduğu görülmektedir. Başka bir otel işletmesinde benzer bir görevde çalışmayı tercih edeceğini belirten iş görenlerin, iş tatmini ve örgütsel bağlılık düzeylerinin de diğer iş görenlere oranla oldukça düşük olduğu görülmektedir. Buradan hareketle, işletmelerinden ayrılma eğiliminde olan çalışanların, diğer çalışanlara oranla yöneticileri hakkında daha olumsuz algılara sahip oldukları söylenebilir. Ayrıca örgütsel bağlılığın düşük olmasının, çalışanın işletmeden ayrılmasında temel etken olduğu bu rakamlardan hareketle ifade edilebilir.

Tablo-5:
Başka İşletmede Çalışma Eğilimine Göre Değişkenlerin Ortalamaları

	Başka bir otel işletmesinde benzer bir görevde çalışmayı tercih ederim					
	Katılmıyorum			Katılıyorum		
	N	Ort.	S.S.	N	Ort.	S.S.
Vizyoner Liderlik	127	3,92	0,9	62	3,44	0,94
Katılımcı Liderlik	127	3,92	0,87	62	3,45	0,92
Otokratik Liderlik	127	3,15	1,1	62	3,22	1,12
Eğitici Liderlik	127	4	0,84	62	3,45	0,97
İlişki Odaklı Liderlik	127	3,98	0,93	62	3,41	0,87
Örgütsel Bağlılık	127	4,3	0,55	62	2,52	0,82

5.4. Değişkenler Arası Bulgular

Araştırmanın bu kısmında liderlik tarzı boyutları ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişki korelasyon analizi yardımıyla incelenmiştir. Vizyoner, katılımcı, otokratik, eğitici, ilişki odaklı liderlik tarzları ve örgütsel bağlılık boyutları kapsamındaki maddelerin genel aritmetik ortalamaları temel alınarak korelasyon indeksleri oluşturulmuştur.

Tablo-6:
Temel Değişkenler Arası Korelasyon Analizi

Değişkenler	1	2	3	4	5
1. Vizyoner Liderlik					
2. Katılımcı Liderlik	0,74**				
3. Otokratik Liderlik	-0,13*	-0,18*			
4. Eğitici Liderlik	0,66**	0,74**	0,01		
5. İlişki Odk. Liderlik	0,60**	0,71**	-0,08	0,74**	
6. Örgütsel Bağlılık	0,35**	0,37**	0,03	0,44**	0,44**

* .05 düzeyinde anlamlıdır. ** .01 düzeyinde anlamlıdır.

Elde edilen korelasyon analizi sonuçları Tablo-6’da sunulmuştur. Bu veriler ışığında vizyoner liderlik boyutu ile katılımcı liderlik boyutu arasında ($R= 0,74$) yüksek düzeyde pozitif ilişki vardır. Vizyoner liderlik boyutu ile otokratik liderlik boyutu arasında ve katılımcı liderlik boyutu ile otokratik liderlik boyutu arasında düşük düzeyde negatif ilişki görülmektedir. Örgütsel bağlılık ile en yüksek pozitif ilişki, eğitici liderlik ve ilişki odaklı liderlik boyutları arasındadır ($R= 0,44$).

5.5. Farklılık Analizleri Sonucunda Ulaşılan Bulgular

Araştırma kitlesini oluşturan bireylerin işletmede çalışma süresi ile liderlik tarzı algıları ve örgütsel bağlılık düzeyleri arasında ilişki incelenmiş bu faktöre göre anlamlı farklılıkların olup olmadığı sınıanmıştır. Ankete katılanların, işletmedeki çalışma sürelerinin bağımsız değişkenlere bakış açılarında farklılık oluşturup oluşturmadığını belirlemek amacıyla şu hipotezler oluşturulmuştur.

H0: İşletmede çalışma süresine göre bağımsız değişkenlere bakış açılarında fark yoktur.

H1: İşletmede çalışma süresine göre bağımsız değişkenlere bakış açılarında fark vardır.

Tablo-7:
İşletmede Çalışma Süresi Faktörü İçin ANOVA Sonuçları

		Karelerin Toplamı	Df	Ortalamanın Karesi	F	Sig.
Vizyoner L.	Gruplar arası	19,504	15	1,300	1,612	0,072
	Gruplar içi	177,458	220	0,807		
	Toplam	196,962	235			
Katılımcı L.	Gruplar arası	14,994	15	1,000	1,323	0,190
	Gruplar içi	166,269	220	0,756		
	Toplam	181,263	235			
Otokratik L.	Gruplar arası	21,326	15	1,422	1,248	0,237
	Gruplar içi	250,533	220	1,139		
	Toplam	271,859	235			
Eğitici L.	Gruplar arası	23,907	15	1,594	2,182	0,008
	Gruplar içi	160,679	220	0,730		
	Toplam	184,586	235			
İlişki Odaklı L.	Gruplar arası	28,892	15	1,926	2,533	0,002
	Gruplar içi	167,267	220	0,760		
	Toplam	196,159	235			
Örgütsel Bağ.	Gruplar arası	28,119	15	1,875	1,974	0,018
	Gruplar içi	208,975	220	0,950		
	Toplam	237,094	235			

Tablo-7’de görüldüğü gibi, çalışanların işletmedeki çalışma süresi Sig değeri 0.05’den düşük olan eğitici liderlik, ilişki odaklı liderlik ve örgütsel bağlılık değişkenleri için H1 hipotezi kabul edilecektir.

Tablo-8’de, başka bir otel işletmesinde çalışmayı tercih etme faktörünün değişkenler üzerindeki etkisi t testi ile analiz edilmiştir. Başka bir otelde çalışma eğiliminin, bağımsız değişkenlere bakış açılarında farklılık oluşturup oluşturmadığını belirlemek amacıyla şu hipotezler oluşturulmuştur.

H0: Başka otelde çalışma eğilimine göre bağımsız değişkenlere bakış açılarında fark yoktur.

H1: Başka otelde çalışma eğilimine göre bağımsız değişkenlere bakış açılarında fark vardır.

Tablo-8:
Başka İşletmede Çalışma Eğilimi İçin T Testi Tablosu

		Varyans Eşitliği İçin Levene'nin Testi		Ortalamaların Eşitliği İçin testi		
		F	Sig.	T	Df	Sig. (2-üçlü)
Vizyoner L.	Eşit	1,268	0,262	3,377	187	0,001
	Eşit değil			3,335	117,290	0,001
Katılımcı L.	Eşit	0,465	0,496	3,392	187	0,001
	Eşit değil			3,338	116,242	0,001
Otokratik L.	Eşit	0,008	0,927	-0,467	187	0,641
	Eşit değil			-0,464	119,690	0,643
Eğitici L.	Eşit	5,724	0,018	4,067	187	0,000
	Eşit değil			3,858	106,012	0,000
İlişki Odaklı L.	Eşit	0,044	0,835	3,995	187	0,000
	Eşit değil			4,084	128,327	0,000
Örgütsel Bağlılık	Eşit	24,054	0,000	17,570	187	0,000
	Eşit değil			15,419	88,937	0,000

Otokratik liderlik tarzı dışındaki diğer değişkenlerin anlamlılık düzeylerinde 0,05’ten küçük değerler ortaya çıkmıştır. Bu nedenle başka bir otel işletmesinde çalışmayı tercih etme faktörünün vizyoner, katılımcı, eğitici ve ilişki odaklı liderlik tarzı boyutları ve örgütsel bağlılık düzeyleri üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu, otokratik liderlik tarzı boyutu üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı söylenebilir.

6. SONUÇ VE TARTIŞMA

Son yüzyılda, ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeler, turizm faaliyetinin sınırlarını genişletmiş ve uluslararası anlamda küresel ekonominin en önemli kalemlerinden birisi olmasını sağlamıştır (UNWTO, 2006). Ekonomik açıdan uluslararası önem taşıyan turizm sektörünün temel alanlarından biri olan konaklama işletmelerinin yönetilmesi, yönetim ve organizasyon konusunda önemli bir araştırma alanı oluşturmaktadır. Bu araştırma sonucunda, elde edilen veriler temel alınarak, Marmaris bölgesinde yer alan beş yıldızlı otel işletmelerinde, iş görenler tarafından algılanan liderlik davranışlarına ve bu davranışların örgütsel bağlılık üzerinde etkilerine yönelik bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Bulgulara göre, katılımcıların algıları temel alınarak, Marmaris bölgesinde yer alan beş yıldızlı otel işletmelerinde görev yapan yöneticilerin, vizyoner, katılımcı, eğitici ve ilişki odaklı liderlik boyutlarındaki davranış biçimlerini daha yoğun olarak sergiledikleri söylenebilir. Bunun yanında, genel olarak yöneticilerin, otokratik liderlik boyutunda yer alan davranışları daha az sergilemekle birlikte, tamamen terk etmedikleri görülmektedir. Goleman'a (2002) göre liderlerin sergilediği liderlik tarzları ne kadar çeşitli olursa, o ölçüde iyi sonuçlar elde edilebilir. Başta vizyoner, katılımcı, ilişki odaklı ve eğitici liderlik tarzları olmak üzere çeşitli liderlik tarzlarını ustalıkla sergileyen liderler işletmede iyi bir örgütsel iklim oluştururlar ve başarı sağlarlar. Bu kapsamda ele alındığında araştırmanın liderlik tarzlarına ilişkin bulguları, Marmaris bölgesindeki beş yıldızlı otel işletmelerinde yöneticilerin bütün liderlik tarzlarını gerektiği seviyede uyguladığını yansıtmaktadır.

Liderlik tarzlarının belirlenmesinde iş gören algılarının temel alınmasının nedeni, iş görenlerin yöneticinin davranışlarından doğrudan etkilenmesi ve bu davranışları doğrudan gözlemlene şansına sahip olmasıdır. Çalışmasının temel amacının liderlik tarzları ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkiyi ortaya koymak olduğu düşünüldüğünde, yöneticilerinin uyguladıklarını öne sürdükleri liderlik tarzları yerine iş görenlerin algıladıkları liderlik tarzlarının değerlendirmeye alınması daha gerçekçi sonuçlar doğuracaktır.

İşgörenlerin örgütsel bağlılık düzeyleri ile ilgili bulgular incelendiğinde işgörenlerin örgütsel bağlılıkla ilgili ifadelerine katıldıkları ve genel anlamda örgütlerine bağlılık hissettikleri görülmektedir. Yinede, ankete katılan işgörenlerin bir kısmının (%26) *"Başka bir otel işletmesinde benzer bir görevde çalışmayı tercih ederim"* ifadesine katılıyorum cevabı verdiği görülmektedir. Bu kişilerin çalıştıkları işletmeye bağlılık duymadıkları ve bazı zorunluluklar sebebiyle bu işletmede çalıştıkları düşünülebilir. Korelasyon analizi sonucunda vizyoner, katılımcı, eğitici ve

ilişki odaklı liderlik tarzları arasında orta düzeyde pozitif ilişki görülmüştür. Otokratik liderlik tarzı ile vizyoner ve katılımcı liderlik tarzları arasında ise düşük düzeyde negatif ilişki görülmektedir. Bu farklılık otokratik liderlik tarzının işe yönelik, diğer liderlik tarzlarının iş görene yönelik liderlik davranışları olmasından kaynaklanmaktadır.

Örgütsel bağlılık düzeyi üzerinde vizyoner, katılımcı, eğitici ve ilişki odaklı liderlik tarzlarının olumlu etkilerinin olduğu görülmektedir. Örgütsel bağlılığın zayıf olması sonucunda işgücü devir oranının yüksek olması özellikle kıyı otellerinin en önemli sorunlarından birisidir. Mevsimsellik özelliği, ağır çalışma koşulları, yanlış personel politikaları ve personel seçimine önem gösterilmemesi gibi sebepler kıyı otelciliğinde işgücü devir oranını artıran ve örgütsel bağlılığı olumsuz etkileyen diğer sebeplerdir. Bu olumsuz koşullara rağmen, yöneticilerin iş görenlere yönelik sergileyecekleri olumlu davranışlar, örgütsel bağlılığın artmasına ve işgücü devir oranının azalmasına katkı sağlayacaktır. Bu nedenle, otel işletmelerinde yöneticilerin, iş görenlerin beklentilerine uygun liderlik tarzlarını sergilemeleri ve onların uzun vadeli kariyer planları yapabilmelerini olanak sağlayacak, personel politikaları izlenmeleri oldukça önemlidir.

Farksızlık analizi sonuçlarına bakıldığında, işletmede çalışma süresinin eğitici, ilişki odaklı liderlik tarzlarının algılarında ve örgütsel bağlılık düzeylerinde anlamlı farklılık oluşturduğu görülmektedir. Bu farklılık, işletmede çalışma süresi arttıkça iş görenlerin, üstleriyle daha iyi ilişkiler geliştirebilmelerine bağlanabilir. Lider-üye etkileşim kuramında bahsedildiği gibi liderin tarzı, astları ile arasındaki etkileşime bağlı olarak değişim gösterebilir (Zel, 2006). Meyer, Allen ve Smith'e (1993) göre uzun süre aynı örgütte çalışmak örgütsel bağlılığı arttırmaktadır. İş görenin örgütte çalıştığı sürenin artması, örgüt normlarının içselleştirilmesini ve örgüte olan psikolojik bağlılığın artmasını sağlamaktadır (Meyer, Allen ve Smith, 1993).

“Başka bir otel işletmesinde benzer bir görevde çalışmayı tercih ederim” ifadesine verilen cevaplara göre yapılan t testi sonucunda ise bu faktörün, otokratik liderlik tarzı dışındaki bütün değişkenler üzerinde anlamlı farklılık oluşturduğu görülmektedir. Başka bir otel işletmesinde çalışmayı tercih eden katılımcıların daha düşük düzeyde, vizyoner, katılımcı, eğitici ve ilişki odaklı liderlik tarzı, daha yüksek düzeyde otokratik liderlik tarzı algısına sahip olduğu ve örgütsel bağlılık düzeylerinin düşük olduğu görülmektedir. Bu nedenle, vizyoner, katılımcı, eğitici ve ilişki odaklı liderlik tarzlarının örgütsel bağlılığı olumlu etkilediği, otokratik liderlik tarzının ise olumsuz etkilediği söylenebilir.

Konaklama işletmeleri gibi emek yoğun olarak çalışan hizmet işletmelerinde, liderlerin, iş görenleri örgütsel amaçlara yönlendirmedeki rolü daha fazla ön plana çıkmaktadır. Konaklama işletmelerinde satın alınan hizmetin kalitesi üzerinde müşteri ve iş gören arasındaki etkileşimin oldukça önemli olması, bu işletmelerde iş görenlere daha fazla önem gösterilmesini gerektirmektedir. İş görenlerin müşterilerle, kaliteli bir hizmet sunumu süreci oluşturması, iyi bir fiziksel görünüme sahip olmalarının yanı sıra, işini seyerek yapmalarından kaynaklanan, pozitif iletişimlerine bağlıdır. Bu nedenle, konaklama işletmelerinde çalışan yöneticilerin, iş görenlerin yaptıkları işi sevmelerini sağlayacak liderlik tarzlarını sergilemeleri oldukça önemlidir.

Liderlerin sergiledikleri, *vizyoner liderlik, iletişim odaklı liderlik, katılımcı liderlik, eğitici liderlik ve otokratik liderlik* tarzlarının iş görenlerin örgütsel bağlılıkları üzerinde çeşitli etkileri mevcuttur. Marmaris bölgesinde yapılan anket sonucunda elde edilen veriler ışığında vizyoner, iletişim odaklı, katılımcı ve eğitici liderlik tarzlarının iş görenlerin örgütsel bağlılık düzeyi üzerinde olumlu etkilere sahip olduğu, otokratik liderlik tarzının ise herhangi bir etkisinin olmadığı görülmektedir. Bu nedenle konaklama işletmelerinde yöneticilerin, iş görenlerin yeteneklerini geliştirmeye önem veren, gerektiğinde onların katılımına imkan sağlayan, işletme hedef ve stratejilerinin benimsenmesine ve kişilerarası ilişkilere önem veren liderlik tarzlarını sergilemeleri konaklama işletmelerinin başarıya ulaşmasına olumlu katkı sağlayacaktır. Ayrıca, iş görenlerin örgütsel bağlılığı üzerinde olumlu etkiye sahip, vizyoner, iletişim odaklı, katılımcı ve eğitici liderlik tarzlarının sergilenmesi konaklama işletmelerinin en önemli sorunlarından birisi olan yüksek iş gücü devir oranının azaltılmasına olumlu katkı sağlayacaktır. İşletmede çalışma süresindeki artışın, değişkenler üzerinde oluşturduğu anlamlı farklılık dikkate alındığında, işgücü devir oranının düşük olmasının önemi, daha iyi anlaşılmaktadır. İşletmede uzun süredir çalışan iş görenlerin işletme amaç ve değerlerini benimsemeleri beklenmektedir. Bunun yanında sürekli değişen iş görenlerin örgütsel amaç ve değerleri benimsemelerinin oldukça zor olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Avolio, B. J., Bass, B. M. ve Jung, D. I. (1999). Re-Examining The Components of Transformational and Transactional Leadership Using The Multifactor Leadership Questionnaire, *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, No: 72, 441-462.
- Baltaş, A. (2002). *Değişim İçinden Geleceğe Doğru Ekip Çalışması ve Liderlik*, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Barutçugil, İ. (2006). *Yöneticinin Yönetimi*, İstanbul: Kariyer Yayınları.
- Chen, J. ve Silverthorne, C. (2005). Leadership Effectiveness, Leadership Style and Employee Readiness, *Leadership & Organization Development Journal*, Vol: 26 No: 4, 280-288.
- Çetin, M.Ö. (2004). *Örgüt Kültürü ve Örgütsel Bağlılık*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Çoroğlu, Ç. (2003). *İş Dünyasında Geleceğin Yönetimi*, İstanbul: Alfa Basım Yayın.
- Durna, U. Ve Eren, V. (2005). Üç Bağlılık UNSURLU Ekseninde Örgütsel Bağlılık, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Cilt:6, Sayı:2, 210-219.
- Eren, E. (2001). *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Goleman, D. (2002). Liderlik Tarzları Sonuç Alıcı Liderlik, *Harvard Business Review "Lideri Lider Yapan Nedir ?"*, (Çev: Nurettin El Hüseyini), İstanbul: Mess Yayınları.
- Goleman, D., Boyatzis, R. ve Mckee, A. (2002). *Yeni Liderler*; (Çev Filiz Nayır ve Osman Deniztekin), İstanbul: Varlık Yayınları.
- Goleman, D., Boyatzis, R. ve Mckee, A. (2002). *Realizing The Power of Emotional Intelligence*, Boston, Massachusetts: Harvard Business School Pres.
- Groves, K.S. (2006). Leader Emotional Expressivity Visionary Leadership and Organizational Change, *Leadership & Organization Development Journal*, Vol: 27 No: 7, 566-583.
- Güçlü, H. (2006). *Turizm Sektöründe Durumsal Faktörlerin Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Hackman, J.R. ve Oldham, R.G. (1974). *The Job Diagnostic Survey*, Organizational Effectiveness Research Program, Washington.
- Hagemann, G. (1995). *Motivasyon El Kitabı*, İstanbul: Rota yayınları.
- Hill, L.A. (1999). Parlak Elemanları Geliştirmek, *Harvard Business Review "Liderden Lidere"*, (Çev: Salim Atay, Edt: Frances Hesselbein, Paul M. Cohen), İstanbul: Mess Yayınları.

- Hotel Guide Turkey, (2007). Turofed.
- Kent, T.W., Crotts, J.C. ve Aziz, A. (2001). Four Factors of Transformational Leadership, Behaviour, *Leadership & Organization Development Journal*, 22/5. s. 221-229.
- Kent, T. (2005). Leading and Managing: It takes Two to Tango, *Management Decision*, Vol: 43 No:7/8, 1010-1017.
- Lok, P. ve Crawford, J. (2004). The Effects of Organizational Culture and Leadership Style on Job Satisfaction and Organizational Commitment, *Journal of Management Development*, Vol:23 No: 4, 321-338.
- Maxwell, G. ve Steele, G. (2003). Organizational Commitment: A Study of Managers in Hotels, *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 15/7, 362-369.
- Meyer, J.P., Allen, N.J. (1997). *Commitment in The Workplace: Theory, Research and Application* Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Meyer, J.P., Allen, N.J. ve Smith, C.A. (1993). Commitment To Organization And Occupations: Extensions And Test Of A Three Component Concept, *Journal of Applied Psychology*, 78, 538-551.
- Mintzberg, H. (1999). Yöneticinin İşi, *Harvard Business Review "Liderlik"*, (Çev: Meral Tüzün), İstanbul: Mess Yayınları.
- Mowday, R.T., Steers, R.M. ve Porter, L.W. (1979). The Measurement of Organizational Commitment, *Journal of Vocational Behavior*, Vol: 14, 224-247.
- O'Reilly, C. ve Chatman J. (1986) "Organizational Commitment and Psychological Attachment: The Effects of Compliance, Identification and Internalization on Pro-social Behavior", *Journal of Applied Psychology*, Cilt:71, No:3, s.492-499.
- Oshagbemi, T. ve Ocholi, S.A. (2006). Leadership Styles and Behaviour Profiles of Managers, *Journal of Management Development*, Vol: 25 No: 8, 748-762.
- Özdevecioğlu, M. (2003). Algılanan Örgütsel Destek ile Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma, *D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt:18, Sayı:2, 113-130.
- Özsalmanlı, A.Y. (2003). *Türkiye'de Kamu Yönetiminde Liderlik ve Lider Yöneticilik*, DEÜ, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, 137-148.
- Rad, A. M. ve Yarmohammadian, M. H. (2006). A Study of Relationship Between Managers' Leadership Style and Employees' Job Satisfaction, *Leadership in Health Services*, Vol: 19 No:2, 11-28.

- Savery, L.K. (1994). The Influence of The Perceived Styles of Leadership of A Group of Workers on Their Attitudes to Work, *Leadership & Organization Development Journal*, Vol: 15 No: 4, 12-18.
- Shaw, M. E. (1981). *Group dynamics: The psychology of small group behavior*. New York: McGraw Hill Book Company.
- Silva, P. (2006). Effects of Disposition on Hospitality Employee Job Satisfaction and Commitment, *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, Vol:18 No:4, 317-328.
- Taşkıran, E. (2006). Otel İşletmelerinde Çalışan Yöneticilerin Liderlik Yönelimleri: İstanbul'daki Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Araştırma, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 17 Sayı: 2, 169-183.
- Telman, N. ve Ünsal, P. (2004). *Çalışan Memnuniyeti*, İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Tengilimoğlu, D. (2005). Hizmet İşletmelerinde Liderlik Davranışları ile İş Doymumu Arasındaki İlişkinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma, *G.Ü. Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2005/ No:1.
- Topaloğlu, M. ve Sökmen, A. (2001). Örgütsel Bağlılık ile İşgören Performansı İlişkisi: Ankara'da Faaliyet Gösteren Otel İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 12 (Bahar), 33-43.
- UNWTO, (2006). World Tourism Barometer, 4 (1)
- Uyguç, N. ve Çımrın, D. (2004). DEÜ Araştırma ve Uygulama Hastanesi Merkez Laboratuvarı Çalışanlarının Örgüte Bağlılıklarını ve İşten Ayrılma Niyetlerini Etkileyen Faktörler, *D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt:19, Sayı:1, 91-99.
- Vanderberghe, C., Bentein, K. ve Stinglhamber, F. (2004). Affective Commitment to the Organization, Supervisor and Work Group: Antecedents and Outcomes, *Journal of Vocational Behavior*, Vol: 64, 47-71.
- Wasti, A. (2000). Meyer ve Allen'in Üç Boyutlu Örgütsel Bağlılık Ölçeğinin Geçerlilik ve Güvenilirlik Analizi, *8. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi*, 401-410.
- Weiner, Y. (1982). Commitment in Organization A Normative View, *Academy of Management Review*, Vol:7, No:3, 418-428.
- Yousef, D. A. (2000). Organizational Commitment: A Mediator of The Relationships of Leadership Behavior With Job Satisfaction and Performance in a Non- Western Country, *Journal of Managerial Psychology*, Vol:15, No:1, 6-28.
- Yukl, G. (1989). *Leadership in Organizations*, N.J. USA: Prentice Hall Inc.
- Zel, U. (2006). *Kişilik ve Liderlik*, Ankara: Nobel Yayınları.

TURİST REHBERLERİNİN İLETİŞİM YETERLİLİKLERİ: TURİSTLERİN GÖRÜŞLERİNİN CHAİD ANALİZİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Seda ŞEN ŞAHİN^[*]
Cevdet AVCIKURT^[**]

Özet

Problem Durumu: Turist rehberi, turistin tatil amacıyla gittiği ülkede genellikle ilk karşılaştığı kişi olmakta ve onlara tatilleri süresince eşlik etmektedir. Bu nedenle turist rehberinin yeterli bilgi birikimine ve donanımına sahip olmak dışında bu bilgiyi aktarabilecek gerekli iletişim donanımına da sahip olması önem arz etmektedir. Ancak turist rehberinin eğitim süreci incelendiğinde, hem örgün hem de yaygın eğitim kapsamında verilen turist rehberliği eğitimi içerisinde iletişim alanına gereken önemin verilmediği gözlenmiştir. Bu durum rehberlerin performansını olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Araştırmanın Amacı: Türkiye'ye gelen turistlerin, rehberin iletişim yeterliliklerine verdikleri öneme ve rehberin iletişim performansına yönelik görüşlerinin belirlenmesi ve bu görüşlere etki eden faktörlerin CHAİD analizi ile incelenmesidir.

Yöntem: Turist rehberliği ve iletişim ile ilgili yazın taraması yapıldıktan sonra Antalya'ya tatil için gelen turistlerin rehberin iletişim yeterliliklerine verdiklere öneme ve rehberin iletişim performansına ilişkin görüşlerini belirlemeye yönelik olarak hazırlanan anket aracılığıyla veriler toplanmıştır. Elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences, Version 11,5) programı ile analiz edilmiştir.

Bulgular: Araştırma sonucunda turistlerin rehberin iletişim yeterliliklerine verdikleri öneme ve rehberin iletişim performansına yönelik görüşlerine etki eden en önemli faktörün ülke değişkeni olduğu belirlenmiştir.

Sonuçlar: İngilizlerin rehberin iletişim yeterliliklerine verdikleri önem Alman ve Ruslara göre daha fazladır. Benzer şekilde İngilizlerin rehberin iletişim performansına yönelik görüşleri Alman ve Ruslara göre daha olumludur.

Anahtar Kelimeler: Turist, Turist Rehberi, İletişim, Performans, Chaid Analizi, Antalya.

[*] Araştırma Görevlisi Dr., Balıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi.

[**] Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi.

Communication Efficiencies of Tourist Guides: The Evaluation of Tourists' Perceptions With Chaid Analyse

Abstract

Statement of the Problem: Tourist guide is the person that someone encounters first in the country that he or she had gone for holiday and he accompanies them during their holidays. For this reason, it is important that apart from the sufficient knowledge and qualification the tourist guide has, he or she should have the necessary communication equipment for information transfer. But when the training process of the tourist guide is examined, it is observed that not too much importance was given to the communication area in the context of tourist guide training both in common and formal training. This situation may affect the performance of the tourist guides negatively.

Purpose of the study: Determination of the views of the tourists that came to Turkey on the importance given by the tourists to the communication competencies of tourist guides and to communication performance of the tourist guides and examination of the factors that affects these views by CHAID analysis.

Method: The data were collected by the questionnaire that is prepared for having data about the views that the tourists that came to Antalya has about importance given by the tourists to the communication competencies of tourist guides and to communication performance of the tourist guides. The data that acquired were analyzed with SPSS programme.

Findings: At the end of the research it is determined that the most important factor for the importance given by the tourists to the communication competencies of tourist guides and to communication performance of the tourist guides is country variable.

Results: Importance that the English Tourist guides gave to the communication competence is much more than Germans and Russians. Similarly the view of English tourists on communication performance is much more positive than the Russians and the Germans.

Key words: Tourist, Tourist Guide, Communication, Performance, Chaid Analyse, Antalya.

1. Giriş

Bilgi teknolojilerinin hızla geliştiği ve global ekonomilerin oluştuğu günümüzde, hiçbir ulus veya kişinin kendini tamamen dış dünyadan dışlayarak, iletişim kurmadan yaşaması mümkün değildir. İnsanın insana hizmet ettiği turizm sektöründe ise, iletişim kaçınılmaz olarak kullanılmak durumunda kalınan ve insanların anlaşmalarını sağlayan en önemli araçtır. Turizm, turistlere ziyaret ettikleri ülkenin dilini, tarihini, kültürünü ve doğasını daha yakından tanıma fırsatı tanırken, yerel halkın da turistlerin dilini ve kültürünü daha yakından tanıma olanağını artırmaktadır. Diğer yandan etkin iletişim kurulamadığında farklı kültürlerle mensup bireyler birbirlerini yanlış anlayabilmekte ve yanlış önyargılar oluşabilmektedir. Bu durum uzun vadede dünya barışını olumsuz etkileyebildiği gibi turizm sektörü de olumsuz olarak etkileyebilmektedir.

Bu noktada en önemli görevlerden biri ülkelerinin birer temsilcisi konumunda olan, ülkesini, ülke insanını ve ülke kültürünü turistlere tanıtan turist rehberlerine düşmektedir. Çünkü turist rehberi, turistin tatil amacıyla gittiği ülkede genellikle ilk karşılaştığı kişi olmakta ve onlara tatilleri süresince eşlik etmektedir. Bu nedenle turist rehberinin yeterli bilgi birikimine ve donanımına sahip olmak dışında bu bilgiyi aktarabilecek gerekli iletişim donanımına da sahip olması önem arz etmektedir. Ancak turist rehberinin eğitim süreci incelendiğinde, hem örgün hem de yaygın eğitim kapsamında verilen turist rehberliği eğitimi içerisinde iletişim alanına gereken önemin verilmediği gözlenmiştir (Ahipaşaoğlu, 2006; Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliği, 2005). Turist rehberinin bölgeyi tanıtırken bilgisini aktarabileceği iletişim donanımına sahip olmaması, rehberin performansını düşürmenin yanı sıra turistlerin de memnuniyet düzeyini olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Çalışmanın amacı, Türkiye'ye gelen turistlerin, rehberin iletişim yeterliliklerine verdikleri öneme ve rehberin iletişim performansına yönelik görüşlerinin belirlenmesi ve bu görüşlere etki eden faktörlerin CHAID analizi ile incelenmesidir.

2. Kavramsal Çerçeve

Turist ister kendi ülkesinde bir başka yöreye, isterse bir başka ülkeye gitmiş olsun, yaşamaya alıştığı, ne yapacağını gayet iyi bildiği çevrenin dışında çıkmamıştır. Bu bilmediği yabancı ortamda bilgiden alışverişe, tavır ve davranışlardan eğlenmeye her konuda yardıma muhtaçtır. Tabii yardım alırken de yanlış yönlendirilmemeli, aldatılmamalıdır. Bu nedenle öncelikle gezisini düzenleyen seyahat acentasına sonra da onun temsilcisi olarak görev yapan rehberine güven duymaktadır (Değirmencioğlu ve Ahipaşaoğlu, 2003: 1).

Günümüzde turist rehberleri sektörün vazgeçilmez dinamiklerinden biri haline gelmiştir. Özellikle kitle turizminin artış gösterdiği son yıllarda seyahat amacı ne olursa olsun seyahat acentelerine olan talep artmaktadır. Kataloglarla, broşürlerle, fuarlarla diğer tanıtım ve reklam araçlarıyla kazanılan müşterilerin, sürekli müşteri haline gelebilmesinde turist rehberlerinin rolü yadsınmaz (Batman, Yıldırğan ve Demirtaş, 2001: 3).

Dünya Turist Rehberleri Birliği Federasyonu'na (WFTGA) göre; turist rehberi, gezginlere tercih ettikleri dilde eşlik eden ve belli bir yörenin doğal ve kültürel mirasını anlatan ve genellikle uzmanlığı uygun bir otorite tarafından tanınan ve yetkilendirilen kişidir (WFTGA, 2009; Huang ve diğerleri, 2010: 6; Korkmaz, Temizkan ve Temizkan, 2010: 4; Korkmaz, Temizkan ve Temizkan, 2011: 18).

Profesyonel turist rehberleri yönetmeliğine göre; yönetmelikte belirlenen usul ve esaslara uygun olarak rehberlik mesleğini icra etme yetkisini kazanmış olup, yerli veya yabancı turistlere, turistlerin gezi öncesinde seçmiş oldukları dil ile uyumlu olmak üzere, rehberlik kimlik kartlarında belirtilen dillerde rehberlik eden, onlara tanıttıkları bölgenin kültürel ve doğal mirasını aktaran, gezi programının; tur operatörü veya seyahat acentesinin yazılı belgelerinde tanımlandığı ve tüketiciye satıldığı şekilde yürütülmesini sağlayan ve gezi programını seyahat acentesi adına yöneten kişiler profesyonel turist rehberi olarak tanımlanmaktadır (Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliği, 2005; Ahıpaşaoğlu, 2006: 121).

Turistler ziyaret ettikleri destinasyona genellikle yabancı oldukları için turist rehberi, bilinmeyen bir bölgede turistler ile destinasyon arasında en yakın ve ilk "irtibat noktası" konumundadır. Bir başka ifadeyle, turistlerin acil durumlarda ilk başvuracağı ve yardım isteyeceği kişi turist rehberidir (Zhang ve Chow, 2004: 86). Turist rehberi, bir destinasyonda turistlerin deneyimlerini şekillendirmede önemli pay sahibi olan ve turizm sektörünün görünen yüzünde (ön planda) çalışan kişidir (Huang ve diğerleri, 2010: 3).

Turist rehberi, turizm endüstrisinde anahtar oyuncularından biridir. Destinasyonlar ve kültür hakkındaki bilgi ve yorumlarının, hizmet ve iletişim becerilerinin yanı sıra, turistlerin ziyaretlerini deneyime dönüştürme yeteneğine de sahiptirler. Turist rehberi; yurtiçi ya da yurtdışından gelen grup ya da bireysel ziyaretçilere, onların tercihleri doğrultusundaki bir dilde, bir bölge ya da şehirde bulunan anıtlar, müzeler, doğal ve kültürel çevre ve tarihi yerlerde kılavuzluk eden ve eğlendirici bir yorumla bunları ziyaretçilerine aktaran kişidir (Ap ve Wong, 2000: 551).

İnsanların rehberli turlara katılmasının pek çok nedeni bulunmasına rağmen, yeni ve doyurucu kültürel deneyimler elde etme isteği ve yabancı bir ülkedeki

iletişim zorluklarından kaçınma isteği rehberlik hizmeti alan uluslararası turistlerin bu hizmetten yararlanmasının temel nedenini oluşturmaktadır (Yu ve diğ., 2002: 76). Turist rehberi, ev sahibi toplum ile turistler arasında kültürel aracılık yapması ve ev sahibi toplum ile turistler arasında iletişim kurması açısından da önemli bir role sahiptir (Leclerc ve Martin, 2004: 181). Rehberler ayrıca, yerel hayatı turistlere tanıtan, turist grubu ile “bilinmeyen” arasında aracılık eden kültürel aracı rolü de üstlenmektedir. Bu nedenle turistler ile turist rehberinin etkileşimi son derece önemlidir. Turist rehberinin iletişim yeterliliği, turistlerin tatil deneyiminden memnun olmasına veya olmamasına büyük etki etmektedir. Turist rehberlerinin performansı, turistlerin deneyimlerini önemli şekilde etkilemektedir (Leclerc ve Martin, 2004: 185). Örneğin, rehberler turistlerin gidecekleri yerleri, görecekleri şeyleri ve ev sahibi kültürde maruz kalacakları durumları yönlendirebilmektedir. Diğer yandan turistler de ev sahibi toplum ile turist grubu arasında iletişimi, etkileşimi ve dengeyi sağlaması nedeniyle rehberlere itimat etmektedirler (Yu ve diğ., 2002: 77).

Turist rehberleri otobüsün camından görülen sessiz panoramayı anlatan; ziyaret edilen, fotoğrafı çekilen ve karşılaşılan diğer yerler hakkında bilgi veren kişilerdir. Rehberler, genellikle yerel halk ve turistler arasında kültürel aracı ve çevirmen konumundadırlar. Bu nedenle rehberlerin kültürel ve iletişim yeterlilikleri iletişimde önemli bir role sahiptir (Leclerc ve Martin, 2004: 182).

Bu açıdan ele alındığında turist rehberleri bilgi ve beceri düzeyleri yüksek, ülkesini en iyi şekilde anlatabilecek örnek insan olmak durumundadırlar. Bu nedenle turist rehberinin taşıdığı özellikler, bilgi ve beceri düzeyi ile bilgisini aktarabilecek iletişim becerisine sahip olması büyük önem taşımaktadır.

İletişim, toplum yaşamının başlangıcından günümüze kadar her aşamada ve durumda, her koşul ve ilişkide görülen toplumsal bir eylemdir (Tüfekçioğlu, 1997: 84). Bu anlamda, iletişim sürecinin temelinde bireylerin sosyalleşmeleri yer almaktadır. Dolayısıyla iletişim, hem bireyler arası bir süreç, hem de bireyler aracılığıyla toplumsal seviyede bir süreç olarak ifade edilebilir (Çağlar ve Kılıç, 2008: 2).

İletişim, insanın kendisini ve çevresini daha iyi tanmasına ve başkaları ile uyumlu ilişkiler gerçekleştirmek için etkileşim içine girmesine, hem yaşayan hem de yaşamayan kişilerin miras olarak bıraktıkları bilgilerden yararlanmasına da yardım eden bir faaliyettir (Çetin, 2009: 206).

İletişim, herhangi bir konu hakkında kişi ya da kitleye bilgi vermek, öğretmek, fikir empoze etmek, kendi tezimizi savunmaya ikna etmek vb. için yazı, söz ya da sembollerle yapılan karşılıklı alış-veriş işlemidir (Bülbül, 2000: 2).

İletişim toplumun temelini oluşturan bir sistem, örgütsel ve yönetsel yapının düzenli işleyişini sağlayan bir araç ve bireysel davranışları görüntüleyen ve etkileyen bir teknik, sosyal süreçler bakımından zorunlu bir bilim ve sosyal uyum için gerekli bir sanattır (Tutar ve Yılmaz, 2003: 5).

Gerek sözlü gerek yazılı iletişimde, mesajların yapısı, seçimi, kullanım biçimleri, uygun araçların seçimi vb. iletişim becerileri anlamında değerlendirilmektedir. Bu konuda, kişisel iletişim becerilerinin yanında, toplumsal ve kültürel ortamdaki kaynaklanan çevresel özellikler de iletişimin etkinliğinde önemli rol oynamaktadır (Gürüz ve Yaylacı, 2004: 47).

Yaşamı kolaylaştırmak ve insanlar arasındaki anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak için iletişim becerisini geliştirmenin yolları aranmalıdır. Bu doğrultuda, birey-birey, birey-toplum ve toplum-toplum arasında öngörülen derin anlaşmazlıklar ve sorunlar sağlıklı iletişim kurmak suretiyle giderilebilmektedir. Bunun için iletişim becerisinin kazanılması ve bunun yanı sıra kişiliğin, kültürel çevrenin, algı düzeyinin ve tutumların bilinmesi ve iletişim sürecinde göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Çetin, 2009: 205).

İletişim kurabilme becerisi, konuşmak, ikna etmek, öğretmek ve tartışmak gibi bir dizi etkinliği içermektedir. Bunları başarıyla gerçekleştirmek için, düşünceleri ifade edebilmenin ve iletişimin ne anlama geldiğini anlamak; bunun için gereken yetenek ve becerileri geliştirmek şarttır (Keenan, 1997: 5). Gerek sözlü, gerek yazılı iletişimde, mesajların yapısı, seçimi, kullanım biçimleri, uygun araçların seçimi vb. iletişim becerileri anlamında değerlendirilmektedir. Bu konuda, kişisel iletişim becerilerinin yanında, toplumsal ve kültürel ortamdaki kaynaklanan çevresel özellikler de iletişimin etkinliğinde önemli rol oynamaktadır (Gürüz ve Yaylacı, 2004: 47).

Fiziksel çevre, kişi sayısı, yüzyüze iletişim şekli, medeni durum, diğerlerinin tavrı, bireysellik / kolektivizm, planlama / planlamama, zaman kısıtlaması, az / çok çalışma, uygun ortamın varlığı / yokluğu, rol modelin varlığı / yokluğu, otorite, bireysel / ortak sonuçlar, olumlu / olumsuz lider-üye ilişkileri ve alışkın olunan / olunmayan şekilde iletişimi etkileyen 15 durumsal faktördür (Hammer ve diğerleri, 1996: 269). Diğer yandan, doğru izlenim bırakma ve etkili iletişim kurmak için dakik olma, doğru dil kullanımı ve dış görünüş gibi önemli üç unsura da dikkat edilmelidir (Keenan, 1997: 8-9).

Özetle etkili iletişim kurabilmek için; ne söylenileceğini bilmek, bunu ne zaman söylenileceğini bilmek, nerede söylenileceğine karar vermek, en iyi nasıl söylenileceğini düşünmek, olayları basitçe anlatabilmek, akıcı bir dille ve karşıdaki

kişiyle göz teması kurarak konuşabilmek, dikkati yoğunlaştırmak ve verilen mesajların alınıp alınmadığını fark edebilmek gerekmektedir (Yüksel, 2006: 228).

3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma, turistlerin, rehberin iletişim davranışlarına ilişkin önem derecesi ve rehberlerin performansına ilişkin görüşlerini belirlemeyi amaçladığından araştırma tarama modelindedir. Tarama modelleri var olan durumu ortaya koymaya yaramaktadır (Balcı, 2006: 180). Ayrıca araştırmada turistlerin görüşleri, milliyet, cinsiyet gibi demografik değişkenler açısından farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için ilişkisel tarama modelinden de yararlanılmıştır.

Bu araştırma için gözlem yoluyla bilgi toplamak olanaklı olmasına rağmen standart veriler elde etme ve dolayısıyla da analiz üstünlüğü nedeniyle anket tercih edilmiştir. Bu yönde yazında konu ile ilgili güvenilirliği kanıtlanmış ölçeklerden ve araştırmalardan yararlanılarak bir anket formu geliştirilmiştir (Körpe ve Tengilimoğlu, 2002; Knutson, Komolsevin, Chatiketu ve Smith, 2003; Leclerc ve Martin, 2004; Chen, Hwang ve Lee, 2006; Kline, Horton ve Zhang, 2008).

Hazırlanan anket formunun geçerlilik ve güvenilirlik analizinin yapılması amacıyla Antalya'ya paket turlarla gelen ve turist rehberi eşliğinde tura katılmış olan Alman, Rus ve İngiliz olmak üzere toplam 111 turiste tatilleri dönüşü havaalanı transferleri esnasında ve tur dönüşü otel transferleri sırasında 2010 Haziran-Eylül ayları arasında ön-test uygulanmıştır. Pilot çalışmanın ön testi yapılmış ve Cronbach Alfa katsayısı önem ölçeği için 0,948, performans ölçeği için 0,974 olarak bulunmuştur. Ortaya çıkan bulgularından hareketle ankete son şekli verilerek 390 Alman, 389 İngiliz ve 398 Rus olmak üzere toplam 1177 turiste 2011 Mayıs-Kasım ayları arasında uygulanmıştır.

Tatillerini geçirmek için Antalya'ya paket turlarla gelen Alman, Rus ve İngilizler turistler araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Türkiye'ye gelen turistlerin milliyetlere göre dağılımına bakıldığında Türkiye İstatistik Kurumu 2009 yılı verilerine göre 4.488.350 kişi ile birinci sırada Almanlar, 2.694.733 kişi ile ikinci sırada Ruslar ve 2.426.749 kişi ile İngilizler üçüncü sırada yer almaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu - TÜİK, 2010). Uygulama bölgesi olarak Antalya'nın tercih edilmesinin temel nedeni; turizmin Antalya'daki en önemli ve gelişmiş sektörlerden birisi olması ve Antalya'nın uluslararası turizm talebi alan önemli destinasyonlardan biri olmasıdır. Alman, İngiliz ve Rus turistlere karşılama (incoming) hizmeti veren uzmanlaşmış seyahat acentalarının Antalya ilinde yoğun olması da

uygulama bölgesi olarak Antalya'nın seçilmesinde etkili olmuştur. Diğer yandan Alman ve Rus turistlerin Türkiye'de tatil için en çok tercih ettikleri bölge Antalya'dır. Antalya'ya gelen turistlerin milliyetlere göre dağılımına bakıldığında Türkiye İstatistik Kurumu 2009 yılı verilerine göre 2.225.188 kişi ile birinci sırada Almanlar, 1.659.485 kişi ile ikinci sırada Ruslar ve 357.793 kişi ile İngilizler dördüncü sırada yer almaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu – TÜİK, 2010). Türkiye'ye yoğun olarak gelen turistlerin milliyeti ile Antalya'ya yoğun olarak gelen turistlerin milliyetinin paralellik göstermesi de uygulama alanı olarak Antalya'nın seçilmesinde etkili olmuştur. Diğer yandan kültürel farklılıklara ilişkin çalışmalarda farklı kültürlerin yanı sıra benzer kültürlerin de ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır (Pizam ve Jeong, 1996; Stromberg ve Boehnke, 1998: 657-658; Van de Vijver ve Leung, 2000: 34; Van de Vijver ve Poortinga, 2002: 142; Leclerc ve Martin, 2004: 185). Bu nokta, Alman ve İngiliz kültürlerinin benzeştiği, Rus kültürünün ise bu kültürden ayrıldığı (Hofstede ve Hofstede, 2005) düşüncesinden hareketle uygulama için bu milliyetler tercih edilmiştir.

Böyle bir araştırma için evren büyüklüğüne karşılık örneklem büyüklüğü tablosuna göre Alman turistler için 384, İngiliz turistler için 384 ve Rus turistler için 384 örneklem sayısının yeterli olacağı ifade edilmektedir (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu ve Yıldırım, 2007: 127). Tanımlanan evrendeki her elemanın, "eşit" ve "bağımsız" seçilme şansına sahip olması, araştırmanın güvenilirliği açısından oldukça önemlidir (Altunışık ve diğerleri, 2007: 129; Balcı, 2006: 84; Çakır, 2000: 240). Bu nedenle örneklem yöntemi olarak basit tesadüfi örneklem yöntemi seçilmiştir.

Bu noktadan hareketle örneklem sayısının her turist grubu için en az 384 olması hedefiyle her turist grubuna yönelik 650 anket gönderilmiştir. Toplam gönderilen 1950 anketten ancak 1428'inden geri dönüş alınmıştır. Geri dönüş alınan anketlerden 251'i boş bırakma ve her soruya aynı cevabı verme gibi farklı sebeplerden dolayı değerlendirme dışı bırakılmıştır. Böylece anketin geri dönüş oranı % 60,35 şeklinde gerçekleşmiştir. Anketler, 2011 Mayıs-Kasım ayları arasında ulaşılabilişlik açısından ve veri toplama araçlarını uygulamaya yardımcı olan seyahat işletmeleri ile anlaşarak uygulanmıştır. Anketler, seyahat acentasında çalışan transfer görevlisi ve turist rehberleri aracılığıyla turistlere uygulanmıştır. Bu doğrultuda anketörlere anket ve çalışmanın amacı ile ilgili gerekli bilgiler verilmiş ve anketlerin sağlıklı bir şekilde uygulanması hedeflenmiştir. Turistlerin tatil deneyimlerini ve rehberin kültürlerarası iletişim yeterliliklerini tam olarak değerlendirebilmesi için anket turistlerin tatillerinin son günü havaalanı dönüş transferinde veya tur bitiminde otele dönüş transferinde otobüste uygulanmıştır. Anketin otobüste

uygulanmasının temel nedeni turistleri gezileri veya tatilleri sırasında anketi doldurmak için zaman harcamak konusunda istekli olmayacakları düşüncesidir.

4. Bulgular

Araştırmadan elde edilen verilerin analizinde, değişkenler arası ilişkileri ve farklılıkları belirlemek amacıyla, farklı istatistikî yöntemler kullanılmıştır. Araştırmada, öncelikle katılımcılara ait bulgular, araştırmaya katılan turistlere ilişkin bulguların tablolaştırılmasında frekans ve yüzde değerler kullanılmıştır. Daha sonra, araştırmada kullanılan anket formuna ilişkin analizler yapılmıştır.

4.1. Araştırmaya Katılan Turistlere İlişkin Bulgular

Araştırmanın ilk kısmında örnekleme ait değişkenlerin frekans ve yüzde dağılımları hesaplanmıştır. Bu sayede örnekleme ilişkin genel değerlendirmeler yapılabilmesi için verilerin yoğunlukları ve dağılımları analiz edilmiştir. Araştırmaya katılan 390 Alman, 389 İngiliz ve 398 Rus olmak üzere toplam 1177 turiste ilişkin demografik özellik tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1.
Araştırmaya Katılan Turistlere İlişkin Demografik Bulgular

Değişkenler	Alman		İngiliz		Rus		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Cinsiyet								
Bay	195	50,0	181	46,5	153	38,4	529	44,9
Bayan	195	50,0	200	51,4	245	61,6	640	54,4
Diğer	0	0	8	2,1	0	0	8	,7
Toplam	390	100,0	389	100,0	398	100,0	1177	100,0
Medeni Durum								
Evli	201	51,5	204	52,4	187	47,0	592	50,3
Bekar	110	28,2	153	39,3	164	41,2	427	36,3
Diğer	79	20,3	32	8,2	47	11,8	158	13,4
Toplam	390	100,0	389	100,0	398	100,0	1177	100,0

Yaş

0-18	18	4,6	29	7,5	20	5,0	67	5,7
19-30	84	21,5	121	31,1	186	46,7	391	33,2
31-50	131	33,6	136	35,0	148	37,2	415	35,3
51 ve üstü	157	40,3	103	26,5	44	11,1	304	25,8
Toplam	390	100,0	389	100,0	398	100,0	1177	100,0

Meslek

Memur-İşçi	117	30,0	139	35,7	104	26,1	360	30,6
İşveren	48	12,3	47	12,1	61	15,3	156	13,3
İşsiz	8	2,1	8	2,1	19	4,8	35	3,0
Ev Hanımı	29	7,4	41	10,5	36	9,0	106	9,0
Emekli	117	30,0	59	15,2	31	7,8	207	17,6
Öğrenci	32	8,2	70	18,0	95	23,9	197	16,7
Diğer	39	10,0	25	6,4	52	13,1	116	9,9
Toplam	390	100,0	389	100,0	398	100,0	1177	100,0

Aylık Ortalama Gelir

Çok Düşük	13	3,3	27	6,9	26	6,5	66	5,6
Düşük	44	11,3	54	13,9	55	13,8	153	13,0
Orta	263	67,4	222	57,1	212	53,3	697	59,2
Yüksek	55	14,1	70	18,0	84	21,1	209	17,8
Çok Yüksek	15	3,8	16	4,1	21	5,3	52	4,4
Toplam	390	100,0	390	100,0	398	100,0	1177	100,0

Eğitim Durumu

İlköğretim	131	33,6	11	2,8	7	1,8	149	12,7
Ortaöğretim	131	33,6	163	41,9	101	25,4	395	33,6
Üniversite	119	30,5	183	47,0	235	59,0	537	45,6
Lisansüstü	9	2,3	32	8,2	55	13,8	96	8,2
Toplam	390	100,0	389	100,0	398	100,0	1177	100,0

Tablo 1’de görüldüğü gibi, araştırmaya katılanların 640’ının (%54,4) bayarlardan, 529’unun (%44,9) erkeklerden oluştuğu, 8’nin (%0,7) ise diğer seçeneğini işaretlediği görülmektedir. Anketi cevaplayanların 592’si (%50,3) evli, 427’si (%36,3) bekar olduğunu belirtirken, 158 kişi (%13,4) diğer seçeneğini işaretlemiştir. Araştırmaya katılanların yaş dağılımlarına bakıldığında, 415’nin (%35,3) 31-50 yaş arası, 391’nin (%33,2) 19-30 yaş arası, 304’nün (%25,8) 51 yaş ve üstü olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılanların mesleklerine göre dağılımına bakıldığında, 360’ının (%30,6) memur veya işçi olduğu; yani ücretli bir işte çalıştığı, 207’sinin (%17,6) emekli, 197’sinin (%16,7) öğrenci olduğu görülmektedir. Ankete katılanların büyük çoğunluğu, 697’si (59,2) orta düzeyde, 209’u (%17,8) ise yüksek düzeyde gelir sahibi olduğunu belirtmiştir. Anketi cevaplayanların eğitim durumlarına ilişkin dağılıma bakıldığında, büyük çoğunlukla, 537’sinin (%45,6) üniversite mezunu olduğu, 395’inin (%33,6) ortaöğretim mezunu olduğu, 149’unun (%12,7) ilköğretim mezunu, 96’sinin (%8,2) lisansüstü mezunu olduğu görülmektedir.

4.2. Araştırmaya Katılan Turistlerin Rehberin İletişim Yeterliliklerine Verdikleri Öneme İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu kısmında araştırmaya katılan turistlerin, rehberlerin iletişim yeterliliklerine verdikleri öneme ilişkin görüşleri değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda araştırmaya katılan turistlerden, belirlenen 39 önermeyi çok önemsiz (1), önemsiz (2), kısmen önemsiz kısmen önemli (3), önemli (4), çok önemli (5) şeklinde derecelendirmeleri istenmiştir. Aritmetik ortalamaların yorumlanmasında:

1.00 – 1.7. = Çok Önemsiz

1.80 – 2.59. = Önemsiz

2.60 – 3.39. = Kısmen Önemsiz Kısmen Önemli

3.40 – 4.1. = Önemli

4.20 – 5.0. = Çok Önemsiz

Aralıkları ölçüt olarak ele alınmıştır. 3.40 ve üstü olumlu, 3.39 ve altı ortalamalar olumsuz görüş-düşünce ve önem atfetme düzeyi olarak belirlenmiştir (Şahin, 2012: 197).

Araştırmaya katılan turistlerin, rehberin iletişim yeterliliklerine verdikleri öneme ilişkin görüşlerine yönelik verilerin aritmetik ortalama ve standart sapmalarının dağılımı tablo 2’de verilmektedir.

Tablo 2.
Araştırmaya Katılan Turistlerin Rehberin İletişim Yeterliliklerine Verdikleri
Öneme İlişkin Görüşlerinin Dağılımı

Değişkenler	Çok Önemli		Önemli		Kısmen Önemli		Önemli		Çok Önemli		\bar{x}	s.s.
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
1 Cana yakın	41	3,5	67	5,7	136	11,6	528	44,9	405	34,4	4,01	1,00
2 Güler yüzlü	24	2,0	61	5,2	143	12,1	499	42,4	450	38,2	4,09	,94
3 Uygun mimik	26	2,2	83	7,1	218	18,5	525	44,6	325	27,6	3,88	,96
4 Hoş görünüm	50	4,2	111	9,4	215	18,3	479	40,7	322	27,4	3,77	1,07
5 Uygun uzaklık	26	2,2	74	6,3	262	22,3	525	44,6	290	24,6	3,83	,94
6 Beden duruşu	36	3,1	61	5,2	244	20,7	522	44,4	314	26,7	3,86	,96
7 Göz teması	26	2,2	70	5,9	262	22,3	508	43,2	311	26,4	3,85	,95
8 Uygun jest	33	2,8	63	5,4	317	26,9	505	42,9	259	22,0	3,75	,94
9 Dinleme	17	1,4	46	3,9	145	12,3	586	49,8	383	32,5	4,08	,85
10 Yüksek ses tonu	55	4,7	107	9,1	277	23,5	450	38,2	288	24,5	3,68	1,08
11 Giyim tarzı	33	2,8	87	7,4	252	21,4	537	45,6	268	22,8	3,78	,97
12 Dikkat çekici aksesuar	119	10,1	179	15,2	349	29,7	338	28,7	192	16,3	3,25	1,19
13 Dil kullanımı	11	,9	31	2,6	149	12,7	547	46,5	439	37,3	4,16	,81
14 Anlaşılır konuşma	12	1,0	34	2,9	81	6,9	476	40,4	574	48,8	4,33	,80
15 Kaba konuşma	156	13,3	138	11,7	279	23,7	347	29,5	257	21,8	3,34	1,30
16 İltifatta bulunma	45	3,8	97	8,2	326	27,7	443	37,6	266	22,6	3,66	1,03
17 Etkili kelime kullanma	23	2,0	77	6,5	288	24,5	499	42,4	290	24,6	3,81	,94
18 Çok konuşma	62	5,3	140	11,9	392	33,3	382	32,5	201	17,1	3,44	1,06
19 Açık fikirli	26	2,2	56	4,8	212	18,0	544	46,2	339	28,8	3,94	,92
20 Hevesli	35	3,0	46	3,9	232	19,7	571	48,5	293	24,9	3,88	,92
21 İlgili çekici	25	2,1	37	3,1	163	13,8	548	46,6	404	34,3	4,07	,89
22 Anlayışlı	17	1,4	33	2,8	168	14,3	547	46,5	412	35,0	4,10	,85
23 Açık sözlü	65	5,5	93	7,9	238	20,2	479	40,7	302	25,7	3,73	1,09
24 Ses tonu	19	1,6	34	2,9	152	12,9	587	49,9	385	32,7	4,09	,84
25 Ahenkli konuşma	25	2,1	25	2,1	140	11,9	586	49,8	401	34,1	4,11	,85
26 Yardımsever	27	2,3	45	3,8	160	13,6	473	40,2	472	40,1	4,11	,93
27 Güvenilir	27	2,3	33	2,8	123	10,5	499	42,4	495	42,1	4,19	,89
28 Dürüst	23	2,0	26	2,2	142	12,1	464	39,4	522	44,4	4,22	,88
29 Sorumluluk sahibi	12	1,0	24	2,0	95	8,1	453	38,5	593	50,4	4,35	,79
30 Sabırlı	14	1,2	20	1,7	116	9,9	520	44,2	507	43,1	4,26	,79
31 Nazik-kibar	14	1,2	26	2,2	107	9,1	516	43,8	514	43,7	4,26	,80
32 Eğlenceli	16	1,4	62	5,3	246	20,9	512	43,5	341	29,0	3,93	,91
33 Bilgi sahibi	23	2,0	35	3,0	141	12,0	507	43,1	470	39,9	4,16	,88
34 Sinirli	259	22,0	163	13,8	250	21,2	329	28,0	176	15,0	3,00	1,37
35 Enerjik	62	5,3	110	9,3	221	18,8	474	40,3	310	26,3	3,73	1,10
36 İsrarcı	68	5,8	116	9,9	331	28,1	450	38,2	212	18,0	3,52	1,07
37 Önyargılı	174	14,8	140	11,9	302	25,7	363	30,8	198	16,8	3,23	1,28
38 Hoşgörülü	37	3,1	45	3,8	186	15,8	570	48,4	339	28,8	3,95	,93
39 Maddiyatçı	258	21,9	133	11,3	275	23,4	319	27,1	192	16,3	3,04	1,38

Tablo 2’de de görüldüğü gibi, anlaşılır konuşma, dürüst, sorumluluk sahibi, sabırlı, nazik-kibar gibi özellikler turistlerin rehberin iletişim yeterliliğinde çok önemli gördüğü özelliklerdir. Cana yakın, güler yüzlü, uygun mimik kullanımı, hoş görünüm, uygun uzaklık, beden duruşu, göz teması, uygun jest kullanımı, dinleme, yüksek ses tonu, giyim tarzı, dil kullanımı, iltifatta bulunma, etkili kelime kullanma, çok konuşma, açık fikirli, hevesli, ilgi çekici, anlayışlı, açık sözlü, ses tonu, ahenkli konuşma, yardımsever, güvenilir, eğlenceli, bilgi sahibi, enerjik, ısrarcı, hoşgörülü gibi özellikler turistlerin rehberin iletişim yeterliliğinde önemli gördüğü özelliklerdir. Kaba konuşma, sinirli, önyargılı, maddiyatçı gibi özellikler turistlerin rehberin iletişim yeterliliğinde kısmen önemsiz kısmen önemli gördüğü özelliklerdir.

Tablo 2 genel olarak değerlendirildiğinde, önermeler içerisinde en yüksek ortalamanın ($\bar{X}=4,35$) turist rehberinin sorumluluk sahibi olmasına ilişkin 29. önermede gerçekleştiği görülmektedir. Anlaşılır konuşmaya ilişkin 14. önerme, nazik-kibar olmaya ilişkin 31. önerme ($\bar{X}=4,26$), sabırlı olmaya ilişkin 30. önerme ($\bar{X}=4,26$) ve dürüst olmaya ilişkin 28. önerme ($\bar{X}=4,22$) ölçeğin en yüksek ortalamaya sahip diğer önermeleridir. Sinirli olmaya ilişkin 34. önerme ($\bar{X}=3,00$) ve maddiyatçı olmaya ilişkin 39. önerme ($\bar{X}=3,04$) en düşük katılım düzeyi olan önermeler olarak belirlenmiştir.

Turist rehberinde bulunması gereken özelliklere ilişkin farklı çalışmalarda farklı sonuçlar elde edilmiştir. Örneğin; Wong ve Lau (2001), tur gruplarındaki Çinli turistlerin davranışlarını belirlemeye yönelik yaptıkları araştırma sonucunda güvenilirlik, uyum yeteneği, kibarlık ve ihtiyatlılık gibi özelliklerin rehberde bulunmasının Çinli turistler tarafından önemli görüldüğünü belirlemiştir.

Standart Sapma değerlerine ilişkin yorumlamalarda bulunurken, bağıl değişkenlik katsayısı dikkate alınmış ve aşağıdaki formül kullanılmıştır: $V=ss/\bar{X} \leq 0,30$ (Bağıl Değişkenlik Katsayısı= Standart Sapma/Aritmetik Ortalama)

Bu hesaplama göre, bulunan değişkenlik katsayısı 0,30’dan küçük ise görüşler arasındaki farkın azaldığı dolayısıyla, cevapların homojen bir yapıya sahip olduğu; 0,30’dan büyükse cevapların heterojen bir yapıda olduğu söylenebilir (Şahin, 2011: 410).

Yapılan hesaplama sonucunda bağıl değişkenlik katsayısı açısından önerme 12 ($0,37 \geq 0,30$), 15 ($0,39 \geq 0,30$), 34 ($0,46 \geq 0,30$) ve 39 ($0,45 \geq 0,30$), heterojen bir dağılım göstermektedir. Önerme 18 ($0,31 \geq 0,30$), homojene yakın, bunların dışında kalan önermeler ise homojen bir yapıdadır. Bu durum, verilen cevapların hesaplanan ortalamalarının araştırmaya katılan kişiler arasında benzerlik gösterdiğinin kanıtı

olabilir. Burada soruların ayırt edicilik endeksinin yüksek olduğu ifade edilebilir. Yani benzer ölçüm sonuçları elde edilmiştir.

4.3. Araştırmaya Katılan Turistlerin Rehberin İletişim Performansına Yönelik Görüşlerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu kısmında araştırmaya katılan turistlerin, rehberlerin iletişim performansına ilişkin görüşleri değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda araştırmaya katılan turistlerden, belirlenen 39 önermeyi çok yetersiz (1), yetersiz (2), kısmen yetersiz kısmen yeterli (3), yeterli (4), çok yetersiz (5) şeklinde derecelendirmeleri istenmiştir. Aritmetik ortalamaların yorumlanmasında:

1.00 – 1.7. = Çok Yetersiz

1.80 – 2.59. = Yetersiz

2.60 – 3.39. = Kısmen Yetersiz Kısmen Yeterli

3.40 – 4.1. = Yeterli

4.20 – 5.0. = Çok Yeterli

Aralıkları ölçüt olarak ele alınmıştır. 3.40 ve üstü olumlu, 3.39 ve altı ortalamalar olumsuz görüş-düşünce ve önem atfetme düzeyi olarak belirlenmiştir (Şahin, 2012: 197).

Araştırmaya katılan turistlerin, rehberin iletişim performansına ilişkin görüşlerine yönelik verilerin aritmetik ortalama ve standart sapmalarının dağılımı tablo 3’de verilmektedir.

Tablo 3.
**Araştırmaya Katılan Turistlerin Rehberin İletişim Performansına İlişkin Görüşle-
rinin Dağılımı**

Değişkenler	Çok Yetersiz		Yetersiz		Kısmen Yetersiz		Yeterli		Çok Yeterli		\bar{X}	s.s.	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%			
1	Cana yakın	37	3,1	57	4,8	159	13,5	652	55,4	272	23,1	3,90	,91
2	Güler yüzlü	20	1,7	49	4,2	157	13,3	626	53,2	325	27,6	4,00	,85
3	Uygun mimik	22	1,9	47	4,0	182	15,5	642	54,5	284	24,1	3,95	,84
4	Hoş görünüm	22	1,9	53	4,5	194	16,5	624	53,0	284	24,1	3,93	,86
5	Uygun uzaklık	18	1,5	46	3,9	193	16,4	647	55,0	273	23,2	3,94	,82
6	Beden duruşu	18	1,5	41	3,5	193	16,4	619	52,6	306	26,0	3,98	,83
7	Göz teması	15	1,3	42	3,6	197	16,7	610	51,8	313	26,6	3,98	,83
8	Uygun jest	20	1,7	60	5,1	219	18,6	604	51,3	274	23,3	3,89	,87
9	Dinleme	15	1,3	62	5,3	172	14,6	623	52,9	305	25,9	3,96	,85
10	Yüksek ses tonu	31	2,6	67	5,7	245	20,8	552	46,9	282	24,0	3,83	,94
11	Giyim tarzı	19	1,6	42	3,6	199	16,9	645	54,8	272	23,1	3,94	,82
12	Dikkat çekici aksesuar	29	2,5	69	5,9	283	24,0	546	46,4	250	21,2	3,78	,92
13	Dil kullanımı	20	1,7	47	4,0	236	20,1	549	46,6	325	27,6	3,94	,88
14	Anlaşılır konuşma	16	1,4	60	5,1	211	17,9	565	48,0	325	27,6	3,95	,88
15	Kaba konuşma	113	9,6	80	6,8	290	24,6	446	37,9	248	21,1	3,54	1,17
16	İltifatta bulunma	20	1,7	52	4,4	289	24,6	562	47,7	254	21,6	3,83	,87
17	Etkili kelime kullanma	19	1,6	46	3,9	241	20,5	604	51,3	267	22,7	3,89	,85
18	Çok konuşma	28	2,4	58	4,9	354	30,1	486	41,3	251	21,3	3,74	,92
19	Açık fikirli	30	2,5	59	5,0	239	20,3	551	46,8	298	25,3	3,87	,93
20	Hevesli	28	2,4	72	6,1	241	20,5	546	46,4	290	24,6	3,84	,94
21	İlgi çekici	25	2,1	48	4,1	214	18,2	46	46,4	344	29,2	3,96	,90
22	Anlayışlı	16	1,4	47	4,0	205	17,4	574	48,8	335	28,5	3,98	,86
23	Açık sözlü	36	3,1	40	3,4	247	21,0	549	46,6	305	25,9	3,88	,93
24	Ses tonu	16	1,4	46	3,9	208	17,7	578	49,1	329	28,0	3,98	,85
25	Ahenkli konuşma	12	1,0	48	4,1	227	19,3	569	48,3	321	27,3	3,96	,84
26	Yardımsaver	15	1,3	48	4,1	196	16,7	569	48,3	349	29,7	4,01	,86
27	Güvenilir	21	1,8	46	3,9	202	17,2	539	45,8	369	31,4	4,01	,89
28	Dürüst	20	1,7	55	4,7	175	14,9	569	48,3	358	30,4	4,01	,89
29	Sorumluluk sahibi	20	1,7	48	4,1	174	14,8	524	44,5	411	34,9	4,06	,89
30	Sabırlı	19	1,6	43	3,7	184	15,6	564	47,9	367	31,2	4,03	,87
31	Nazık-kibar	15	1,3	43	3,7	158	13,4	582	49,4	379	32,2	4,07	,84
32	Eğlenceli	14	1,2	56	4,8	239	20,3	549	46,6	319	27,1	3,93	,87
33	Bilgi sahibi	25	2,1	39	3,3	228	19,4	532	45,2	353	30,0	3,97	,90
34	Sinirli	129	11,0	106	9,0	294	25,0	426	36,2	222	18,9	3,42	1,20
35	Enerjik	26	2,2	54	4,6	306	26,0	515	43,8	276	23,4	3,81	,91
36	İsrarcı	22	1,9	53	4,5	307	26,1	560	47,6	235	20,0	3,79	,87
37	Önyargılı	51	4,3	78	6,6	360	30,6	454	38,6	234	19,9	3,63	1,01
38	Hoşgörülü	19	1,6	54	4,6	249	21,2	572	48,6	283	24,0	3,88	,87
39	Maddiyatçı	105	8,9	72	6,1	312	26,5	438	37,2	250	21,2	3,55	1,15

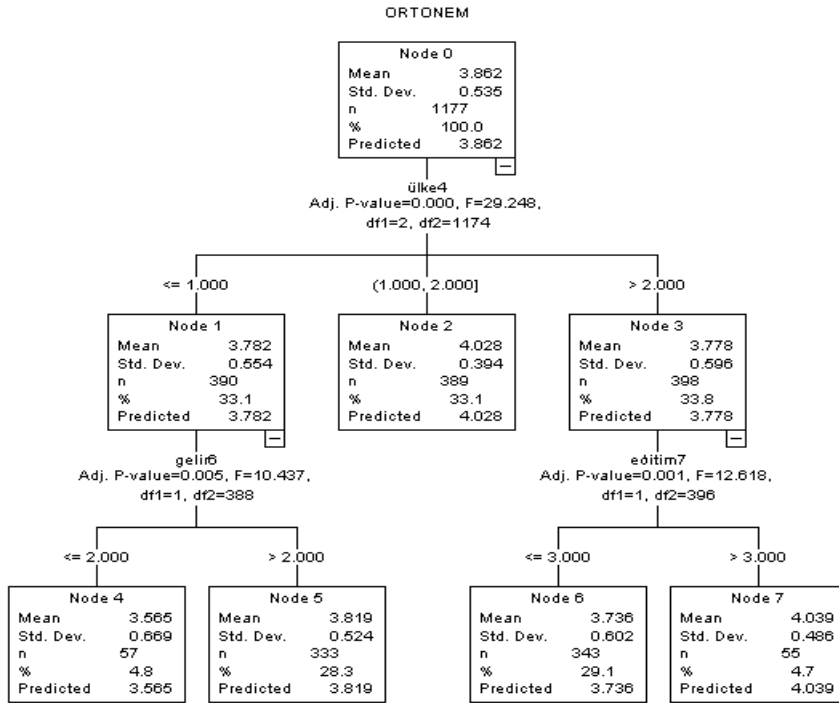
Tablo 3’de de görüldüğü gibi, belirtilen tüm özellikler turistlerin rehberin iletişim performansında yeterli gördüğü özelliklerdir. Tablo 3 genel olarak değerlendirildiğinde, önermeler içerisinde en yüksek ortalamanın ($\bar{X}=4,07$) turist rehberinin nazik, kibar olmasına ilişkin 31. önermede gerçekleştiği görülmektedir. Sabırlı olmaya ilişkin 30. önerme ($\bar{X}=4,03$), yardımsever, güvenilir ve dürüst olmaya ilişkin 26, 27 ve 28. önermeler ($\bar{X}=4,01$) ölçeğin en yüksek ortalamaya sahip önermeleridir. Sınırlı olmaya ilişkin 34. önerme ($\bar{X}=3,42$), kaba konuşmaya ilişkin 15. önerme ($\bar{X}=3,54$) ve maddiyatçı olmaya ilişkin 39. önerme ($\bar{X}=3,55$) en düşük katılım düzeyi olan önermeler olarak belirlenmiştir.

Standart Sapma değerlerine ilişkin yorumlamalarda bulunmak için yapılan hesaplama sonucunda, bağıl değişkenlik katsayısı açısından önerme 15 ($0,33 \geq 0,30$), 34 ($0,35 \geq 0,30$), 39 ($0,32 \geq 0,30$) homojene yakın, bunların dışında kalan önermeler ise homojen bir yapıdadır. Bu durum, verilen cevapların hesaplanan ortalamalarının araştırmaya katılan kişiler arasında benzerlik gösterdiğinin kanıtı olabilir. Burada soruların ayırt edicilik endeksinin yüksek olduğu ifade edilebilir. Yani benzer ölçüm sonuçları elde edilmiştir.

4.4. Karar Ağaçları ve CHAID Analizine İlişkin Bulgular

CHAID (Chi-Squared Automatic Interaction Detector-Otomatik Ki-Kare Etkileşim Belirleme Analizi) analizi bir karar ağacı yöntemidir. Karar ağacı, adından da anlaşıldığı gibi ağaç olarak görünen, tahminsel bir modeldir. Değişkenleri parçalayarak bir ağaç oluşturmaya dayanmaktadır (Koyuncuoglu ve Özgülbaş, 2008: 5). Ağaç yapısı ve kolay kural çıkarımına olanak tanınmasıyla oldukça yararlı bir tekniktir. CHAID analizi ile elde edilecek bir regresyon denklemi, bilinen klasik varsayımlardan (normallik, doğrusallık, homojenlik vb.) bağımsız tutulmaktadır. Çünkü güçlü bir öteleme algoritması (iteration algorithm) ile bütün olan evren kararlı alt düğümlere (node) bölünebilmektedir. Bu işlem ayrıca verilerin dağılımında normallığı ve homojenliği sağlayabilmektedir. CHAID analizi bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemekle beraber, bağımsız değişkenlerin birbirleriyle olan etkileşimlerini de ortaya koymaktadır (Üngüren ve Doğan, 2010: 42).

Şekil 1’de turistlerin rehberin iletişim yeterliliklerine verdikleri öneme etki eden faktörlerin belirlenmesine yönelik yapılan CHAID analizinin sonuçları verilmektedir.

Şekil 1.

Turistlerin Rehberin İletişim Yeterliliklerine Verdikleri Önem Etkileyen Faktörler ve Birleşmiş Kategorileri (CHAID Analizi)

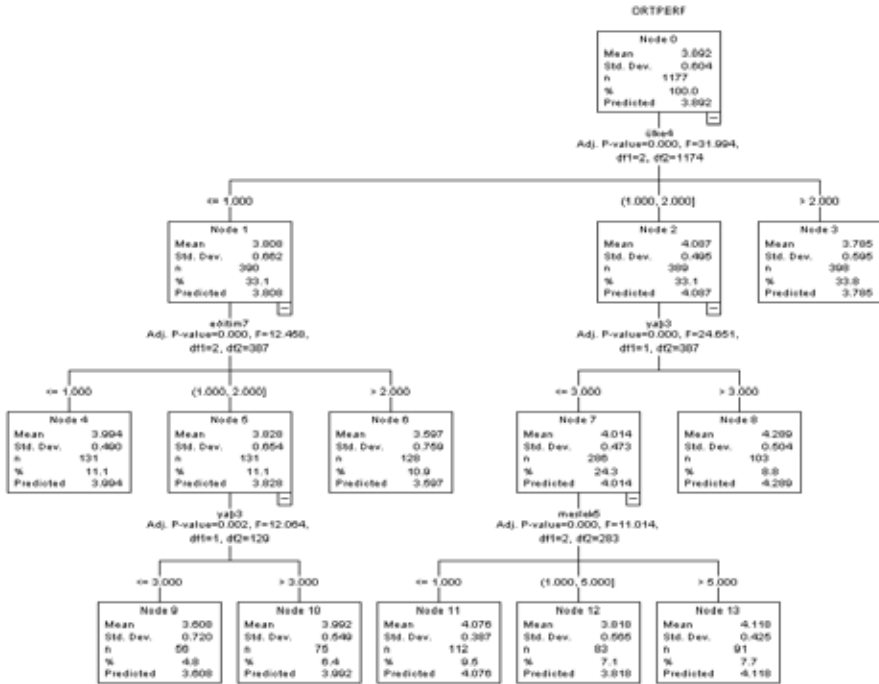
CHAID analizi sonunda önem bağımlı değişkeni üzerinde istatistiksel olarak etkili olan bağımsız değişkenler arasında ilk sırayı ülke değişkeninin aldığı görülmüştür. Farklı bir ifadeyle turistlerin, rehberin iletişim yeterliliklerine verdikleri öneme yönelik görüşlerine etki eden en önemli değişkenin ülke olduğu söylenebilir. CHAID analizi sonuçlarına göre İngilizlerin ($\bar{X}=4,02$; $ss=0,39$) rehberin iletişim yeterliliklerine verdikleri önem Alman ($\bar{X}=3,78$; $ss=0,55$) ve Ruslara ($\bar{X}=3,77$; $ss=0,59$) göre daha fazladır.

Yapılan CHAID analizi sonucunda, Almanların rehberin iletişim yeterliliklerine verdiklerin önem düzeyine etki eden en önemli değişkenin gelir faktörü olduğu saptanmıştır. Gelir faktöründe iki alt kümenin oluştuğu görülmektedir. Birinci alt küme olan düşük ve çok düşük gelir düzeyine sahip Alman turistlerin ($\bar{X}=3,56$; $ss=0,66$), bir diğer alt küme olan orta, yüksek ve çok yüksek gelir düzeyine sahip turistlere ($\bar{X}=3,81$; $ss=0,52$) göre rehberin iletişim yeterliliklerine daha az önem verdikleri saptanmıştır. Buna göre Alman turistlerin gelir düzeyi azaldıkça, düşük

oranda da olsa turistlerin rehberin iletişim yeterliliklerine verdikleri önem düzeyinin azaldığı söylenebilir.

Diğer yandan Rusların rehberin iletişim yeterlilikleri verdikleri önem düzeyleri üzerinde, eğitim durumunun önemli bir faktör olduğu saptanmıştır. Lisansüstü ($\bar{X}=4,03$; $ss=0,48$) eğitim düzeyine sahip Rus turistlerin ilköğretim, ortaöğretim ve üniversite ($\bar{X}=3,73$; $ss=0,60$) düzeyinde eğitime sahip turistlere göre rehberin iletişim yeterliliklerine daha fazla önem vermektedir. Buna göre, Rus turistlerin eğitim düzeyi arttıkça rehberin iletişim yeterliliklerine verdikleri önem düzeyinin arttığı söylenebilir.

Şekil 2’de turistlerin rehberin iletişim performansına yönelik görüşlerine etki eden faktörlerin belirlenmesine yönelik yapılan CHAID analizinin sonuçları verilmektedir.

Şekil 2.

Turistlerin Rehberin İletişim Performansına Yönelik Görüşlerini Etkileyen Faktörler ve Birleşmiş Kategorileri (CHAID Analizi)

CHAID analizi sonunda performans bağımlı değişkeni üzerinde istatistiksel olarak etkili olan bağımsız değişkenler arasında ilk sırayı ülke değişkeninin aldığı görülmüştür. Farklı bir ifadeyle, turistlerin rehberin iletişim performansına yönelik görüşlerine etki eden en önemli değişkenin ülke olduğu söylenebilir. CHAID analizi sonuçlarına göre İngilizler ($\bar{X}=4,08$; $ss=0,49$) rehberin iletişim performansını, Alman ($\bar{X}=3,80$; $ss=0,66$) ve Ruslara ($\bar{X}=3,78$; $ss=0,59$) göre daha yüksek bulmaktadır.

Yapılan CHAID analizi sonucunda Almanların rehberin iletişim performansına yönelik görüşlerine etki eden en önemli değişkenin eğitim faktörü olduğu saptanmıştır. Öncelikle eğitim faktöründe üç alt kümenin olduğu görülmektedir. Birinci alt küme olan ilköğretim düzeyinde eğitime sahip Alman turistlerin ($\bar{X}=3,99$; $ss=0,49$), bir diğer alt küme olan orta öğretim düzeyde eğitime sahip turistler ($\bar{X}=3,82$; $ss=0,65$) ve üniversite ile lisansüstü düzeyde eğitime sahip olan turistlere ($\bar{X}=3,59$; $ss=0,75$) göre rehberin iletişim performansını daha yüksek buldukları saptanmıştır. Buna göre, Alman turistlerin eğitim düzeyi yükseldikçe, düşük oranda da olsa turistlerin rehberin iletişim performansına yönelik olumlu görüşlerinin düzeyinin azaldığı söylenebilir.

CHAID analizi orta öğretim düzeyinde eğitime sahip olan Alman turistlerin rehberin iletişim performansına yönelik görüşlerinin yaşa göre de farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Analiz sonuçları 51 yaş ve üstü ($\bar{X}=3,99$; $ss=0,54$) Alman turistlerin rehberin iletişim performansına yönelik görüşlerinin 50 yaş ve altı ($\bar{X}=3,60$; $ss=0,72$) Alman turistlerden daha olumlu olduğunu göstermektedir. Buna göre Alman turistlerin yaş ortalaması arttıkça, rehberin iletişim performansını daha yüksek buldukları söylenebilir.

Diğer yandan İngilizlerin rehberin iletişim performansına yönelik görüşleri üzerinde, yaş düzeyinin önemli bir faktör olduğu saptanmıştır. Öncelikle, yaş faktöründe iki alt kümenin olduğu görülmektedir. Birinci alt küme olan 50 yaş ve altı ($\bar{X}=4,01$; $ss=0,47$) İngiliz turistlerin diğer bir alt küme olan 51 yaş ve üstü ($\bar{X}=4,28$; $ss=0,50$) İngiliz turistlere göre rehberin iletişim performansına yönelik görüşlerinin daha düşük olduğunu göstermektedir. Buna göre İngiliz turistlerin yaş ortalaması arttıkça, rehberin iletişim performansını daha yüksek buldukları söylenebilir.

CHAID analizi 50 yaş ve altında olan İngiliz turistlerin rehberin iletişim performansına yönelik görüşlerinin mesleklere göre de farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Analiz sonuçları öğrenci ve diğer ($\bar{X}=4,11$; $ss=0,42$) meslek gruplarına dahil İngiliz turistlerin, memur ve işçi ($\bar{X}=4,07$; $ss=0,38$) ile işveren, işsiz, ev

hanımı ve emekli ($\bar{X}=3,81$; $ss=0,56$) meslek gruplarına dahil İngiliz turistlere göre rehberin iletişim performansını daha yüksek bulunduğunu göstermektedir.

Sonuç ve Öneriler

Ülkelerinin ve bağlı oldukları işletmelerin birer temsilcisi konumunda olan turist rehberleri, eşlik ettikleri turistlere ülkelerini ve ülkelerine ait tarihi, doğal, kültürel değerleri, kısacası maddi manevi tüm kaynakları en doğru şekilde turistlere aktarmakla yükümlüdürler. Turist rehberi eşlik ettiği turistlere gezdirdiği bölgeyi en verimli biçimde tanıtılabilmek için sahip olduğu bilgi birikimini karşısındakine etkili bir biçimde aktarabilmelidir. Her gün farklı ülkelerden gelen ve farklı kültürlerle mensup turistlerle iç içe olan turist rehberi sahip olduğu bilgi birikimini karşısındaki turistlere doğru bir şekilde aktarabilmek için iletişim açısından da yeterli donanımına sahip olmalıdır. Aksi takdirde, turist rehberi ülke ve destinasyon hakkında olumsuz imajlar oluşmasına ve turizm sektörüyle birlikte diğer birçok sektör ve alanda da uluslararası rekabetin dışında kalınmasına neden olacaktır.

Türkiye'ye gelen Alman, İngiliz ve Rus turistlere yönelik olarak yapılan araştırmada turistlerin, rehberin iletişim yeterliliklerine verdikleri önem ile rehberlerin iletişim performansları chaid analizi ile ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak; anlaşılır konuşma, dürüst, sorumluluk sahibi, sabırlı, nazik-kibar gibi özellikler turistlerin rehberin iletişim yeterliliğinde çok önemli gördüğü özellikler olduğu belirlenmiştir. Cana yakın, güler yüzlü, uygun mimik kullanımı, hoş görünüm, uygun uzaklık, beden duruşu, göz teması, uygun jest kullanımı, dinleme, yüksek ses tonu, giyim tarzı, dil kullanımı, iltifatta bulunma, etkili kelime kullanma, çok konuşma, açık fikirli, hevesli, ilgi çekici, anlayışlı, açık sözlü, ses tonu, ahenkli konuşma, yardımsever, güvenilir, eğlenceli, bilgi sahibi, enerjik, ısrarcı, hoşgörülü gibi özellikler turistlerin rehberin iletişim yeterliliğinde önemli gördüğü özelliklerdir. Kaba konuşma, sinirli, önyargılı, maddiyatçı gibi özellikler turistlerin rehberin iletişim yeterliliğinde kısmen önemsiz kısmen önemli gördüğü özelliklerdir. Diğer yandan turist rehberinin iletişim yeterliliklerine ilişkin belirlenen tüm özellikler turistlerin rehberin iletişim performansında yeterli gördüğü özelliklerdir.

Araştırma sonucunda turistlerin rehberin iletişim yeterliliklerine verdikleri öneme ve rehberin iletişim performansına yönelik görüşlerine etki eden en önemli faktörün ülke değişkeni olduğu belirlenmiştir. İngilizlerin rehberin iletişim yeterliliklerine verdikleri önem Alman ve Ruslara göre daha fazladır.

Almanların rehberin iletişim yeterliliklerine verdiklerin önem düzeyine etki eden en önemli değişkenin gelir faktördür. Alman turistlerin gelir düzeyi azaldıkça, düşük oranda da olsa turistlerin rehberin iletişim yeterliliklerine verdikleri önem düzeyi azalmaktadır.

Rusların rehberin iletişim yeterlilikleri verdikleri önem düzeyleri üzerinde, eğitim durumunun önemli bir faktördür. Rus turistlerin eğitim düzeyi arttıkça rehberin iletişim yeterliliklerine verdikleri önem düzeyi artmaktadır.

Almanların rehberin iletişim performansına yönelik görüşlerine etki eden en önemli değişkenin eğitim faktörü olduğu saptanmıştır. Alman turistlerin eğitim düzeyi yükseldikçe, düşük oranda da olsa turistlerin rehberin iletişim performansına yönelik olumlu görüşleri azalmaktadır.

İngilizlerin rehberin iletişim performansına yönelik görüşleri üzerinde, yaş düzeyinin önemli bir faktördür. 50 yaş ve altında olan İngiliz turistlerin rehberin iletişim performansına yönelik görüşleri mesleklere göre de farklılık göstermektedir. İngiliz turistlerin yaş ortalaması arttıkça, rehberin iletişim performansını daha yüksek bulmaktadırlar. Öğrenci ve diğer meslek gruplarına dahil İngiliz turistlerin, memur ve işçi ile işveren, işsiz, ev hanımı ve emekli meslek gruplarına dahil İngiliz turistlere göre rehberin iletişim performansını daha yüksek bulmaktadır.

Turistlerin rehberin iletişim yeterliliklerine verdikleri önem ve rehberin iletişim performansına yönelik görüşlerine etki eden geldikleri ülke, eğitim düzeyi ve yaş gibi pek çok faktör bulunmaktadır. Bu nedenle rehberlerin, eşlik ettikleri grubun milliyetlerini ve demografik özelliklerini dikkate alarak turistlerle iletişim kurması son derece önemlidir. Doğru ve etkin iletişim kurabilmek için turist rehberlerinin iletişim yeterliliklerini geliştirmesi gerekmektedir.

Bu nedenle turist rehberliği eğitim sürecine iletişim eğitimi entegre edilmelidir. Gerek Kültür ve Turizm Bakanlığının açtığı kurslarda gerekse önlisans ve lisans düzeyinde verilen turist rehberliği eğitimin her aşamasında iletişim derslerine yer verilmelidir. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından açılan uzmanlaşma seminerleri ile yüksek lisans ve doktora eğitimlerinde iletişime yönelik eğitimlerin verilmesi faydalı olabilir.

İşletmeler, çeşitli hizmet içi eğitimler aracılığıyla veya iş rotasyonu ile farklı ülkelerde çalışma imkanlarının sağlanması yoluyla, rehberlerin iletişim konusunda bilinçlenmesi ve bu doğrultuda mal ve hizmet sunumunu gerçekleştirmesini sağlayabilirler. Özellikle seyahat acentaları, işletmelerinin birer temsilcisi konumunda

olan turist rehberlerinin iletişim yeterliliklerine önem vermeli ve rehberlerin bu özelliklerini geliştirmesi için teşviklerde bulunmalıdırlar.

Bu araştırmanın bundan sonra yürütülecek çalışmalara ışık tutabileceği ve sonraki araştırmaları da yönlendirebileceği düşünülmektedir. Bu çerçevede araştırmacılar bundan sonraki çalışmalarda evreni değiştirerek turizmin farklı alanlarında veya farklı milliyetlere yönelik araştırmalar yapabilirler. Ürün geliştirme, pazarlama ve tanıtma faaliyetlerine ilişkin çalışmalarda kültürel farklılıklara ilişkin araştırmalar yapılabilir.

Not: Bu çalışma Seda Şahin'in doktora tezinden üretilmiştir.

Teşekkür: Hazırlanan bu çalışmaya katkı sağlayan değerli hocam Prof. Dr. Cevdet Avcıkurt'a teşekkür ederim. Ayrıca doktora tezimin her aşamasında bana fikirleri ile destek olan ve beni yönlendiren başta danışmanım Prof. Dr. Cevdet Avcıkurt olmak üzere, değerli hocalarım Prof. Dr. Necdet Hacıoğlu'na, Prof. Dr. Orhan Batman'a, Doç. Dr. Erdoğan Tezci'ye ve Yrd. Doç. Dr. Sebahattin Karaman'a teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Kaynakça

- Ahipaşaoğlu, Suavi. *Turizmde Rehberlik*. (Gözden Geçirilmiş 2. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Altunışık, Remzi, Çoşkun, Recai, Bayraktaroğlu, Serdar ve Yıldırım, Engin. (2007). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*. (Geliştirilmiş 5. Baskı). Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Ap, John ve Wong, Kevin K. F. (2000). Case Study on Tour Guiding: Professionalism, Issues and Problems. *Tourism Management*, 22 (2001), 551-563.
- Balcı, Ali. (2006). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Batman, Orhan, Yıldırğan, Recep ve Demirtaş, Nihat. (2001). *Turizm Rehberliği*. Adapazarı: Değişim Yayınları.
- Bülbül, A. Rıdvan. (2000). *Uluslararası İletişim*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Chen, Huei-Ju, Hwang, Shih-Nan ve Lee, Chuan. (2006). Visitors' Characteristics of Guided Interpretation Tours. *Journal of Business Research*, 59 (2006), 1167-1181.
- Çağlar, İrfan ve Kılıç, Sabiha. (2008). *Eğitim Fakülteleri İçin Genel İletişim*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Çakır, Filiz. (2000). *Sosyal Bilimlerde İstatistik*. İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım.
- Çetin, Muharrem. (2009). İletişim Sürecini Etkileyen Faktörlere İlişkin Bir Değerlendirme. *Ticaret ve Turizm Eğitimi Fakültesi Dergisi*, 2, 203-226.
- Değirmencioglu, Özdal ve Ahipaşaoğlu, Suavi H. (2003). *Anadolu'da Turizm Rehberliği Temel Bilgileri*. (4. Baskı). Ankara : Gazi Kitapevi.
- Gürüz, Demet ve Yaylacı, Gaye Özdemir. (2004). *İletişimci Gözüyle İnsan Kaynakları Yönetimi*. İstanbul: MediaCat Kitapları.
- Hammer, Mitchell R., Nishida, Hirko ve Wiseman, Richard L. (1996). The Influence of Situational Prototypes on Dimensions of Intercultural Communication Competence. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 1996, 27 (3), 267-282.
- Hofstede, Geert ve Hofstede, Gert Jan. (2005). *Cultures and Organizations, Software of the Mind, Intercultural Cooperation and its Importance for Survival*. (Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 2. Baskı). New York: McGraw-Hill.
- Huang, Songshan, Hsu, Cathy H. C. ve Chan, Adrew. (2010). Tour Guide Performance and Tourist Satisfaction: a Study of the Package Tours in Shanghai. *Journal of Hospitality and Tourism Research*, 34 (1), 3-33.

- Keenan, Kate. (1997). *Yöneticinin Kulavuzu-İletişim Kurma* (Çev. Veysel Atayman). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kline, Susane L., Horton, Brain ve Zhang, Shuangyune. (2008). Communication Love: Comparisons Between American and East Asian University Students. *International Journal of Intercultural Relations*, 32 (2008), 200-214.
- Knutson, Thomas J., Komolsevin, Rosechongporn, Chatiketü, Pat ve Smith, Val R. (2003). A Cross-Cultural Comparison of Thai and US American Rhetorical Sensitivity: Implications for Intercultural Communication Effectiveness. *International Journal of Intercultural Relations*. 27 (2003), 63-78.
- Korkmaz, Sezer, Temizkan, S. Pınar ve Temizkan, Rahman. (2011). Hizmet İçi Eğitim Seminerlerinin Profesyonel Turist Rehberlerinin Turizm Pazarlamasındaki Rolüne Etkisi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 3 (2), 17-36.
- Korkmaz, Sezer, Temizkan, Saadet Pınar ve Temizkan, Rahman. (2010). Profesyonel Turist Rehberliğine Yönelik Zorunlu Hizmet İçi Eğitim Seminerlerinin Pazarlama Açısından İçerik Analizi. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2010 (1).
- Koyuncuğil, Ali Serhan ve Özgülbaş, Nermin. (2008). İMKB’de İşlem Gören Kobile- rin Güçlü ve Zayıf Yönleri: CHAID Karar Ağacı Uygulaması. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23 (1), 1-21.
- Körpe, İbrahim ve Tengilimoğlu, Dilaver. (2002). Hastanelerde Sağlık Personelinin Tıbbi Sekreterlerin İletişim Becerileri Hakkındaki Görüşlerini Belirlemeye Yönelik Bir Alan Araştırması. *Ticaret ve Turizm Eğitimi Fakültesi Dergisi*. 1 (2002), 85-103.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliği (25.11.2005 Tarihli ve 26004 Sayılı).
- Leclerc, Denis ve Martin, Judith N. (2004). Tour Guide Communication Competence: French, German and American Tourists’ Perceptions. *International Journal of Intercultural Relations*, 28 (2004), 181-200.
- Pizam, Abraham ve Jeong, Gang Hoan. (1996). Cross-Cultural Tourist Behavior, Perceptions of Korean Tour-Guides. *Tourism Management*, 17 (4), 227-286.
- Stromberg, Claudia ve Boehnke, Klaus. (1998). Book Review: Methods and Data Analysis for Cross-Cultural Research. *International Journal of Behavioral Development*, 22 (3), 657-662.
- Şahin, Bayram. (2011). *Seyahat Acentalarının Pazarlama Faaliyetlerinde Etik Karar Verme Süreci: İstanbul Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.

- Tutar, Hasan ve Yılmaz, M. Kemal. (2003). *Genel İletişim: Kavramlar ve Modeller*. Ankara: Nobel Yayın
- Tüfekçioğlu, Hayati. (1997). *İletişim Sosyolojisine Başlangıç*. Der Yayınevi: İstanbul.
- Türkiye İstatistik Kurumu – TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr> (24.05.2010).
- Üngüren, Engin ve Doğan, Hulusi. (2010). Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Çalışanların İş tatmin Düzeylerinin CHAID Analizi Yöntemiyle Değerlendirilmesi. *C. Ü. İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, 11 (2), 39-52.
- Van de Vijver, Fons J. R. ve Poortinga, Ype H. (2002). Structural Equivalence in Multilevel Research. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 33 (2), 141-156.
- Van de Vijver, Fons J. R. ve Leung, Kwok., (2000). Methodological Issues in Psychological Research on Culture. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 31 (1), 33-51.
- WFTGA. (2009). What is a Tourist Guide? http://wftga.org/main.php?page=what_is_a_tourist_guide (22.08.2009).
- Wong, Simon ve Lau, Elaine. (2001). Understanding the Behavior of Hong Kong Chinese Tourists on Group Tour Packages. *Journal of Travel Research*, 40 (2001), 51-57.
- Yu, Xin, Weiler, Betty ve Ham, Sam. (2002). Intercultural Communication and Mediation: a Framework for Analysing the Intercultural Competence of Chinese Tour Guides. *Journal of Vacation Marketing*, 8 (1), 75-87.
- Yüksel, Öznur. (2006). *Davranış Bilimleri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Zhang, Hanguin Q. ve Chow, Ivy. (2004). Application of Importance – Performance Model in Tour Guides' Performance: Evidence From Mainland Chinese Outbound Visitors in Hong Kong. *Tourism Management*, 25 (2004), 81-91.

YIYECEK İÇECEK BÖLÜMLERİNDE İŞGÖRENLERİN VE MÜŞTERİLERİN HİZMET KALİTESİ BEKLENTİ VE ALGILARI: TERMAL OTELLERDE BİR ARAŞTIRMA

İbrahim GİRİTLİOĞLU^[*]

ÖZET

Araştırmanın Amacı: Yapılan bu araştırmanın amacını, termal otellerin yiyecek içecek bölümlerinde sunulan hizmetlerde, müşterilerin beklenti ve algılarının, işgörenler tarafından anlaşılma düzeyinin ortaya konulması oluşturmaktadır.

Yöntem: Araştırmada işgören ve müşterilere iki farklı anket formu geliştirilmiştir. Oluşturulan anket formları, Balıkesir ve Bursa’da faaliyet gösteren termal otellerde konaklayan 389 müşteri ve 130 yiyecek içecek işgörenine uygulanmıştır.

Bulgular ve Sonuçlar: Verilere uygulanan keşifsel ve doğrulayıcı faktör analizi sonucunda, termal otellerin yiyecek içecek bölümlerinde hizmet kalitesinin 5 boyut ve 22 önermeye sahip olduğu tespit edilmiştir. Yapılan testi sonucunda ise, termal otellerde görev yapan işgörenlerin, müşteri beklenti ve algılarını tam olarak anlayamadıkları sonucu tespit edilmiştir.

Öneriler: Yapılan bu araştırmada, yiyecek içecek işgörenlerinin müşteri beklenti ve algılarını daha iyi anlamalarını sağlayabilmek için, termal otel yöneticilerine çeşitli öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Termal Turizm, Termal Otel, Yiyecek İçecek Bölümü, Hizmet Kalitesi, Müşteri, İşgören

^[*] Araştırma Görevlisi Dr., Balıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi

Service Quality Expectations and Perceptions of Customers' and Employees' in Food and Beverage Departments: A Study in Thermal Hotels

ABSTRACT

Research aim: The aim of this study is to identify the understanding level of employees towards customers' food and beverage expectations and perceptions in thermal hotels.

Method: Two different questionnaire forms were developed in this study. The questionnaire forms were filled out both 389 customers who stayed in thermal hotels located in Balıkesir and Bursa cities and 130 food and beverage employees who work on these hotels' food and beverage departments.

Findings and Results: According to Exploratory and Confirmatory factor analysis, the service quality construct of thermal hotels' food and beverage provision had five dimensions and 22 items. However, It was found in the study that the food and beverage employees did not understand well both customers' expectations and perceptions in these hotels' food and beverage provision.

Recommendations: Some recommendations are given to thermal hotel managers so as to increase of employees understand level of customers' expectations and perceptions in thermal hotels' food and beverage services in this study.

Key Words: Thermal Tourism, Thermal Hotel, Food and Beverage Department, Service Quality, Customer, Employee

1.Giriş

Turizm sektörünün son yıllarda hızla gelişip büyümesi, sağlık turizmine olan talebin de hızlı bir şekilde artmasına neden olmuştur (Bauer, 1999: 2; Mielniczak ve Sinaga, 2005: 31; Klessch, 2009: 468). Talebin yoğunluğu ve elde edilen gelirlerin fazlalığının yanında, içerik olarak da farklı tür ve şekillerde uygulanan sağlık turizminin en popüler dalını ise termal turizm oluşturmaktadır (Sayılı ve diğerleri, 2007: 625). Termal turizm, 18-20 dereceden daha sıcak ve içeriğinde çeşitli oranda mineral bulunan maden sularının dinlenme, zindeleşme, tedavi ve bunun gibi amaçlarla değerlendirilmesinden doğan bir dizi faaliyetleri kapsamaktadır. Günümüzde termal turizm faaliyetlerine katılan insanlardan bazıları çeşitli rahatsızlıklarını tedavi ettirmek (Keskin, 2008: 9), bazıları var olan stres düzeylerini azaltmak ve bazıları ise güzelleşip zindeliklerini korumak amacıyla bu faaliyetlere katıldıkları görülmektedir (Lee ve Spisto, 2007: 2; Göçmen, 2008: 42; Erdeli ve diğerleri, 2011: 50).

Termal turizme katılan bireylere termal hizmetler, bu alanda uzmanlaşmış termal oteller tarafından sunulmaktadır (Akbaba ve Taşgit, 2008: 32). Termal oteller, bir bölgede termal turizmin gelişiminde öncelikli role sahip olup bu oteller, termal hizmet almak üzere bölgeye gelen müşteriler açısından son derece önemlidir (Türksoy ve Türksoy, 2010: 707). Öte yandan bu oteller, sağlık amacıyla bölgeye gelen müşterilere, hem klasik otel işletmelerinin sunduğu hizmetleri hem de termal turizmin gerektirdiği sağlık ve özellikli hizmetleri sunmaktadır (Sandıkçı, 2007: 40). Termal otellerde sunulan hizmet türleri ve bu hizmetlerin içerikleri göz önüne alındığında, otellerde sunulan bazı hizmet türlerinin diğer hizmet türlerine göre müşteriler açısından daha fazla öneme sahip olduğu görülebilir (Lebe, 2006; Lund, 2009). Termal otellerde sağlık hizmetleriyle birlikte sunulan yiyecek içecek hizmetleri, hem müşterilerin temel beslenme ihtiyaçlarını karşılaması, hem de sunulan sağlık hizmetlerine önemli derecede etki etmesi nedeniyle, müşterilerin bu otellerde önemle göz önünde bulundurdıkları hizmetlerden birisidir (Tubergen ve Linden, 2002: 274; Keskin, 2008; Lund, 2009: 2; Erdeli ve diğerleri, 2011).

Termal otelleri, sağlık ve çeşitli hizmetlerden yararlanmak üzere ziyaret eden müşteriler, otellerde sunulan hizmetlere yönelik bazı beklentilere sahiptir. Termal otellerde sunulan her hizmetin müşteri nezdinde algılanma düzeyi ise birbirinden farklıdır. Müşterilerin termal otellerde sunulan hizmetlerden beklenti ve algılarının, yöneticiler tarafından doğru bir şekilde öğrenilmesi, işletmelerde hizmet kalitesinin artırılmasında önemli bir konuyu oluşturmaktadır. Öte yandan otellerde müşteri beklenti ve algılarının, işgörenler tarafından doğru bir şekilde anlaşılma

düzeyi, işgörenlerin müşterilere daha iyi hizmet sunmasının ön koşulunu oluşturmaktadır. Yapılan bu araştırmada, termal otellerden hizmet alan müşterilerin yiyecek içecek hizmetlerine yönelik beklentileriyle algılarının, işgörenler tarafından anlaşılma düzeyi ortaya konulmuş olup, bu araştırma kapsamında cevap aranacak sorular ise şunlardır;

- Termal otellerin yiyecek içecek bölümlerinde hizmet kalitesi kaç boyuta sahiptir?
- Termal otellerin yiyecek içecek bölümlerinde, müşterilerin hizmet kalitesine yönelik beklentileriyle işgörenlerin bu beklentileri anlama düzeylerinde herhangi bir farklılık var mıdır?
- Termal otellerin yiyecek içecek bölümlerinde, müşterilerin hizmet kalitesi algılarıyla işgörenlerin bu algıları anlama düzeylerinde herhangi bir farklılık var mıdır?

2. İLGİLİ YAZIN

2.1. Termal Otellerde Sunulan Yiyecek İçecek Hizmetlerinin Özellikleri

Termal otellerde sunulan yiyecek içecek hizmetleri, otelin değişik restoranlarında, banket salonlarında ve barlarında, yiyecek ve içecek maddelerinin değişik yöntemlerle tedarik edilmesini, muhafaza edilmesini ve üretilerek servis edilmesini kapsamaktadır (Şener, 1997: 137). Termal otellere gelen her konuk, önbüro hizmetlerinden birkaç dakika yararlanarak otele giriş işlemlerini yaptırmakta ve daha sonra odasına çıkarak konaklama faaliyetini gerçekleştirmektedir. Ancak aynı müşteri, termal otellerin restoranına giderek yemeğini yemekte veya barına giderek içecek hizmetinden yararlanmaktadır. Otele gelen bir konuğa sunulan yiyecek içecek hizmetleri, onun uyanmasıyla başlamakta ve uyumasına kadar devam etmektedir (Sökmen, 2001: 1). Termal otellerde sunulan yiyecek içecek hizmetleri, gerek insanların fiziksel ihtiyaçlarını karşılamasından, gerekse sağlık hizmetleriyle eşgüdümlü bir şekilde sunulması gerektiğinden, sağlık hizmetlerinin başarısına etki ettiği için, oldukça önemli hizmet türünü oluşturmaktadır (Tubergen ve Linden, 2002: 274; Keskin, 2008; Lund, 2009: 2). Öte yandan bu hizmetlerin termal otellerde sunulması, klasik otel işletmelerine nazaran farklılık göstermektedir.

Termal otellerin yiyecek içecek bölümlerinde, diyet ve sağlıklı beslenmeye yönelik yiyecek ve içecekler, müşterilere yüksek oranda sunulması gerekmektedir. Termal otellere gelen müşteriler, sağlık hizmetlerini aldıktan sonra, bu hizmetleri destekleyici yiyecek ve içeceklere ihtiyaç duymaktadır (Spa and the Global

Wellness Market, 2010: 42). Bu nedenle termal otellerde diyet ve sağlıklı yiyecek hizmetlerinin sunulması, müşteriler açısından son derece önemlidir. Öte yandan termal otellerde konaklayan bazı müşteriler, çeşitli sağlık sorunlarından dolayı bazı besin gruplarını yiyememekte ve bu grup, diyet ve vejeteryan yiyecekleri yüksek oranda talep etmektedir. Bu nedenle termal otellerde, vejeteryan ve diyet yiyeceklerin, klasik otellere nazaran daha zengin bir içerikte sunulması, bu otellerdeki yiyecek içecek hizmetlerinin sahip olması gereken özelliklerinden birisini oluşturur (Goodrich ve Goodrich, 1987: 217; Medvene, 2010: 22).

Termal otel yiyecek içecek hizmetlerinde müşterilere, dondurulmuş hazır yiyecekler yerine organik yiyeceklerin sunulması, bu otellerdeki yiyecek içecek hizmetlerinin diğer önemli özelliğini oluşturmaktadır. Termal oteller, klasik otellerde olduğu gibi dondurulmuş ve fast food tarzı yiyecek içecek ürünlerini müşterilere sunamamakta, bunun yerine taze üretilmiş ve bol vitamin içeren yiyecek içecek ürünleri müşterilere sunmayı tercih etmektedir (Lund, 2009: 2; Anne ve Arvid, 2011: 7). Öte yandan termal otellerde konaklayan müşterilerin önemli bir kısmının çeşitli sağlık problemlerine sahip olması, bu otellerin yiyecek içecek hizmetlerinde hijyen uygulamalarının kusursuz olmasını gerektirmektedir (Güney ve Pekyaman, 2007: 455).

Termal otellerin, yiyecek içecek hizmetlerinde göz önünde bulundurulması gereken diğer bir özellik ise, bu otellerde konaklayan fiziksel engelli müşteri sayısının fazlalığıdır. Klasik otellerle kıyaslandığında, termal otellerde konaklayan fiziksel engelli müşteri sayısı oldukça fazladır. Çeşitli fiziksel engellere sahip çok sayıda müşterinin bu otellerde konaklama yapması, termal otellerde yiyecek içecek hizmetlerinin daha yüksek oranda odaya servisini gerektirmektedir. Bu durum da termal otellerin yiyecek içecek bölümlerinde oda servisindeki işgören istihdamının, klasik otellere nazaran daha fazla olmasını sağlamaktadır (Lebe, 2006: 138). Termal otellerin yiyecek içecek hizmetlerinde sunulması gereken diğer bir hizmet ise, otellerin menü kartlarında yiyeceklerin içerdiği besin ve kalori değerlerinin yer alması oluşturur (Mielniczak ve Sinaga, 2005: 92). Klasik otellerden farklı olarak, yalnızca termal otellerde sunulan bu hizmetin müşterilere sunulabilmesi için, işletme bünyesinde besin ve kalori değerlerini belirleyecek, tam zamanlı diyet uzmanlarının istihdam edilmesi gerekmektedir (Güney ve Pekyaman, 2007: 454).

Günümüz termal otelleri, sağlık amacının yanı sıra, dinlenme, eğlenme ve tatil amacıyla da müşteriler tarafından yoğun bir şekilde ziyaret edilmektedir. Bu otelleri sağlık amacı dışında ziyaret eden müşterilerin ise herhangi bir diyet programını takip etme zorunluluğu bulunmamaktadır. Termal oteller, çeşitli rahatsızlıklara sahip

müşteriler için sunduğu özellikli yiyeceklerin yanında, bu grubun ihtiyaç duyduğu yiyecek içecek hizmetlerini de müşterilere sunmak zorundadır. Bu durum ise klasik otel işletmeleriyle kıyaslandığında, termal otellerin daha zengin bir yiyecek içecek hizmet içeriğine sahip olmasını sağlamaktadır (Speier, 2011). Termal otel yiyecek içecek hizmetlerinin özellikli olarak sunulmasını, bu bölümlerde görev yapan işgörenler önemli derecede etkilemektedir. Hizmetlerin sunulmasında işgörenlerin müşteriye yaklaşımı, müşterilere güven sunması, müşterilere hızlı hizmet sunması ve müşterilere karşı kibar ve saygılı davranması, termal otellerde yiyecek içecek hizmetlerinde işgörenlerin önemini ortaya koymaktadır (Bruhn ve Dominik, 2000; Jang ve diğerleri, 2008; Lund, 2009).

2.2. Hizmet Kalitesi ve Hizmet İşletmelerinde Hizmet Kalitesinin Ölçümü

Müşterilere kaliteli hizmet sunmak, son yıllarda tüm hizmet işletmelerinin odaklanması gereken faaliyetlerin başında yer almaktadır (Sureshchandar ve diğerleri, 2002: 69). En temel tanımıyla hizmet kalitesi, “hizmetin müşteri beklentilerini karşıladığı veya geçtiği miktar” olarak tanımlanmaktadır (Bayrak, 2007: 38). İşletmelerde hizmet kalitesi kavramı, maliyetler, müşteri tatmini, müşteriye elde tutma ve pozitif ağızdan ağıza olan etkisi nedeniyle, günümüz hizmet sektöründe önemli düzeyde göz önünde bulundurulmuş kavramların başında yer almaktadır (Türk, 2009: 400).

Hizmet kalitesinin hizmet işletmelerinde ölçülmesi konusu, ilgili yazında araştırmacılar tarafından önemli derecede göz önünde bulundurulmuş ve bu konu üzerine çeşitli modeller geliştirilmiştir (Parasuraman ve diğerleri, 1988; Knutson ve diğerleri, 1990; Cronin ve Taylor, 1992; Stevens ve diğerleri, 1995). İlgili yazında hizmet kalitesi üzerine geliştirilen ilk model Parasuraman ve diğerleri tarafından 1988 yılında geliştirilen SERVQUAL’dır. SERVQUAL modeli, müşteri beklenti ve algılarını temel alan ve müşterilerin beklentileri ile algıları arasındaki farka dayanarak hizmet kalitesini belirleyen bir ölçüm modelidir (Parasuraman ve diğerleri, 1988). Bu modelde, müşterilerin hizmet kalitesinden beklentileri, hizmeti almadan önce ölçülmekte, hizmete yönelik algıları ise müşteriler hizmeti kullandıktan sonra belirlenmektedir. Modele göre, müşterilerin algıları ile beklentileri arasında ortaya çıkan fark olumsuz ise, müşteri hizmetleri kalitesiz olarak algılamakta, her iki belirteç arasındaki fark olumlu ise, müşteriler sunulan hizmetleri kaliteli olarak algılamaktadır. SERVQUAL hizmet kalitesi modeline göre işletmelerde algılanan hizmet kalitesi, Empati, Güvence, Güvenilirlik, Heveslilik ve Fiziksel Özellikler

olmak üzere beş boyuta sahiptir ve bu beş boyut 22 önerme tarafından temsil edilmektedir (Parasuraman ve diğerleri, 1988). SERVQUAL'in ilgili yazına tanıtılması ve bu modelin birçok yazar tarafından çalışmalarda kullanılmasıyla birlikte, bazı yazarlar, bu modele alternatif olabilecek çeşitli hizmet kalitesi ölçüm modellerini geliştirerek ilgili yazına tanıtmışlardır. Knutson ve diğerleri 1990 yılında LODGSERV adını verdikleri hizmet kalitesi ölçüm modelini geliştirerek, bu modeli ilgili yazına tanıtmışlardır. LODGSERV hizmet kalitesi ölçüm modelinin, SERVQUAL modeliyle aynı isme sahip beş boyutu ve 26 önermesi bulunmaktadır. 1992 yılında Cronin ve Taylor ise SERVPERF hizmet kalitesi ölçüm modelini geliştirmiştir. SERVPERF modeli, SERVQUAL modelinden farklı olarak, SERVQUAL beklenti ölçeğinin modelden çıkarılarak ortaya konulduğu ve müşterilerin sadece algılarını dikkate alan bir modeldir. Bu modelde SERVQUAL'in algı boyutunun sahip olduğu 5 boyut ve bu beş boyuta bağlı 22 önerme bulunmaktadır. Stevens ve diğerleri tarafından 1995 yılında geliştirilen DİNESERV modeli ise SERVQUAL'i oluşturan 5 boyut ve 29 önermeye sahip bir hizmet kalitesi ölçüm modelidir. İlgili yazında geliştirilen popüler modeller ve bu modellerin içeriği incelendiğinde, bu modellerin hepsinin geliştirilme sürecinde, SERVQUAL modelinin önemli derecede göz önünde bulundurulduğu görülmektedir. Bu durum da hizmet kalitesi ölçümünde SERVQUAL modelinin önem ve etkinliğini önemli derecede ortaya koymaktadır.

3. Metodoloji

Yapılan bu araştırmada anket yöntemi tercih edilmiş olup, hem müşterilere hem de işgörelere uygulanmak üzere iki farklı anket formu geliştirilmiştir. Anket formlarının geliştirilme sürecinde, hizmet kalitesi üzerine daha önce yapılan araştırmalardan yararlanılarak (Parasuraman ve diğerleri, 1988; Stevens ve diğerleri, 1995; Tsang ve Qu, 2000; Akbaba, 2006; Yılmaz, 2007; Fowdar, 2007; Yılmaz, 2009), termal otel yiyecek içecek hizmet kalitesinin ölçümüne uygun olabilecek 27 önerme tespit edilmiştir. Daha sonraki aşamada araştırmacı, termal otellerde görev yapan dört termal otel yöneticisiyle biçimsel mülakat gerçekleştirerek, geliştirilen önermelerin termal oteller açısından uygunluğu ve mevcut önermelere yapılabilecek olası ilave önermelerin neler olduğunu belirlemeye çalışmıştır. Yöneticilerle yapılan mülakat sonucunda termal otellerde görevli yöneticiler, belirlenen 27 hizmet kalitesi önermesinin termal otel yiyecek içecek hizmet kalitesinin ölçümü için uygun olduğunu ifade ederken, bu ölçeğe 7 yeni hizmet kalitesi önermesinin ilave edilmesini önermişlerdir.

Araştırmada kullanılan her iki anket formu da iki bölümden oluşmaktadır. Müşterilere uygulanan anket formunun ilk bölümünde, belirlenen 34 hizmet kalitesi önermesinden yararlanılarak, müşterilerin yiyecek içecek hizmetlerinden beklenti ve algıları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bölümde hizmet kalitesi önermeleri sayfanın ortasına yerleştirilerek, müşterilere hizmetlerle ilgili beklenti puanlarını hizmet önermelerinin soluna, algı puanlarını ise sağ tarafa puanlandırması istenilmiştir. Anket formunda, müşterilerin beklentilerine yönelik soruları cevaplandırmasında 1 “Çok Önemsiz” ile 5 “Çok Önemli” arasında beşli likertten oluşan bir cevaplama hakkı tanınmıştır. Müşterilerin hizmet kalitesi algılarını belirlemeye yönelik olan bölümde ise 1- “Kesinlikle Karşılımadı” ile 5 “Kesinlikle Karşılıdı” arasında beşli likertten oluşan bir değerlendirme imkanı tanınmıştır. Müşterilere yönelik anket formunun ikinci bölümünde, müşterilerin demografik özelliklerinin tespit edilmesine yönelik (Cinsiyet, yaş, eğitim durumu, medeni durum, oteli ziyaret amacı, otelde kalış süresi ve daha önce aynı otelde kalıp kalmama durumu) çoktan seçmeli yedi soru sorulmuş ve müşterilerden kendilerine uygun olan cevabı seçmeleri istenmiştir.

Yiyecek içecek işgörenlerine yönelik oluşturulan anket formu da iki bölümden oluşmaktadır. Anket formunun ilk bölümünü, işgörenlerin sunulan yiyecek içecek hizmetlerinde müşteri beklentilerini anlama düzeyleriyle, hizmetleri algılama düzeylerinin tespit edilmesine yönelik 34 hizmet kalitesi önermesi oluşturmaktadır. İşgörenlere sorulan hizmet kalitesi önermeleri, müşterilere sorulan önermelerin aynısı olmakla birlikte, beklenti önermelerinin başlığına “Size göre otelinize gelen Türk müşterilerin yiyecek içecek hizmetlerinden beklentileri ne düzeydedir”, algı önermelerinin başlığına ise “Sizce Oteliniz Türk müşterilerin bu beklentilerini ne düzeyde karşılamaktadır” şeklinde iki soru eklenmiştir. Oluşturulan anket formunda yiyecek içecek hizmet kalitesi önermeleri yine sayfanın ortasına yerleştirilerek, sol tarafta yiyecek içecek işgörenlerinin müşteri beklentilerini anlama düzeylerinin tespit edilmesi, sağ tarafta ise sunulan hizmetlerin işgörenler açısından algılamalarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. İşgörenlerin müşteri beklentilerini anlama düzeylerinin tespit edilmesi amacıyla sorulan sorularda 1 “Çok Önemsiz” ile 5 “Çok Önemli” arasında puanlama yapması istenirken, sunulan hizmetleri algılama düzeylerinin tespit edilmesinde ise 1 “Kesinlikle Karşılamamaktadır” ile 5 “Kesinlikle Karşılamaktadır” arasında değişen ölçekleri puanlaması istenmiştir. İşgörenlere yönelik anket formunun ikinci bölümünde, işgörenlerin demografik özelliklerini belirlemeye yönelik (cinsiyet, yaş, mesleki deneyim v.s.) çoktan seçmeli 10 soru sorulmuş ve bu sorulardan işgörenlerin kendilerine uygun cevabı seçmeleri istenmiştir.

Yapılan bu çalışmada iki farklı evren bulunmaktadır. Araştırmanın ilk evrenini, Balıkesir ve Bursa şehirlerindeki termal otellerde konaklayan Türk müşteriler oluştururken, ikinci evrenini ise bu otellerde görev yapan yiyecek içecek işgö-
renleri oluşturmaktadır. Balıkesir ve Bursa şehirlerinde faaliyet gösteren altı termal
otelde son bir yıl içerisinde konaklayan Türk müşteri sayısı ve bu otellerde görev
yapan işgö-
renlere yönelik bilgilere ulaşabilmek için araştırmacı, otel yöneticileri
ile mülakat gerçekleştirmiştir. Otellerin sahip olduğu yatak sayılarıyla, otellerde
çalışan sayıları konusunda bilgileri araştırmacıyla paylaşan otel yöneticileri, özel-
likle doluluk oranları ve bu oranlar içerisinde Türk müşteri oranlarını tam olarak
paylaşmak istememesi sonucunda, araştırmacı otellerde kalan Türk müşteri oran-
larını termal otel yöneticilerinden tahmini olarak belirtmesini istemiştir. Otel yö-
neticilerinden elde edilen veriler sonucunda, bu otellerde konaklayan Türk müşteri
sayısının, araştırmacı tarafından hesaplanan bilgileri Tablo 1’de verilmiştir. İlgili
tablodan görüldüğü üzere yapılan bu araştırmanın müşteri evrenini 524.502 müş-
teri oluşturmaktadır.

Tablo 1.

Balıkesir ve Bursa Şehirlerinde Faaliyet Gösteren Termal Otellerde Konaklayan Türk
Müşteri Sayısı

	Termal Otel	Sınıfı	Bulunduğu Şehir	Toplam Oda Sayısı	Toplam Yatak Sayısı	Otelin Toplam Do- luluk Oranı* (Tahmini) %	Otelde Konaklayan Türk Müşteriler- inin Oranı* (%)	Türk Müşteri Sayısı (Tahmini) **
1	A Otel	5 Yıldız	Balıkesir	87	200	75	80	52.925
2	B Otel	5 Yıldız	Bursa	141	290	80	60	107.218
3	C Otel	4 Yıldız	Balıkesir	150	315	80	95	72.039
4	D Otel	4 Yıldız	Balıkesir	66	132	70	90	38.238
5	E Otel	4 Yıldız	Balıkesir	122	275	70	75	84.819
6	F Otel	4 Yıldız	Bursa	211	420	70	65	169.263
Genel Toplam				777	1.632	74.1 (Ortalama)	77.5 (Ortalama)	524.502

* Otel toplam Doluluk Oranı ile otelde konaklayan Türk Müşterilerin Oranı Otel Müdürleri tarafından yaklaşık olarak belirtilmiştir.

** Türk Müşterilerin sayısı = (toplam oda sayısı x 365) / otelin toplam doluluk oranı / otelde konaklayan Türk müşteri oranı formülüyle elde edilmiştir.

Araştırmanın ikinci evreni olan yiyecek içecek işgören sayılarına yönelik veriler ise tablo 2’de verilmiştir. İlgili tabloda görüldüğü üzere, termal otel yiyecek içecek bölümlerinde görev yapan yiyecek içecek işgören sayısı 190 olup bu sayı, araştırmanın ikinci evrenini oluşturmaktadır.

Tablo 2.

Termal Otellerde Tam Zamanlı Görev Yapan Yiyecek İçecek İşgören Sayıları

	Termal Otel	Sınıfı	Bulunduğu Şehir	Yiyecek İçecek İşgören Sayısı
1	A Otel	5 Yıldız	Balıkesir	31
2	B Otel	5 Yıldız	Bursa	39
3	C Otel	4 Yıldız	Balıkesir	59
4	D Otel	4 Yıldız	Balıkesir	15
5	E Otel	4 Yıldız	Balıkesir	16
6	F Otel	4 Yıldız	Bursa	30
Genel Toplam				190

Araştırma evrenlerini temsil edebilecek örneklem sayısının ne kadar olduğunun tespit edilebilmesi için, çok sayıda istatistik kaynağı araştırmacı tarafından incelenmiştir. İlgili kaynaklardan elde edilen bilgi doğrultusunda, araştırmada belirlenen evren büyüklüğünü temsil eden ve kabul edilebilir örneklem büyüklüğü müşteriler için 384, yiyecek içecek işgörenleri içinde 127’dir (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004: 50; Ural ve Kılıç, 2005: 43; Altunışık ve diğerleri, 2007: 127).

Araştırma kapsamında geliştirilen anket formları, hedef kitlelere uygulanmadan önce ön test uygulaması gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın ön testi, Balıkesir’de bulunan bir adet 5 yıldızlı ve bir adette 4 yıldızlı termal otel işletmesinde konaklayan 85 müşteri ve 40 yiyecek içecek işgörenine uygulanmıştır. Ön test sonucunda anketlerdeki soru ve ifadeler, hedef kitlelerin önerileri de göz önünde bulundurulmuş ve yeniden düzenlenmiş ve düzenlenen anket formları, Haziran 2011 - Nisan 2012 tarihlerinde, Bursa ve Balıkesir’de faaliyet gösteren ikisi beş yıldız, dördü ise dört yıldızlı altı otel işletmesinde konaklayan 389 müşteri ve 130 yiyecek içecek işgörenine uygulanmıştır.

4.Bulgular

Bulgular bölümü dört başlık altında incelenmektedir. Bulgular bölümünün ilk başlığında, termal otellerden hizmet alan müşterilerle bu otellerde görev yapan işgörenlerin sosyo-demografik özellikleri incelenmiştir. Bulgular kısmının ikinci başlığında, termal otellerde yiyecek içecek hizmet kalitesi boyutları ve bu boyutlara bağlı önermeler ortaya konulmuştur. Bulgular kısmının üçüncü başlığında, müşterilerin hizmet kalitesine yönelik beklentileri ile işgörenlerin bu beklentileri anlama düzeyleri ortaya konulmuştur. Bulgular kısmının dördüncü başlığında ise, müşterilerin yiyecek içecek hizmetlerini algılama düzeyleriyle işgörenlerin bu algıları anlama düzeyleri incelenmiştir.

4.1.Müşteri ve İşgörenlerin Sosyo-Demografik Özellikleri

Araştırmanın ilk örneklem kitlesini termal otellerde konaklayan Türk müşteriler oluşturmaktadır. Ankete katılan müşterilerin % 57,6'sı erkeklerden, % 42,4'ü kadınlardan oluşmaktadır. Ankete katılanların % 23,9'u 35 - 44 yaş, % 20,1'i 45 - 54 yaş, % 19,5'i 25 - 34 yaş ve % 15,4'ü ise 55- 64 yaş aralığında bulunmaktadır. Ankete katılan müşterilerin % 32,6'sı Fakülte/Yüksekokul mezunu, % 31,6'sı ise Lise mezunudur. İlköğretim mezunu olan termal otel müşterilerinin oranı ise % 17,5'dir. Müşterilerin % 72,2'si evli, % 27,8'i bekadır. Müşterilerin % 41,1'i termal otelleri sağlık amacıyla ziyaret ederken, % 36'sı ise tatil - eğlence amacıyla bu otelleri ziyaret etmektedir. İş amacıyla termal otelleri ziyaret eden müşterilerin oranı ise % 16,2'dir. Müşterilerin termal otellerde konaklama süreleri incelendiğinde, katılımcıların % 34,2'si 4 - 6 gün, % 31,6'sı 1- 3 gün, %25,4'ü 7- 13 gün arasında bu otellerde konaklama yaptığı tespit edilmiştir. Termal otellerde 14 gün ve üzerinde konaklayan müşteri oranı ise yalnızca % 8,8'dir. Müşterilerin % 51,2'si konakladığı termal otelde daha önce kaldığını belirtirken, % 48,8'i ise konakladığı termal otelde daha önce kalmadığını belirtmiştir.

Araştırmanın ikinci örneklem kitlesini termal otellerde çalışan yiyecek içecek işgörenleri oluşturmaktadır. İşgörenlerin % 73,8'ini erkekler, % 26,2'sini kadınlar oluşturmaktadır. İşgörenlerin % 33,8'ini 18- 24 yaş, % 30,8'ini 25- 34 yaş, % 24,6'sını 35- 44 yaş aralığındakiler oluşturmaktadır. 45- 54 yaş aralığında olan işgörenlerin oranı ise % 10,8'dir. İşgörenlerin eğitim durumları incelendiğinde, katılımcıların % 39,2'si lise eğitime sahipken % 27,7'si meslek yüksekokulu, % 22,3'ü ilköğretim, % 10,8'i ise fakülte/yüksekokul mezunu olduğu tespit edilmiştir. İşgörenlerin % 53,1'i evli, % 46,9'u ise bekadır. İşgörenlerin % 59,2'lik bir kısmı, alanıyla ilgili mesleki turizm eğitimi aldığı sonucu tespit edilirken; % 40,8'i

ise alanıyla ilgili herhangi bir mesleki turizm eğitimi almadığı tespit edilmiştir. İşgörenlerin % 51,9'u restoran, % 31,8'i mutfak, % 14'ü ise bar departmanında görev yaptığı tespit edilmiştir. Ankete katılan işgörenlerin % 40,3'ü servis personeli, % 24,8'i aşçı, % 11,6'sı ise komi olarak termal otellerin yiyecek içecek bölümlerinde görev yaptığı ortaya konulmuştur.

4.2. Termal Otellerin Yiyecek İçecek Bölümlerinde Hizmet Kalitesini Oluşturan Boyutların Tespit Edilmesine Yönelik Analizler

Araştırmanın anket formunda bulunan hizmet kalitesi önermeleri, daha önce yapılan araştırmalardaki uygulamalar göz önünde bulundurularak (Parasuraman ve diğerleri, 1988; Akbaba, 2006; Saez ve diğerleri, 2007), beklenti eksi algı (Beklenti-Algı) işlemi sonuçlarına göre keşifsel faktör analizine tabii tutulmuştur. Araştırmada faktör analizinin yapılabilmesi için gerekli olan; KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) örneklem yeterlilik katsayısı 0,91 ve evren korelasyon matrisinin birim matris olmadığını gösteren Barlett testinin p değeri ise 0,001 olarak elde edilmiştir. Faktör analizinin geçerliliğini daha baştan gösteren KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) testi, örneklem yeterliliğini ölçmeye yarayan bir test olup örnek büyüklüğünün yeterliliği ile ilgilenmektedir. Bu test sonucunun 0,60 değerinin üstünde olması beklenmekle birlikte (Nakip, 2006: 428- 429), araştırmada ortaya çıkan sonuç (0,91) bu oranın oldukça üstündedir. Ana kütle içindeki değişkenler arasında bir ilişkinin var olup olmadığı ise Bartlett'ın Küresellik Testi ile sınımlanmaktadır. Bu test değerinin yapılan analiz sonucunda 0,001 düzeyinde anlamlı çıkması, ilişkinin varlığını, dolayısıyla verinin faktör analizi yapmak için uygun olduğunu göstermektedir (Nakip, 2006: 428- 429).

Keşifsel faktör analizinde, rotasyona tabii tutulmamış matrisin yorumlanması oldukça güç olduğundan, matrisin rotasyona tabii tutulması gerekmektedir. Faktör analizi yapılarak ortaya çıkan faktörler "Varimax" rotasyonuna tabii tutulmuştur. Bununla birlikte çalışmada ele alınan örneklemin sayısı dikkate alındığında, 0,05 anlamlılık düzeyinde bir sonuca ulaşmak için, faktör ağırlığı veya faktör yükü (factor loadings) katsayılarının 0,5'ten büyük olması gerekmektedir (İlban, 2008: 133). Bu nedenle yapılan analizde, mutlak değeri 0,5'ten küçük olan faktör yüklerine analiz sonuç tablolarında yer verilmemiş, bu değere sahip olan ilgili önermeler ölçekten çıkarılmıştır. Yapılan bu işlem sonunda hizmet kalitesi önermesi olarak ortaya konulan 34 önermenin 12'sinin (7, 11, 12, 13, 14, 19, 20, 21, 22, 24, 28 ve 32 numaralı önermeler) ölçekten çıkarılmasına karar verilmiştir.

Keşifsel faktör analizinde üzerinde durulması gereken diğer bir konu ise toplam açıklanan varyans değerleridir. Faktör analizi sonucunda elde edilen toplam açıklanan varyans değerinin, sosyal bilimler alanında %60'dan fazla olması beklenmektedir. Yapılan faktör analizi sonucunda bu araştırmada elde edilen toplam açıklanan varyans değeri % 61,8 olarak tespit edilmiş olup; bu oran sosyal bilimler alanında kabul edilebilir düzeydedir (Altunışık ve diğerleri, 2007). Öte yandan toplam varyans'ı açıklayan 5 hizmet kalitesi boyutu ve bu 5 boyuta bağlı 22 hizmet kalitesi önermesi, termal otellerde yiyecek içecek hizmet kalitesi boyut ve önermeleri olarak faktör analizi sonucunda elde edilmiştir (Tablo 3).

Keşifsel Faktör Analizi sonucunda tespit edilen 5 boyut ve bu boyutların altındaki 22 önerme, termal otel yiyecek içecek bölümlerinde hizmet kalitesi ölçeğini oluşturmaktadır. Hizmet kalitesi ölçeğinin 1. boyutu SERVQUAL ölçeğinde yer alan 'Empati' boyutunu karşılamakta olup 5 önermeye sahiptir. Hizmet kalitesi ölçeğinin 2. boyutu yalnızca termal otel yiyecek içecek hizmetlerine özel olarak ortaya çıkan 'Sağlıklı Yiyecek' boyutu olup 5 önermeye sahiptir. Hizmet kalitesinin üçüncü boyutu SERVQUAL ölçeğinin 'Fiziksel Özellikler' boyutuna karşılık gelirken, toplam 4 önermeye sahiptir. Dördüncü boyut, SERVQUAL ölçeğinin 'Güvence' boyutunu karşılamakta ve 4 önermeye sahiptir. Hizmet kalitesi ölçeğinin beşinci ve son boyutu ise, SERVQUAL ölçeğinin 'Güvenilirlik' boyutunu karşılamakta ve bu boyutta toplam 4 önerme yer almaktadır. Elde edilen keşifsel faktör analizi sonucunda, termal otel yiyecek içecek bölümlerinde tespit edilen 5 hizmet kalitesi boyutunun dördü, SERVQUAL hizmet kalitesi ölçüm modelinin boyutlarını karşılamakta iken 'Sağlıklı Yiyecek' boyutu ise sadece termal otellerin yiyecek içecek bölümlerine yönelik ortaya çıkan bir boyut olduğu sonucu tespit edilmektedir. Öte yandan faktörlerin sahip olduğu yükler göz önüne alındığında, hizmet kalitesini etkileyen en önemli boyutun 'Empati' (35,221) olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3.
Keşifsel Faktör Analizi Sonucunda Termal Otel Yiyecek İçecek Bölümlerinde Hizmet Kalitesini Oluşturan Boyutlar

Hizmet Kalitesi Boyutları	1	2	3	4	5
Empati					
Çalışanların müşterilerin özel ihtiyaçlarını anlaması	0,750				
Çalışanların müşteri isteklerini yerine getirebilmek için kişisel insiyatif kullanması	0,744				
Çalışanların müşterilere bireysel ilgi göstermesi	0,698				
Çalışanların müşteri menfaatlerini her şeyden önde tutması	0,696				
Çalışanların müşteri isteklerini yerine getirebilmek için ekstra çaba sarfetmesi	0,558				
Sağlıklı Yiyecek					
Yiyecek içecek bölümlerinde diyet ve müşteriye özel sağlıklı menülerin bulunması		0,782			
Menü kartlarında yiyeceklerin besin ve kalori değerleri hakkında bilgilerin bulunması		0,758			
Otel yiyecek içecek bölümlerinde müşteri rahatsızlığına göre kişiye özel farklı yiyecek içecek hizmetlerinin sunulması		0,701			
Yiyecek içecek bölümlerinde yöresel yiyecek ve içeceklerin sunulması		0,654			
Yiyecek içecek bölümlerinde organik yiyecek ve içeceklerin sunulması		0,569			
Fiziksel Özellikler					
Otel yiyecek içecek bölümlerinin modern araç ve donanıma sahip olması			0,735		
Yiyecek içecek hizmet salonlarının hoş görünüme sahip olması			0,730		
Yiyecek içecek bölüm çalışanlarının temiz ve bakımlı dış görünüme sahip olması			0,708		
Yiyecek içecek salonlarının temiz olması			0,691		
Güvence					
Yiyecek içecek bölüm çalışanlarının müşterilere kibar ve saygılı davranması				0,778	
Çalışanların müşteri sorularına cevap verirken konu hakkında yeterli bilgiye sahip olması				0,759	
Çalışanların sorulan sorulara tam ve eksiksiz cevap vermesi				0,742	
Çalışanların alanında deneyime sahip olması				0,613	
Güvenilirlik					
Sipariş edilen yiyecek ve içeceklerin sipariş edildiği şekilde gelmesi					0,797
Yiyecek içecek bölümlerinde sipariş ve hesaplar gibi kayıtların hatasız bir şekilde tutulması					0,738
Verilen siparişlerin belirtilen süre içerisinde servisinin yapılması					0,702
Müşteriye hizmetlerin eksiksiz bir şekilde yerine getirilmesi					0,634
Özdeğerler (Eigenvalue)	35,221	8,582	7,412	5,442	5,143
Toplam Açıklanan Varyans (%)	% 61,80				
Kaiser-Meyer-Olkin Örnekleme Ölçüm Yeterliliği	0,91				
Bartlett Küresellik Test Değeri	0,000				

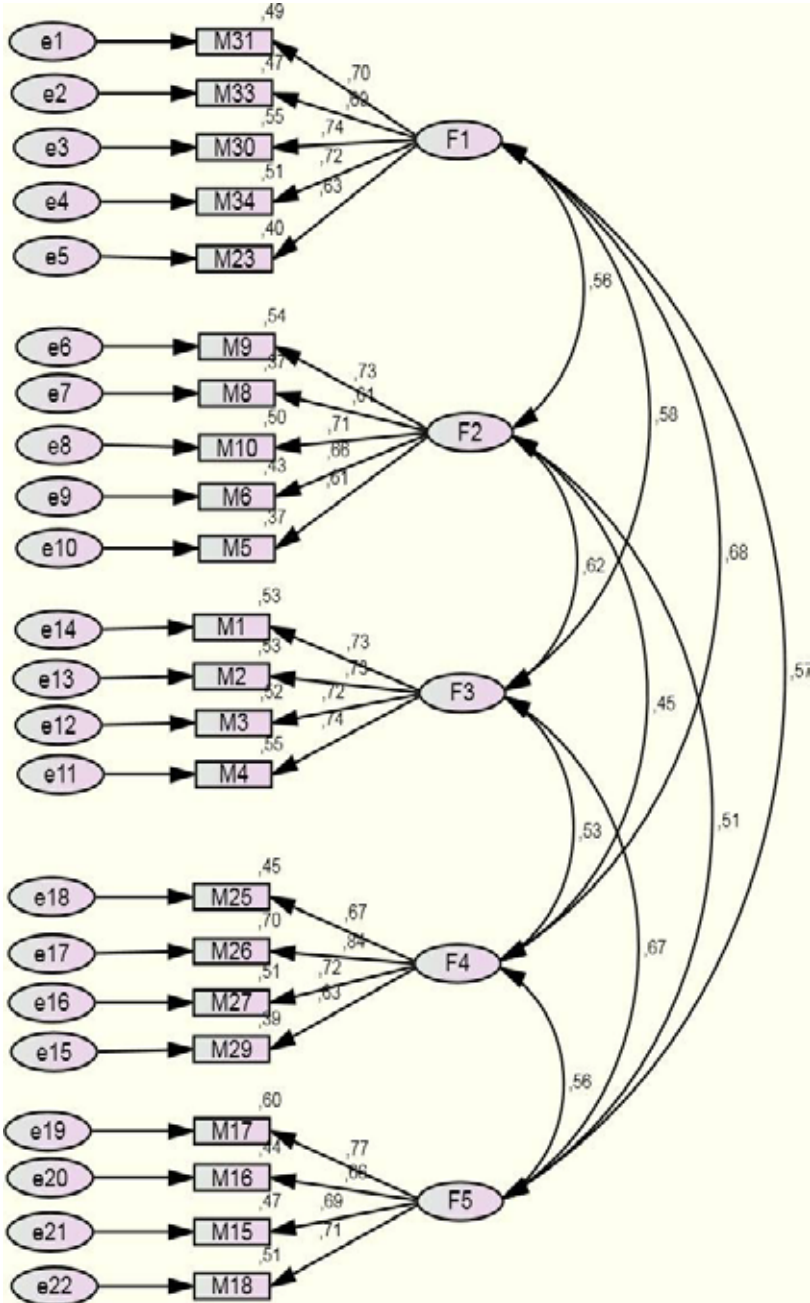
Araştırmada ölçek güvenilirliğinin tespit edilmesi amacıyla, faktörlerin altındaki önermelerin Cronbach α katsayıları hesaplanmış ve 0,70 değeri göz önünde bulundurulmuştur. Tablo 4’de görüldüğü üzere faktörleri oluşturan önermelerin tamamının Cronbach α katsayıları 0,70 değerinden yüksek olduğu görülmektedir. Böylelikle hizmet kalitesini ölçmede kullanılan ölçeğin güvenilir olduğu ifade edilebilir (Altunışık ve diğerleri, 2004).

Tablo 4.Boyutları Oluşturan Madde Sayıları ve Cronbach α Katsayıları

Boyutlar	Boyutların Önerme Sayısı	Cronbach α Katsayısı
Empati	5	0,82
Sağlıklı Yiyecek	5	0,80
Fiziksel Özellikler	4	0,82
Güvence	4	0,80
Güvenilirlik	4	0,79

Keşifsel faktör analizi sonucunda elde edilen 5 boyut ve 22 önerme, önermeler arasında uyum değerlerinin ve ölçek geçerliliğinin tespit edilebilmesi için Amos paket programı kullanılarak doğrulayıcı faktör analizine tabii tutulmuştur. Doğrulayıcı faktör analizinde, ölçeğin uygunluğunun değerlendirilmesinde kullanılan birbirinden farklı uyum iyiliği değerleri bulunmaktadır. Önerilen değerler arasında en çok kullanılanlar Ki-kare İstatistiği (χ^2 -Chi Square), Ortalama Hata Karekök Yaklaşımı (RMSEA- Root mean Square Error Approximation), Uyum İyiliği İndeksi (GFI-Goodness of Fit) ve Standartlaştırılmış Hata Kareleri Ortalaması Karekökü (SRMR) değerleridir (Köroğlu, 2011: 313). Ölçeğe uygulanan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda CMIN/ DF (χ^2 / Serbestlik derecesi) değerinin 2,786 olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bu değer 3’ün altında olması, modelin kabul edilebilir düzeyde olduğunu göstermektedir. SRMR değeri 0,0473 olarak tespit edilmiştir. Elde edilen bu değer ölçekler arasında iyi uyumun olduğunu göstermektedir. RMSEA değeri ise 0,059 olarak tespit edilmiştir. Bu değer de, modelin kabul edilebilir uyuma sahip olduğunu bir göstergesidir. Diğer taraftan, ilgili modelde TLI değeri 0,91, CFI değeri 0,92 ve GFI değeri 0,91 olarak tespit edilmiştir. Bu değerler, modelin kabul edilebilir uyum değerlerine yaklaştığını doğrulamaktadır (Bayram, 2010). Doğrulayıcı faktör analizi sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, önermelerin, faktörlere kabul edilebilir uyum değerleriyle yüklendiği ve faktör analizi sonucunda ortaya konulan modelin kabul edilebilir değerlere sahip olduğu söylenebilir.

Şekil 1.
Boyutlara İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

4.3. Müşterilerin Hizmet Kalitesi Beklentileriyle İşgörenlerin bu Beklentileri Anlama Düzeyine Yönelik Bulgular

Termal otel yiyecek içecek bölümlerinde müşterilerin hizmet kalitesi beklentileri ile işgörenlerin müşteri beklentilerini anlama düzeyinin tespit edilmesine yönelik oluşturulan hipotez ve analiz sonuçları aşağıdaki gibidir.

H1: Hizmet kalitesi boyutlarına göre, termal otellerde konaklayan Türk müşterilerin yiyecek içecek hizmet kalitesinden beklentileri ile işgörenlerin müşteri beklentilerini anlama düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır

Tablo 5, termal otel müşterilerinin, yiyecek içecek hizmetlerine yönelik beklentileriyle, işgörenlerin müşteri beklentilerini anlama düzeyini göstermektedir. İlgili tabloda yer alan hizmet kalitesi boyutları, istatistiksel anlamlılık değeri $p \geq 0,05$ düzeyinde incelendiğinde, hizmet kalitesi boyutlarını oluşturan beş boyuttan ‘Empati’ boyutu ($p \leq 0,05$) hariç geri kalan dört boyutta, yiyecek içecek işgörenlerinin müşteri beklentilerini doğru bir şekilde anladıkları sonucu tespit edilmektedir. Anlamlı farklılığın tespit edildiği ‘Empati’ boyutunda ortaya çıkan farkın nedeni incelendiğinde, bu boyuta yönelik müşterilerin beklenti düzeyinin ($\bar{X}=4,27$), işgörenlerin bu beklentileri anlama düzeyinden ($\bar{X}=4,00$) daha yüksek seviyede olmasından kaynaklanmaktadır. Farklılığın tespit edilmesine yönelik geliştirilen H1 hipotezi kısmi olarak desteklenmektedir. Diğer bir ifade ile termal otellerin yiyecek içecek ünitelerinde görev yapan işgörenler, müşterilerin yiyecek içecek hizmetlerine yönelik beklentilerini tam olarak anlayamamaktadır.

Tablo 5.

Müşterilerin Yiyecek İçecek Hizmet Kalitesinden Beklentileri ve İşgörenlerin Bu Beklentileri Anlama Düzeyinin Hizmet Kalitesi Boyutlarına Göre Analizi

Boyutlar	Müşteri Beklenti		İşgören Beklenti		Aritmetik fark (MB-İB)	p
	Art.Ort. \bar{X}	Std. Sapma	Art.Ort. \bar{X}	St. Sapma		
Empati	4,27	,609	4,00	,790	0,27	0,000*
Sağlıklı Yiyecek	4,11	,678	4,04	,669	0,07	0,316
Fiziksel Özellikler	4,55	,518	4,63	,464	-0,08	0,119
Güvence	4,53	,464	4,42	,716	0,11	0,088
Güvenilirlik	4,56	,511	4,57	,455	-0,01	0,746

* $p \leq 0,05$

4.4. Müşterilerin Hizmet Kalitesi Algılarıyla İşgörenlerin Bu Algıları Anlama Düzeylerine Yönelik Bulgular

Termal otel yiyecek içecek bölümlerinde müşterilerin hizmet kalitesi algılarıyla işgörenlerin bu algıları anlama düzeyine yönelik oluşturulan hipotez ve analiz sonuçları aşağıdaki gibidir:

H2: Hizmet kalitesi boyutlarına göre, termal otellerde konaklayan Türk müşterilerin, yiyecek içecek hizmet kalitesi algıları ile işgörenlerin bu algıları anlama düzeyleri arasında, istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Tablo 6, termal otellerde konaklayan müşterilerin yiyecek içecek hizmet kalitesi boyutlarına göre hizmetleri algılama düzeyleriyle, işgörenlerin bu algıları anlama düzeylerini göstermektedir. İlgili tabloda yer alan hizmet kalitesi boyutları, istatistik anlamlılık seviyesi olan $p \leq 0,05$ düzeyinde incelendiğinde, termal otellerin yiyecek içecek hizmet kalitesi boyutlarından olan ‘Sağlıklı Yiyecek’ ($p \leq 0,05$) ve ‘Güvence’ ($p \leq 0,05$) boyutlarında işgörenlerin, müşteri algılarını doğru bir şekilde anlamadığı sonucu tespit edilirken; ‘Empati’, ($p \geq 0,05$) ‘Fiziksel Özellikler’ ($p \geq 0,05$) ve ‘Güvenilirlik’ ($p \geq 0,05$) boyutlarında ise işgörenlerin, müşteri algılarını doğru bir şekilde anladığı sonucu tespit edilmiştir. Anlamlı farklılıkların ortaya çıktığı boyutlardan ‘Sağlıklı Yiyecek’ boyutunda, işgörenlerin hizmet kalitesini algılama düzeyi ($\bar{X}=3,65$), müşterilerin algılama düzeyinden ($\bar{X}=3,41$) daha yüksek seviyede çıkarken, ‘Güvence’ boyutunda müşterilerin hizmet kalitesini algılama düzeyinin ($\bar{X}=4,20$) işgörenlerin algılama düzeyinden ($\bar{X}=4,02$) daha yüksek seviyede çıktığı tespit edilmiştir. Elde edilen değerler göz önüne alındığında, H2 hipotezi kısmi olarak desteklenmektedir. Diğer bir ifadeyle, termal otellerin yiyecek içecek bölümlerinde çalışan işgörenler, müşteri algılarını doğru bir şekilde anlayamamaktadır.

Tablo 6.

Müşteri ve İşgörenlerin Yiyecek İçecek Hizmet Kalitesi Algılama Düzeylerinin Hizmet Kalitesi Boyutlarına Göre Analizi

Boyutlar	Müşteri Algı		İşgören Algı		Aritmetik fark (MA-İA)	p
	Art.Ort. \bar{X}	S.S.	Art.Ort. \bar{X}	S.S.		
Empati	3,97	0,795	3,82	0,763	0,15	0,069
Sağlıklı Yiyecek	3,41	0,889	3,65	0,835	-0,24	0,005*
Fiziksel Özellikler	4,14	0,756	4,12	0,738	-0,02	0,708
Güvence	4,2	0,67	4,02	0,783	0,18	0,019*
Güvenilirlik	4,24	0,662	4,21	0,709	0,03	0,62

* $p \leq 0,05$

5. Tartışma

Termal otellerde yiyecek içecek hizmet kalitesi boyutlarının neler olduğunun tespit edilmesi, bu birimlerde hizmet kalitesi kavramının daha iyi anlaşılabilmesi ve daha etkin bir hizmet kalitesi ölçümünün gerçekleştirilebilmesi için son derece önemlidir. Yapılan bu çalışmada termal otellerin yiyecek içecek bölümlerinde, hizmet kalitesinin ‘Empati’, ‘Fiziksel Özellikler’, ‘Güvence’, ‘Güvenilirlik’ ve ‘Sağlıklı Yiyecek’ adı altında 5 boyuta sahip olduğu tespit edilmiştir. İlgili yazında termal otellerin yiyecek içecek bölümlerinde, hizmet kalitesinin belirlenmesi üzerine yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlanılmamasına rağmen, bu otellerde genel hizmet kalitesini belirlemeye yönelik yapılan çalışmalarda, termal otellerde hizmet kalitesinin farklı sayıdaki boyutlara sahip olduğu tespit edilmiştir. Keskin (2008) tarafından yapılan çalışmada, termal otellerde hizmet kalitesinin altı boyuta sahip olduğu tespit edilirken, Güney ve Pekiyan (2007), Akbaba ve Taşgit (2008) ve Blesic ve diğerleri (2011) ise, termal otellerde hizmet kalitesinin yedi boyuta sahip olduğunu ortaya koymuşlardır. Yapılan bu çalışmada, hizmet kalitesinin ‘Empati’ boyutunun, termal otel yiyecek içecek bölümlerinde, hizmet kalitesini etkileyen en önemli boyut olduğu sonucu tespit edilmiştir. Bu durum ise, termal otel müşterilerinin yiyecek içecek hizmetlerini değerlendirirken en fazla ‘Empati’ boyutundan etkilendiklerini ortaya koymaktadır.

Günümüzde termal oteller, çeşitli içerikteki yiyecek içecek hizmetlerini müşterilerine sunmaktadır. Sunulan hizmetlerin, arzu edilen bir şekilde müşterilere sunulmasında, işgörenlerin etkisi asla göz ardı edilemez (Hsieh ve diğerleri, 2008: 432). İşgörenlerin müşteri beklentilerini doğru bir şekilde anlaması, termal otellerde müşterilere sunulan hizmetlerin kalitesinin artırılmasında oldukça önemlidir (Baker ve Fesenmaier, 1997: 15). Yapılan bu çalışmada termal otellerin yiyecek içecek bölümlerinde görev yapan işgörenlerin, müşteri beklentilerini doğru bir şekilde anlayamadığı sonucu tespit edilmiştir. Elde edilen bu bulgu, ilgili yazında önceki araştırmaların bulgularıyla benzerlik göstermektedir (Luk ve Layton, 2002; Soliman ve Alzaid, 2002; Min ve Min, 2006).

İşgörenlerin, termal otellerde sunulan hizmetleri algılama düzeyleri, termal otellerde sunulan hizmetlerin nasıl sunulduğunu, hizmeti üreten gözüyle değerlendirdiği için, yöneticiler tarafından odaklanması gereken diğer bir konuyu oluşturmaktadır. Öte yandan işgörenlerin müşteri algılarını anlama düzeylerinin müşteri algılarına yakın olması, hizmet kalitesini artırıcı diğer önemli bir unsurdur (Gowan, 2001: 276). Yapılan bu çalışmada, işgörenlerin, termal otellerde sunulan hizmetleri, müşteri nezdinde tam olarak anlayamadığı sonucu tespit edilmiştir. Elde

edilen bu bulgu ise, ilgili yazında yer alan bazı araştırmaların bulgularıyla benzerlik göstermektedir (Soliman ve Alzaid, 2002; Min ve Min, 2006).

6.Sonuç ve Öneriler

Yapılan bu araştırmada, termal otellerin yiyecek içecek hizmetlerinde, müşteri beklentileri ile işgörenlerin bu beklentileri anlama düzeyleri ve müşterilerin sunulan hizmet kalitesini algılama düzeyleriyle, işgörenlerin bu algıları anlama düzeyleri tespit edilmiştir. Araştırmanın sonucunda, termal otellerin yiyecek içecek bölümlerinde görev yapan işgörenlerin, hem müşteri beklentilerini hem de müşteri algılarını tam olarak anlayamadıkları sonucu ortaya konulmuştur. Araştırmada elde edilen bulgular dikkate alınarak, işgörenlerin müşteri beklenti ve algılarını daha iyi anlayabilmesi için, termal otel yöneticilerine çeşitli öneriler sunulabilir.

Termal otel yöneticileri, işgörenlerin müşteri beklenti ve algılarını daha iyi anlayabilmelerini sağlayabilmek için işgörelere, kendilerini geliştirerek kişisel yeteneklerini arttırmasını sağlayacak çeşitli eğitim programlarını sunması gerekmektedir. Termal otellerde çeşitli içerikteki eğitimlerin verildiği işgörelenler, müşterilerle daha iyi iletişim kurarak müşteri beklenti ve algılarını daha objektif bir gözle değerlendirme fırsatına sahip olacaklardır. Bu durum ise işgörelenlerin, sunulan hizmetteki eksiklikleri ve müşteri beklentilerini daha iyi anlamasını etkileyecektir. Öte yandan otel yöneticileri, işgörelenlerin müşteri beklenti ve algılarını daha iyi anlayabilmelerini sağlayabilmek için işgörelenleri güçlendirmesi gerekmektedir. Güçlendirilen işgörelenler, müşterilerle daha iyi iletişimde bulunarak; müşteri beklenti ve algılarını daha etkin bir şekilde anlayabilmektedir. Bu durum ise, müşteri beklenti ve algılarını yüksek oranda anlayan işgörelenlerin, termal otellerde görev yapmasına neden olur. Güçlendirilmiş işgörelenler ise, iş ile ilgili konularda kendi kararlarını vererek ve gerekli durumlarda kişisel inisiyatif alarak, müşteri memnuniyetini sağlayacak hizmetleri müşterilere sunabilir.

Termal otel yöneticilerinin, işgörelenlerin, müşteri beklenti ve algılarını daha iyi anlayabilmesi amacıyla geliştirmesi önerilen diğer çalışmalar ise işgörelenlere performans ve kariyer yönetimi uygulamalarının gerçekleştirilmesi oluşturmaktadır. İşgörelenlere uygulanan kariyer yönetimi uygulamaları, onların işlerine daha çok sahip çıkmaları ve işyerinde daha verimli olmalarını sağlamaktadır (Kong ve diğerleri, 2010). Kariyer yönetimi kapsamında işgörelenler, daha etkin bir iş çıktısı ve daha yüksek motivasyona sahip olarak, örgüt içerisinde kariyer basamaklarını daha hızlı çıkabilmek için müşteri odaklı çalışmalarda bulunacaklardır. Böylece işgörelenler, müşteri beklenti ve algılarını daha iyi düzeyde anlayacaklardır. Öte

yandan termal otellerde sunulacak etkin bir performans yönetimi sayesinde işgö-
renler, hizmetleri daha kaliteli sunabilmek için önemli düzeyde gayret sarf edecek
ve müşterilere hizmet sunumunda, eksik olduğunu düşündüğü tarafları kapatmak
için çeşitli girişimlerde bulunacaktır.

Termal otel yöneticileri, yiyecek içecek işgörenlerinin müşteri beklentilerini
daha iyi anlayabilmeleri için, onları motivasyonel olarak güçlendirecek uygulamalar-
larda bulunması gerekmektedir. Bu kapsamda yöneticiler, işgörenlerin maaş, yıllık
izin ve sosyal güvenlik gibi haklarını yasalara uygun düzeyde sunmalıdır. Örgüt
içerisinde beklentileri tam olarak karşılanmamış işgörenler, müşteri beklentilerine
uygun hizmetleri sunamayacağı gibi, sunulan hizmetleri de müşteri nezdinde tam
olarak anlama gerekliliğini hissetmeyeceklerdir. Bu nedenle termal otel yönetici-
leri, yiyecek içecek hizmetlerinin daha etkin bir şekilde müşterilere sunulabilmesi
için, yiyecek içecek işgörenlerinin tüm yasal ve sosyal haklarını vermesi gerek-
mektedir. Termal otellerde işgörenlerin motivasyonunu arttıran uygulamaların ba-
şında ödüllendirme gelmektedir. İşgörenlerin ödüllendirilmesi, işletmeler tarafın-
dan işgörelere sunulan önemli bir motivasyon kaynağıdır (Pelit ve Öztürk, 2010:
48). Termal otel yöneticileri, yiyecek içecek bölümlerinde çalışan ve müşteri bek-
lentilerine uygun hizmetleri sunan işgörelere ekstra maaş, çeşitli hediyeler, hiz-
met sunulan otelde bir gece konaklama imkanı ve ayın personeli gibi çeşitli ödüller
sunarak, işgörenlerin müşteri beklentilerini daha fazla anlaması ve bu beklentilere
uygun hizmetleri daha yüksek oranda sunmasını teşvik etmesi gerekmektedir.

Termal otellerde yönetim tarzı ve işgörenlerin kararlara katılma durumu da iş-
görenlerin sunduğu hizmet kalitesini etkileyen diğer unsurlardır. Termal otel yöne-
ticileri katılımcı bir liderlik tarzını benimsemeli ve yiyecek içecek bölümüyle ilgili
kararlar alınırken mümkün olduğu kadar yiyecek içecek işgörenlerinin fikir ve öne-
rilerini dikkate almalıdır. Düşüncesinin dinlendiği ve dikkate alındığını hisseden
işgörenler, o organizasyonda daha verimli bir şekilde çalışmak isteyeceklerdir. Bu
sayede işgörenlerin, müşteri beklentilerini daha iyi anlaması ve hizmetlerin daha
etkin bir şekilde müşterilere sunulma durumu gerçekleşecektir.

İşgörenlerin işyerlerindeki başarısını etkileyen diğer bir unsur ise, çalıştığı or-
ganizasyon iklimidir. Eğer bir organizasyonda çatışmalar veya olumsuz durumlar
söz konusuysa; işgörenler çalıştığı yerde tam olarak iş tatminine sahip olamaya-
cak ve bu olumsuzluklar, işgörenlerin müşteri beklentileriyle algılamalarını anlama
düzeylerini etkileyecektir. Bu nedenle termal otel yöneticileri, organizasyonda ça-
tışma ve olumsuzluğa neden olan faktörleri tespit ederek, bu faktörleri en kısa za-
manda ortadan kaldıracak uygulamalarda bulunması gerekmektedir. Öte yandan

hizmet bölümleri arasında karşılıklı iletişimi arttıracı adımların atılması ve üretim bölümleri arasında yiyecek içecek bölümüne gerekli iletişim etkinliğinin gösterilmesi de, termal otel yöneticilerinin yiyecek içecek hizmet kalitesini arttırmasını sağlayıcı önemli uygulamalardan birisini oluşturur.

Sosyal bilimler alanında yapılan çok sayıda araştırmada olduğu gibi bu araştırmada bazı sınırlılıklara sahiptir. Bu sınırlılıklardan ilkinin, sunulan hizmet kalitesinin sadece Türk müşteriler tarafından değerlendirilmesi olmaktadır. Yapılan bu araştırmada Türk müşterilerin yiyecek içecek hizmet kalitesini değerlendirmeleri göz önünde bulundurulmuş olup yabancı uyruklu müşteriler, araştırma kapsamına dahil edilmemiştir. Bu araştırma kapsamında belirtilebilecek diğer bir sınırlılık da anket uygulamasının sadece Balıkesir ve Bursa şehirlerinde faaliyet gösteren termal otel işletmelerinde gerçekleştirilmesi olmaktadır. Araştırmada ortaya konabilecek diğer bir sınırlılık ise anket uygulama alanı olarak sadece Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından turizm işletme belgesi almış termal otellerin araştırmaya dahil edilmesi, belediye belgeli termal otellerin ise bu araştırmanın dışında tutulmasıdır. Araştırma başlarında göz önüne alınmayan ancak anket uygulama esnasında araştırmacı tarafından tespit edilerek ortaya konulan diğer bir sınırlılık ise, yiyecek içecek çalışanlarının çalışma statüsüyle ilgilidir. Araştırmacı, daha etkin ve sağlıklı veri elde edebilmek için, araştırmaya sadece termal otellerin yiyecek içecek bölümlerinde tam zamanlı görev yapan işgörenleri araştırmaya dahil etmiş olup, bu otellerde yarı zamanlı, geçici ve ekstra olarak görev yapan kısmi zamanlı işgörenleri araştırmanın dışında tutmuştur.

Yapılan bu araştırmanın, ilgili yazına önemli katkıları olacağını düşünülmesiyle birlikte, bu alanda çalışan araştırmacılara, yazının daha da geliştirilebilmesi için çeşitli araştırma konuları önerilebilir. Öncelikle, bu araştırmada geliştirilen hizmet kalitesi ölçüğü, değişik bölgelerde faaliyet gösteren termal otellerdeki yiyecek içecek hizmet kalite düzeyinin tespit edilebilmesi için de kullanılabilir. Termal otel işletmelerinde sunulan sağlık ve housekeeping hizmetlerinin kalite düzeyi, yapılacak başka çalışmalar kapsamında belirlenebilir. Öte yandan, termal otellerde sunulan yiyecek içecek hizmetlerinin, müşterilerin o otele karşı olumlu tutum beslemesine olan etkisi ve Türkiye’yi termal amaçla tercih eden yabancı müşterilerin, sunulan yiyecek içecek hizmetlerinden memnuniyet düzeylerinin tespit edilmesi, bu alanda araştırma yapan araştırmacılara önerilebilecek diğer araştırma konularıdır.

Kaynakça

- Akbaba, A. (2006). Measuring Service Quality in the Hotel Industry: A Study in a Business Hotel in Turkey, *International Journal of Hospitality Management*, 25, 170-192
- Akbaba A. ve Taşgıt Y. E. (2008). Otel Endüstrisinde Hizmet Kalitesinin Ölçülmesi: Termal Otel İşletmelerinde Bir Araştırma, *III.Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi (17-19 Nisan 2008) Bildiriler Kitabı*, Balıkesir, 32-39
- Altunışık, R., Coşkun R., Bayraktaroğlu S. ve Yıldırım E. (2007). *Sosyal Bilimlerde Araştırma. Yöntemleri: SPSS Uygulamalı*. 4. Baskı. İstanbul: Avcı Ofset.
- Anne-Mette, H. ve Arvid, F. (2011). Innovations in Well-Being Tourism in the Nordic Countries, *Current Issues in Tourism*, (Article in Press) 1-16
- Baker, D. A. ve Fesenmaier, D. R. (1997). Effects of Service Climate on Managers' and Employees' Rating of Visitors' Service Quality Expectations, *Journal of Travel Research*, Summer, 15-22
- Bauer, I. (1999). The Impact of Tourism in Developing Countries on the Health of the Local Host Communities: The Need for More Research, *The Journal of Tourism Studies*, 10 (1), 2-17
- Bayrak, B. (2007). *Yükseköğretim Kurumlarında Beklenen Hizmet Kalitesi ve Hizmet Kalitesinin Algılanmasına Yönelik Bir Araştırma*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul
- Bayram N. (2010). *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş: AMOS. Uygulamaları*, Bursa: Ezgi Kitabevi
- Blešić, I., Dzigurski, A. I., Dragin, A., Ivanovic, L. ve Pantelic M. (2011). Application of Gap Model in the Researches of Hotel Service Quality, *Turizam*, 15 (1), 40-52
- Bruhn, M. ve Dominik, G. (2000). Information Based Analysis of Service Quality Gaps-Managing Service Quality by Internal Marketing. *Journal of Professional Services Marketing*, 21 (2), 105-124
- Cronin, J. J. ve Taylor, S. A. (1992). Measuring Service Quality: A Re-examination and Extension, *Journal of Marketing*, 56, 55-68
- Erdeli, G., Dinca A. I., Gheorghilaş A. ve Surugiu, C. (2011). Romanian SPA Tourism: A Communist Paradigm in a Post Communist Era, *Journal of Studies and Research in Human Geography*, 5 (2), 41-56
- Fowdar, R. R. R. (2007). Developing Service Quality Questionnaire for the Hotel Industry in Mauritius, *Journal of Vacation Marketing*, 13 (1), 19-27

- Goodrich, J. N. ve Goodrich, G. E. (1987). Health Care Tourism-An Exploratory Study, *Tourism Management*, September, 217-222
- Gowan, M., S., Ibarerereche, S. ve Lackey, C. (2001). Service Quality in a Public Agency: Same Expectations but Different Perceptions by Employees, Managers, and Customers, *Journal of Quality Management*, 6 (1), 275-291
- Göçmen, G. Z. (2008). *Turizm Çeşitlendirmesi Kapsamında İzmir'de Termal Turizmin Tedavi Amaçlı Kullanımı ve Ekonomik Değeri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir
- Güney, H. ve Pekiyan, A. (2007). Termal Otel İşletmelerine Yönelik Algılanan Hizmet Kalitesinin Ölçümü ve Afyonkarahisar İlinde Bir Uygulama, *I.Ulusal Türkiye Turizmi Kongresi (7-8 Eylül 2007) Bildiriler Kitabı*, Ankara: Detay Yayıncılık, Sakarya, 449-465
- Hjalager A. M. ve Flagestad A. (2011). Innovations in Well-Being Tourism in the Nordic Countries, *Current Issues in Tourism*, (Article in Press) 1-16
- Hsieh, L.F., Lin, L.H. ve Lin Y. Y. (2008). A Service Quality Measurement Architecture for Hot Spring Hotels in Taiwan, *Tourism Management*, 29, 429-438
- İlban M. O. (2008). Seyahat Acenta Yöneticilerinin Destinasyon Marka İmajı Algıları Üzerine Bir. Araştırma, *Ege Akademik Bakış*, 8 (1), 121-152
- Jang, A. D., Wetzel, M. ve Ruyter, K. D. (2008). Linking Employee Perceptions of Collective Efficiency in Self-Managing Service Teams with Customer-Perceived Service Quality, *International Journal of Service Industry Management*, 19 (3), 353-378
- Keskin, Y. (2008). *Termal Turizm İşletmelerinde Müşteri Tatmininin Ölçülmesi Kızılcahamam Örneği*.Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce
- Klessch, G. (2009). The State of Spa Tourism in the South Transdanubian Region in the 21st Century, *3rd Central European Conference in Regional Sciences*, CERS, Kosice, Slovakia, 468-472
- Knutson, B., Stevens, P., Wullaert, C., Patton, M. ve Yokoyama, F. (1990). Lodgserv: A Service Quality Index for the Lodging Industry, *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 14, 277-284
- Kong H., Cheung C. Zhang L. and Hanqin Q. (2010). Career management systems: What are China's State-Owned Hotels. Practising?, *International Journal of Contemporary Hospitality. Management*, 22 (4), 467 – 482

- Köroğlu Ö. (2011). *İş Doyumu ve Motivasyon Düzeylerini Etkileyen Faktörlerin Performansla İlişkisi: Turist Rehberleri Üzerine Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir
- Lebe, S. S. (2006). European Spa World, *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 7: (1-2), 137-146
- Lee, C. ve Spisto, M. (2007). Medical Tourism, the Future of Health Services. Web: <http://bm.nysu.edu.tw/tutorial/iylu/12th%20ICIT/07-07.pdf> adresinden 22.02.2012'de alınmıştır.
- Luk, S.T.K. ve Layton, R. (2002), Perceptions Gaps in Customer Expectations: Managers Versus Service Providers and Customers, *The Service Industries Journal*, 22 (2), 109-128
- Lund, J. W. (2009). Balneological Use of Thermal Waters, International Geothermal Days Slovakia, Session IV. *Geothermal Energy Use in Spa and Balneological Centres in Central European Region*, 1-13
- Medvene S. K. (2010). Wellness and Spa Tourism in Hungary Now and in the Future 2009-2011, *BICHNIK KHTEY*, 1, 16-24
- Mielniczak, A. ve Sinaga S. (2005). Shall We go to Spa? The Spa Trends in Gothenburg and Its Region. Göteborg Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Göteborg
- Min H. ve Min H. (2006). The Comparative Evaluation of Hotel Service Quality from a Managerial Perspective, *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 13 (3), 53-77
- Nakip M. (2006). *Pazarlama Araştırmaları: Teknikler ve (SPSS Destekli) Uygulamalar*, Ankara: Seçkin Yayınevi
- Parasuraman, A. , Zeithmal A.V. ve Berry L. L. (1988) A Multiple-Item Scale for Measuring Consumer Perceptions of Service Quality, *Journal of Retailing*, 64, 1, 12-40
- Pelit E. ve Öztürk Y. (2010). Otel İşletmeleri İşgörenlerinin İş Doyum. Düzeyleri: Sayfiye ve Şehir. Otel İşletmeleri İşgörenleri Üzerinde Bir Araştırma, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 43-72
- Saez, A. C., Fuentes M., Montes, L. ve Javier F. (2007). Service Quality Measurement in Rural Accomodation, *Annals of Tourism Research*, 34 (1), 45-65
- Sandıkçı, M. (2007). Müşteri Memnuniyeti Ölçülmesi ve Sandıklı Hüdai Kaplıcası'nda Bir Alan Araştırması, *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9 (2), 39-53

- Sayılı, M., Akca, H., Duman, T. ve Esengun, Kemal. (2007). Psoriasis Treatment via Doctor Fishes as Part of Health Tourism: A Case Study of Kangal Fish Spring, Turkey, *Tourism Management*, 28, 625-629
- Soliman, A. A. ve Alzaid, A. (2002). Service Quality in Riyadh's Elite Hotels: Measurement and Evaluation, *Journal of King Saudi University Administrative Science*, 14 (2), 83-103
- Sökmen, A. (2001). *Konaklama ve Yiyecek İçecek İşletmelerinde Servis Tekniği ve Uygulamaları*, Ankara: Detay Yayıncılık
- Spa and the Global Wellness Market. (2010). *Synergies and Opportunities*, May, Web: http://www.globalspasummit.org/images/stories/pdf/gss_sri_spasandwellnessreport_rev_82010.pdf adresinden 22.01.2011'de alınmıştır.
- Speier, A. R. (2011). Health Tourism in a Czech Health Spa, *Anthropology & Medicine*. 18:1, 55-66
- Stevens, P., Knutson B. ve Patton, M. (1995). Dineserv: A Tool for Measuring Service Quality in Restaurants, *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, 26, 56- 60
- Sureshchandar, G. S. Rajendran, C. ve Anantharaman, R. N. (2002). The Relationship Between Management's Perception of Total Quality Service and Customer Perceptions of Service Quality, *Total Quality Management&Business Excellence*, 13 (1), 69-88
- Şener, B. (1997), *Modern Otel İşletmelerinde Yönetim ve Organizasyon*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Tsang, N. ve Qu, H. (2000). Service Quality in China's Hotel Industry: A Perspective from Tourists and Hotel Managers, *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 12 (5), 316-326
- Tubergen, A. V. ve Linden S. V. D. (2002). A Brief History of Spa Therapy, *Annals of Rheumatic Disease*, 61, 273-275
- Türk, Z. (2009). Denetim Firmalarının Sunduğu Hizmet Kalitesi, Müşteri Tatmini ve Sadakati: SERPPERF Ölçeği, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18 (2), 399-416
- Türksoy, A. ve Türksoy, S. S. (2010). Termal Turizmin Geliştirilmesi Kapsamında Çeşme İlçesi Termal Kaynaklarının Değerlendirilmesi, *Ege Akademik Bakış*, 10 (2), 701-726
- Ural A. ve Kılıç İ. (2005). *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi*, Ankara: Detay. Yayıncılık

- Yazıcıoğlu Y. ve Erdoğan S. (2004). *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Detay Yayıncılık
- Yılmaz, İ. (2007). *Otel İşletmelerinde Hizmet Kalitesinin Müşteriler ve Yöneticiler Açısından Ölçülmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir
- Yılmaz, İ. (2009). Measurement of Service Quality in the Hotel Industry, *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 20 (2), 375-386

Kitap Tanıtımları

Book Reviews

Selami Fedakâr ÖZBEK SÖZLÜ GELENEĞİNDE MASALLAR

İzmir 2011, [XX+601]

Adnan Fırat ERHAYAT^[*]

Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı bölümü, Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olan Selami Fedakâr, 2011 yılında Özbek masalları üzerine önemli bir çalışma yayımlamıştır. Selami Fedakâr, son yıllarda yaptığı çalışmalarla, geçmişten beri zengin bir sözlü geleneğe sahip olan Özbek Türklerini, Türkiye Türkolojisi'nin ilgi alanına çekmektedir. Fedakâr'ın, Özbek Türklerinin sözlü geleneğini konu edinen Özbek mi-zahında "Nesreddin Hoca Tipi ve Fıkraları" (Fedakâr, 2008), "Sözlü Kültür Teorisi Bağlamında Özbek Destan Anlatıcıları" (Fedakâr, 2004), "Özbek Sözlü Destan Geleneğinde Değişim ve Tür Sorunu" (Fedakâr, 2005) gibi uluslar arası bilimsel toplantılarda yayımlanmış bildirileri bulunmaktadır. Ayrıca Milli Folklor dergisinde yayımlanmış "Özbekistan'da Destan Çalışmalarının Tarihçesi" (Milli Folklor Dergisi, Yaz-2004, Sayı: 62, ss. 67-79), "Özbekistan Folklorunda Rüya Motifi" (Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, Güz 1997, Sayı: 4, ss. 109-115) adlı makaleleri de Özbek kültürünün tanıtılması anlamında önemli çalışmaları olarak görülebilir. Genelde "Özbek Folkloru", özelde de "Özbek Destanları ve Destancılık" geleneği üzerine çalışan ve Özbekistan'da da kitapları basılan Selami Fedakâr'ın Cabbar İŞANKUL'la birlikte hazırladıkları "Özbek Halk Edebiyatı Bibliyografyası 1920-2000" adlı önemli bir kitabı daha bulunmaktadır. Kısacası Özbek kültürü üzerine çalışmış, bu alana değer vermiş, önemli bilimsel çalışmalar yapmış

^[*] Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Öğrencisi.

olan Selami Fedakâr, son olarak üzerinde durup tanıtımını yapacağımız bu değerli eseri vücuda getirmiştir.

Selami FEDAKÂR “Dünya halk edebiyatı çalışmaları başladığı dönemlerden günümüze kadar en çok araştırma yapılan türlerden bir tanesi masal’dır.” diyor. Bir varmış bir yokmuş gibi kalıplaşmış ifadelerle başlayan masalların uzun ve soylu bir geçmişi olduğu muhakkaktır. Türk edebiyatı içinde masal türünün, tarihsel olarak ele aldığımızda uzunca bir geçmişi vardır. Gerek Orta Asya gerekse de Anadolu sahasında erken başlayan masal çalışmaları bu türün araştırılıp geliştirilmesini kolaylaştırmıştır. Orta Aya Türklerinin masal alanında yaptıkları çalışmalar derin inceleme şansı bulmuşken Özbek Türkleri için masal çalışmaları bilimsel olarak çalışılması biraz geç olmuştur. Selami Bey bu eksikliği 19. yüzyıldaki halk anlayışı ve bu anlayış çerçevesinde gelişen halk bilimi çalışmalarında aranması gerektiğini ifade ediyor.

Kitabımızda öncelikli olarak Özbek masallarının tarihsel boyutta ilk çalışmalarına değinilmiştir. Fedakâr, Özbek masalları hakkında yapılan çalışmaların ilk ortaya çıktığı dönemin 19.yüzyıl başlarında Sovyet Birliği’nin kurulmasına kadar olan ve “Erken Dönem” diye adlandırılan döneme rastladığını ifade ediyor. Söz konusu çalışmalar her ne kadar siyasi bir amaç gütmüş olsa da söz konusu eserlerin Özbek Türk kültürü bağlamında önem taşıdığını eserinde belirtmiştir. Bu tespit elbette ki 19. yy. Orta Asya Türklüğü için doğru bir tespittir. Eserinde Özbek masallarının tarihi dönemleri ile ilgili ciddi araştırmalara da yer veren Selami Bey eserini büyük titizlikle hazırladığını daha ilk cümlelerinden anlıyoruz. “Erken Dönem”de Çar hükümetinin görevlendirdiği ve kişilere bağlı olarak gerçekleşen Özbek masalları hakkındaki çalışmalar Sovyetler Birliğinin kurulmasından sonra sistemli bir şekilde oluşturulan bazı kurul ve kuruluşlar ekseninde yapılmıştır. Eserde, 1918’de başlayarak Özbek folklor çalışmalarının sistematik hale getirildiği “Dil ve Edebiyat Enstitüsü”nün 1934 yılında kuruluşuna kadar, folklor ürünlerinin derlenmesi görevini üstlenen bazı kuruluşların varlığına dikkatimizi çekiyor. A. Puşkin’in bu enstitü ile masal çalışmalarında dair önemli verilerin toplandığını öğreniyoruz. Özbek masal metinleri, Özbek Türkçesinde müstakil bir kitap olarak ilk defa 1939 yılında yayınlandığını yine bu bölümdeki önemli bilgilerden edinmekteyiz.

Kitabımızı detaylı olarak incelemeden önce yüzeysel olarak şekil ve içerik bakımından kısa bir bilgi vermek isteriz. Şekil olarak kitabı incelediğimiz zaman bazı eksiklikleri tespit ediyoruz. Kitabın kapağını çevirdiğimizde kitabın künyesi hakkında pek de detaylı bilgi bulmakta zorlanıyoruz. Kapak tasarımı, basım yılı, basımevi, gerekli iletişim bilgileri gibi açıklayıcı bilgileri bulamıyoruz. Ancak kapak

resmi bu eksikliği gidermek için özenle seçilmiş olsa gerek. Masal türü ile ilgili yakından alakalı bir resmin varlığı kitabın albenisini artırıyor.

İçerik olarak kitabı değerlendirirsek bilimsel-akademik düzeyde hazırlanmış bir inceleme kitabı için gerekli olan bilgilerin varlığını görürüz. Ayrıntılı ve titiz bir çalışmanın ürünü gibi duran bu eser masal türü için son yıllarda çıkarılmış orijinal kitaplardan biridir. Kitap sırasıyla “İçindekiler”, “Kısaltmalar”, “Giriş” bölümü ve ardından üç temel bölüm şeklinde devam etmektedir. 1. bölümde “Özbek Masallarında Masal Türü ve Masal Anlatma Geleneği”, 2. bölümde “Özbek Masallarında Şekil, Yapı ve İçerik Özellikleri”, 3. bölümde ise “Özbek Masallarının Türkiye Türkçesi Metinleri” yer almaktadır. Temel üç bölümün ardından “Sonuç”, “Kaynaklar” ve “Dizin” kısmı gelmektedir. Kitap hacim olarak da bilimsel ağırlık bakımından doyurucu nitelikte olduğunu düşünüyoruz. Toplamda 601 sayfadan oluşan eser gerek kitap düzeni gerekse de kâğıt kalitesi olarak yoğun emek verilip hazırlanmıştır.

Kitabımızın “Giriş” kısmında Özbek masalları ile ilgili olarak Türkiye’de yapılan çalışmaları ve bu çalışmaların sayı bakımından verileri dikkatimize sunuluyor. Yine Türkiye dışında Özbek masalları ile ilgili çalışma yapan ülkelerin listesini de eksiksiz olarak yazarımız kayıtları sağlıklı bir şekilde veriyor. Doğrusu birçok ülkede (Almanya, Tataristan, Çekoslovakya, Bulgaristan, Sırbistan, Ukrayna) Özbek masalları ile ilgili çalışmaların varlığı bizleri şaşırtmıyor değil.

Birinci bölümde Özbek Türklerinde masal türünün yeri ve masal anlatma geleneği ile ilgili gayet doyurucu bilgiler bulunmaktadır. Yine Özbek bilim adamlarının folklor türlerini, masal tanımlarını, sınıflandırmaları ve masalın diğer türlerle ilişkisi gibi konular üzerinde durması esasen eserin değerini arttıran önemli hususlardandır. Birinci bölümün, ikinci kısımda yer alan Özbek masal anlatma geleneği, anlatıcı, dinleyici, anlatma yeri, zamanı ve masal metni gibi geleneği oluşturan unsurların varlığını kitabında Selami Bey titizlikle işlemiş ve masal konusunda son yıllarda yapılan bu ciddi çalışmayı bilim âleminin hizmetine sunmuştur. Özellikle Anadolu sahası masal türünü adlandırmak için kullanılan terimlerin dışında Özbek masallarını adlandırmak için kullanılan bazı terimler dikkat çekicidir. Özellikle Özbek sözlü geleneğinde bölgelere bağlı olarak ortaya çıkan bazı farklı adlandırmaların olduğunu bu bölümden öğreniyoruz. Özbek sözlü geleneğinde “masal” türünü karşılayan sözcük “e”rtak” tır. Ancak kelime farklı bölgelerde “erteki”, “entagi”, “ertek”, “çöpçek”, “matal”, “şuk”, “uşuk”, “varsaki” terimleri kullanılır. Yine bazı bölgelerde “hikaye”, “çörçek”, “afsana”, “otruk”, “tütel”, “beyt” terimlerinin masal türünü karşılayan isimler olduğunu Selami Bey kaydetmiştir.

Masal konusunda birçok araştırmacının yoğun emek verip hazırladığı sınıflandırma çalışmalarına Selami Bey kitabının Birinci Bölümünde yer vermektedir. Selami Bey masal sınıflandırma konusunda günümüze kadar emeği geçmiş bilim adamlarının (Aanti Aarne, Stith Thompson, Hans Jörg Uther, Wolfram Eberhard-Pertev Naili Boratav, Warren S. Walker-Ahmet Uysal, Mehmet Tuğru, Naki Tezel, Saim Sakaoğlu vb.) sınıflandırma çalışmalarına kitabında yer vermiştir. Hiç kuşkusuz kendinden önce masal konusunda yapılan sınıflandırma çalışmalarına değinmesi kitabının içerik olarak zenginliğinin bir yansıması olarak geri dönecektir. Selami Bey Özbek masallarını sınıflandırırken Hans Jörg Uther'in 2004 yılında yayınlanan "The Types of International Folktales" (Uluslar arası Masal Tipleri) adlı kataloguna göre sınıflandırmayı uygun bulmuştur. Aarne-Thompson masal tipleri katalogu temelinde hazırlanan ve masal araştırmalarında "ATU" olarak kısaltılan bu katalog, öncekine göre daha sistemli bir katalog olarak görmüş ve ATU'daki masalların daha fazla ülkenin masallarına yer verildiği için uluslar arası bir katalog niteliği kazanan ATU'nun, Türk boylarının tümünün masallarını kapsayacak bir genişliğe sahip olmasından ötürü tercih sebebi olmuştur. Bu bağlamda Selami Bey Özbek masallarını ATU'ya göre sınıflandırmıştır. Birinci Bölümün sonunda Özbek masallarını Halk edebiyatındaki türlerle (Destan-Efsane-Atasözü-Bilmece) ilişkisini incelemesi yine eser için artı bir değer olarak görülebilir.

İkinci bölümde Selami Bey, Özbek masallarını şekil-yapı-içerik bağlamında ele almış ve çok değerli bilgileri dikkatimize sunmuştur. İncelenen masallardan bazı masalların hacimce uzun olması dikkatimizi ilk çeken durumdur. "Malikcan" adlı masalın 104 sayfadan olduğu düşünülürse hacimce epey uzun olduğunu söyleyebiliriz. Bunun sebebi olarak Selami Bey masal anlatıcısının profesyonel olmasına bağlaması bizim içinde kuvvetle muhtemel bir durumdur. İncelenen masalların çoğunun mensur olduğunu ancak sayıca az da olsa manzum kısımların varlığını öğrenmekteyiz. Formel unsurlar bakımından Selami Bey Saim Sakaoğlu'nun "Gümüşhane ve Bayburt Masalları" eserinde yapmış olduğu sınıflandırmayı esas alarak Özbek masallarını ayrıntılı olarak formeller bağlamında incelemiştir.

Kitabın ikinci bölümünde "İçerik özellikleri" başlığı altında Selami Bey 70 Özbek masalını tip, konu, olay örgüsü bakımından değerlendirmiştir. Yine masal türü bakımından önem arz eden varyant, derleme ve yayın hakkında da özenle çalıştığı incelemelerinde belirtmiş olması eseri değerli kılmaktadır. Masalların incelenmesinden sonra Stith Thompson'un "Motif Index of Folk Literature" adlı eserinden hareketle 70 Özbek masallarının Motif Dizini vermiştir.

Üçüncü bölümde Selami Bey incelediği Özbek masallarının Türkiye Türkçesi metinlerini vermiştir. İncelenen masallara baktığımızda on altı hayvan masalı, on yedi masalı sihir-büyük konulu, on altı tane dini konulu, dört tane aptal-dev masallarının incelendiğini görmekteyiz. Ayrıca sekiz tane fıkra ve şakalar ile ilgili olduğunu, sekiz adet de zincirleme masalın yer edindiğini gözlemlemekteyiz.

İncelediğimiz bu değerli eserde, Özbek sözlü kültürünün ne denli zengin olduğunu bizzat tasdik etmiş bulunuyoruz. Özbeklerin büyük çoğunluğunun her ne kadar şehir hayatı yaşayıp yazılı kültürün hâkim olduğunu hissettirseler de bir kısım Özbek Türklerinin göçebe olması ve diğer Türk dünyasının merkezi konumunda olmaları Özbek sözlü kültürünün canlı bir merhalede olduğunu anlıyoruz. Hele hele masal türü gerek Özbek sözlü kültürü gerek diğer halk edebiyatı türleri bakımından oldukça önemli olduğunu hiç şüphesizdir ki bu türün canlı olmasında etkileri yadsınmaz. Selami Bey'in de "sonuç" bölümünde dediği gibi Özbek masal anlatıcıları arasında profesyonel masal anlatıcılarının yanında, hem masal hem de destan anlatan anlatıcılarının varlığı, Özbek masal anlatma geleneğinin merkezi bir gelenek olmasında büyük rolü vardır.

Bu geleneğin araştırılıp incelenmesinde gerek konu, gerek motif-tip-anlatıcı vb. bağlamda ele alınıp titiz bir çalışma hazırlayan Sayın Selami Bey'e çalışmalarından ve bilim dünyasına katkılarından ötürü teşekkür eder başarılarının devamını dileriz.

Kamal Abdulla
MİTTEN YAZIYA VEYA GİZLİ DEDE KORKUT
Aktaran: Dr. Ali Duymaz

İstanbul 2012: Ötüken Neşriyat A.Ş. [360 sayfa]

Fatma KAYA ^[1]

Dede Korkut Kitabı, Oğuz toplumunun hayatını, kültürünü, yaşam tarzını, devlet idaresini ve daha pek çok unsurunu içinde barındıran ve bu bilgilerin o dönemlerden bizlere ulaşmasını sağlayan bir eserdir. 15. yüzyılda yazıya geçirilen ve destan ile halk hikâyesi arasında bir köprü görevi gören bu büyük eserin, Dresden ve Vatikan olmak üzere iki nüshası bulunmaktadır. Bugüne kadar Dede Korkut Kitabı çeşitli yönleriyle incelenmiştir. Gerek Batı’da, gerek Türkiye’de, gerekse Azerbaycan başta olmak üzere birçok Türk ülkesinde Dede Korkut araştırmaları önemle üzerinde durulan konulardan biri olmuştur.

Azerbaycan’ın önemli araştırmacılarından Prof. Dr. Kamal Abdulla “Mitten Yazıya veya Gizli Dede Korkut” adlı çalışmasıyla Dede Korkut araştırmalarına yeni bir yön verecek ve bu esere farklı açılardan bakabilmemizi sağlayacak orijinal bir eser ortaya koymuştur.

Prof. Dr. Kamal Abdulla, 1950 yılında Bakû’da doğmuş, 1973’te Azerbaycan Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesi’nden mezun olmuştur. Moskova’da İlimler Akademisi Dil Bilimi Enstitüsü’nde “Dede Korkut Destanlarında Sentaktik Paralelizm” konulu çalışmasını tamamladıktan sonra 1977’de Azerbaycan’a dönen araştırmacı, burada Azerbaycan İlimler Akademisi Nesimî Dil Bilimi Enstitüsü’nde çalışmaya başlamıştır. 1983’te “Azerbaycan Dili Sentaksının Nazarî Problemleri”

^[1] Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.

adlı çalışmasıyla doktor olan Abdulla, 1984'ten itibaren Yabancı Diller Üniversitesi Genel Dil Bilimi ve Azerbaycan Dil Bilimi bölümlerinin başkanlıklarını yürütmüş olup halen Bakı Slavyan Üniversitesi Rektörü olarak görev yapmaktadır.

“Mitten Yazıya veya Gizli Dede Korkut” 2012 yılı Aralık ayında Ötüken Yayınları arasından çıkmıştır. Abdulla, bu eseri 1997 yılında yapılan ilk baskının bir devamı olarak sunar. Eseri Türkiye Türkçesi'ne aktaran ve bizlerle buluşmasını sağlayan Balıkesir Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Ali Duymaz'dır. Eserin 1997 yılında çıkan ilk baskısını Türkiye Türkçesi'ne aktaran da yine Duymaz'dır. “Gizli Dede Korkut” adıyla yayınlanan eser, Türkiye'de yapılan bu aktarmayla oldukça ilgi çekmiş ve Dede Korkut araştırmalarında faydalanılan önemli kaynaklar arasında yerini almıştır. Beğeni toplayan bu baskının ardından gelen ve yeni bölümlerle zenginleştirilen “Mitten Yazıya veya Gizli Dede Korkut” adıyla karşımızda olan eser de ilgi çekici bilgiler içermektedir.

Mitten Yazıya veya Gizli Dede Korkut, eseri Türkiye Türkçesi'ne aktaran Duymaz'ın “sunuş” yazısı ile başlar. Eserin iki ayrı önsözü vardır. “Sır İçinde Destan veya Gizli Dede Korkut-2 (Bakû 1999)” başlıklı bu önsözlerin sahipleri Dr. Rahman Bedelov ve Kamal Abdulla'dır. Daha sonra ise “ilmi redaktörden” ve “yazardan” başlıklı iki not bulunmaktadır. Eser üç ana bölümden oluşmaktadır:

1. Bölüm: Mitten Yazıya yahut Sır İçinde Destan
2. Bölüm: Ana Varyantlara Doğru
3. Bölüm: Metnin Semantik Boşlukları.

Birinci bölüm kitabın ilk baskısının geliştirilmiş hali olup, diğer iki bölüm tamamen yenidir. Birinci bölümde mitolojik dünya görüşü ile yazı kültürü arasındaki zıtlıklar ve uyum, birinden diğerine geçiş unsurları, kısacası mit ile yazının mücadelesini anlatılır. Alt başlıklarını ise şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Açık ve Gizli Dede Korkut

Yazar, Dede Korkut araştırmalarında iki temel yönün olduğunu, bunların tahlil ile ilgili olduğunu ve iki yönün ayırt edilmesi gerektiğini vurgular. “Bunlar ilk ve iptidaî okunuşun verebileceği bilgi ile derindeki bilginin tahlilidir. İlk bilgi, sadece daha derindeki bilgiye götüren bir iz olmalıdır.” (s. 30)

- Mantıksızlıkların Mantığı

Burada ise yazar “ifade planı ve mahiyet planı” terimleri üzerinde durur. Abdulla'ya göre; “Bir taraftan destanın yüzeyde olan planı vardır ki burada pek çok mesele karanlık görünebilir. Diğer taraftan yüzeydeki ifade planından başka, destanın derin ve göze görünmeyen mahiyet planı daha vardır. Özellikle mahiyet planında, ifade planında kendini gösteren tuhafıklar ve mantıksızlıklar duman gibi

dağılır, her şey kendi dakik ve tabîî halini alır, bir nevi mantıksızlıkların mantıkî esası görünmeye başlar.” (s. 40) Ana varyantlar olarak ayrılan en genel ve en soyut ikili zıtlıklar olarak ise;

1. Kaos-Kozmos (düzen-düzensizlik),
2. Geçmiş-Hal,
3. Tecrübesizlik-Tecrübe ele alınmıştır.

Bu varyantların ortaya Dede Korkut Kitabı’nda ortaya çıkış biçimini ise şu alt başlıklarla açıklar: Tabiat-Medeniyet, Anormallik-Normallik, Eski-Yeni, Sadakat-Mükâfat, İhtiyar-Genç, Sınama-İnanma.

- Mit ve Yazı

Bu bölümde ise mit ve yazının özelliklerinin Dede Korkut kitabındaki gizli izlerden yola çıkarak ortaya konulabileceği ve Dede Korkut Kitabı’nın bu iki medeniyet arasında bir köprü görevi gördüğü üzerinde durulmuş, alt başlıklar halinde de “Mitin Mekânı Nedir?, Mitin Üslûbu Nedir? , Yazının Üslûbu Nedir?” sorularına cevap verilmiştir.

- Mit’in Gücü ve Yazı’nın Güçsüzlüğü

Mit ve yazı arasındaki çekişmenin anlatıldığı bu bölümde mitin yazıdan hangi yönlerden güçlü olduğu üzerinde durulmuştur.

- Mitin Yasakları

Yazar; mitin en karakteristik güç göstergesi olan ve Oğuz toplumunu “ne yapılmamalı” ilkesinden “ne yapılmalı” ilkesine götüren yolu gösteren yasaklarını “Hukukî Yasaklar ve Ahlakî Yasaklar” alt başlıklarıyla incelemiştir.

- Mitin Güçsüzlüğü ya da Yazının Gücü

Yazının ve mitin mücadelesinde bu bölümde de yazının mite karşı olan gücü gösterilmiştir.

- Gizli Dede Korkut

Burada ise “öz”ünü ve “yüz”ünü gösteren Dede Korkut ifadelerine yer verilmiş, “Yüzeyde görünen Dede Korkut, gizli kalmış Dede Korkut’la karşılaştırıldığında onun bir nikabı, maskesi gibi değerlendirilebilir” ifadelerine yer verilmiştir.

- Beyrek’in Kaderi

Oğuz Alplerinden Beyrek’in neden öldüğünü yazar bu bölümde ortaya koymuştur.

- Üç Canavar Kalınlığında Kaftan

Selcen Hatun için istenen “üç canavar kalınlığında kaftan”ın sırrı açıklanmıştır.

İkinci bölümde destanın diğer mitolojik eserler ve özellikle eski Yunan destanları ile karşılaştırılması, varyantların ortaya çıkarılması, bu varyantların arkasındaki ana varyantların belirmesi ele alınır. Bu bölümdeki alt başlıklar ise şunlardır: “Benzerlik ve Farklar, Odysseus, Basat ve Beyrek, Polyphemos ile Tepegöz, Oidipus ve Boğaç, Admetos, Herakles ve Deli Dumrul, Sarı Donlu Selcen Hatun ve Güzel Helena, Salur Kazan ve Agamemnon, Beyrek ve Antigone, Babalar ve Oğullar, Banı Çiçek ve Penelope, Mitin Cezaları, Yitirilmiş Paralellik, Akıbet.”

Üçüncü bölümde ise metinde kendini gösteren ya da göstermeyen unsurların derin tabakalardan yüzeye çıkarılması yer alır. Bu bölümün içeriğini ise şu başlıklar oluşturur: “Oğuz-Bizim Atlantisimiz, Demokrasi ve Antidemokrasi, Vaatler ve İcraatlar, Ordunun Üstüne Kimi Koyarsın?, Tepegöz’ün İntihar Arzusu, Karaca Çoban ve Hayat Ağacı, Pay Püre Bey’in Gözleri Niye Açıldı?, Niçin Tepegöz’ün Tek Gözü Vardır?, Gelimli Gidimli Dünya Hani Dedğim Bey Erenler?, Tenha Dede Korkut, Son Söz ya da İlk Sonuçlar, Yeni İlk Sonuçlar.”

“Sunuş” yazısında Duymaz, kısaca daha önceki Dede Korkut araştırmalarına değinerek bize şu bilgileri verir: “Elimizdeki bu eser ise Dede Korkut Kitabı’nı sözlü dönemden yazıya, mitolojiden edebiyata geçiş aşamasında bir ürün olarak değerlendirmekte ve eser mitolojik bir yaklaşım tarzını denemektedir. Daha doğrusu mitolojide karşımıza çıkan “düalizm” perspektifini Dede Korkut Kitabı’na teşmil etmekte, “söz-yazı”, “ilkellik-medenilik”, “cehalet-bilgi”, “kaos-kozmos” vs. gibi çeşitli zıtlık ve mücadele temelleri esasında mukayeseler yapılmaktadır. Bu tarz, Batı’da sıkça örneklerini gördüğümüz bir inceleme metodudur ve özellikle Yunan destanlarının incelenmesinde karşımıza çıkmaktadır. Zaten bu eserde de Kamal Abdulla, Dede Korkut boylarını Yunan mitolojisiyle sıkça mukayeseye gitmektedir.” (s. 7)

Kamal Abdulla’nın kendi notundaki şu ifade de oldukça dikkat çekicidir: “Anladım ki bu kitabın yazılışı bitmeyecek. Zaten neden bitsin ki?” Yazar inceledikçe daha da derin anlamların ortaya çıktığını, keşfedilecek pek çok konu olduğunu bizlere bu şekilde bir kez daha vurgular.

“Mitten Yazıya veya Gizli Dede Korkut”, bizlere Dede Korkut araştırmalarının bitmediğini, bitmeyeceğini, daha çözülmesi gereken pek çok sırrın olduğunu göstermesi ve farklı bir bakış açısı geliştirmemizi sağladığı için son derece başarılı ve önemli bir çalışmadır. Sadece araştırmacıların değil, ilgi ve merakı olan herkesin zevkle okuyacağı, merak uyandıran ve devamını sabırsızlıkla bekleyeceği bir çalışmadır. Eserin bizlerle buluşmasını sağlayan başta yazarımız Prof. Dr. Kamal Abdulla’ya, başarılı ve akıcı bir Türkçe ile aktarımı yapan Prof. Dr. Ali Duymaz’a ve Ötüken Neşriyat’a teşekkür ediyoruz.

Prof. Dr. Saim Sakaoğlu-Prof. Dr. Ali Berat Alptekin
NASREDDİN HOCA

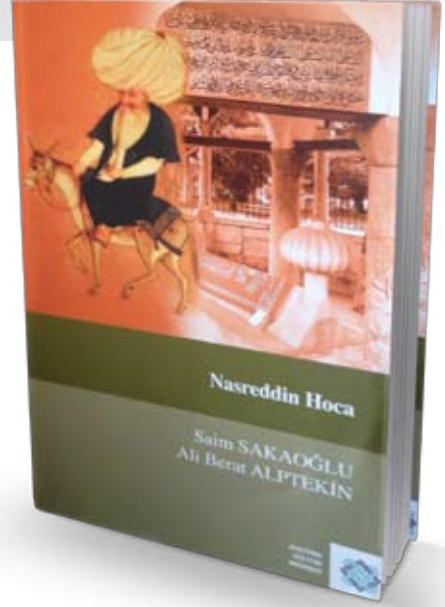
Ankara 2009: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları [XVIII+291]

Merdan BAŞCI^{*1}

Fıkralarıyla dünyaca tanınmış halk filozofu olan Nasreddin Hoca, fıkraları yüzyıllardır dilden dile dolaşmış, halkın gönlünde unutulmaz izler bırakmış bir söz ustasıdır. İnsanları düşündüren, zaman zaman iğneleyen, bazen de akla sarsıcı fikirler getiren bir fıkrâ tipidir. Ayrıca Nasreddin Hoca, alçakgönüllülüğü, hoşgörüsü, eleştiri ve öz eleştiri anlayışı ile akılda kalıcı izler bırakan, ölümsüz bir bilgedir.

Nasreddin Hoca tipi ve fıkraları üzerine son yıllara kadar çok sayıda çalışma yapılmıştır. Ancak son yıllarda bu konuda dikkatleri çeken çalışmayı, Prof. Dr. Saim Sakaoğlu ve Prof. Dr. Ali Berat Alptekin birlikte hazırlamışlardır. “Nasreddin Hoca” adıyla bu çalışma, 2009 yılında Atatürk Kültür Merkezi tarafından yayımlanmıştır. “Nasreddin Hoca” kitabı, Nasreddin Hoca hakkındaki bütün bilgileri bir araya getirmesi ve değerlendirmesi açısından önemlidir.

“Nasreddin Hoca” kitabı, “Ön söz” hariç dokuz bölümden oluşmaktadır. Kitabın ön sözü, Prof. Dr. Saim Sakaoğlu ve Prof. Dr. Ali Berat Alptekin tarafından yazılmıştır. Bu bölümde Türk halkının Nasreddin Hoca’yı tanımaktan uzak olduğundan ve kitabın içeriğinden bahsedilmiştir. “Ön söz”de “*Dünya, Nasreddin Hoca fıkralarından çeşitli yönleriyle yararlanırken, niçin biz bu konuda geride kaldık? Niçin millî değerlerimize başkalarından daha az sahip çıkıyoruz?*” gibi ifade-

^{*1} Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.

lerle Nasreddin Hoca'ya verdiğimiz değerin yetersiz olduğu ve bu konuda yeterli çalışmaların yapılmadığı vurgulanmıştır.

Eserin birinci bölümü, “Nasreddin Hoca Yaşamış Mıdır?” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Nasreddin Hoca'nın yaşamadığını ileri sürenlerin düşünceleri aktarılmakla birlikte eserin yazarları, Nasreddin Hoca'nın yaşadığı, hayatı etrafında menkıbeler ve inanmalar oluştuğu kanaatindedirler.

“Belgelerin Işığında Nasreddin Hoca” başlığını taşıyan “İkinci Bölüm”de, Nasreddin Hoca ve ailesiyle ilgili tespit edilen kaynaklardan alıntılar yapılarak Nasreddin Hoca'nın tarihî kişiliği ortaya konulmuştur. Ayrıca Nasreddin Hoca ve fıkralarının yer aldığı kaynaklara yer verilmiştir. Nasreddin Hoca ile ilgili kaynakların 1480'li yıllara dayandığı belirtilmekle birlikte onunla ilgili her kaynağı, doğrudan ona bağlamanın doğru olmadığını söyleyen yazarlarımız şu iki görüşü ileri sürmektedirler:

1. Fıkra aslında Hoca'nındır, ama değiştirilmiştir.
2. Fıkra Hoca'nın değildir, onun adına bağlanmıştır.

Üçüncü bölüm, “Nasreddin Hoca'nın Hayatı Üzerine” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Nasreddin Hoca'nın adı, Türk dünyasındaki adlandırmaları, diğer ülkelerdeki adlandırmaları, ailesi, yakınları, nerede ve ne zaman doğduğu, Sivrihisar'dan Akşehir'e ne zaman göç ettiği, nerede ve ne zaman vefat ettiği, efsanevi hayatı, eğitimi ve bazı özellikleri üzerinde durulmaktadır. Nasreddin Hoca'nın adı, Türk dünyasında örneğin; Doğu Türkistan'da: Afandi, Nasirdin Efendi, Kazakistan'da: Koca Nasır, Hoca Nesir, Kırgızistan'da: Ependi; Bulgaristan'da Nasraldi, Yunanistan'da Anastratin, Arnavutluk'ta Nastru, Nastroya olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazarlar, farklı şekillerin görülme nedenlerini dönemlerle, yazarların özel tutumlarında aranması gerektiğini öne sürmektedirler. Nasreddin Hoca'nın ailesi hakkındaki bilgilerin yeterli olmamasına rağmen kesin sayılabilecek bilgilerin, mezar taşlarından hareketle kızlarıyla ilgili olduğu vurgulanmıştır. Fıkralarında yumurta satıcısı, balıkçı, pazarcı, bakkal vb. olarak karşımıza çıkan Nasreddin Hoca'nın, bu işlerle alakası olmadığı vurgulanıp bu tür fıkraların onun adına sonradan bağlandığı belirtilmiş ve onun hocalığı, kadılığı ve vaizliği üzerinde durulmuştur.

“Dünyada Nasreddin Hoca” başlığını taşıyan “Dördüncü Bölüm”de, diğer ülkelerde Nasreddin Hoca fıkralarının varlığından ve bu tipin ne kadar tanındığından bahsedilerek yapılan çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir.

Beşinci bölüm, “Nasreddin Hoca Fıkralarının Nazma Çekilmesi Meselesi” üzerinde durmaktadır. Nasreddin Hoca fıkralarının nazma çekilmesinin uygun

olup olmayacağı tartışıldığı bu bölümde, Ziya Gökalp, Fuad Köprülü, Ali Esat Bozyiğit, İsmet Çetin'in görüşlerine yer verilmiş ve fıkraların nazma çekilmesine karşı çıkanların ortak düşüncesinin, nükte cümlesinin şiir dilinde kaybolup gittiği olarak vurgulanmıştır.

“Nasreddin Hoca Fıkralarının Özellikleri” başlığını taşıyan “Altıncı Bölüm”de hangi fıkraların Nasreddin Hoca’ya ait olduğu meselesi üzerinde durulmuştur. Bu konudaki ilk görüşlerin Şükrü Kurgan’a ait olduğu belirtilmiş ve Şükrü Kurgan’ın görüşlerine yer verilmiştir. Yazarlarımız bu maddelerden, “sarhoşluk veya içki ile ilgili fıkralar onun değildir; çünkü O, Sünnî Müslümanların temsilcisidir” görüşünün ilk kısmına katılmaktadırlar. Ancak Nasreddin Hoca’nın bir kesime bağlanması görüşüne katılmadıkları gibi, Hoca’nın tasavvufla ilgisinin bulunmadığı yönündeki görüşleri de doğru bulmamışlardır.

Yedinci bölüm, “Nasreddin Hoca Fıkralarında Atasözleri ve Deyimler” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde atasözleri ve deyimler hakkında bilgiler aktararak Ziya Gökalp’in belirlediği Nasreddin Hoca fıkralarından dilimize geçen deyimlerin listesine yer verilmiştir.

“Nasreddin Hoca Fıkralarından Seçmeler” başlığını taşıyan “Sekizinci Bölüm” genel olarak, Nasreddin Hoca’ya ait olan fıkralar ve Nasreddin Hoca adına bağlanan fıkralar olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır.

Dokuzuncu bölümde, Nasreddin Hoca ilgili yayınlara yer verilmiştir. Nasreddin Hoca ile ilgili kitap, makale, dergi, yazma eser, basma eser, bildiri, yüksek lisans ve doktora tezlerinin listesi verilmiştir.

Nasreddin Hoca ile ilgili önemli çalışmalar yaparak bu konuda değerli katkılar sunan Prof. Dr. Saim Sakaoğlu ve Ali Berat Alptekin, “Nasreddin Hoca” kitabıyla birlikte bu çalışmalarını adeta taçlandırmışlardır. Böylesine değerli ve önemli bir çalışmayı hazırlayıp bilim dünyasına kazandırdıkları için Prof. Dr. Saim Sakaoğlu ve Ali Berat Alptekin’e teşekkür ediyoruz.

Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN
HALK BİLİMİ ARAŞTIRMALARI

Ankara 2011: Akçağ Yayınları, [326 sayfa]

Sevinç FİLAR^[1]

Bir bilim dalı olarak folklor çalışmaları, 19. yüzyılda Avrupa’da başlamıştır. Benzer çalışmalar, Türkiye’de 1900’lü yılların başlarında, öncelikle bireysel faaliyetler şeklinde karşımıza çıkmaktadır ve bu anlamda ilk yazı, 1913 yılında Ziya Gökalp tarafından yazılmıştır. Yazılan ilk yazının ardından bugün tam yüz yıl geçmiş ve bu süre içerisinde Türkiye’de folklor adına gerek kurumlar gerek üniversiteler yoluyla önemli adımlar atılmıştır. Bilhassa Cumhuriyet dönemi Türkiye’si, folklor araştırmaları ve derleme faaliyetlerinin en yoğun yürütüldüğü dönem olarak bilinmektedir.

Ülkemizde folklor araştırmaları, bu bilimin önemli bir parçasını oluşturan halk edebiyatı kolu üzerinden yürütülmektedir. Ancak Ali Berat Alptekin tarafından hazırlanan ve Akçağ Yayınları’na basılmış olan **Halk Bilimi Araştırmaları** adlı yayın, bu durumun aksine folklorun bir bütün olarak geniş çerçevede ele alındığı önemli çalışmalardandır. Halk bilimi, bu kitapta teorik açıdan çok uygulamalı bir şekilde ele alınmıştır. Metin merkezli araştırma yöntemiyle ele alınan konuların dışında, bağlam merkezli çalışmalara da yer verilmiştir. Çalışmanın hazırlanış amacını kitabın yazarı Ali Berat Alptekin, kitabının “Ön Söz”ünde yer vermiş olduğu şu ifadeleriyle açıklamıştır: “Elimizdeki çalışma hem halk edebiyatı hem de halk bilimi derslerinde yararlandığımız metinlerdir. Ancak bu metinler farklı zamanlarda farklı yerlerde yayımlandıkları için okuyucularımız bulmakta zorluk

^[1] Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.

çekiyorlardı. Bu sebepten konu birliği olan otuz dört makale, bildiri ve ansiklopedi maddesini kendi arasında sınıflandırdık.”

Halk Bilimi Araştırmaları adlı çalışma, “Ön Söz”, “A. Halk Biliminden Halk Edebiyatına”, “B. Halk Biliminden Halk Hekimliğine”, “C. Bayramlar, Törenler, Şölenler”, “Ç. Halk Bilimi İle İlgili Kavramlar ve Yorumlar”, “D. Hatıralar, Derlemeler, Yorumlar”, “E. Sözlü Kültür Üzerine Derlemeler, Yorumlar” olmak üzere yedi bölümden oluşmaktadır.

Kitabın “Ön Söz”ünde Ali Berat Alptekin, folklor kavramına değinmiş, Avrupa’da ve Türkiye’de folklorun tarihi üzerine kısaca bilgi vermiş, Cumhuriyet döneminde folkloru bireysel ve kurumsal olarak yürüten isimlere değinmiştir. Bununla birlikte Türk Kültürünün folklor araştırmaları adına, Orhun Anıtları’ndan günümüze kadar büyük ve değerli bir hazine olduğunu vurgulamıştır. Yine bu bölümde Ali Berat Alptekin, kitabın bölümlerini kısaca okuyucuya tanıtmıştır.

“Halk Biliminden Halk Edebiyatına” adlı verilen ikinci bölümde; yağmur duası, ant(yemin), taş ve göçü konu alan beş makale ve bir bildiriye yer verilmiştir. Bu bölümün içeriği efsane, destan, halk hikayesi ve masal gibi halk edebiyatı metinlerinden yola çıkılarak oluşturulmuştur. Diğer bölümlerde de görüleceği üzere, sadece Anadolu sahası esas alınmamış, incelenen konular Türk dünyasındaki örnekleri de dikkate alınarak mukayeseli bir yaklaşımla ele alınmıştır.

“Halk Biliminden Halk Hekimliğine” adı ile ele alınan bir diğer bölüm, dört makale ve bir ansiklopedi maddesinden oluşmaktadır. Türk masal, hikaye ve inanışlarında halk hekimliğinin izlerine değinilmiş, halkın bu yöndeki inanışlarının –el verme geleneği gibi- kökenlerine değinilmiş ve halk hekimliği, ilaç ve tedavi yöntemleri ile ilgili önemli değerlendirme ve tespitlerde bulunulmuştur.

“Bayramlar, Törenler, Şenlikler” adındaki dördüncü bölüm, farklı konularda yazılmış on üç yazı ile kitabın en hacimli kısmını oluşturmaktadır. Bu bölümde, Orta Asya’dan Anadolu’ya kadar geniş bir coğrafyada kutlana gelen ve Türk milli kültürü içinde önemli yeri olan Nevruz ve Hıdrellez gibi bayramların önemine, kökenine ve halk arasında inanışlara dair yapılan uygulamalara yer verilmiştir. Ayrıca tarım ve hayvancılıkla birlikte ortaya çıkmış olan koç katımı, bağ bozumu ve bulgur çekme gibi birçok adet, tören ve şenliklerde yapılan etkinlikler anlatılmış ve önemli bilgiler verilmiştir.

“Halk Bilimi İle İlgili Kavramlar ve Yorumlar” adını taşıyan bölümde, iki makaleye yer verilmektedir. Söz konusu makalelerden ilkinde, insan hayatında önemli bir geçiş dönemi olarak bilinen evlilik devresi içerisinde karşılaştığımız

Kalın, Saçı, Okuntu, Aşerme ve Toy gibi gelenekler açıklanmış, diğerinde ise Azerbaycan ve Türkiye Türklerinin destan, masal ve halk hikayelerinde alp tipi evlilik kavramı üzerinde durulmuştur.

Kitabın “Hatıralar, Derlemeler, Yorumlar” adlı altıncı bölümünde ise Ali Berat Alptekin’in, 1944-1945 eğitim-öğretim yılında görev yapmış olduğu Kazakistan’ın Türkistan (Yesi/Yasi) şehrindeki derleme, hatıra ve yorumlarıyla zenginleştirilmiş olan beş adet yazısına yer verilmiştir. Söz konusu yazılar adeta Türk dünyasında yaşanan ortak milli kültür ve birlikteliğin izlerini taşımaktadır. Sayın Alptekin bu bölümde, ortak ruhu yaşatan halk kültürünü geliştirmek adına Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Cumhuriyetleri halk bilimcilerinin el ele vererek çeşitli araştırma, derleme ve projeler yapması gerektiğini büyük bir arzuyla vurgulamaktadır.

Son bölüm “Sözlü Kültür Üzerine Derlemeler, Yorumlar” adını taşır. Bu bölümde Elazığ ve Mersin (Silifke) kültürünü çeşitli açılardan ele alan üç yazı yer almaktadır. Somut olmayan kültürel mirası korumak adına dikkate alınması gereken önerilerde bulunulmuştur. Türk mitolojisinden tasavvufa kadar pek çok yerde karşılaştığımız ateş ve ateş kültü ile ilgili inanışlara ve bunların kökenine dair tespitlerde bulunulmuştur. Yine bu bölümde Türk halklarının kültürel kodlarını barındıran Dede Korkut hikayelerinin Toroslardaki yansımalarını incelenmiş ve bugün halen bu kültür kodlarının yaşatıldığı kanısı üzerinde durulmuştur.

Halk Bilimi Araştırmaları adlı çalışma, ele aldığı konularla geniş bir araştırma sahasına dikkatlerimizi çekmektedir. Folklor konusunda pek çok bilgiye yer verilen bu kitabın inceleme alanı bize aynı zamanda, Türk Cumhuriyetlerinin ortak bir ruhu paylaştığını göstermekte ve Türk kültür birliğini sağlamak adına halk biliminin önemini bir kez daha hatırlatmaktadır. Uzun yıllar süren ve birbirinden bağımsız çalışmaların bir araya getirilerek oluşturulduğu bu kitap, folklor adına yapılacak olan yeni çalışmalara ışık tutabilecek niteliktedir. Ele aldığı her konuyu titiz bir yaklaşım benimseyerek araştırıran ve yazıya döken Ali Berat Alptekin’e ve bu değerli çalışmayı okuyucuyla buluşturan Akçağ Yayınları’na teşekkür ediyoruz.

BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ YAZIM VE YAYIN KURALLARI

Yayın Kuralları

1. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda iki kez yayımlanan süreli bir dergidir.
2. Dergide, Sosyoloji, *Türk Dili ve Edebiyatı*, *Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi*, *İlköğretim*, *Türkçe Eğitimi*, *Tarih*, *Coğrafya*, *Eğitim Bilimleri*, *Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik*, *İktisat ve İşletme*, *Kamu Yönetimi*, *Maliye*, *Beden Eğitimi ve Spor ve Yabancı Diller Anabilim Dalları* 'nı ilgilendiren konulardaki özgün ve nitelikli makaleler ile kitap tanıtım ve eleştirileri ile örnek olay çalışmaları yayımlanabilir.
3. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi hakemli bir dergidir. Dergiye yayımlanmak üzere gönderilen ve editörlerin ön değerlendirmeye aldığı çalışmalar, içerik ve biçim açısından incelenmek üzere en az iki hakeme gönderilir. Makaleyi değerlendiren hakemlerin kimlikleri hakkında yazarlara, gönderilen makalenin kime ait olduğu konusunda da hakemlere bilgi verilmez. Hakem raporları gizlidir. Hakemlerden olumlu rapor alamayan makaleler yayımlanmaz ve yazarına iade edilmez; bu konuda idari ve adli sorumluluk kabul edilmez. Hakemler tarafından düzeltme istenen yazılar ise gerekli değişiklikler için yazar(lar) na geri gönderilir. Düzeltilmiş metni belirtilen süre içerisinde dergiye ulaştırmak yazar(lar)ın sorumluluğundadır.
4. Dergide yayımlanacak olan eserler daha önce bir başka dergide yayımlanmamış, yayımlanmak üzere gönderilmemiş ya da yayım için kabul edilmemiş olmalıdır. Herhangi bir bilimsel toplantıda sunulmuş ve yayımlanmamış yazılarda, toplantının adı, yeri ve tarihi belirtilmelidir.

5. Çalışma, editörlere 1 nüsha halinde elektronik ortamda sunulmalıdır. Makalenin elektronik ortamda gönderilebilmesi için, sisteme üye olunmalı ve kullanıcı girişi yapılmalıdır. Kullanıcı girişi yapıldıktan sonra sol Menüde çıkan “Makale Gönder” bağlantısı kullanılarak makale sisteme kayıt edilir.
6. Dergide yayımlanan eserlerdeki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazara aittir.
7. Eserin yayımlanmasına karar verilmesi durumunda yazarlar yayın haklarını Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi’ne devretmiş olurlar.
8. Dergide Türkçe, İngilizce, Almanca ve Fransızca eserler yayımlanabilir.

Yazım Kuralları

1. Çalışmanın başlığı büyük harfle ve sayfanın ortasına gelecek şekilde “Times New Roman” yazı karakteriyle 14 punto ve bir aralıkla “koyu” olarak yazılmalıdır. Başlığın hemen altında İngilizce karşılığı koyu ve küçük harflerle yer almalıdır. Ana başlık yazısının sağ alt tarafına yazar veya yazarların adları, akademik unvanlarıyla birlikte yazılmalı ve çalıştığı kurum (üniversite, fakülte, bölüm) adları ise (*) işaretiyle dipnot şeklinde sayfanın alt kısmında verilmelidir. Yapılan çalışma herhangi bir kurum tarafından destek görmüşse, makalenin ana başlığının son kelimesi üzerine (*) konularak destek veren kurumun adı aynı sayfada dipnot olarak verilmelidir.
2. Dergiye gönderilecek çalışmalar, Apple Mac Word 5.1 veya Ms Word Windows 95 ve üstü programla yazılmalıdır.
3. Makalenin yazarı, adını, soyadını, görev yaptığı kurumu ve akademik unvanını tam ve açık olarak belirtmeli; kendisiyle doğrudan iletişim kurulabilecek açık adres, telefon numarası ve elektronik posta adresini vermelidir.
4. Metin yazımı, A4 boyutundaki kağıda Times New Roman karakteriyle 1.5 aralıklı olarak 11 puntuyla ve 2.5 cm. kenar boşluklarıyla yazılmalıdır. Çalışma, giriş bölümüyle başlamalı, burada yazının hipotezi ortaya atılmalı, Gelişme bölümü (ana ve alt başlıklarla desteklenebilir) veri, gözlem, görüş, yorum ve tartışmalardan oluşmalı, sonuç bölümünde de varılan sonuçlar, önerilerle desteklenerek açıklanmalıdır.
5. Aday makalede, başlıktan sonra bir aralık ve dokuz puntuyla her biri 400 kelimeli geçmeyen ve beş ana alt başlıktan oluşan Türkçe ve İngilizce yapılandırılmış

özler bulunmalıdır. Yapılandırılmış özler: görgül araştırmalar için; *Problem Durumu, Araştırmanın Amacı, Yöntem, Bulgular ve Sonuçlar, Öneriler*; diğer çalışmalar için; *Araştırmanın Temelleri, Araştırmanın Amacı, Veri Kaynakları, Ana Tartışma ve Sonuçlar* başlıklarını içermelidir.

Yapılandırılmış özün altında 1 satır boşluk bırakılarak en az 3 anahtar kelime verilmelidir. Anahtar kelimeler Türkçe ve İngilizce hazırlanmalıdır.

6. Bölüm başlıkları büyük harfle, alt başlıklar küçük harfle ve koyu olarak yazılmalıdır. Numaralandırma 1, 1.1, 1.2, 1.3 şeklinde olmalıdır.

Örnek:

3. Yöntem

3.1 Veri Toplama Teknikleri

7. Çizelge, grafik, resim vb. derginin sayfa boyutları dışına taşmamalı ve bunların hazırlanmasında Times New Roman 8 puntodan küçük yazı kullanılmamalıdır. Çizelge, grafik, resim vb.lerine sıra ile numara ve başlık verilmelidir. Kaynak ve gerekli durumlarda açıklayıcı dipnotlar ve kısaltmalar, şekil ve çizelgelerin hemen altında gösterilmelidir. Çizelge vb. metin dışında ayrı olarak hazırlanmalı ve metin içinde yerleştirileceği yer aşağıdaki gibi gösterilmelidir:

Tablo 1 buraya

8. Dergiye gönderilecek çalışmalar otuz sayfayı aşmamalıdır.

9. Kaynaklar APA (American Sociological Association) standartlarına uygun olarak verilmelidir.

1. Göndermeler

a. Tek Yazarlı

- Yazarın adı ifadenin bir parçası değilse cümlenin sonunda yer alır.

Örnek: Bilgisayar okuryazarlığı, bir dildeki okuryazarlıkla eş anlamlı olarak, bir dili kullanma, okuma ve yazma yeteneği olarak tanımlanabilir (Leuhramann,1991).

- Yazarın adı ifadede geçiyorsa ismin hemen yanında yer alır.

Örnek: Leuhmann (1991), bilgisayar okuryazarlığını, bir dildeki okuryazarlıkla eş anlamlı olarak, bir dil kullanma, okuma ve yazma yeteneği olarak tanımlar.

b. İki Yazarlı

- Yazarların adı ifadenin bir parçası değilse cümlenin sonunda, ifadede geçiyorsa hemen yanında yer alır.

Örnek: There is some evidence that these reserches are supported (Berkowitch ve Underwood,1992)

c. Üç-Beş Yazarlı

- İlk göndermede yazar soyadları eserdeki sıraya göre verilir.

Örnek: Bu alanda yapılan araştırmalar (Özhan, Tonta, Özoğul ve Özturun, 1999) göstermiştirki...

There is some evidence that these findings are supported (Oishi, Diener, Lucas & Suh,1992)

- Aynı eserde ikinci ve daha fazla kez gönderme yapmak gerekirse sadece ilk yazarın soyadı yazılır, diğerleri için Türkçe makalelerde “ve diğer.”, İngilizce makalelerde “et al.” kısaltması kullanılır.

Örnek: (Özhan ve diğer.,1999)

(Oishi et al., 1992)

d. 6 ve Daha Fazla Yazarlı

- Sadece ilk yazarın soyadı “ve diğer./et al.” kısaltması kullanılır. Bibliyografyada kısaltma kullanmaksızın tüm yazarların isimleri yazılır.

Örnek: (Aydın ve diğer., 1997). (Underwood et al., 1993).

e. Kurum Yazarlı

- İlk göndermede kurumun açık adı, anında kısaltması ve tarih verilir.

Örnek: (Türk Standartları Enstitüsü [TSE],1999)

(Further Reduction Unit [FEU], 1998)

- İkinci ve daha sonraki göndermelerde sadece kısaltma ve tarih verilir.

Örnek: (TSE, 1999) (FEU,1998)

f. Yazarı Olmayan Eser

- Yazarı olmayan yayınlara, eser adıyla gönderme yapılır. Eser adı kısaltılır.

Örnek: (“Computer Literacy Handbook”, 1997).

g. Aynı Soyadını Taşıyan Birden Fazla Yazar

- Aynı soyadını taşıyan yazarları birbirinden ayırmak için adlarının baş harfleri de kullanılır.

Örnek: G.Underwood (1998) ve J.D. Underwood (1999) araştırmalarında bu konuya değinmiştir.

h. Aynı Yazarın Aynı Tarihli Birden Fazla Eseri

- Yayın tarihine bir harf eklenerek ayırım sağlanır.

Örnek: (Underwood,1998a)

(Underwood,1998b)

i. Birden Fazla Yayına Aynı Anda Gönderme

- Yazar soyadına göre alfabetik sıra izlenir.

Örnek: Bu konuda yapılan araştırmalar (Aşkar, 1997; Erden, 1996; Sanemoğlu, 1996) göstermiştir ki...

2. Alıntılar

Alıntılar çeşitli biçimlerde olabilir. Aşağıda bazı alıntı şekillerine örnek verilmiştir. Eğer alıntı yapılan metinde bazı sözcükler atlanıyorsa bu durum üç nokta (...) kullanılarak belirtilir.

Örnek: Eğitimi çeşitli şekillerde tanımlamak mümkündür. Örneğin, Ertürk (1998) eğitimi, “bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişiklikler meydana getirme süreci” olarak tanımlanıyor(s.12).

Örnek: “Eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişiklik meydana getirme sürecidir. Kültürlemenin belli bir çeşidi olduğunu söylediğimiz eğitim, yani kasıtlı kültürleme ile kasıtsız kültürleme bir arada ve birbirini etkileyerek vuku bulmaktadır” (Ertürk, 1998, s.12-13).

3. Kaynakçanın Düzenlenmesi

a. Kitap

Bulunması gereken bilgi:

- Yazarın adı (soyadı, adının baş harfi)
- Yayın tarihi (ayraç içinde)
- Eser adı (altı çizilerek veya italik; İlk harf büyük, diğer harfler küçük)
- Basım kaydı (ayraç içinde; birinci basımlar belirtilmez.)
- Yayın yeri (ardından: gelir)
- Yayınevi

Çeşitli Örnekler

Tek Yazarlı: Güvenç, B. (1979). İnsan ve Kültür. İstanbul: Remzi Kitabevi.

İnan,F. (1997). Uzman Sistemler. (3.Basım).İstanbul: Kök Yayınevi

Çok Yazarlı: Fidan, N. Ve erden M. (1986). Eğitim bilimine Giriş. Ankara: Kadioğlu Matbaası

Editörü Olan Kitap: De Vaney, a., Stephan, G. Ve Ma, Y. (Ed.). (2000).New York: Peter Lang

Kurum Yazarlığı Olan Kitap: Türk Standartlar Enstitüsü. (1992). Toplam Kalite. Ankara: Türk Standartlar Enstitüsü.

b. Makale

Bulunması gereken bilgi:

- Yazar adı (soyadı, adı)
- Yayın tarihi (ayraç içinde)
- Makale adı
- Dergi adı (altı çizilerek veya italik)
- Cilt numarası
- Sayısı
- Sayfa Numaraları

Çeşitli Örnekler

Dergi:

Akman Y. Ve Korkut, F. (1993). Umut Ölçeği Üzerine Bir Araştırma. Eğitim Fakültesi Dergisi, 9 (2), 193-203.

Acun, R. (2000). İnternet ve Telif hakları. Bilgi dünyası, 6 (3), 56-73.

Gazete:

Aydın, C. (13 ocak 1999). Bilgisayarlar ve İletişim. Radikal. S.4.

c. Diğer Basılı Kaynaklar

Ansiklopedi:

Donanım. (1998). Bilgi Dünyasına Yolculuk (2.Basım Cilt 15, ss. 413-418). Ankara: 3B Yayıncılık.

Rapor:

Draude, B. Ve Brace, S. (1998) Assessing The Impact Of technology On Teaching and Learning: Student Perspectives. (HMMS Report. No.81). Washington, DC: U.S. Department of Education .

Tezler:

Wilfley, D.E. (1989). Interpersonal Analysis of Bulimia. Unpublished Doctoral Dissertation, University of Missouri, Colombia.

Yağcı, E. (1997). Sınıf İçi Demokratik Öğretimin Öğrenci Erişisi ve akademik Benlik Etkisi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi: Ankara.

d. Elektronik Kaynaklar: Web Sitesi:

Bulunması Gereken Bilgi:

- Yazar adı (soyadı, adı)
- Yayın tarihi veya son gözden geçirilme tarihi (ayraç içinde)
- Belgenin adı
- URL (Üçgen ve ayraç içinde)
- Erişim tarihi (bizim bu sayfaya eriştiğimiz tarih, ayraç içinde).

Kişisel Web Sitesi:

Öztürk, S. (24 Ekim 1999). Homepage.

<<http://www.english.eku.edu/PELLEGR/personal.htm>> (1997 November 12).

Genel Web Sitesi:

Shade, L. R. (1994, February 14). Gender Issuesin Computer Networking.

<<http://www.mit.edu:8001/people/sorakin/women/Irs.html>> (1997, November 26)

Elektronik Kitap:

Darwin, C. (1845; 1997, June). The Voyage of the Beagle. Project Gutenberg.

<<ftp://uiarchieve.cso.uiuc.edu/pub/etext/Gutenberg/etext97/vbgle10.txt>> (1997, November 26).

Elektronik Mesaj:

Franke, N. <franke@lnl.gov> (1996, April 9). SoundApp 2.0.2 [Personal mail]. (1996, May 3).

V. Dipnotlar

Araştırmayı destekleyen kuruluşlarla ilgili ya da yazarın özel bilgiler verebilmesi amacıyla kullanılır. Yazılarda dipnotlarına yer vermektten olabildiğince kaçınılması ve burada söyleneceklerin metin içinde özümlemesi tercih edilmelidir. Ancak zorunlu olarak dipnot verilmesi gereken yerlerde italik rakam kullanılmalı, aynı sayfanın sonunda ana metinden sonra bir çizgiyle ayrılmış olarak yazılmalıdır.

VI. Şekiller

Diyagram ve grafikler beyaz bir kağıt üzerine basılabilecek nitelikte 13*18 cm'den büyük olmayacak şekilde çizilmiş olmalı, mikograflar, radiograflar ve fotoğraflar siyah beyaz parlak kağıda basılmış olmalıdır. Bütün şekillerin bir numarası ve alt yazısı olmalı kaynak kullanılmış ise parantez içinde şekil altına yazılmalıdır.

VII. Tablolar

Tablo yazısı üstte solda numara gelecek şekilde yazılmalı ve içeriği tablo numarasının altında başlık olarak açıklanmalıdır. Tablolar metin içinde tablo numarasıyla (ör. Tablo 3.1'de görüldüğü gibi...) verilmelidir.

BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

BALIKESİR UNIVERSITY
THE JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES INSTITUTE

ISSN1301-5265 · CİLT: 16 - SAYI: 29, HAZİRAN 2013

BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ